

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

NEVBETÎ DÎVÂNİ

**(DİL İNCELEMESİ- ÇEVİRİ YAZILI METİN- METNİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE AKTARILMASI- SÖZLÜKLÜ DİZİN)**

Hayrettin SAĞDIÇ

2502080300

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR

İstanbul - 2022

ÖZ

DOĞU TÜRKİSTAN SAHASINDA

ÇAĞATAY TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ NEVBETÎ DÎVÂNİ

Hayrettin SAĞDIÇ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada; Uygur tarihçilerince “Hocalar Devri” diye adlandırılan 18. yüzyılın ilk yarısında Doğu Türkistan’da yaşamış, Hotenli mutasavvıf şair Nevbetî’nin günümüze ulaşabilmiş biricik eseri Nevbetî Divanı incelenmiştir. Divan’ın sonlarında yer alan bir rubaiden, Divan’ın H 1160/M 1747 yılında tamamlandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bakımdan eser, *Klasik Sonrası Dönem Çağatay Edebiyatı* ürünleri arasında yer alır. Çalışma ile eserin Çağatay Türkçesinin gelişimi sürecindeki konumu ve eserden hareketle Klasik Sonrası Çağatay Türkçesinin dil hususiyetleri belirlenmiştir. Edebî Uygur Türkçesi ile yerel Uygur ağızlarının metnin diline etkisi, çalışmada ele alınan diğer bir husustur. Şair Nevbetî’nin hayatı ve edebî faaliyetleri geniş bir kaynak taraması sonucunda gün yüzüne çıkartılmış, ardından nestalik Arap hattıyla istinsah edilmiş B Nüshası, transkripsiyon (çeviri yazı) yöntemiyle Latin harflerine çevrilmiş, metinle ilgili gerekli açıklamalar dipnotlarda verilmiştir. Müteakip bölümde metin, Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Transkripsiyon işlemi sırasında elde edilen yazım hususiyetleri ile eserin fonetik ve morfolojik dil özellikleri, müstakil bölümler hâlinde ortaya konmuş, hazırlanan alfabetik gramatikal dizin ile de metnin söz varlığı tespit edilmiştir. Çalışma neticesinde Nevbetî Divanı’nın Türk dilinin gelişim tarihi içindeki yeri saptanmış ve özellikle Doğu Türkistan sahası Çağatay literatürü alanında çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevbetî, Klasik Sonrası Çağatay Edebiyatı, Doğu Türkistan, Uygur Türkçesi

ABSTRACT

NEVBETI DIVAN

WRITTEN IN EASTERN TURKISTAN FIELD IN CAGATAI TURKISH

Hayrettin SAĞDIÇ

In this study, which was prepared as a doctoral thesis; The Nevbeti Divan, which is the only surviving work of the Sufi poet Nevbeti from Khoten, who lived in East Turkestan in the first half of the 18th century, which is called "The Era of Hodjas" by Uyghur historians, has been examined. From a rubai in the Hâtîme section, it is known that the Divan was completed in H 1160/M 1747. In this respect, the work is among the products of the Post-Classical Period Chagatai Literature. With the study, the position of the work in the development process of Chagatai Turkish and language characteristics of Post-Classical Chagatai Turkish were determined based on the work. The effect of literary Uyghur Turkish and local Uyghur dialects on the language of the text is another issue discussed in the study. The life and literary activities of the poet Nevbetî were brought to light as a result of a wide source search, then the copy, which was copied with the nestalik Arabic calligraphy, was translated into Latin letters by the transcription method, the necessary explanations about the text were given in the footnotes. In the following section, the text was transferred to Turkey Turkish. The spelling features obtained during the transcription process and the phonetic and morphological language features of the work were revealed in separate sections, and the vocabulary of the text was determined with the prepared alphabetical grammatical index contributed to the researchers who will work in the field.

Keywords: Nevbeti, Post-Classical Chagatai Literature, East Turkestan, Uyghur Turkish

ÖNSÖZ

Üzerinde çalıştığımız divan, Doğu Türkistan sahası Çağatay şairlerinden Hotenli Nevbetî'ye aittir. Klasik Uygur edebiyatı tarihi kaynaklarında Nevbetî Divanı'nın medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu, el yazma nüshalarının halk arasında elden ele dolaştığı belirtilir. Mevcut bilgiler; bu nüshalar arasında, manzumelerin sayısı ve sıralanışı bakımından ciddi farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Nevbetî Divanı'nın şairle çağdaş bir nüshası da bugüne dek bulunamamıştır. Çalışmamıza esas olan nüsha ise 105 gazel ve 3 rubaiden müteşekkil B nüshasıdır.

Çağatay Türkçesiyle ilgili çalışmalar umumiyetle klasik öncesi ve klasik dönemle sınırlı kalmış, Çağatay edebî diline Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri başta olmak üzere mahallî şive ve ağızların tesir etmeye başladığı klasik sonrası dönem metinleri ihmal edilmiştir. Bu bakımdan çalışmamız, Çağatay Türkçesinin klasik sonrası dönemine ve Doğu Türkistan sahasına ilişkin aydınlatıcı bilgiler sunması yönüyle önemlidir.

Çalışma, beş ana bölümden oluşmuştur: “Nevbetî ve Eseri” adlı ilk bölümde Nevbetî'nin hayatı, edebî şahsiyeti, Uygur sanat ve edebiyat tarihindeki yeri, divanının nüshaları konuları etraflıca ele alınmıştır. İkinci bölümde divan metninin imla özellikleri ile fonetik ve morfolojik dil bilgisi hususiyetleri çıkarılmıştır. Üçüncü bölümde, gerekli izahları içeren dipnotlar eşliğinde metnin çeviri yazısı verilmiş, dördüncü bölümde metin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Son bölümde ise *TürkSözDiz 3.5* programı aracılığıyla metnin alfabetik esaslı sözlüklü-gramatikal indeksi sunulmuştur.

Çalıştığımız nüshanın eksik ve istinsah hatalarıyla dolu olması, eserin Urumçi'deki değişik kurumlarda muhafaza edilen diğer nüshalarıyla birlikte ele alınmasını ve tüm nüshaların hesaba katıldığı karşılaştırmalı-tenkitli bir neşrini zorunlu kılmaktadır. Doğu Türkistan'daki siyasi baskılar, Türk vatandaşlarının Uygur Özerk Bölgesine seyahatine izin verilmemesi gibi olumsuzluklar nedeniyle tüm uğraşlarımıza karşın Nevbetî Divan'ın diğer el yazma nüshalarına ulaşabilmek mümkün olamamıştır.

Bu çalışmanın; Doğu Türkistan sahasında Hocalar Devri'nde edebî faaliyetlerde bulunmuş Hirkatî, Harabatî, Baba Rehim Meşrep, Gümnam, Arşî, Zelilî, Salâhî, Kîçik Âbid, Meşhurî, Mahzun, Molla Pâzıl, Futûhî gibi Çağatay-Uygur şairlerinin eserleriyle sürdürülmesi Türkoloji çalışmalarına yeni bir ufuk kazandıracaktır.

Fuat Köprülü, MEB İslam Ansiklopedisi için kaleme aldığı *Çağatay Edebiyatı* adlı makalesinde 18. asır Çağatay edebiyatı temsilcileri arasında zikrettiği Nevbetî'nin divan nüshalarının Berlin'deki Hartmann Koleksiyonu ile Rusya'daki Asya Müzesi Kütüphanesinde mevcut olduğu bilgisine yer vermiştir. Bu bilgiye istinaden Hartmann Koleksiyonu'na ait el yazmalarının bir kısmının bulunduğu Berlin Devlet Kütüphanesi ile yaptığımız ısrarlı yazışmalar ve Almanya'daki yakınlarımız vasıtasıyla yürüttüğümüz görüşmeler neticesinde söz konusu nüshanın gün yüzüne çıkarılmasını sağlamış ve üzerinde çalışmak üzere dijital bir kopyasını satın almış bulunmaktayız. Görüşmelerimiz sırasında gösterdikleri nezaketin yanı sıra Berlin nüshasının, tezimizi tamamlama aşamasına geldikten sonra dijital ortamda erişime açılması ricamızı olumlu karşılamaları dolayısıyla Berlin Devlet Kütüphanesi Oriental Department yetkililerinden Sebastian Doll, Vanessa Mohler ve Thoralf Hanstein'a şükranlarımı sunarım.

Tezimizle ilgili bazı kaynakları Urumçi'den getiren ancak güvenlik gerekçesiyle adını burada anamayacağım değerli Uygur dostuma, eserin sonundaki Farsça şiiri Türkçeye çevirme nezaketini gösteren Dr. Milad Salmanî'ye, uyarıları ve yönlendirmeleriyle değerli katkılar sunan hocalarım Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık ile Dr. Öğretim Üyesi Feyal Kokmaz'a, öğrenci affı sonrasında doktora eğitimime yeniden dönme hususunda desteğini esirgemeyen, ayrıca değerli bilgi ve görüşleriyle tez çalışmamı yöneten Dr. Öğretim Üyesi Özcan Tabaklar'a şükranlarımı sunarım.

Hayrettin SAĞDIÇ
İSTANBUL - 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR, SİMGELER VE İŞARETLER LİSTESİ	XI

ÇEVİRİ YAZI SİSTEMİ.....	XIII

GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM NEVBETİ VE ESİRİ

a. Nevbetî Hakkında Yapılan Çalışmalar	5
b. Doğum Tarihi	9
c. Ölüm Tarihi	12
ç. Memleketi	14
d. Edebî Şahsiyeti	16
e. Mahlası	18
f. Divanı ve Nüshaları	19
g. Uygur Sanatı ve Edebiyatı Tarihindeki Yeri	26

İKİNCİ BÖLÜM DİL BİLGİSİ

1.1 Yazım Özellikleri	34
1.1.1 Ünlülerin Yazılışı	34
1.1.2 Ünsüzlerin Yazılışı	38
1.1.3 Arapça-Farsça Kelimelerin ve Tamlamaların Yazılışı	41
1.1.4 Yâ-yı Vahdet	42
1.1.5 Hemzenin (◌) ı Olarak Yazılması	43
1.1.6 Şedde İşareti	43
1.1.7 Farsça “u/ü, vu/vü” Bağlama Edatının Yazılışı	43
1.1.8 Vezin Gereği “i” Hecesinin Eklenmesi	44
1.1.9 ح Harfinin Altına Hemze Konması	44
1.1.10 Eklerin Yazımı ve Bitişik Yazılan Kelimeler	44

1.2 Ses Bilgisi	45
1.2.1 Ünlüler	45
1.2.1.1 Ünlü Uyumu	45
1.2.1.2 Ünlü Değişmesi	46
1.2.1.3 Ünlü Düzleşmesi	49
1.2.1.4 Ünlü Türemesi	49
1.2.1.5 Ünlü Düşmesi	50
1.2.1.6 Ünlü Birleşmesi	50
1.2.2 Ünsüzler	51
1.2.2.1 Ünsüz Uyumu	51
1.2.2.2 Ünsüz Düşmesi	56
1.2.2.3 Ünsüz Değişmesi	58
1.2.2.4 Ünsüz Türemesi	62
1.2.2.5 Ünsüz İkizleşmesi	62
1.2.2.6 Zamir /n/'si	63
1.3. Biçim Bilgisi	63
1.3.1 Kelime Yapımı – Yapım Ekleri	64
1.3.1.1 İsim Yapımı	64
1.3.1.1.1 İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri	64
1.3.1.1.2 Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri	67
1.3.1.2 Fiil Yapımı	68
1.3.1.2.1 İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri	68
1.3.1.2.2 Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekleri	69
1.3.2 İsim Çekimi	72
1.3.2.1 Çokluk Eki	72
1.3.2.2 İyelik Ekleri	73
1.3.2.3 Aitlik Eki	76
1.3.2.4 Hâl Ekleri	76
1.3.2.4.1 Yalın Hâl/Nominatif	76

1.3.2.4.2 İlgi Hâli/Genitif	77
1.3.2.4.3 Belirtme Durumu/Akkuzatif	78
1.3.2.4.4 Yönelme Durumu/Datif	79
1.3.2.4.5 Bulunma Durumu/Lokatif	81
1.3.2.4.6 Ayrılma Durumu/Ablatif	82
1.3.2.4.7 Vasıta Durumu/İnstrumental	83
1.3.2.4.8 Eşitlik Durumu/Ekvatif	84
1.3.2.4.9 Yön Gösterme Durumu/Direktif	84
1.3.2.5 Soru Eki	85
1.3.3 Sıfatlar	85
1.3.3.1 Niteleme Sıfatları	85
1.3.3.2 Belirtme Sıfatları	86
1.3.3.2.1 İşaret Sıfatları	86
1.3.3.2.2 Sayı Sıfatları	87
1.3.3.2.2.1 Asıl Sayı Sıfatları.....	87
1.3.3.2.2.2 Sıra Sayı Sıfatları.....	87
1.3.3.2.2.3 Kesir Sayı Sıfatları.....	87
1.3.3.2.3 Belirsizlik Sıfatları	88
1.3.3.2.4 Soru Sıfatları	89
1.3.4 Zamirler	89
1.3.4.1 Kişi Zamirleri	89
1.3.4.2 İşaret Zamirleri	90
1.3.4.3 Soru Zamirleri	91
1.3.4.4 Belirsizlik Zamirleri	91
1.3.4.5 Dönüştürme Zamiri	92
1.3.4.6 Birliktelik Zamirleri	92
1.3.5 Zarflar	92
1.3.5.1 Durum Zarfları	93
1.3.5.2 Zaman Zarfları	93

1.3.5.3 Azlık-Çokluk Zarfları	94
1.3.5.4 Yer-Yön Zarfları	94
1.3.5.5 Soru Zarfları	94
1.3.6 Edatlar	95
1.3.6.1 Bağlama Edatları	95
1.3.6.2 Çekim Edatları	96
1.3.6.3 Cümle Başı Edatları	96
1.3.6.4 Kuvvetlendirme Edatları	96
1.3.6.5 Şüphe Edatları	96
1.3.6.6 Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları	97
1.3.6.7 Benzetme Edatları	97
1.3.6.8 Ünlem Edatları	97
1.3.7 Fiil Çekimi	98
1.3.7.1 Basit Çekim	98
1.3.7.1.1 Haber Kipleri	98
1.3.7.1.1.1 Görülen Geçmiş Zaman	98
1.3.7.1.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman	100
1.3.7.1.1.3 Şimdiki Zaman	101
1.3.7.1.1.4 Gelecek Zaman	102
1.3.7.1.1.5 Geniş Zaman	103
1.3.7.1.2 Tasarlama Kipleri	105
1.3.7.1.2.1 Emir Kipi.....	105
1.3.7.1.2.2 Şart Kipi	107
1.3.7.1.2.3 İstek Kipi.....	108
1.3.7.1.2.4 Gerekliklik Kipi.....	109
1.3.7.2 Birleşik Çekim	110
1.3.7.2.1 Gelecek Zamanın Hikâyesi	110
1.3.7.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	110
1.3.7.2.3 Şartın Hikâyesi	110

1.3.7.3 Fiil Çekiminde Soru	110
1.3.7.4 Fiilimsiler	110
1.3.7.4.1 İsim-Fiiller	110
1.3.7.4.2 Partisipler	111
1.3.7.4.3 Gerundiumlar	112
1.3.7.5 Ek-Fiil	116
1.3.7.6 Birleşik Fiiller	118
1.3.7.6.1 İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	118
1.3.7.6.1.1 Yeterlik Fiili	118
1.3.7.6.1.2 Sürerlik Fiili.....	119
1.3.7.6.1.3 Tezlik Fiili	119
1.3.7.6.1.4 Yaklaşma Fiili.....	119
1.3.7.6.2 İsim + Yardımcı Fiil Yapısıyla Oluşan Birleşik Fiiller.....	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇEVİRİ YAZILI METİN

<i>IV. Bölüm: Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılması</i>	220
<i>V. Bölüm: Sözlüklü Gramatikal Dizin</i>	298
Sonuç.....	405
Kaynakça	407
<i>Tıpkıbasım.....</i>	431
ÖZ GEÇMİŞ.....	475

KISALTMALAR, SİMGELER VE İŞARETLER LİSTESİ

A. Kısaltmalar

ABD	= Ana bilim dalı
Ar.	= Arapça
age.	= Adı geçen eser
agm.	= Adı geçen makale
AÜ	= Ankara Üniversitesi
BD	= Bilim dalı
bk.	= Bakınız
bel.d.eki	= Belirtme durumu eki
C	= Cilt
çev.	= Çeviren
DTCF	= Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ens.	= Enstitü
ET	= Eski Türkçe
Far.	= Farsça
haz.	= Hazırlayan
İÜ	= İstanbul Üniversitesi
iy.	= İyelik eki
k.a.	= Kişi adı
krş.	= Karşılaştırınız
MEB	= Millî Eğitim Bakanlığı
No.	= Numara
Ör.	= Örnek
S	= Sayı
s.	= Sayfa
Sos. Bil.	= Sosyal Bilimler
T.	= Türkçe
TDAY	= Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	= Türk Dil Kurumu
TTK	= Türk Tarih Kurumu
TKAE	= Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Ü	= Üniversite
vb.	= ve benzerleri
vd.	= ve diğerleri
y.a.	= yer adı
Yay.	= Yayınları

B. Simgeler ve İşaretler

A, I, U	= sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmesi
G, K	= sırasıyla g/ğ, k/ķ değişmesi
~	= alternans okuyuş, benzer şekil
-	= ayrı yazılan ya da satır başında kalan ek, kelime parçası; birleşik yazılmış kelime; alıntı kelimelerdeki birleşik yapı, tamlama; fiil kökü, fiil kök ya da gövdesine eklenen yapım ya da çekim eki
+	= eklenen kelime veya şekil; isim kök ya da gövdesine eklenen yapım ya da çekim eki
>	= bu şekli izler
<	= bu şekilden gelir, bu dilden alıntı
[...]	= tahribat sebebiyle teşhis edilemeyen kelime
[.....]	= tahribat sebebiyle teşhis edilemeyen birden fazla kelime
{ }	= metinden çıkarılan kısım
[]	= metne eklenen harf, hece ya da kelime
//	= fonem ya da morfem parantezi
*	= tahmin edilen şekil; tespit edilememiş kök ya da gövde, ek
Ø	= yok, mevcut değil

ÇEVİRİ YAZI SİSTEMİ

ا	a, e, ā	ص	ş
آ	ā	ض	ž
او	o, ö, u, ü	ط	ṭ
ای	é, ı, i	ظ	ẓ
ب	b, p	ع	‘
پ	p	غ	ğ
ت	t	ف	f
ث	s	ق	k
ج	c, ç	گ ک	k, g
ح	h	ل	l
خ	ḥ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ḏ, z	نگ	ng
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	و	o, ö, u, ü, ū, ō,
ژ	j	ی	é, ı, i, î, y
س	s	ء	’
ش	ş		

GİRİŞ

Klasik Sonrası Dönem Çağatay Edebiyatı'nın Doğu Türkistan sahasındaki en önemli temsilcilerinden biri de lirik, mutasavvıf şair Nevbetî'dir. 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın ortaları arasında (1690?-1750?) yaşayan şairin günümüze ulaşan biricik eseri *Divân-ı Nevbetî*'dir. Ancak şairin, divanına girmeyen ve başka yollarla günümüze ulaşan manzumeleri de mevcuttur.

Klasik Uygur edebiyatı tarihi kaynakları, şairin hayatı ve eserleri hakkında maddi bilgilerden ziyade, şiirlerinden hareketle yapılmış yorumlar içermektedir. Bu nedenle; Nevbetî mahlasını kullanan şairin gerçek adı, ölüm tarihi, hayatı ve edebî faaliyetleri hakkında kesin ve yeterli bilgilere sahip değiliz. Bununla birlikte araştırmacılar, onun Hotenli olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Nevbetî'nin Hotenli olduğunun asıl göstergesi, şairin divanına girmeyip başka vasıtalarla günümüze ulaşan ve halk arasında büyük bir üne kavuşmuş *Hoten'ni* redifli manzumesidir.

Şiirlerinin muhtevasına, kullandığı mazmun dağarcığına ve başvurduğu edebî sanatların başarısına bakılacak olursa şair; Kaşgar'da uzun yıllar ilim tahsiliyle meşgul olduğu medreselerde Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Arap, Fars klasik edebiyatlarını ve İslami ilimleri mükemmel derecede öğrenmiş olmalıdır. Divanını 57 yaşından sonra tamamladığına göre eserini tertip ettiği sırada İslami ve edebî ilimlere derin bir vukufiyetinin olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Klasik Uygur edebiyatı tarihi kaynakları, Nevbetî Divanı'nın nüshaları, bu nüshaların içerdiği manzume sayıları ve bunların sıralanışı ile ilgili çelişkili bilgiler verir. El yazma nüshalarının bulunduğu yerler hakkında da çeşitli kurumların ismi zikredilir: Sincan Uygur Otonom Bölge Müzesi, Sincan Fenler Akademisi Tarih Kampüsü, Sincan Üniversitesi İçtimai Fenler Akademisi, Sincan Sosyal Bilimler Akademisi Tarih İncelemeleri Enstitüsü vb... En mükemmel ve yetkin nüshanın sonuncu kurumda muhafaza edilen; 108 gazel, 3 muhammes ve 34 rubaiden müteşekkil A nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Tarafımızdan ortaya çıkarılan ve 22 Mart 1893'te

kötü bir rika ile Yarkent'te istinsah edilmiş 72 sayfalık Berlin nüshası da içerdği 100 gazel ve 8 rubai ile eksik bir nüshadır.

Çalışmamıza esas olan B Nüshası yazması, dört satırlık Arapça ketebe kaydından anlaşıldığına göre Hicri 1313'te (M 1895/1896) Davud bin Tohtaş adlı müstensih tarafından bir medrsede istinsah edilmiştir. Hâlen Sincan Üniversitesi Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Dil ve Edebiyat Fakültesinde muhafaza edilen 43 varaklık yazmada 105 gazel ve 3 rubai bulunmaktadır. Çalıştığımız nüshada yer almayan ancak Berlin Nüshası ile Yeni Uygur harfli iki neşirde bulunan 3 gazel, 3 muhammes ve 31 rubai de tez metnine dâhil edilmiştir.

Mevcut bilgiler göstermektedir ki Nevbetî Divanı'nın, eldeki bütün nüshaların karşılaştırılmasıyla yapılacak tenkitli bir neşrine ihtiyaç vardır. Eldeki nüshalar istinsah edilirken sık sık kafiye, redif, vezin, noktalama ve imla hatalarına düşüldüğü; yer yer beyit sıralarının karıştırıldığı, kimi manzumelerde aynı beytin birkaç kelime hariç tekrar yazıldığı görülüyor. Bilhassa çalışmamıza esas olan nüsha için durum böyledir. Bu hatalara çalışmamızın dipnotlarında genişçe yer verdik.

Nevbetî, şiirlerini Çağatay edebî geleneğine uygun olarak aruz vezninin değişik bahirlerinde yazmakla birlikte *hezec* ve *remel* bahirlerini diğerlerine oranla daha sık kullanmıştır. Çalıştığımız nüshada aruz vezninin başarıyla kullanıldığını söylemek zordur. Birçok beyitte aruz kusurlarına rastlandığı gibi kimi beyitlerde vezin bulmak birhayli güçtür. Bu kusurların istinsah sırasında meydana geldiğini değerlendiriyoruz. Bir iki manzumede ise hece ölçüsünün kullanıldığını tespit ettik.

Nevbetî Divanı'ndaki gazeller çoğunlukla aşk, muhabbet ve tasavvuf temaları etrafında yoğunlaşan lirik manzumelerdir. Bu manzumelerde beşerî ve ilahi aşk arasında gidip gelen "aşk duygusu, sevgilinin güzelliği, vuslat arzusu, maşuktan şikâyet, hicran acısı, hasret yarası, aşk derdiyle dökülen gözyaşları, ağyârın ayıplamaları, bülbülün kederli iniltisi" gibi motiflere sıklıkla rastlamak mümkündür.

Birçok şiirde, mutasavvıf şairlerin vazgeçilmez gayesi olan “Allah’ın cemaline, didarına ulaşma iştıyakı” gibi dervişane tavrın yanı sıra bir dizi mazmun eşliğinde “Allah’a hamd u sena, münacaat, tevbe-i istiğfâr, kabir yerinin ürpertisi, mahşer yerinin dehşetli manzarası, işlenen günahlardan duyulan pişmanlık” gibi daha zahidane yaklaşımlara da şahit oluyoruz.

Didaktik muhtevalı gazeller Nevbetî şiirlerinin önemli bir parçasıdır. Şair; ilmi, âlimleri, meşâyihî, evliyaları faziletlerini sıralayarak yüceltirken cahilleri, cimrileri, fasıkları ve zalimleri ise sert biçimde tahkir etmektedir. Özellikle ahlak ve faziletten, doğruluk ve sadakatten, dostluktan, ululara saygıdan, insan sevgisinden bahseden ve ilim-cehalet, cömertlik-cimrilik karşılaştırmaları yapan manzumelerinde Kutadgu Bilig, Atebetü’l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet’i andıran bir söyleyiş söz konusudur. Nevbetî Divanı’nda kullanılan dilin sağlam bir dil olduğunu söylemek mümkündür. Şairin mazmun dağarcığı oldukça zengin, üslubu ise fesahat ve belagat inceliklerine sahiptir.

Nevbetî, yaşadığı dönemde büyük saygı görmüş; divanı Hoten, Yarkent ve Kaşgar’daki mektep ve medreselerde Nevayî’nin eserleriyle birlikte ders kitabı olarak okutulmuş, şiirlerine nazireler yazılmış bir şairdir. Uygur kültürü bakımından büyük önem taşıyan “12 Makam Metinleri” arasına Nevbetî’nin aşk temasında yazılmış 145 mısrası girmiş, bunlar halk makamcıları tarafından değişik makam-meşreplerde icra edilegelmiştir.

Öte yandan Uygur yazar Enver Taştömür, Nevbetî’nin hayatını konu alan *Kalb Ergisi* adlı biyografik bir roman kaleme almıştır. Roman, klasik bir biyografik roman olmanın ötesinde, barındırdığı şiirler ve şiir yorumlarıyla bir divan şerhini andırır.

I. BÖLÜM

NEVBETÎ VE ESERİ

NEVBETÎ ve ESERİ

a. Nevbetî Hakkında Yapılan Çalışmalar

Klasik Sonrası Dönem Çağatay Edebiyatı'nın Doğu Türkistan sahasındaki en önemli temsilcilerinden biri de lirik, mutasavvıf şair Nevbetî'dir. 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın ortaları arasında yaşayan şairin günümüze ulaşan biricik eseri *Divân-ı Nevbetî*'dir.¹ Ancak şairin divanına girmeyen ve başka yollarla günümüze ulaşan manzumeleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları Hoten şehrinde yayımlanan *Kunlun Edebiyatı* mecmuasının 1979 yılı yayımlanan ilk sayısında ilim âlemine duyurulmuştur.² Şairin mahlası kimi kaynaklarda ve metinlerde *Nöbitî* yahut *Nöbetî* şeklinde de verilir.³ Kazakistanlı Uygur-Kazak bilim adamları ise Нэвбетий (Nävbetiy)⁴, Ноубетий (Noubetiy)⁵, Новбати (Novbati)⁶ ve Нэвбити (Nävbiti)⁷ transkripsiyonlarını tercih etmiştir. Rusça çalışmalarda ise Навбати şekli daha çok kullanılır.⁸ Klasik Uygur edebiyatı tarihi kaynakları, şairin hayatı ve eserleri hakkında maddi bilgilerden ziyade şiirlerinden hareketle yapılmış yorumlar içermektedir. Bu nedenle Nevbetî mahlasını kullanan şairin gerçek adı, ölüm tarihi, hayatı ve edebî faaliyetleri hakkında kesin ve yeterli bilgilere sahip değiliz. Şairin gerçek adının Ömer Karim olduğu⁹ yönünde bir bilgi bulunsa da bu bilgi edebiyat tarihçileri tarafından pek kabul görmemiştir.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Urumçi şehrinde 1980 Ağustos'undan itibaren yayımlanan klasik Uygur edebiyatı mecmuası *Bulak*'ın ilk sayısındaki *Edebî*

¹ Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili*, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2002, s. 177.

² *Uyğur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 614, 2 numaralı dipnot.

³ Gayretcan Osman, *Uyğur Klassik Edebiyatı Tarihidin Têzis*, Şincañ Daşö Neşriyatı, Ürümqi, 1987, s. 175; Metkasım Ekrem, Muhemmetimin Turdi; Abdulla Memtimin, *Divân-ı Nevbetî*, Hoten Vilâyetlik Millî-Kadimî Eserler İşhânesi, s. 1-3; Sultan Mahmut Kaşgarlı, *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası*, s. 229, 232.

⁴ S. Mollaodov, *XVIII. Esir Uyğur Poeziyasi*, KSSR Pänler Akademiyasi, Uyğurşunaslik İnstitutı, Alma Ata, 1990, "Nauka", s. 49.

⁵ Alimgazı Däulethan, *Şıǵıs Türkistan Halıktarınıñ Ult-Azattık Däuri Edebiyeti (1679-1949)*, Almatı "Destür, 2015, s. 43.

⁶ Murat Hamrayev, *Novbatı*, Uyghur-Pen jurnalı, Sayı 5, s. 21, Almatı, 2014.

⁷ *Uyğur Klassik Şairleriniñ Rubailiri*, Uyghur-Pen jurnalı, Sayı 6, s. 44, Almatı, 2014.

⁸ Rayhanov D.M., *İnterpretatsiya Proizvedeniy Alişera Navoi Uyğurskimi Klassikami XVIII-XIX vv.*, İzvestiya Natsionalnoy Akademii Nauk Respubliki Kazahstan, 2014, s. 89.

⁹ *Uyğur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2011, s. 497; <http://bbs.xjzxh.com/forum.php?mod=viewthread&tid=18016>.

Miras Hem Vesikilirimiz başlıklı yazıda klasik Uyğur edebiyatı temsilcileri arasında Nevbetî hakkında da malumat verilmiş¹⁰ ve *Uyğur Klassik Edebiyatiniñ Katologi* adlı yazıda ise Nevbetî divanının nüshaları tanıtılmıştır.¹¹ Bulak mecmuasının 1982 yılına ait 3. sayısında; *Uyğur Klassik Edebiyatidin Numuneler* başlığı altında şairle ilgili hiçbir bilgiye yer verilmeksizin Nevbetî Divanı 109 gazel, 3 muhammes ve 34 rubai hâlinde Yeni Uyğur harfleriyle yayımlanmıştır.¹² Yine Bulak mecmuasının 1988 yılı 3. sayısında ise *Nevbetî Şiirleriniñ İdiyivi Mezmuni Hekkide* adlı yazıda Nevbetî şiirlerinin içeriği hakkında yorumlar yapıldığını görüyoruz.¹³ Nevbetî Divanı, biri Hoten diğeri Urumçı'de olmak üzere farklı nüshaları esas alınarak iki kez basılmıştır. Hoten'de 1988 yılı Ağustos ayında yapılan ilk yayımda *Neşirge Teyyarlığuçıldin Söz* başlıklı giriş yazısında Nevbetî ve divanı hakkında üç sayfalık bir bilgi verildikten sonra Yeni Uyğur harfleriyle 66 gazel, 3 muhammes ve 26 rubai neşredilmiştir.¹⁴ 1995 yılında Urumçı'de yapılan ve daha bilimsel nitelik taşıyan ikinci yayımda ise “Şıncañ Uyğur Aptonom Rayonluk Uyğur Klassik Edebiyatı Tetkîkât Cemiyiti”nin faaliyetlerinin ve projelerinin anlatıldığı *Söz Başı* başlıklı bir sunum yazısının ardından *Neşirge Teyyarlığuçıldin* başlığıyla şair Nevbetî ve divanından bahseden dört sayfalık bir giriş yazısına yer verilmiştir. Bu çalışmanın Yeni Uyğur harfleriyle verilen manzumelerden oluşan bölümünde 85 gazel, 3 muhammes ve 33 rubai; tıpkıbasımı verilen divan metnindeki bölümde ise 105 gazel ve 3 rubai bulunmaktadır.¹⁵ Bu neşri bilimsel ve önemli kılan özellik ise Nevbetî Dîvânı'nı oluşturan manzumelerin salt Yeni Uyğur harfleriyle verilmesiyle yetinilmeyip 240 kelimelik küçük bir sözlük (luğet) ve tıpkıbasım (faksimile) bölümlerinin de sunulmuş olmasıdır. Ancak şu hususu hemen belirtmek gerekir ki Yeni Uyğur harfli bölüm ile

¹⁰ Emin Tursun, *Edebî Miras Hem Vesikilirimiz*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 56-58.

¹¹ Hacı Nuraci, *Uyğur Klassik Edebiyatiniñ Katologi*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 322.

¹² Kurban Barat, Bahavidin Mettursun, *Divân-ı Nöbiti*, Bulak Jurnalı, Yıl: 1982, Sayı 3, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, s. 165-248.

¹³ Abdulla Süleyman, *Nevbetî Şiirleriniñ İdiyivi Mezmuni Hekkide*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 3 (Umumi Sayı: 24), s. 115-122.

¹⁴ Dîvân-ı Nöbetî, Yay. Hazırlayanlar: Metkasım Ekrem, Muhemmetimin Turdi, Abdulla Memitimin, Hoten Vilâyetlik Millî Kâdimî Eserler İşhânisi, Hoten, 1988, 8. ay.

¹⁵ *Divân-ı Nevbetî*, Yay. Hazırlayan: Mehemmettursun Bahavidin, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1995, 9. ay.

tıpkıbasımda verilen divan aynı nüshalara ait değildir. Bu hususa giriş bölümünde hiç değinilmemesi çok ilginçtir. Makalenin ilgili bölümünde bu konu genişçe ele alındığından burada daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir. Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili* adlı hacimli çalışmasının “Okuşluk” başlıklı 5. bölümünde Nevbetî hakkında kısa bilgi verdikten sonra “Tekist (1)” alt bölümünde 7, “Tekist (2)” alt bölümünde ise 10 gazeli tıpkıbasım olarak yayımlamıştır. Her iki alt bölümün sonuna birer Sözlük ve İzah da eklenmiştir.¹⁶

Çok sayıda Uyğur’un yaşadığı Kazakistan’da da klasik Uyğur edebiyatı tarihi konulu ilmî çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar bünyesinde şair Nevbetî’den ve şiirlerinden söz edilmiştir. Bunlar arasında en önemlileri Savut Mollaoudov ile Murat Hamrayev’in çalışmalarıdır. Mollaoudov’un *XVIII. Esir Uyğur Poeziyasi* adlı çalışmasında aktardığına göre şair Nevbetî ile ilgili ilk neşir Erşidin Tatluk tarafından yapılmıştır. Erşidin, Urumçi’de yayımlanan *Tarım* adlı edebiyat mecmuasının klasik Uyğur edebiyatı temsilcilerinin tanıtıldığı 1957 yılına ait sayılarından birinde Nevbetî’nin 40 gazeli ile 10 rubaisini yayımlamıştır.¹⁷ Aynı çalışmada 1959 yılında Panfilov ilçesinin Sadir köyünde bulunan el yazmaları parçaları arasında Nevbetî’nin iki gazeline ait mısraların yazılı olduğu sayfalara da rastlandığı bilgisi verilmiştir.¹⁸ Mollaoudov, *Uyğur Edebiyatı Davanliri* adlı bilimsel çalışmasında da Nevbetî ve divanı hakkında yukarıda söz ettiğimiz eserinde geçen bilgileri tekrarlamıştır.¹⁹ Bu çalışmadan çok önce Kazak SSR İlimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsü Uyğur Dil Bilimi Bölümü tarafından yayımlanan *Uyğur Edebiyatiniñ Kiskiçe Tarihi* adlı ilmî eserin “XVII-XVIII. Esirler Edebiyatı” adlı bölümünde Nevbetî’den çok kısa söz edilmiştir.²⁰ Alimğazı Däulethan’ın *Şığıs Türkistan Halıktarınıñ Ult-Azattık Däuri Edebiyeti* adlı çalışmasında

¹⁶ Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili*, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2002, s. 177-198.

¹⁷ S. Mollaoudov *XVIII. Esir Uyğur Poeziyasi*, KSSR Pänler Akademiyası, Uyğurşunaslik İnstitutı, Alma Ata, 1990, “Nauka” Kazahskoy SSR, s. 49.

¹⁸ age., s. 51.

¹⁹ S. Mollaoudov *Uyğur Edebiyatı Davanliri (Tetkikatlar vâ Makallar)*, Kazakstan Jumhuriyiti Bilim vâ Pän Ministrliği R.B. Suleymenov Namidiki Şarikşunaslik İnstitutiniñ Uyğurşunaslik Märkizi, Almuta 2002, s. 172, 173.

²⁰ S. Mollaoudov, U. Mamatahunov, Y. Muhlisov, D. Ruziyeva ve İ. Saydullayev, *Uyğur Edebiyatiniñ Kiskiçe Tarihi*, Kazakstan SSR Penler Akademiyası Tilşunaslik İnstitutı Yenindiki Uyğurşunaslik Bölümü, Kazakstan SSR “NAUKA” Neşriyatı, Almuta 1983, s. 83.

da Nevbeti ve edebî şahsiyetine değinildiğini görmekteyiz.²¹ Kazakistan Uygurları tarafından 2013 yılından itibaren yayımlanmaya başlanan *Uygur-Pen* adlı popüler edebiyat dergisinin 5 ve 6. sayılarında şair Nevbetî, şiirlerinden örnekler verilerek okuyucuya tanıtılmıştır. Fakat bu yazılarda şairin hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi yok denecek kadar azdır. Burada dikkati çeken tek nokta Nevbetî'nin bazı gazel ve rubailerinin Rusçaya tercüme edilerek yayımlanmış olmasıdır.²²

Bolşaya Sovyetskaya Entsiklopediya'nın 26. cildinde yer alan ve A. Valitova ile Murat Hamrayev tarafından kaleme alınan *Uygur Edebiyatı* maddesi bünyesinde, 17. ve 18. yüzyıl Uygur şairleri sıralanırken Nevbetî'nin de adı verilmiş ayrıca ayraç içerisinde şairin yaşamına dair herhangi bir bilginin mevcut olmadığı belirtilmiştir.²³

Türkiye'de ise Nevbetî ile ilgili malumata ilk olarak Fuat Köprülü'nün MEB İslam Ansiklopedisi için kaleme aldığı *Çağatay Edebiyatı* maddesinde²⁴ rastlıyoruz. Söz konusu makalenin V. *Gerileme ve Çökme Devri (XVII.-XIX. Asırlar)* adlı bölümünün "Başlıca Şairler" adlı alt bölümünde "18. Asır Çağatay Edebiyatı" temsilcileri arasında Nevbetî (Köprülü'de *Navbatî*) ve Harabatî'nin adları zikredilerek ayraç içerisinde bu şairlerin divanlarının Berlin'de Hartmann Koleksiyonu'nda ve Asya Müzesi Kütüphanesinde mevcut olduğu bilgisine yer verilir. İkinci olarak Gülzadem Kurban'ın, *Tevârih-i Mûsikiyyûn* konulu yüksek lisans tezinin Giriş bölümünde Nevbetî'ye kısaca değindiğini görüyoruz.²⁵ Ardından İklil Kurban, doktora tezinin *Hocalar Devri Edebiyatı* başlıklı bölümünde S. Mollaudoğlu'dan naklen Nevbetî'den kısaca bahseder ve bir gazelinden iki beyti örnek olarak sunar.²⁶ Son olarak Kadri Hüsnü Yılmaz tarafından yayımlanan *18. Yüzyılda Yetişmiş Uygur Divan Şairi Ömer Karim Nevbetî* başlıklı

²¹ Alimğazı Däulethan, *Şıǵıs Türkistan Halıktarınıñ Ult-Azattık Däüiri Edebiyeti (1679-1949)*, Almatı, "Destür", 2015, s. 42, 43.

²² Murat Hamrayev, *Novbatî*, Uygur-Pen jurnali, Sayı 5, Almatı, 2014, s. 21-25; *Uygur Klassik Şairleriniñ Rubailiri*, Uygur-Pen jurnali, Sayı 6, Almatı, 2014, s. 44-50.

²³ <http://bse.uaio.ru/BSE/2603.htm>

²⁴ Fuat Köprülü, *Çağatay Edebiyatı*, MEB İslam Ansiklopedisi, 3. Cilt, s. 320, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, 1977.

²⁵ Gülzadem Kurban, *Tevârih-i Mûsikiyyûn (İnceleme-Metin-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. IV, İstanbul, 1990.

²⁶ İklil Kurban, *Hocalar Devri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 120, Ankara, Şubat 1992.

makalede Nevbetî ve divanı hakkında kısaca bilgi verilmiş, şiirlerinden birkaçı örnek olarak sunulmuştur.²⁷

b. Doğum Tarihi

Nevbetî Divanı'nın, çalışmamıza esas olan nüshasında bulunmayan ancak diğer nüshaların sonunda yer aldığı anlaşılan bir rubaide şair, eserini hangi yıl içinde tamamladığı bilgisini kuşkuya yer bırakmayacak biçimde vermiştir:

Ey yarânlar biz ölürmiz, yâdigâr kaldı kelâm
Kişidin kalğay cihânda bir nişâne yahşı nâm
Miñ yüzü atmışda érdi kim peyamber hicreti
*Bu kitâb-ı Nevbetî tasnif boldı vesselâm*²⁸

Üçüncü mısra kimi kaynaklarda *Miñ yüz atmış érdi peygamber nebinin hicreti* şeklinde de verilmektedir.²⁹ Aynı mısra Mollaudoğlu'nun 1957 tarihli Tarım mecmuasından aktardığına göre ise *Miñ yüz atmışda édi kim hicrî sene* şeklindedir.³⁰

Rubainin 3. mısrasında açıkça belirtildiği üzere Nevbetî, divanını Hicrî 1160 / Miladi 1747 yılında tamamlamıştır. Bu tarihle ilgili olarak kaynaklar arasında fikir birliği vardır. Ancak kimi kaynaklarda Hicrî 1160 yılının Miladi karşılığı yanlış şekilde 1740 olarak da verilmiştir. *Uygur Edebiyatı Toğrisida* adlı eserde mezkûr rubai ile aşağıdaki gazelin farklı bir versiyonunda geçen “*Ömrüm ellikke yétti...*” ibaresine dayanılarak Nevbetî Divanı'nın 1740'lı yıllarda yazıldığı sonucuna varılmıştır.³¹

²⁷ Kadri Hüsnü Yılmaz, *18. Yüzyılda Yetişmiş Uygur Divan Şairi Ömer Karim Nevbetî*, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 2014, sayfa: 23-31.

²⁸ Kurban Barat, Mettursun Bahavidin, *Divân-ı Nöbetî*, Bulak Jurnali, Yıl: 1982, Sayı: 3, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, s. 247; Divân-ı Nevbetî, Yay. Hazırlayan: Mehemmettursun Bahavidin, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1995, 9. ay, s. 162; *Divân-ı Nöbetî*, Yay. Hazırlayanlar: Metkasım Ekrem, Muhemmetimin Turdi, Abdulla Memitimin, Hoten Vilâyetlik Millî Kâdimî Eserler İşhânisi, Hoten, 1988, 8. ay, s. 90.

²⁹ Emincan Ahmedî, , *Uygur Edebiyatı Tarihidiki Nâmâyandılar*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, s. 179; Ömer Şeripidin, *Ottura Esir Uygur Klassik Edebiyatı*, 2. Kitap, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay, s. 763; Mehemmettursun Bahavidin, *Uygur Edebiyatı Toğrisida*, Coñgu Yazğuçılar Cemiyiti Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Şubisi, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1982, s. 307; Vahtican Gopur, Eskar Hüseyin, *Uygur Klassik Edebiyatı Tizisliri*, Pekin, 1987, Milletler Neşriyatı, s. 812.

³⁰ S. Mollaudoğlu, *XVIII. Esir Uygur Poeziyasi*, KSSR Pänler Akademiyası, Uygurşunaslik İnstitutı, Alma Ata, 1990, “Nauka” Kazahskoy SSR, s. 49.

³¹ Mehemmettursun Bahavidin, *Uygur Edebiyatı Toğrisida*, Coñgu Yazğuçılar Cemiyiti Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Şubisi, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1982, s. 307.

Mollaudoğlu'un aktardığına göre Tarım mecmuasında da yanlış olarak 1740 tarihi verilmiştir.³² Bulak mecmuasının 1980 tarihli 1. sayısındaki makalede de bu tarih 1740 olarak verilmiştir.³³ Mollaudoğlu *Edebiyat* adlı eserinde ise Nevbetî Divanı'nın yazıldığı tarihi 1745~1746 olarak gösterir.³⁴

Nevbetî Divanı'ndaki *bîhûde 'ömr ötti dirîğ* redifli gazelde geçen

Ömrüm ellik yéttige yétti henüz mén él émes

*Emr-i Hak'nı tutmayu bîhûde ömr ötti dirîğ*³⁵

beytine dayanan araştırmacılar, divanını tamamladığı sırada Nevbetî'nin 57 yaşında olduğu neticesine ulaşmışlar, bu bilgidен hareketle şairin doğum tarihini Miladi 1690³⁶ yahut 1691~1692³⁷ olarak tespit etmişlerdir.

Klasik Uygur edebiyatı tarihi araştırmacısı ve Çağatay Türkçesi alanındaki ilmi çalışmalarıyla tanınan Gayretcan Osman, iki farklı çalışmasında Nevbetî'nin doğum tarihi hususunda birbiriyle çelişen bilgilere yer vermiştir. 1987 yılı yayımlanan eserinde, Nevbetî Divanı'nın tamamlandığı tarih olarak yukarıda geçen rubaideki 1160 tarihini

³² S. Mollaudoğlu, *XVIII. Esir Uygur Poeziyasi*, KSSR Pänler Akademiyası, Uyğurşunaslik İnstitutı, Alma Ata, 1990, "Nauka" Kazahskoy SSR, s. 50.

³³ Emin Tursun, *Edebî Miras Hem Vesikilirimiz*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, Yıl: 1980, S 1, s. 56.

³⁴ S. Mollaudoğlu, *Edebiyat (Derislik Hrestomatiya)*, Kazakistan Dölet Okuş-Pedagogika Neşriyatı, Almuta, 1962, s. 240.

³⁵ *Dîvan-ı Nevbetî*, Yay. Hazırlayan: Mehemmettursun Bahavidin, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1995, 9. Ay, s. 54; Kurban Barat; Mettursun Bahavidin, *Divân-ı Nöbetî*, Bulak Jurnalı, Yıl: 1982, Sayı 3, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, s. 207; *Divân-ı Nöbetî*, Yay. Hazırlayanlar: Metkasım Ekrem, Muhemmetimin Turdi, Abdulla Memitimin, Hoten Vilâyetlik Millî Kâdimî Eserler İşhânisi, Hoten, 1988, 8. ay, s. 44.

³⁶ Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uygur Tili*, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2002, s. 177; Emin Tursun, *Edebî Miras Hem Vesikilirimiz*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, Yıl: 1980, S 1, s. 56-58; Mehemmettursun Bahavidin, *Divân-ı Nevbetî*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1995, s. 2; Abdulla Süleyman, *Nevbetî Şiirleriniñ İdiyivi Mezmuni Hekkide*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, Yıl: 1980, S 3 (Umumi Sayı: 24), s. 115-122; S. Mollaudoğlu, *Uygur Edebiyatı Davanliri (Tetkikatlar vâ Makallar)*, Kazakistan Jumhuriyeti Bilim vâ Pän Ministrliği R.B. Suleymenov Namidiki Şarikşunaslik İnstitutiniñ Uyğurşunaslik Märkizi, Almuta 2002, s. 173.

³⁷ *Uygur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 614; *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2011, s. 498; Mollaudoğlu S., *XVIII. Esir Uygur Poeziyasi*, KSSR Pänler Akademiyası, Uyğurşunaslik İnstitutı, Alma Ata, 1990, "Nauka" Kazahskoy SSR, s. 49; Alimğazi Däulethan, *Şığıs Türkistan Halıktarınıñ Ult-Azattık Däuri Edebiyeti (1679-1949)*, Almatı, "Destür", 2015, s.42, 43.

verirken bu tarihin Miladi karşılığı 1768-1769 yılları olarak belirtmiştir.³⁸ Oysa Hicrî 1160 tarihinin Miladi karşılığı diğer kaynaklarda da geçtiği üzere 1747'dir. Gayretcan Osman aynı eserde, şairin divanını tamamladığı yıllarda 50'li yaşlarda olabileceğini zikreder. Buradan bir doğum tarihi çıkarımı yapmasa da vereceği tarihin 1718, 1719 olacağı açıktır. Aynı araştırmacının başredaktörlüğünü yaptığı diğer çalışmada; Nevbetî'nin divanını tamamladığı tarih için H 1160/M 1747, doğum tarihi içinse 1691 yılı verilmiştir ancak şairin divanını tamamladığı yıl için yine 50 yaşında olduğu bilgisine yer verilmiştir.³⁹ Eğer bir baskı hatası söz konusu değilse 50 yaş tahmini ile doğum tarihi olarak verilen 1691 yılı arasındaki tutarsızlık açıktır. Zira Nevbetî, divanını tamamladığı 1747 yılında 50 yaşında ise doğum tarihi 1691 değil, 1697 olmalıdır.

Nevbetî'nin divanını tamamladığı sırada 50 yaşında olduğu bilgisi ise yukarıda zikrettiğimiz *bîhûde 'ömr ötti dirîğ* redifli gazelin söz konusu beytinin farklı bir versiyonuna dayanır:

Ömrüm ellikke yétip kaldı henüz mén él émes
*Kılmadım yahşî 'amel, bîhûde ömr ötti dirîğ*⁴⁰

Gazelin bu versiyonunu esas alan araştırmacılar ise şairin divanını tamamladığı 1747 tarihi ile 50 yaş verisini birleştirerek Nevbetî'nin doğum tarihini 1697~1698 olarak verirler.⁴¹

Nevbetî'nin doğum tarihi hususunda kaynaklarda verilen bilgilerin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü *bîhûde 'ömr ötti dirîğ* redifli gazelde geçen mezkûr beyitten, şairin divanını tamamladığı tarihle ilgili bir sonuca varmak mümkün değildir. Şair bu

³⁸ Gayretcan Osman, *Uygur Klassik Edebiyatı Tarihinin Tézis*, Şincañ Daşö Neşriyatı, Ürümçi, 1987, s. 175.

³⁹ *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 498.

⁴⁰ Şeripidin Ömer, *Ottura Esir Uygur Klassik Edebiyatı*, 2. Kitap, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay, s. 763; Vahtican Ğopur, Eskar Hüseyin, *Uygur Klassik Edebiyatı Tizisliri*, Pekin, 1987, Milletler Neşriyatı, s. 812; Emincan Ahmedî, *Uygur Edebiyatı Tarihindeki Nâmâyandılar*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, s. 179

⁴¹ age., s. 179; Adilcan Memetemin, *Nevbetî Gazelleri Toğrisida* <http://shewqiy.com/tfread-291-1-1.html>; Vahtican Ğopur, Eskar Hüseyin, *Uygur Klassik Edebiyatı Tizisliri*, Pekin, 1987, Milletler Neşriyatı, s. 812; Şeripidin Ömer, *Ottura Esir Uygur Klassik Edebiyatı*, 2. Kitap, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay, s. 764.

beyitte eserini tamamladığı sıradaki yaşını değil, söz konusu gazelini kaleme aldığı sıradaki yaşını belirtmiştir. Divan tertibi usulü bakımından da meseleye yaklaşacak olursak yaptığımız çıkarımın doğru olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü bir divan şairi eserini tamamladığı tarihi Ğ harfiyle biten ve eserin ortaları sayılabilecek bir gazelinde değil, eserin sonunda yer alan bir manzumesinde verir. Nevbetî'nin doğum tarihiyle ilgili görüş bildiren araştırmacılar meseleye maalesef sathi yaklaşmışlar, beyitlerde geçen ifadeleri anlamada ve değerlendirmede pek isabetli davranamamışlardır.

c. Ölüm Tarihi

Tahminî olarak verilen 1750⁴² ve 1760 tarihleri dışında, şairin ölüm tarihi ve nerede öldüğü konusunda kaynaklarda herhangi bir malumat mevcut değildir. Fakat şairin memleketiyle ilgili müteakip bölümde verdiğimiz manzumelerin muhtevasına bakarak Nevbetî'nin doğduğu yer olan Hoten'de hayata veda ettiği sonucuna ulaşmak yanlış olmayacaktır.

Nevbetî'nin, divanında yer almayan ancak halk arasında yayılmış olan manzumelerinden yukarıda söz etmiştik. Bu manzumelerin sayıca çokluğu, şairin, divanını tamamladığı 1747 yılından sonra da edebî faaliyetini sürdürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Divanında yer alan bazı manzumelerden yola çıkarak Nevbetî'nin hayatta olduğu yıllara ilişkin çıkarımlarda bulunmak mümkündür:

Nimçe-i zeytûn tuvâr kıygen Emir'niñ yâsı bar

Belide Bulğarî sağdak başıda dubulğası bar

Başıda tâc-ı murassa' şân u şevket üzre gör

*Leşker-i küffârniñ İslam açar gavgâsı bar*⁴³

beyitleriyle başlayan manzumede Nevbetî'nin övgüyle bahsettiği ve küffar askerine karşı bir umut olarak gördüğü Emir'in, 1735-1755 (1756) yılları arasında Cungarların

⁴² Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili*, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2002, s. 177.

⁴³ Kurban Barat, Bahavidin Mettursun, *Divân-ı Nöbitî*, Bulak Jurnalı, Yıl: 1982, Sayı 3, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, s. 193.

vassalı olarak Yarkent'te hüküm süren Hoca Cahan olduğu açıktır.⁴⁴ Hoca Cahan, şiirlerinde Arşî (Erşî) mahlasını kullanan, divan sahibi büyük bir şairdir. Kültür ve sanat adamlarını korumuş, bilime ve sanata önem vermiş, birçok medrese ve kültür merkezini inşa ettirmiş aydın bir kişiliktir. Nevbetî'nin,

Moğulistan'da kılur kâfir ü zâlim hânlık
Pukrâlarğa gam u hasretde bolup hayranlık
(...)
Bu mahalde heme zâlimler yürür râhatda
Mü'min él zulm ü sitem birle bolur dermânlık

beyitleriyle başlayan manzumesinde ise Moğolistan'daki Cungan hanına ve zalim yönetimine âdeta isyan etmektedir. Şairin, kâfir ve zalim diyerek hedef aldığı kişi, Cungan aksüyekleri yani hanedana mensup soylulardır. Dolayısıyla bu beyitlerin kaleme alındığı tarih, Hoca Cahan sonrası ile Doğu Türkistan'da Çin egemenliğinin başladığı 1758 yılları arasında olmalıdır. Bu da Nevbetî'nin 1755-1758 tarihleri civarında sağ olduğu anlamına gelecektir.

Prof. Dr. Sultan Mahmut Kaşgarlı'nın *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası* adlı çalışmasında aktardığı bir rubaide Nevbetî, yaşının yetmişe ulaştığını belirtmektedir:

Yetmişke yétip-durmen ağızımda şişim yok
Heptaddu millet élige émdi işim yok
Yârân muhâsıban cahândın kitti
Ğemkin-men muñdaşkalı heyhât kişim yok

(Yaşım yetmişe ulaştı, ağızımda dişim yok. Yetmiş iki milletle şimdi işim yok. Gönül dostlarım, sırdaşlarım cihandan gitti. Hüzünlüyüm, eyvah, dertleşecek kimsem yok!)⁴⁵

Bu rubaiye göre ve doğum tarihini 1690 kabul edecek olursak Nevbetî, 1760 yılında hayattadır. Nitekim bu yönde görüşler de mevcuttur.⁴⁶ Bütün bu bilgiler

⁴⁴ Şeripidin Ömer, *Ottura Esir Uyğur Klassik Edebiyatı*, 2. Kitab, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay, s. 788; *Uyğur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 637.

⁴⁵ Sultan Mahmut Kaşgarlı, *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 232; age. 112. dipnot: *Uyğur Klassik Edebiyatı Şairleri*, Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1982, s. 380.

Nevbetî'nin, Doğu Türkistan tarihinde Hocalar Devri olarak bilinen dönemde yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu dönem için Uygur edebiyatı tarihi kaynakları değişik adlandırmalar kullanmıştır: 18. *Esir Uygur Edebiyatı*⁴⁷, *Hocilar Zamanisidiki Edebiyat*⁴⁸, *Zelilî Devri Edebiyatı...*⁴⁹

ç. Memleketi

Uygur klasik edebiyatı tarihi sahasında kaleme alınmış ilmî eserlerde şair Nebetî'nin memleketiyle ilgili çok somut bilgiler bulunmamakla birlikte araştırmacılar onun Hotenli olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Bir rivayete göre Nebetî, Doğu Türkistan'ın Hoten şehrine bağlı Lop nahiyesi sınırları içerisinde yer alan Ciya köyünde dünyaya gelmiş, burada bir yandan hekimlik ve eczacılık mesleklerini icra ederken diğer yandan da şairliğe meyletmış ve bu alanlarda büyük bir şöhrete ulaşmıştır. Daha sonra ailesiyle birlikte Hoten'e bağlı, pazarıyla meşhur İlçi kasabasına göç etmiştir.⁵⁰

Nebetî'nin Hotenli olduğunun asıl göstergesi ise şairin divanına girmeyip başka vasıtalarla günümüze ulaşan, *Hoten'ni* redifli manzumesidir. Bu manzume halk arasında büyük bir üne kavuşmuştur.⁵¹ Uygur edebiyatı tarihçileri bu manzumeyi Nebetî'nin vatanperver bir şair olduğunun kanıtı olarak da sıkça zikrederler.⁵²

⁴⁶ Emin Tursun, *Edebî Miras Hem Vesikilirimiz*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 56; *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 499; *Uygur Klassik Edebiyatidın Sual-Cevablar*, haz. Derviş Emet, Abliz Münevver, Kaşkar Uygur Neşriyatı, Kaşkar, 2001, s. 88.

⁴⁷ *Uygur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s.569.

⁴⁸ *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör. Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 452.

⁴⁹ Osman, Gayretcan, *Uygur Klassik Edebiyatı Tarihidin Têzis*, Şıncañ Daşö Neşriyatı, Ürümçi, 1987, s. V; Mahsut, Tursun; Rahman Abdukerim, *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Maarip Neşriyatı, Ürümçi, 1986, s. 63.

⁵⁰ *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 497.

⁵¹ Muhammetemin, Abduşükür, *Klassik Edebiyatta Hoten Tasviri*, Bulak, Yıl: 1992, Sayı 4, s. 159; *Kunlun Edebiyatı* jurnali, Sayı: 1, Hoten, 1979; <http://bbs.parixtam.com/simple/index.php?t1794.html>; <http://bbs.xjzjxh.com/forum.php?mod=viewthread&tid=2397>.

⁵² Otğur, Gayretcan Osman, *Uygur Yakıñki Zaman Poeziyiside İpadilengen Vetenperverlik Ruh*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 2014, S 3, s. 53, 54; Tursun Emin, *Edebî Miras Hem Vesikilirimiz*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 57, 58; *Uygur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 617; *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyate, Ürümçi, 2011, s. 500; Ahmedî, Emincan, *Uygur Edebiyatı Tarihidiki Nâmâyandılar*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, s. 180.

Hoten Gazeli

*Ravzige manend hayâl et Hotenni
Behiştin ziyâde misâl et Hotenni*

*Yâ Rabbî-tamuğ cennetîlerge
Ercümendîge visâl et Hotenni*

*Hûceste hâki rahmet sürmesi
Közünge tûtiyâ, hâl et Hotenni*

*Periler bûsesi turfe şîrîndür
Hûrlar lebiga bal et Hotenni*

*Tal'atige hurşîd közlerige ahter
Yâ-dek kaşığa hilâl et Hotenni*

*Çıksa nesimî, kilür şemîmi
Leylî boyığa dâl et Hotenni*

*Birse Kâdirîm bahtuñğa tevfîk
Kurbuñğa kudret, kemâl et Hotenni*

*Gülistân-ı İrem bolsun tahayyür
Onuñğa nevres-nihâl et Hotenni*

*Kandur bihâcet lâle yüzige
Kızılık-fezâcün al et Hotenni*

*Mu'allim-i âfâk bîniş-suhengû
Tıflige ders-makâl et Hotenni*

*Ey cihân şâiri! Gülşeni, bağı
Hamseñge kur baş ittisâl et Hotenni*

*Sén hem Nevbetî siyâh-rûyêlige
Rakîbler közige zevâl et Hotenni*

Türkiye Türkçesiyle

Ravzayla eşdeğer hayal et Hoten'i.
Cennetten daha çok örnek göster Hoten'i.

Yâ Rab, cehennemliklere değil, cennetliklere
Seçkin, şerefliyle kavuştur Hoten'i!

Kutlu toprağı, rahmet sürmesidir.
Gözüne sürme, (yüzüne) ben et Hoten'i.

Perilerin busesi taze ve tatlıdır,
Hurilerin dudağına bal et Hoten'i.

Yüzlerine güneş, gözlerine yıldız;
Yay gibi kaşına hilal et Hoten'i.

Çıksa hafif bir rüzgâr, gelir kokusu;
Leyla'nın bedenine dal et Hoten'i.

Kudret sahibi Tanrım bahtını açık kılrsa,
Yakınlarına güç, olgunluk kıl Hoten'i.

İrem gül bahçesi (sana) hayranlık duysun,
Ona, yeni yetişen bir nihâl et Hoten'i.

Onun lale misali yüzüne kan gereksizdir,
Kızılık artırıcı bir al et Hoten'i.

Ey ufukların muallimi, ileri görüşlü hatip
Çocuklarına özdeyiş, ders yap Hoten'i!

Ey cihan şairi! Gülşeni, bağı ile
Hamsen'in baş satırı yap Hoten'i.

Ey Nevbetî, sen de kara yüzlü kimselere
Rakiplerin gözüne gösterme Hoten'i!

Şu rubaisi de Nevbetî'nin, memleketi Hoten'e ne kadar büyük bir sevgiyle bağlı olduğunun göstergesidir:⁵³

Mekke zâhir-mes tüşümde aslını mén körmegeç
'İşksız-dur-min hemîşe aña aslî köymegeç
Evvelî hem âhirî hem kıblegâhım-dur Hoten
Özgesige bî-nazar-min mén Hoten-dék köymegeç

Bir başka rubaisinde şair, Hoten'e duyduğu sevgiyi şu şekilde dile getirir:⁵⁴

Musâhibim kılsan peyâm evvel Hoten-din başlağıl
Dilberim hurşîd yüzüm ol sîm tendin başlağıl
Başka gepke açma leb yoktur buniñçe hâsiyet
Dilârâm, tefâhhurum ol cân u ten-din başlağıl

Yine bir başka rubaisinde Nevbetî, Hoten'den ayrılmanın kendisi için ne kadar zor olacağını şu mısralarla ifade eder:⁵⁵

Zâhidâ zinhar méni terk-i Hoten étkil déme
Sén Hoten-din kéçkil ü terk-i vatan étkil déme
Cây-ı bağrımdın kéçip deşt ara kandak çıday
Nev-bahârdın kiçkürip terk-i çemen étkil déme

d. Edebî Şahsiyeti

Nevbetî; orta hâlli ve eğitilmiş bir ailede dünyaya gelmiş, küçük yaşlarından itibaren ilim tahsiline heves duymuştur. Temel eğitimini Hoten'de aldıktan sonra yüksek eğitim almak üzere 15-16 yaşlarında Yarkent üzerinden Kaşgar'a gitmiş ve orada

⁵³ Tursun Mahsut, *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Maarip Neşriyatı, Ürümçi, 1986, s. 65.

⁵⁴ *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şincañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 500; Abduşükür Muhammetemin, *Klassik Edebiyatta Hoten Tasviri*, Bulak, Yıl: 1992, Sayı 4, s. 159.

⁵⁵ Metkasım Ekrem, Muhemmet Emin Turdi, *Divân-ı Nevbetî*, Hoten Vilâyetlik Millî-Kadimî Eserler İşhânisi, 1988, 8. ay, s. 84.

zamanın ünlü medreselerinde uzun yıllar ilim tahsiliyle meşgul olmuştur.⁵⁶ Şair, bu gurbet yıllarını şöyle anlatır:

*Bu ‘âlem-i fânîğa kélipmin güzer éttim
Tört yâşıma ‘ilm istegeli mén sefer éttim*

*Her yérdeki bir ‘âlim-i hoş-fehm-ni tapsam
Bir lahza anın mecliside mén maqarr ittim*⁵⁷

Divanında yer alan şiirlerin muhtevasına, kullandığı mazmun dağarcığına ve başvurduğu edebî sanatların başarısına bakılacak olursa şair; bu medreselerde Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Arap, Fars klasik edebiyatlarını ve İslami ilimleri mükemmel derecede öğrenmiş olmalıdır. Divanını 57 yaşından sonra tamamladığına göre eserini tertip ettiği sırada İslami ve edebî ilimlere derin bir vukufiyetinin olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Nevbeti yalnızca ilim tahsili için değil; devrinin büyük âlimlerini, velilerini ve geçmişte yaşamış ulu şahsiyetlerin kabirlerini ziyaret maksadıyla da seyahatlere çıkmıştır. Buradan hareketle şairin ciddi bir tarih bilincine sahip olduğunu vurgulamak gerekir:

*Çıkip Yârkend diyârıdın menâzil-lerni kaç’ eylep
Ziyâret kılğalı Sultân Satuğ Buğra-yı Hân keldim*⁵⁸

Şairin özellikle gurbette geçirdiği son yıllarında geçimini hattatlık ve ilaç satıcılığı ile sağladığına dair bilgiler mevcuttur. Bu durum Nevbeti’nin halkla kaynaşmasına ve halkın ahvalini yakından görmesine imkân tanımıştır.⁵⁹ Nitekim şairin, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi hayatına kayıtsız kalmadığını, tanık olduğu haksızlıklara ve adaletsizliklere karşı çıktığını, bu husustaki kanaatlerini mısralarına yansıttığını belirtmek gerekir:

⁵⁶ Erkin Oğuz Abdurrahim, Abdulla Süleyman, *Uygur Hazirgi Zaman Edebiyatı*, Şincañ Maarip Neşriyatı, 2002; Gayretcan Osman, *Uygur Klassik Edebiyatı Tarihidin Tézis*, Şincañ Daşö Neşriyatı, Ürümqi, 1987, s. 175.

⁵⁷ bk. 31b/05, 31b/10.

⁵⁸ bk. 30b/03.

⁵⁹ Emincan Ahmedî, *Uygur Edebiyyatı Tarihidiki Nâmâyandılar*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1996, s. 180.

*Moğulistānda kıılır kâfir ü zâlim hânlık
Fuqarâlarğa ğam u hasretde bolur hayrânlık*

*Bu maħalde hemme zâlim-ler yürür rāhat-da
Mü'min él zulm u sitem ile bolur dermānlık*

*Keremiñ birle müselmānlarğa bérġil sēn imān
Küfr ehli bu vilāyet-ni kıılır vīrānlık⁶⁰*

e. Mahlası

Şairin, “nöbet bekleyen, nöbetçi” anlamına gelen⁶¹ “Nevbeti” mahlasını almasıyla ilgili kaynaklarda iki rivayet mevcuttur. İlkine göre şair, ailesiyle birlikte Hoten şehrinin Lop nahiyesine bağlı Ciya köyünden İlçi kasabasına göç eder. Ailesi burada amansız bir bulaşıcı hastalığa yakalanır ve şair, dört erkek kardeşini bu amansız hastalığa kurban verir. Bu olay kendisini derinden sarsar. Artık sıranın yani nöbetin kendisine geldiğini düşünmektedir. Ancak bu hastalıktan sağ salim kurtulur. İşte başından geçen bu acı hadise nedeniyle Nevbetî mahlasını kullanmaya başlar. İkinci ise şöyledir: Şairin görüşüne göre, şiir alanında geçmişte Sekkâkî, Lûtfî, Atâyî, Nevâyî gibi şairler şöhret kazanmıştır; bundan böyle vazife ve nöbet kendisine gelmiştir. Bu sebeple Nevbetî mahlasını kullanmaya başlar.⁶²

Nurmuhemmet Abdukadir adlı araştırmacı ise yukarıda verdiğimiz izahlara karşı çıkarak farklı bir değerlendirme ortaya koyar. “Nevbet” kelimesinin Dîvânu Lugâtî’t-Türk ile Kutadgu Bilig’deki anlamlarını ve kullanımlarını verdikten sonra Prof. Dr. Reşat Genç’in *Karahanlı Devlet Teşkilatı* adlı eserini referans göstererek, İslam dairesi içine giren Karahanlılarda “nevbet” kelimesinin “tuğ” kelimesiyle paralel olarak hem sancak hem de davul anlamlarında kullanıldığını belirtir. Dolayısıyla tuğ ve nevbet eski Türk devlet geleneğine uygun olarak Karahanlılarda da hükümlerlik ve bağımsızlık simgesi olarak kullanıldığı gibi sefer zamanlarında ise askerî mızıkâ mahiyetinde

⁶⁰ bk. 25a/09, 11; 25b/01.

⁶¹ Adile Kız Memet, *Uygur Klassik Edibiriniñ Tehellus Kolliniş Toğrisida İzdiniş*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 2013, S 4, s. 81.

⁶² *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Gayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 498; <http://bbs.xjzxh.com/forum.php?mod=viewthread&tid=18016>.

kullanılırdı. (Nitekim Osmanlılarda mehteran takımı teşkil edilinceye dek nevbet vurma usulü devam etmiştir.) Nurmuhemmet Abdukadir, Nevbetî mahlasının, “nevbet” kelimesinin bu tarihî arka planıyla alakalı olduğu düşüncesindedir. Buna delil olarak da Nevbetî’nin meşhur Hoten-ni redifli gazelinin, “*Sén hem Nevbetî siyâh-rûyelige / Rakîbler közige zevâl ét Hotenni* (Ey Nevbetî, sen de kara yüzlü kimselere, rakiplerin gözüne gösterme Hoten’i!)” şeklindeki son beytini gösterir. Bu beyitte açıkça görüldüğü üzere şair, içinde bulunduğu Hocalar Devri’ndeki Moğol idaresinin baskı ve zulüm düzenine bir başkaldırı ve isyan maksadıyla bu mahlası tercih etmiştir.⁶³ Her ne kadar bu yorumun zorlama olduğunu düşünsek de kanıt olarak önceki maddede zikrettiğimiz “*Moğulistan’da kılur kâfir ü zalim hanlık / Fukaralarğa gam u hasretde bolur hayranlık*” beytiyle başlayan gazelin verilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Zira söz konusu gazel, dönemin idaresine açık bir başkaldırıdır.⁶⁴

f. Divanı ve Nüshaları

Klasik Uygur edebiyatı tarihi kaynakları, Nevbetî Divanı’nın nüshaları, bu nüshaların içerdiği manzume sayıları ve bunların sıralanışı ile ilgili çelişkili bilgiler verir. Bazılarına göre Nevbetî Divanı’nın el yazma nüshaları şairle çağdaş ünlü hattatlar tarafından istinsah edilmiş, büyük bir ilgiye mazhar olmuş ve halk arasında elden ele dolaşmıştır. Mükemmel biçimde istinsah edilmiş bu el yazmalardan birkaçı günümüze kadar da ulaşmıştır.⁶⁵ Bazı araştırmacılar ise Nevbetî Divanı’nın şairle çağdaş herhangi bir nüshasının bugüne dek ele geçmediği düşüncesindedir.⁶⁶ Nevbetî Divanı ile ilgili yayımlara ve kaynaklarda numune olarak yayımlanan manzume parçalarına bakılırsa nüshalar arasında ciddi farklılıklar söz konusudur.

Kaynakların, Nevbetî Divanı’nın nüshaları ve sahip olduğu manzume sayılarıyla ilgili verdiği bilgiler şöyledir:

⁶³ Nurmuhemmet Abdukadir, *Nevbetî Digen Tehallusniñ Menisi Hakkide İzdéniş*, <http://www.gumadiyari.com/bbs/thread-7723-1-1.html>.

⁶⁴ bk. 25a/09, 11; 25b/01.

⁶⁵ Emincan Ahmedî, *Uygur Edebiyatı Tarihindeki Nâmâyandiler*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1996, s. 179; Vahtican Gopur, Eskar Hüseyin, *Uygur Klassik Edebiyatı Tizisliri*, Pekin, 1987, Milletler Neşriyatı, s. 812.

⁶⁶ Mehemmettursun Bahavidin, , *Dîvân-ı Nevbetî Toğrisida*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1995, s. 2.

1. Bulak Mecmuası'nın 1980 yılında yayımlanan ilk sayısında Hacı Nuraci, *Uygur Klassik Edebiyatiniñ Katologi* adlı makalesinde çok sayıda klasik eserle birlikte Nevbeti Divanı hakkında da kısaca malumat vermiştir. Nuraci'ye göre Divan-ı Nevbeti'nin iki nüshası vardır. İlk nüsha, Nevbeti şiirlerinin tamamını içine alan bir resmî divan, ikincisi ise şiir parçalarından müteşekkil bir toplamdır. Resmî divan, Nevbeti'nin 1740'lı yıllardaki şiirlerinin bir araya getirilmesiyle tertip edilmiştir. Divanda 107 müseddes, 31 rubai bulunmakta olup ayrıca kitabın sonuna şair Hüveyda'nın 69 şiiri dâhil edilmiştir. El yazma 100 sayfa olup Sincan Müzesinde (Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Müzey) muhafaza edilmektedir. İkinci nüsha ise tam bir divan olmayıp şiir parçalarından müteşekkil bir mecmua yani şairin divanından istinsah edilmiş bir şiirler seçkisidir. Hicri 1309 yılı (M 1891/1892) Hoten'in Bamiya Ovası'nda yaşamış olan Molla Ahmet adlı birisi tarafından istinsah edilmiştir. Bu yazmada 1600 mısradan fazla şiir mevcuttur ve hâlen Sincan Fenler Akademisi Tarih Kampüsünde muhafaza edilmektedir.⁶⁷ Bu iki nüshayla ilgili hemen aynı malumata başka kaynaklarda da rastlamaktayız. Abdükerim Rahman, 1993'te yayımlanan *Uygur Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasında her iki nüsha için iki farkla aynı bilgileri tekrar etmiştir. İlk fark, yukarıda Nevbeti'nin 1740'lı yıllardaki şiirlerinin bir araya getirildiği ifade edilirken Rahman'ın çalışmasında 1747 olarak kesin bir tarihin verilmiş olmasıdır. İkinci fark ise nüshanın muhafaza edildiği kurumun adının Sincan Üniversitesi İçtimai Penler Akademisi (Sincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Akademisi) olarak verilmesidir.⁶⁸ Aradan geçen 13 yıllık zaman diliminde söz konusu kurumun adının değişmiş olması mümkündür. Başredaktörlüğünü Ğayretcan Osman'ın yaptığı *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi* adlı kaynakta, müstensih hususuna ve nüshaların muhafaza edildiği kurumlara değinilmeksizin aynı bilgiler sunulmuştur. Nuraci'nin 1740, Rahman'ın 1747 olarak verdiği tarih ise bu eserde 1746'dır.⁶⁹ Şeripidin Ömer, *Ottura Esir Uygur Klassik Edebiyatı* adlı eserinde aynı

⁶⁷ Hacı Nuraci, *Uygur Klassik Edebiyatiniñ Katologi*, Bulak, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 322, 323; Adilcan Memetemin, *Nevbeti Gazelleri Toğrisida*, <http://shewqiy.com/thread-291-1-1.html>.

⁶⁸ Abdükerim Rahman, *Uygur Edebiyatı Tarihi*, 3. Cild, Şıncañ Maarip Neşriyatı, Ürümçi, 1993, s. 200.

⁶⁹ *Uygur Klassik Edebiyat Tarihi*, Başredaktör Ğayretcan Osman, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011, s. 499.

bilgileri tekrar etmiştir. Nevbetî'ye ait 1600 mısradan oluşan ikinci nüshanın muhafaza edildiği kurumun ismini ise yazar, Sincan Sosyal Bilimler Akademisi Tarih İncelemeleri Enstitüsü (Şıncañ İctimai Penler Akademisi Tarih Tetkikat İnstitüti) olarak verir.⁷⁰ Diğer kaynaklardan farklı olarak Şeripidin Ömer, mezkûr 1600 mısranın gazellerden oluştuğu bilgisini eklemiştir.

Bu kaynaklarda verilen bilgiler, zihinlerde bazı soru işaretlerine yol açmaktadır. Öncelikle el yazma nüshalarının adı geçen kurumlarda hangi numara ile kayıt altında tutulduğu bilgisine hiç değinilmemiştir. Ayrıca her üç kaynağın da bahsettiği ilk nüshada 107 adet müseddes karşılık tek bir gazelden dahi söz edilmemesi ilginçtir. Zira Nevbetî Divanı nüshalarında ve divanla ilgili yapılan neşirlerde bir tek müseddes dahi mevcut değildir. Bu nüshaya dair verilen istinsah tarihleri de (1740'lı yıllar, 1746, 1747) dikkat çekicidir. Gün ve ay bilgileri mevcut olmadığından Hicri tarihin Miladi tarihe çevrilmesiyle ilgili yakın tarihlerin zikredilmiş olması anlaşılabilir bir durumdur ancak verilen tarihler, Nevbetî'nin divanını tamamladığı tarihle neredeyse aynıdır. Bu da bahsedilen ilk divan nüshasının orijinal, en azından şairle çağdaş bir nüsha olabileceği hususunu akla getirmektedir. Fakat araştırmacılar bu meseleye de hiç değinmemiştir.

Bu maddede zikredilen ilk nüshanın 1954 yılında Doğu Türkistan'ın Kuçar şehrinde bulunduğu ve muhtemelen 1740 yılında istinsah edildiğine dair bir veri de mevcuttur ancak bu verinin akademik bakımdan hiç de sağlıklı olmadığı açıktır.⁷¹

2. Mehemmettursun Bahavidin, Nevbetî Divanı'yla ilgili çalışmasında, Arap alfabesine göre “A, B, S” harfleriyle sıraladığı 3 nüshadan söz etmiş; Yeni Uygur harfleriyle neşrettiği divan metnine esas olarak kullandığı nüshanın A nüshası olduğunu belirtmiştir.⁷² Yani Mehemmettursun Bahavidin'e göre Nevbetî Divanı'nın 3 nüshası mevcuttur. Ancak bu izaha rağmen hemen belirtmek gerekir ki sözü edilen divan nüshaları hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Burada dikkati çeken husus, Arap alfabesi esas alınarak yapılan bu sıralamada ت harfinin atlanmış olmasıdır. Bahavidin;

⁷⁰ Şeripidin Ömer, *Ottura Esir Uyğur Klassik Edebiyatı*, 2. Kitap, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay, s. 765, 766.

⁷¹ Bulak mecmuası, 1981 yılı, 1. Sayı, s. 480, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi; <http://uyghur.co.uk/uy/edebiyat.html>.

⁷² Mehemmettursun Bahavidin, *Dîvân-ı Nevbetî Toğrisida*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1995, s. 4.

alışmasını yürütürken her üç nüshayı gz önünde bulundurduğunu, yeri geldikçe karşılaştırma amacıyla A, B ve S nüshalarında görülen kelime ve mısra farklılıklarını dipnotlarda açıkladığını belirtse de verilen izahlar yetersizdir. Bahavidin'in eserinde verilen tıpkıbasım ile Yeni Uygur harfli metnin manzume sayısı, sıralaması vb. bakımlardan örtüşmemesi de şaşırtıcıdır. Tıpkıbasımı verilen nüsha, 105 gazel ve 3 rubaiden ibaret iken Yeni Uygur harfleriyle neşredilen divan metni ise 85 gazel, 3 muhammes ve 33 rubaiden müteşekkildir. Bahavidin'in Yeni Uygur harfleriyle neşrettiği bölümde B nüshasıyla ilgili verdiği 69 dipnottaki malumata bakılacak olursa, Bahavidin'in giriş bölümünde B nüshası diye söz ettiği nüsha, aynı eserde tıpkıbasımını verdiği nüshadır. Zira 69 dipnotta verilen malumat, tıpkıbasımı verilen nüsha ile örtüşmektedir. Tıpkıbasımın sonunda yazıları son derece silik olduğundan tam olarak okunamayan, Arapça 4 satırlık bir ketebe kaydı ile hemen altında 3 satır ve 3 sütundan oluşan, ebced hesabına göre hazırlanmış bir muska tablosu bulunmaktadır. Ketebe kaydından anlaşıldığına göre B nüshasına ait yazma, Hicr 1313 (M 1895/1896) yılında, Davud bin Tohtaş tarafından bir medresede istinsah edilmiştir. Çalışmamıza esas olan nüsha, 43 varaktan oluşan, 105 gazel ve 3 rubaiden müteşekkil bu nüshadır.

Bulak mecmuasının 1982 yılına ait 3. sayısında; *Uygur Klassik Edebiyatidin Numuneler* başlığı altında Yeni Uygur harfleriyle yayımlanan ve 108 gazel, 3 muhammes, 34 rubaiden müteşekkil Nevbet Divanı metni ise Bahavidin'in yine aynı eserinde A nüshasıyla ilgili yer verdiği 5 dipnottaki malumatla örtüşmektedir. Buna göre Bulak mecmuasında Yeni Uygur harfleriyle yayımlanan Nevbet Divanı metni, A nüshasına aittir. Yayımlanan gazel, muhammes ve rubai adetlerine bakılacak olursa en yetkin nüsha, A nüshasıdır.

Bahavidin'in eserinin giriş bölümünde sözünü ettiği S nüshası, Yeni Uygur harfleriyle yayımladığı divan metninin dipnotlarında verilen bilgilere bakılacak olursa bugüne dek yayımlanan hiçbir Nevbet Divanı metniyle uyuşmamaktadır.

3. Ablimit Ehet Böğü ise *Çağatay Uygur Tili* adlı hacimli çalışmasında, Nevbet Divanı'nın bilinen nüshasının Sincan Üniversitesi Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Dil-Edebiyat Fakültesinde muhafaza edilen; 108 gazel, 3 muhammes ve 34 rubaiden

müteşekkil nüsha olduğunu belirtmektedir.⁷³ Manzume sayılarından, bahsettiği nüshanın A nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Ancak manzume parçalarının metninden, düzeninden ve yazı karakterinden açıkça anlaşıldığı üzere Böğü'nün örnek olarak neşrettiği el yazma sayfaları, Bahavidin'in neşrettiği tıpkıbasım ile aynıdır. Yani Böğü'nün yayımladığı manzume parçaları A nüshasına değil, B nüshasına aittir.

4. Metkasım Ekrem ile Muhemmet Emin Turdi'nin yayımladığı eserde; Nevbeti Divanı'nın çok sayıda el yazma nüshasının mevcut olduğu, bütün nüshalarda yer alan toplam manzume sayısının 108 gazel, 3 muhammes ve yaklaşık 30 rubai olduğu belirtilir ve günümüze ulaşan nüshalar arasında orijinal nüshanın bulunmadığı, eldeki nüshaların tamamının şairden çok sonra istinsah edildiği tespiti yapılır.⁷⁴ Nevbeti Divanı'nın mevcut nüshalarından yararlanılarak hazırlanan çalışmada; 66 gazel, 3 muhammes ve 26 rubai yayımlanmıştır. Yani bu çalışma; herhangi bir nüshaya dayanmayan, birçok nüshadan seçki özelliği göstermektedir.

5. Abduşukur Memtimin, Bulak mecmuasının 1981 yılı 1. sayısında yayımlanan *Uygur Edebiyatı Tarihiniñ Tetkikat Témiliri* adlı makalesinin *Sekkizinçi Kisim- 18. Esir (Hociler Devri) Uygur Edibiyatı* başlıklı bölümünde başka hiçbir malumata yer vermeden Nevbeti Divanı'nın, Abdirahman Helpet tarafından 1797'de istinsah edilen bir nüshasından bahseder.⁷⁵ Ancak bu makalede hiçbir akademik referansın bulunmaması, verilen bilgiye ihtiyatla yaklaşmayı zorunlu kılmaktadır. Başka kaynaklarda rastlamadığımız bu bilginin, Nevbeti Divanı'nın halk arasında yayılmış olan ve henüz akademik bir çalışmaya konu olmamış bir nüshaya ait olduğu düşünülebilir.

6. Berlin Nüshası: Fuat Köprülü'nün MEB İslam Ansiklopedisi için kaleme aldığı *Çağatay Edebiyatı* makalesinin V. *Gerileme ve Çökme Devri (XVII.-XIX. Asırlar)* adlı bölümünün *Başlıca Şairler* adlı alt bölümünde 18. asır Çağatay edebiyatı temsilcileri arasında Nevbeti adının zikredildiğine ve ayrıca içerisinde divanının Berlin'de Hartmann

⁷³ Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uygur Tili*, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümqi, 2002, s. 177.

⁷⁴ Metkasım Ekrem, Turdi, Emin Muhemmet, Abdulla Memtimin, *Divân-ı Nöbiti*, Hoten Vilâyetlik Millî-Kadimî Eserler İşhânisi, 1988, 8. ay, s. 1.

⁷⁵ Abduşukur Memtimin, *Uygur Edebiyatı Tarihiniñ Tetkikat Témiliri*, Bulak mecmuası, 1981 yılı, 1. Sayı, s. 480, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi;
<http://uyghur.co.uk/uy/edebiyat.html>.<http://tengritagh.org/2015/04/21/uyghur-edebiyati-tarixining-tetqiqat-temiliri>

Koleksiyonu ile Asya Müzesi Kütüphanesinde mevcut olduğu bilgisine yer verildiğine daha önceden değinmiştik. Köprülü'nün verdiği bu malumat doğrultusunda Hartmann Koleksiyonu'na ait el yazmalarının bir kısmının bulunduğu Berlin Devlet Kütüphanesi ile yaptığımız ısrarlı yazışmalar ve Almanya'daki yakınlarımız vasıtasıyla yürüttüğümüz görüşmeler neticesinde söz konusu nüshaya ulaşmış ve üzerinde çalışmak üzere dijital bir kopyasını satın almış bulunmaktayız. Martin Hartmann bu nüshayı *Die osttürkischen Handschriften der Sammlung Hartmann* (Hartmann Koleksiyonundaki Doğu Türkçesine Ait El Yazmaları) adlı makalesinde verdiği listenin 124. maddesinde üç satırlık bir malumatla tanıtmıştır: 13 satır, 76 sayfa; 24,5x17,5 ve 17x10,5 cm (boyutlarında), 25 Aralık 1903 Jarkend. Orta derecede korunmuş, Hoten kâğıdı, elle hazırlanmış karton; 1-4 ve 75, 76. sayfalar boş, 5. sayfa karalama, sayfa 6-74 Şair Nevbetî'nin Divanı.⁷⁶ Verilen tarih, Hartmann'ın bugün Kaşgar iline bağlı bir ilçe olan Yarkent şehrinde nüshayı elde ettiği tarih olmalıdır.

Nevbetî Divanı'nın Berlin nüshası, Berlin Devlet Kütüphanesinin Çağatayca El Yazmaları Koleksiyonu'nda Ms.orient.quart. 1315 numara ile kayıtlıdır. Nüsha, 72. sayfanın sonu ile 73. sayfanın başında yer alan ferağ kaydına göre Molla İsa adlı müstensih tarafından, Hicri 14 Ramazan 1310 Çarşamba günü yani 22 Mart 1893 tarihinde Yarkend'de tamamlanmıştır. Kaydın hemen altında müstensih tarafından alıntılanan ilki 10, ikincisi 13 beyitten oluşan iki manzume mevcuttur. Makta beyitlerinden anlaşıldığına göre manzumeler; Molla Sa'dullah mahlaslı bir şaire ait olup her ikisi de dinî-tasavvufi muhtevaya sahip, didaktik şiirlerdir.

Nüshanın, divanın aslına dâhil olmayan 5. sayfasında ise besmeleden sonra dua muhtevalı, iki buçuk satırlık düzensiz bir ibare vardır. İbarenin altına ise müstensihin tamamını divanın sonuna eklediği (s.74), Molla Sa'dullah adlı bir şaire ait 13 beyitlik, "kalmadı" redifli manzumenin ilk 7 mısrası yazılmıştır. Mısraların altında çiçek, saz ve akrep resimlerinin iç içe geçtiği bir kompozisyon söz konusudur.

⁷⁶ Martin Hartmann, *Die osttürkischen Handschriften der Sammlung Hartmann*, Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, Jahrgang VII, Zweite Abteilung: Westasiatische Studien, Redigiert von Prof. Dr. K. Foy und Prof. Dr. B. Meissner, Kommissionsverlag von Georg Reimer, Berlin 1904, s. 13

Berlin nüshası, 100 gazel, 8 rubaiden ibarettir. Manzumelerin arasına herhangi bir işaret konmamıştır. Son beyitlerin mısraları çoğunlukla alt alta verilmiştir. Gazellerle rubailer arasında da herhangi bir işaret yoktur. Nüsha özensiz bir rika ile yazılmıştır. Bazı sayfaların kenarında atlanmış beyitlerin yazıldığını görüyoruz. Gazel ve rubai sayısının düşük olması, muhammes türünde manzume içermemesi nedeniyle Berlin nüshasının eksik bir nüsha olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevcut bilgiler göstermektedir ki Nevbetî Divanı'nın, eldeki bütün nüshaların karşılaştırılmasıyla yapılacak tenkitli bir neşrine ihtiyaç vardır. Zira Divan'ın müellif nüshası ya da müellifle çağdaş bir nüshası hâlen bulunabilmiş değildir. Eldeki nüshalar istinsah edilirken sık sık kafiye, redif, vezin, noktalama ve imla hatalarına düşüldüğü; yer yer beyit sırasının karıştırıldığı, kimi manzumelerde aynı beytin birkaç kelime hariç tekrar yazıldığı görülüyor. Bilhassa çalışmamıza esas olan nüsha için durum böyledir. Bu hataların bazıları istinsah sırasında sadır olmuş müstensih hataları, bazıları ise Nevbetî şiiirlerinin umumiyetle Divan'ın hafızları tarafından toplum arasında okunup yayılması olgusuna bağlı olarak ortaya çıkmış hatalar olmalıdır. Bu hafızlar, şiiirleri okurken kimi zaman coşkuya kapılarak istemeden de olsa şiiirin orijinalinde olmayan kelime, mısra veya beyit eklemeleri yapabiliyorlardı.⁷⁷ Özellikle münacat muhtevalı manzumelerde benzer hatta aynı ibarelerin yahut mısraların arka arkaya tekrar edildiği dikkati çekiyor. Bu hatalara çalışmamızın dipnotlarında genişçe yer verdik.

Tez çalışmamıza esas olan B nüshası, 105 gazel ve 3 rubaiden oluşmaktadır ancak Berlin Nüshası ile Yeni Uygur harfli iki neşirde bulunan 3 gazel, 3 muhammes ve 31 rubai de çalışmamıza dâhil edilmiştir.

Nevbetî, şiiirlerini Çağatay edebî geleneğine uygun olarak aruz vezninin değişik bahirlerinde yazmıştır. Ancak *hezec* ve *remel* bahirlerinin diğer bahirlere oranla çok daha sık kullanıldığını belirtmek gerekir. Aruz vezninin, en azından çalıştığımız nüshada, başarıyla kullanıldığını söylemek zordur. Birçok beyitte aruz kusurlarına rastlandığı gibi kimi beyitlerde vezin bulunmamaktadır. Ancak bu kusurlar, muhtemelen

⁷⁷ *Divân-ı Nöbetî*, Yay. Hazırlayanlar: Metkasım Ekrem, Muhammetimin Turdi, Abdulla Memitimin, Hoten Vilâyetlik Millî Kâdimî Eserler İşhânisi, Hoten, 1988, 8. ay, s. 2.

istinsah sırasında meydana gelmiştir. Bir iki manzumede ise hece ölçüsünün kullanıldığını görüyoruz. 39 numaralı manzume buna örnek olarak gösterilebilir.

Nevbetî Divanı'ndaki gazeller çoğunlukla aşk, muhabbet ve tasavvuf temaları etrafında yoğunlaşan lirik manzumelerdir. Bu manzumelerde beşerî ve ilahi aşk noktaları arasında gidip gelen “aşk duygusu, sevgilinin güzelliği, vuslat arzusu, maşuktan şikâyet, hicran acısı, hasret yarası, aşk derdiyle dökülen gözyaşları, ağyârın ayıplamaları, bülbülün kederli iniltisi” gibi motiflere sıklıkla rastlamak mümkündür.

Birçok şiirde, mutasavvîf şairlerin vazgeçilmez gayesi olan “Allah’ın cemaline, didarına ulaşma iştiağı” gibi dervişane tavrın yanı sıra bir dizi mazmun eşliğinde “Allah’a hamd u sena, münacaat, tevbe-i istiğfâr, kabir yerinin ürpertisi, mahşer yerinin dehşetli manzarası, işlenen günahlardan duyulan pişmanlık” gibi daha zahidane yaklaşımlara da şahit oluyoruz.

Didaktik muhtevalı gazeller Nevbetî şiirlerinin önemli bir parçasıdır. Şair; ilmi, âlimleri, meşâyihî, evliyaları faziletlerini sıralayarak yüceltirken cahilleri, cimrileri, fasıkları ve zalimleri ise sert biçimde tahkir etmektedir. Özellikle ahlak ve faziletten, doğruluk ve sadakatten, dostluktan, ululara saygıdan, insan sevgisinden bahseden ve ilim-cehalet, cömertlik-cimrilik karşılaştırmaları yapan manzumelerinde Kutadgu Bilig, Atebetü’l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet’i andıran bir söyleyiş söz konusudur.

Nevbetî Divanı'nda kullanılan dilin son derece sağlam bir dil olduğunu söylemek mümkündür. Şairin mazmun dağarcığı oldukça zengin, üslubu ise fesahat ve belagat sanatlarının inceliklerine sahiptir.

g. Uygur Sanatı ve Edebiyatı Tarihindeki Yeri

Nevbetî'nin, yaşadığı dönemde büyük saygı gören; divanı Hoten, Yarkent ve Kaşgar'daki mektep ve medreselerde Nevaî'nin eserleriyle birlikte ders kitabı olarak okutulan, şiirlerine nazireler yazılan bir şair olduğu bilinmektedir.⁷⁸

Hacı Ehmed Költegin adlı şair, *Keşger Edebiyatı* dergisinin 2003 yılı yayımlanan 3. sayısında şair Nevbeti'yi şu mısralarla anmıştır:⁷⁹

⁷⁸ *Uygur Edebiyatı Tarihi*, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 620. M.K. Hamrayev, *Osnovi Türkskogo Stihoslojeniya*, İzdatelstvo Akademii Nauk Kazahskoy SSR, Alma Ata, 1963, s. 9.

⁷⁹ <http://ketmenbay.blogspot.com.tr/2008/12/ezgu-rohlar-enjumeni.html>.

Kirgüzüp her bir gezelniñ cismiga cân Nöbiti

El içide ecridiñ kuçti şerep şan Nöbiti

Bir katarda Yesevi, Nevâi Meşrebler bilen

Medriselerde okuşluk boldı “Divan Nöbiti”

Bağrı kan kakkuk nevâsi dek méni muñlandurup

Boldı her dâim köñül hânemde mihmân Nöbiti

Teyipcan İliyev *Ana Tilim* adlı şiirinde Nevbeti'nin, memleketi Hoten'le ilgili gazeline telmihte bulunmuştur:⁸⁰

Sen bolğaçka,

Nevbeti şundak güldeste tüzdi,

Hoş buyı huddi Hoten yıparı

Barisjan Kasım, *Ana Til* şiirinde diğer şairlerle birlikte Nevbeti'yi de zikreder:⁸¹

Zelilî kum keçip kelse Kalender, Nevbeti çaknar

Nizarî kayğusi Gülhan muñida Hirkî çaknar

Seyyah mahlaslı bir şair, *keltürmişem* redifli gazelinesi tahmis etmiştir:⁸²

Söygüge ‘ahd ü vepâ birle köñül keltürmişem

Sadâkattin muhabbet öyige ul keltürmişem

Arzuyum ihlâs bilen yârğa vusul keltürmişem

Yâr-nıñ çâr bağıdın bir deste gül keltürmişem

Bâde-i ‘ışk u muhabbet kâse mül keltürmişem

Bu garib köñlüm öyini, kânatka tüş itip

Her zaman yârniñ oyı, fikride men dilhûş étip

Her bakıp yâr hüsnige tuyğulirim bîhûş étip

Nâgehân ‘câm-muhabbet bâdesidin nûş étip

Közlerimdin kaçre kaçre eşk-i mül keltürmişem

⁸⁰ <http://hamrajan.narod.ru/Ana-tilim.html>.

⁸¹ <http://hamrajan.narod.ru/Ana-tilim.html>.

⁸² <http://shewqiy.com/thread-492-1-1.html>.

*Her subh u şâm şükr itip gülgûn visâliñ peytide
Kaldurup gam kaygunı yétte kat yér tektide
Yâd étip yâr ismini âşık gazeller nezmide
Cezbe eylep bâde-i ‘ışk u muhabbet keyfide
Secde-i şükrâne-ge başımın kul keltürmişem*

*Her seherde dilberim zikrini bisyâr eylesem
Gapletidin her zaman köñlümni husyâr eylesem
Dembedem feryâd urup kalbimni izhâr eylesem
Hânümânım yârniñ haqqıda îşâr eylesem
İltimâsım yârdın kılğay qabûl keltürmişem*

*Her sıfâtı fikride aştu köñülñiñ heyrâtı
Eñ büyük armân bolukaldı dilistân sohbeti
Kança yazsam vasfını öskey dilimde hürmeti
Şükr-i lillâh Nevbeti bolduñ nebî-ğa ümmeti
Bil ganimet farz-nı hatm-i resûl keltürmişem*

Klasik Türk musikisinde olduğu gibi klasik Uygur musikisinde de belirli makamlar vardır. Acem (acemaşiran), uşşak, bayat, neva, segâh, ırak, pençgâh, çehargâh (çargâh) gibi bizdekiyle aynı adları taşıyan makamlar olduğu gibi “rak (rehavi), çebbayat (hüseynî), müşavirek (rast), uzhal (köcek~köçekçe) gibi farklı adlar almış makamlar da mevcuttur. Klasik Uygur musikisindeki makamlar “on iki” ile sınırlı olmamakla birlikte “12 Makam” terimi ile umumileştirilmiştir. Makamlar geçmişte zaman zaman çoğalma ve azalma sürecinden geçmesine rağmen Uygur Türkleri bu makamları formel sayı olan “on iki” ile ifade etmişlerdir.⁸³ Alimcan İnayet’in, Şincañ Halk Neşriyatı tarafından 1994 yılında yayımlanan *Uygur On İkki Mukamı* adlı on üç ciltlik eseri esas alarak çıkardığı, 28 şaire ait şiirlerin makamlardaki dağılımını gösteren tabloya göre şair Nevbetî’nin “12 Makam Metinleri” arasına giren 145 mısrası söz konusudur ve bunların makamlara göre dağılımı şöyledir:⁸⁴

⁸³ Alimcan İnayet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 366.

⁸⁴ agm., s. 375.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Rak	Çebbayat	Müşavirek	Çargâh	Pençgâh	Uzhâl	Acem	Uşşak	Bayat	Neva	Segâh	Irak
8		6	38	20			50	16	7		
mısra		mısra	mısra	mısra			mısra	mısra	Mısra		

Nevbetî'nin "12 Makam Metinleri" arasına giren manzume ve mısra sayısı ile ilgili olarak, 6 gazel 78 mısra⁸⁵ yahut 90 mısra⁸⁶ gibi farklı verilere de rastlanmaktadır. "12 Makam Metinleri" arasına giren Nebetî manzumelerinin tamamı şairin çok sevdiği aşk temasında yazılmış ve bunlar halk makamcılar tarafından değişik makam-meşreplerde icra edilegelmiştir. Bu manzumelerden bazıları şunlardır:⁸⁷

1. Çargâh~Çehargâh (Hicaz)⁸⁸ makamına *eylegeç* redifli gazelinin aşağıdaki beyitleri dâhil olmuştur:

Çıktı nâ-geh mehveşi rengini gül-nâr eylegeç
Halğa halğa zülfini boynığa zünnâr eylegeç

İkki cādū közleri-ge ehl-i 'âlem bendedür
İsm-i a'zam-nı okup başıda tûmâr eylegeç

Mén yetim-ge bir nazar kılmadı ol meh-peykeri
Halğ-nıñ bed-nâmıdın ol tola 'âr eylegeç

Piste ağız-nıñ lebide tişleri dürdânei
Sözleri kâddın leziz şîrin-i güftâr eylegeç

2. Pençgâh⁸⁹ makamına aşağıdaki beyitler dâhil olmuştur:

⁸⁵ <http://shewqiy.com/thread-291-1-1.html>.

⁸⁶ Bahtiyar Abdusattar, "Uygur On İki Mukamı" Tikstliriniñ Aptorliri ve Menbeliri Toğrisida, Şıncañ Sanat İnstitutı İlmiy Jurnili, 2008, 2. Sayı, s. 22-33.

⁸⁷ Adilcan Memetemin, *Nebetî Gazelleri Toğrisida*, <http://shewqiy.com/thread-291-1-1.html>.

⁸⁸ Klasik Uygur musikisinde "On İki Makam"ın dördüncüsünün adıdır. Toplamda 18 nağme ve 212 mısradan oluşur. Bu 18 nağmenin 9'u Çoñ Neğme (Büyük Nağme) olup 108 mısradan müteşekkildir, 6'sı destan-nağmedir ve 48 mısradan müteşekkildir, 3'ü de meşrep-nağmedir ve 56 mısradan müteşekkildir. bk. *Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümü, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1991, 2. Cilt, s. 638; Alimcan İnayet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 368.

*Ölgüçe benden bolay ey şāh-ı hūbānım saña
Tā tırig-dür men fidā eyley ten ü cānım saña*

*Ey nigārā kāškī körsem cemāliñ ‘aksini
Hem köyer fānūs dék şem-‘i şebistānım saña*

*Raħm kılğıl mén yetim biçārege ey nāzenin
Zağferān dék ھاsretiñde boldı ruhsārım saña*

*Munça köydürmek né-dür kim ‘āşık-ı biçāreni
Kimgé aytğay ‘arz-ı aħvālim-ni cānānım saña*

3. Yine pençgāh makamının bir başka bölümüne *keldi mü* redifli gazelinin aşağıdaki beyitleri dāhil olmuştur:

*Ey şabā bérğil haber ol şehsüvārım keldi mü
Luṭf étip hālim sorargā hem-diyārım keldi mü*

*Kélse yārım her zamān teskīn tapar ğam-gīn köñül
Hasta köñlüm şād étip ol şehsüvārım keldi mü*

*Kélse nāgeh bolğusı ğuyā meğer faşl-ı bahār
Açılıp çün lāle aħmer gül‘izārım keldi mü*

*Fırkatide örtenip cismim za‘if boldı nétey
Bolğusıdur derdime dermān yārım keldi mü*

4. Uzhāl~Özhāl⁹⁰ makamına *kéltürmişem* redifli gazelinin aşağıdaki beyitleri dāhil olmuştur:

⁸⁹ Klasik Uygur musikisinde beşinci makamdır. 25 nağme ve 240 mısradan oluşur. Çoñ Neğme kısmında 174 mısralı güfte, 3 destandan oluşan kısmında 6 ezgi ve 24 mısralı güfte, 5 meşrepten oluşan kısmında 5 ezgi ve 42 mısralı güfte yer almıştır. bk. *Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümi, Milletler Neşriyati, Pekin, 1991, 1. cilt, s. 703; Alimcan İneyet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 368.

⁹⁰ Klasik Uygur musikisinde “On İki Makam”ın altıncısının adıdır. Toplamda 29 nağme ve 248 mısradan oluşur. Bu 29 nağmenin 6’sı Çoñ Neğme (Büyük Nağme) olup mısra sayısı 154’tür, 6’sı destan türündedir ve 44 mısradan müteşekkildir, 7’si de meşrep nağme olup 50 mısradan müteşekkildir. bk. *Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümi, Milletler Neşriyati, Pekin, 1995, 5. cilt, s. 735; Alimcan İneyet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s.368.

*Yār-nıñ çār bağıdın bir deste gül keltürmişem
Bāde-i ‘ışk u muhabbet kāse mül keltürmişem*

*Nāgehān ‘ışk u muhabbet bādesidin nūş étip
Közlerimdin kaçre kaçre eşk-i nem keltürmişem*

*Cezbe eylep bāde-i ‘ışk u muhabbet keyfide
Secde-i şükrāne-ge başımnı kül keltürmişem*

*Hānümānım yārñıñ haqqıda işār eylesem
İltimāsım yārdın kılğay kabūl keltürmişem*

5. Acem (Acemaşiran)⁹¹ makamına *tapmadım* redifli gazelinin aşağıdaki beyitleri dâhil olmuştur:

*İstedim ‘ālemde sen dék şehsüvārı tapmadım
Dehr ara bir müşfik ü hem-derd yārı tapmadım*

*Bolmağay ‘ālem-de sen dék mehveşi ey nāzenīn
Gonca-i handān lebiñdin gül-‘izārı tapmadım*

*Né ‘ilāc eyley ménin vā-bestedür köñlüm saña
Mihr-i tabānlıg yüzüñ dék lāle-zārı tapmadım*

*Raħm eylep sâ‘atī özüñ-ge vâşıl kıl méni
Dilberim kūyuñdın artuğrāğ diyārı tapmadım*

6. Neva⁹² makamına *kız* redifli gazelin aşağıdaki beyitleri dâhil olmuştur:

*Faşl-ı nev-bahārıda gül kibi açılğan kız
Mişl-i kākül-i sünbül her taraf sâcılğan kız*

⁹¹ Klasik Uygur musikisinde “On İki Makam”ın yedincisidir. Toplam 17 nağme ve 143 mısradan oluşur. 6’sı Çoñ Neğme’den (Büyük Nağme) oluşan kısmında 65 mısralı güfte, 4 destandan oluşan kısmında 8 ezgi ve 56 mısralı güfte, 3 meşrepten oluşan kısmında 3 ezgi ve 22 mısralı güfte yer almıştır. bk. *Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümü, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1991, 1. cilt, s. 236; Alimcan İneyet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 369.

⁹² Klasik Uygur musikisinde “On İki Makam”ın onuncusudur. Toplam 20 nağme ve 209 mısradan oluşur. Çoñ Neğme kısmında 10 ezgi ve 100 mısralı güfte, 3 destandan oluşan kısmında 6 ezgi ve 56 mısralı güfte, 2 meşrepten ibaret kısmında 2 ezgi ve 44 mısralı güfte yer alır. bk. *Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti*, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümü, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1991, 5. Cilt, s. 356; Alimcan İneyet, *Uygur On İki Makamı*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 369.

*Bāde içre zevkide meyde ‘aksini kördüm
Hüsn bağıda tenhā oturur hırāmān kıız*

*Şūm rakīb-ler cehtidin bolmadı yüzün körmek
Bulut içre ay manzūr zülūf içre fīnhān kıız*

*Köz uçı bilen bahtı tegti tır-i müjgānın
Sīnem üzre peykānı zaḥm kıldı vīrān kıız*

Uygur sanatçı-yazar Enver Taştömür, Nevbetî'nin hayatını konu alan biyografik bir roman kaleme almıştır. Taştömür, *Kalb Ergisi* adını verdiği 277 sayfalık bu eserde Nevbetî'nin şiirlerine ve şiirlerinin yorumlanmasına genişçe yer vermiştir. Bu yönüyle roman, klasik bir biyografik roman olmanın ötesinde bir divan şerhini andırır. Adına roman yazılmış olması, Nevbetî'nin Uygurlar için ne kadar önemli ve değerli bir şair olduğunun bir göstergesidir.⁹³

⁹³ Enver Taştömür, *Kalb Ergisi*, Şıncañ Helk Neşriyati, Ürümçi, 2007.

II. BÖLÜM

DİL BİLGİSİ

(GRAMMAR)

1.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ (ORTHOGRAPHY)

1.1.1 ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

• “a” Ünlüsünün Yazılışı

a. Medli elifle (İ): “a” ünlüsünün med işareti ile yazıldığı kelimeler genellikle Arapça, Farsça kökenli kelimelerdir ancak bu şekilde yazılan Türkçe kelimelerin sayısı da az değildir. “aç, aç-, ak-, al-, aş, aş-, at, at-, ay” gibi bazı tek heceli Türkçe kelimelerde de bu işaretin sürekli kullanıldığını görüyoruz.

Ör. *āb* آب 01a/05, 08a/09, *ādem* آدم 01b/02, *āhiretde* آخرتدا 02b/07, *āyet* آیت 02b/08, *āhîr* آخر 03b/03, 03b/05, *āsāndur* آساندور 04a/02, *āhîret* آخرت 04b/10, 05a/04, *ārām* آرام 08a/01, *āsītāne* آستانه 09a/04

aşıp آشیب 06b/03, *aldı* آلدی 06b/07, 36b/11; *aştı* آشتی 07b/08, *āy* آی 08a/01, *aylar* آیلار 33a/05, *açğa* آجغه 09a/03, *aş* آش 09a/03, 16b/02; *attı* آتتی 09a/11, *ay* آی 09b/01, *açsa* آچسا 12a/03, *aydék* آیدیک 14a/03, *atı* آتی 22a/10, *andag* آنداغ 38a/01, 40b/11; *andın* آندین 37b/01, *açılıp* آچلیب 34b/04, 37b/05; *aqtı* آقتی 24b/09, *alur* آلور 28a/11, *āl* آل 30a/01, *alma* آلمه 41b/04, *aldımda* آلدیمدا 31a/07, *atıp* آتیپ 41a/11

b. Elifle yazılışı: Metinde *a* ünlüsü kelime başında, ortasında ve sonunda çoğunlukla elifle (i) yazılmıştır.

Ör. *anın* انینک 06a/07, *taldék* تالديک 06a/07, *kılğay* قیلغای 02b/03, *barça* بارچه 02b/06, *yazukum-nı* یازوقوم نی 02b/09, *aytur* ایتور 03a/08, *aygandur* ایغاندور 04a/05, *kılmağıl* قیلماغیل 05a/06, *yalbarıp* یالباریب 05b/01, *taşıda* تاشیدا 24a/08, *ata ana* انا اتا 24a/09, *sararıp* ساراریپ 05b/03, *yıldeşip* یلداشیپ 06a/08

c. Üstün (◌̈) ile yazılışı: Metinde üstün işareti tek örnek dışında hiç kullanılmamıştır. Bu örnekte de bilinçli bir kullanımdan söz etmek zordur.

Ör. *rahmetdin* رحمتدین 08a/09

d. he (ه) ile yazılışı: Metinde *a* ünlüsü kelime sonunda yer alan kimi şekil ve zaman ekleri ile datif durumu ekinde ه ile yazılmıştır.

Ör.: *çıkşalar* لار چقسه 16a/02, *bolsa* بولسه 16a/03, *tanġla* تانكله 25b/11, *barça* بارچه 29b/03, *tutsa* توتسه 41a/02, *belāġa* بلاغه 38b/05, *cefāġa* جفاغه 38b/06, *yaşıma* ياشمه 31b/05, *tursa* تورسه 06a/06, *boynıġa* بوينیغه 06a/07, *ķılma* قيلمه 08b/02, *ķiyāmat-ġaça* قیامت غچه 01a/08, *munça* مونجه 04a/11

e. “a” ünlüsünün gösterilmemesi: Özellikle ilk hecede *a* ünlüsünün yazılmaması eğilimi kendini göstermektedir.

Ör. *yaħşı* یخشی 25b/03, *maŋġa* منكا 07a/02, *yārānlar* يرانلار 07a/04, 15a/10; *ķara* قرا 08b/06, *ķačan* فچان 14a/03, *ķarılıķ* قریلیق 18a/04, *yanġlıġ* ینکلیغ 13b/02, *ķaraŋġu* قرانکغو 16b/06, *yaratıp-dur* یراتیپ دور 01b/04, *ķapuġını* قپوغینی 04a/05, *sargarıp* سارغریپ 05b/03, *yamanlıķ-nı* یمانلیق نی 05b/04, *baralıŋġ* برالینک 07a/04, *ķiyāmat-ġaça* قیامت غچه 01a/08, *taparlar* تپارلار 041b/11, *satuķ* ستوق 30b/06

• **“e” ünlüsünün yazılışı**

Kelime başındaki ve ilk hecedeki *e* ünlüsü yerini *é* ünlüsüne bırakma eğilimi gösterir. Aşağıdaki örnekler yalnızca Türkçe kelimelere ilişkindir.

a. Elifle (l) yazılışı: Kelime başında *e* ünlüsü ile okunan kimi kelimeler metinde elifle yazılmıştır.

Ör. *eylep* ایلاب 40b/09, *eger* اگر 40b/05, *ey* ای 01b/01, *eyleben* ایلابان 09a/04

• “e” ünlüsü kelime içinde ve sonunda genellikle elifle gösterilmiştir.

Ör. *bérgey* برکای 24b/11, *maħşerde* محشردا 02b/05, *üzmedim* اوزمادی 06b/06, *örtөнür* اورتانور 07a/02, *bīċāreġe* بیچارکا 08b/01, *ķerek* کراک 26b/01, *étkeli* اتکالی 29b/10

b. he (h) ile yazılışı: Bu yazım şekli yalnızca kelime sonunda görülür. Özellikle olumsuzluk ve şart ekleri kelime sonunda *h* ile yazılır.

Ör. bir-gine برگنه 06b/05, *ķeçe* کچه 07a/01, *birle* برله 26a/04; *yéme* یمه 28b/10, *bérse* برسه 40a/09, *iċse* اچسه 10a/06, *ne* نه 10b/08, *bile* بيله 16b/06, *kelgeniçe* کلکانیچه 02b/07, *ölgüçe* اولگوچه 04a/08, *özgeçe* اوزکاجه 37b/05

c. Üstünlü elifle (İ) yazılışı: Metinde üstün işareti *e* ünlüsü için tek örnekte okuma karışıklığına engel olmak yani *kem* kelimesinin *kim* şeklinde okunmasının önüne geçmek için üstün işareti kullanılmıştır.

Ör. *kem* گم 39a/08

d. “e” ünlüsünün gösterilmemesi: Metinde bazı kelimelerde *e* ünlüsü için hiçbir harf ve hareke kullanılmamıştır.

Ör. *yürek* يورك 41a/11, *tegdi* تكدى 41a/11, *Tengrini* تنكريني 39a/05, *kelmegey* كلمكاي 38a/01, *tümen* تمن 05a/08, *seksen* سكسان 28a/04

• “é” ünlüsünün yazılışı

Bu hususta ses bilgisi bölümünde etraflıca bilgi verildiğinden burada yalnızca örnekler sunulacaktır.

Metinde ilk hecede *ı* ile yazılan kelimeler: *bélinġ* 35b/11, *dérmin* 23a/11, *dép* 06b/05, *öltürgü dék* 26b/09, *şebnem émes* 19b/08, *égip* 41b/06, *égnide* 12a/02, *küfir élidin* 12a/05, *élgidin* 10a/03, *émdi* 32b/06, *érür āsānlık* 25b/04, *érenlerninġ* 22b/01, *téz bol!* 30b/02, *yétkey mü* 04b/01

Metinde ilk hecede *ı* ile yazılmayan kelimeler: *bérürmin* 37a/11, *béş* 14a/11, *éşik* 19a/07, *kéçkey* 33a/11, *kéçe* 02b/02, *kéçürgey* 05a/09, *kélür* 05a/03, *kéltürmişem* 31a/09, *kérek* 26b/01, *kérekmes mü* 32b/02, *kétermin* 23b/04, *kézermin* 39b/11, *mén* 01b/08, *néççe kün* 15b/10, *her néçe* 08b/04, *néçük dép* 06b/05, *négü* 20a/10, *nétkesin* 28b/03, *néyleyin* 15b/09, *sékkiz éşik* 19a/07, *sén kıl devā* 01b/08, *yégil* 05a/08, *yél dék* 21b/03, *yér kıynıġa* 36a/05, *yétkür* 22a/05, *yétti kat* 03b/11

Metinde her iki şekilde de yazılan kelimeler: *ét-*, *né*, *sén*

ét- fiilinin *ı* ile yazıldığı örnekler: *berbād éter* 15a/02, *şād éter* 14b/08, *ābād éter* 14b/08, *dād éter* 15a/03; *ét-* fiilinin *ı* ile yazılmadığı örnekler: *‘aziz étken* 35b/01, *étalmas* 35b/01, *raġm étmesenġ* 11a/03, *behreber éttim* 31b/08, *iltimās étti* 14a/06, *terk étmese* 28a/02

né kelimesinin ى ile yazıldığı örnekler: *né şabr u qarār* 08a/01, *né üçün* 15b/05, *né kırlurmin* 11a/04; *né* kelimesinin ى ile yazılmadığı örnekler: *her né* 04b/06, *nédür* 04a/11, *né armān* 40b/08

sén zamiri yalnızca iki örnekte ى ile yazılmıştır: 17b/04, 25a/07

• “ı-i” ünlülerinin yazılışı

a. Elif (ى) ile yazılışı: Metinde kelime başında ى ile yazılan “ı, i” ünlüleri genellikle kapalı é değerindedir. Kelime başında ى ile yazılıp kapalı é değerinde olmayan ı, i ünlüleri de vardır.

Ör. *içkil* ایچکیل 10a/08, *içer* ایچار 22b/03, *içige* ایچیکا 33b/04, *içkü* ایچکو 28a/04, *içre* ایچره 17b/10, *iki* ایکی 31a/06, *ile* ایله 02a/01, *ilgeri* ایلکاری 11a/10, *iş* ایش 40a/03, *izdegil* ایزداگیل 02b/04

b. Yâ (ى) ile yazılışı: “ı,i” ünlüleri kelime içinde ve sonunda ى ile yazılmıştır.

Ör. *yamanlık-nı* یمانلیق نى 05b/04, *yaşılık* یخشیلیق 24a/10, *kılğıl* قیلغیل 24a/10, *yıraklık* یراقلیق 24b/10, *otıda* اوتیدا 26b/09, *yādıda* یادیدا 27a/09, *kılmaq* قیلماق 29b/05, *étkeli* ایتکالی 30a/07, *yārdın* یاردین 30a/11, *kılayın* قیلایین 33a/10, *boldı* بولدی 41b/01, *kıldı* قیلدی 41b/03, *ötti* اوتئی 24a/01

c. Elifle yazılışı: Bazı kelimelerde kelime başındaki i ünlüsü yalnızca elif (ى) harfiyle gösterilmiştir.

Ör. *ilindim* الیندیم 29b/10, *isteyürmin* استایورمن 19b/03, *işit* اشییت 07a/10, *inçike* < *inçike* انچیکه 21b/03, *ittik* ایتیک 21b/03, *ısız* اسیز 32b/07

d. “ı-i” ünlülerinin gösterilmemesi: Kelime içinde geçen “ı,i” ünlülerinin bazen herhangi bir harf ya da harekeyle gösterilmediği örnekler de söz konusudur.

Ör. *yıraklık* یراقلیق 24b/10, *kılğıl* قیلغیل 24b/10, *birgey* برکای 24b/11, *bir* بر 25a/01, *birle* برله 25b/01, 05; *sınuk* سنوک 25b/08, *yıglağıl* ییغلاگیل 21a/05, *aķızıp* اقزیب 04b/07, *çıktı* چقتی 09a/07, *kıçmegünçe* کچماگونجه 26a/02, *tizip* تزیب 41b/07, *yıtmegey* یتمگای 40a/07, *kırfık* کرفک 07b/04

e. İki şekilde yazılan kelimeler: *kılğıl* قیلغیل 24a/10; *kılğıl* قیلغیل 24b/10

• “o, ö, u, ü” ünlülerinin yazılışı

a. (و) ile yazılışı: “o, ö, u, ü” ünlüleri ile başlayan kelimeler (و) ile yazılır.

Ör. *otını* او تینی 01a/06, *öçürüp* اوجوروب 01a/06, *ölüm* اولوم 05b/03, *öçmes* اوجماس 38b/10, *uçradı* اوجرادى 40b/03, *uçı* اوجى 26b/10, *uçmak* اوجماق 14b/08, *üçün* اوجون 29b/02, *özgeçe* اوزكاجه 37b/05, *öyümüzni* اويوميزنى 05a/04, *oynaşıp* اويناشيب 06a/06

b. (و) ile yazılışı: “o, ö, u, ü” ünlüleri kelime içinde ve sonunda (و) ile yazılır.

Ör. *könglüm* كونكوم 25a/01, *kulunğ* قولونك 25b/06, *kündüz* كوندوز 26a/03, *yoğ* يوق 26a/07, *munda* موندا 28b/10, *boldum* بولدوم 36b/11, *rahmetidür* رحمتيدور 21b/07, *kılur* قيلور 37b/01, *turupdur* توروبدور 37b/10, *körsetür* كورساتور 38a/07, *yoğturur* يوقتورور 39a/02, *türlüg* تورلوك 05b/08

c. ötre - ile yazılışı: Metinde *gül*, *bülbül* gibi bazı kelimeler sürekli ötre ile yazılmıştır. Umumiyetle Arapça, Farsça kelimeler ve Farsça *vü* bağlacı için ötre kullanılmıştır. Türkçe kelimelerde kullanılması seyrek.

Ör. *burāk* بُراق 24b/11, *kul-luğunğnı* قل لوقونكنى 28b/05, *ornı* اورنى 15a/11, *gül-i* باغ ايوان سر اينكدين 33a/11, *ful* فُل 18a/09, *bāğ u eyvān u sarayınğdın* 29a/08, *nān u nemek* نان نمك 27a/06, *Ḥudā vü enbiyā vü evliyā* خدا و انبيا و اوليا 39a/10, *gölzār* گولى گلزار 07a/11, *burun* برون 01b/02, *köngül* كونك 09b/04, *buğra* بغرا 30b/06

d. “o, ö, u, ü” ünlülerinin gösterilmemesi: Metinde bazı kelimelerde “o, ö, u, ü” ünlüleri herhangi bir işaret ya da hareke kullanılmaksızın yazılmıştır.

Ör. *kul-luğunğnı* قل لوقونكنى 28b/05, *tofrāğın* تفر اغینی 36b/10, *gülistāndur* گلستاندور 03b/10, *gülşen* گلشن 07a/11, *burun* برون 01b/02, *köngül* كونك 09b/04, *buğra* بغرا 30b/06

e. İki şekilde yazılan kelimeler: *kulunğğa* قولونكغه 32b/02, *kul* قل 32b/02

1.1.2 ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

Metinde ünsüzlerin yazılışıyla ilgili dikkati çeken özellikler şunlardır:

a. “p” ünsüzünün yazılışı

Metinde *p* ünsüzü, gerundium ekinin yazımı da dâhil, çoğunlukla **پ** ile yazılmıştır.

Ör. *öçürüp* اوجوروب 01a/06, *yaratıp-dur* يراتيب دور 01b/04, *eylep* ايلاب 01b/08, *kélip* 03a/11, *tarıp* تاريپ 03a/11, *harıp* هاريپ 03a/04, *yanıp* ياتيپ 02a/01, *aytıp* ايتب 01b/10, *aytıp* ايتب 02a/01, *yanıp* ياتيپ 03a/04, *harıp* هاريپ 03a/11, *tarıp* تاريپ 03a/11, *aytıp* ايتب 01b/10

tutupdurumuz 04a/03, *kapuğını* قپو غینی 04a/05, *kop* قوب 05b/01, *köp* كوب 07a/02, *turupmen* توروبمن 07a/03

İki kelimedede ise پ ile yazıldığı görülür:

taparlar تپارلار 41b/11, *taparmen* تپارمن 30b/09

• پ ile yazılması gereken kimi Farsça ve Türkçe kelimelerin ف ile yazılması Çağatay Türkçesinin özelliğidir.

Ör. *ferī* فری 01a/03, *fenāhiñğa* فناهینکغه 03a/10, *feriṣāndur* فريشاندور 04a/03, *fervāne* فرينك 17b/11, *fīnhān* فنهان 20b/07, *fāyānı* فايانی 07b/04, *kirfīk* كرفك 07b/01, *fīrīñg* فرينك 14b/07, *feder* فدر 31b/11, *ful* فُل 33a/11, *büt-ferest-lerdik* بت فرست لارديك 33b/08; *ferişteler* فرشته لار 37b/02

tofrağını توفراغینی 09a/04, 36b-10; *koḟuñlar* قوفونكلار 11a-11, *ṣāh-ı fāk-din* شاه فاكدين 12a/04, *çolfān* چولفان 13b/11, *taḟilur* تافيلور 16b/02, *koftum* قوفتوم 20a/05, *fütürmen* فتورمن 22a/04, *taḟilsa* تافيلسه 24a/05, *taḟip* تافيب 41b/03

• Farsça kelimeler genellikle پ ile yazılır.

Ör. *pākiñgni* پاकिनكى 01b/02, *peyamberler* پيمبرلار 01b/3, *perhiz* پرهيز 02b/01, *pür-ziyā* پرضيا 02b/06, *pādiṣāhım* پادشاهم 03a/06; *pīṣe* پيشه 03b/02; *ḥāk-i pāyiñğa* خاك پايينکغه 03b/09, *pīr* پير 04b/09, *penāh* پناه 05b/09, *pervāne* پروانه 08a/01

• ب ile yazılması gereken Arapça kelimelerin metinde پ ile yazıldığı kelimeler de görülebilmektedir.

Ör. *iptidā* اپتدا 1a-1

b. “ç” ünsüzünün yazılışı

Türkçe kelimelerde ve eklerde ç ünsüzü genellikle ج kimi zamansa چ ile yazılmıştır.

Ör. *açsa* آچسا 12a/03, *açğa* آچغه 09a/03, *açılıp* آچليب 37b/05, *kaçan* قجان 14a/03, *kiçe* کچه 07a/01, *öçürüp* اوچوروب 01a/06, *öçmes* اوچماس 38b/10, *uçradı* اوچرادى 40b/03, *uçı* اوچى 26b/10, *uçmak* اوچماق 14b/08, *üçün* اوچون 29b/02, *özgeçe* اوزکاجه 37b/05, *munça*

04a/11, *içtim* ایجتیم 24b/7, *çekmeyin* جکمایین 25a/04, *eylegeç* ایلاکاج 09a/07, *körgeç* کورکاج 09b/04

02b/06, *çıkşalar* چقسه لار 16a/02, *içse* اچسه 10a/06, *çıktı* چقتی 09a/07, 25a/01, *kelgeniçe* کلکانیچه 02b/07; *kıyāmat-ğaça* قیامت غچه 01a/08, *çöllər* چول لار 03b/10, 04a/08, *içkil* ایچکیل 10a/08, *çolfan* چولفان 13b/11, *içip-men* ایچیب من 14a/07, 18b/03 *çalğan* چالغان

• چ ile yazılması gereken bazı Farsça kökenli kelimelerin de ج ile yazıldığı görülebilmektedir: *çarh* جرخ 03a/03, *hiç* هیچ 08b/10

• چ ile yazılması gereken ‘âciz kelimesi metinde bir yer dışında sürekli ج ile yazılmıştır: ‘âçiz عاجز 05b/10, 06a/04, 07a/08, 08b/01, 09b/10

• چ ile yazıldığı tek yer: عاجز 02b/10

c. “ñg” ünsüzünün yazılışı

“ñg” ünsüzü daima نك ile yazılmıştır.

Ör. *könğül* كونك 09b/04, *ta‘ālā-nıñ* تعالى نینك 14b/10, *anğa* انكا 15a/07, *yimeniñiz* 16b/02, *eylenğ* ایلانك 17a/04, *saçlarıñ* ساجلارینك 17b/05, *miñ* مینیک 17b/08, 18a/03, *sanğğulāç* سانکغولاج 18a/03, *ķuluñğa* قولونکغه 19a/04, *yañlıg* ینکلیغ 24a/04, *tanğla* تانکله 23b/10, 24b/03 *érsenğ* ایرسانك

ç. “s” ünsüzünün yazılışı

Türkçe kelimelerde s ünsüzü daima س harfiyle yazılmıştır.

Ör. *açsa* آچسا 12a/03, *çıkşalar* چقسه لار 16a/02, *bolsa* بولسه 16a/03, *tursa* تورسه 06a/06, *sargarıp* سارغریب 05b/03, *bérse* برسه 40a/09, *içse* اچسه 10a-06, *sanğa* سنكا 17a/10, 01a/05, *érürsen* ایرورسن 01a/05, *sınuk* سنوق 25b/08, *öçmes* اوجماس 38b/10, *körsetür* کورساتور 38a/07, *saçlarıñ* ساجلارینك 17b/05, *sanğğulāç* سانکغولاج 18a/03, *sén* سن 24b/02, *sözünğni* سوزونکنی 24b/03, *saldı* سالدی 24b/06

d. “t” ünsüzünün yazılışı

Türkçe kelimelerdeki “t” ünsüzü sadece ت ile yazılmıştır. Bir kelimeye ise ط ile yazıldığı görülür.

Ör. *tizip* 41b-07, *satıp* 41b/09, *taparlar* 41b/11, *tafip* 41b/03, *atıp* 41a/11, *tutup* 40a/10, *étte* 40b/03, *taşlağıl* 40a/11, *aştı* 07b/08, *taldék* 06a/07, *atı* 22a/10, *aytur* 03a/08, *taşıda* 24a/08, *ata* 24a/09, *taṅgla* 25b/11, *yaratıp-dur* 01b/04, *körsetür* 38a/07, *çıktı* 09a/07, 25a/01; *tarıp* 03a/11, *tutupdurmuş* 04a/03, *yétmegey* 40a/07

Tek kelimedede ise: *aṭlanıp* 13a/09

1.1.3 Arapça-Farsça Kelimelerin ve Tamlamaların Yazılışı

a. Metinde geçen Farsça tamlamalarda izafet kesresi için bazen “yā” (ی) harfi, bazen de hemze (ء) işareti kullanılmıştır. Tamlamaların bir iki örnekte • ile birkaç örnekte ise sadece esre ile - yazıldığı görülür.

• ی ile kurulan tamlamalar

Ör. *derya-yı āb-ı rahmet* 01a/05, *ḳādir-i zū’l-celāl* 01a/10, *bihter-i evlād-ı ādem* 01b/02, *eṭdehā-yı nefis* 02b/01, *mén-i ‘āciz* 30b/07, *mén-i bīṭāre* 30b/09, *ḥüsn-i cemālidin* 34a/11, *dilber-i cānāne’i* 36b-11, *gül-i aḥmer* 18a/02, *ṣehsüvār-ı serv-ḳadd* 12a/01, *ṣāh-ı cihān kélse* 37a/09, *kāfir-i ‘ıṣḳ* 39a/01, *eyyām-ı bahār* 41b/09

• Hemze (ء) ile kurulan tamlamalar

Ör. *ḳaṭre-i derya* 12b/07, *ḳaṭre-i eṣḳ-i nedāmet* 13a/02, *ḳaṭre-i su* 30b/03, *ḳitne-i āḥir zaman* 05b/10, *cür’a-i tāc* 16a/01, *bade-i ḥazān* 18a/09, *secde-i ṣükrāne-ge* 32a/06, *bende-i rūy-ı siyā* 33b/07, *gūṣe-i ḳanā’at* 30a/11, *bāde-i köknār* 14a/07, *vāle-i ṣeydā* 34a/09

• (و) harfi ile kurulan tamlamalar

Ör. *tir-i müjgān* 18a/01, *tir-i ‘ıṣḳ* 25a/02, *rüz-i evvelde* 30b/04, *mānend-i sünbül* 18b/08, *mānend-i gül* 18b/08

1.1.5 Hemzenin (ة) ى Olarak Yazılması: Çağatay Türkeçesinin ses özelliklerinden biri de Arapça kelimelerde geçen “a” ünlüsünden sonra gelen hemzenin, yerini ى harfine bırakmasıdır. Metnimizde birkaç örneği görülmektedir.

Ör. *dāyim* دایم < dāim 27a/06, *ġāyib* غایب < ġāib 24b/07, *kāyim* قائم < kām 28b/09, *ṣāyim* صایم < ṣām 28b/09

1.1.6 Şedde İşareti

Metin içerisinde gerektiği her yerde kullanılmıştır. Arapça kelimelerin yanı sıra birkaç Türkçe kelime de görülmektedir.

Ör. *bismillāh* بسم الله 011a/02, *er-raḥmān* الرَّحْمَن 01a/02, *er-raḥīm* الرَّحِيم 01a/02, *mūnezzeh* مَنْزَه 01a/9, *kuvvet* قَوْت 02a/02, *rabbenā* رَبَّنَا 02b/11; *attı* آتَى 09a/11, *ötti* اَوْتَى 24a/02, *étte* اَتَى 14a/05, *kétte* كَتَى 30b/02

- Türkçe kelimelerde şedde işareti yazılmadan da şeddeli kullanım söz konusudur.

Ör. *yarattı* يَرَاتَى 01b/02, *yétte* يَتَى 17a/10, *ötti* اَوْتَى 06b/02, *tutti* تَوْتَى 21a/01, *ikki* اِيكَي 08a/02

1.1.7 Farsça “u/ü, vu/vü” Bağlama Edatının Yazımı

a. Ünlü ile biten kelimelerden sonra “vu/vü” bağlacının yazımı

- (و) harfinin üstünde ötre ile (ؤ) gösterilir.

Ör. *ata ana vü evliyā* انا و اوليا 40a/08, *ġāret eyledi vü* غارت ايلادی و 41a/07, *ḥudā vü enbiyā vü evliyā* خدا و انبيا و اوليا 35b/03, 29a/08, *ḥaṭā vü ġaflet* خطا و غفلت 21a/03, *hem ata vü hem ana* هم انا و هم انا 20b/01

- Hiçbir harf veya işaretle gösterilmez: *nāle vü zārī* ناله زاری 41a/01

b. Ünsüzlerden sonra “u, ü” bağlacının yazımı

- ى harfi ile gösterilir.

Ör. *ins ü melek* انسى ملك 01a/03, *raḥm u ‘ināyetingga* رحمی عنایتیگه 01a/07, *ṣeh ü emīr* شهی امیر 40b/01

- Ünsüz harfin üstünde ötre işareti ile gösterilir.

Ör. *bāğ u eyvān u sarāyınğdın* 39a/10, *zemīn ü tağ* 35b/03, *béş namāz u rûze* 28a/01, 21a/07, *‘āçiz ü biçāreler* 21a/02

- Hiçbir harf ya da işaretle gösterilmez.

Ör. *‘ışk u muḥabbet* 41a/03, *Ferhād ü Mecnūn* 41a/04, *bāğ u eyvān* 39a/10

1.1.8 Vezin Gereği “i” Hecsinin Eklenmesi

Metinde birçok kelimenin sonuna anlam bakımından gerekmediği hâlde vezin gereği doldurma “i” hecesi konmuştur. Eklenen bu heceler kimi zaman kelimenin sonuna konan bir kesre işaretiyle bazen de hemzeyle belirtilmiştir. Genellikle uzun hece değerinde olan bu “i” bazen de vezin gereği kısa hece değerindedir.

Ör. *ḥadīs* 02b/08, *cümleī* 01b/11, *mīveī* 18a/03, *cümleī* 20a/08; *bī-hūdei* 32a/02, *kéceī* 38a/02

- Metinde tenvin işareti birkaç Arapça ibarede kullanılmıştır.

Ör. *ilāhen vāḥiden* 01a/04

1.1.9 Harfinin Altına Hemze Konması

Metinde hemen her geçtiği yerde ح harfinin altına hemze işareti konmuştur.

Ör. *rahm* 33b/07, *seḥerlerde* 33b/09, *ḥadīs* 34a/04, *ḥazīn* 34a/07, *ḥālim* 34b/02

1.1.10 Eklerin Yazımı ve Bitişik Yazılan Kelimeler

Metinde; bitişik yazılması gerekirken ayrı, ayrı yazılması gerekirken bitişik yahut yanlış yazılmış olan ek ve kelimelerle ilgili, metin bölümündeki dipnotlarda izahlar verilmiş, ayrı yazılan ekler metin içerisinde (-) ile gösterilmiştir. Datif, lokatif, genitif, çokluk ve bildirme eklerinin çoğunlukla ayrı yazıldığı görülmektedir. İyelikli çekimlerde ise aynı ekler bitişik yazılmaktadır.

Ör. *ḳıyāmet-ğaça* 01a/08, *‘ālem-din* 01b/02, *yaratıp-dur* 01b/04, *ümmeṭ-ğa* 01b/07, *günāhi-nıñ* 01b/08, *kélip-min* 01b/10, *aṣḥāb-lardın* 01b/11, *miñg-din* 02a/06, *ḳıyāmet-de* 02a/09, *Nevbeti-dür* 02a/11, *ma‘şiyet-din* 02b/01; *yādıdın* 02b/05, *merḳadingde* 02b/06, *sözümge* 02b/08.

1.2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

1.2.1 ÜNLÜLER (Vowels)

Metinde Türkçe kelimelerde şu ünlüler kullanılmıştır: /a/, /e/, /é/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/

Arapça, Farsça kelimelerin transkripsiyonunda /ā/, /ī/, /ū/ ve yalnızca *dōst* kelimesinde /ō/ harfleri kullanılmıştır.

Ünlülerle ilgili olarak tespit edilmiş ses olayları şunlardır:

1.2.1.1 Ünlü Uyumu (Vowel Harmony)

a. Kalınlık-incelik uyumu (palatal harmony) Türkçe kelimelerde büyük ölçüde görülmektedir:

Ör. *kolunğdın* (2b/7), *munğdaşıp* (6a/9), *birmegil* (19a/1), *ötkezmey* (29a/4), *birgenige* (29a/10), *künlerni* (34a/1), *köydürdi* (38a/5), *uçradı* (40b/3), *burunkılar* (36a/5), *yétkürgey* (16a/8)

İki Türkçe kelimedede kalınlık-incelik uyumuna aykırılık söz konusudur:

Ör. *işlerğā* 29a/6, *ilīgā* 18a/05

Geniş, öğrenilen geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın normal fiil çekimleri ile ek fiilin şimdiki zaman çekimlerinde 1 ve 2TŞ eklerinin kalınlık-incelik uyumuna bağlı olmadığı gözlemlenmektedir:

Ör. *taparmin* 30b/09; *yatarsin* 05b/03, 05b/06, *yığlarsin* 04b/04; *bolupmin* 14a/02, *turupmin* 07a/03, *harıpmın* 03a/11, *tarıpmın* 03a/11, *yanıpmın* 03a/11; *kılurmin* 11a/04, 11b/05, 37b/11, *oğurmin* 11b/07; *bolmağaymin* 38a/07, *ğutulğaysin* 33b/06, *kılğasin* 04b/09; *cāvidāndurmin* 34a/02, *günāhdurmin* 33b/08, *gedādurmin* 34a/06, *mihribānsin* 10b/11, ‘*āşıksin* 32b/05

Sıfat yapan -ki eki, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kalınlık-incelik uyumuna tabi değildir. Ör. *astıdaki* 27a/11

Arapça, Farsça kelimelere gelen eklerde, özellikle yönelme durumu /+GA/, /+ke/ başta olmak üzere çokluk /+IAr/, 3TŞ iyelik eki /+i/, belirtme durumu eki /+ni/, isimden isim yapma eki /+lık/ta kalınlık-incelik uyumuna aykırılık görülebilmektedir.

Ör. ‘*ahdiğā* 34a/08, ‘*ahdingā* 40a/01, ‘*azizlarğā* 16a/08, 16a/09, ‘*ācizğā* 16a/05,

‘*āṣiġa* 25b/04, ‘*āṣīlarġa* 19a/06, 42a/01, ‘*āṣīlerġa* 03b/06, 04a/04, 04a/05, ‘*ilmīġa* 26a/08, ‘*ināyetingġa* 01a/07, *baḥīlġa* 33b/02, *cemālīġa* 14a/03, 37b/11, 41a/09, *cāfīlarġa* 20b/08, *derdiġa* 16a/09, 26a/10, 27a/03, 41b/01; *derdimġa* 36b/08, *diniġa* 24a/08, *dīningġa* 24a/07, *ehliġa* 27a/06, 27a/10; *ġamge* 30a/11, *merķadin* 30a/07, *maķṣadke* 16a/08, ṣefā‘*atke* 04a/02, ṣerī‘*atke* 35a/10, 35b/07, *tā‘atke* 20a/01, *günehlarnıġ* 29a/10, ‘*āṣīlarġa* 19a/06, 42a/01, *mürīdlarġa* 22b/05, 26b/05; ‘*āṣīlerġa* 03b/06, 04a/04, 04a/05; *mü‘minlarġa* 23a/01; *günehlarnıġ* 29a/10, *ġarīblik* 23a/09, 23a/04, ‘*aksini* 04a/09, 17b/10; *baḥri* 38b/07, *māḥazarni* 37a/09

b. Düzlük-yuvarlaklık uyumunun (labial-illabial harmony) bulunduğu kelimelerin sayıca çokluğu dikkat çekmektedir. Uyumsuzluğun görüldüğü örnekler kelime içi hecelerden ziyade yalnızca düz ya da yuvarlak şekilleri olan ekler ve yardımcı ünlülerden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak düzlük-yuvarlaklık uyumunun bir kural hâline gelmediğini söylemek gerekir.

Uyuma tabi örnekler: *özünġ* 01a/05, *öçürüp* 01a/06, *burun* 01b/02, *kördüm* 17b/10, *ķulunġga* 23b/06, *ötüp* 33a/05, *ķutulmaslar* 33b/04, *ķoldar* 35b/8

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örnekler: *ķapuġ* 04a/05, *kéķürgey* 05a/09, *iķküsi* 28a/04, *ṣeftālūsini* 06b/06, *bolġıl* 08b/03, *körsetür* 18b/02, *kéltürdi* 27b/11, *ķalduķ* 38b/05, *otını* 01a/06, *buyruġı* 26b/02, *luṭfiġnı* 01a/06, *tamuġ* 01b/04, *törtđin* 02a/08, *mundın* 27b/02, *törtinçi* 27a/08, *uçķunı* 12b/07, *közi* 13b/11, *uçı* 26b/10, *yolıda* 03a/09, *yandurġay* 23b/11, *yazuķunġ* 23b/11, *ķivrülep* 27b/06, *ķaraġġu* 33b/04, *yétkür!* 36b/07, *ķöydürdi* 38a/05, *burunķı* 36a/05, *negü* 20a/10, *keltürmiķem* 31a/09, *ötküsidür* 04b/05, *bolġusı* 18b/04, *ķelġüsidür* 12a/08, *ķıldınġmu* 09a/05, *terāzünıġ* 21b/02

1.2.1.2 Ünlü Deġiķmesi (Vowel Gradation)

- *e > é*

Karahanlıca kelimelerin ilk hecesinde bulunan ve 14. yy. ortalarına kadar Harezmi metinlerinde muhafaza edilen /e/ sesi, daha sonraları ı ile veya Nehcü’l-Feradis örneğinde olduġu gibi harekeli metinlerde esreli ı ile gösterilmeye başlanmıştır. Bu nedenle Çaġatay Türkçesi metinleri ile uğraşan araştırmacıların bir kısmı bu sesi yazımı

esas alarak¹ /i/ ile transkribe ederken bir kısmı da /é/ ile karşılamayı uygun görmüştür.² Kimi araştırmacılar ise bu sesin transkripsiyonda /i/ ile gösterilmesine karşı çıkmışlardır.³

Doğu Türkistan sahasında yazılmış Çağatay metinleri üzerinde çalışan Uygur dilciler, Çağatay Türkçesinde kapalı é sesinin bulunup bulunmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili* adlı eserinde, Çağatay Uygur dilinde geçen vokalleri tablo hâlinde verirken “kapalı é” sesine de yer vermiştir.⁴ Böğü’nün bu ünlüyle ilgili açıklamalar yaptığı ve metinlerden örnekler sunduğu bölümde sesin yazıda nasıl karşılandığını izah ederken fonetik değerine hiç değinmeyip yalnızca ünlü olduğunu (sozuğ tāvuş) belirtmekle yetinmesi ilginçtir.⁵ Bu ilginç durum, kapalı é sesinin Yeni Uygur Türkçesinde var olması ve alfabede gösterilmesi ile açıklanabilir. Abduraop Polat Teklimakani ise Hamit Tömür’le birlikte kaleme aldığı *Çağatay Tili* adle eserde ve kendisine ait *Çağatay Uyğur Tili Hekkide Mupessel Bayan* adlı çalışmasında kapalı é sesinin varlığını kabul edip⁶ ayrıca *e > é* değişimi maddesinde bu sesin Eski Uygurcadan Çağataycaya değişiminden söz ederken *Çağatay Uyğur Tili Grammatikisi* adlı eserinde ise bu görüşünden tamamen vazgeçmiş ve Çağatay Uygur metinlerinde kapalı é sesinin bulunmadığı düşüncesini benimsemiştir.⁷ Öte yandan Ablimit Ehet Böğü’nün yukarıda zikredilen eserinde ve Abduraop Polat Teklimakani’nin önceki eserlerinde Çağatay Uygur dili ünlüleri tablosunda /ı/ ünlüsüne yer verilmezken Teklimakani, *Çağatay Uyğur Tili Grammatikisi* adlı çalışmasında 13 ciltlik ünlü *Uygur On İki Makamı* metinlerini kanıt göstererek /ı/ sesinin Çağataycadaki

¹ Kemal Eraslan, *Mevlânâ Sekkâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 62; Günay Karağaç, *Lutfî Dîvânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. XXXIV; Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 47.

² Eckmann, Janos, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karağaç, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 32

³ Timur Kocaoğlu, *Tarihî Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é/i Meselesi*, Türk Kültürü, Sayı: 483-484, Ağustos 2003, s. 266-281

⁴ Ablimit Ehet Böğü, *Çağatay Uyğur Tili*, Şincañ Universiteti Neşriyati, Ürümqi, 2002, s. 25.

⁵ age. s. 40.

⁶ Abduraop Polat Teklimakani, *Çağatay Uyğur Tili Hekkide Mupessel Bayan*, Milletler Neşriyati, Beyciñ, 2004, s. 82.

⁷ Abduraop Polat Teklimakani, *Çağatay Uyğur Tili Grammatikisi*, Milletler Neşriyati, Beyciñ, 2007, s. 83-87.

mevcudiyetini kuvvetle savunmuştur.⁸ Teklimakani'nin *e*, *é*, *ı* ünlüleri için kullandığı tarnskripsiyon harfleri şunlardır: *e* için *ä*, *é* için *e*, *ı* için *î*.

Çalıştığımız metnin çağdaş Kazan Türkçesi telaffuzuna uzaklığı ve 18. yüzyıla ait olması, ayrıca Çağataycanın devamı kabul edilen Yeni Uygurca, Özbekçe gibi şivelerde bu sesin günümüzdeki fonetik değerinin kapalı /é/ olması dolayısıyla *ə* ile yazılmış olsun yahut olmasın bu sesin geçtiği 44 kelimede biz de /é/ transkripsiyonunu tercih ettik. Bu kelimeler şunlardır: *bél*, *bér-*, *béş*, *dé-*, *dék*, *é-*, *ég-*, *égin*, *él*, *élig*, *émdi*, *ér-*, *éren*, *éşik*, *ét-*, *étal-*, *kéç-*, *kéçe*, *kéçür-*, *kél-*, *kéltür-*, *kérek*, *kérek-*, *két-*, *kétür-*, *kéy-*, *kéz-*, *mén*, *né*, *néççe*, *néçe*, *néçük*, *négü*, *nét-*, *néyle-*, *sékkiz*, *sén*, *téz*, *yé-*, *yél*, *yér*, *yét-*, *yétkür-*, *yétti*

Ancak /i/ sesine yakın bir fonetik değerle ekleşme temayülünü göz önünde bulundurarak *-mén* ve *-sén* şahıs eklerini kapalı /é/ ile değil de /i/ harfi ile gösterdik.

Metinde ilk hecede *ı* ile yazılan kelimeler: *béling* 35b/11, *dérmin* 23a/11, *dép* 06b/05, *öltürgü dék* 26b/09, *şebnem émes* 19b/08, *égip* 41b/06, *égnide* 12a/02, *küfr élidin* 12a/05, *élgidin* 10a/03, *émdi* 32b/06, *érür āsānlık* 25b/04, *érenlerning* 22b/01, *téz bol!* 30b/02, *yétkey mü* 04b/01

Metinde ilk hecede *ı* ile yazılmayan kelimeler: *bérürmin* 37a/11, *béş* 14a/11, *éşik* 19a/07, *kéçkey* 33a/11, *kéçe* 02b/02, *kéçürgey* 05a/09, *kélür* 05a/03, *kéltürmişem* 31a/09, *kérek* 26b/01, *kérekmes mü* 32b/02, *kétermin* 23b/04, *kézermín* 39b/11, *mén* 01b/08, *néççe kün* 15b/10, *her néçe* 08b/04, *néçük dép* 06b/05, *négü* 20a/10, *nétkesin* 28b/03, *néyleyin* 15b/09, *sékkiz éşik* 19a/07, *sén kııl devā* 01b/08, *yégil* 05a/08, *yél dék* 21b/03, *yér koyıñğa* 36a/05, *yétkür* 22a/05, *yétti kat* 03b/11

Metinde her iki şekilde de yazılan kelimeler: *ét-*, *né*, *sén*

ét- fiilinin *ı* ile yazıldığı örnekler: *berbād éter* 15a/02, *şād éter* 14b/08, *ābād éter* 14b/08, *dād éter* 15a/03; *ét-* fiilinin *ı* ile yazılmadığı örnekler: *‘azīz étken* 35b/01, *étalmas* 35b/01, *rahm étmesenġ* 11a/03, *behreber éttim* 31b/08, *iltimās étti* 14a/06, *terk étmese* 28a/02

⁸ age. s.86.

né kelimesinin *ʕ* ile yazıldığı örnekler: *né şabr u qarār* 08a/01, *né üçün* 15b/05, *né kırlurmin* 11a/04; *né* kelimesinin *ʕ* ile yazılmadığı örnekler: *her né* 04b/06, *nédür* 04a/11, *né armān* 40b/08

sén zamiri yalnızca iki örnekte *ʕ* ile yazılmıştır: 17b/04, 25a/07

- *e > ö*

Çağatay metinlerinde sıkça karşılaşılan bir özellik olarak (gerileyici benzeşme/regressive assimilation) ilk hecenin düz ünlüsü /e/ sesi, ikinci hecede bulunan yuvarlak ünlünün etkisiyle yuvarlaklaşır.

Ör. *oruğ* < *arığ* 25b/09, *öksümes* < Kaşg. eksü- 17b/03, 19b/04; *öy* < *ev* 37b/03 (/ev/ ses grubu yuvarlaklaşmanın tesiriyle /öy/ olur.)

- *ı ~ u*

Kimi iki heceli kelimelerde ilerleyici ünlü benzeşmesi (progressive assimilation) sonucu ikinci hecedeki dar-düz /ı/ ünlüsü yuvarlaklaşarak /u/ olmuştur.

Ör. *boyun* < boyun 27a/02, *kutul*- < kutıl- 33b/04, *ulus* < ulıs 12a/05, *oğu*- < oğı 11b/07

- *i ~ ü*

Kelime kökünde bulunan geniş-yuvarlak ünsüzün etkisiyle 3TŞ. iyelik ekinin yuvarlaklaştığı görülür. (ilerleyici benzeşme/progressive assimilation)

Ör. *özünü* 21a/10

1.2.1.3 Ünlü Düzleşmesi (Vowel Delabialisation)

Kimi kelime tabanlarında ya da eklerde yuvarlak ünlülerin düzleştiği görülür.

Ör. *böl-ek* (< böl-ük) 25b/08, *köter*- (< köt-ür) 23a/02, *ötkür*- (< ötker-) 38b/06, *ötköz*- (< ötküz-) 29a/04, *tol-a* (< tol-u) 39a/10, *beri* (< berü) 39b/07

1.2.1.4 Ünlü Türemesi (Vowel Infix)

Türkçe kelimelerde tek örneği görülen bu ses olayı, Arapça kökenli birkaç tek heceli sözcüğün ikinci hecesinde görülmektedir.

Ör. *inçike* 21b/03 (< yinçke), *fikir* (< fikr) 36a/02, *laḥid* (< laḥd) 13b/06, *‘ilim* (< ‘ilm) 31b/08, *zikir* (< zikr) 36a/06, *zülūf* (< zülḥ) 17b/11

1.2.1.5 Ünlü Düşmesi (Vowel Elision)

İki heceli bazı kelimeler, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında ikinci hecelerindeki dar ünlüler düşer.

Ör. *kön̄glüm* (< kön̄gül) 06b/07, *şad̄kası* (< şadağa) 19b/04, *boynuma* (< boyun) 27a/02, *bağrım* (< bağır) 26b/11, *buyruk* (< buyuruk) 26b/02, *égnide* (< égin) 12a/02, *élgide* (< élig) 12a/02, *kaysı* (< kayısı) 23b/02, *koynığa* (< koyun) 36a/05, *orni* (< orun) 15a/11, *ağzınıḡ* (< ağız) 09a/10; *ayrıl̄sa* (< ayırıl-) 06a/10, *çivrülüp* (< çivir-) 27b/06, *oynaşp* (< oyuna-) 06a/06, *sargarip* (< sarıgar-) 05b/03, *burna* (< buruna) 01b/03, *birbirdin* (< biri biridin) 06a/10

Vezin gereği düşürülen ünlüler de olabilmektedir.

Ör. *fukrā* (< fuḡarā) 25a/09, *āḡret* (< āḡiret) 36a/03, *şad̄kaī* (< şadağa) 37a/04, *özni* 38a/07 (< özini), *miḡdin birni* (< birini) 01a/08

tur- fiili metnimizde birkaç örnek dışında ekleşmiş durumdadır. Bu nedenle hece düşmesi (haplology) olayının çok sayıda örneği söz konusudur.

Ör. *yoḡ-tur* 03b/02, 08a/01, 23b/02, 24a/11 (< yoḡ turur) krş. *yoḡ turur* 28a/08, 39a/02; *bar-dur* 01b/11, 15a/06, 15a/07, 15a/10, 27a/11 (< bar turur); *ḡoş-tur* 06a/06 (< ḡoş turur), *āsān-dur* 04a/02 (< āsān turur), *ol-dur* 24b/06 (< ol turur), *yaḡşıdur* (< yaḡşı turur)

1.2.1.6 Ünlü Birleşmesi/Yutumu (Kaynaşma- Contraction)

Birleşik kelime yapılırken yan yana gelen iki ünlünün ya da hecenin kaynaşarak tek ünlü veya hece olarak kullanılması olayının birkaç örneği vardır.

Ör. *kılalmam* 01a/08 (< kıl-a al-ma-m), *étalmas* 35b/01 (< et-e al-mas), *néyleyin* 15b/09 (< né eyle-yin), *néçük* 26b/05 (< ne-çe ök); *nétkesin* 28b/03 (< né ét-ke-sin), *nétey* 15b/05 (< né ét-ey), *néteḡ* 37a/02 (< né ét-e-ḡ), *nétküm* 23b/01 (< né et-kü-m)

mikin 22a/05 (< mu erkin) örneğinde ise ünlü birleşmesinin yanı sıra /er/hecesinin düşmesi ve *mu* soru edatının ünlüsü /u/’nun /kin/hecesiyle hem kalınlık-incelik hem de düzlük-yuvarlaklık bakımından uygunluk göstermesi söz konusudur.

1.2.2 ÜNSÜZLER (Consonants)

Metinde Türkçe kelimelerde kullanılan ünsüzler şunlardır: /b/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /ħ/, /k/, /k̄/, /l/, /m/, /n/, /n̄/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /t̄/, /v/, /y/, /z/

Ek olarak Arapça, Farsça kelimelerin transkripsiyonunda kullanılan ünsüzler de şöyledir: /d̄/, /h̄/, /s̄/, /ş̄/, /z̄/, /z̄/

Bilindiği üzere Eski Türkçenin kelime ortasında ve sonunda bulunan /d/ sesi, Harezmi Türkçesinde sızıcı /d̄/, Çağatay Türkçesinde ise /y/ sesine dönüşmüştür. Özellikle klasik öncesi ve klasik Çağatay metinlerinde eskicil öge olarak varlığını sürdüren bu sızıcı /d̄/ sesi metnimizde geçmemektedir.

Harezmi Türkçesinin çift dudak ünsüzü /w/, Çağatay Türkçesinde /v/ olmuştur. Bazı Çağatay metinlerinde eskicil öge olarak geçen ve ف ya da ف harfleriyle gösterilen /w/ sesinin metnimizde örneği bulunmamaktadır.

Çağatay Türkçesinin başlıca özellikleri arasında yer alan kelime başında /b-/, /k-/, /t-/ seslerinin korunması, kelime sonundaki /-ğ̄/, /-g/ ünsüzünün iki heceli kelimelerde düşmeyip varlığını koruması yahut sedasızlaşması/tonsuzlaşması durumları metnimiz için de geçerlidir. Ünsüzlerle ilgili olarak tespit edilmiş ses olayları şunlardır:

1.2.2.1 Ünsüz Uyumu (Ünsüz Sedasızlaşması- Consonant Devoicing)

Genel Çağatay Türkçesinde olduğu üzere metnimizde de sedasız (fortis/unvoiced) ünsüzle biten bir kelimedenden sonra sedalı (lenis/voiced) ünsüzle başlayan bir ek geldiğinde ilerleyici benzeşme (progressive assimilation) yoluyla sedalı ünsüzün sedasızlaşması olayının kesin bir kural durumuna geldiğinden yani tam bir ünsüz uyumundan söz edemeyiz.

Çağatay metinlerinde /+çA/, /+çAK/, /+çI/, /+çUK/ vb. yalnızca sedasız (sert/tonsuz) şekliyle kalıplaştığından sedalı (yumuşak/tonlu) ünsüzle biten kelime tabanlarına gelerek uyumu bozan ekler metnimizde çok az sayıda kullanılmıştır. Özellikle Türkçe yapım ekleri bakımından metnimiz, dil bilgisi çözümlemelerine imkân tanımaktan uzaktır. Bunun nedeni elbette, Nevbeti Divanı'nda Arapça, özellikle Farsça kelime, tamlama ve dil öğelerine oldukça fazla yer verilmiş olmasıdır.

• **İsimden isim yapma ekleri bağlamında ünsüz uyumu:** /+çI/ isimden isim yapma ekinin tek örneği vardır ve bu örnekte ünsüz uyumu geçerlidir: *ķarakķçı* 09a/11, *ķarakķcılar* 19a/07; /+çUK/ yalnızca /é/ ünlüsü ile biten bir kelimeye (néçük 06b/05, 26b/05, 27a/05) geldiğinden ünsüz uyumu açısından bir fikir vermemektedir. Zamirlerden durum zarfı türeten /+dAG/ eki sadece 3 kelime (andag 31a/3, mundağ 38b/6, şundağ 26b/5) kullanılmıştır. Ek, bu üç örneğin tümünde de /n/ sesinden sonra geldiğinden ünsüz uyumu hakkında çıkarıma izin vermemektedir. /+dUz/ eki yalnızca *kündüz* kelimesinde kullanıldığından uyum hususunda fikir vermemektedir. /+GE/ eki sedalı ünsüzle biten 2 kelimeye (*birge* 02a/08, *özge* 03b/08) eklendiğinden uyuma tabi görünmekle birlikte sedasız ünsüzle biten kelimeye eklendiği örnek bulunmadığından uyuma tam olarak tabi olup olmadığı belirsizdir. Küçültme işleviyle isim ve sıfatlara gelen /+GInA/ eki tek bir kelime (ancak birinde uyuma bağlı, diğerinde ise aykırı olacak şekilde kullanılmıştır: *birgine* 19a/09, *birbine* 19a/05). Soyut isimlerin yanı sıra alet isimleri türeten /+GU/, /+KU/ eki yalnızca iki kelime (kullanılmış olup biri /é/ ünlüsüyle bittiğinden uyum tespitine imkân tanımamaktadır: *ķaraŋġgu* 16b/06, *négü* 20a/10). Aitlik eki /+GI/, geçtiği iki örnekte de ünsüz uyumuna aykırı olarak kullanılmıştır: *burunķılar* 36a/05, *yılķı* 10a/06

• **Fülden isim yapma eklerinde ünsüz uyumu:** /-GAN/ eki, biri ünlüden sonra olmak üzere (U-ğan 16b/03) iki örnekte kullanılmıştır. İkinci örnek ünsüz uyumuna bağlıdır: *yal-ğan* 18a/11. /-KU/ eki, ünsüz uyumuyla ilgili olarak tek yerde ve ünsüz uyumuna bağlı kullanılmıştır: *içķüsi* 28a/04. /-KUn/ ekinin kullanıldığı tek örnekte ünsüz uyumuna bağlılık söz konusudur: *uçķun* 12b/07, 12b/08

• **İsimden fiil yapma eklerinde ünsüz uyumu:** /+DA-/ ekinin kullanıldığı örneklerde ünsüz uyumu mevcuttur: *izdegil* 02b/04, *istedim* 32b/08, *ķoldarlar* 10b/03, *yastanıp* 27b/07. /+dAş/ eki, /n/ ve /ŋġ/ sesleriyle biten iki kelimeye geldiğinden ekin ünsüz uyumuna bağlı olup olmadığını anlamak güçtür: *muŋġdaşıp* 06a/09, *yandaşıp* 06a/06

• **Fülden fiil yapma eklerinde ünsüz uyumu:** /-dUr-/ ekinin kullanımında uyum, /-tür-/ ekinde ise uyumsuzluk hâkimdir: *yandurgay* 23b/11, *köydürdi* 38a/05; *kéltürdi*

27b/11, *öltürdi* 37b/08. Sadece *öt-* fiiliyle kullanılmış olan */-ker-/* (*/-Gar-/*, */-Kar-/*) eki uyuma tabidir: *ötkerip* 38b/06. Yalnızca *öt-* fiiliyle kullanılmış olan */-kez-/* (*/-Kaz-/*) eki uyuma tabidir: *ötkezmey* 29a/04. */-kür-/* (*-GUr-*, *-Kur-*) eki sadece *yét-* fiili ile ve uyuma bağlı kullanılmıştır: *yétkürgey* 16a/08. */-küz-/* (*/-GUz-/*, */-Kuz-/*) eki de tek örnekte uyuma aykırı olarak kullanılmıştır: *körküzüp* 16b/10

- İnce ünlülü yönelme eki */+ge/*, tüm kullanımlarında uyuma bağlı iken kalın ünlülü yönelme eki */+ğa/*, kalınlık-incelik uyumunda olduğu gibi düzlük yuvarlaklık uyumunda da uyuma aykırı çok sayıda örneğe sahiptir. Zira metnimizde yönelme ekinin kalın ünlülü sedasız şekli olan */+ka/* hiç kullanılmamıştır. İnce ünlülü sedasız şekli */+ke/* eki ise yalnızca bir örnekte uyuma aykırı kullanılmıştır.

Ör. *açğa* 09a/03, *başğa* 30a/08, *dergāhğa* 30b/11, *gazātğa* 13a/09, *hağğa* 28a/05, *kulluğğa* 35b/11, *kıyāmetğaça* 01a/08, *otğa* 20a/07, *taşğa* 16b/04, *ulamağğa* 37a/08, *ulusğa* 34b/10, *ümmeṭğa* 01b/07; *maḳṣadke* 16a/08

- Bulunma ekinde ünsüz uyumu neredeyse yok gibidir. Ekin sedasız (sert/tonsuz) şekli kalın ünlülü şekli */+ta/* tek kelime kullanılmışken (*yıraḳta* 08b/03) ince ünlülü şekli */+te/* ekinin ise örneği bulunmamaktadır.

Ör. *baş+da* 09a/02, *ḳul+luḳ+da* 11b/02, *rāḥat+da* 25a/11; *āḫiret+de* 02b/07, *behišt+de* 04a/05, *cennet+de* 19a/03, *ḡaflet+de* 25b/03, *ḥasret+de* 25a/09, *ḥızmet+de* 28a/07, *kesāfet+de* 29a/02, *kıyāmet+de* 02a/09, *nedāmet+de* 29a/03, *vaḳt+de* 21b/06, *yétmes+de* 29a/05; *yıraḳ+ta* 08b/03

- Sedasız ünsüzle başlayan şekilleri */+tın/*, */+tin/* metinde hiç kullanılmadığından ayrılma ekinin ünsüz uyumuna aykırılığı kesindir.

Ör. *Allāh+dın* 08b/01, *baş+dın* 31a/05, *bol-maḳ+dın* 31a/01, *cāḥ+dın* 08a/08, *dergāh+dın* 08a/07, *gümrah+dın* 08a/10, *ḥaḳ+dın* 08a/06, *ḥaṭālīḳ+dın* 08a/10, *hemrah+dın* 08a/09, *ḳılıç+dın* 21b/03, *māḥ+dın* 08a/06, *ṣubḥ+dın* 07b/03, *ṣırāṭ+dın* 36a/07, *ṣefā'at+dın* 04a/03, *ṣāḥ+dın* 08a/06, *tā'at+dın* 10a/06; *bīdiremlīk+dın* 27a/08, *cihet+dın* 25a/04, *ḍalālet+dın* 23a/04, 36b/02; *fāk+dın* 12a/04, *güneḥ+dın* 06a/05, *'heves+dın* 17a/09, *iṣret+dın* 09b/11, *ma'ṣiyet+dın* 02b/01 23b/02, *muḥabbet+dın* 30a/01, *raḥmet+dın* 08a/09, *sūret+dın* 26a/08, *tört+dın* 02a/08, *vaḥdet+dın* 30a/03

• Eşitlik eki /+ça/, /+çe/ yalnızca ünlüyle ve sedalı ünsüzle biten kelimelere eklendiğinden ünsüz uyumu hakkında çıkarımda bulunmak mümkün değildir. *néççe* kullanımlarında ise ünsüz ikizleşmesi olduğundan ünsüz uyumundan söz edilemez.

Ör. *bar+ça+larnı* 11a/07, *bar+ıça* 10b/05, *kıyāmetğa+ça* 01a/08; *né+çe* 08b/04, *özge+çe* 37b/05

• Görülen geçmiş zaman ekleri, *tegti* 18a/01 örneği dışında ünsüz uyumuna tam olarak bağlıdır.

Ör. *aldı* 06b/07, *aydı* 27b/11, *bardım* 14a/04, *sağındım* 36b/07, *urdu* 31a/04; *bérding* 33b/10, *ilindim* 03a/10, *kéldim* 03a/04, *köydürdi* 38a/05, *tegdi* 25a/02; *boldum* 25b/09, *kalduğ* 38b/05; *kördüm* 09b/01; *aştı* 24b/9, *aştı* 7b/8, *attı* 9a/11, *ayıttım* 39b/05, *baştı* 18a/01, *çıktı* 09a/07, *tuttı* 21a/01, *yarattı* 01b/02, *yattım* 19b/08; *éttingiz* 16b/09, *içtim* 04b/02, *kétti* 30b/02, *ötti* 06b/03, *tüştü* 18a/6, *yetti* 17a/10; *koftum* 20a/5; *tüştüm* 24b/04

teg- fiili hem sedalı hem sedasız ünsüzle başlayan görülen geçmiş zaman ekiyle birlikte ikili kullanıma sahiptir: *teg-ti* 18a/01, *teg-di* 25a/02

• /-p/ zarf-fiil ekiyle *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminin bünyesindeki /-ur/ geniş zaman ekinin düşerek ekleşmesiyle oluşan /-Ipdu/ eki ile kurulan öğrenilen geçmiş zamanın üçüncü teklik ve birinci çokluk şahıs çekimlerinde, /-p/ zarf fiil eki ile /-du/ ekinin birleşmesi sırasında ünsüz uyumu görülmemektedir. Metindeki tüm örnekler /d/’li şekildedir.

Ör. *kılıpdur* 37a/11, *yaratıpdur* 01b/04, *yastanıpdur* 37b/09, *bilipdurmiz* 38b/04, *béripdürler* 33b/02, *çörkelipdür* 37a/02, *kélipdür* 08a/11, *kétipdür* 17a/11, *yétipdür* 04b/04, *olturupdur* 13b/11, *olupdur* 27a/06, *tutupdurmiz* 04a/03, *ötüpdür* 05b/07, *tüşüpdür* 04b/04

• /-GAy/, /-key/ gelecek zaman ekinin kalın şeklinde ünsüz uyumsuzluğu görülebilenken ince ünlülü şekillerinde ünsüz uyumu görülmektedir.

Ör. *kutulğaysın* 33b/06, *yandurgay* 23b/11~*aytgay* 04a/11, *tutgay* 20a/11; *bérgey* 02b/07, *kéçürgey* 05a/09, *kélgey* 05b/03, *körgey* 14b/04, *yétkürgey* 16a/08~*kéçkey* 33a/11, *ötkey* 23b/11, *tüşkey* 39b/02, *yétkey* 22a/07, *étkey* 18b/06

• /-GA, -KA/ gelecek zaman ekinin metinde geçen 3 örneğinde de ünsüz uyumu mevcuttur: *bol-ğ̃a-mız* 38b/06, *kıl-ğ̃a-sin* 04b/09; *nét-ke-sin* 28b/03

• /-GU/ gelecek zaman ekinin sekiz kelimedede geçen tüm kullanımlarında ünsüz uyumu mevcuttur.

Ör. *bol-ğ̃u-sı* 04b/09, *bol-ğ̃u-sı-dur* 05a/01, *yandur-ğ̃u-ñg̃* 31a/06; *kél-g̃ü-si-dür* 12a/08, *öl-tür-g̃ü* 26b/09; *nét-k̃ü-m* 23b/01, *öt-k̃ü-si-dür* 04b/05, *yét-k̃ü-m* 14a/03

• /-GIl/, /-Kıl/ emir eki, kalın sıralı ve sedasız/tonsuz ünsüzle biten tüm örneklerde ünsüz uyumuna aykırı, bir örnekte ise uyuma tabi kullanılmıştır. İnce ünlülü, sedasız/tonsuz fiillerde ise uyuma bağlı kullanılmıştır. Sedalı/tonlu örnekler de uyuma bağlıdır.

Aykırı örnekler: *ayıt-ğ̃ıl* 36a/06, *bağ-ğ̃ıl* 30b/02, *kop-ğ̃ıl* 36a/04, *tut-ğ̃ıl* 22a/01

Uyumlu örnekler: *ayıt-kıl* 02a/08, *ét-kil* 10a/02, *iç-kil* 10a/08, *tök-kil* 05a/11; *koy-ğ̃ıl* 36a/06, *kıl-ğ̃ıl* 04a/10, *bér-gil* 03b/06, *bil-gil* 14b/09, *kéçür-gil* 11b/07, *kör-gil* 22b/08, *köter-gil* 22b/11

• Ek fiilin geniş/şimdiki zaman 3.T.Ş. ve sıfat fiil ekleriyle birleşerek meydana getirdiği gelecek (-GU+sI+dUr) ve öğrenilen geçmiş zaman (-ğ̃an+dur) çekimlerinde kullanılan /-dUr/ (< tur-ur) eki, 2 örnek dışında sadece /d/’li şekliyle kullanıldığından ünsüz uyumuna tabi değildir.

Uyuma bağlı örnekler: *armān+dur* 27b/07, *at+inğ̃+dur* 14b/06, *bar+dur* 01b/11, *bī’aqıl+dur* 26a/06, *çıray+lıg̃+dur* 18a/09, *İslām+dur+lar* 12a/03, *nāyāb+dur* 08b/07; *beden+dür* 18a/05, *bīḥaber+dür* 27a/07, *g̃ül+dür* 27a/03, *teşne-leb+dür* 06b/10, *tirig+dür+sin* 22a/01; *hoş+tur* 06a/06, *bolğ̃usı+dur* 17a/06, *ayğ̃an+dur* 04a/7; *kélğ̃üsi+dür* 12a/08, *ötküsi+dür* 04b/05, *yok+tur* 23b/02

Uyuma aykırı örnekler: *g̃ünāh+dur+min* 33b/08, *g̃üvāh+dur+min* 34a/03, *ḥağ+dur+lar* 15a/10, *hemrāh+dur* 15b/03, *ma’şūḳ+dur* 27a/09, *tebāh+dur+min* 33b/09; *bīnihāyet+dür* 11b/05, *émes-dür* 01a/07, *ḥadıṣ+dür+ler* 02b/08, *ḥalāvet+dür* 21b/11, *şems+dür* 39b/03

• /-GAn/, /-ken/ sıfat fiil eki, (yağ-ğ̃an 31a/05) örneği dışında ünsüz uyumuna tabidir.

Ör. *açıl-ğan* 17b/09, *buyur-ğan* 14a/10, *tur-ğan* 32b/01; *bér-gen* 04b/06, *bér-gen+i+ge* 29a/10, *kél-gen* 34a/03; *öt-ken* 01b/03, *ét-kenni* 23b/08, *öt-ken* 01b/03, *ét-er+ge* 15b/06

- Beş fiilde /-GAlI/, bir fiilde /-keli/ şekliyle kullanılan zarf-fiil eki, bunlardan birinde (*tutğalı*) uyuma aykırı olarak kullanılmıştır.

Ör. *ķıl-ğalı* 30b/06, *tut-ğalı* 30b/07; *bér-geli* 23a/11, *iste-geli* 31b/05, *min-geli* 23b/05; *ét-keli* 13a/04

- /-GAndA/ zarf-fiil eki yalnızca iki yerde, *l* sesiyle biten fiil köklerine eklenmiş ve sedalı şekilleriyle kullanılmıştır. Dolayısıyla ünsüz uyumuyla ilgili bir kurala ulaşmak mümkün değildir: *bolğanda* 11a/07, *kélgende* 10b/03

- /-geç/, /-geniçe/, /-güçe/, /-günçe/ zarf-fiil eklerinin de yalnızca ince ünlülü ve sedalı şekilleri kullanıldığından yahut olumsuzluk ekinden sonra kullanımı söz konusu olduğundan ünsüz uyumuyla ilgili bir çıkarımda bulunmak olanaksızdır.

Ör. *eyle-geç* 09a/07, *kör-geç* 09b/04, *kél-geniçe* 02b/07, *öl-güçe* 04a/08, *kör-me-günçe* 24b/08, *kéç-me-günçe* 26a/02, *öt-me-günçe* 20a/03

- Geniş zamanın olumsuzu /-mAs/ eki ile /+de/ ve /+din/ hâl eklerinin birleşmesiyle oluşan zarf-fiil ekleri de ünsüz uyumuna aykırı olarak gerçekleşmiştir.

Ör. *yét-mesde* 29a/05, *öl-mesdin* 05b/03

1.2.2.2 Ünsüz Düşmesi (Consonant Elision)

- $\emptyset < b-$

Bir kelimedede ön seste /b-/ ünsüzünün düşmüştür: *ol-ma!* 04b/05, 28b/06

- $\emptyset < w < -b$

b > w ile Orta Türkçede *suw* olan Eski Türkçe *sub* kelimesi sondaki /-w/ ünsüzünün düşmesiyle artık *su* olmuştur: *su bile* 38b/10, *sunı bér-* 09a/03, *sudın* 30b/03

- $\emptyset < y-$

İki kelimedede ön seste /y-/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir.

Ör. *ibergey* 22a/05 (< yiber-gey < iyiber- < idu bér-), *iber!* 22a/08, *iberse* 22a/02; *inçike* (< yinçke) 21b/03

- $\emptyset < -r-$

İç seste /-r-/ ünsüzünün düştüğü ve muhafaza edildiği örnekler bir arada kullanılmakla birlikte yaygın olarak kullanılan *bile* ve *birle* kelimeleridir.

Ör. *birlen* 15b/04 ~ *bilen* 18a/01, *birle* 11b/05 ~ *bile* 12a/05

érmes 37a/08 ~ *émes* 19a/04 (İki şekil de işlek olarak kullanılmıştır.)

ET'deki *kırtul-* fiilinin ilk hecesinin sonundaki /-r-/ sesi düşmüştür: *kıtulğaysın* 33b/06, *kıtulmaslar* 33b/04

- $\emptyset < -l-$

İç seste /-t/ ünsüzünden önce gelen /-l-/ sesinin düştüğü ve korunduğu birer örnek mevcuttur: *kéltürme!* 27a-8 ~ *kétürme!* 08b-4

- $\emptyset < -G-$

Kalsik öncesi ve klasik dönem Çağatay metinlerinde, birden fazla heceli kelimelerin sonunda umumiyetle muhafaza edilen, klasik sonrası dönem metinlerinde ise düşme eğilimi gösteren /G/ sesi, diğer klasik sonrası Çağatay metinlerinin aksine metnimizde kendini korumaktadır.

Ör. *kapuğını* 04a/05; *éligini* 06a/07, *élgide* 12a/02, *élgidin* 10a/03; *kıruğ* 41a/09, *kıruğ* 25b/08, *soruğ* 25b/11, *tirig* 27a/06, *yayağ* 23b/05

kergek kelimesinin ikinci hecesinin başındaki /-g/ sesi ise düşmüştür: *kérek* 26b/01

- /+GA/ yönelme durumu ekinin /G/ sesi yalnızca 397 yerde korunmuşken 10 kelimeye bağlı 13 örnekte düşmüştür. Bunlardan 3'ü yalın, 10'u iyelikli çekimdir.

Ör. *'ahd+e* 22a/06, *intizār+e* 07a/03, *üz+e* 41a/11; *bağr+ım+a* 26b/10, *baş+ım+a* 37a/03, *boyn+um+a* 27a/02, *cān+ım+a* 18a/06, *kaş+ıñg+a* 09b/07; *derd+im+e* 26b/11, *nefs+im+e* 31a/10

- İkili kullanıma sahip örnekler: *cān+ım+a* 18a/06 ~ *cān+ım+ğa* 06b/11, *derd+im+e* 26b/11 ~ *derd+ım+ğa* 36b/08

- /+IIG/, /-IUG/ isimden sıfat yapma işlevli ekin son ünsüzü klasik sonrası dönem Çağatay metinlerinde düşme eğilimi gösterirken metnimizde tamamen muhafaza edilmiştir.

Ör. ‘*amel+lıg+ler* 33b/11, *belā+lıg* 38a/05, *şıfāt+lıg* 03b/01, *uyat+lıg* 03b/01, *yaŋg+lıg* 17a/02, *zāt+lıg* 03b/01, *köz+lüg* 06b/04, *tür+lüg* 16b/02, *yüz+lüg* 38a/04, *destār+lıķ* 25a/08, *perirūhsār+lıķ* 25a/01, *zūnnār+lıķ* 25a/01, *būy+luķ* 41b/08

- /-dAş/ isimden isim yapma ekinin başındaki /-d-/ ünsüzünün bir örnekte düştüğü görülmektedir: *adaş* (< ad+daş) 20b/01, 20b/04, 40b/06

- /-GAn/ sıfat-fiil ekinin başındaki /G/ ünsüzünün düştüğü bir örnek yoktur.

- Su kelimesinin sonundaki /-w/ sesinin korunduğu örnek bulunmamaktadır: *su bile* 38b/10, *susını bér-* 09a/03, *sudın* 30b/03

- Arapça kökenli *keffāret* kelimesinin bünyesindeki /f/ sesi bir örnekte düşmüştür: *kefāret* 21b/09 < keffāret

1.2.2.3 Ünsüz Değişmesi (Consonant Gradation)

- ***b- > m-***

Mén zamiri ek aldığı anda baştaki /m/ sesinde değişiklik olmaz: *méniŋg* 08b/01, *méni* 12a/09, *maŋga* 19a/08, *ménde* 03b/02, *méndin* 24b/04, *méndürmén* 07a/11

1. çokluk şahıs zamiri *biz*, fiil çekiminde şahıs eki işleviyle kullanıldığında ekleşerek *miz* şeklini almıştır.

Ör. *bilipdürmiz* 38b/04; *barurmiz* 23a/08, 23a/09; *bolgamiz* 38b/06, *tutupdurmiz* 04a/03

İşaret zamiri *bu*, yalın durumda ön sesteki /b-/ sesini korurken durum eki aldığı anda baştaki /b-/, ilk hecenin sonundaki /n/ yahut /nġ/ sesinin gerileyici nazallaştırma (regressive nasalisation) tesiriyle /m-/ sesine dönüşmüştür. Oğuz Türkçesi etkisi olarak baştaki /b-/ sesinin devam ettiği örnek metnimizde bulunmamaktadır.

Ör. *bu* 25b/02: *munı* 30a/09, *munda* 28b/10, *mundın* 27b/02, *munça* 04a/11, *mundağ* 38b/06

Aynı ses olayı, *mingeli* 23b/05 (< bin-), *muŋgdaşıp* (< buŋg) 06a/09 fiillerinde ve *miŋg* kelimesinde de görülür.

- ***p- < b-*** değişmesinin metnimizde örneği yoktur.

- ***v < w < b***

Metnimizde Eski Türkçenin kelime başı /b-/ sesleri muhafaza edilmiştir. Oğuz

Türkçesinin etkisiyle /v-/’ye dönüşen bir örnek bulunmamaktadır. *bar-* ve *bér-* fiilleri ile *bar* kelimesi daima /b-/’li şekilde kullanılmıştır.

Ör. *bardım* 14a/04, *bardur* 28a/06, *bérür* 10b/01

İçte ve sonda Eski Türkçenin /-b-/ , /-b/ ve Karahanlı ile Harezmi Türkçelerinin /-w-/ , /-w/ seslerinin Çağatay Türkçesinde /-v-/ , /-v/ seslerine değişmesini örnekleyecek bir kullanım yoktur. Hatta *yalbarıp* kelimesinde Eski Türkçenin /-b-/ iç sesinin korunduğu görülmektedir.

- **w < b**

Yukarıda belirtildiği üzere kimi Çağatay metinlerinde korunan ve ve ف ya da ف harfleriyle gösterilen eskicil /-w-/ sesi metnimizde mevcut değildir.

- **-g- < ḡ** değişmesini örnekleyecek bir kullanım metnimizde mevcut değildir.

- **ḥ < ḳ (Sızıcılışma)**

Sızıcılışmanın *yaḥşı* (< yakışı) kelimesi dışında örneği yoktur: *yaḥşı* 24a/01, *yaḥşılık* 24a/10, *yaḥşırak* 24b/05

- **ş < ç**

Türk şivelerinden Kazakça için fonetik bir kural hâline gelmiş olan ve örneklerine bazı Çağatay metinlerinde rastladığımız ş < ç değişmesinin örneği metnimizde yoktur.

- **v < w < G**

Çağatay Türkçesini Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinden ayıran bir özellik olarak görülen bu ses değişmesini örnekleyecek bir kullanım metnimizde bulunmamaktadır.

- **y < ḏ < d**

Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda bulunan ve Harezmi Türkçesinde sızıcı /ḏ/’ye değişen /d/ sesi, Çağatay Türkçesinde /y/ sesine dönüşmüştür. Birçok Çağatay metninde eskicil öge olarak varlığını muhafaza eden bu sızıcı /ḏ/ sesinin metnimizde örneği yoktur. İlgili tüm kelimelerde y sesi mevcuttur: *ayağ* 31a/05, *ayaḳı* (adaḳ) 27a/11; *ayrılṣa* (< adrıl-) 06/10, *uyḳu* (< ud-ı-) 09b/01, *yayağ* 23b/05 (< yadağ), *ḳayaş* 20a/11 (< ḳadaş)

- **K < G**

- Hece başındaki /ḡ/, /g/ (> ḳ/k) birçok kelimedede muhafaza edilmiştir.

Ör. *bulğanıp* (< Etr. bulğa-) 19b/08, *çulğanıp* 19b/08, *inçike* (21b/03), *oyğanıp* 29a/04, *sargarıp* 30b/10, *yalğan* 18a/11

• Genellikle iki heceli kelime sonlarıyla bazı eklerde sedalı /G/ ünsüzü sedasızlaşarak /K/ olur. Aynı ekin sedalı ve sedasız olarak ikili kullanıldığı da görülür.

Ör. *ķuruķ* 25b/08 (< ET ķuruğ) 41a/09, *soruķ* 25b/11 (< ET soruğ), *birķine* 19a/05 (< birgine) 19b/09, *oruķ* (< ET arığ) 25b/09

• /+IIG/ isimden sıfat yapma ekinin sonundaki ünsüzün sedasızlaşarak /+IIK/ olduğu birkaç örnek vardır. Bu ekin sedalı ve sedasız olarak ikili kullanılması da söz konusudur.

Ör. *destārlık* 25a/08 < destārلیğ, *perirūhsārlik* 25a/01 < perirūhsārلیğ, *zūnnārlik* 25a/01 < zūnnārلیğ, *būyluķ* 41b/08 < būyluğ

• **G < K**

İki heceli kimi sözcüklerin sonundaki /-ķ/ ünsüzünün tonlulaşmasına da rastlamaktayız: a+n+dağ (< andaķ) 31a/03, mu+n+dağ (< mundaķ) 38b/06, şu+n+dağ (< řundaķ) 26b/05, *artuğ* (< artuķ) 32b/11, *ayağ* 31a/05 (krş. < ayak 27a/11), *çağ* (< çaķ) 31a/01, *yırağ* 23b/05 (krş. < yıraķ 24b/06)

Üç örnekte /-mAK/ isim-fiil ekinin sonundaki /K/ ünsüzünün de sedalılaştığını/tonlulaştığını görüyoruz.

Ör. *ayıt-mağ+lık* 14a/11, *ķorķ-mağ+lık* 08a/08, *tut-mağ+lık* 14a/10

• **G < K**

/K/ ünsüzü, iki ünlü arasında sedalılaşır ancak bu kurala aykırı örnekler de metnimizde görülmektedir.

Ör. *ķulluğunğğa* 31b/02, *buyruğı* 26b/02, *dağı* 36a/05, *rızālıgın* 17a/08, *şumluğıdın* 30b/10, *tofrağını* 36b/10, *tilegi* 42a/08; *sağındım* < *saķın-* 36b/07, *çağıdur* (< çaķıdur) 30a/08

Sedalılaşılmaya aykırı örnekler: *aķızıp* 04b/07, 19b/08, *tıķılur* 16b/05, *ayrılmaķım* 04b/01, *ķulluķı* 25a/05, *ķulluķunğğa* 19a/04, *ķulluķunğnı* 28b/05, *yazuķunğ* 23b/11, *ayaķıdın* 05a/03, ‘*āşıķı* 18a/11, *ayaķıdın* 05a/03, *tofraķını* 09a/04, *ķirfikim* 22a/04

/+IIK/ isimden isim yapma ekinin sedalılaşarak /+IIG/ olduğu iki örnek vardır.

Ör. *çraylıgıdur* 18a/09, *ölmeklig* 14a/09

• **-f- < -p-**

Çağatay metinlerinde sıkça rastlanan bu özelliğin metnimizde de çok sayıda örneği mevcuttur. İkili kullanımın da çok sayıda örneği vardır.

Ör. *çolfan* 13b/11 < *çolpan*, *fütürmin* 22a/04 < *pütü-*, *koftum* 20a/05 < *kop-*, *kofunğlar* 11a/11 < *kop-*, *tafip* 41b/03 < *tap-*, *tafilur* 16b/02 < *tapıl-*, *tofragını* 36b/10, *tofragını* 09a/04 < *toprak*, *fāğdin* 12a/04 < *pāk*, *feder* 31b/11 < *peder*, *fenāhım* 22b/06 < *penāh*, *ferī* 39b/06 < *perī*, *feriřāndur* 04a/03 < *periřān*, *fervāne* 13b/11 < *pervāne*, *fırğa* 29a/01 < *pīr*, *fīnhān* 17b/11 < *pinhān*, *ful* 41b/09 < *pul*, *kirfīk* 07b/04 < *kirpik*

İkili kullanıma örnek: *tafmadım* 24b/09 ~ *tapmadım* 27b/08, *koftum* 20a/05 ~ *kopup* 11b/07, *fırğa* 29a/01 ~ *pīr* 26b/05, *ferī* 39b/06 ~ *perī* 34a/11, *ful* 41b/09 ~ *pul* 26a/02, *fīnhān* 17b/11 ~ *pinhān* 15b/06

• **-d- < -t-**

Çağatay Türkçesinde kelime başındaki /t-/ sesleri korunmaktadır. Ancak Oğuz Türkçesinin Çağatay Türkçesine tesiri olarak /d-/li (sedalılaşan/tonlulaşan) örneklerle metnimizde az da olsa rastlanmaktadır.

Ör. *tag* 10b/08, *tal* 27b/03, *tar* 13b/06, *taş* 35b/02, *taşlağıl* 40a/11, *tegdi* 25a/02, *tiken* 27a/03, *til* 23b/02, *tileydür* 04b/03, *tilek* 27a/09, *tirig* 27a/06, *tişini* 09b/05, *tizip* 41b/07, *toldurup* 08a/04, *tolun ay* 14a/03, *tökkil* 05a/11, *tört* 31b/05, *turur* 23a/11, *tuymadım* 11b/08, *tüşti* 18a/06, *tüşümde* 09b/01

/d-/li örnekler: *dağı* 36a/05 < *tağı*, *dérmin* 23a/11 < *té-*, *dék* 02b/03 < *tég*, *durur* 10b/08 < *tur-*

İki ünlü arasındaki /-t-/ sesi daima sedasız olarak kalır.

Ör. *kut+u+l-ğay-sın* 33b/06, *két-ür-me* 08b/04, *ot+ı+ğa* 36a/08, *öte-gen* 21b/03, *ét-er+ge* 15b/06, *ét-i-ben* 34b/06, *işt-ip* 34a/04, *köter-ip* 13a/09, *ét-ip* 09a/03, *tut-up* 07a/03, *két-er-min* 23b/04, *yara-t-ıpdur* 01b/04, *ét-al-mas* 35b/01, *işit-ing* 14b/04, *nét-ey* 15b/05

• **-s < -z**

Çağatay Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu, sedalı /z/ ünsüzünün sedasızlaşarak /s/ sesine değişmesiyle yapılır. Metnimizde geniş zamanın tüm olumsuz çekimlerinde /-

mAs/ eki kullanılmıştır.

Ör. *añg-la-mas* 30a/09, *bol-mas* 34b/10, *qoy-mas* 37b/10, *qutul-mas-lar* 33b/04, *qıl-mas* 17a/08, *tap-mas* 25a/04, *ét-al-mas* 35b/01; *bil-mes* 11b/06, *dé-mes-ler* 11a/08, *eyle-mes* 15b/01, *kir-mes-ler* 11a/10, *kérek-mes* 32b/02, *öç-mes* 38b/10, *öksü-mes* 17b/03, *yé-mes* 22b/04, *é-mes-ler* 11b/02, *ér-mes* 26a/05

- **-d- < -l-**

“Ön, karşı, huzur, nezd” anlamlarına gelen *al~all* kelimesinin iyelikli çekimlerinde ikinci /-l/ sesi, günümüz Kazak Türkçesinde olduğu gibi /-d/ sesine dönüşür.

Ör. *ald+ımda* 09b/01, 31a/07; *ald+ıñgda* 18b/11, *ald+ıda* 25a/05, *ald+ıgda* 37a/09

- **hemze ء - > -y-**

Bazı Arapça kelimelerdeki hemzeler *yā*’ya dönmüştür.

Ör. *dayim* < *dā’im* 02a/08; *kāyim* < *kā’im* 28b/09, *halāyık* < *halā’ik* 10a/09

1.2.2.4 Ünsüz Türemesi

- **/h/ türemesi**

İki örneği vardır: *harıp* 05b/01 < ar-, *harıpmın* 03a/11 < ar-; *heydep* 13a/08 < eyde-

- **/y/ türemesi**

/ı/ ve /i/ sesleriyle başlayan birkaç kelimede ön seste /y/ türemesi oluşur. Diğer Çağatay metinlerinde bu ses hadisesiyle ilgili olarak ikili kullanımların görülebildiği söz konusu kelimeler, metnimizde yalnızca /y/’li şekilleriyle kullanılmıştır.

Ör. *yıgılasam* 40b/05 < ıgla-, *yıgılaşp* 06/10 < ıglaş-; *yırağ* 24b/06, *yırağ* 23b/05, *yırağlık* 24b/10 < ırağ

1.2.2.5 Ünsüz İkizleşmesi (Consonant twinning)

/ç/ ikizleşmesi: *néçe* kelimesinin bünyesindeki /ç/ sesi, bazı örneklerde vezin gereği ikizleşmiştir:

Ör. *néççe* 04b/04, 15b/10, 18b/01, 21a/09, 23a/09, 25a/03, 25a/04, 31b/07

Şeker, *iki* ve *sékiz* kelimelerinin bünyesindeki /k/ sesi vezin gereği ikizleşir: *şekker* 12b/6, *ikki* 14b/11 (krş. *iki* 31a/06), *sékkiz* 19a-7

İttik ve *yétti* kelimelerinin bünyesindeki /t/ sesi ikizleşir: *ittik* (< iti-k) 21b/03, *yétti* 03b/11

• *kerremiṅ* 25b/01 örneğinde /-r-/, *hemme* 25a/11 örneğinde ise /-m-/ ünsüzü vezin gereği ikizleşmiştir.

1.2.2.6. Zamir /n/’si (Pronominal n)

Zamir çekiminde ortaya çıkan ve iyelik hâl ekleri arasında yaygınlaşan zamir /n/’sinin işaret zamirlerinin durum çekimleri dışında metnimizde örneği yoktur.

Ör. *olar* 11b/09, *olarınıṅ* 08a/07, *olarğa* 35a/01; *ald+ı+ğa* 37a/09, *baş+ı+ğa* 16b/03, *belā+sı+ğa* 32a/11, *boy+ı+ğa* 06a/07, *il+i+ğa* 18a/05, *oķ+ı+ğa* 41b/01, *yol+ı+ğa* 19a/05; *bende+si+ge* 20a/06, *iç+i+ge* 33b/04, *köṅl+i+ge* 22a/07, *köz+ler+i+ge* 09a/08, *kün+i+ge* 39a/01, *öz+i+ge* 05b/05, *ümme+i+ge* 10a/10, *yüz+i+ge* 14b/03; *ald+ı+da* 25a/05, *ast+ı+da+ki* 27a/11, *ıışķ+ı+da* 12b/06, *baş+ı+da* 09a/08, *bāğ+ı+da* 07b/11, *dergāh+ı+da* 07a/06, *firāk+ı+da* 30b/08, *ḥaķķ+ı+da* 02a/05, *ķaş+ı+da* 24b/05, *ķat+ı+da* 11a/07, *kūy+ı+da* 04b/02, *ot+ı+da* 07a/02, *şahrā+sı+da* 31a/03, *taş+ı+da* 24a/08, *yol+ı+da* 03a/09; *āstāne+si+de* 27b/09, *deşt+i+de* 24b/08, *égn+i+de* 12a/02, *élg+i+de* 12a/02, *fırķat+i+de* 27a/01, *ḥasret+i+de* 06b/07, *hicr+i+de* 25a/06, *ḥızmet+i+de* 28a/07, *iç+i+de* 19b/11, *keyf+i+de* 06a/08, *köṅl+i+de* 11b/09, *leb+i+de* 09a/10, *maḥall+i+de* 18a/04, *meclis+i+de* 31b/10, *mevsim+i+de* 41a/04, *nezd+i+de* 08b/10, *‘ömr+i+de* 21b/01, *şoḥbet+i+de* 21b/07, *şehir+i+de* 23a/09, *vakt+i+de* 12b/01, *yüz+i+de* 26a/05, *zevķ+i+de* 17b/10; *ara+sı+dın* 07b/09, *ayağ+ı+dın* 30a/08, *‘azāb+ı+dın* 23a/05, *bāğ+ı+dın* 32a/04, *dergāh+ı+dın* 07a/08, *diyār+ı+dın* 30b/06, *ḥaķķ+ı+dın* 05a/07, *ḥarār+ı+dın* 30a/02, *ḥazān+ı+dın* 40a/02, *‘ıışķ+ı+dın* 31a/06, *ot+ı+dın* 20b/06, *şum+luğ+ı+dın* 30b/10, *vefā+sı+dın* 22a/06, *yād+ı+dın* 02b/05; *bende+si+din* 28a/06, *bāde+si+din* 30a/01, *ceht+i+din* 01b/09, *cemāl+i+din* 42a/07, *derd+i+din* 06a/10, *élg+i+din* 10a/03, *gül+ler+i+din* 22a/03, *ḥadd+i+din* 06b/03, *ḥelāl+i+din* 40a/09, *il+i+din* 12a/05, *leb+i+din* 34b/06, *nezzāre+si+din* 25a/02, *sāķī+si+din* 05a/02, *söz+i+din* 22a/05, *şiddet+ler+i+din* 27a/07, *ümme+ler+i+din* 11b/01; *bar+ıça* 10b/05

Zamir çekiminde görülen zamir /n/’si

Ör. *a+n+da* 29a/08, *a+n+dın* 37b/01, *a+n+ça* 17a/09, *mu+n+dağ* 38b/06, *mu+n+ı* 30a/09, *mu+n+da* 28b/10, *mu+n+dın* 27b/02, *mu+n+ça* 04a/11

• Ünsüz göçüşmesinin (metatez) metnimizde örneği yoktur.

1.3 BİÇİM BİLGİSİ (MORFOLOJİ / Morphology)

1.3.1 Kelime Yapımı/Yapım Ekleri (Word Formation)

Çağatay Türkçesi, yapım ekleri bakımından kendisinden önceki tarihî Türk yazı dillerinin devamı niteliğini taşır. Metnimiz, kelime kadrosu bakımından Fars ve Arap dillerinin etkisi altında şekillendiğinden Türkçe yapım ekleri bakımından olması gereken çeşitliliğe ve zenginliğe sahip değildir. Nevbetî Divan'ında tespit edilen yapım ekleri şunlardır:

1.3.1.1 İSİM YAPIMI (Noun Formation)

1.3.1.1.1 İsimden İsimden Yapma Ekleri

- /+A/

Eklendiği kelimeye pekiştirme anlamı kazandıran isimler türeten bir ek olup işlek olarak kullanılmaz.

Ör. *burn+a* (< burun+a) 01b/03, *kêç+e* 21b/11, *üz+e* 41a/11

- /+An/

Eski Türkçede işlek olmayan bir çokluk eki işleviyle kullanılan bu ek, Çağatay metinlerinde kalıplaşarak yapım eki olma yoluna girmiştir. Metnimizde tek örneği vardır: *êr+en* 22b/01

- /+çA/

Eşitlik durumu iken kalıplaşarak yapım eki işlevini de kazanan bu ek, metnimizde tek kelime, 9 yerde kullanılmıştır: *özge+çe* 37b/05

- /+çI/

Meslek mensubu yahut bir işi sürekli yapan anlamında isimler türeten işlek bir ektir ancak metnimizde tek örneği vardır: *karak+çı+lar* 19a/07

- /+çUK/

/+çe/ eşitlik durumu eki ile *ök* kuvvetlendirme adatının birleşmesiyle oluşmuştur. Tek kelime, üç yerde kullanılmıştır: *né+çük* 06b/05, 26b/05, 27a/05

- /+DAG/

Eski Türkçedeki *teg* “gibi” edatının zamirlere gelip ekleşerek kalıplaşması yoluyla ortaya çıkmıştır: *andağ* (< anı teg) 31a/03, *mundağ* (< muni teg) 38b/06, *şundağ* (< şunı teg) 26b/05

- **/+DAş/**

Birliktelik ve ortaklık bildiren bir ektir. İki kelime, iki yerde kullanılmıştır: *karın+daş* 20b/01, *ad+aş* (< ad+daş) 20b/04, 40b/06

- **/+dUz/**

Yalnızca *kündüz* kelimesinde geçer: *kün+düz* 02b/02, *kün+düz+de* 19a/05, *kün+düz+i* 28b/09

- **/+GA/**

Çeşitli işlevlerde kullanılır. Yalnızca *bir* ve *öz* kelimelerinde kullanılmıştır: *bir+ge* 02a/08, *öz+ge* 03b/08, *öz+ge+çe* 37b/05

- **/+GI/**

Aitlik eki olup metnimizde iki kelime, sedasız/tonsuz ünsüzle ve sıfat türetme işleviyle kullanılmıştır: *burun+kı+lar* 36a/05, *yıl+kı* 10a/06

- **/+GU/**

Soyut adların yanı sıra araç isimleri üretir. Metnimizde iki kelime kullanılmıştır: *ķarañg+gu* 16b/06, *ne+gü* 20a/10

- **/+GInA/**

Küçültme işlevli bir ek olup yalnızca *bir* kelimesinde, sedalı ve sedasız şekilleriyle kullanılmıştır: *bir+gine* 06b/05, *bir+kine* 19a/05

- **/+IA/**

Pekiştirme ve sınırlama anlamlı zarflar türetir ve sayı adlarına gelerek birliktelik anlamı yansıtır: Metnimizde yalnızca *tañg* ve *bir* kelimeleriyle birlikte çok örnekte kullanılmıştır: *tañg+la* 06b/01, *tañg+la+dur* 13b/07, *bir+le* 02b/02, *bi+le* (< bir+le) 09a/01

- **/+IIG/, /+IUG/, /+IIK/, /+IUK/**

Bulunma anlamı yansıtan sıfatlar türeten bir ektir. Ses Bilgisi bölümünde genişçe değinildiği üzere, sondaki ünsüzü sedalı olmasına karşın, sedasızlaştığı örnekler de vardır.

Ör. ‘*amel+lig+ler* 33b/11, *belā+lıg* 38a/05, 38b/10, *şifāt+lıg* 03b/01, *uyat+lıg* 03b/01, *yanġ+lıg* 17a/02, *zāt+lıg* 03b/01, *kōz+lüg* 06b/04, *tūr+lüg* 16b/02, *yüz+lüg* 38a/04; *destār+lıķ* 25a/08, *perirūhsār+lıķ* 25a/01, *zūnnār+lıķ* 25a/01, *būy+luķ* 41b/08

• **/+IIG/, /+IUG/, /+IIK/, /+IUK/**

Soyut isimlerin yanı sıra araç ve yer isimleri türetir. Yukarıda verilen sıfat işlevli ekle metinlerde karışan bu ek, isim fiillerden sonra da kullanılır.

Ör. *çıray+lıg+dur* 18a/09, *rızā+lıg+ın* 17a/08, *bir+lig+inġ* 02b/09, *öl-mek+lig* 14a/09; *ķul+luġ+unġġa* 31b/02, *şum+luġ+ıdın* 30b/10; *ayıtmaġ+lıķ* 14a/11, *hān+lıķ* 25a/09, *ķarı+lıķ* 18a/04, *ķorķ-maġ+lıķ* 08a/08, *nādān+lıķ* 25b/03, *yahşı+lıķ* 05b/04, *yaman+lıķ* 24a/10, *yıra+ķ+lıķ* 24b/05; *bende+lik* 02b/02, *bīdirem+lik+din* 27a/08, *bir+lik+inġ* 20b/09, *köymek+lik* 14b/02, *tirig+lik+ni* 05b/03; *dōst+luķ* 16b/09, *ķul+luķ+da* 11b/02, *ķul+luķ+ġa* 35b/11, *ķul+luķ+unġnı* 28b/05, *ķul+luķ+ı* 25a/05

• **/+nç/, /+nçİ/**

Sıra sayı sıfatları türetir. İki örneği vardır: *ikki+nçİ* 40a/05, *tört+inçİ* 27a/08

• **/+rA/**

Yön gösterme eki iken kalıplaşarak kalıcı isimler de türetmiştir. Metnimizde yalnızca *iç* ve *üz* kelimelerine eklenmiştir: *iç+re* 06b/01, *üz+re* 18a/01

• **/+rAK/**

Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük ve pekiştirme anlamları (comparative) yansıtan kelimeler türetir. İki kelimedede kullanılmıştır.

Ör. *artuġ+rāķ* 32b/11, *yahşı+rāķ* 24b/05

• **/+sIz/**

Yokluk (privative) anlamlı sıfatlar türetir. 4 kelimedede kullanılmıştır.

Ör. *vefā+sız* 23a/09, *yār+sız* 37a/05, *sén+sız* 19a/08, *tütün+sız* 41a/09

• **/+z/**

İkili organ adları ve birliktelik anlamlı kelimeler türetir: *ag+ız* 09a/10

1.3.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

- /-A/

Zarf-fiil (gerundium) ekinin kalıplaşması yoluyla çeşitli anlamlarda isimler ve sıfatlar yapar. Metnimizde birkaç kelimedede kullanılmıştır.

Ör. *tol-a* 09a/09, *yan-a* 25a/10, *yar-a* 31a/05

- /-G/, /-K/

Sıfatlar ve işin sonucunu bildiren isimler türetir. Somut ad türettiği örnekler de vardır. İki heceli kelime sonlarında birçok kelimedede düşmesine karşın eskicil öge olarak muhafaza edildiği örnekler de vardır.

Ör. *tir-i-g* 27a/06, *ķuru-g* 41a/09, *sora-g* 23b/09, *yara-g* 23b/06; *itti-k* (< yiti-g) 21b/03, *ķuru-k* 25b/08, *sor-u-k* 25b/11

- /-GAn/, /-KAn/

Aslında sıfat-fiil (partisip) ekidir; fail isimleri, kimi zaman da soyut adlar türetir.

Ör. *U-gan* 16b/03, *yal-gan* 18a/11

- /-GI/, /-GU/, /-KI/, /-KU/

Partisip kökenli olup eşya adlarının yanı sıra somut, soyut isimler türeten yapım eki olarak kalıplaşmıştır. Metnimizde yalnızca sedasız/tonsuz ünsüzle biten 2 kelimedede kullanılmıştır.

Ör. *iç-kü+si* 28a/04, *uy-ķu* (< uyu-ķu) 09b/01

- /-G/, /-K/, /-AK/, /-UK/

Bir hareketin yerini yahut sonucunu bildiren adlar, bazen de alet isimleri yapar. Bazen de pasif anlamalı geçişli fiillerden türetilmiş sıfatlar yapar.

Ör. *ba-g+lağıl* 35b/11, *yıra-g* 23b/05, *böl-ek* 25b/08; *buyr-uğ+ı* (< buyur-uğ/ķ) 26b/02, *ķara-k+çılar* 19a/07; *art-uğ+raķ* 32b/11, *sın-u-k* 25b/08, *tile-k* 27a/09, *tile-g+i* 42a/08, *yıra-k* 24b/04, *yaru-k* 25b/10

- /-GUn/, /-KUn/

Meslek isimlerinin yanı sıra kalıcı isimler ve sıfatlar da türetir. Metnimizdeki tek örneği, sedasız/tonsuz şekliyle kullanılmıştır: *uç-ķun* 12b/07, 12b/08

- /-I/, /-U/

Aslen zarf fiil (gerundium) eki olup bazı örneklerde kalıplaşarak yapım eki işleviyle de kullanılmıştır. Metnimizde tek kelime ile kullanılmıştır.

Ör. *yağış-ı* (< yakışı) 24a/01, *yağış-ı+lık* 24a/07, *yağış-ı+râk* 24b/05

- */-İş/, /-Uş/, /-ş/*

Hareket isimleri yahut hareketin sonucunu adlandıran isimler yapar. Tek kelime kullanılmıştır: *yürü-ş* 14a/01

- */-m/*

Fiil isimleriyle özne veya nesneye işaret eden, bazen de ölçü ifade eden adlar türetir. Tek örneği vardır: *öl-ü-m* 39a/09, *öl-ü-m+ning* 17a/10

- */-mAKIİK (< mAK+IİK)*

Fiil isminin üzerine */+IİK/* isimden isim yapma ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Eklendiği eyleme “-mA işi” anlamı katar.

Ör. *ayıt-mağlık* 14a/11, *korğ-mağlık* 08a/08, *tut-mağlık* 14a/10

- */-n/*

Somut ve soyut anlamlı adlar türetir. İki kelime kullanılmıştır.

Ör. *tol-u+n* 14a/03, *tüt-ü-n+siz* 41a/09

- */-t/*

Fiillerin öznelerine ya da nesnelere işaret eden adlar türetir. Tek örneği vardır: *uya-t+lığ* 03b/01

1.3.1.2 FİİL YAPIMI (Verb Formation)

1.3.1.2.1 İsimden Fiil Yapma Ekleri

- */+A-/*

Geçişli ve geçişsiz fiiller türetir.

Ör. *oyın+a-şıp* 06a/06, *yaş+a-dım* 17a/09, *ört+e-di* 17b/01, *ört+e-nip* 12b/10, *til+e-k* 27a/09, *til+e-r* 29a/07, *til+e-ydürmin* 09b/08, *tofr+a-ğımı* (< topur+a-k) 36b/10

- */+r-/*, */+Ar-/*

İsimlerden, çoğunlukla sıfatlardan geçişsiz fiiller türetir.

Ör. *ğara+r-ğan* 31a/04, *sarg+ar-ıp* (< sarığ+ar-ıp) 05b/03

- **/+DA-/**

Geçişli ve geçişsiz fiillerin yanı sıra yansıma sözcüklerden de fiiller türetir.

Ör. *iz+de-gil* 02b/04, *is+te-yürmin* (< *iz+de-yürmin*) 19b/03, *kol+da-rlar* 10b/03, *munğ+da-şıp* 06a/09, *yas+ta-nıpdur* 37b/09, *yan+da-şıp* 06a/06, *yıl+da-p* 41b/04

- **/+dAş-/ (< dA-ş-)**

Müşareket anlamlı fiiller türetir.

Ör. *munğ+daş-ıp* 06a/09, *yan+daş-ıp* 06a/06, *yıl+daş-ıp* 06a/08

- **/-dur-/**

Tek örnekte görülür: *āsāndur-ur* 21b/02

- **/+I-/**

İsimlerden geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Tek örneği vardır.

Ör. *kar+ı-ğan* 31a/01, *kar+ı-mak* 28a/08, *kar+ı-lık* 18a/04

- **/+IA-/**

İsmin belirttiği ile ilgili bir hareketi anlatmak için her türlü isme gelebilir. Oldukça işlek bir ektir. Arapça, Farsça kökenli kelimelere de gelebilir.

Ör. *anğ+la-mas* 30a/09, *bağ+la-ğıl* 35b/11, *bağış+la-n-sun* 28b/08, *çağ+la-ğıl* 35b/11, *ey+le-r-min* (< *eđ+le-*) 12a/11, *h^vāh+la-ma* 16b/05, *h^vā+la-saṅg* 17b/06, *taş+la-ğıl* 40a/11, *toy+la-ş-ıp* 06b/01, *yığ+la-ğıl* 13a/01, *söz+le-me-gil* 32a/02

- **/+lAn-/ (+lA-n-)**

İsimden fiil üreten **/+lA/** ekinin üzerine dönüşlülük eki **/-n-/**'nin gelmesiyle oluşmuştur. Bu nedenle umumiyetle dönüşlü fiiller türetir. Tek örneği vardır: *aṭ+lan-ıp* 13a/09

- **/+lAş-/ (< +lA-ş-)**

İsimden fiil türeten **/+lA/** ekinin üzerine müşareket eki **/-ş-/**'nin gelmesiyle oluşmuştur. Umumiyetle işteş fiiller türetir. Tek örneği vardır: *yüz+leş-ıp* 23b/06

1.3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

- **/-Ar-/**

Faktitif ektir. Geçişsiz fiillerden geçişli (oldurgan) fiiller türetir.

Ör. *çık-ar!* 38a/08, *két-ür-me!* 08b/04

- **/-DUR-/**

Faktitif ekidir. Oldurgan ve ettirgen fiiller türetir. Kullanım alanı işlektir.

Ör. *yan-dur-ğay* 23b/11, *köy-dür-di* 38a/05, *kél-tür-di* 27b/11, *öl-tür-ür* 17b/08

- **/-GAR-/**, **/-KAR-/**

Geçişli (oldurgan) fiiller türetir. Tek kelimedede 2 yerde kullanılmıştır.

Ör. *öt-ker-ip* 38b/06, *öt-ker!* 38b/06

- **/-GUR-/**, **/-KUR-/**

Geçişli (oldurgan) fiiller türeten faktitif ekidir. Tek kelime ile 4 yerde kullanılmıştır.

Ör. *yét-kür!* 22a/05, 36b/07, *yét-kür-gey* 16a/08, *yét-kür-ür* 15b/11

- **/-GUZ-/**, **/-KÜZ-/**

Geçişli fiiller türeten faktitif ekidir. Tek örneği vardır: *kör-güz-üp* 16b/10

- **/-KAZ-/**

Geçişli fiiller türetir. Tek örneği vardır: *öt-kez-mey* 29a/04

- **/-I-/**

Edilgenlik (pasiflik/meçhullük) ekidir. İşlek olarak kullanılır. İki örnekte dönüşlülük işleviyle kullanılmıştır.

Ör. *aç-ı-l-ğan* 17b/09, *ayr-ı-l-sa* 06a/10, *çağ-ı-l-ur* 16b/04, *saç-ı-l-ğan* 17b/09, *taf-ı-l-ur* 16b/02, *tık-ı-l-ur* 16b/05, *yanç-ı-l-ur* 16b/04, *çivr-ü-l-üp* (< çivür-ü-l-üp) 27b/06; *at-ı-l-ur* 09b/06, *yık-ı-l-dım* 03a/10

- **/-mA-/**

Fiil kök ve gövdelerine gelerek fiillerin olumsuz biçimlerini yapar.

Ör. *bağla-ma!* 02b/04, *bol-ma-dı* 06b/09, *bol-ma-ğaymin* 38a/07, *çık-ma-ğay* 24b/08, *h^vāhla-ma!* 16b/05, *kal-ma-ğay* 39a/09, *korğ-ma-ğıl* 30a/05, *kılal-ma-m* 01a/08, *kıl-ma-dınġ* 26a/01, *kıl-ma-ydur* 39a/01, *ol-ma!* 04b/05, *sor-ma-dı* 06b/05, *taf-ma-dım* 24b/09, *tap-ma-dım* 27b/08, *tur-ma-dı* 32a/10, *tut-ma-ğıl* 05b/04, *tuy-ma-dınġ* 05b/07,

yat-ma! 28b/05; *bil-me-gey* 08b/05, *bil-me-sün* 22a/09, *bér-me-gil* 19a/01, *dé-me-ñg* 31a/03, *ét-me-senğ* 11a/03, *eyle-me-ñgiz* 17a/06, *iç-me-se* 28a/05, *kir-me-gey* 20b/02, *kör-me-günçe* 24b/08, *kél-me-di* 32a/10, *kétür-me!* 08b/04, *öt-me-günçe* 20a/03, *sözle-me-gil* 32a/02, *üz-me-dim* 06b/06, *yé-me-ñgiz* 16b/02, *yét-me-gey* 40a/07

- **/-n-/**

Dönüşlülük eki olup edilgenlik de yapar.

Ör. *atla-n-ıp* 13a/09, *bağışla-n-sun* 28b/08, *bulğa-n-ıp* 09a/01, *çulğa-n-ıp* 19b/08, *oyğa-n-ıp* 29a/04, *örte-n-ıp* 12b/10, *yasta-n-ıp* 27b/07, *il-i-n-di-m* 03a/10, *kör-ü-n-di* 39b/04, *sag-ı-n-dı-m* 36b/07, *sıg-ı-n-dı-m* 03a/10, *sı-n-u-k* 25b/08

- **/-r-, -Ir-, -Ur-/**

Ettirgenlik (faktitif) ekidir. Geçişsiz fiillerden geçişli (oldurgan) fiiller yapar.

Ör. *ay-r-ı-l-sa* (< *ay-ı-r-ı-l-sa*) 06a/10, *kéç-ür!* 08a/08, *kéç-ür-gey* 05a/09, *kéç-ür-gil* 11b/07, *öç-ür-üp* 01a/06

- **/-sA-/**

İsteme ve pekiştirme anlamlı fiiller türetir. Tek örneği vardır: *kör-se-t-ür* 18b/02

- **/-ş-/**

İşlek bir işteşlik/müşareket ekidir. Kimi örneklerde dönüşlülük işlevli kullanıldığı da görülür.

Ör. *çırma-ş-ıp* 06a/07, *oyna-ş-ıp* 06a/06, *toyla-ş-ıp* 06b/01, *yıgla-ş-ıp* 06a/10, *yıl-da-ş-ıp* 06a/08

- **/-t-/**

İşlek bir ettirgenlik/faktitif ekidir.

Ör. *ay-t-adur* 39b/08, *ay-ı-t-tım* 39b/05, *körse-t-ür* 18b/02, *yara-t-tı* 01b/02

- **/-y-/ (< -d- < -d-)**

Eklendiği kelimeye pekiştirme anlamı katar. Metnimizde iki fiille birlikte kullanılmıştır: *ko-y-arlar* 41b/07, *kö-y-dürdi* 38a/05

- **/-z-/**

Geçişli (oldurgan) fiiller türeten bir ektir. Tek örneği vardır: *aķ-ı-z-ıp* 04b/07

1.3.2. İSİM ÇEKİMİ

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de isimleri diğer kelimelerle münasebete sokan isim işletme ekleri (denclention) mevcuttur. Çokluk, iyelik, aitlik, durum ve soru ekleri isim çekim ekleridir.

1.3.2.1. Çokluk Eki (Plural Suffix)

/+lAr/

- Türkçenin çokluk eki, her dönem ve her yazı dilinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de /-lAr/ ekidir. Türkçe kelimelere eklendiği gibi alıntı kelimelere de gelebilir. Bir iki alıntı kelime dışında ekin kalınlık-incelik uyumuna tabi olduğunu ünlü uyumu bölümünde belirtmiştik.

Ör. *ana+lar* 17a/11, *ay+lar* 33a/05, *barça+lar+nı* 11a/07, *burunķı+lar* 36a/05, *çoṅg+lar+ğa* 41b/08, *cāfi+lar+ğa* 20b/08, *dānā+lar+ğa* 08b/07, *günehkār+lar* 01b/08, *ķarak+çı+lar* 19a/07, *ķız+lar* 20b/04, *ķul+lar+ıṅgā* 19a/10, *oķ+lar+ın* 09a/11, *o+lar+ğa* 35a/01, *saç+lar+ıṅg* 17b/05, *taş+lar+dın* 10b/08; ‘*amel+liğ+ler* 33b/11, ‘*aziz+ler* 14a/06, ‘*āşī+ler+ğa* 03b/06, ‘*ér+en+ler+niṅg* 22b/01, *baḥil+ler+ni* 20b/03, *bende+ler+ge* 08a/09, *büt-ferest+ler* 33b/08, *çöl+ler* 03b/10, *dégen+ler+ni* 18b/03, *gül+ler* 31a/05, *köṅgöl+ler* 09b/04, *köz+ler+imdin* 32a/05, *kün+ler+ni* 34a/01, *keçe+ler+de* 15a/03, *siz+ler+din* 01b/01, *söz+ler+ge* 34a/03, *tiş+ler+i* 09a/10, *yürek+ler+ni* 14a/05

- Arapça /+āt/, /+īn/ ve Farsçanın /+ān/ çokluk ekleriyle yapılmış çokluk çekimleri de çok sayıda mevcuttur.

Ör. *āyāt* < āyet 31b/09, *ğazāt* < ğazā 13a/09, *ḥarābāt* < ḥarābe 19a/05, *ḥayrāt* < ḥayr 03a/09, ‘*ibādāt* < ‘ibādet 25b/04, *şifāt* < şifat 01a/08, *zulümāt* < zulüm 25b/10; ‘*ālemīn* < ‘ālem 25b/10, *mürselīn* < mürsel 11b/10; *cānān* < cān 13b/03, *civānān* < civān 18a/08, *merdān* < merd 18b/02, *mürīdān* < mürīd 22b/07

- Arapça kalıplarla yapılmış yani kırık çokluklar da metinde bolca kullanılmıştır.

Ör. *a‘dā* < ‘adüvv 31b/09, *āğyār* 22a/09 < ğayr, *aḥvāl* < hāl 22a/07, *aşfiyā* < şafi 38b/01, *eflāk* < felek 03b/11, *ecdād* < cedd 12b/05, *eḥādīs* < ḥādīs, *emvāl* < māl, *evlād* < veled 02a/07, *eyyām* < yevm 39a/10

• Arapça ve Farsça çokluk yapısındaki kelimelerden sonra Türkçe çokluk ekinin getirildiği örneklere de sıkça rastlanır.

Ör. *ağyār+lar* 30a/03, *ervāh+lar* 12b/03, *fukrā+lar+ğa* 25a/09, *halāyık+lar* 33b/03, *enbiyā+lar* 01b/03, *evliyā+lar* 09a/03, *meşâyıh+lar+ğa* 10b/02, *yārān+lar* 02b/08; *menāzil+ler+ni* 30b/06.

1.3.2.2. İyelik Ekleri (Possessive Suffixes)

İsimve isim soylu kök ve gövdelere gelerek kelimeye sahiplik anlamı katar. Kendisinden sonra yalnızca hâl eki gelebilir. Nadiren görülen eksiz isim tamlamaları örnekleri dışında tamlanan daima iyelik eki alır. Türkçedeki altı şahsa bağlı olarak üçü teklik, üçü çokluk olmak üzere altı tip iyelik eki vardır:

• I. Teklik Şahıs İyelik Eki

/+(I/U)m/

Ünlüyle biten kök ve gövdelere doğrudan, ünsüzle bitenlere ise yardımcı ünlü alarak gelir. Ekin yardımcı ünlüsü tüm örneklerde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarına bağlıdır.

Ör. *aḥvāl+ım+ğa* 22a/07, *dīde+m+ni* 38b/10, *sīne+m* 18a/01, *tuhfe+m* 23b/02, *uyku+m+nı* 09b/01; *ald+ım+da* 09b/01, *ayrıl-mak+ım* 04b/01, *bağr+ım+a* 26b/10, *baş+ım+nı* 31b/02, *kıl-ğan+ım* 23a/10; *‘aziz+ım* 17a/05, *birāder+ım* 17a/05, *cism+ım* 07a/02, *dil+ım* 12b/10, *iş+ım* 25b/03, *kim+ım* 03b/08, *til+ım+de* 02a/06, *yüreg+ım+ni* 17a/02; *boyn+ım+a* 27a/02, *gūr+ım+nı* 25b/10, *kul+ım* 12b/02, *rūh+ım+nı* 15b/05, *yazuk+ım+nıng* 31a/11; *köngl+üm+de* 24b/07, *köz+üm+din* 31a/09, *öz+üm+ni* 08a/07, *söz+üm+ge* 02b/08, *tüş+üm+de* 09b/01, *yüz+üm+ge* 31a/04, *‘ömr+üm* 11b/08

• II. Teklik Şahıs İyelik Eki

/+(I/U)ng/

Ünlüyle biten kök ve gövdelere doğrudan, ünsüzle bitenlere ise yardımcı ünlü alarak gelen ekin yardımcı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna umumiyetle uymaktadır.

Ör. *bende+ng* 03b/01, *sīne+ng+ni* 24a/10; *aḥvāl+ing+ğa* 27b/01, *ald+ing+da* 18b/11, *āsītān+ing+ğa* 09b/09, *at+ing+dur* 14b/06, *baş+ing+da* 07b/01, *cān+ing+nı* 28b/10, *dergāh+ing+ğa* 03a/10, *firāk+ing+da* 09b/05, *iştıyāk+ing+da* 10a/04; *āyet+ing*

33b/10, *bél+inġ* 35b/11, *cemāl+inġ+ni* 01a/10, *din+inġ+ġa* 24a/07, *fir+inġ+niġ* 26b/06, *iş+inġ* 08b/09, *köz+ler+inġ* 08a/02, *leb+inġ+din* 19b/02, *merķad+inġ+de* 02b/06, *til+inġ+din* 22a/08, *zihn+inġ* 08b/04; *boy+unġ* 27b/03, *gūr+unġ+da* 23b/11, *ķol+unġ+din* 02b/07, *ķulluġ+unġ+ġa* 31b/02, *ķul+unġ+ġa* 01b/08, *kūy+unġ+da* 33a/01, *luţf+unġ* 42a/01, *yazuķ+unġ* 23b/11, *yol+unġ+ġa* 42a/02; *ħükm+ünġ+ġa* 33b/10, *ħüsn+ünġ* 37b/10, *könġl+ünġ+ge* 39b/02, *köz+ünġ+din* 05a/11, *‘ömr+ünġ* 05b/07, *öy+ünġ+ge* 37b/03, *öz+ünġ+din* 19a/08, *söz+ünġ+ni* 08b/07, *yüz+ünġ* 17b/05

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örnekler: *kūy+inġ+da* 07b/06, *luţf+inġ+ni* 01a/06, *yol+inġ+da* 25b/05

kūy+inġ+da kelimesinde teklik 2. şahıs iyelik ekinden önce dar şekliyle gelen yardımcı ünlü, başka bir örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak yuvarlak şekliyle kullanılmıştır: *kūy+unġ+da* 33a/01 ~ *kūy+inġ+da* 07b/06

• III. Teklik Şahıs İyelik Eki

/+I/, /+sI/

Daima düz ünlüdür. Ünsüzle biten kelime tabanlarına /+I/, ünlüyle bitenlere ise /+sI/ olarak eklenir.

/+I/: *aġz+ı+niġ* 09a/10, *ald+ı+da* 25a/05, *ast+ı+daki* 27a/11, *at+ı* 22a/10, *ayaġ+ı* 27a/11, *ay+ı* 33a/05, *baġr+ı* 18b/03, *bar+ı+nı* 42a/02, *baş+ı* 29a/10, *bāġ+ı* 13b/11, *dergāh+ı+da* 07a/06, *ħaķķ+ı* 02a/10, *‘ışķ+ı* 14a/05, *ķan+ı* 26a/05, *ķaş+ı+ġa* 14a/04, *saç+lar+ı* 18b/08, *taş+ı+da* 24a/08, *yarlıġ+ı* 26b/03, *yaş+ı+nı* 33a/03; *‘aks+i+ni* 04a/09, *bérġen+i+ge* 29a/10, *bir+i+n* 02a/06, *bir+i+si* 21b/08, *derd+i* 24b/05, *deşt+i+de* 24b/08, *dil+i+ni* 14b/08, *éġn+i+de* 12a/02, *élg+i+din* 10a/03, *ħadd+i+din* 06b/03, *iç+i+ge* 33b/04, *‘ilm+i+ġa* 26a/08, *leb+i+de* 09a/10

• Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan örnekler:

boyn+ı+ġa 06a/07, *boy+ı* 06b/07, *buyruġ+ı* 26b/02, *ķapuġ+ı+nı* 04a/05, *ķoyn+ı+ġa* 36a/05, *ķulluġ+ı+n* 23b/01, *ķuş+ı+nı* 08a/02, *kūy+ı+da* 04b/02, *maķşūd+ı* 13b/04, *ma‘şūk+ı* 06a/09, *oķ+ı* 07b/04, *orn+ı* 15a/11, *ot+ı* 15b/09, *rūĥ+ı+ġa* 26b/08, *sütün+ı* 21a/08, *şumlug+ı+din* 30b/10, *tuĥm+ı+dur* 13b/08, *uçķun+ı* 12b/07, *uç+ı* 18a/01, *vücūd+ı+din* 30b/03; *bülbül+i* 07a/11, *gül+i* 07a/11, *ħüsn+i+din* 17b/03, *könġl+i*

25b/08, *köz+i* 13b/11, *kündüz+i* 28b/09, *kün+i* 14b/10, *mülk+i+din* 31a/03, ‘*ömr+i* 33b/09, *öy+i* 37a/03, *öz+i+ge* 05b/05, *söz+i* 02b/08, *yol+i+nı* 23b/01, *yürüş+i* 14a/01, *yüz+i* 13b/11, *zülf+i* 15b/06

/+sI/: *ara+sı+dın* 07b/09, *bar+ça+sı* 01b/03, *cezā+sı+dur* 14b/03, *ķay+sı* 23b/02, *ya+sı* 07b/04; *bende+si+din* 28a/06, *bāde+si* 24b/07, *bir+i+si* 21b/08, *sāķī+si+din* 05a/02, *sermāye+si* 05b/05, *zübde+si+dür+ler* 10a/09

- Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan örnekler:

bol-gü-sı 04b/09, *iç+kü+si* 28a/04, *şeftālū+si+ni* 06b/06; *kél-gü-si-dür* 12a/08, *öt-kü-si-dür* 04b/05

- Yuvarlak ünlülü /+ü/ tek örnek vardır: *öz+ü+ni* 21a/10

• Çağatay Türkçesinin en önemli özelliklerinden birisi, belki de en önemlisi teklik 3. kişi iyelik ekinin sonra hâl ekleri (+GA, +KA, +dA, +TA, +dIn, +çA) geldiğinde araya zamir n’sinin (pronominal n) girmemesidir. Bu kurala metnimizde tam olarak uyulmuş olup kuralın istisnası bulunmamaktadır.

Ör. *ald+i+da* 25a/05, *ald+i+ğa* 37a/09, *ast+i+daki* 27a/11, *ayağ+i+dın* 30a/08, *baş+i+da* 09a/08, *bāğ+i+dın* 32a/04, *boyn+i+ğa* 06a/07, *oķ+i+ğa* 41b/01, *ot+i+dın* 20b/06, *taş+i+da* 24a/08, *yād+i+dın* 02b/05, *yol+i+ğa* 19a/05; *ceht+i+din* 01b/09, *dehr+i+din* 30a/05, *derd+i+ğa* 16a/09, *deşt+i+de* 24b/08, *égn+i+de* 12a/02, *ehl+i+ğa* 27a/06, *élg+i+din* 10a/03, *iç+i+ge* 33b/04, *kōŋgl+i+de* 11b/09; *ara+sı+dın* 07b/09, *belā+sı+ğa* 32a/11, *vefā+sı+dın* 22a/06; *bāde+si+din* 30a/01, *bende+si+ge* 20a/06, *āstāne+si+de* 27b/09; *bar+i+ça* 10b/05

Vezin gereği teklik 3. şahıs iyelik ekinin düşürüldüğü örneklerle de rastlanır.

Ör. *minġdin bir[i]ni* 01a/08, *peyāamberler[ning] ara[sı+da]* 01b/03, *birbir[i]din* 06a/10

- I. Çokluk Şahıs İyelik Eki

/+(I/U)mIz/, /+(I/U)mUz/

Ekin ünlüsü umumiyetle düz olduğundan yuvarlak ünlülü kelimelere eklendiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulabilmektedir. Çokluk 1. Şahıs iyelik ekinin metnimizde yalnızca 4 örneği vardır.

Ör. *du‘â+mız+nı* 25b/05, *til+imiz+ni* 36b/01, *köngl+ümüz+ni* 36a/09; *öy+ümüz+ni* 05a/04

• II. Çokluk Şahıs İyelik Eki

/+(I/U)ngIz/, /+(I/U)ngUz/

Ekin ünlüsü düz olduğundan çok seyrek de olsa yuvarlak ünlülü kelimelere eklendiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulabilmektedir. Ancak ek, metnimizde kullanıldığı iki kelime de düz ünlülü kelimelere gelmiştir.

Ör. *alma+ngız* 17b/01, *fażl+ingız+dın* 01b/05

• III. Çokluk Şahıs İyelik Eki

/+lArI/

Ekin son ünlüsü daima düzdür. Çokluk 3. Şahıs iyelik eki metnimizde yalnızca iki kelime de kullanılmıştır: *hâcet+leri+ni* 11b/09, *ni‘met+leri+n* 33b/01

1.3.2.3. Aitlik Eki (Pronominal Suffix)

/+KI/

İsimden isim yapma ekleri maddesinde de yer verilen bu ek; yalın ve bulunma durumundaki eklerle gelerek yer gösterme anlamlı sıfat, ilgi durumu (genitif) çekimine girmiş kelimelerden sonra ise asıl görevi olan aitlik işleviyle kullanılmaktadır. Metnimizde geçtiği dört kelime de ilkiyle yani sıfat türetme işleviyle kullanılmıştır. Ekin vokali daima dar ünlülü, konsonantı ise tonsuz/sedasız olduğundan ses uyumlarına uygun kullanılmamıştır. Bir örnekte kalınlık-incelik uyumuna (*astıdaki*), bir örnekte hem düzlük-yuvarlaklık hem ünsüz uyumuna (*burunķılar*), başka bir örnekte ise (*yılķı*) ünsüz uyumuna aykırı kullanılmıştır.

Ör. *burun+ķı+lar* 36a/05, *yıl+ķı* 10a/06, *astıda+ki* 27a/11, *yérde+ki* 31b/10

1.3.2.4 HÂL EKLERİ (Case Endings)

1.3.2.4.1 Yalın Hâl / Nominatif (Nominative)

Genel Türkçede olduğu gibi eksizdir, isim kök ve gövdelerinin herhangi bir durum eki almamış hâlidir.

Ör. *ésik* 19a/07, *çıyan* 20a/07, *köngül* 13b/03, *oruķ* 25b/09, *soruķ* 25b/11

1.3.2.4.2 İlgı Durumu / Genitif (Genitive)

/+İng/, /+nİng/

İsim tamlamalarında tamlayanın aldığı ektir. Metnimizde *mén* ve *sén* şahıs zamirlerine */+İng/*, diğer kelimelerin tümüne ise */+nİng/* şeklinde eklenmiştir. *Biz* ve *siz* zamirlerine eklendiği bir örnek bulunmamaktadır. Yuvarlak ünlülü şekli olmadığından ek, düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi değildir.

Teklik I ve II. şahıs zamirlerine geldiği örnekler: *mén+ing* 08b/01, *sén+ing* 01b/04, *sén+ing+de* 14a/11

Diğer örnekler: *a+ning* 31a/03, *olar+ning* 08a/07; *ağzı+ning* 09a/10, *dünyā+ning* 26a/01, *firāk+ning* 32a/11, *Hudā+ning* 02b/05, *mihmān+ning* 37b/01, *otr+ning* 12b/07, *pādişāhum+ning* 36b/09, *vaşl+ning* 37a/03, *yār+ning* 04b/02; *āhiret+ning* 13b/08, *‘ālim+ning* 21b/10, *‘āşiler+ning* 38b/04, *baḥil+ning* 33a/11, *bendeng+ning* 24b/01, *dīn+ning* 21a/08, *düşmeni+ning* 42a/01, *ḥadiş+ning* 34a/04, *il+ning* 21a/10, *kışı+ning* 15a/06, *lebi+ning* 42a/05, *yüzi+ning* 09b/01

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örnekler:

gūr+ning 36a/06, *terāzū+ning* 21b/02, *yazuḳum+ning* 31a/11, *ölüm+ning* 17a/10, *özüng+ning* 36a/09, *yüzüng+ning* 08a/01

- Genitif ekinin sıfat-fiillerden sonra kullanıldığı bir örnek metinde bulunmamaktadır.

- Genitif eklerinin vezin gereği, iyelik eklerinden, şahıs zamirlerinden veya çokluk eklerinden vb. sonra kullanılmadığı örnekler sıkça görülebilmektedir.

Ör. *olar ḥācetlerini* 11b/09, *ḳahrıng otını* 01a/06, *enbiyālar barçası* 01b/03, *peyāamberler ara* 01b/03, *şāh u gedālar barçası* 01b/06, *günāhı cehtidin* 01b/09, *cümle ümmet ḥaḳḳıda* 02a/05, *barça tā‘at efḍali* 02b/06, *birliginḡ ḥaḳḳı* 02b/09, *cemālinḡ ‘aksini* 04a/09, *Nevbeti ‘āçiz günāhını* 06a/04, *közüm yaşını* 33a/03, *cemālinḡ ḥırmenidin* 37a/04, *könḡlüm ḳuşını* 37b/06, *cemālī şevḳide* 38a/02

- Çağatay Türkçesiyle yazılmış kimi metinlerde belirtme durumu ekinin (+n, +nI) genitif işleviyle kullanılması söz konusu olabilmektedir ancak metnimizde bunun örneği yoktur.

1.3.2.4.3 Belirtme Durumu / Akkuzatif (Accusative)

İşlek olarak kullanılan akkuzatif eki /+nI/’dır. Ünlüyle yahut ünsüzle biten isimlerden ve teklik 3. şahıs hariç iyelik eki almış isimlerden sonra daima bu ek kullanılır. Yalnızca dar ünlülü şekli bulunduğundan yuvarlak ünlüyle biten kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmaz.

Ör. *alma+nı* 41b/04, *dārü’l-bekā+nı* 31a/06, *su+nı* 09a/03; *bende+ni* 12b/09, *bīçāre+ni* 04a/11, *cīfe+ni* 29b/03, *teṅgri+ni* 39a/05; *barçalar+nı* 11a/07, *belālar+nı* 22b/11, *dōstlar+nı* 36a/09; ‘*āşiler+ni* 36a/10, *baḥīller+ni* 20b/03, *bendeler+ni* 05b/08, *dégenler+ni* 18b/03; *a‘zam+nı* 09a/08, *cihān+nı* 21a/01, *çuḡur+nı* 16b/05; ‘*adāvet+ni* 05a/06, ‘*ālem+ni* 01b/04, *bendelik+ni* 05a/01, *biz+ni* 41a/02, ‘*ken+ni* 23b/08, *iş+ni* 08b/10, *kirer+ni* 29a/09, *öz+ni* 18b/02; ‘*arż+ım+nı* 22a/05, *bağr+ım+nı* 09a/11, *baş+ım+nı* 31b/02, *gür+um+nı* 25b/10, *āsitān+ıṅ+nı* 09b/07, *cān+ıṅ+nı* 28b/10, *ḡulām+ıṅ+nı* 40a/03, *ḡulluḡ+uṅ+nı* 28b/05, *luṭf+ıṅ+nı* 01a/06, *du‘ā+mız+nı* 25b/05; *cism+im+ni* 18b/10, *ḡācet+im+ni* 08a/11, *kōṅgl+üm+ni* 12a/09, *öz+üm+ni* 08a/07, *bende+ṅ+ni* 11b/10, *dāniş+ıṅ+ni* 08b/05, *kōṅgl+üṅ+ni* 26a/01, *öz+üṅ+ni* 17a/09, *kōṅgl+ümüz+ni* 36a/09, *til+imiz+ni* 36b/01

- Teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra akkuzatif eki 33 yerde /+n/’dir.

Ör. *cān+ı+n* 28a/03, *günāh+ı+n* 24b/01, *ḡāl+ı+n* 06b/08, *ḡaş+ı+n* 37b/07, *ḡulluḡ+ı+n* 23b/01, *müjgān+lar+ı+n* 18b/09, *müjgān+ı+n* 14a/04, *oḡ+lar+ı+n* 09a/11, *ot+ı+n* 15a/01, *rızā+ıḡ+ı+n* 17a/08, *şifāt+ı+n* 22a/10, *ṭā‘at+ı+n* 15a/02, *yaraḡ+ı+n* 36a/06, *zūnnār+ı+n* 13a/09, *bir+ı+n* 02a/06, *ḡācet+ı+n* 33a/07, *ḡızmet+ı+n* 35a/03, *il+ı+n* 12a/05, *ḡıymet+ı+n* 08b/06, *merḡad+ı+n* 30a/07, *öz+ı+n* 21b/04, *yüz+ı+n* 17b/11, *za‘ıf+ı+n* 17b/01; *ma‘nā+sı+n* 34a/04, *rızā+sı+n* 14b/10, *ḡehre+si+n* 15b/06

- Teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra akkuzatif eki 74 yerde /+nI/ şeklindedir.

Ör. *bar+ı+nı* 42a/02, *baş+ı+nı* 09b/03, *cān+ı+nı* 25b/05, *cemāl+ı+nı* 37a/06, *günāh+ı+nı* 28a/11, *ḡāl+ı+nı* 40b/07, ‘*ibādāt+ı+nı* 20a/08, *ḡapuḡ+ı+nı* 04a/05, *ḡuş+ı+nı* 37b/06, *mezār+ı+nı* 35a/02, *māl+ı+nı* 09b/03, *murād+ı+nı* 10b/01, *namāz+ı+nı* 14b/03, *oḡ+ı+nı* 10b/02, *ot+ı+nı* 38a/06, *rūḡ+ı+nı* 09a/03, *şevāb+ı+nı* 21b/10, *şevḡ+ı+nı* 09b/01, *tofraḡ+ı+nı* 36b/10, *vaşl+ı+nı* 14a/08, *yaş+ı+nı* 33a/03, *yol+ı+nı* 23b/01; ‘*aks+ı+nı*

17b/10, *dil+i+ni* 14b/08, *ecr+i+ni* 14b/04, *élg+i+ni* 06a/07, *emr+i+ni* 14a/10, *fāy+i+ni* 41b/03, *hācet+ler+i+ni* 11b/09, *ķabr+i+ni* 24a/09, *kōngl+i+ni* 14b/09, *leb+i+ni* 06a/08, *mātem+i+ni* 30b/07, *mihr+i+ni* 16b/09, *‘ōmr+i+ni* 17a/07, *ōy+i+ni* 14b/08, *öz+ü+ni* 21a/10, *reng+i+ni* 09a/07, *resm+i+ni* 16b/10, *şer‘+i+ni* 24a/07, *tış+i+ni* 09b/05, *zūlf+i+ni* 09a/07; *du‘ā+sı+nı* 06a/05, *ya+sı+nı* 41b/01, *bāde+si+ni* 07a/03, *hemsāye+si+ni* 14b/10, *sermāye+si+ni* 26a/01, *şeftālū+si+ni* 06b/06

- Akkuzatif eki yalnızca şahıs zamirlerinden sonra ve bir manzumede kafiye gereği /+I/ olarak kullanılmıştır.

Ör. *mēni* (14 yerde): 08a/03, 12a/09, 24b/05, 24b/06, 26b/09, 32b/11, 34b/07, 37b/06, 37b/08, 38a/05, 38a/09, 39a/01, 39a/03, 39a/06; *sēni* (7 yerde): 01b/07, 03b/10, 04a/02, 06b/08, 19a/01, 32b/01, 39b/07; krş. *a+nı* 31b/11, *mu+nı* 30a/09, *maşlaķat+ı* 39a/02, *ķahāret+i* 40a/06, *ķā‘at+i* 40a/06, *tilāvet+i* 40a/08, *şefā‘at+i* 40a/09, *rāķat+ı* 40a/10, *nedāmet+i* 40b/02

- Akkuzatif, eksiz olarak da yapılabilir.

Ör. *şifātīng beyān eylesem* 01a/08, *‘afv eylegil gūnāhım* 03a/06, *fidā eyley ten ü cānım* 04a/08, *ķazīn kōnglūm ‘imāret eylegil* 37a/04, *ķılķan gūnāhīng yād étip* 41a/01, *maķbūb-ı ķaķīķīnīng cemālī isteli* 41a/03

- Akkuzatif ekinin genitif fonksiyonuyla kullanıldığı bir örnek yoktur.

1.3.2.4.4 Yönelme Durumu / Datif (Dative)

/+A/, /+GA/, /+ke/, /+A/

Metinde esas olarak kullanılan datif eki /+GA/ ekidir. /+ke/ eki, 7 kelimedede, /+A/ eki ise 10 örnekte kullanılmıştır. Ekin kalınlık-incelik ve ünsüz uyumuna aykırı kullanıldığı çok sayıda örnek mevcuttur. Bunlar, ünlü ve ünsüz uyumu maddelerinde genişçe gösterilmiştir.

a. Ünlülerden sonra daima /+GA/ eki gelir. Kalınlık-incelik uyumuna aykırılık baskındır. Ancak genellikle bünyesinde kalın ünlü bulunmayan yahut son iki hecesinde ince ünlü bulunan kelimelere ince şekliyle /+ge/ eklenmektedir. Uyumsuzluk /+ģa/ ekinin eklendiğı kelimelerde görülür. /+ge/ ekinin eklendiğı kelimelerde kalınlık-incelik uyumu bir örnek dışında tamdır: *ģam+ge* 30a/11

Ör. *ala+ğa* 38a/07, *ald+i+ğa* 37a/09, *alma+ğa* 41b/05, *aşfiyā+ğa* 38b/01, *aşhāb+i+ğa* 38b/03, *āsītān+i+ğa* 07a/04, *‘ahd+i+ğa* 34a/08, *‘āşī+ğa* 25b/04, *baş+i+ğa* 16b/03, *belā+ğa* 38a/05, *belā+sı+ğa* 32a/11, *boy+i+ğa* 06a/07, *derd+i+ğa* 16a/09, *dīn+i+ğa* 24a/08, *ehl+i+ğa* 27a/06, *fānī+ğa* 01a/05, *hürmen+i+ğa* 09b/06, *il+i+ğa* 18a/05, *ilāhī+ğa* 31b/08, *nebī+ğa* 27b/11, *şem‘+i+ğa* 30a/04, *zıkr+i+ğa* 39b/01; *ādemī+ge* 05b/05, *bende+ge* 06a/02, *bende+si+ge* 20a/06, *bīçāre+ge* 04a/10, *bérgen+i+ge* 29a/10, *derd+i+ge* 24b/10, *hudāvendī+ge* 13a/03, *iç+i+ge* 33b/04, *kişi+ge* 05a/06, *köñgl+i+ge* 22a/07, *köz+i+ge* 41b/03, *kün+i+ge* 39a/01, *Nevbeti+ge* 38a/03, *tenğri+ge* 28b/05, *teşne+ge* 09a/03, *yüz+i+ge* 14b/03

b. Sedalı/tonlu ünsüzle biten kelime tabanlarına genellikle tonlu ünsüzle başlayan datif eki **/+GA/** gelir. Ünsüz uyumu bahsinde gösterildiği üzere ünsüz uyumuna aykırı örnekler de vardır.

Ör. *aḥvāl+ım+ğa* 22a/07, *aḥvāl+ıñg+ğa* 27b/01, *‘azīz+lar+ğa* 16a/08, *‘açiz+ğa* 16a/05, *bol-ur+ğa* 28a/06, *cihān+ğa* 34a/11, *çukur+ğa* 16b/05, *dīn+iñg+ğa* 24a/07, *fır+ğa* 29a/01, *garīb+lar+ğa* 36b/06, *iş+ler+ğa* 29a/06, *kāmil+ğa* 14b/05, *resūl+ğa* 02a/01, *sor-ar+ğa* 34b/02, *yār+ğa* 11a/06, *yol+unğ+ğa* 42a/02; *‘ālem+ge* 07b/10, *bende+ler+ge* 08a/09, *biz+ge* 26b/03, *derd+im+ge* 03b/05, *eyle-r+ge* 16b/01, *ét-er+ge* 15b/06, *ğam+ge* 30a/11, *hiçkim+ge* 17a/08, *il+ge* 07b/11, *köñgl+üm+ge* 34a/10, *köñgl+ünğ+ge* 39b/02, *köz+ge* 24b/07, *maḳşad+ke* 16a/08, *peyāمبر+ge* 02a/07, *yetīm+ge* 09a/09, *yér+ge* 35b/01

c. Sedasız/tonsuz ünsüzle biten kelime tabanlarının neredeyse tamamında tonlu ünsüzle başlayan datif eki **/+GA/** gelir. Ünsüz uyumu bahsinde gösterildiği üzere ünsüz uyumuna aykırı çok sayıda örnek vardır.

Ünsüz uyumuna uyan tüm örnekler: *cennet+ke* 05b/02, *ma‘şiyet+ke* 09a/01, *şefā‘at+ke* 04a/02, *şerī‘at+ke* 35a/10, *tā‘at+ke* 20a/01, *yigit+ke* 31a/01

Ünsüz uyumuna aykırı tüm örnekler: *aç+ğa* 09a/03, *baş+ğa* 30a/08, *dergāh+ğa* 30b/11, *ğazāt+ğa* 13a/09, *ḥaḳ+ğa* 28a/05, *ḳul+luḳ+ğa* 35b/11, *ḳıyāmet+ğa+ça* 01a/08, *māl+ğa* 26b/02, *ot+ğa* 20a/07, *taş+ğa* 16b/04, *ula-maḳ+ğa* 37a/08, *ulus+ğa* 34b/10, *ümmeṭ+ğa* 01b/07

ç. Yönelme durumu ekinin /+A/ şekli, dört örnek dışında tamamen teklik 1 ve 2. şahıs iyelik eki almış kelimelere gelmiştir:

bağr+ım+a 26b/10, *baş+ım+a* 37a/03, 39a/03; *boyn+um+a* 27a/02, *cān+ım+a* 18a/06, 31a/01; *kaş+ıng+a* 09b/07, *derd+im+e* 26b/11, 34b/05; *intizār+e* 07a/03, *nefs+im+e* 31a/10, *üz+e* 41a/11, *‘ahd+e* 22a/06

d. Teklik 3. Şahıs ekinden sonra kullanıldığı 51 kelimenin tamamında datif eki /+GA/’dır, /+A/’lı örnek bulunmadığından teklik 3. Şahıs iyelik eki ile datif ekinin arasına pronominal n’nin girdiği bir örnek bulunmamaktadır.

Ör. *‘ahd+i+ğa* 34a/08, *ald+ı+ğa* 37a/09, *baş+ı+ğa* 16b/03, *belā+sı+ğa* 32a/11, *cefā+sı+ğa* 32b/05, *derd+i+ğa* 16a/09, *il+i+ğa* 18a/05, *oğ+ı+ğa* 41b/01, *ot+ı+ğa* 36a/08; *āyet+i+ge* 34a/03, *bende+si+ge* 20a/06, *iç+i+ge* 33b/04, *kün+i+ge* 39a/01

e. Aynı kelimenin ekin her iki biçimini aldığı örnekler de vardır.

Ör. *derd+i+ğa* 16a/09~*derd+i+ge* 24b/10, *cān+ım+a* 18a/06~*cān+ım+ğa* 06b/11, *derd+im+ğa* 36b/08, *derd+im+ge* 03b/05

f. Üç örnekte isim tabanına /+e/ eki gelmiştir:

Ör. *intizār+e* 07a/03, *üz+e* 41a/11, *‘ahd+e* 22a/06

g. Türkçe kelimelerde datif eki genellikle kalınlık-incelik uyumuna uyar. Uyum dışı 2 örnek vardır: *il+i+ğa* 18a/05, *iş+ler+ğa* 29a/06

ğ. Datif eki kendisinden sonra /+ça/ eşitlik ekini alarak “sınırlandırma” anlamlı zarf türetir. Tek örneği vardır: *kıyāmet+ğa+ça* 01a/08

h. Vezin gereği datif ekinin düşürüldüğü bir örnek vardır:

Hağ ta ‘ālā enbiyālar[ğa] tāt u serdār eyledi 04a/01

1.3.2.4.5 Bulunma Durumu / Lokatif (Locative)

/+DA/, /+ta/

Bu ek, kalınlık-incelik uyumuna tamamen bağlıdır. Kimi örneklerde Arapça orijinalinde olduğu gibi kalın ünlülü kelimeye kullanılmakla birlikte lokatif ekinden önceki son ses yumuşak telaffuz edildiğinden ek de ince ünlülü olarak gelmektedir. Türkiye Türkçesinde de çok sayıda örneği bulunan bu durumlarda ekin kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanıldığı söylenemez.

Ör. *maḥal+de* 12a/06, *maḥall+i+de* 18a/04, *vaḳt+de* 21b/06

Lokatif eki; bir örnek dışında, kullanıldığı tüm kelimelere **/+dA/** şekliyle eklendiğinden ünsüz uyumuna tabi değildir.

Ör. *ald+i+da* 25a/05, *amān+inḡ+da* 20b/08, *a+n+da* 29a/08, *ara+da* 30a/03, *cāvidān+da* 35b/04, *çağ+da* 31a/01, *gūr+da* 05b/03, *güzergāh+ım+da* 41a/07, *mu+n+da* 29b/04, *şahrā+sı+da* 31a/03, *tamuğ+da* 35a/05, *yol+da* 05b/01; *‘ālem+de* 07a/05, *āstāne+si+de* 27b/09, *dem+de* 03b/05, *ēgn+i+de* 12a/02, *evvel+de* 30b/04, *ḥasret+inḡ+de* 04a/10, *iç+i+de* 19b/11, *kün+de* 25b/08, *kün+düz+de* 19a/05, *kéçe+ler+de* 15a/03, *maḥşer+de* 01b/06, *mey+de* 17b/10, *mén+de* 03b/02, *sén+de* 03b/03, *ten+de* 10b/05, *tüş+üm+de* 09b/01, *zāhid+de* 42a/08

- Ünsüz uyumuna aykırı örnekler:

baş+da 09a/02, *ḳul+luḳ+da* 11b/02, *rāḫat+da* 25a/11, *āḫiret+de* 02b/07, *beḫişt+de* 04a/05, *cennet+de* 19a/03, *ḡaflet+de* 25b/03, *ḥasret+de* 25a/09, *ḫızmet+de* 28a/07, *kesāfet+de* 29a/02, *ḳıyāmet+de* 02a/09, *nedāmet+de* 29a/03, *vaḳt+de* 21b/06, *yétmes+de* 29a/05

- Ekin **/+ta/** şekliyle kullanıldığı tek örnek vardır: *yıraḳ+ta* 08b/03

- İki örnekte lokatif ekinin ablatif fonksiyonuyla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eğer bir istinsah hatası değilse Eski Türkçeden kalma eskicil bir öge olarak lokatif ekinin ablatif işleviyle kullanılmış olması Nevbetî Dîvanı'nın en dikkat çekici dil özelliğidir:

1. *sén+inḡ+de* 14a/11

Namāz u rūze vü ḥacc u zekāt imān ayıtmaḡlık

*Eger sorsa **séniḡde** beş müselmānlık bināsıdur*

2. *ḡam+i+da* 11b/02

*ümmetlerninḡ **ḡamıda** bir dem ārām émesler*

1.3.2.4.6 Ayrılma Durumu / Ablatif (Ablative)

Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde olduğu gibi yalnızca **/+dIn/** şeklindedir, düzensiz ünlülü ve ön fonemi **/t/**li kullanımı bulunmamaktadır. Dolayısıyla ünsüz uyumuna tabi değildir. Tüm örneklerde kalınlık-incelik uyumuna uygunluk vardır. Oğuz-Kıpçak

Türkçelerinin tesiriyle kimi Çağatay metinlerinde görülen /+dAn/, /+tAn/ şekillerinin metnimizde örneği yoktur.

- Ünlülerden sonra: *ayağ+ı+dın* 05a/03 ~ *ayağ+ı+dın* 30a/08, *ana+dın* 11a/09, *ara+sı+dın* 07b/09, *bāğ+ı+dın* 32a/04, *su+dın* 30b/03; *bende+si+din* 28a/06, *bāde+si+din* 30a/01, *dergeh+i+din* 16a/11, *dīde+din* 04b/07, *kişi+din* 40a/08

- Sedalı/tonlu ünsüzlerden sonra: *a+n+dın* 37b/01, *fażl+ıngız+dın* 01b/05, *fāyān+dın* 33b/02, *ğam+dın* 12a/09, *kaçan+dın* 31a/03, *ķand+dın* 06b/06, *ķay+dın* 32b/01, *ķol+uñg+dın* 02b/07, *mun+dın* 27b/02, *pul+dın* 26a/02, *tamuğ+dın* 11b/10, *tarıgan+dın* 13b/08; *‘ālem+din* 01b/02, *birbir+din* 06a/10, *ezel+din* 04b/04, *il+din* 09b/10, *kōñgl+üm+din* 38a/08, *kōz+ler+im+din* 32a/05, *kōz+üñg+din* 05a/11, *miñg+din* 01a/08, *mén+din* 06b/04, *sén+din* 03b/08

- Sedasız/tonsuz ünsüzlerden sonra: *Allāh+dın* 08b/01, *baş+dın* 31a/05, *bolmağ+dın* 31a/01, *cāh+dın* 08a/08, *dergāh+dın* 08a/07, *ħağ+dın* 08a/06, *ħaťālķ+dın* 08a/10, *ķılıç+dın* 21b/03, *şubħ+dın* 07b/03, *şırāt+dın* 36a/07; *bīdirem+lik+din* 27a/08, *ďalālet+din* 23a/04, *fāk+din* 12a/04, *gūneh+din* 06a/05, *heves+din* 17a/09, *‘işret+din* 09b/11, *tört+din* 02a/08, *vaħdet+din* 30a/03

1.3.2.4.7 Vasıta Durumu / Instrumental (Instrumental)

/+(ü)n/, /+IA/, /+IAN/

- Çağatay Türkçesinde /+n/ eki, genellikle zaman ve yer zarfı yapan kelimelerde kalıplaşmış durumdadır. Metnimizde bulunan tek örneğinde çekim işlevini kaybederek kalıplaştığı görülmektedir: *üçün* 33a/11

Edatlardan sonra geldiği şekiller de mevcuttur: *birlen* 11b/05, *bilen* 18a/01

- *İle* edatı 9 yerde kullanılmıştır. Kullanıldığı tüm örneklerde ayrı yazıldığından *ile* edatının ekleşmediği ve ekleşme temayülü içinde olmadığı söylenebilir.

Ör. *şıdķ ile* 02a/01, *nefs ile* 11b/08, *keyf ile* 17b/02, *ħūr ile* 16b/08

- Metnimizde vasıta anlamı, yalın ve iyelik ekli sözlerden sonra yaygın olarak kullanılan *birle* ~ *bile* edatları ile sağlanmıştır.

Ör. *şıdķ birle* 02b/02, *ħūr birle* 06b/01, *özge birle* 08b/08, *bağrı birle* 18b/03, *raħmetiñg birle* 21a/03, *oķları birle* 31a/05, *yādı birle* 08a/07; *cāniñg bile* 35b/09, *‘işyān*

bile 03b/03, *ğam bile* 07b/11, *zülfi bile* 15b/06

- *birlen* edatı bir, *bilen* edatı ise 3 kez kullanılmıştır:

ümîd birlen 11b/05, *köz uçı bilen* 18a/01, *nâle bilen* 33a/02, *zârî bilen* 41a/01

1.3.2.4.8 Eşitlik Durumu / Ekvatif (Equatative)

/+ça/

Genel Türkçede asıl işlevinin yanı sıra miktar, benzetme, küçültme, kalıplaşarak sıfatlar ve zarflar türetme gibi fonksiyonlarda da kullanılan eşitlik eki, metnimizde kullanım alanı oldukça dar olarak yalnızca *ança*, *barça*, *barıça*, *kıyâmetğaça*, *néççe*, *néçe* ve *özgeçe* kelimelerinde kullanılmıştır. Bunlardan *barça*, *néççe*, *néçe*, *özgeçe* kelimelerinde ekvatif ekinin kalıplaştığı görülmektedir. Ayrıca *néçük* < *né+çe ök* kelimesinde de /+çe/ eki ünlüsü düşmüş durumda bulunmaktadır.

Ör. *a+n+ça* 17a/09, *mu+n+ça* 04a/11, *bar+ça* 25b/10, *bar+ça+lar+nı* 11a/07, *bar+ça+nı* 27a/01, *bar+ça+sı* 01b/03, *kıyâmet+ğa+ça* 01a/08, *né+ç+çe* 21a/09, *né+çe* 28a/09, *özge+çe* 37b/05

- *kaçan* < *ka+ça+n* kelimesinin oluşumunda da /+ça/ ekvatif ekinin rol oynadığı etimologlar tarafından ileri sürülmektedir.⁹

1.3.2.4.9 Yön Gösterme Durumu / Direktif (Directive)

Metnimizdeki asıl yön gösterme durumu eki /+geri/ olup yalnızca bir kelime kullanılmıştır: *ümmetidin ilgeri* 11a/10 Ekin diğer şekilleri olan /+KArI/, /+KArU/, metnimizde geçmemektedir.

Çağatay Türkçesi metinlerinde /+rA/, /+rU/, /+Ar/ ve /+r/ ekleri de yön gösterme işleviyle kullanılır. Metnimizde /+Ar/ ve /+r/ şekillerinin örneği yoktur.

- /+re/: *bâde iç+re* 17b/10, *behişt iç+re* 20b/02, *bulut iç+re* 17b/11, *ot iç+re* 38b/11, *tamuğ iç+re* 26a/07, *yüzünğ iç+re* 17b/05; *cemâl-i hırmeni üz+re* 40b/07, *sînem üz+re* 23b/07

- /+ri/: Tek örnekte ince-düz vokalle kullanılmıştır: *beri kel!* 39b/07 narı?
- “-e doğru” anlamındaki *sarı* edatı da yön göstermede kullanılır.

Ör. *bul hevesler bir sarı* 27a/10, *barça derdler bir sarı* 37b/08

⁹ Paşa Yavuzaslan, Anadolu Ağızlarında *ha (*ka) Zamirinin Türevleri, s. 311

1.3.2.5. SORU EKİ /+mU/ (Interrogative Paride)

Kökeni bakımından soru edatı olan bu ek, isim işletme eki göreviyle isimlerin soru şeklini yapar ve isimleri fiillere bağlar. Kalınlık-incelik uyumuna tabi olan /+mU/ soru eki, daima yuvarlak ünlülü kullanılmış olup eklendiği kelimelere bitişik yazılması ekleşme temayülü içinde olduğunu gösterir.

Ör. kıldıngmu 08b/10, bolmasmu 34b/10, bérdingmü 09a/03, yétkey mü 04b/01, kérekmesmü 32b/02, kéldimü 34b/06

- Metinde geçen *mu* kuvvetlendirme/pekiştirme edatını soru eki olan *mu* ile karıştırmamak gerekir: *mén mu* “ben de” 20a/05, *mürıdlağá mu* “müritlere de” 26b/05, *biz mu* “biz de” 41a/04, 41a/06

1.3.3 SIFATLAR (Adjectives)

Vasıf isimleri olan sıfatlar, isimlerden önce gelerek onları niteleme veya belirtme (işaret, sayı, belirsizlik ve soru) görevlerinde kullanılırlar. Bu çerçevede sıfatları, niteleme ve belirtme sıfatları olarak tasnif etme gelenekleşmiştir.

1.3.3.1 Niteleme Sıfatları (Qualificative Adjectives)

Varlıkları yani isimleri vasıfları, nitelikleri bakımından niteleyen bu sıfat türü metnimizde çokça kullanılmıştır. Ancak bunların çoğunluğu Arapça, Farsça kökenli sıfatlar olup Türkçe niteleme sıfatları dağarcığı bakımından metnimiz fakirdir.

Ör. *bī-vefā gaddār* dünyā 02b/04, *fānī* dünyā devleti 04b/05, *yağşı* hūy 05a/07, *nā-maḥrem* zen-i *şūm* 06a/03, ol *şūḥ* yārimğa 06b/04, bu *nātuvān* cismim 07a/02, *ra‘nā* cemālīng 09b/04, *zerrīn* kabā 12a/02, belālīg yār 38a/05, *kurūğ* cismimni 41a/09, *āsān* soruğ 25b/11, *yalğan* kız 18a/11, *ayağı astıdaki* bolğıl fetek 27a/11, *çın* köngül 35a/01, *ısız* cānım 32b/07, *karānggu* gūrda 16b/06, *tar* laḥid 13b/06, *ğara* taş 08b/06, *ğalka* *ğalka* zūlfini 27a/02, *reng-be-reng* ħulle 28a/07, *türlüg* ta‘ām 28a/08, *yaman* işlerğa 29a/06, *şāh-ı ‘ādīl* 29a/09, behişt-i *cāvidān* 29b/01, ‘aşığ-ı *dīvāne* 29b/10, bu *ğazīn* könglüm 29b/10, *meh-veş* yigitke 31a/01, iki *ğūn-riz* köz 31a/06, *ğurfē* ğam 31a/09, bu *elif dēk* kāmetim 31a/11, çehre-i *tābān* 32b/10, *kemīne* bendesige 33a/07, *ğūşe-çīnī* bir gedā 34a/06, *ğasta* könglüm 34b/03, *ğam-ğīn* köngülün 35b/10, *ğehlā* közleri 37b/06, *ğūr*

yanğlıg duğteri 39b/04, *nâzûk* nihâlîngni 40a/02, *şîrîn* lebi-nîng 42a/05, *zîşt-rûy* kız 18b/02

- **Renk Adları**

ğara hâlını, 40b/07, lāle *ağmer* 34b/04, ikki *şehlā* közleri 37b/06, çehre-i *zerdînge* 22a/04, *zerrîn* ħabā 12a/02

1.3.3.2 Belirtme Sıfatları (Determinative Adjectives)

1.3.3.2.1 İşaret Sıfatları (Demonstratives)

- **bu**

Ör. *bu* cihānda 15b/10, *bu* ‘ömr gülşeni 17a/06, *bu* ‘ālem 19b/11, *bu* nāme-i ‘arzımnı 22a/05, *bu* dem 22b/08, *bu* belālarnı 22b/11

- **bul**

Ör. *bul*/heveslerni 26a/10, *bul*/hevesler 26a/10, *bul*/tende 42a/02

- **şol**

Ör. *şol*/kün ki 42a/07

- **o**

Ör. *o* yan 30b/02, *o* yalğan kız 18a/11, 18a/11,

- **ol**

Ör. *ol* mağal 18a/09, *ol* mehveşi 17b/06, *ol* dil-rübā 18b/07, *ol* şeytān-ı mel‘ün 21a/04, *ol* cihetdin 25a/04, *ol* dem 27b/11, *ol* ta‘āmı 28a/09

- **uşbu**

Ör. *uşbu* künde 25b/08, 34a/07, 34a/10; *uşbu* cihānda 20b/05, 39a/09; *uşbu* mağalde 12a/06, 16a/02; *uşbu* aḥvālîngğa 27b/01

- **uşol**

Ör. *uşol*/va‘dîngğa 34a/08, *uşol* ‘ahdiğa 34a/08, *uşol* ‘ahdîngğa 40a/01

- **în**

Farsça kökenli işaret zamiri *în* “bu”, metnimizde işaret sıfatı görevinde kullanılmıştır: *în* heme kuvvet bereket 13b/05

1.3.3.2.2 Sayı Sıfatları (Numerals)

1.3.3.2.2.1 Asıl Sayı Sıfatları (Cardinals)

Ör. *bir* kadeh 09b/11, *bir* ü bār 15b/11, *bir* zerre 17b/03, *bir+ge* on 37a/11; *iki* zülf-i nigārı 37b/09, *iki* hūn-riz köz 31a/06, *ikki* ‘ālemni 01b/04, *ikki* şehzāde 02a/05, *ikki* cihān 05b/05, *ikki* ‘ālemde 07a/05, *ikki* şehlä közlerinġ 08a/02, *ikki* karaķçı 09a/11; *tört+din* birge 02a/08, *tört* yārın 01b/09, *tört* yaşımda 31b/05; *bés* müselmānlıķ bināsıdur 14a/11, *bés* vaķt 15a/01, 26b/02, 36a/01, 36b/02; *bés* namāz 28a/01; *yétti* ķat 03b/11; *sékkiz* uçmaķ 14b/08, *sékkiz* eşik 19a/07; birge *on* ma‘āş 37a/11, birge *on* cezā 02b/07; *seksen* ‘uķbā 28a/04; *toxsan tokuz* şıfatlıġ 03b/01; *yüz* yılķı 10a/06, şehir vaķtinde *yüz* 12b/01, *yüz* dürüd ü *yüz* selām 13a/05, *yüz* şükr 31b/08, *yüz* kāc 31a/04; *minġ* dürüd ü *minġ* selām 01b/01, *minġ* tilim 02a/06, *minġ* öltürür 17b/08, *minġ* ‘uķūbet 28a/03, *minġ* nedāmetler 28b/02, *tümen* türlüġ 05b/08; *yüz minġ* tilim 01a/08, *yüz minġ* ata anadın 11a/09, *yüz minġ* gedānı 18b/09, 27a/01

- Farsça Asıl Sayılar: *cüft* 02a/04, *şad-hezār*+ı özgeçe 37b/10, *hezār* cānım 42a/02, *heft-ād* 12b/01

1.3.3.2.2.2 Sıra Sayı Sıfatları (Ordinals)

Ör. *törtinçi* felek 27a/08, *ikkinçi* 40a/05 (metinde zarf görevinde kullanılmıştır.)

- Arapça sıra sayı sıfatları: *evvel* 40a/05, *yār-ı evvel* 13a/06, *rüz-ı evvel* 30b/04
- Farsça sıra sayı sıfatları: *yār-ı düvvüm* 13a/06, *yār-ı sıvvüm* 02a/03, *yār-ı siyyüm* 13a/06, *yār-ı çihār*+ım 13a/07

1.3.3.2.2.3 Kesir Sayı Sıfatları (Fractional Numbers)

Metnimizde kesir sayı sıfatları ayrılma durumu ekiyle yapılmıştır.

Ör. *minġ+din* birni 01a/08, *minġ+din* birin 02a/06

• Çarpma Sayıları

Metnimizde tek örneği vardır: *bir ança yaş*

- Metinde üleştirme, topluluk ve çarpma (kere) sayı sıfatlarının örneği yoktur.

1.3.3.2.3 Belirsizlik Sıfatları (Indefinite Adjectives)

- **barça**

Ör. *barça* ‘âlemdin 01b/02, *barça* t̤a‘at 02b/06, *barça* nebilerdin 03b/10, *barça* mü’minlerni 21a/02, *barça* mü’min bendeni 21a/04, *barça* mü’minlarğa 23a/04, *barça* melâik 24b/01, *barça* nebiler 25b/10, *barça* emvâlinġ 29b/03, *barça* derdler 37b/08

- **barı**

Ör. *barı* ‘âciz kuluġnı 05b/10, *barı* kılğan günâhımnı 08a/08, *barı* müşkilni 10a/10, *barı* ehl-i ulusğa 34b/10

- **bir**

Ör. *bir* müselmännı 05a/05, *bir* zamân 08a/01, *bir* işni 08b/10, *bir* ġarīb-i nātüvânıġa 09a/06, *bir* dem 11b/02, *bir* uçkunı 12b/08, *bir* devâ 36b/08

- **bir néççe**

Ör. *bir néççe* kelime 21a/09, *bir néççe* maḥal 31b/07

- **cemī‘**

Ör. *cemī‘* ‘aṣī bendenġni 11b/11, *cemī‘* ulus ilin 12a/05, *cemī‘*-i enbiyâ 38b/02

- **cümle ~ cümleī**

Ör. *cümle* ümmetġa 01b/07, *cümle* insân ü melek 04a/01, *cümle* ‘aṣılarġa 19a/06, *cümle* düşmanlar 20a/11, *cümle* mü’minlerni 20b/06; *cümleī* aṣḥâblardın 01b/11

- **heme**

Ör. *heme* ‘âlem 01a/05, *heme* çöller 03b/10, *heme* kılğan günâhıġġa 07a/07, *heme* günehkâr 22b/05, *hemme* zâlimler 25a/11

- **her**

Ör. *her* vaḳtde 21b/06, *her* kiṣi 21b/10, *her* seḥer 04b/07, *her* seḥerde 21b/11, *her* belâ 27a/04, *her* bendege 28a/07

- **hiç**

Ör. *hiç* mīve 41b/06, *hiç* güli 19b/02, *hiç* armân 22a/06, *hiç* tuḥfem 23b/02

- **köp**

Ör. *köp* ümidim 10b/09, 15a/05, 17a/01, *köp* günâhım 19b/09

- **küllü**

Ör. *küllî* belâdın 21a/02, *küllî* haṭâdın 20b/09

- *néçe*

Ör. *néçe* yıldur 34a/08, 40a/01

- *néççe*

Ör. *néççe kün* 15b/10, 18b/01, 23a/09, 25a/03, 25a/04

- *niçend*

Ör. *niçend kelime* 32a/01

- *özge*

Ör. *özge* hayâlüm 27b/05

- *tamām*

Ör. *tamām* ümmet 11a/10, *tamām* aylar 33a/05

- *tümen türlüg*

Ör. *tümen türlüg* belâdın 05b/08

- *yana*

Ör. *yana* köngli sınıḡ 25b/08, *yana* ârām-ı cānım 27b/03, *yana* serv-i revānım 27b/03, *yana* bir mehveşi 27b/04, *yana* bir dil-rübâğa 38a/04

1.3.3.2.4 Soru Sıfatları (Interrogative Adjectives)

- *ḡaysı*: Ör. *ḡaysı* til 23b/02

- *né*: Ör. *né* işiḡ 08b/09, *né* ‘ilâc 19a/05, *né* ḡalâvetdür 21b/11, *né* ḡaṭâlık 24b/04

1.3.4 ZAMİRLER (Pronouns)

İsmin yerine geçen, yerini tutan, varlıkların adlarını simgeleyen kelimelere zamir denir. İsimler gibi çekime girip çekim eklerini alabilirler. Metinde geçen zamirler, kolaylıkla görülebilmesini sağlamak için tablolar hâlinde verilmiştir.

1.3.4.1 Kişi Zamirleri (Personal Pronouns)

Aşağıdaki tabloda, metnimizde geçen şahıs zamiri çekimleriyle ilgili örnek mısra numaraları zamirlerin hemen altında verilecek, metinde geçmeyen zamir çekimleri ise gösterilmeyecek, kutuları boş bırakılacaktır.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Nevbetî Divanı, kişi zamirlerinin tüm çekimlerini yansıtacak örneklere sahip olmaktan uzaktır.

	<i>mén</i> 05b/09	<i>sén</i> 01b/08	<i>ol</i> 09a/09	<i>biz</i> 13a/05	<i>siz</i> 17a/06	<i>olar</i> 11b/09
<i>Genitif</i>	méninġ 08b/01	séninġ 01b/04	anınġ 06a/07			olarınġ 08a/07
<i>Akkuzatif</i>	méni 08a/03	séni 01b/07	anı 02a/04	bizni 41a/02		
<i>Datif</i>	mańga 04b/02	sańga 03b/09	ańga 01b/05	bizge 26b/03		olarġa 07a/05
<i>Lokatif, Gen. + Lok.</i>	ménde 03b/02	sénde 03b/03 séninġde 14a/11	anda 29a/08			
<i>Ablatif, Gen+Abl.</i>	méndin 06b/04	séndin 03b/08	andın 37b/01		sizlerdin 01b/01	
<i>Ekvatif</i>			anġa 17a/09			
<i>Instrum.</i>						
<i>Direktif</i>						
<i>Privatif</i>		sénsiz 19a/08				
<i>Privatif + Instrum.</i>						

1.3.4.2 İşaret Zamirleri (Demonstrative Pronouns)

<i>Nominatif</i>	<i>bu</i> 25b/02	<i>uşbu</i> 17a/03	<i>şol</i> 16b/05	<i>uşol</i>	<i>ol</i> 24a/08
<i>Genitif</i>					anınġ 14b/04
<i>Akkuzatif</i>	munı 30a/09				anı 10a/06
<i>Datif</i>					
<i>Lokatif</i>	munda 28b/10				anda 29a/08
<i>Ablatif</i>	mundın 27b/02				
<i>Ekvatif</i>	munġa 04a/11				

1.3.4.3 Soru Zamirleri (Interrogative Words)

Çağatay Türkçesindeki soru sözleri “kim, né~ne” ve қа* kökünden türetilmişler olarak üç başlıkta toplanır:

- **kim**

Ör. *kim* yamanlık eylese 24a/10, *kinge* 11a/04, *kimim* bar 03b/08, *kim* turur 23a/11

- **ne ~né ile yapılanlar**

Ör. *né* kılurmin 11a/04, *né* kılay 38b/11, munça köydürmek *nedür* 04a/11, her *ne* kılsaŋ 10b/08, *ne* kılursin 11a/02, *ne* kérek 27b/02, *ne* bolğay 32b/02, *ne* bardur 37b/01

- **қа* ile yapılanlar**

Ör. *қaydın* tapay 32b/01, *қанı* 23a/10, 36a/05

1.3.4.4 Belirsizlik Zamirleri (Indefinite Pronouns)

- **barça**

Ör. *barça* 04a/01, 22b/04; *barçası* 01b/03, 01b/06, *barçanı* 27a/01, *barçalarını* 11a/07

- **barı**

Ör. *barı* 36a/05, *barını* 42a/02

- **burunqı**

Ör. *burunqılar* қanı 36a/05

- **heme**

Ör. *heme* boldı 03b/11

- **özge**

Ör. *özge* birle 08b/09

- **birbiri**

Ör. sā‘atī *bir-birdin* ayrılса 06/10

- **birisi**

Ör. *birisi* şöһbet-i ‘ālim érür 21b/08

- **her kim**

Ör. *her kim* olarğa eylese 07a/05, *her kim* imâmlar mâtemini 07a/06, *her kim* kılsa 10b/01, *her kim* bolsa 10b/02, mürid bolsa *her kim* 10b/03

- ***her kişi***

Ör. *her kişi* ‘aceb riyâ birle 15a/02, *her kişi* tâ‘at ‘ibādâtım 15a/04, zıkr aytmay *her kişi* kim 19b/07, *her kişi* oltursa 21b/10, *her kişi* ‘âlim bolup 26a/08

- ***hiç kim***

Ör. *hiç kim* nevmîd émesdür 01a/07, *hiç kime* vefâ kılmaz 17a/08, *hiç kim* mén dék 19b/01, *hiç kim* rüsvâ émes 19b/06

- ***kişi***

Ör. evliyâğa cân u dil birle *kişi* bolsa mürid 15a/11, törtün birge *kişi* nâ-geh ‘adâvet eylese 02a/08, *kişi* kim şıdķ kılmay evliyâlarğa 35a/04

1.3.4.5 Dönüşlülük Zamiri (Reflexive Pronoun)

- ***öz***

Çağatay Türkçesinin dönüşlülük zamir “öz”dür. *Kendü* ve Farsça *hod* zamirleri metnimizde kullanılmamıştır. Çekimli şekilleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Nominatif	<i>öz</i> 31a/01
İyelik	<i>özüm</i> 24a/03, <i>özünġ</i> 29a/03
Genitif	<i>özünġniġ</i> 36a/09
Akkuzatif	<i>özni</i> 18b/02, <i>özni</i> 21b/04, <i>özini</i> 20a/07, <i>özünü</i> 21a/10 <i>özümni</i> 08a/07, <i>özünġni</i> 17a/09
Datif	<i>özümge</i> 31b/09, <i>özünġge</i> 16b/05, <i>öziġe</i> 15a/01
Ablatif	<i>özümün</i> 30b/11, <i>özünġdün</i> 19a/08

1.3.4.6 Birliktelik Zamirleri

Tek örneği vardır: *bir-birdün* ayrılma 06/10

1.3.5 ZARFLAR (Adverbs)

Zarflar, umumiyetle fiilleri ve fiilimsileri, bazen de sıfatları ve zarfları niteleyen isim soylu kelimelerdir. Çağatay Türkçesinde basit, türemiş ve birleşik yapıya sahip olarak durum (tarz, nitelik, nasıllık-nicelik), yer-yön, miktar (azlık-çokluk), zaman bakımlardan niteleme işleviyle kullanılmıştır. Türkçe zarf kadrosu bakımından

metnimizin pek zengin olduğu söylenemez. Kullanılan zarfların çoğunluğunun Arapça, Farsçadan alıntı olduğunu belirtmek gerek.

Zarflar, gelenekleştii üzere *durum*, *zaman*, *azlık-çokluk*, *yer-yön* ve *soru* zarfları başlıkları altında ele alınacaktır.

1.3.5.1 Durum (Hâl/Tarz) Zarfları (Manner Adverbs)

Çeşitli ekler alarak hâl, tavır, tarz ifade eden her isim durum zarfı olarak kullanılabildiğinden sayısı çoktur. Fiilin nasıl yapıldığını bildiren ve fiile yöneltilecek “nasıl?” sorusunu karşılayan her kelime durum zarfı işlevini görebilir.

Ör. *andağ* boldum kim 31a/03, *şundağ* kérek 26b/05, köyer *fânūs dék* 04a/09, *tāvus-ı mest-dék* oynasıp 06a/06, *bî-hûde* ğam yémeñgiz 16b/02, *hergiz* kılma nādān birle baḥş 08b/05, bérding mü *hiç* 09a/03, *tola* ‘ār eylegeç 09a/09, ‘*aķide birle* her kim kılma hizmet 10b/01, *ümîd birlen* kélipmin 11b/05, *günāhım cehtidin* eylermin feryād 12a/11, ‘ibādet kılma *bî-tertib* 14b/03, *cezm* bilgil 14b/09, *güyā* Şemūd u ‘Ād éter 14b/09, *zār zār* yığlap 15a/03, *cilve birle* çıktı yār 15b/04, *bîdiremlikdin* maķāmı boldı törtinçi felek 27a/08, nāle-zārı *özgeçe* kılurmin 37b/11, *yaḥşı* perhiz eyle- 28a/05, *yalğan* sözle- 26a/05, tüşüm *yırağ* 24b/04, saldı *yırağ* 24b/06, *merdāne* kél 30a/05

1.3.5.2 Zaman Zarfları (Time Adverbs)

Fiilin bildirdiği hareketin zamanını, süresini vb. ifade eden zarflardır.

Ör. *āḥir demde* bér imān 03b/05, *aşırda* 12b/01, *burna* ötken 01b/03, *evel* 40a/05, tevbe kıl *émdi* 21a/05, *evvelide* 39b/07, *kéçe kündüz* bendelik kıl 02b/02, tesbiḥ aytur *dem-ā-dem* 03a/08, *tā* kıyāmet yığlasam 04b/01, bolma ğāfil *her zamān* 04b/08, *her dem* kélür 05a/03, *her seher* tevbe-i naşūḥ eyle 05a/09, *karıgan çağda* 31a/01, *ķop seherlerde* 05b/01, *kıyāmet kūn* şefā‘at eylegeyler 07a/06, ḥayr u iḥsān kıl *müdām* 02b/07, *nā-gehān* 41b/05, *bināgeh* uçradı 40b/03, *nā-geh* ‘adāvet eylese 02a/08, *ol çağdın* 31a/02, *sā‘atī* oturup 07a/10, *şubḥ-dın tā şām* örtenür 07b/03, *ol zamān* aldında yok 09b/01, *şām u şabā* 41a/10, *şubḥ u şāmı* 11b/03, *şām u seherlerde* okurmin 11b/07, *seher vaktide* 12b/01, tilāvet eyle *dāyim* 12b/05, *muttaşıl* yādıñda olsam 12b/09, *ol sā‘at* 14a/04, *gehi* 14a/07, *her kūni* 14b/10, *kéçelerde* 15a/03, *āḥiri virān* bolur 39a/10, tilāvet kıl *hemşe*

16b/01, *tanġla* 05b/02, *yana* 19b/01, *müddetidür* muntazırdurmin 37b/11, *bir laħza* 22b/01, *ķış u yaz* 36a/01, *ġül mevsimide* 41a/04, *her bahār* 41a/04, boldum mén *yana* bir dil-rübāġa mübtelā 38a/04

1.3.5.3 Azlık-Çokluk/Miktar Zarfları (Quantity Adverbs)

Fiilin bildirdiği hareketi azlık-çokluk, miktar yani nicelik yönünden niteleyen zarflardır. Fiile yöneltilen “ne kadar?” sorusuna karşılık gelirler.

Ör. *köp* örtenür 07a/02, *köp* sözlemegil 32a/02, *munċa* köydürmek 04a/11, *néċċe* yıġlarsin 04b/04, *yā ziyāde kem* bolmaġay 04b/05, *besī* düşvārdur 15b/01, *birġine* “ĥālīnġ néċük” dép sormadı 06b/05, bevl *ġāyet* bolmaġay 28a/09, *her-ċend* bolsaġ 29b/08, *bir zerre* öksümes 17b/03

1.3.5.4 Yer-Yön Zarfları (Direction Adverbs)

Taşıdığı yer-yön ifadesiyle fiilin bildirdiği hareketin yerini-yönünü gösterir. Çoġu, yön eki ile zarf olmuş isimlerdir. Çekimli şekilleri yer-yön zarfı olma özelliklerini kaybederek adlaşırlar. Metinde bu şekilde adlaşan yer-yön zarfları (*ald, taş, ast, kaç* vb.) vardır. *uzak dur-*, *yakın gel-* örneklerindeki *uzak* ve *yakın* kelimeleri yer-yön zarfı sayılabilir. Ancak bu isimlerin sıfat olarak kullanılmaları ve sıfat manaları düşünülürse zarf durumunda iken bunları yer zarfı yerine nasıllık-nicelik zarfı saymak daha doğrudur.¹⁰ Bu sebeple metinde geçen *yıraķ* kelimesini durum zarfı olarak aldık.

Ör. *dehr ara* tafmadım 32b/08, behişt *iċre* kirmesler 11a/10, *sīnem üze* tegdi 41a/10, *sīnem üzre* koydı dāġ 23b/07, *kél! beri* 39b/07, *két! narı* 39b/08, *o yan* ketti 30b/02

1.3.5.5 Soru Zarfları (Interrogative Adverbs)

Fiilin nasıllığını-niceliğini, tarzını, durumunu, sebebini, zamanını, miktarını ve yer-yönünü soran soru kelimeleri soru zarfı görevini üstlenirler.

Ör. *kaçan* yétküm 14a/03, *kaçan* kéldim 30b/11, *kaçandın* boldum 31a/03, *né üçün* zaĥmkār kıldı 15b/05, *néċċe* yıġlarsin 04b/04, *négü* kār eylemiş 20a/10, *néċük* bolsa 26b/05, *her néċük* bolsa 27a/05, *her néċe* kılsa 28a/09, *ĥālīnġ néċük* dép sormadı 06b/05

¹⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım, İstanbul, 2002, s.260.

1.3.6 EDATLAR (Particles)

Edatlar, tek başına anlamları olmayan görevli kelimelerdir, bu nedenle birlikte kullanıldıkları kelime yahut kelime gruplarıyla anlam kazanır, gramer vazifesi görürler. Asıl edatların yanı sıra edat işlevini üstlenen isimler olduğu gibi isimleşen edatlar da vardır.

Çağatay Türkçesi edatlar bakımından oldukça zengindir.

1.3.6.1 Bağlama Edatları / Bağlaçlar (Connectives)

- ***bile ~ bilen, birle ~ birlen, ile***

Ör. bismillāh *bile* 01a/02, köz uçı *bilen* 18a/01, hūr *birle* 06b/01, ümīd *birlen* 11b/05, nefis *ile* 11b/08

- ***dağı***

Ör. kıılma *dağı*

- ***kim / ki***

Ör. bolmağay *kim* dāğ-ı hicrān dēk 39a/06, tileydür Nevbeti *kim* evliyāların meded bolğay 40a/04, bolmağay *kim* ser-nüviştīng 04b/05, anīng ecrini körgey *kim* behişt içre beķāsıdur 14b/04; kııldım günāh-pīşe yoktur *ki* mēnde tūşe 03b/02, cemī'-i bendelerini 'āfiyet tut müdde'ilerdin / *ki* nā-mahrem zen-i şūm bī-ḥayādın asrağıl yā Rab 06a/03, iltifāt eylep *ki* mēn bī-çāreni şād éttingiz 16b/10

- ***ve, vü, hem, u, ü, ya***

Ör. *ve* ger ne bar durur 37b/01, enbiyā *vü* evliyā 04b/08, hem ata *vü* hem ana 20b/01, fışk *u* fücür 20a/07, 'āşī *vü* cāfī 13a/04, kaçı mihrāb *yā* minber 14a/01

- ***andağ kim***

Ör. boldum *andağ kim* 31a/03

- ***tā ki, tā kim***

Ör. ğam bile *tā ki* yürür-sin ey köngül merdāne bol 29b/02, anīng 'ışkıda *tā kim* 'aql mülkidin cüdā boldum 31a/03

1.3.6.2 Çekim Edatları (Postpositions)

Yalın hâlde bulunan yahut yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eki almış isimlerden sonra gelir ve kendisinden önceki kelimeyle birlikte zarf öbeği oluşturur.

- Ayrılık, başkalık ifade edenler: *artuğ, özge*

Ör. *kūyung̃dın artuğrāk* 32b/11, *séndin özge* 33a/01, *sāmāndın özge* 26a/06

- Zaman ifade edenler: *burun*

Ör. ölmesdin *burun* 05b/03, barça ‘âlem-din *burun* 01b/02

- Yer-yön ifade edenler: *ara, içre, sarı, üze, üzre, ilgeri*

Ör. bağ *ara* 30a/10, cennet *içre* 06b/01, barça derdler bir *sarı* 37b/08, sinem *üze* 41a/11, cemâl-i hırmeni *üzre* 40b/07, ümmetidin *ilgeri* 11a/10

- Sebep, sonuç ifade edenler: *üçün, li*

Ör. bir ful *üçün* 33a/11, imām *üçün* 33a/10, *lillāh* 32a/08

1.3.6.3 Cümle Başı Edatları (Heading prepositions)

Metnimizde Türkçe kökenli cümle başı edatı kullanılmamıştır.

- *belki, çü, çün, çünkü, ger, gerçi, eger, şâyed, meger, mā-dām, tā*

Ör. *belki* sızsa üstüh^vanım 12b/10, *çü* bir irşād birle 31a/08, *çün* ezeldin kim tüşüpdür 04b/04, *çünkü* evlād-ı Nebî-dürler Hasan birle Hüseyin 13a/08, *ger* naşib étse Hudâyım 13a/11, *gerçi* mén lâyıķ émes 19a/04, *eger* buğz u ‘adâvet eylese 35a/05, könglüm-ni ma‘mûr eylegey *şâyed* ki merdānım 32b/05, kélse nā-geh bolğusı gūyā *meger* faşl-ı bahār 34b/04, *tā* kıyāmet 02a/06

1.3.6.4 Kuvvetlendirme / Pekiştirme Edatları (Intensives)

- *hem, mu*

Ör. bendelerni *hem* haṭādın asrağıl yā Rab 05b/08, faķirni *hem* du‘āda eylegey-sin yād 11b/11, mén *mu* hem kıftum 20a/05, pīr neçük bolsa mürīdlaṛğa *mu* hem şundağ kérek 26b/05, biz *mu* hem Ferhād ü Mecnūn-dék vişāli isteli 41a/04

1.3.6.5 Şüphe Edatları (Prepositions of doubt)

- *mikin (<mu ékin)*

Soru edatı *mu* ile şüphe edatı *ékin* (<érkin ~ érke+n)’in birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir yapıdır. Eklendiği kelimeye “*mı acaba*” anlamı katar. Metinde kullanıldığı tek

örnekte şüphe edatının eklediği görülüyor: bir gül ibergey *mikin* 22a/05

“Belki” anlamında kullanılan *bolğay kim* yapısının metnimizde örneği yoktur. “*Raḥm kıl yā Rab kabūl bolğay ki imānım sanğa*” mısrasında geçen *bolğay ki* yapısı ise temenni/istek anlamı ifade etmektedir. “*bolğay kim*” yapısı metnimizde olumsuz şekliyle kullanılmıştır: *Dünyāda hiç bolmağay kim dāğ-ı hicrān-dék belā* “Dünyada ayrılık yarası gibi bir bela hiç yoktur/olmayacaktır!” *Bolmağay kim ser-nüviştinğ yā ziyāde kem sanğa* 04b/05 mısrasından hareketle bu yapının ihtimalden çok kesinlik anlamı ifade ettiği söylenebilir.

1.3.6.6 Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları (Comparatives)

- *h^vāh ... h^vāh “ister ... ister”*

Ör. *h^vāh* şeh ü emir bol *h^vāh* ğanī faķir bol 40b/01

- *hem ... hem*

Ör. āhirī gūrda yatarsin *hem* müsāfir *hem* ğarīb 05b/06

- *ne ... ne ~ né ... né*

Ör. yoķturur şabr u *ne* tākāt u *ne* ārāmī maṅga 39a/02, *né* ‘ilācım bar *né* ārām *né* şabr u qarār 15b/07

1.3.6.7 Benzetme Edatları (Comparison Prepositions)

- *kibi, dék, mānend, mişl, yaṅlıg, /+veş/*

Ör. bülbül *kibi* 09b/05, mén *kibi* 18b/09, hınā yaķğan *kibi* 31a/05; bu elif *dék* kāmetim 31a/11, méniṅg-dék kıl 32b/02, sén *dék* şehsüvārī 32b/08; *mānend*-i gül, *mānend*-i sünbül 18b/08; *mişl*-i gedā 01b/06, *mişl*-i ğülān *dék* 39a/03, cāhil-i *mişl*-i kara taş 08b/06; çuğz *yaṅlıg* 08a/02, ejdehā *yaṅlıg* 37b/09, ğonca *yaṅlıg* 17a/02; *meh-veş* 18a/06, 31a/01, 41a/07

1.3.6.8 Ünlem Edatları (Exclamatories)

- *āh, dād, dirīg, dirīgā, el-vedā’, ey, Ḥabībā, Ḥudāvendā, Ḥudāyā, İlāhā , ilāhī, Kādirā, kāşķī, Kerīmā, Kirdigārā, nigārā, pādişāhā, Perverdīgārā, Rabbenā, sāķiyā, tā, vā-dirīgā, veh, yā, zāhidā, zinhār*

Ör. *āh* 24b/08, pādişāhım *dād* 11b/05, bī-hūde ‘ömr ötti *dirīg* 24a/01, *dirīgā* kāşķī

bilsem édi 32b/01, *el-vedā'* 23a/08, *ey nāzenin* 32b/09, *Habībā* 03b/09, *Hudāvendā* 11b/10, *Hudāyā* 23b/07, *Īlāhā* 06a/04, *Īlāhī* 12a/09, *Qādirā* 25a/10, *kāškī* 12a/06, *Kerīmā* 12a/11, *Kirdigārā* 19a/07, *nigārā* 09b/09, *pādišāhā* 19a/10, *Perverdigārā* 12a/11, *Rabbenā* 02b/11, *sākiyā* 08a/04, *tā* kıyāmet 02a/06, *tā* 'Arş 03b/11; *vā-dirigā* 20a/01; *veh* 21b/07, *veh ki* 38a/04, 38b/01, *veh kim* 31a/04; *yā* Aḥad 03a/05, *zāhidā* 04b/02, *zinhār* almanğız 17b/06

1.3.7 FİİL ÇEKİMİ (Conjugation)

Çağatay Türkçesi, fiil çekimi konusunda kendisinden önceki yazı dillerinin devamı olmasının yanı sıra kendisine özgü çekim şekilleri de üretmiştir. Fiil çekimi, fiil kök ve gövdelerine şekil, zaman ve şahıs eklerinin gelmesiyle oluşur. Yani çekimli fiil; şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan fiil kelime yapısıdır. Fiil çekimi, *basit* ve *birleşik çekim* olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacak; fiillerin soru çekimi, partisipler, gerundiumlar ve birleşik fiiller konuları da fiil çekimi üst başlığı altında incelenecektir.

1.3.7.1 Basit Çekim (Simple Tenses)

Herhangi bir yardımcı fiil almaksızın hareket, şekil-tarz, zaman ve şahıs eklerinin fiil kök veya gövdelerine bağlandığı fiil çekimidir. Fiil tabanlarına gelen şekil ve zaman ekleri fiil kiplerini oluşturur. Beşi haber yahut bildirme, dördü tasarlama yahut dilek kipi olmak üzere toplam sayısı dokuz olan fiil kipleri, *Haber* ve *Tasarlama* başlıkları altında ele alınacaktır.

1.3.7.1.1 Haber Kipleri (Indicatives)

En basit ifadesiyle fiilin bildirdiği hareketin zamanını gösterir. Haber kipleri, fiile gelen zaman ekine göre adlandırılır. Buna göre Nevbetî Divanı'nda kullanılan haber kipleri şunlardır:

1.3.7.1.1.1 Görülen Geçmiş Zaman (Past Definite Tense)

Fiilin bildirdiği hareketin görülen/duyulan geçmiş zamanda gerçekleştiğini ifade eder. Fiilin bildirdiği hareket tamamlanmıştır. Görülen geçmiş zaman, ikinci tip yani iyelik menşeli şahıs ekleriyle kişi çekimine girer.

- **/-d(I/U)/ ~ /-t(I/U)/ + [şahıs eki]**

Ünsüz uyumu bahsinde de ortaya konduğu üzere görülen geçmiş zaman eki, ünsüz uyumuna bağlı olarak ünlülerden ve sedalı ünsüzlerden sonra **/-d(I/U)/** sedasız ünsüzlerden sonra ise **/-t(I/U)/** şeklindedir. Ünsüz uyumuna aykırı tek örnek *teg-* fiilidir. *teg-* fiili hem sedalı hem sedasız ünsüzle başlayan görülen geçmiş zaman ekiyle birlikte ikili kullanıma sahiptir: *teg-ti* 18a/01, *teg-di* 25a/02

Ekin ünlüsü çoğunlukla düz kullanılmakla birlikte 4 fiile bağlı 5 fiil çekiminde yuvarlak ünlü kullanılmıştır:

- 1. Teklik Şahıs:** *bar-dı-m* 14a/04, *kal-dı-m* 23b/05, *kıl-dı-m* 01a/02, *sağın-dı-m* 36b/07, *yaşa-dı-m* 17a/09, *yıkıl-dı-m* 03a/10, *eyle-di-m* 11b/06, *ilin-di-m* 03a/10, *iste-di-m* 32b/08, *kél-di-m* 03a/04, *bol-du-m* 07a/01, *kör-dü-m* 09b/01, *ayıt-tı-m* 39b/05, *yat-tı-m* 19b/08, *ét-ti-m* 31b/05, *iç-ti-m* 24b/07, *kof-tu-m* 20a/05, *tüş-tü-m* 24b/04, *ér-di-m* 06b/08; *kıl-ma-dı-m* 19a/05, *taf-ma-dı-m* 24b/09, *tap-ma-dı-m* 27b/08, *tuy-ma-dı-m* 11b/08, *bil-me-di-m* 23b/08, *kör-me-di-m* 19b/02, *üz-me-di-m* 06b/06
- 2. Teklik Şahıs:** *kıl-dı-ñg* 08b/10, *bér-di-ñg* 09a/03, *dé-di-ñg* 33b/10, *eyle-di-ñg* 03b/11, *bol-du-ñg* 32a/08; *kıl-ma-dı-ñg* 26a/01, *tuy-ma-dı-ñg* 05b/07
- 3. Teklik Şahıs:** *al-dı* 06b/07, *ay-dı* 27b/11, *bol-dı* 01a/09, *koy-dı* 23b/07, *kıl-dı* 01a/11, *ol-dı* 01b/09, *sal-dı* 24b/06, *uçra-dı* 40b/03, *ur-dı* 31a/04, *bér-di* 04a/02, *kör-di* 40b/03, *kir-di* 36a/05, *köy-di* 06b/05, *kél-di* 17b/02, *teg-di* 25a/02, *eyle-di* 04a/01, *körün-di* 39b/04, *é-di* 17a/01, *ér-di* 01b/11, *örte-di* 17b/01, *köydür-di* 38a/05, *kéltür-di* 27b/11, *öltür-di* 24b/05, *ağ-tı* 24b/09, *aş-tı* 07b/08, *at-tı* 09a/11, *bağ-tı* 18a/01, *çık-tı* 09a/07, *tut-tı* 21a/01, *yarat-tı* 01b/02, *ét-ti* 14a/05, *két-ti* 30b/02, *öt-ti* 06b/03, *teg-ti* 18a/01, *tüş-ti* 18a/06, *yét-ti* 17a/10; *bol-ma-dı* 06b/09, *kal-ma-dı* 34b/09, *kıl-ma-dı* 09a/09, *sor-ma-dı* 06b/05, *tur-ma-dı* 32a/10, *kél-me-di* 32a/10
- 1. Çokluk Şahıs:** *kal-du-ğ* 38b/05
- 2. Çokluk Şahıs:** *ét-ti-ñgiz* 16b/09, 16b/10, 17a/01, 17a/02, 17a/04
- 3. Çokluk Şahıs:** *bol-dı-lar* 01a/03, *kıl-dı-lar* 31b/08, *kir-di-ler* 02a/01

• *hiç tā‘at kılğanım yok* “kılmadım” 23a/10 yapısı, Türkistan Türk şivelerinde olduğu gibi görülen geçmiş zamanın olumsuzuna karşılık gelmektedir.

1.3.7.1.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman (Past Indefinite Tense)

Metnimizde işlek olarak kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki, /-p/ zarf-fiil ekiyle *tur-* fiilinin geçmiş zaman biçiminin tekibiyle ortaya çıkan yapıdır. Ancak tüm örneklerde *tur-* fiilinin geniş zaman olan *turur*’un geniş zaman eki, tüm örneklerde düşürülmüştür. Yani *tur-* fiilinin artık tam olarak eklediğini söylemek mümkündür. Öğrenilen geçmiş zamanın 1. teklik şahıs çekiminde *tur-* yardımcı fiilinin hiç kullanılmadığını, /-min/ şahıs ekinin /-p/ zarf-fiil ekine doğrudan geldiğini görüyoruz. Ekin 3. teklik kişi çekiminde kullanılan biçiminde /p/ ünsüzünden sonra gelen ekleşmiş *tur*-un daima sedalı/tonlu şekliyle kullanıldığı dolayısıyla ünsüz uyumuna aykırılık arz ettiği ilgili bölümde etraflıca anlatılmıştı. Ekin ikinci morfemi olan /dUr-/’un yalnızca yuvarlak ünlülü olarak kullanılması da düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık meydana getirmiştir. Zarf fiil ekinden önceki yardımcı ünlü kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna daima tabidir.

Metinde geçen diğer öğrenilen geçmiş zaman eki /-mİş/ olup sadece iki manzumede ve iki fiilde kullanılmıştır. Bunlardan birinde teklik 1. şahıs çekiminde Oğuz Türkçesi özelliği ile /-miş-em/ yapısında kullanılmıştır. Öğrenilen geçmiş zaman eki işleviyle kullanılan /-gandur/ yapısı da metinde bir kez geçmektedir.

Öğrenilen geçmiş zaman ekinin metnimizde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi başkasından öğrenilen, yapıp sonradan hatırlanan ya da farkında olmadan yapılan fiiller için kullanıldığını söylemek güçtür. Ekin birçok kullanımda görülen geçmiş zaman anlamıyla karıştığı açıktır. Örneğin, *tevbe eylepmin Hudāyā yazuḡumnı sēn kéçūr* 23b/07 mısrasında geçen öğrenilen geçmiş zaman kullanımında failin hareketi başkasından öğrendiğini yahut farkında olmadan gerçekleştirdiğini veyahut önceden yapıp unuttuğu ve sonradan hatırladığını ifade eden bir anlam özelliği bulunmamaktadır. Kanatimizce bu kullanımda fiile bir kesinlik ve kararlılık anlamının yüklenmesi söz konusudur. *Nefs yolıda ḡarıp-min tuḡm-ı ‘iṣyān tarıpmın / dergāhınḡga yanıp-min yā Rabbenā ḡalemnā* 03a/11 beytinde geçen *ḡarıp-min* ve *tarıpmın* örneklerinde bir iradesizlik, şuursuzluk anlamı söz konusu iken *yanıpmın* çekiminde ise aksine bir idrak, kararlılık ve kesinlik ifadesi mevcuttur. Özellikle 3. teklik şahıs çekimindeki birçok

örnekte Türkiye Türkçesindeki */-mİşTİr/* yapısında olduğu gibi bildirme anlamının baskın olduğunu belirtmek gerekir. Öğrenilen geçmiş zaman kullanımlarının semantik bağlamda incelenmesinin gereği aşikârdır.

/-pmin/, /-İpdUr/, /-UpDUR/

1. Teklik Şahıs: *eyle-pmin* 23b/07, *har-ıpmın* 03a/11, *tar-ıpmın* 03a/11, *yan-ıpmın* 03a/11, *iç-ıpmın* 14a/07, *kél-ıpmın* 01b/10, *bol-upmın* 14a/02, *tur-upmın* 07a/03, *kör-üpmın* 13b/11

2. Teklik Şahıs: -

3. Teklik Şahıs: *kıl-ıpdur* 37a/11, *yarat-ıpdur* 01b/04, *yastan-ıpdur* 37b/09, *yat-ıpdur* 30b/11; *bér-ıpdür* 27b/02, *çörkel-ıpdür* 37a/02, *kél-ıpdür* 08a/11, *két-ıpdür* 17a/11, *yèt-ıpdür* 04b/04; *oltur-updur* 13b/11, *ol-updur* 27a/06, *tur-updur* 37b/10, *öt-üpdür* 05b/07, *tüş-üpdür* 04b/04

1. Çokluk Şahıs: *bil-ıpdür-miz* 38b/04, *tut-updur-miz* 04a/03

3. Teklik Şahıs: *bér-ıpdür-ler* 33b/02

• */-miş/*

Yalnızca iki fiilde, 1 ve 3. teklik şahıs çekimleriyle kullanılmıştır. Yukarıda değinilen semantik değerlendirme bu ek için de geçerlidir.

Ör. *eyle-miş* 20a/04, 20a/05, 20a/06; *kéltür-miş-em* 31a/09, 31a/10, 31a/11

/-ğan/

/-GAN/ sıfat fiil eki, Çağatay Türkçesi metinlerinde ve yalnızca 3. teklik ile 3. çokluk şahıs çekimleriyle seyrek olarak kullanılabilir. Metnimizde tek örnekte geçmektedir. Ekin geçtiği fiil çekimlerinin Türkiye Türkçesindeki */-mİşTİr/* kalıbıyla mı yoksa Türkistan şivelerinde olduğu gibi uzak geçmiş zaman anlamını ifade edecek şekilde görülen geçmiş zaman ekiyle mi aktarılması gerektiği hususu üzerinde durulmalıdır. Ör. Nevbeti biçäre hem imân *ay-ğandur* sañğa 04a/07

1.3.7.1.1.3 Şimdiki Zaman (Continuous Tense)

Çağatay Türkçesinde şimdiki zaman kipi, */-A/, /-y/* zarf-fiil ekleriyle *tur-* ve *yoru-* fiillerinin bir araya geldiği yapılar aracılığıyla karşılanır. Metnimizde geçen 10 şimdiki

zaman kipi çekiminden 9'u bu şekilde, 1'i ise Karahanlı Türkçesi şimdiki zaman kipi eki /-yür/ eki ile yapılmıştır.

- **-a+dur < tur-ur + şahıs zamiri**
-y+dür < tur-ur +şahıs zamiri

1. Teklik Şahıs: *tart-adur-min* 24b/04, *tur-adur-min* 34a/01, *til-e-ydür-min* 09b/08

2. Teklik Şahıs: -

3. Teklik Şahıs: *ayt-adur* 39b/08, *kıl-adur* 25b/06, *kıl-ma-ydur* 39a/01, *tile-ydür* 04b/03

1. Çokluk Şahıs: -

2. Çokluk Şahıs: -

3. Çokluk Şahıs: *ayt-adur-lar* 40a/01, *dé-ydür-ler* 41b/04

- **-yür+şahıs zamiri**

Aslında geniş zaman ekidir. Şimdiki zaman fonksiyonunda kullanıldığından bu madde kapsamına alınmıştır. Tek örnekte geçmektedir: *iste-yür-min* 19b/03

1.3.7.1.1.4 Gelecek Zaman (Future Tense)

Metnimizde iki türlü gelecek zaman eki kullanılmıştır. Bunlardan ilki, asıl gelecek zaman eki olan ve şahıs zamirleriyle kişi çekimine giren /-GA/, /-GAy/-KAy/ ekidir. Bu eklerin istek işleviyle kullanıldığına metnimizde rastlamak mümkündür. /-GAy/, /-key/ gelecek zaman ekinin kalın şeklinde ünsüz uyumsuzluğu görülürken ince ünlülü şekillerinde ünsüz uyumu mevcuttur. /-GA, -KA/ gelecek zaman ekinin metinde geçen 3 örneğinde de ünsüz uyumu mevcuttur.

- **/-ğa/, /-ke/**

Ör. *kıl-ğa-sin* 04b/09, *bol-ğa-miz* 38b/06; *nét-ke-sin* 28b/03

- **/-GAy/, /-KAy/+ [şahıs zamiri]**

1. Teklik Şahıs: *bol-ma-ğay-min* 38a/07; *dé-gey-min* 23b/02

2. Teklik Şahıs: *kutul-ğay-sin* 33b/06; *eyle-gey-sin* 11b/11

3. Teklik Şahıs: *asra-ğay* 40a/02, *ayt-ğay* 04a/11, *bol-ğay* 02b/05, *kıl-ğay* 02b/03, *tur-ğay* 28a/07, *tut-ğay* 20a/11, *yandur-ğay* 23b/11; *bol-ma-ğay* 02a/06, *çık-ma-ğay*

24b/08, *kal-ma-ğay* 39a/09; *bér-gey* 02b/07, *dé-gey* 34a/04, *eyle-gey* 04b/10, *iber-gey* 22a/05, *kéçür-gey* 05a/09, *kél-gey* 05b/03, *kör-gey* 14b/04, *yét-kür-gey* 16a/08; *bil-me-gey* 08b/05, *kél-me-gey* 07b/10, *kir-me-gey* 20b/02, *kör-me-gey* 06b/08, *yét-me-gey* 40a/07; *ét-key* 18b/06, *kéç-key* 33a/11, *öt-key* 23b/11, *tüş-key* 39b/02, *yét-key* 04b/01, *yét-key* 22a/07

1. Çokluk Şahıs: -

2. Çokluk Şahıs: -

3. Çokluk Şahıs: *kıl-ğay-lar* 20b/03; *bol-ma-ğay-lar* 38a/05; *eyle-gey-ler* 07a/06

• ***/-GU/*, */-kü/* + İyelik eki + *dur* < *tur-ur***

Metinde geçen diğer gelecek zaman yapısı ise sıfat-fiil kökenli */-GU/-KU/* ekinin üzerine iyelik ekinin gelmesiyle oluşur. Kesin gelecek zaman anlamı yansıtan bu ekin bünyesindeki sıfat fiil eki gelecek zaman, iyelik eki ise şahıs işleviyle kullanılır. Ekin çokluk şahıs çekimleri metinde geçmemektedir. Bu ekin sekiz kelimedede geçen tüm kullanımlarında ünsüz uyumu mevcuttur. 3. Teklik şahıs çekiminde *dék* benzetme edatından önce geldiği durumlarda iyelik eki almadığı görülmektedir. İyelik ekinden sonra *tur-* fiilinin geldiği fiil çekimlerini Türkiye Türkçesine, kesin gelecek zaman anlamını içermek üzere “-*caktır*” yapısıyla aktarmak gerekir.

1. Teklik Şahıs: *nét-kü+m* 23b/01, *yét-kü+m* 14a/03

2. Teklik Şahıs: *yandur-ğu+ng* 31a/06

3. Teklik Şahıs: *bol-ğu+sı* 04b/09, *bol-ğu+sı+dur* 05a/01; *kél-gü+si+dür* 12a/08, *öltür-gü dék* 26b/09; *öt-kü+si+dür* 04b/05

1.3.7.1.1.5 Geniş Zaman (Simple Present Tense)

Metinde geçen geniş zaman ekleri */-r/*, */-Ar/*, */-Ur/* ekleridir. Bu ekler, geniş zaman anlamının yanı sıra şimdiki zaman ifadesi de taşımaktadır.

• ***/-r/* + [şahıs zamiri]**

Yalnızca ünlü ile biten fiil tabanlarından sonra kullanılır.

1. Teklik Şahıs: *dé-r-min* 23a/11, *şarâb eyle-r-min* 07b/05, *fütü-r-min* 22a/04, *oğu-r* 33b/03, *oğu-r-min* 11b/07, *yürü-r-min* 18b/11,

2. Teklik Şahıs: *yürü-r-sin* 06b/01, *yığla-r-sin* 04b/04

3. Teklik Şahıs: *eyle-r* 10a/10, *kılda-r* 35a/03, *tile-r* 29a/07, *yürü-r* 25a/11,

1. Çokluk Şahıs: -

2. Çokluk Şahıs: -

3. Çokluk Şahıs: *kılda-r-lar* 10b/03, *tile-r-ler* 11a/07

• **/-Ar/ + [şahıs zamiri]**

Ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra kullanılır.

1. Teklik Şahıs: *tap-ar-min* 30b/09, *yut-ar-min* 06b/07; *kéz-er-min* 39b/11, *két-er-min* 23b/04

2. Teklik Şahıs: *yat-ar-sin* 05b/03, *öl-er-sin* 29b/03

3. Teklik Şahıs: *tap-ar* 21b/10, *tut-ar* 01b/06, *ur-ar* 18a/11, *yığ-ar* 33b/02; *ét-er* 14b/08, *iç-er* 22b/03, *kiy-er* 14b/01, *kör-er* 42a/08, *köy-er* 04a/09, *öt-er* 17a/05

1. Çokluk Şahıs: -

2. Çokluk Şahıs: -

3. Çokluk Şahıs: *at-ar-lar* 10b/02, *koy-ar-lar* 41b/07, *kuç-ar-lar* 21b/04, *soy-ar-lar* 41b/05, *tap-ar-lar* 41b/11, *ur-ar-lar* 14b/03; *kir-er-ler* 33b/03

• **/-Ur/+ [Şahıs Zamiri]**

Metinde en sık kullanılan geniş zaman ekidir. Bir örnek dışında daima ünsüzlerden sonra kullanılmıştır. 3 örnekte /t/ , 2 örnekte /-n/ ünsüzlerinden, diğer örneklerin tamamında ise /l,r/ ünsüzlerinden sonra kullanılmıştır. Sadece yuvarlak ünlülü şekli bulunduğundan bu ek, düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi değildir.

1. Teklik Şahıs: *bar-ur-min* 08a/06, *kıl-ur-min* 11a/04; *bér-ür-min* 37a/11, *bil-ür-min* 38b/02, *ér-ür-min* 07b/01

2. Teklik Şahıs: *kıl-ur-sin* 11a/02, *ér-ür-sin* 01a/05

3. Teklik Şahıs: *al-ur* 28a/11, *atıl-ur* 09b/06, *bol-ur* 12b/03, *çaķıl-ur* 16b/04, *ķal-ur* 17a/05, *kıl-ur* 08b/06, *oltur-ur* 17b/10, *tafil-ur* 16b/02, *tıķıl-ur* 16b/05, *yanķıl-ur* 16b/04, *yandur-ur* 15a/07, *ayt-ur* 03a/08; *bér-ür* 10b/01, *bil-ür* 11b/06, *ér-ür* 01b/03, *körün-ür* 18a/08, *örten-ür* 07a/02, *kéltür-ür* 18a/10, *kél-ür* 05a/03, *öltür-ür* 17b/08,

yétkür-ür 15b/11, körset-ür 18b/02

1. Çokluk Şahıs: *bar-ur-miz 23a/08*

2. Çokluk Şahıs: -

3. Çokluk Şahıs: *al-ur-lar 41b/04, bol-ur-lar 07a/05, kı-l-ur-lar 06a/09, sal-ur-lar 41b/04, satıp al-ur-lar 41b/09, ayt-ur-lar 33b/01; bér-ür-ler 33b/01, ér-ür-ler 02a/02*

• **Geniş Zamanın Olumsuzu: /-mAs/**

Metnimizde geniş zamanın olumsuzu yalnızca /-mAs/ ekiyle yapılmıştır, ekin bünyesindeki /s/ sesinin düştüğü örnek yoktur. Ekin /-mAz/ şekli metinde mevcut değildir. Oğuz Türkçesi etkisi olarak /-mAn/ ve geniş zamanın olumsuzundan sonraki şahıs zahirinin eklediği /-mez-em/ şekilleri görülmez. Metinde geçen geniş zamanın olumsuzunun tüm örnekleri 3. teklik ve çokluk şahıs çekimleridir, diğer şahıslara ait çekim örnekleri bulunmamaktadır.

3. Teklik Şahıs: *aṅḡla-mas 30a/09, bol-mas 34b/10, koy-mas 37b/10, kı-l-mas 17a/08, tap-mas 25a/04, étal-mas 35b/01; bil-mes 11b/06, irâdet eyle-mes 15b/01, iste-mes 26a/04, kir-mes 26a/07, kérek-mes 32b/02, öç-mes 38b/10, öksü-mes 17b/03, yé-mes 22b/04*

3. Çokluk Şahıs: *kutul-mas-lar 33b/04, kı-l-mas-lar 11a/08; dé-mes-ler 11a/08*

1.3.7.1.2 Tasarlama/ Dilek Kipleri Dilek Kipleri (Desiteratives)

Yapılması emredilen, şarta bağlanan, istenen ve gerekli görülen bir hareketi karşılayan kiplerdir. Tasarlama kipleri zaman değil, şekil ifade eder. Ancak ifade edilen şekillerin tümü gelecek zamana yönelik olduğundan henüz gerçekleşmemiş bir hareket söz konusudur.

1.3.7.1.2.1 Emir Kipi (Imperative)

Emir çekiminde altı şahsı karşılamak üzere her şahıs için farklı bir şekil eki kullanılır. Bu sebeple söz konusu bu ekler aynı zamanda şahıs ekleri olup *üçüncü tip şahıs ekleri* olarak adlandırılır. Emir kipinin olumsuzu, olumsuz fiil gövdelerine emir ekinin getirilmesiyle teşkil edilir.

1. Teklik Şahıs

- /-y/, /-Ay/

Ünlü ile biten fiillere /-y/, ünsüzle bitenlere ise /-Ay/ şeklinde gelir.

Ör. *fidā eyle-y* 04a/08, 19a/07, 19b/10, 23b/06, 24a/11, 24b/06, 32b/10, 37b/08; *ayt-ay* 11a/04, *bar-ay* 23b/05, *bol-ay* 04a/08, *kıl-ay* 15b/07, *tap-ay* 32b/01; *iç-ey* 30a/03, *kél-ey* 32a/10, *nét-ey* 15b/05

- /-ayın/, /-yin/

Ünlü ile biten fiillere /-yIn/, ünsüzle bitenlere ise /-AyIn/ şeklinde gelir.

Ör. *néyle-yin* 15b/09; *ayt-ayın* 21a/09, *kıl-ayın* 33a/03

- /-eñg/

Tek örneği vardır: *nét-eñg* 37a/02

2. Teklik Şahıs

- /ø/, /-GII/, /-Kıl/

Eksiz ya da kuvvetlendirme fonksiyonlu /-GII/, /-Kıl/ ekleriyle yapılır. Bu ek, kalın sıralı ve sedasız/tonsuz ünsüzle biten tüm örneklerde ünsüz uyumuna aykırı, bir örnekte uyuma tabi iken ince ünlülü, sedasız/tonsuz örnekler ise uyum dâhilindedir. Sedalı/tonlu örnekler de uyuma bağlıdır.

Ör. *al!* 30a/01, *ayıt!* 06b/04, *bér!* 03b/05, *bil!* 02a/03, *bol!* 02b/01, *çıkar!* 38a/08, *iber!* 22a/08, *kéçür!* 08a/08, *de!* 35b/09, *oğu!* 14b/07, *öte!* 36a/01, *sora!* 08b/04; *asra-ğıl* 05b/08, *bağla-ğıl* 35b/11, *çağla-ğıl* 35b/11, *sağla-ğıl* 36b/02, *taşla-ğıl* 40a/11, *ula-ğıl* 35b/11, *yığla-ğıl* 13a/01; *ayıt-ğıl* 36a/06, *bağ-ğıl* 30b/02, *kop-ğıl* 36a/04, *koy-ğıl* 36a/06, *bol-ğıl* 08b/03, *tut-ğıl* 22a/01; *ayıt-kıl* 02a/08; *eyle-gil* 01b/07, *izde-gil* 02b/04, *yé-gil* 05a/08; *bér-gil* 03b/06, *bil-gil* 14b/09, *kéç-ür-gil* 11b/07, *kör-gil* 22b/08, *köter-gil* 22b/11; *ayıt-kıl* 02a/08; *ét-kil* 10a/02, *iç-kil* 10a/08, *tök-kil* 05a/11

Olumsuz çekim örnekleri: *bol-ma-ğıl* 05b/01, *kal-ma-ğıl* 05b/01, *kıl-ma-ğıl* 05a/06, *tut-ma-ğıl* 05b/04; *bér-me-gil* 19a/01, *ét-me-gil* 04b/02, *sözle-me-gil* 32a/02

3. Teklik Şahıs

- /-sUn/

Ekin yalnızca yuvarlak ünlülü şekilleri olduğundan düzlük-yuvarlaklık uyumuna

bağlanmaz.

Ör. *ayıt-sun* 34a/02, *bağışlan-sun* 28b/08, *bar-sun* 01b/01, *bol-sun* 02a/07; *bol-ma-sun* 24a/03; *bil-sün* 22a/09, *bil-me-sün* 22a/09

1. Çokluk Şahıs

- /-*alîng*/, /-*alı*/, /-*II*/

Her iki ek de birer örnekte kullanılmıştır: *bar-alîng* 07a/04, *bol-alı* 39b/07, tevbe kılalı 41a/01, *iste-li* 40b/10

2. Çokluk Şahıs

Ünlüyle biten fiil tabanlarına doğrudan, ünsüzle bitenlere ise araya yardımcı ünlü olarak eklenir. Bu yardımcı vokal, kalınlık-incelik ve düzlük yuvarlaklık uyumuna tabidir.

- /-*ng*/

Ör. *bil-i-ng* 15a/10, *işit-i-ng* 14b/04, *bol-unğ* 22b/05, 22b/10, 23a/08

- /-*ngız*/

Ör. *ayt-ı-ngız* 39a/02, *kıl-ı-ngız* 17a/08, *bil-i-ngiz* 17a/05; *bol-ma-ngız* 18b/01, *kıl-ma-ngız* 14a/07; *ét-me-ngiz* 37a/01, *eyle-me-ngiz* 17a/06, *yé-me-ngiz* 16b/02

- /-*ngıAr*/

Ör. *dé-ngler* 26a/08, *oğu-nglar* 11a/11; *kıl-ı-nglar* 14b/04; *bil-i-ngler* 21a/10; *kof-u-nglar* 11a/11, *tut-u-nglar* 21a/09; *tut-ma-nglar* 26a/04, *bil-me-ngler* 30a/09, *dé-me-ngler* 41b/02

3. Çokluk Şahıs

Metnimizde çokluk 3. şahıs emir çekimine ait örnek bulunmamaktadır.

1.3.7.1.2.2 Şart Kipi (Conditional)

Şart çekimi, fiil kök ve gövdelerine şart kipi eki /-*sA* < -*sAr*/’nın getirilmesiyle yapılır. Olumsuz, olumsuz fiil gövdelerine şart ekinin eklenmesiyle oluşur. Şart kipinin şahıs çekiminde yalnızca iyelik menşeli şahıs ekleri kullanılmıştır, zamir kökenli şahıs unsuru metnimizde kullanılmamıştır. Şart ekinin semantik bağlamında, şart ifadesinin yanı sıra dilek-şart, zarf-fiil anlamları da mevcuttur.

1. **Teklik Şahıs:** *ayt-sa-m* 02a/06, *bar-sa-m* 25b/08, *bol-sa-m* 34b/06, *kıl-sa-m* 12b/11, *ol-sa-m* 12b/09, *tap-sa-m* 31b/10, *yığla-sa-m* 04b/01; *bil-se-m* 32b/01, *dé-se-m* 23b/05, *beyân eyle-se-m* 01a/08, *iç-se-m* 10a/01, *iste-se-m* 32b/01, *kör-se-m* 04a/09, *öl-se-m* 22a/06, *yét-se-m* 33a/06
2. **Teklik Şahıs:** *bol-sa-ñg* 07a/11, *kıl-sa-ñg* 10b/08, *kıl-ma-sa-ñg* 38b/05, *tap-sa-ñg* 22b/08, *bér-se-ñg* 19b/04, *rahm ét-me-se-ñg* 11a/03, *ümîd ét-se-ñg* 16b/07, *vâşıl eyle-se-ñg* 09b/06, *kör-se-ñg* 05a/05
3. **Teklik Şahıs:** *aç-sa* 12a/03, *ayrıl-sa* 06a/10, *bar-sa* 35b/01, *bol-sa* 01a/08, *çık-sa* 13a/09, *h^vâhla-sa* 29a/09, *kaz-sa* 16b/05, *koy-sa* 06a/07, *kıl-sa* 07a/02, *ol-sa* 06a/09, *oltur-sa* 21b/10, *sor-sa* 14a/11, *sız-sa* 12b/10, *tafil-sa* 24a/05, *tap-sa* 33b/11, *tur-sa* 06a/06, *tut-sa* 18a/08, *ur-sa* 01a/06; *bil-se* 24a/08, *bér-se* 20a/11, *dé-se* 15a/03, *terk ét-me-se* 21b/01, *naşîb ét-se* 13a/11, *‘adâvet eyle-se* 02a/08, *iber-se* 22a/02, *iç-se* 10a/06, *iste-se* 14b/10, *kir-se* 33a/05, *kél-se* 04b/09, *sözle-se* 26a/05, *teg-se* 18a/09, *tök-se* 10a/05, *yét-se* 10a/07; *bol-ma-sa* 30a/10, *kıl-ma-sa* 35b/06, *iç-me-se* 28a/05

1 ve 2. Çokluk Şahıs: -

3. **Çokluk Şahıs:** *çık-sa-lar* 12a/06, *koy-sa-lar* 40a/07, *kıl-sa-lar* 12a/05, *sor-sa-lar* 23a/10, *tut-sa-lar* 07a/06, *bér-se-ler* 31b/11, *kél-se-ler* 12a/04

1.3.7.1.2.3 İstek Kipi (Optative)

Çağatay Türkçesinde istek kipine özgü bir şekil ve zaman eki bulunmadığından istek ifadesi için umumiyetle gelecek zaman, bazen de emir eklerinden yararlanılır. İlgili maddelerde bilgi verildiğinden burada gelecek zaman ve emir kiplerinin şahıs çekimlerine değinilmemiştir. Yine kimi metinlerde istek anlamı yansıtabilecek şekilde kullanılan /-mAKÇI/ ekinin metnimizde örneği bulunmamaktadır.

Gelecek zaman eklerinin istek fonksiyonlu kullanıldığı örnekler:

- hizmet pîr-i kâmil *kılğasin* 04b/09 “Bir kâmil pire hizmet kılasın.”
- *tileydürmin* Hüdâyım *asragay* bād-ı hâzânıdın 40a/02 “Allah’ımın seni hazan rüzgârlarından korumasını dilerim.”
- rahm kıl yâ Rab *kabûl bolğay* ki imânım sañga 04b/03 “Ya Rab, merhamet et ki sana

olan imanım kabul olsun.”

- *bolmağaylar* hiçkim méndék belāğa mübtelā 38a/05 “Hiçkimse benim gibi belaya müptela olmasın!”
- *tā kıyāmet çıkmāğay* keyfi muḥabbet bādesi 30a/04 “Aşk şarabının keyfi ta kıyamete dek kaybolmasın.”

Emir eklerinin istek fonksiyonlu kullanıldığı örnekler:

- ölgüçe bendeñg *bolay* ey şāh-ı ḥübānım sañga 04a/08 “Ey güzellerin şahı sevgilim, ölene dek senin kulun olayım!”
- *tā tirigdürmin fīdā eyley* ten ü cānım sañga 04a/08 “Diri olduğum sürece tenimi ve ruhumu sana feda eyleyeyim.”
- *séni mén istesem* kaydın *tapay* ey şāh-ı ḥübānım 32b/01 “Ey güzeller şahı sevgilim, ben seni aradığımda nereden bulayım?”
- *baralñg* zār u yığlap ey yarānlar āsitānıga 07a/04 “Ey dostlar, o sevgilinin eşğine ağlayıp inleyerek varalım!”

• -mek bol-

Türk şivelerinde olduğu üzere /-mak bol-/ yapısı da metnimizde istek fonksiyonlu olarak kullanılmıştır.

Ör. ziyāret *eyle-mek boldı* 07a/01 “ziyaret etmek istedi”

1.3.7.1.2.4 Gereklilik Kipi (Necessitative)

Çağatay Türkçesinde gereklilik kipi için “*kérekdür, kérek durur/turur, -mAk kérek, -sA kérek* yapılarının yanı sıra /-GU/ sıfat-fiil eki, /-GU/ sıfat-fiil ekiyle /-IUK/ isimden isim yapma ekinin birleşmesiyle oluşan /-GUIUK/ eki, seyrek olarak da /-mAII/ eki kullanılır. Metnimizde bunlardan yalnızca -mAk kérek yapısı kullanılmıştır.

Ör. bendelik *kıl-mağ kérek* 26b/01, buyurğan emrini tut-*mağ kérek* 26b/01, zekāt bir-*mek kérek* 26b/02, edā *kıl-mağ kérek* 26b/03, zıkr ü şenā *kıl-mağ kérek* 26b/04, şundağ *kérek* 26b/05, rızā *kıl-mağ kérek* 26b/06, ḥatm u du‘ā *kıl-mağ kérek* 26b/08

Bir örnekte ise gerekliliğin olumsuz anlamı *kerekmes* kelimesiyle verilmiştir:

méniñg-dék kul *kerekmes* mü sañga ey şāh-ı ḥübānım 32b/02

1.3.7.2 Birleşik Çekim (Complex Tenses)

Fiillerin birleşik çekimi genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de *ér-/é-* yardımcı fiilinin (ek-fiilinin) görülen geçmiş ve öğrencilen geçmiş zaman çekimleri ile şart kipi çekiminin, basit çekimli kiplere getirilmesiyle meydana gelir. Birleşik çekim, Türkiye Türkçesi dil bilgisinde olduğu üzere Çağatayca dil bilgisi çalışmalarında da *Hikâye, Rivayet ve Şart Birleşik* olarak üç başlıkta incelenir.

Birleşik çekimin metnimizde çok az örneği vardır:

1.3.7.2.1 Gelecek Zamanın Hikâyesi

Tek örneği vardır: *körmegey érdim* “görmeyecektim” 06b/08, 39b/07

1.3.7.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Tek örneği vardır: *bolğan érken* “olduymuş” 30b/04

1.3.7.2.3 Şartın Hikâyesi

Tek örneği vardır: *bilsem é- di* “bilseydim” 32b/01

1.3.7.3 Fiil Çekiminde Soru (Interrogative Conjugations)

Çağatay Türkçesinde soru çekimi *mu/mü* soru edatıyla (ekiyle) yapılmaktadır. Metindeki tüm kullanımlarında eklendiği fiile bitişik yazılmıştır. Tüm kullanımları basit fiil çekimlerinden sonradır. Eklendiği fiil sayısı yedidir.

Ör. *kıldıñg mu* 08b/10, *bomas mu* 34b/10; *yétkey mü* 04b/01, *bérding mü* 09b/03, *kérekmes mü* 32b/02, *kélgey mü* 34a/07, *kéldi mü* 34b/02

1.3.7.4 FİİLİMSİLER

1.3.7.4.1 İsim Fiiller (Infinitives)

Çağatay Türkçesinde işlek olarak kullanılan isim-fiil eki */-mAK/*’tır. */-mA/* ve */-Iş/* ekleri, hareket ismi değil, fiilden isim yapma işleviyle kullanılır. Metnimizde kullanılan isim-fiil eklerinin sayısı 3 olup bunlardan */-mağ/* eki, */mAK/* ekinin fonetik bir türevidir.

- */-mAK/ ~ /-mağ/*

Fiillerin geçici, hareket isimlerini yapar. Kalıcı isim yapma işleviyle kullanılsa da bunun örneği metnimizde bulunmamaktadır. Bütün fiil kök ve gövdelerine gelebilir. Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır. Üzerine isimden isim yapım ekinin

yanı sıra iyelik ve hâl ekleri gibi isim çekim eklerini de alabilmektedir. İsim çekim eklerini aldığı örneklerin ikisinde ünsüz uyumuna (*bolmağ+dın* 31a/01, *ulamağ+ ğa* 37a/08), birinde ise (*ayrılmağ+ım* 04b/01) ünsüz yumuşaması kwalına aykırılık görölmektedir.

Ör. *karı-mağ* 28a/08, *kıl-mağ* 26b/01, *tut-mağ* 26b/01, *bér-mek* 26b/02, *eyle-mek* 07a/01, *kör-mek* 17b/11, *köydür-mek* 04a/11, *köy-mek* 12b/08, *öl-mek* 12b/06, *yé-mek* 27a/06; *ayrıl-mağ+ım* 04b/01, *bol-mağ+dın* 31a/01, *ula-mağ+ ğa* 37a/08, *köy-mek+lik* 14b/02; *ayıt-mağ+lık* 14a/11, *korğ-mağ+lık* 08a/08, *tut-mağ+lık* 14a/10 *öl-mek+lig* 14a/09

- /-ş/

Tek örneğı vardır: *yürü-ş+ i* 14a/01

1.3.7.4.2 Partisipler/Sıfat-fiiller (Participles)

Varlıkların hareket vasıflarını karşılayan kelimeler olduğundan isim cinsinden kelimelerdir. Bu nedenle Muharrem Ergin tarafından *isim fiil* diye de adlandırılmıştır.¹¹ Partisip ekleri, barındırdıkları hareket ifadesinin dışında zaman ifadesi de taşırlar. Geçici hareket vasfı yansıtan partisipler kimi zaman isim çekim ekleri alabilirler ancak asıl işlevleri nesnelerin hareket vasıflarını bildirmektir. Yani sıfat fonksiyonlu olarak kullanılırlar. Öte yandan kendilerinden sonra şahıs ekleri alarak fiil çekimi oluşturdukları da görölür.

Metnimiz partisip ekleri bakımından zengin değildir.

- /-Ar/, /-ur/

Geniş zaman partisibidir. Birçok örnekte kullanılmış olup bunların dördünde /-GA/ datif ekiyle birleşerek “-meğ, -mAk için/-mAk üzere” anlamlı gerundium eki teşkil eder. Birinde ise akkuzatif eki alarak hareket ismi bildirme işleviyle adlaşmıştır.

Ör. hâlim *sor-ar+ğa* keldi mü 34b/02, dâhil-i cennet *bol-ur+ğa* 28a/06, merhem *ét-er+ge* kıldı ‘âr 15b/06, muhabbet bâdesini nûş *eyle-r+ge* 07a/03; behişt-i câvidânığa *kir-er+ni ħ*^vâhlasa 29a/09

¹¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım, İstanbul, 2002, s.333.

Yalnız iki örnekte geniş (gelecek) zaman ifadesi taşıyan sıfat işlevinde kullanılmıştır: *öl-er* vaqtimde 30b/05, 32b/04; *bil-ür* bilmes günāhımnı 11b/06

• **/-GAn/, /-ken/**

Geniş zaman partisibi kabul edilse de geçmiş zaman anlamı baskındır. *yaq-ğan* 31a/05 örneği dışında ünsüz uyumuna tabidir.

Ör. *açıl-ğan* kız 17b/09, *buyur-ğan* emrini 14a/10, *çal-ğan* kız 18b/03, *karar-ğan* rūzigārımğa 31a/04, *karı-ğan* kız 18a/09, *karı-ğan* çağda 31a/01, *kıl-ğan* günāhıngğa 05b/07, *saçıl-ğan* kız 17b/09, *tur-ğan* mekānıngnı 32b/01, *yaq-ğan* kibi cismimde 31a/05; *bér-gen* ni‘metige 04b/06, *kél-gen* āyetige 34a/03, ‘aziz *ét-ken* kuluñgnı 35b/01, *öt-ken* enbiyālar 01b/03

Bir örnekte kendisinden sonra gelen isim düşürüldüğünden partisip, isimleşmiştir: öter yeldék selāmet, öte-gen (müselman) farz 21b/03

Birkaç örnekte ise partisip kendisinden sonra iyelik ve hâl eklerini alarak isimleşmiştir.

Ör. *kıl-ğan+ım* yok 23a/10, *tarı-ğan+dın* kélür 13b/08; Hūdānıñ *bér-gen+i+ge* şükr eylep 29a/10, men *dé-gen+ler+ni* 18b/03, dünyā *é-ken+ni* bilmedim 23b/08

U-ğan 16b/03, yal-ğan 18a/11 örneklerinde ise partisip özelliğini kaybetmiş ve kalıcı isim olmuştur.

• **/-mes/**

Biri ikileme bünyesinde olmak üzere iki örnekte kullanılmıştır:

mü’min *ér-mes* her kişi, 26a/05, bil-ür *bil-mes* günāhımnı 11b/06

1.3.7.4.3 Gerundiumlar/Zarf-Fiiller (Gerunds)

Fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan zarflar türeten eklerdir. Gerundiumlar, iki fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerde de asıl fiile eklenilerek birleştirme görevini üstlenir. Asıl gerundium eklerinin yanı sıra hâl eklerini almak suretiyle gerundium işlevini kazanan partisip ekleri de vardır. Partisiplerin aksine metnimiz gerundium ekleri bakımından zengindir.

- /-A/, /-I/, /-U/, /-y/

Ünsüzle biten fiil tabanlarına gelerek eklendiği fiile “-arak/-erek, -ıp/-ip, -up/-üp” anlamları katan bu ekin metnimizde kullanılan birkaç işlevi söz konusudur.

a. İki fiilin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiillerin kuruluşunda bağlayıcı olarak görev yapar.

Ör. *hār étalmas* < ét-e almas 35b/01, *edā kılalمام* < kıl-a al-mam 01a/08

b. /-AdUr/, /-ydUr/ ekleriyle kurulan şimdiki zaman çekiminde kullanılır.

Ör. *tart-a-dur-min* 24b/04, *tur-a-dur-min* 34a/01, *ayt-a-dur* 39b/08, *ayt-a-dur-lar* 40a/01, *kıl-a-dur* 25b/06, *kıl-ma-ydur* 39a/01, *tile-ydür-min* 09b/08, *tile-ydür* 04b/03, *dé-ydür-ler* 41b/04

c. Kalıplaşarak zarf ve edatlar meydana getirir.

Ör. *kaşd il-e* 28a/03, *yan-a* 24a/03, *yağş-ı* < yağış-ı 24a/01, *tol-a* 10b/09¹²

- /-rge/, /-ArGA/, /-UrGA/ (< *r+ge*, *-Ar+GA*/*-Ur+GA*)

Partisip ekiyle datif ekinin birleşmesinden oluşmuş bir gerundium ekidir. Eklendiği fiili “*meğē*, *-mAk için/-mAk üzere*” anlamlı zarf yapar.

Ör. muhabbet bādesini nūş *eyle-rge* 07a/03, meded *eyle-rge* 16b/01, katl *eyle-rge* 39a/01, hālīm *sor-argā* kēldi mü 34b/02, dāhīl-i cennet *bol-urgā* 28a/06, merhem *ét-erge* kıldı ‘ār 15b/06

- /-geç/

Eklendiği fiile “-ınca” anlamı katar. Metinde *eyle-* ve *kör-* fiillerinde kullanılmıştır.

Ör. tūmār *eyle-geç* 09a/07, *kör-geç* 09b/04

- /-GAII/, /-keli/

Eklendiği fiile sebep/amaç veya zaman anlamı katar. Aşağıdaki örneklerin tümü sebep/amaç fonksiyonludur.

¹² “tola” kelimesinin, Çince *to=do* “çok” kelimesine Türkçe /+la/ enstrümental ekinin getirilmesiyle oluştuğunu ileri süren dilciler de vardır.

Ör. ziyâret *kıl-ğalı* 30b/06, imâmlar mâtemini *tut-ğalı* 30b/07, *bér-geli* ma‘kûl cevâbım yok 23a/11, ‘ilm *iste-geli* mén sefer éttim 31b/05, esb ü har yok *min-geli* 23b/05; günehkârlarını âzâd *ét-keli* 13a/04, hâzîn könglüm ‘imâret ét-keli 29b/10

- **/-geniçe/ (<gen+i+çe)**

Aslında */-GAnça/* ekidir. Metnimizde geçen tek şeklinde partisip ekiyle ekvatif ekinin arasına 3. teklik şahıs iyelik eki girmiştir. Eklendiği fiile “-dığınca” veya “-dığı kadar, -dığı gibi” anlamları katar.

Ör. koluñgdın *kél-geniçe* 02b/07

- **/-GAndA/ (<-GAn+dA)**

/-GAn/ partisibiyle lokatif ekinin birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Eklendiği fiile “-ınca/-ince” anlamında zaman ifadesi katar. İki örnekte görülür.

Ör. rûz-i mahşer *bol-ğanda* 11a/07, belâ *kél-gende* 10b/03

- **/-güçe/ (<-gü+çe)**

Partisip ekiyle eşitlik ekinin birleşmesinden doğmuştur. Eklendiği fiile “-dıkça/-dikçe” veya “-ıncaya kadar” anlamlarını katar. Tek örneği vardır: *öl-güçe* 04a/08, 39b/05

- **/-günçe/ (-gün+çe)**

Fiilden isim yapma ekiyle ekvatif ekinin birleşmesinden doğmuştur. Metinde üç olumsuz fiil tabanına eklenmiştir. Eklendiği fiillere “-ınca, -ıncaya kadar, -dıkça” anlamı katar.

Ör. *kör-me-günçe* 24b/08, *kéç-me-günçe* 26a/02, *öt-me-günçe* 20a/03

- **/-IbAn/, /-UbAn/, /-ban/**

Ünlüyle biten fiil tabanlarına */-bAn/*, ünsüzle bitenlere ise araya yardımcı ünlü alarak gelir. Çoğunlukla “-arak/-erek”, bazen de “-ınca” anlamı ifade eder.

Ör. *asra-ban* 20b/08, *dé-ben* 30b/08, *eyle-ben* 02b/03, *iste-ben* 18a/10; *bil-iben* 39a/05, *ét-iben* 34b/06

- **/-mesdin burun/**

Geniş zamanın olumsuzu ile ablatif eklerinin birleşmesinden doğmuştur. Eklendiği fiile “-madan önce” anlamı katar.

Metinde tek yerde geçer: *öl-mesdin burun* 05b/03

- **/-mAy/**

Olumsuzluk eki */-mA/* ile gerundium eki */-y/*'nin birleşmesinden meydana gelmiştir. */-A/*, */-y/* ve */-p/* gerundiumlarının olumsuz şekillerini yapar. Eklendiği fiillere “-madan” anlamı katar.

Ör. *ayt-may* 19b/07, *kıl-may* 17a/02, *taf-may* 31b/06, *tut-may* 14b/02, *tın-may* 35b/10; *eyle-mey* 09a/01, 14b/01; *iç-mey* 33b/02, *ötkez-mey* 29a/04, *yé-mey* 33b/02, *ét-mey* 18b/10, 21a/08

- **/-meyin/ (< -mey+i+n)**

/-mAy/ gerundium ekinin enstümental ekiyle genişlemiş biçimidir. Eklendiği fiile “-madan” anlamı katar. Tek örnekte kullanılmıştır: *çek-meyin* 25a/04

- **/-meyü/ (< -me-yü)**

/-mAy/ gerundiumu şiirlerde bazen vezin gereği */-yU/* arkaik şekliyle kullanılabilir. Eklendiği fiile “-madan” anlamı katar. Metnimizde iki kelime geçeri: *bil-meyü* 24a/02, *kir-meyü* 11a/10

- **/-mesde/ (< mes+de)**

Geniş zamanın olumsuzu ile lokatif ekinin birleşmesinden doğmuştur. Eklendiği fiile “-madan önce “ anlamı katar.

Tek örneği vardır: *ecel yét-mesde* 29a/05

- **/-p/**

Metnimizde ünlüyle biten fiillerin tamamına yardımcı ünlü almaksızın gelmiştir. Ünsüzle biten fiillere ise araya yardımcı ünlü olarak gelir. Yardımcı ünlü düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabidir. Metinde işlek olarak kullanılmıştır. Genellikle eklendiği; aynı şahıs, kip ve zamanlı iki veya daha fazla fiili birbirine bağlama vazifesini görür. Zaman bazen aynı olmayıp birbirini takip eden zamanlar da olabilir.

Ör. *bağla-p* 40a/01, *dé-p* 06b/05, *eyle-p* 01b/08, *heyde-p* 13a/08, *izde-p* 17a/08, *kaṭ‘eyle-p* 30b/06, *oḡu-p* 09a/08, *yürü-p* 18a/10, *yıḡla-p* 07a/04, *yıldı-p* 41b/04, *yé-p* 33b/01; *açıl-ıp* 34b/04, *aḡız-ıp* 04b/07, *aş-ıp* 06b/03, *aṭlan-ıp* 13a/09, *at-ıp* 14a/04, *ayt-ıp* 02a/01, *baḡ-ıp* 26b/10, *bar-ıp* 05b/02, *bulḡan-ıp* 19b/08, *çulḡan-ıp* 19b/08, *çık-ıp* 30b/06, *çırmaş-ıp* 06a/07, *har-ıp* 05b/01, *kıl-ıp* 14a/04, *munḡdaş-ıp* 06a/09, *oyḡan-ıp* 29a/04,

*oynaş-ı*p 06a/06, *sargar-ı*p 33b/09, *sat-ı*p 41b/09, *taf-ı*p 41b/03, *tan-ı*p 36a/04, *tart-ı*p 25a/04, *tar-ı*p 05b/04, *toylaş-ı*p 06b/01, *yağ-ı*p 16b/03, *yalbar-ı*p 36a/04, *yandaş-ı*p 06a/06, *yan-ı*p 13b/09, *yastan-ı*p 27b/07, *yığlaş-ı*p 06a/10, *yıltaş-ı*p 06a/08; *bér-ı*p 36a/10, *iç-ı*p 30a/01, *êg-ı*p 41b/06, *işt-ı*p 34a/04, *kiy-ı*p 28a/07, *kêz-ı*p 40b/10, *köter-ı*p 13a/09, *kél-ı*p 31b/05, *örten-ı*p 12b/10, *ötker-ı*p 38b/06, *söyleş-ı*p 06a/11, *tiz-ı*p 41b/07, *yüzleş-ı*p 23b/06, *yét-ı*p 39a/09, *ét-ı*p 09a/03; *bol-up* 26a/08, *ķop-up* 11b/07, *ķorķ-up* 28a/05, *ķoy-up* 33b/08, *ķur-up* 37b/07, *oltur-up* 07a/10, *ol-up* 37a/09, *toldur-up* 10a/02, *tur-up* 24b/05, *tut-up* 23b/03, *ur-up* 38b/09; *çivrül-üp* 27b/06, *körküz-üp* 16b/10, *kör-üp* 16b/05, *köydür-üp* 15b/07, *köy-üp* 32a/11, *öçür-üp* 01a/06, *öt-üp* 30b/02, *telmür-üp* 21b/10, *tök-üp* 33a/03, *tüş-üp* 41a/10, *yügür-üp* 11b/08

1.3.7.5 EK-FİİL/İsim Fiili [Ana Yardımcı Fiil (Basic Auxiliary Verbs)]

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de iki çeşit ek-fiil (esas yardımcı fiil) söz konusudur: *ér-* (é-) ve *tur-*

a. *ér-* ~ *é-*

İki temel işlevi vardır: Fiillerin birleşik çekimlerini yapmak, bütün isim ve isim şekillerini fiil kalıbına sokarak, onları fiilleştirerek isim cümlelerini meydana getirmek. Bu fiilin şimdiki (geniş), görülen geçmiş, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere yalnızca dört çekim şekli, dört kipi vardır. Metnimizde öğrenilen geçmiş zaman çekiminin örneği mevcut değildir. İsim fiilinin birleşik çekim işlevinden yukarıda, “birleşik çekim” bahsinde söz edilmişti.

• *Geniş Zaman Çekimi*

Ör. mén *ér-ür-min* “benim” 07b/01; ‘âşık-ı şâdık *ér-ür-sin* “sadık âşıksın” 06b/01, özünġ beķā *ér-ür-sin* “kendin bakisin” 01a/05, sén *ér-ür-sin* settār “sen settarsın, sensin settar” 03a/07; āsānlık *ér-ür* “kolaylıktır” 25b/04, berħaķ *ér-ür* “hak üzeredir” 38b/02, bīpāyān *ér-ür* “sonsuzdur” 38b/07; Cāmi‘ul-Ķurān *ér-ür-ler* “Camiü’l-Kur’an’dırlar” 02a/03, ‘Ömer-i ‘ādil *ér-ür-ler* “Ömer-i Adil’dirler” 02a/02, rehnümā *ér-ür-ler* “kılavuzdurlar” 02a/09

İsim fiilinin geniş zamanının olumsuzu *ér-mes* ~ *é-mes* kalıbıyla yapılır ve *değil* anlamını ifade eder. Fiilin kökündeki /r/ sesi 2 örnekte muhafaza edilirken 22 örnekte

düşmüştür. Örneklerin üçü dışındakiler 3. teklik şahıs, biri ise 3. çokluk şahıs çekiminde çekimlenmiştir. Bir örnekte *é-mes* kelimesinden sonra *turur*'ün ekleşmiş hali olan *dür* eki kullanılmıştır.

Ör. ‘aceb *ér-mes* “şaşırtıcı değildir” 37a/08, mü’min *ér-mes* “mümin değildir” 26a/05; dergâh-ı nevmîdler *é-mes* “ümitsizler dergâhı değil” 16a/11, lâyıķ *é-mes* “layık değil” 19a/04, maḥrem *é-mes* “mahrem değil” 19b/07, maḥzûn *é-mes* “mahzun değil” 19b/09; ârām *é-mes-ler* “rahat/huzurlu değiller” 11b/02; nevmîd *é-mesdür* “ümitsiz değildir” 01a/07

- **Görülen Geçmiş Zaman Çekimi**

Ör. efzāl *ér-di* “efdal/daha faziletli idi” 01b/11; bar *é-di* 17a/01, yār *é-di* 38a/05

- **Şart Kipi Çekimi**

Ör. ‘ākīl *ér-se-nġ* “akilsen, akıllı isen” 02b/04, 05b/01, 08b/02, 23b/09, 24b/03, 26a/02, 26b/05, 28b/01, 29b/05, 38a/10

- **é- + sıfat fiil eki**

Ör. dünyā *é-ken+ni* “dünya olduğunu” 23b/08, mü’min *ér-mes* her kişi 26a/05

b. tur- ~ dur-

Fiillerle birlikte kullanıldığında süreklilik, isimlere geldiğinde ise bildirme işlevini görür. İsimlerin ve isim soylu kelimelerin şimdiki/geniş zaman çekiminde kullanılır. Üzerine kimi zaman şahıs zamirleri de alır. *tur-ur* yapısı, sonundaki /-ur/ hecenin düşmesiyle ekleşmiştir. Metnimizde ekleştiği ve ekleşmediği örnekler birlikte kullanılmıştır ancak ekleştiği örnekler sayıca çok daha fazladır. İki örnek dışında (hoş+tur 06a/06, yok+tur 03b/02) sadece /d/’li şekliyle kullanıldığından ünsüz uyumuna tabi değildir.

Sıfat fiil eklerine, fiillerin /-GU+sI/, /-KU+sI/ yapıları gelecek zaman çekimlerine gelerek bildirme işlevinde kullanılmıştır.

Ör. *ay-ġan-dur* 04a/07; *bol-ġu-sı-dur* 05a/01, *kél-gü-si-dür* 12a/08, *öt-kü-si-dür* 04b/05

Bir örnekte *é-* fiilinin geniş zaman olumsuz çekimine bildirme işleviyle eklenmiştir: *é-mes-dür* 01a/07

• Ekleşmediği Örnekler

nebiyyiñ kim *turur* 23a/11, yok *turur* ölmek kırmak 28a/08, bar *durur* âyet delil 28a/06, yahşı hūy *dur-ur* 05a/06, ot *dur-ur* 38b/10, köp *dur-ur* 10b/08

• Ekleştiği Örnekler

namāz+dur 21b/02, *armān+dur* 27b/07, *bar+dur* 01b/11, *ma‘şūḳ+dur* 27a/09, *bī‘aḳıl+dur* 26a/06; *‘aṭā+sı+dur* 14a/10, *beḳā+sı+dur* 14b/04, *binā+sı+dur* 14a/11, *cezā+sı+dur* 14b/03, *rehnümā+sı+dur* 14b/05, *libās+ı+dur* 14b/01, *at+inḡ+dur* 14b/06, *ḳul+unḡ+dur* 19a/11, *bīḡayā+dur+min* 34a/04, *gedā+dur+min* 34a/06, *günāh+dur+min* 33b/08, *güvāh+dur+min* 34a/03, *dōst+ı+dur+lar* 10a/09, *ḡaḳ+dur+lar* 15a/10, *İslām+dur+lar* 12a/03, *muntazır+dur+lar* 04a/05, *kāh+ım+da+dur* 19a/07, *ol+dur* 24b/06, *tanḡ+la+dur* 13b/07, *tol+a+dur* 28b/04, *uṣbu+dur* 17a/03; *beden+dür* 18a/05, *bende+dür* 09a/08, *bīḡaber+dür* 27a/07, *bīnihāyet+dür* 11b/05, *kōz+i+dür* 14a/01, *leb+i+dür* 14a/02, *yüz+i+dür* 14a/02, *sermāye+si+dür* 04b/10; *mén+dür+mén* 07a/11, *sén+de+dür* 38a/08, *ne+dür* 04a/11; *tir+ig+dür+min* 24b/06, *bīḡaber+dür+min* 30b/11, *bende+dür+sin* 26b/03, *tir+ig+dür+sin* 22a/01, *raḡmet+inḡ+dür* 02b/11, *ḡadīs+dür+ler* 02b/08, *nebi+dür+ler* 13a/08, *zübde+si+dür+ler* 10a/09

1.3.7.6 BİRLEŞİK FİİLLER (Complex Verbs)

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de birleşik fiiller iki şekilde meydana gelir. Birincisi, *asıl fiil+zarf-fiil eki+yardımcı fiil* yapısında iken ikincisi ise *isim+yardımcı fiil* yapısıyla oluşur.

1.3.7.6.1 İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

İki fiilin birleşmesiyle oluşan bu birleşik fiil yapısı, *kurallı birleşik fiil* diye de adlandırılır. İlk öge asıl anlamını koruyan ve gerundium eki almış asıl fiildir, ikinci unsur ise gerçek anlamını kaybederek asıl fiilin anlamına “yeterlik, sürerlik, tezlik, yaklaşma” anlamlarını katma işlevini üstlenmiş yardımcı fiildir. İki fiilden oluşan birleşik fiiller, yardımcı fiilin asıl fiile kattığı anlama göre sınıflandırılır.

1.3.7.6.1.1 Yeterlik Fiili

Çağatay Türkçesinde yeterlik fiili çoğunlukla *al-* fiiliyle, seyrek olarak da Eski Türkçedeki *u-* yahut Oğuz Türkçesinin etkisiyle *bil-* yardımcı fiilleriyle yapılır. Birleşik

fiilin bu türünde asıl fiillerle yardımcı fiilleri bağlayan unsur, /-A/, /-y/ gerundium ekleridir.

Yeterlik fiilinin metnimizde yalnızca iki örneği vardır. Geniş zamanın olumsuzunda çekimlenmiş her iki örnekte de bağlayıcı gerundium eki /-a/ düşmüştür.

Ör. *hār étalmas* < ét-e almas 35b/01, edā *kılmam* < kıl-a al-mam 01a/08

1.3.7.6.1.2 Sürerlik Fiili

tur- yardımcı fiiliyle yapılır. Asıl fiiller, /-A/, /-U/, /-y/, /-p/ gerundium eklerinden birini alır. Metinde üç örneği vardır. Örneklerin ikisinde *tur-* yardımcı fiili ekleşmiştir.

Ör. *i'tikād eylep tur-a+dur-min* 34a/01, *yandaş-ıp+ tur-sa* 06a/06

1.3.7.6.1.3 Tezlik Fiili

bér- yardımcı fiiliyle yapılır. Asıl fiiller, yardımcı fiillere /-A/, /-U/, /-p/ gerundium eklerinden biriyle bağlanır. Metnimizde örneği yoktur.

1.3.7.6.1.4 Yaklaşma Fiili

yaz- yardımcı fiiliyle yapılan yaklaşma fiilinin de metnimizde örneği yoktur.

1.3.7.6.2 İsim + Yardımcı Fiil Yapısıyla Oluşan Birleşik Fiiller

İsimlerle yardımcı fiillerin bir araya gelerek oluşturdukları birleşik fiillerin yapısı, niteliği ve tasnifi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Özellikle Tahsin Banguoğlu'nun ortaya koyduğu *tam (asıl) yardımcı fiiller*, *yarı yardımcı fiiller* ayrımı önemlidir. Tam yardımcı fiillerin sayısı hakkında da dilciler arasında tam bir fikir birliği yoktur. Öte yandan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller kavramı da ayrı bir tartışma konusudur.¹³ Bu bağlamda yarı yardımcı fiilleri de dâhil ederek isim+yardımcı fiil yapısıyla oluşan birleşik fiillerin kapsamını geniş tuttuk.

İsimlerle yardımcı fiillerin bir araya gelerek oluşturdukları birleşik fiillerin metnimizde çok sayıda örneği vardır. Bunlar, büyük çoğunlukla Arapça, Farsça kökenli isimlerle Türkçe fiillerin birleşmesiyle oluşur. Çağatay metinlerinde en sık kullanılan yardımcı fiiller *bér-*, *bol-*, *ét-*, *eyle-*, *kıl-*, *ol-*, *tut-* *yé* vb. fiillerdir. Metnimizde ise en sık kullanılan yardımcı fiiller *bér-*, *bol-*, *ét-*, *eyle-*, *kıl-* fiilleridir.

¹³ Geniş bilgi için bk. Adnan Rüştü Karabeyoğlu, *Türkiye Türkçesinde (ad+fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller*, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2009, s.1-4.

- **bér-**

Ör. şefā‘atke *bérdi* 04a/02, va‘de *bérdi* 16a/05, köñgöl *bérme* 18b/05, aş *bérse* 20a/11, *bérgeli* cevābım yok 23a/11, amān *bérgil* 25b/01, dīdār *bérgey* 28a/10, birge on *bérgey* 29b/04, ta‘līm *bérseles* 31b/11, tevfiķ *bérse* 33a/04, cezā *bérgey* 02b/07

- **bol-**

Çoğunlukla Arapça, Farsça kökenli sözcüklerle birleşerek geçişsiz fiiller oluşturur. Metinde en sık kullanılan birleşik fiil ögelerinden biridir.

Ör. mevcūd *boldılar* 01a/03, kâşir *boldı* 01a/09, reh-nümā *boldı* 01b/05, fedā *bolsun* 02a/07, ġāfil *bolma* 02b/02, şefī‘i *bolğay* 02b/05, nümāyān *boldı* 03b/11, müşkil *bolsa* 04a/02, kabūl *bolğay* 04b/03, ziyāde yā kem *bolmağay* 04b/05, mededkār *bolğay* 04b/08, kerem *bolğay* 04b/06, hem-dem *bolğusı* 04b/09, maḥrem *bolğusıdur* 05a/01, ḥuşk-leb *bolma* 05a/02, müyesser *bolmadı* 06b/09, mübtelā *boldum* 07a/01, refiķ ü reh-nümā *bolurlar* 07a/05, nevmid *bolma* 07a/08, revā *bolğay* 07a/09, divāne *boldum* 07b/09, mestāne *boldum* 07b/10, pervāne *boldum* 08a/01, āşinā *boldum* 31a/02, yüzi kara *boldum* 31a/04, vālih ü şeydā *bolupmin* 31a/09, ḥoşnūd *bolğay* 35b/04, hem-nişin *bolsa* 37a/05, mağrūr *bolmağıl* 38a/11

- Geniş zamanın olumsuzuyla çekimlenmiş *bol-* yardımcı fiilinin, geniş zaman partisip eki almış fiilden sonra kullanıldığı bir örnek de mevcuttur: *ķoldar bolmas mu* 35a/03

- *ol-* fiiliyle kurulan birleşik fiiller de sayıca az olmakla birlikte vardır.

Ör. ḥār *oldı* 31a/02, lāzım *oldı* 04a/04, za‘if *oldı* 01b/09, resm *olupdur* 27a/06, bīdār *ol!* 05a/10, mübtelā *ol!* 38b/08, yādīñgda *olsam* 12b/09, vāşıl *olsa* 06a/09, ġāfil *olma!* 28b/06, mağrūr *olma!* 04b/05

- **ét-**

Geçişli veya geçişsiz fiiller oluşturan bu fiil çoğunlukla alıntı isimlerle birleşir. Metinde en sık kullanılan birleşik fiil ögelerinden biridir.

Ör. men‘ *étmegil* 04b/03, ḥoşnūd *étip* 09a/03, iltifāt *étkil* 10a/02, rahm *étmeseng* 11a/03, āzād *étkeli* 13a/04, naşib *étse* 13a/11, ḥarāb *étti* 14a/05, kebāb *étti* 14a/05, ġarķ-ı āb *étti* 14a/05, iltimās *étti* 14a/06, şād *éter* 14b/08, ābād *éter* 14b/08, bünyād *éter* 15a/01,

berbād éter 15a/02, dād éter 15a/03, yād éter 15a/05, za‘îf étti 15b/05, pinhân étip 15b/06, merhem éterge 15b/06, tavâf étse 16a/10, ümîd étseñg 16b/07, feryâd éttiñgiz 17a/04, terk étip 20a/07, zîkr étmegil 27a/10, şābit ét 28b/05, ‘imāret étkeli 29b/10, luţf étip 30a/02, güzer éttim 31b/05, sefer éttim 31b/05, der-beder éttim 31b/06, muhtaşar éttim 31b/07, taḥşîl étip 31b/08, behre-ber éttim 31b/08, dübür éttim 31b/09, maḥarr éttim 31b/10, feder éttim 31b/11, şîrîn-şemer éttim 32a/01, nûş étip 32a/05, ḥaşîl étiben 34b/06, ‘azîz étken 35b/01, ḥār étalmaskim 35b/01, ‘ayb étmeñgiz 37a/01, finhân étip 37b/09, fāş étti 40b/03, ğarḡ-ı yaş étti 40b/04, telāş étti 40b/05, adaş étti, 40b/06, māş étti 40b/07, îşār-ı baş étti 40b/09, meyl étse 41b/05

- **eyle-**

Metinde en sık kullanılan yardımcı fiildir. Neredeyse tüm örneklerde alıntı kelimelerle birlikte kullanılmıştır. Geçişli fiiller kurar.

Ör. beyân eylesem 01a/08, şefâ‘at eylegil 01b/07, rahm eylep 01b/08, ‘adâvet eylese 02a/08, perhîz eylep 02b/01, cehd eylep 02b/02, nedâmet eyleben 02b/03, tilâvet eylemek 02b/06, şekk ü inkâr eyleme 02b/08, ‘afv eylegil 03a/06, dermân eyle 03b/05, mi‘râc eyledinğ 03b/11, tâc u serdâr eyledi 04a/01, iltifât eylep 04a/02, îşâr eylegil 04a/03, güşâd eylegil 04a/05, naşîb eylegil 04a/06, fidâ eyley 04a/08, tâ‘at eylep 05a/01, tevbe-i naşûḥ eyle 05a/09, def’ eylep 05b/10, keyd eyledinğ 06a/01, teraḥḥum eylegil 06a/01, muṭaḥhar eylegil 06a/02, mihribānlık eyleben 06a/06, girih eylep 06/07, nûş eylep 06/07, bûse eylep 06/07, üns ü ülfet eyleben 06a/09, tâ‘at u ‘ibâdet eylese 06a/11, cilve eylep 06b/07, mu‘âf eylep 07a/07, meşğûl eylesem 08a/07, cem’ eylep 08b/03, tevbe tazarrû eylegil 09a/02, secde eylep 09b/07

- **kal-**

Çok sayıda örneği yoktur. Genellikle alıntı kelimelerle birleşerek geçişsiz fiiller yaapr.

Ör. ḥayrân kaldım 31b/06, yaya kaldım 23b/05, mübtelâ kalduḡ 38b/05

- **kéltür-**

Kullanım sıklığı diğerlerine oranla daha düşüktür. Umumiyetle geçişsiz fiiller kurar.

Ör. feşimân *kéltürür* 18a/10, yādınġğa *kéltür* 27a/08, ġam *kéltürmişem* 31a/09, elem *kéltürmişem* 31a/10, kıaddımnı ġam *kéltürmişem* 31a/11

- **ķıl-**

İşlek olarak kullanılmış, genellikle geçişli, bazen de geçişsiz fiiller yapmıştır. Diğerlerinde olduğu gibi *ķıl-* fiili de çoğunlukla Arapça, Farsça kelimelerle birlikte kullanılmıştır.

Ör. iptidā kıldım 01a/02, edā *ķıl!* 01a/06, naşib *ķıl!* 01a/10, ilticā *ķıldı* 01a/11, bihter-i evlād-ı âdem *ķıldı* 01b/02, devā *ķıl!* 01b/08, bendelik *ķıl!* 02b/02, ‘aṭā *ķılġay* 02b/03, ġayr u iḥsân *ķıl* 02b/007, ‘afv *ķıl* 02b/09, ġünāh-ı bisyār *ķıldım* 03a/04, ġünāh-pişe *ķıldım* 03b/02, ġaṭā *ķıldım* 03b/04, ber-ġüzide *ķıldı* 03b/10, raġm *ķılġıl* 04a/10, şükr *ķıl!* 04b/06, tevbe *ķıl!* 04b/07, saġāvet pişe *ķıl!* 04b/10, sirāb *ķıl!* 05a/04, deryāb *ķıl!* 05a/05, kīne vü ‘adāvet-ni *ķılmaġıl* 05a/06, ṭā‘at *ķıl* 05a/08, pişei *ķılġıl* 05b/04, ‘anġarib *ķılġay* 05b/05, *ķılġan* ġünāhınġğa 05b/07, maġfiret *ķıl!* 06a/04, icābet *ķıl!* 06a/05, şoġbet *ķılurlar* 06a/09, zaġm-kār *ķıldı* 07b/04, şayd *ķıldı* 08a/02, ġumār *ķıldı* 08a/03, revā *ķıl!* 08a/11, nevmid *ķılmaġıl* 08a/11, baġş *ķılma* 08b/02, zāhir *ķılur* 08b/06, muġtaşar *ķılġıl* 08b/07, binā *ķıldınġ* mu 08b/10, ġamd u şenā *ķıldınġmu* 08b/10, rızā *ķıldınġ* mu 09a/01, şerm ü ġayā *ķıldınġ* mu 09a/02, naẓar *ķılmadı* 09a/09, feryād *ķılıp* 09b/05, ġızmet *ķılsa* 10b/01, ‘aķide *ķılsa* 10b/04, ġalāş *ķılsalar* 12a/05

- **ķoy-**

Çok fazla örneġi yoktur. İsimlerle birleşerek genellikle geçişsiz fiiller yapar.

Ör. baş *ķoyup* 07a/04, (sīnem üzre) dāġ *ķoydı* 23b/07, kıadem kıoyġıl 36a/06, tuġfe *ķoyarlar* 41b/08

- **oķu-**

Birkaç örneġi vardır. Alıntı isimlerle birleşip geçişsiz fiiller yapar.

Ör. la‘net *oķur* 35a/05, raġmet *oķur* 33b/03

- **tap-**

Geçişsiz fiiller yapar.

Ör. amān *tapsa* 33b/11, imān *tapsa* 33b/11, teskīn *tapar* 34b/03

- **tur-**

Birkaç örneği vardır. İsimlerle birleşerek genellikle geçişsiz fiiller yapar.

Ör. intizāre *turupmin* 07a/03, (sözünde) *turmadı* 31a/10, muntazır *turupmin* 32b/03, hāzır *turup* 24b/05

- **tut-**

Çok fazla örneği yoktur. İsimlerle birleşerek geçişli ve geçişsiz fiiller yapar.

Ör. köz *tutar* 01b/06, ümîd *tutupdurmuz* 04a/03, ‘āfiyet *tut* 06a/03, mâtemini *tutsalar* 07a/06, berfā *tutmağlık* 14a/10, dōst *tutma* 18a/10, cihānnı *tutti* 21a/01, pāk *tutğıl* 24a/07, pîr *tutup* 31b/11, ‘azîz *tutğıl* 37b/03

- **ur-**

Geçişli ve geçişsiz fiiller yapar.

Ör. berhem *urar* 18a/11, yüzige *urarlar* 14b/03, kâc *urdı* 31a/04, mevc *ursa* 01a/06, şu‘le *urup* 38b/09

- **yé-**

İsimlerle birleşerek geçişsiz fiiller meydana getirir. Tek örneği vardır: *ğam yé-*

Ör. *ğam yémes* 22b/04, *ğam yéme* 28b/10, cihān *ğamı yémengiz* 17a/05, *ğam yémek* 27a/06

Diğerleri

al-: kefil *alur* 28a/11, köngülün *aldı* 14a/03; **aş-:** haddidin *aştı* 07b/08, **at-:** kaş *attı* 40b/03, **çek-:** riyāzet *çekmeyin* 25a/04, **çık-:** gazātğa *çıksa* 13a/09, **kéç-:** dünyādın *kéçmegünçe* 26a/02, **kétür-:** zihniñg *kétürme* 08b/04, **ötker-:** ‘ömrünğni *ötker!* 36a/01, belādın *ötkerip* 38b/06, **ötkez-:** vakt *ötkezmey* 29a/04, **sal-:** yırak *saldı* 24b/06, köñlige *sal!* 22a/07, **tar-:** tuğm-ı ‘işyān *tarıpmın* 03a/11, yamanlıkñı *tarıp* 05b/04, **tart-:** iştiyāk *tartadurmin* 24b/04, hārlik *tartıp* 25a/04, **tüş-:** yırak *tüştüüm* 24b/04, **yut-:** kan *yutarmin* 06b/07

III. B Ö L Ü M

ÇEVİRİ YAZILI METİN

(TRANSCRIPTION OF THE TEXT)

NEVBETÎ DÎVÂNÎ

ve

NOTLAR

(1)

(1)

*Meḥ ‘û lû / fâ ‘i lâ tû(n) / meḥ ‘û lû / fâ ‘i lûn*¹

1a 1 bismillâhirrahmânirrahîm
ḥamdıñgı bismillâh bile kıldım iptidâ
Er-Rahmân Er-Rahîm ḥatâ-baḥş-sin ey Hudâ

ins ü melek ü dîv ferî ḥuş² u hem tıyûr
mevcûd boldılar hem kudret bile edâ

bî-çûn ü bî-çigûne bî-şübhe bî-numûne
vaḥdehû lâ şerîke lehû ilâhen vâhiden³

5 ey Melikü’l-Kadîm lem-yezel velâ-yezâl
5 heme ‘âlem fânî {ğa} [dür] özüñg érür-sin beḳâ

deryâ-yı âb-ı rahmetiñg⁴ mevc ursa ey Kerîm
ḳahrıñg otın {ı} öçürüp luṭfiñgı kııl {edâ} [‘atâ]⁵

tûfân-ı rahmetiñgdin hiçkim nevmîd émes-dür⁶
rahm u ‘inâyetiñgâ müstaḥıḳḳ {teşne} [şâh u]⁷ gedâ

yüz miñg tilim bolsa şıfâtıñg beyân eylesem
miñgdin birni kıılalmam kıyâmet-ğaça edâ

künhiñgâ⁸ ‘aḳl ḳâşır boldı {kitâb} [lisân] lâl
ey ḥayy-ı lâyemût münezzeh velâ-intihâ

¹ Manzumenin en yakın olduğu aruz kalıbı budur ancak bazı eklemelerle 7+7=14’lü hece ölçüsü ile yazıldığı da düşünülebilir.

² *Vuḥuş* kelimesi vezin gereği *ḥuş* şeklinde kısaltılarak yazılmış.

³ Mısra vezne uymamaktadır.

⁴ Bu mısra da *âb* ve *deryâ* kelimelerinin birlikte kullanılması müstensih hatası olmalı. Zira klasik edebiyatta Allah’ın rahmetinin genişliğinden bahsedilirken hep *derya* mazmununa başvurulur. Müstensih *deryâ-yı rahmetiñgdin* ibaresini bu şekilde yazmış olmalı.

⁵ Manzumenin 14’lü hece ölçüsüyle yazıldığı kabul edilecek olursa ilk mısra da şarta bağlanmış harekete bağlı olarak 2. mısra da *ḳııl* fiili düşünülebilir. Ayrıca *edâ* kelimesinin başka beyit sonunda da geçmesi kafiye örgüsü bakımından sorunludur. Müstensih *‘atâ* kelimesini sehven *edâ* şeklinde yazmış olmalı: *Ḳahrıñg otın öçürüp luṭfiñgı kııl/ḳııl atâ*

⁶ Son hece vezni bozmaktadır.

⁷ *Teşne* kelimesi bağlama uygun düşmüyor. Mısra sonunda *gedâ* kelimesi olduğuna göre öncesinde *şâh* kelimesinin geçmesi gerekirdi. Çünkü ahirette Allah’ın rahmetine şahlar, padişahlar da muhtaçtır. Öte yandan *şâh u gedâ* ikilemesi Çağatay ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde sık kullanılır.

⁸ Müstensihin yanlış yazdığı kelimenin doğru şekli metne eklendi.

- 10 10 ey Kâdir ü zü'l-celâl cemâlinġnı kıl naşîb
11 bu Nevbeti bî-çâre kılunġ kıldı ilticâ

(2)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

- 1b 1 Hâk ta'âlâ-nınġ ħabîbi ey Resûl-i Muştafâ
minġ dîrûd u minġ selâm {sizlerdin}[mén bendedin]⁹ barsun du'â
- nûr-ı pâkinġni yarattı barça 'âlem-din burun
bihter-i evlâd-ı âdem kıldı ħâtem enbiyâ
- burna ötken enbiyâlar barçası ħâtem érür
gevher-i yektâ-nigîn-dürler peyâmbler ara
- 15 ikki 'âlem-ni yaratıp-dur tufeylinġdin séniġ
'Arş u Kürsî levġ kalem cennet tamuġ arz u semâ
- 5 faẓlınġzдын küfr zulumâtı münevver boldı kim
dîn-i islâm u şerî'at {anġa}[élge]¹⁰ boldı reh-nümâ
- enbiyâ vü evliyâ şâh u gedâlar barçası
rûz-i maḥşerde şefâ'at köz tutar mişl-i gedâ
- Hâk ta'âlâ¹¹ raḥmeten li'l-'âlemîn kıldı séni
cümle ümmet-ġa şefâ'at eylegil rûz-i cezâ
- ey güneḥ-kârlar günâhı-nınġ ṭabîb-i ḥâzûk¹²
raḥm eylep mén kılunġġa Muştafâ sén kıl devâ
- 20 9 Nevbeti 'âçiz za'îf oldı günâhı cehtidin
10 yâ Resûlallâh kélip-min ḥazretinġġa ilticâ

⁹ Bu kelime vezne ve bağlama uygun düşmemektedir. Salat u selam eden ve bunun muhatabına erişmesini isteyen kul olduğuna göre kelimenin *bendedin* olması, hemen öncesinde de vezin gereği *mén* kelimesinin geçmesi gerekir.

¹⁰ *Anġa* kelimesi yanlış yazılmış olmalı. Zira beytin ilk mısrasında Hz. Peygamber'e *faẓlınġzдын* şeklinde doğrudan hitap edilmişken ikinci mısradaki *anġa* şeklinde 3. tekil kişi ile hitap edilmesi anlatım bozukluğuna yol açar. Nitekim manzumenin diğer beyitlerinde de Hz. Peygamber'e doğrudan hitap edilmektedir. Ayrıca İslam dini ve şeriat Hz. Peygamber'e değil, halka yol göstericidir. Dolayısıyla müstensih'in yanlış istinsah ettiği kelimenin bağlam gereği *élge* olması gerekir.

¹¹ İki kelime bitişik yazmış.

¹² Müstensih, kelimeyi ð harfinden sonra fazladan bir ڭ harfi koyarak yazmış.

(3)

(Remel: *fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn*)

- 11 çihār-yārı bardur kim cā{n}-nişin-i enbiyā
cümleī ashāb-lardın efzal érdi muḳtedā
- 2a 1 evveli Şiddīk-ı ekberdür Resūlga yār-ı ġār
şıdk ile imān aytıp kirdiler İslām ara
- ‘Ömer-i ‘ādil érürler kuvvet-i İslām u dīn
dīn-i İslām u şerī‘at aṅga boldı rehnümā¹³
- 25 yār-ı sivvüm¹⁴ Ḥazret-i ‘Oşmān-ı zū’n-nūreyn bil
Cāmi‘u’l-Ḳur‘ān érürler ma‘den-i kân-ı ḥayā
- Fāṭimā cüfti vü dāmād-ı Peyāmbere bil anı
yār çihārım şāh-ı merdān ‘Aliy-yi Şīr-i Ḥudā
- 5 ikki şehzāde Ḥasan Ḥüseyn evlād-ı ‘Aliyy{ü’l-Murtaẓā}¹⁵
cümle ümmet ḥaḳḳıda boldı şehīd-i Kerbelā
- medḥ aytsam ger tilim bolsa {til}[ten]im-de¹⁶ miṅg tilim
tā kıyāmet bolmağay miṅg-din biri{n}¹⁷ hergiz edā
- dōst-yārı¹⁸ çihār yārı[dur]¹⁹ muḥibb-i ḥānedān
ehl ü evlād-ı peyāmberge cānım bolsun fedā
- 30 törtin birge²⁰ kişi nā-geh ‘adāvet eylese
ehl-i dūzaḥ bil anı dāyim ayıtkıl nā-sezā
- ey birāder sēn bu tört yārın berāber dōst bil
cümle ümmet-ğa kıyāmet-de érürler rehnümā

¹³ Dört büyük sahabe sayılırken *yār-ı evvel* Hz. Ebubekir’den sonra Hz. Ömer’den *yār-ı dü-vüm* diye bahsedilmesi gerekirdi. Bu mısranın, önceki manzumenin 5. beyti olması da dikkati çekici.

¹⁴ Farsça سوم *süvüm* “üçüncü” birleşik sıfatını müstensih vezin gereği سیوم *sivvüm* şeklinde yazmış.

¹⁵ Mısra bu hâliyle uzun olup vezne uymamaktadır, *evlād-ı ‘Ali* şeklinde bitirilirse vezin tamam olur.

¹⁶ *Tilimde* sözü bağlama uygun düşmediği ve anlatım bozukluğu oluşturduğundan *tenimde* eklendi.

¹⁷ Akkuzatif eki bağlama uygun düşmüyor. İbare, cümleinin fail unsurunu teşkil edecek şekilde *miṅg-din biri* olmalı.

¹⁸ *dost* ve *yār* kelimeleri bitişik yazılmış.

¹⁹ Vezin ve bağlam gereği metne eklendi.

²⁰ *Birige* kelimesinin vezin gereği *birge* şeklinde yazıldığı anlaşılıyor.

- 10 raḥm eyleñg ḥānedān ḥaqqı çihār yār-ı nebī
11 bende-i biçāre ‘āciz Nevbeti-dür ğamzedā²¹

(4)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 2b 1 mü’minī bil eçdehāyī nefis-i emmārū’l-hevā
perhiz eylep ma‘şiyet-din ‘ākıbet bol merḥabā
- 35 kéçe kündüz şıdık birle kıl Hudāğa bendelik
cehd eylep bolma ğāfil farz u sünnet kıl edā
- çün naşūḥā-dék günāhıñgga nedāmet eyleben
Ḥaḳ ta‘ālā raḥm eylep raḥmeti kılğay ‘atā
- bī-vefā ğaddār dünyāğa köñgöl-ni bağlama
‘ākıl érseñg āhiretni izdegil bul²² mā-sivā
- 5 kim Hudānıñg yādıdın bir laḥza[i]²³ ğāfil émes
rūz-i maḥşerde aña bolğay şefi‘i enbiyā
- barça tāt efḍali Qur’an tilāvet eylemek
hem refiķi[nğ]²⁴ merḳadinğde nūr²⁵ bolğay pür-ziyā
- 40 sēn koluñgdın kélgeniçe ḥayr u iḥsān kıl müdām
Ḥaḳ ta‘ālā āhiretde birge on bergey cezā
- ey yarānlar²⁶ bu sözümge şekk ü inkār eyleme
Ḥaḳ ta‘ālā-nıñg sözi āyet ḥadişi-dür güvā
- 9 birliginğ ḥaqqı Hudāyā yazuķum-nı ‘afv kıl
10 Nevbeti biçārei ‘āciz kuluñg nāme-siyā

²¹ Gam-zede kelimesinin, vezin ve kafiye gereği medli yazıldığı anlaşıyor.

²² Bul kelimesi yerine mısranın anlamıyla daha iyi örtüşecek koy kelimesi düşünülebilir.

²³ Vezin gereği laḥza kelimesinden sonra yā-yı vahdet eklendi.

²⁴ Bağlam gereği 2. teklik şahıs iyelik eki eklendi.

²⁵ Nur kelimesinden sonra kelimeyi Kur’an’a bağlayan 3. teklik iyelik ekinin bulunması gerekirdi.

²⁶ Yārān kelimesi metinde bir yer dışında ilk hecesi medsiz olacak şekilde yazılmıştır.

(5)²⁷

(Muzari': *mef ū lū / fā i lā tūn / mef ū lū / fā i lā tūn*)

- 11 hamd u şenā-yı bî-ḥad yā Rabbenā ẓalemnā
raḥmetiṅ-dür bî-‘aded yā Rabbenā ẓalemnā
- 3a 1 bî-ḥūn ü bî-ḥigūne bî-şübhe bî-numūne
45 vaḥdehū lā şerike yā Rabbenā ẓalemnā
- ey şāh-ı bî-vezīr sēn ‘allām-ı bî-naẓīr-sin
ḳayyūm u dest-gīr-sin yā Rabbenā ẓalemnā
- çarḫ u felek mu‘allaḳ ḳudretiṅdin muṭabbak
sēnsin Ḥudā-yı bir ḥaḳ yā Rabbenā ẓalemnā
- mén bende-i güneh-kār ḳıldım günāh-ı bisyār
kēldim yanıp bi-yek-bār yā Rabbenā ẓalemnā
- 5 cūrm ü ḥaṭā-yı bî-ḥad raḥm eylegil yā Aḥad
yā Rab biḥaḳḳ-ı Aḥmed yā Rabbenā ẓalemnā
- ḳādir-sin²⁸ ilāhım raḥm eyle pādişāhım
50 ‘afv eylegil günāhım yā Rabbenā ẓalemnā
- ey pādişāh-ı ḡaffār sēn sēn érürse settār²⁹
bî-ḥārelerge ḡam-ḥ^vār yā Rabbenā ẓalemnā
- ey pādişāh-ı ‘ālem [vu]ḥūş³⁰ u ṭuyūr {demādem}[ādem]³¹
tesbiḥ³² ay {t}ur³³ dem-ā-dem yā Rabbenā ẓalemnā

²⁷ Manzume, bir musammat gazeldir. Kimi mısralar ve vezin hataları bu manzumenin 7+7=14'lü hece ölçüsüyle yazılmış olabileceği ihtimalini düşündürüyor.

²⁸ Müstensih, kelimenin medle okunması gerektiğini göstermek için ڤ harfinden sonra ڤ harfi eklemiştir. Ayrıca vezin gereği ü bağlama edatıyla okunmasını temin için ُ'un üstüne ötre koymuş.

²⁹ Şair mısrayı vezne uydurmak için ér- fiilinin şart çekimini 3. teklik şahsa göre yapmış.

³⁰ Müstensih, ilk manzumede olduğu gibi vuḥūş kelimesini kısaltarak ḥūş şeklinde yazmış.

³¹ Mısra sonundaki dem-ā-dem ibaresi müteakip mısranın ortasında da geçmekte. Bu tekrarın üslup bakımından ciddi bir kusur oluşturduğu açıktır. İlk mısradaki ālem kelimesinin açılımı olarak sıralanan hayvanlar ve kuşlar dünyasından sonra mantiken insanın zikredilmesi gerekirdi. Müstensihin ādem kelimesini dem-ā-dem ile karıştırdığı anlaşıyor.

³² Müstensih, tesbiḥ kelimesini yazarken ڤ harfinden sonra olması gereken ڤ med harfini yazmamış.

³³ Kelime vezni bozmaktadır. Yerine ay- fiilinin ayur çekimli şekli konabilir.

- boldı ki³⁴ bende³⁵ şeytân hayrât yolıda imân
kıldı ki³⁶ kaçd-ı imân yâ Rabbenâ zalemnâ³⁷
- 10 nefis dāmığa ilindim dergâhıngğa sığındım
fenâhıngğa yıkıldım yâ Rabbenâ zalemnâ
- 55 nefis yolıda [h]arıp-min³⁸ tuhm-ı ‘ışyân³⁹ tarıp-min
dergâhıngğa yanıp-min yâ Rabbenâ zalemnâ
- 3b 1 Allâh ism-i zâtlıg toksan tokuz şıfâtlıg
bendeñg⁴⁰ érür uyatlıg yâ Rabbenâ zalemnâ
- kıldım günâh-pîşe yoqtur ki ménde tûşe
ğâfil-min⁴¹ hemîşe yâ Rabbenâ zalemnâ
- bîçâre ‘âşî bende ‘ışyân bile derm[â]n-de⁴²
âhîr ümîd sênde yâ Rabbenâ zalemnâ
- rahm eylegil Hudâvend haţâ kıldım eger çend⁴³
‘afv eylegil yâ Aḥad yâ Rabbenâ zalemnâ
- 60 5 rahm eylegil yâ Raḥmân derdimge eyle dermân
âhîr demde⁴⁴ bér imân yâ Rabbenâ zalemnâ
- enbiyâlar ḥurmeti ‘âşîlerğa rahmeti⁴⁵
bérgil Kevşer şerbeti⁴⁶ yâ Rabbenâ zalemnâ

³⁴ “Ki” bağlacı bitişik yazılmıştır.

³⁵ Müstensih, *bende* kelimesi ile alt mısradaki *kaçd* kelimelerinin yerlerini karıştırmış olmalı.

³⁶ “Ki” bağlacı bitişik yazılmıştır.

³⁷ Beyitten bu hâliyle anlam çıkarmak güç. İlk mısranın sonundaki *imân* kelimesi müteakip mısrada yine geçiyor. *hayret* diye yazılan kelime de bağlam gereği *hayrât* olmalı. Şeytanın *hayrât* yolunda iman etmesi değil, kulları saptırması beklenir. Dolayısıyla *bende* ve *kaçd* kelimeleri yer değiştirilir ve ilk mısranın sonuna *imân* kelimesiyle kafiyeli “engel” anlamında bir kelime getirilirse sorun çözülebilir: *Boldı ki kaçd-ı şeytân hayrât yolıda imân/Kıldı ki bende imân yâ Rabbenâ zalemnâ*

³⁸ Müstensih’in ♪ ile yazdığı kelime doğru şekliyle yani خ ile verilmiştir.

³⁹ Bu tefile, ‘ışyân kelimesinin ilk hecesi kapalı hece değerinde olduğundan vezni bozmaktadır.

⁴⁰ Kelime yazılırken ð harfinden sonra bulunması gereken ð harfi atlanmış.

⁴¹ Müstensih kelimenin med ile okunması gerektiğini göstermek için ٱ harfinden sonra ٱ harfi eklemiş ve *min* ekinin son harfi ى’un üstüne ötre koymuş.

⁴² Son tefile vezne uymamaktadır. Ayrıca *dermân-de* kelimesi yazılırken ە harfinden sonra bulunması gereken med harfi (l) yazılmamıştır.

⁴³ Sondan ikinci tefile (*haţâ kıl / mef ū lû*) vezne uymamaktadır.

⁴⁴ İlk tefile vezne uymamaktadır.

⁴⁵ Mısra vezne uymamaktadır.

Nevbeti-dür güneh-kâr rahmetiñdin ümîd-vâr
séndin özge⁴⁷ kimim bar yâ Rabbenâ zalemnâ

(6)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

ey habîb[â]⁴⁸ ehl-i ‘âlem bende-fermândur sañga
hâk-i pâyiñgga fedâ bolsun ‘azîz cândur sañga

65 10 ber-güzide kıldı Hâk barça nebî-lerdin séni
mu‘cizâtıñdin heme çöl-ler gülistândur sañga

yétte kat eflâkidin tâ ‘Arş mi‘râc eylediñg
cennet ü dûzağ heme boldı nümâyândur sañga

4a 1 Hâk ta‘âlâ enbiyâlar tâc u serdâr eyledi
cümle insân u melek barça gulâmândur sañga
iltifât eylep ki⁴⁹ Hâk bérde şefâ‘at-ke séni
‘âçiz ümmet-lerge müşkil bolsa âsândur sañga

yâ Resûlallâh tutupdurmiz şefâ‘at-dın ümîd
rahm eyle ‘âşiler hâlî ferîşândur sañga

70 rûz-i mahşerde şefâ‘atıñgı işâr eylegil
lâzım oldı ‘âşilerga lutf u ihsândur sañga

5 ‘âşilerga cennet kapuğın güşâd eylegil⁵⁰
muntazırdurlar behîşt-de hûr u ğılmândur sañga

mén kuluñgga eylegil yâ Rab şefâ‘at-dın naşib
Nevbeti biçâre hem îmân ayğandur sañga

⁴⁶ İlk iki tefile vezne uymamaktadır.

⁴⁷ İlk tefile vezne uymamaktadır.

⁴⁸ Vezin gereği metne eklendi.

⁴⁹ Metinde bitişik yazılmış.

⁵⁰ Cennet kelimesi vezne uymamaktadır.

(7)

(Remel: *fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn*)

ölgüçe bendeñg bolay ey şāh-ı hūbānım sañga
tā tirig-dür-min fidā eyley ten ü cānım sañga

75

ey nigārā kāşki körsem cemālınğ ‘aksini
hem köyer fānūsdék şem‘-i şebistānım sañga

10

raħm kılğıl mén yetim biçārege ey nāzenin
zağferān dék ḥasretiñgde boldı ruḥsārım sañga

munça köydürmek ne-dür [kim]⁵¹ ‘āşık-ı biçāreni
kim ki⁵² aytğay ‘arż-ı aḥvālım-nı cānānım sañga

4b

1

dilberim séndin zamān ayrılmakım dişvārdur⁵³
tā kıyāmet yığlasam yétkey mü⁵⁴ efgānım sañga

kéçe kündüz yārınğ küyıda içtim bāde[i]⁵⁵
zāhidā men‘ étme-gil kim bağ u bostāndur mañga⁵⁶

80

yārınğ vaşl-ı cemālını tileydür Nevbeti
raħm kıl yā Rab ḳabūl bolğay ki⁵⁷ imānım sañga

(8)

(Remel: *fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn*)

{ḳudretidür}[müddetidür]⁵⁸ néççe yığlar-sin yétip-dür gam sañga
çün ezeldin kim tüşüpdür {rūze}[zerre-i]⁵⁹ eşkim sañga

5

mağrūr olma ötküsidür fānī dünyā devleti
bolmağay kim ser-nüviştiñg yā ziyāde kem sañga

⁵¹ Vezin gereği metne eklendi.

⁵² Mutat olduğu üzere bitişik yazılmış.

⁵³ Müstensih دشوار *düşvār* kelimesini *dişvār* şeklinde yazmış.

⁵⁴ Soru edatı “mu/mü” hep bitişik yazılır.

⁵⁵ “i” hecesi vezin gereği metne eklenmiştir.

⁵⁶ Manzumenin her beyti *sañga* redifi ile biterken bu beytin sonunda *mañga* kelimesi geçmekte. Her ne kadar mana bakımından uyumlu olsa da müstensih hatası olabilir.

⁵⁷ Mutat olduğu üzere bitişik yazılmıştır.

⁵⁸ Beytin ilk kelimesi mısranın bağlamıyla örtüşmüyor. Müstensihin *müddetī* kelimesini sehven *ḳudretī* olarak yazdığı anlaşılıyor.

⁵⁹ Bu kelime de mısranın bağlamıyla örtüşmüyor. İzalette *eşk* kelimesi geçtiğine göre müstensihin yanlış yazdığı kelimenin *zerre* olması gerekir.

- 85 Hâk ta‘âlâ her ne bergeñ ni‘metige şükr kıl
luţf u ihsânı kerem bolğay ma‘ânî⁶⁰ hem sañga
- cehd eylep her seher ma‘şiyetiñ-ge tevbe kıl
didedin eşk-i nedâmet ağızıp şeb-nem sañga
- eylegil Qur‘ân tilâvet bolma ġâfil her zamân
enbiyâ vü evliyâ bolğay mededkâr hem sañga
- ger koluñgdın kelse hızmet pîr-i kâmil kılga-sin
bolğusı rûz-i kıyâmet rehberi hem-dem sañga
- 10 âhîret sermâye-sidür sên saġâvet pîşe kıl
rûz-i maġşerde şefâ‘at eylegey ħâtem sañga
- 5a 1 tâ‘at eylep sên Hudâğa bendelik-ni kıl müdâm
cennet içre bolğusıdur ħûrlar maġrem sañga
- 90 ħuşk-leb bolma ecel sâķisidin ey Nevbetî
âġir-i devrân ayakıdın kélür her dem sañga

(ب ~ پ)

(9-12)

(9)

(Cedîd: fe i lâ tûn / me fâ i lûn / fe i lûn)

raĥm kıl yâ Müfettiĥa‘l-ebvâb

âġiret öyümüzni kıl sırâb

- 5 her zamân bir müselmânı körsenġ
dürûd aytıp ħuluñġnı kıl deryâb

ķılmaġıl kîne vü ‘adâvet-ni
ķişige yaġşı ħûy durur nâyâb

ķişî ħaķķıdın eylegil perĥîz
âġiretde iç enġahûr şarâb

- 95 kéçe kûndüz Hudâğa tâ‘at kıl
beġişt içre yéġil tâ‘âm kebâb

⁶⁰ Kelime bağlama uygun düşmüyor.

her seher tevbe-i naşûh eyle
yazuğunġnı kécürgey ol Vehhâb

- 10 Nevbeti her seherde bîdâr ol
11 tevbe kılgıl közüñdin tökkil âb

(10)

(Remel: fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün)

- 5b 1 ‘âkil érseñġ kop seherlerde Hudâġa yalbarıp
bolmaġıl ġâfil Hudâdın ġalmaġıl yolda ġarıp⁶¹
- 100 kécê kündüz şıdk birle kıl Hudâġa bendelik
eylegil ‘ayşı ferâġat tañla cennetke barıp
- sén ġanîmet bil tiriglikni ki ölmesdin burun
dem-be-dem kélgey ölüm ġurda yatar-sin sararıp
- ger koluñġdın kélse kılgıl yahşı-lık-nı pişei
yahşı-lık köz tutmaġıl tuhm-ı yamanlık-nı tarıp
- 5 âdemîge yahşılık ikki cihân sermâyesi
‘âkıbet kılgay özige Hâk ta‘âlâ ‘anġarîb
- kécê kündüz bendelikni kıl Hudâġa kıl müdâm⁶²
âġiri ġurda yatar-sin hem müsâfir hem ġarîb
- 105 bî-hûde ‘ömrüñġ ötüpdür ġaflet içre tuymadıñġ
tevbe kılgıl Nevbeti kılgan ġünâhıñġa yanıp

(11)

(Hezec: me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün)

Hudâvendâ tümen türlüġ belâdın asraġıl yâ Rab
cemî‘-i bendelerni hem ġaţâdın asraġıl yâ Rab

penâh bérgil ki mén biġâreni⁶³ vesvâs-ı şeyţândın
bérip tevfiķ-i tâ‘at kim riyâdın asraġıl yâ Rab

⁶¹ Müstensihin ♣ ile yazdığı kelime doğru şekliyle yani خ ile verilmiştir.

⁶² Müstensihin mısra içinde iki kez yazdığı *kıl*/kelimesi yerine *sén* kelimesi düşünülebilir.

⁶³ Bağlam gereği *biġâre* kelimesine gelmesi gereken ek datif eki olmalıdır: *biġârege*

- 10 barı ‘âçiz kuluñgı fitne-i âhir zamânıdın
belânı def’ eylep hem hañadın asrağıl yâ Rab
- 6a 1 bérıp keyd eyleding nefis ü hevâ vü nefis ü şeytânı⁶⁴
terahhum eylegil nefis ü hevâdın asrağıl yâ Rab
- 110 ilâhâ bendege {zevķ}[rızķ]-ı⁶⁵ muṭahhar eylegil rūzî
ki mén biçâreni rū-yı riyâdın asrağıl yâ Rab
- cemî’-i bendelerini ‘âfiyet tut müdde’ilerdin
ki nâ-maḥrem zen-i şüm bi-ḥayâdın asrağıl yâ Rab
- 4 ilâhâ mağfıret kıl Nevbeti ‘âçiz günâhını
5 icâbet kıl du’âsını güneḥ-din asrağıl yâ Rab
- (12)
(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)
- veh ne hoştur kimki yârı birle tursa yandaşıp
mihribânlık eyleben ṭâvus-ı mest-dék oynasıp
- 115 élgini {eylep}[ķoysa]⁶⁶ girih eylep anıñ ki boynıga
‘ışķ-ı piçândék bolup taldék boyıga çıрмаşıp
- bâde-i ‘ışķ u muḥabbet nûş eylep keyfide
gonca-i ḥandân lebini bûse eylep yıldaşıp⁶⁷
- ‘âşıkı ma’sûķı birle vâşıl olsa her zamân
üns ü ülfet eyleben şoḥbet kılurlar muñğdaşıp
- 10 bolmağay hergiz cüdâlık derdidin dişvârlık⁶⁸
sâ’atî bir-birdin ayrılma yürürler yığlaşıp

⁶⁴ Müstensihin mükerreren yazdığı *nefs* kelimelerinden ikincisinin yerine vezne uygun olarak *hırs* kelimesi getirilebilir. Ancak bu manzumenin ikinci beytinin ikinci mısrasının da yine *bérıp* kelimesiyle başlıyor olması bu beyit başındaki *bérıp* kelimesinin müstensih hatası olduğunu düşündürüyor. Yerine *eyle-* yardımcı fiiliyle birlikte kullanılabilen bir isim konabilir.

⁶⁵ *Zevķ* kelimesi bağlama uymuyor. Müstensihin *rızķ* kelimesini *zevķ* diye yazdığı anlaşılıyor.

⁶⁶ Müstensih *eylep* kelimesini iki kez yazmış. Bağlam ve vezin gereği bunlardan ilkinin sehven yazıldığı anlaşılıyor. Bu kelime yerine bağlama uygun olarak *koysa* kelimesi düşünülebilir.

⁶⁷ *yıldaşıp*? “koklaşmak” DLT c.4 s.103,104.

⁶⁸ Diğer iki örnekte olduğu gibi *düşvâr* kelimesi *dişvâr* şeklinde yazılmış.

şıdķ u ihlāş bile t̄a‘at u ‘ibādet eylese
rūz-i maḥşerde yürürler kim balıķ-dék söyleşip

6b 1 ‘āşık-ı şādık érür-sin kıl Hudāğa bendelik
120 taṅla cennet içre hūr birle yürür-sin toylaşip
cehd eylep bolma ġāfil tevbe kılğıl Nevbeti
cürm ü ‘isyān taķşirātınġ ötti ḥaddidin aşip

(٣)

(13-16)

(13)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

ey şabā méndin du‘ā ol şūḥ yārımğa ayıt
şems-i t̄al‘at āhū közlüg nihālımğa ayıt⁶⁹

5 bir-gine “ḥālınġ néçük” dép sormadı ol seng-dil
fırķatınġde köydi dép zālīm nigārımğa ayıt

125

perhiz eylep leb-leriġ şeft-ālūsini üzmedim
sözleri kanddın leziz şirin zebānımğa ayıt

cilve eylep köġlüm aldı ol meh-i nā-mihribān⁷⁰
ḥasretide kan yutar-min boyı talımğa ayıt

evvelide körmegey érdim séni ey nāzenin
raḥm eylep mén yetim ḥāl[n]⁷¹ nigārımğa ayıt

şūm raķib-ler cehtidin körmek müyesser bolmadı
‘arz-ı ḥālım ol şeh-i şāḥib-ķırānımğa ayıt

130

10 teşne-leb-dür yār-nınġ kūyıda dāyim Nevbeti
bāde-i la‘l-i leb-i ārām-ı cānımğa ayıt

⁶⁹ Bu mısra sondan ikinci tefilenin başındaki bir hece eksikliği dolayısıyla vezne uymamaktadır. Müstensihin mısranın hemen bitimine koyduğu işaret, hatasının farkına varmasıyla ilgili olabilir.

⁷⁰ Kelimenin ÷ ile değil, ÷ ile yazılması gerekirdi. Metne doğru şekli yazıldı.

⁷¹ Kelimenin sonunda akkuzatif ekinin bulunmaması anlatım bozukluğuna yol açıyor.

(14)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

7a 1 ziyāret eylemek boldı maṅga ol dil-rübā ḥācet
keçe kündüz anıṅg kuyıda boldum mübtelā ḥācet

fırāk[n]ıṅ⁷² otıda köp örtenür bu nātuvān cismim
terahḥum eyleben kılsa maṅga serv ü semen ḥācet

anıṅg ‘ışk u muḥabbet bādesini nūş eylerge
turupmin intizāre köz tutup qatl-i gedā ḥācet

baralıṅg zār u yıḡlap ey yarānlar āsitānıḡa
Ḥudāyā dergāhıṅgga baş koyup kılmak du‘ā ḥācet

135 5 bicān u dil bile her kim olarḡa eylese iḥlāş
bolurlar ikki ‘ālemde refiḡ ü reh-nümā ḥācet

imāmlar mātemini tutsalar dergāhıda her kim
kıyāmet kün şefā‘at eylegeyler Muştafā ḥācet

tevbe kılp⁷³ nedāmet-ler heme kılgan günāhıṅgga⁷⁴
mu‘āf eylep günāhını behişt bergey Ḥudā ḥācet

anıṅg dergāhıdın nevmid bolma Nevbeti ‘āciz
murād u maqşadıṅg dergāhıda bolḡay revā ḥācet

(15)

(Cedid: fā ī lā tūn / me fā ī lūn / fe ī lūn)

140 10 ey nigārım bu ‘arż-ı ḥālım işit
sā‘atī oturup zebānım işit

ḥüsn gülşen[i]-niṅg⁷⁵ {sén} güli bolsaṅg
bülbüli mén-dü[r] mén⁷⁶ nigārım işit

⁷² Hitap doğrudan sevgiliye olmadığından kelimenin *fırāk-nū* şeklinde genitif çekimlenmesi doğru olur.

⁷³ Mısranın bu şekilde başlaması vezne uygun düşmüyor, *kılp tevbe* şeklinde başlaması gerekirdi.

⁷⁴ *Günah* kelimesi her iki mısra da aynı şahısla iyelik çekimine girmelidir.

⁷⁵ Müstensih *gülşen* kelimesinde genitif ekinden önceki iyelik ekini yazmayı unutmuş, bunun yerine de vezni tamamlamak için *sen* zamirini mısraya eklemiş. Ancak mısra bu şekliyle de vezne uymuyor. Mısranın doğru şekli şöyle olmalıdır: *Ḥüsn gülşeni-niṅg güli bolsaṅg*

⁷⁶ Müstensihin, kelimeyi vezne uydurmak amacıyla yazmadığı ı harfi metne eklendi.

- 7b 1 m n  r r-min baş n da ferv ne
s n   s n şem‘ ey cih n m işit
- raş m  ıl p diş h-ı kişver-i hüsn
k yıda⁷⁷ m n fa  r ged y m işit
- şub -d n [t ]⁷⁸ ş m örtenür c n m
bold  cismim bu⁷⁹ h k-sürüm işit
- 145  aş  yas  [v ] kirfik o   bile⁸⁰
s ne-ni  ıldı zaş m-kürüm işit
- 5 k z yaş m-n  şar b eylermin
cigerim bold   an {yaş m}[keb b m]⁸¹ işit
- [y r]⁸² k y n da za‘ f bold  h r b
bu elif   met {b}old ⁸³ d l m işit
- tevbe   lg l ki Nevbet  her dem
h ddidin aştı bu g n h m işit

(16)

(Remel: f  i l  t n / f  i l  t n / f  i l  t n / f  i l n)

- 150 y r n n  k yıda m n d v ne boldum ‘   bet
h lk  aras d n   k p bi  ne boldum ‘   bet
- 10 k lmegey ‘ lem-ge s nd k meh-veş  ey n zen n
iştiy  n n  k yıda⁸⁴ mest ne boldum ‘   bet

⁷⁷ İlk m srada doğrudan sevgiliye hitap olduğundan ikinci mısranın başındaki *k yıda* kelimesinin ikinci teklik iyelik ekiyle yazılması gerekirdi. Vezin gereği üçüncü teklikle yazılmış olsa gerek.

⁷⁸ *T * kelimesi, bağlam ve vezin gereği metne eklendi.

⁷⁹ “Bu” işaret sıfatının *cismim* kelimesinden önce gelmesi gerekirdi, vezin gereği *cismim* kelimesinden sonra yazıldığı anlaşılıyor.

⁸⁰ Mısra bu h liyle vezne uymuyor. İkinci tefilenin başında bir açık heceye ihtiyaç var. Vezni tamamlamak için *v * ba lama edatı metne eklendi.

⁸¹ *Yaş m* kelimesi ba lama uygun düşmediği gibi vezni de bozuyor. İlk m srada g zyaş n  şaraba benzeten şairin, ikinci m srada, kan dolan ci erini de kebaba benzetmesi beklenirdi. *Yaş m* kelimesi yerine *keb b m* kelimesi getirildiğinde mana ve vezin bakımından mısra tamam oluyor.

⁸² Mısra bu h liyle vezne uymuyor. M sranın başına *y r* kelimesi getirilirse vezin tamam oluyor.

⁸³ Vezin gereği buradaki kelimenin *bol-* değil, *ol-* şeklinde olması gerekir. Aksi takdirde vasl yapılam yor ve vezin bozuluyor.

ilge ‘işret bâğıda hurrem-liğ ü dilşâd-lık
mén ġaribiñg ġam bile hem-ġâne boldum ‘âkıbet

8a 1 bir zamân yoktur mañga ârâm né şabr u qarâr
ay yüzüñg-niñg şevkığa⁸⁵ pervâne boldum ‘âkıbet

ikki şehlâ közler{n}iñg⁸⁶ köñglüm kuşını kıldı şayd
çuğz yañlıg miskin ü virâne boldum ‘âkıbet

155 ey yarânlar yâr-niñg vaşlı ménı kıldı ġumâr
muttaşıl⁸⁷ âstâne-i mey-ġâne boldum ‘âkıbet

5 sâkiyâ mey tut mañga câm-ı muġabbet toldurup
Nevbeti kim teşne-leb rindâne boldum ‘âkıbet

(ث)

(17,18)

(17)

(Hezec: me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün)

‘inâyet bolsa Ĥağdın zerrei ol şâhdın bâ‘iş
barur-minkim imâmlar mâtemiğa mâh-dın bâ‘iş

olarnıñg yâdı birle mén özüm-ni eylesem meşğul
biġamdillâh mén-i{m}⁸⁸ biçârege dergâh-dın bâ‘iş

160 barı kılğan günâhım-nı Ĥudâyâ sên kéçür tevbe
nedâmet birle ħorħmağlık ħarañggu çâh-dın bâ‘iş

Ĥudâyâ bendelerge âb-ı raġmetdin naşib eyle
hemîşe ‘âfiyet tut müddei’ hem-râh-dın bâ‘iş

10 şehidler ħurmetidin yazuğum ‘afv eylegil yâ Rab
ġağalığ-dın mén-i biçâreni gümrâh-dın bâ‘iş

⁸⁴ *Küyda* kelimesi bağlama pek uygun düşmüyor. Aşığın mestane olması için iştıyak zevki ya da keyfi içinde olması gerekir. Dolayısıyla *küyda* kelimesinin yerine *keyfide* kelimesi düşünülebilir.

⁸⁵ *Şevkığa* kelimesinden sonra *pervâne olmak* fiili kullanılmış. Klasik edebiyatta bu deyim *şem* kelimesiyle birlikte kullanılageldiğinden *şevkığa* yerine *şem’iğa* kelimesi düşünülebilir.

⁸⁶ Müstensih kelimeyi *közlerniñg* şeklinde yazmış.

⁸⁷ Müstensih kelimeyi yanlış yazmış. ص harfinden sonra ی harfinin yazılmaması gerekirdi.

⁸⁸ *mén-i biçâre* ibaresinin ilk kelimesi sehven *ménim* olarak yazılmış.

revā kı́l ḥācetim-ni pādīšāhım kı́lmağıl nevmīd
ümīd birle kélip-dür mén kı́luṅḡ gümrah-dın⁸⁹ bā‘is̱

8b 1 tileydür Nevbeti ‘āçiz hemīşe gevher-i imān
ümīdim bar méninḡ⁹⁰ biçārege {gümrah}[Allāh]-dın bā‘is̱⁹¹

(18)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

165 ‘ākıl érseṅḡ ey birāder kı́lma nādān birle baḡs̱
ḡāṭırınḡnı cem’ eylep kı́lma nādān birle baḡs̱

cehd eylep ehl-i dānā birle bolğıl hem-nişin
ehl-i dānā-dın yırak[ta] kı́lma nādān birle baḡs̱⁹²

her néçe müşkil su‘ālinḡ bolsa dānādın sora{r}
bī-hūde zihninḡ kėt[ür]me kı́lma nādān birle baḡs̱

5 ‘aql u fehm ü dānişinḡni ‘ālim ü dānā bilür
bilmegey ḡadriṅḡni herḡiz kı́lma nādān birle baḡs̱

çünki zerninḡ kı́ymeti[n] zāhir kı́lur {néṅḡ soḡbeti}[seng-i miḡek]⁹³
cāhil-i mişl-i ḡara taş kı́lma nādān birle baḡs̱

170 ehl-i dānālarḡa yaḡşı söz dür-i⁹⁴ nāyāb-dur
muḡtaşar kı́lğıl sözünḡni kı́lma nādān birle baḡs̱

bu naşīhat-nı özünḡ-ge eylegil ey Nevbeti
özge birle né işinḡ bar kı́lma nādān birle baḡs̱

⁸⁹ *Gümrah* kelimesi yukarıdaki beyitte de geçtiğinden buradaki kullanımı istinsah hatası olabilir.

⁹⁰ Yukarıda da gösterildiği gibi izafet, *mén-i biçāre* şeklinde olmalıdır.

⁹¹ *Gümrah* kelimesinin burada tekrar edilmiş olması istinsah hatasıdır. Şair günahlarının çokluğuna karşı affedilme ümidi taşıdığını vurgulamak istiyor. Günahları bağışlayıcı da Allah olduğundan mısra sonundaki *gümrah* kelimesinin yerine *Allāh* kelimesi getirildi.

⁹² Mısra mana ve vezin bakımından bozuktur. *Ehl-i dānā-dın yırakta kı́lma nādān birle baḡs̱* yahut *Ehl-i nādān-dın yırak bol kı́lma nādān birle baḡs̱* şeklinde tamir edilebilir.

⁹³ *Zāhir kı́lur néṅḡ soḡbeti* izafeti de bağlamdan kopuktur. Altının kıymetini ortaya koyacak olan şey mihenk taşı yani *seng-i miḡek*’tir. Böylelikle mısra şöyle düzeltilmelidir: *Çünki zerninḡ kı́ymetin zāhir kı́lur senḡ-i miḡek*

⁹⁴ Kelime vezin gereği şeddesiz yazılmış.

(٢١)
(19-21)
(19)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 10 ‘ömrünġ içre yaḥşı bir işni binā kıldıñġmu hîç
Ḥaḳ ta‘ālā nezdide ḥamd u şenā kıldıñġmu hîç
- 9a 1 bā ḥuzūr-ı dil bile tā‘at ‘ibādet eylese⁹⁵
ma‘şiyet-ke bulġanıp Ḥaḳ-nı rızā kıldıñġmu hîç
- 175 sēn günāhıñġdın yanıp tevbe tazarrū⁹⁶ eylegil
başda destārıñġ bile şerm ü ḥayā kıldıñġmu hîç
- enbiyā vü evliyāla[r]⁹⁷ rūḥını ḥoşnūd étip
açġa aş teşnege sunı bir ḳana bérđıñġmü hîç
- sēn ‘azızlernıñġ mezārını tavāf eyleben
āsitāne tofraġını tūṭiyā⁹⁸ kıldıñġmu hîç
- 5 bî-ḥūde⁹⁹ ‘ömrünġ ötüp-dür vā-dirigā Nevbeti
bir ġarīb-i nātüvānıġa du‘ā kıldıñġmu hîç

(20)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 180 çıktı nā-geh mehveşi rengini gül-nār eylegeç
ḥalkā ḥalkā zülfini boynıġa zünnār eylegeç
- ikki cādū közleri {ñġ}-ge¹⁰⁰ ehl-i ‘ālem bendedür
İsm-i A‘zam-nı oġup başda tūmār eylegeç

⁹⁵ Şair, şiir boyunca ve ikinci mısradaki sen hitabıyla kendine seslenmektedir. Bu mısranın sonundaki yardımcı eylemde ise hitap üçüncü teklik kişiye yapılmıştır. Dolayısıyla ilk mısranın sonundaki yardımcı fiil, 2.T.Ş. çekiminde olmalıdır. Ayrıca ikinci mısradaki *ma‘şiyetke bulġanıp* ifadesi göz önüne alındığında yani tam bir gönül huzuru ile tā‘at ve ibadet eyleyen biri mantiken ma‘siyete bulanmış olamayacağından ilk mısranın sonundaki fiilin olumsuz çekimlenmesi şarttır. Bu sebeple *eylese* fiilinin yerine *eylemey* gerundiumu teklif edilebilir. Masiyete batmış birinin Hakk’ı razı edemeyeceği açıkken bunun sorulmuş olması da ayrı bir sorundur.

⁹⁶ Kelime, sondaki ع harfinden önce و harfi ile yazılmış.

⁹⁷ Yazılmamış olan ر harfi metne eklendi.

⁹⁸ ت harfi ile yazılması gereken kelime ط ile yazılmış. Doğru yazımı توتيا şeklindedir.

⁹⁹ Kelimenin ا harfi ile yani بيهود şeklinde yazılması gerekirdi.

¹⁰⁰ Manzumenin bütünü ve bağlam gereği 3.T.Ş. iyelik ekiyle çekimlenmiş olmalıdır.

mén yetīm-ge bir nazār kılmadı ol meh-peykerī
halk-nıng bed-nāmıdın ol tola¹⁰¹ ‘ār eylegeç

10 piste ağzı-nıng lebide tişleri dürdānei
sözleri kanddın leziz şirîn güftār eylegeç

attı müjgān oqları[n] ikki qarāk[çı] közleri
boldı bu cismim za‘if bağrım{a}[nı] {kār}[efgār] eylegeç¹⁰²

9b 1 nā-gehān kördüm tüşümde āy yüz{üñgnüñg}[iniñg]¹⁰³ şevkıñı
185 ol zamān aldımda yok uyķum{da}[nı]¹⁰⁴ bīdār eylegeç

Nevbeti kim yār kūyıda mücāvır boldıkim
mālını hem başını cānını işār eylegeç

(21)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

köñgöl-ler h^vāhişi ra‘nā cemālınıñ nā-gehān körgeç
kad-i şimşād u tūbā-dék nihālınıñ {tū beyān}[sāyebān]¹⁰⁵ körgeç

5 firākınıñda kılıp şām u şabā[h]¹⁰⁶ bülbül kibi feryād
ki la‘l-i ğonca-i hāndān tişi[ni]¹⁰⁷ nā-gehān körgeç

190 murādım ol cemālınıñ hırmeniğa eylesenğ vāsıl
köñgöl mürği{ni aytur} [atılır]¹⁰⁸ nokta-i hālınıñnı dān körgeç

ki ol mihrāb yañğlıg sebze-püşī serv {kaşığa}[kaddınıñğa]¹⁰⁹
hemīşe secde eylep āsitānınıñnı emān körgeç

¹⁰¹ Mısranın 3. tefilesi vezne uymamaktadır.

¹⁰² Müstensihin mısrayı 3. tefileden itibaren yanlış yazdığı vezinden ve bağlamdan açıkça anlaşılıyor. Mısranın sonu şöyle olmalıdır: ... *bağrım-nı efgār eylegeç*

¹⁰³ Bağlam gereği kelimenin 3. teklik iyelik ekiyle kullanılmış olması (*yüziniñg*) gerekir.

¹⁰⁴ Kelimenin akkuzatif ekiyle çekimlenmiş olması (*uyķum-nı*) gerekir.

¹⁰⁵ *Sāyebān* kelimesi *tū-beyān* şeklinde yazılmış.

¹⁰⁶ *Şabāh* kelimesinin sonundaki ح harfi yazılmamış.

¹⁰⁷ Bağlam gereği bu kelimenin 2. teklik iyelik ekiyle yazılmış olması gerekirdi. Çünkü mısra, sevgiliye hitaben *firākınıñda* kelimesi ile başlıyor.

¹⁰⁸ Bu ifade müstensihçe yanlış yazılmış. İfadenin, bağlam gereği *köñgöl mürği atılır* olması gerekir. Zira gönül kuşu, harman yerindeki kuşların tanelerin üzerine atılması gibi sevglinin noktaya benzeyen benini görünce kuş yemi sanıp üzerine atılacaktır.

¹⁰⁹ Bağlam gereği kelimenin *kadd* olması ve 2.T.Ş. iyelikte çekimlenmiş olması gerekir: *kaddınıñğa*

barı ‘âçiz kuluñgı fitne-i âhîr-zamânıdın
tileydürmin fenâhî şüm rakîb-lerdin ziyân körgeç

10 ümîd birle kélip-dür kim nigârâ âsitânı[ñg]ğa¹¹⁰
bu ‘âçiz Nevbetî éldin özini hürd-dân¹¹¹ körgeç

(τ)

(22)

(Remel: fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün)

195

sâkiyâ bérgil şarâb-ı bir kadeh
câm-ı ‘işretdin pür-âb-ı¹¹² bir kadeh

10a

1

yârññg küyıda içsem bâde[î]¹¹³
luţf u rahmet-din pür¹¹⁴-âb-ı bir kadeh

sâkiyâ câm-ı muhabbet toldurup
iltifât étkil bér âb-ı bir kadeh

sén eger luţf u ‘inâyet eylesenğ
élgidin içsem şarâb-ı bir kadeh

iştîyâkıñğda ciger boldı kebâb
bâde içsem müşg-i nâb-ı bir kadeh

5

200

bir zamân-ı şoĥbet-i merd-i Ĥudâ
dîdedin tökse şarâb-ı¹¹⁵ bir kadeh

bî-riyâ yüz yılķı tâ‘at-dın anı
yaĥşırak içse şarâb-ı bir kadeh

şoĥbet-i merd-i Ĥudâ yétse behem
Nevbetî içkil şarâb-ı bir kadeh

¹¹⁰ Hitap doğrudan sevgiliye olduğundan, *âsitânıñğa* şeklinde 2. teklik iyelik eki ile yazılmalıdır.

¹¹¹ خرده‌دان “dikkat sahibi, nükte ve inceliği anlayan” anlamındaki *hurde-dân* kelimesi olabilir ancak kelimenin bu manası bağlama uygun düşmüyor. *Hor* “hor, aşağı, hakir” anlamında bir söz olmalı.

¹¹² Bu kelimenin vezin ve bağlam dikkate alınarak *gûl-âb* olduğu söylenebilir.

¹¹³ Müstensih son heceyi yazmayı unutmuş. Vezin gereği metne eklendi.

¹¹⁴ Her iki mısradaki çekimli bir fiil olmadığı dikkat çekiyor. Dolayısıyla müstensih *bér-* fiilini *pür* diye yazdığı düşünülebilir. Ancak bu da ilk mısra sonundaki *bâdeî* kelimesiyle anlamca uyuşmaz.

¹¹⁵ Şarap kelimesi yerine bağlam ve vezin gereği *hûn-âb* “kanlı su, gözyaşı” kelimesi düşünülebilir.

(ع)

(23)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / fā ū lūn)

Hudānıŋ dōstı-durlar [kim]¹¹⁶ meşāyıh
halāyık zübdesi-dürler meşāyıh

205 10 Muḥammed ümmetige rāhberdür
barı müşkil-ni ḥall eyler meşāyıh

10b 1 ‘aķide birle her kim kılsa ḥızmet
murādını bérür āḥir meşāyıh
meşāyıhlarğa her kim bolsa münkir
atarlar bāṭın oķını meşāyıh
mürīd bolsa meşāyıh-larğa her kim
belā kélgende qoldarlar meşāyıh
ṭavāf eyleben kılsa ‘aķide¹¹⁷
kıyāmet kūn meded eyler meşāyıh

210 5 cānıŋ barıça tende Nevbetī kim
tilāvet eylegil Qur’ān meşāyıh

(د)

(24-28)

(24)

(Remel: fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lūn)

mén kuluŋğa raḥm kılgıl yā Vedūd
mağfiret kılgıl günāhım yā Vedūd

tağ u taşlardın günāhım köp durur
her ne kılsaŋ pādīşāh sēn yā Vedūd

ṭā‘atım yok küfr ü ‘ışyānım tola
raḥmetiŋdin köp ümidim yā Vedūd

215 10 raḥmetiŋdin hiçkim nevmīd émes
dergāhıŋğa mén sığındım yā Vedūd

¹¹⁶ Hece eksikliği sebebiyle mısra vezne uymamaktadır. Eksik olan hece metne eklendi.

¹¹⁷ Mısra vezne ve bağlama uymuyor. Şu şekilde tamir edilebilir: ṭavāf eylep ‘aķide kılsa her kim

- hem haṭālar-baḥş u ‘ayb-pūş-sin
bendelerge mihribān-sin yā Vedūd
- 11a 1 yazukum-nı ‘afve kılğıl yā ilāh
Muştafā-nıñ ħurmetidin yā Vedūd
- küfr ü ‘işyān cehtidin şermende-min
āḫiret-de ne kılur-sin yā Vedūd
- 220 Nevbeti ḥālīga sēn raḥm étmesēñg
kimge aytay né kılur-min yā Vedūd
- (25)
(7+7=14’lū hece ölçüsü)
- 5 peygamberler serveri yā Muştafā Muḥammed
ümmeŧlerge rehberī yā Muştafā Muḥammed
- şükr eylegil Ḥudāğa ümmeŧ-i Muştafāğa
dōst bol çihār yārğa yā Muştafā Muḥammed
- Ḥaḳ ta‘ālā ḳatıda barçalar-nı tilerler
rüz-i maḥşer bolğanda yā Muştafā Muḥammed
- ata ana démesler ‘ayş u ‘işret kılmaslar
ḳıyām-nı terk kılmaslar yā Muştafā Muḥammed
- 225 yüz miñg ata ana-dın ümmeŧige mihribān
ikki cihānda ğam-ḥ^Vār yā Muştafā Muḥammed
- 10 ümmeŧi-din ilgeri behişt içre kirmesler
tamām ümmeŧ kirmeyü yā Muştafā Muḥammed
- cehd eyleben yarānlar vaḳt-i seḫer ḳofuñglar
farż u sünnet oḳuñglar yā Muştafā Muḥammed
- 11b 1 ‘āçiz ümmeŧ-leridin barsun dūrūd-ı bīḫadd
şefā‘atı bī-‘aded yā Muştafā Muḥammed
- ümmeŧ-lerniñg ğamıda bir dem ārām émesler
kéçe kündüz ḳul-luḳda yā Muştafā Muḥammed
- 230 Nevbeti dūr ki ‘āmiyy na‘t-ı Resūl kelāmı
vaşfıda şubḫ u şāmı yā Muştafā Muḥammed

(26)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

- 5 ümīd birlen kélip-min dergāhıngğa pādīşāhım dād
günāhım bī-nihāyet-dür kıılır-min nāle vū feryād
bilür bilmes günāhım-nı Hudāyā sēn kécür tevbe
günāhım cehtidin her dem münācāt eyledim bünyād
235 kopup şām u şehirlerde okur-min sūre-i “ve’l-fecr”
kécürgil yazukum-nı bu kelām hākkı “lebi’l-mirşād”
hemīşe nefis ile şeytān kūyıda yügürüp her dem
‘azīz ‘ömrüm ötüpdür vā dirīgā tuymadım bir bād
barı ‘āçiz kuluṅg hācet tileydür köṅglide yā Rab
revā kıılğıl olar hācet-lerini eylegil dīl-şād
10 Hudāvendā bihākk-ı hürmet-i peygamber-i mürsel {īn}¹¹⁸
cemī ‘āşī bendeṅni tamuğdın eylegil āzād
ötüpdür Nevbetī kim ey yarānlar iltimās eylep
kı raḥm eylep faķīr-ni hem du‘āda eylegey-sin yād

(27)

(Remel: fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lūn)

- 12a 1 çıktı nā-geh mehveşi ol şehsüvār-ı serv-қад
nev-bahār eyyāmıdék bir gül-‘izār-ı¹¹⁹ serv-қад
240 başıda tāc-ı muraşsa’ {élgi}{égni}de¹²⁰ zerrīn қabā
ol mübārek élgide bir Zū’l-fıķārī serv-қад¹²¹

¹¹⁸ Kelimenin çoğul çekimi ile yazılmış olması vezni bozmaktadır ve ayrıca izafeti oluşturan muzaf, muzafunileyh parçalarının teklik-çokluk uyumu bakımından da sorunludur.

¹¹⁹ *Gülizar* kelimesi ð ile yazılır, metinde ʒ ile yazılmış.

¹²⁰ *İlgide* “elinde” kelimesi bağlama uygun düşmüyor. Zira altın işlemeli kaftan kişinin elinde değil, sırtında olur. Müstensih *egnide* “sırtında, arkasında, omzunda” kelimesi yerine hemen alt mısra da geçen *ilgide* kelimesini sehven yazmış olabilir. Müstensihin yanlış yazdığı kelimenin Çağatay Uygur Tiliniṅ İzahlıķ Lugiti C.5, s.763’te geçen “1. Ten, beden, vücut, boyun, ense kökü 2. Elbise, kıyafet, giyecek” anlamlarına gelen *égin* ve Uygur Tiliniṅ İzahlıķ Lugiti’nde yer alan *éñgil/égin* “giyim, elbise, kıyafet” kelimesi olabileceği de açıktır. (UTİL, C.1, s. 291 ve UTİL, C.6, s. 107) Bilindiği üzere Kul Nesimî’nin ünlü şiirinde de bu kelime aynı anlamıyla geçer.

¹²¹ *Zū’l-fıķār* kelimesi ð ile yazılır, metinde ʒ ile yazılmış.

kuvvat-i İslâm-dındur kâtil-i küffâr-ı dîn
açsa İslâm u şerî‘at nâm-dâr-ı serv-şad

bolsa evlâd-ı nebî-din bolsa şâh-ı fâkdin
‘azm eylep kelseler kim bu diyâr-ı serv-şad

5 küfr élidin kılsalar cem‘î ulus ilin halâş
kılsalar kâfir bile bir {gül‘izârî}[kâr-zârî]¹²² serv-şad

kâşki uşbu maħalde çıksalar şâhib-kırân
çün İmâm-ı Mehdi yaŋlıĝ şehsüvâr-ı serv-şad

245

Nevbeti dâyim taleb kıl bolma-ĝıl nevmid sên
kêlgüsidür dîn-i islâm pâdişâhı serv-şad

(28)

(Hezec: me fâ î lûn / me fâ î lûn / fa û lûn)

ilâhî kıl ménî bu ğamdın âzâd
kerem eylep hâzîn köŋlümni kıl şâd

10 teraħħum eylegil mén bî-nevâĝa
kêçürgil yazukum-nı eyle dilşâd

kerimâ kâdirâ perverdigârâ
günâhım cehtidin eylermi[n]¹²³ feryâd

12b

250

1 nedâmet eyle istiĝfâr kılĝıl
seher vaktide yüz ‘aşırda heft-âd

huzûr-ı dil bile kılĝıl ‘ibâdet
Hudâyım hem kulum dép eylegey yâd

yetim bî-çârelerge kılĝıl ihsân
Hudâ hoşnûd {hem}[bolur] ervâh-lar şâd¹²⁴

5 tilâvet eyle dâyim Nevbeti sên
meded eyler saŋĝa ervâh-ı ecdâd

¹²² Bu kelime bağlama uygun düşmüyor. Müstensih, “savaş, cenk, kavga” anlamına gelen *kâr-zâr* kelimesini sehven *gül-‘izâr* olarak yazmış.

¹²³ Vezin gereĝi, *min* ekinin sonundaki *û* harfi düşürölmüş olmalı.

¹²⁴ Mısra, vezin bakımından sorunlu görünüyor. *Hem* kelimesinin yerine *bolur* fiilini getirdiĝimiz takdirde vezin tamam olacaktır.

(د)

(29)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 255 yārınḡ kūyıda ölmek ҡand u şekkerdin leziz
firḡat-i ‘ışkıda köymek ҡand u şekkerdin leziz
- nāgehān bir ҡatre-i deryā-yı ‘ışk mevc eylese
‘ışk otı-nınḡ uçkunı hem ҡand u şekkerdin leziz
- mén yetim biḡārege bir uçkunı yétse behem
sā‘atī ‘ışkıda köymek ҡand u şekkerdin leziz
- ey Hudāyā bende-ni yādınḡdın ḡāfil eyleme
muttaşıl¹²⁵ yādınḡda olsam ҡand u şekkerdin leziz
- 10 ö[r]tenip¹²⁶ ‘ışk otıda cān u dilim boldı kebāb
belki sızsā üstüḡānım ҡand u şekkerdin leziz
- 260 bendege luṡf u ‘ināyet bolsa Ḥaḡ-dın zerrei
ism-i zātınḡ zıkr kılsam ҡand u şekkerdin leziz
- 13a 1 Nevbeti kim yārınḡ kūyıda dāyim¹²⁷ yıḡlaḡıl
ḡatre-i eşk-i nedāmet ҡand u şekkerdin leziz

(ر)

(30-39)

(30)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- ḡamd-ı bi-ḡad ol Hudāvendige sübhānım kélür
zāt-ı pāk-i ḡazret-i Allāh raḡmānım kélür
- ‘āşī vü cāfi ḡüneh-kārlar-nı āzād étkeli
şāḡib-i genc-i şefā‘at Ḥ‘āce Sultānım kélür
- 265 5 biz ḡüneh-kār ümmetidin yüz dūrūd ü yüz selām
ol şefi‘-i rüz-i maḡşer mäh-ı tābānım kélür

¹²⁵ Muttaşıl kelimesi yazılırken ص harfinden sonra konan ى harfi olmamalıdır.

¹²⁶ Örtēnip kelimesinin ilk hecesindeki ر harfi müstensihçe unutulmuş. Metne eklendi.

¹²⁷ Dāyim kelimesinde د harfinden sonra bulunması gereken med elifi unutulmuş.

yār-ı evvel yār-ı düvvüm¹²⁸ ol Ebūbekr ü ‘Ömer
yār-ı siyyüm¹²⁹ Cāmi‘ul-Ḳur‘ān ‘Oṣmānım kélür

ol civān-merd ü şecā‘at-lik érür şīr-i Ḥudā
çün emīr yār-ı çihārım Şāh-ı Merdānım kélür

çünki evlād-ı Nebī-dürler Ḥasan birle Ḥüseyn
ehl-i cennet-lerni heydep ikki şāhānım kélür

aṭlanıp çıksa ġazātġa¹³⁰ mehdī-yi āḥir zamān
küfr zün{ġār}[nār]ın¹³¹ köterip nūr-ı imānım kélür

270 10 rûḥ-ı pāk-i Muşṭafā [vü]¹³² evliyā kılġay meded
zübde-i evlād-ı ḥātem Ḥ‘āce Cānānım kélür

nā-ümīd bolma Ḥudānıġ raḥmetidin ey köġgöl¹³³
ger naşīb étse Ḥudāyım şāh-ı ‘irfānım kélür

13b 1 cehd eylep Nevbeti kılġıl Ḥudāġa tā‘atī
{çihār deh}{çehre-i-} tābān¹³⁴ yaġlıġ Ḥ‘āce Cānānım kélür

(31)

(Remel: fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün)

nā-ümīd bolma köġgöl bir nāme cānāndın kélür
bendege Ḥaḳ-dın ‘ināyet bolsa imāndın kélür

275 bendege luṭf u ‘ināyet bolsa Ḥaḳ-dın zerrei
her murād u maḳşūdınġ Rūm u Ḥorāsāndın kélür

5 yaḥşı-lıġ eylep kişige hem saḥāvet pişe kıl
in heme kuvvet bereket ḥayr u iḥsāndın kélür

kéçe kündüz cehd eyle ġür yaraġın eylegil
tar laḥid içre çerāġi ḥatm-i Ḳur‘āndın kélür

¹²⁸ “İkinci” anlamına gelen Farsça دوم *dü-vüm* kelimesi vezin gereġi دؤم *düvvüm* şeklinde yazılmış.

¹²⁹ “Üçüncü” anlamına gelen Farsça سوم *süvüm* kelimesi vezin gereġi سیوم *siyyüm* şeklinde yazılmış.

¹³⁰ *Gazavāt* kelimesi vezin gereġi hece düşmesiyle *ġazāt* biçiminde yazılmış.

¹³¹ Müstensih *ziinnār* kelimesini sehven زنکار *zünkār* şeklinde yazmış.

¹³² Vezin gereġi vü bağlacı metne eklendi.

¹³³ Müstensih *ey* ve *köġgöl* kelimelerini bitişik yazmış.

¹³⁴ *Çihār-deh* ibaresi, vezne ve bağlama uygun düşmüyor. Müstensih muhtemelen *çehre-i tābān* terkiibini sehven *çihār-deh* şeklinde yazmıştır.

şıdk u ihlâş birle kim tâ‘at ‘ibâdet eylese
tañgla-dur rûz-i kıyâmet nâme oñg yandın kélür

zıkr ü tesbîh âhîret-niñg mezra‘ınıñg tuhmıdur
âhîretde her hûşulıkim tarıgandın kélür

280 tevbe kılğıl Nevbeti kılğan günâhıñgdın yanıp
10 bendelerge gür ‘azâbı küfr ü ‘ışyandın kélür

(32)

(Hezec: me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün)

körüpmin oturupdur hüsñ bâğı içre bir dildâr
yüzi ay u közi çolfan ferîşte hür gül-i ruhsâr¹³⁵

14a 1 kaşı mihrâb yâ minber, közidür çeşme-i Kevser
kadi çün servi yâ ‘ar‘ar, yürüşü kebg-hoş reftâr

yüzidür bir meh-i tâbân lebi-dür la‘l ya mercân
bolupmin vâlih ü hayrân sözi şîrîn hoşgüftâr

285 tolun¹³⁶ aydék¹³⁷ cemâlîğa köñgül kul boldı hâlîğa
kaçan yétküm vişâlîğa köñgül-ni aldı ol mekkâr

kaşığa bardım olsâ‘at kılıp ta‘zîm ol fırsat
atıp ol tîr-i müjgânın bağır zağm eyledi ‘ayyâr

5 anıñg ‘ışkı harâb étti yürekler-ni kebâb étti
közüm-ni ğarq-ı âb étti ki boldı fâş bu esrâr

bu ‘âciz iltimâs étti ‘azîzler rûh-ı fâkidin
meded kıl H‘âce Hâfız bi[r]le¹³⁸ [yâ]¹³⁹ Şâh Kâsımu‘l-Envâr

melâmet kılmañgız yârân eger bolsam¹⁴⁰ közüm giryân
gehi mén yâr kûyıda içip-min bâde-i köknâr

¹³⁵ Müstensih, *çolpân* kelimesinin sonundaki n harfini sehven نك olarak ayrıca *gül* ve *ruhsâr* kelimelerini bitişik yazmış.

¹³⁶ Müstensih تالون *tolun* kelimesini تالون şeklinde yazmış.

¹³⁷ *dék* edatının ﺩ ‘si iki kez yazılmış.

¹³⁸ Vezin gereği eklendi.

¹³⁹ Vezin gereği eklendi.

¹⁴⁰ Kelimenin 3.T değil de 1.T.Ş. ile çekimi anlatım bozukluğuna yol açıyor.

290

hemîşe yâr vaşlını tileydür Nevbetî yâ Rab
anıñg küyıda ölmeklig behişt-i tahtıhe'l-enhâr

(33)

(Hezec: me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün)

10

birâderler Hudâanıñg bendege imân 'aţâsıdur
buyurğan emrini berfâ tutmağlık rızâsıdur

namâz u rûze vü hacc u zekât imân ayıtmağlık
eger sorsa seningde beş müselmânlık binâsıdur

14b

1

namâz u rûze-ni terk eylemey kılğan müselmânlar
behişt-i cavidân içre kéyer hülle libâsıdur

295

buyurğan emrini berfây tutmay kim bolur münkir
kıyâmet kün tamuğ otıda köymeklik kazâsıdur

kéçe kündüz riyâ birle 'ibâdet kılsa bî-tertib
namâzını urarlar yüzige anıñg cezâsıdur

işitiñg ey müselmânlar kılınğ-lar bî-riyâ tâ'at
anıñg ecrini körgeykim behişt içre beğâsıdur

5

eger 'âkil-sin ü bir pîr-i kâmil-ğa irâdet kıl
pîriñg bolğay kıyâmet-niñg yolıda rehnümâsıdur

300

atıñgdur Nevbetî yârî işiñg dâyim tebeh-kârî
fîriñg bolğay meded-kârî oğu Qur'an gızâsıdur¹⁴¹

(34)

(Remel: fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün)

her kişikim bir yetimi-niñg dilini şâd éter
Hağ ta'âlâ sékkiz uçmağ öyini âbâd éter

her kişikim mü'minî köñgliñi rencûr eylese
cezm bilgil kim anı güyâ Şemûd u 'Âd éter¹⁴²

¹⁴¹ Gıda kelimesi ð harfiyle yazıldığı gibi ð harfiyle de yazılabilmektedir. Burada ise ı harfi ile yazılmış.

¹⁴² Yukarıdaki beyitte mümin kula yakışır bir davranıştan bahsedilip karşılığında cennetten söz edildiğine göre bu beyitte de olumsuz davranış sonrasında cehennemden yani tamuğdan söz edilmesi gerekirdi.

- 10 her kişikim Hax ta‘ālā-nıñ rızāsın istese
rāzī eylep her küni hem-sāyesini řād éter
- hayr u ihsānlar bile tāt ‘ibādet eylese
Hax ta‘ālā ikki ‘ālem öyini ābād éter
- 15a 1 her kiři {kim} beř vaqt namāz u rūze-ni terk eylese¹⁴³
305 cebr-ni öz[i]ge kılp dūzağ otın būnyād éter
- her kişi ‘aceb riya birle ‘ibādet eylese
Hax ta‘ālā kahr eylep tāt atın berbād éter
- her kiři tāt ‘ibādātım kabūl bolsun dese¹⁴⁴
keçelerde zār zār yığlap Hudāğa dād éter
- cehd eylep Nevbeti kılgıl Hudāğa bendelik
5 köp ümidim bar Hudāyım-dın kulum dep yād éter

(35)

Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn~fa’lūn

- 310 her kişi-niñ evliyāğa i’tikādı bar-dur
ol kişiğe evliyā ikki cihānda yār-dur
- her belā-yı pīř kelse evliyālar yandurur
aṅğa hem Hax-dın ‘ināyet bolsa kudret bar-dur
- her kişi-niñ evliyāğa i’tikād ihlāşı yok
cezm bilgil ol kişi ikki cihānda hār-dur¹⁴⁵
- evliyāğa her kişi köñglide inkār eylese
köñglide imānı yok bilgil ki ol murdār-dur
- 10 ey yarānlar evliyā {hāmānı}[ğa imān] hax-durlar biliñ
luṭf u ihsān-ı kerāmet evliyāda bar-dur

Beyitte asilikleri dolayısıyla helak edilen Semud ve Ad kavimlerine telmihte bulunulması bağlama uygun düşmemektedir.

¹⁴³ Müstensihin *vaqt* kelimesini unutup sonradan fark edip yazdığı anlaşılıyor. Zira *vaqt* kelimesi normal satır içinde değil satırın üstüne yazılmış. *Kişikim* ibaresindeki *kim* bağlacı *vaqt* kelimesinin yerine yazılmış olsa gerek. Çünkü *kim* bağlacı metinden çıkarıldığında vezin tam olmaktadır.

¹⁴⁴ *bolsun dese* kelimeleri metinde bitişik yazılmış.

¹⁴⁵ “Hor, aşağı, bayağı” anlamına gelen hār kelimesi, *hār* şeklinde yazılmış.

315 evliyâğa cân u dil birle kişi bolsa mürid
ikki ‘âlem-de anıñg ornı gül-i gülzâr-dur

15b 1 her kişikim pîr-i kâmil-ğa irâdet eylemes
rûz-i mahşerde anıñg hâlî besî düşvâr-dur¹⁴⁶

evliyâlar haqqıda hayr u saḥâvet eylegil
Nevbeti ‘âçiz fîrîng bolğay saḅga hem-râh-dur

(36)

Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn

şive-i nâz u kirişme cilve birle çıktı yâr
kaş u yâsı¹⁴⁷ birle mén bî-çâre-ni kıldı şikâr

320 5 ey yarânlar murğ-ı rûḥumnı za‘îf etti nétey
né üçün müjgân oқы kıldı yüregim zaḥmkâr

mâh-ı tâbân çehresin zülfi bile pinhân étip
mén yetim-ge iltifât merḥem¹⁴⁸ éterge kıldı ‘âr

köydürüp firkat otıda ol meh-i nâ-mihribân
né ‘ilâcım bar né ârâm né [kılay]¹⁴⁹ şabr u qarâr

ḥâcetim-ni eylegil yâ Rab münâcâtım ḳabûl
birligiñg haqqı müyesser kıl anı perver-digâr

köydürüp şâm u şabâ hicrân otı kıldı ḥarâb
néyleyin kim ‘ışk otı sırrım-nı kıldı âşikâr

325 10 Nevbeti kim bu cihânda şabr kılgıl néççe kün
11 raḥm eylep maḳşadıñgğa yétkürür ol Bir ü Bâr

¹⁴⁶ *düşvâr* kelimesi *dışvâr* şeklinde yazılmış.

¹⁴⁷ *Yâsı* kelimesi sehven *yâşı* şeklinde yazılmış.

¹⁴⁸ Kelimenin ۞ ile yazılması gerekirdi.

¹⁴⁹ Mısra bu hâliyle vezne uymuyor. Müstensihin ikinci *ne* kelimesinden sonra *kılay* kelimesini yazmayı unuttuğu anlaşılıyor.

(37)

Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

- 16a 1 {cür‘a-i}[başıda]¹⁵⁰ tāt-ı muraşşa‘ şān u şevket yāsı bar
leşker-i küffār dīn-i islām ğavġası bar¹⁵¹

Mehdī-yi āhīr zamān uşbu maḥalde çıksalar
ehl-i küffār[nıñg]¹⁵² müselmānlar bile ğavġası¹⁵³ bar

şıdkı birle nāgehān bolsa müselmān kāfirī
kim aṅġa kılsa itā‘at kōñglide ihlāşı bar

330

her zamānī raḥmet-i deryā-yı ḥaḳ mevc eylese
va‘de bērdikim Ḥudānıñ cennetü’l-Me’vāsı bar

- 5 Nevbeti ‘ācizġa imān gevheridin kıl naşib
nā-ümīd bolma Ḥudānıñ raḥmeti imāsı bar

(38)

(Hezec: me fā i lūn / me fā i lūn / fa ū lūn)

Ḥudānıñ dōstı-durlar [kim] ‘azizler¹⁵⁴
müselmānlarġa rehber-dür ‘azizler

‘azizlarġa kişi kim¹⁵⁵ kılsa hıżmet
anı maḳşadke¹⁵⁶ yétkürgey ‘azizler

335

‘azizlarġa irādet kılsa her kim
güneh derdiġa dermāndur ‘azizler

- 10 tavāf étse güneh-kārlar bi-yek-bār
hemīşe terbiyet eyler ‘azizler

‘azizler dergehi-din bolma nevmīd
émes dergāh-ı nevmīdler ‘azizler

¹⁵⁰ Bağlama uymuyor. 27. manzumedeki gibi *tāt-ı muraşşa* ‘terkibinden önce *başıda* kelimesi olmalı.

¹⁵¹ Mısra bu hâliyle vezne uymadığı gibi anlamlı bir bütün de oluşturmuyor. Müstensihhin yanlış yazdığı 2. mısra şöyle olabilir: *leşker-i küffārınñ İslām bile ğavġası bar*

¹⁵² Mısra bu hâliyle vezne uymuyor. *küffār* kelimesinden sonra genitif eki eklendi.

¹⁵³ Üstteki beyit de aynı ibare ile bittiğinden ve bu, şiir tekniği bakımından mümkün olamayacağından müstensihhin *ġavġası* olarak yazdığı kelimenin *dāvāsı* olduğu düşünülebilir.

¹⁵⁴ Vezin gereği metne eklendi.

¹⁵⁵ *Kişi kim* kelimeleri bitişik yazılmış.

¹⁵⁶ Kalın şekliyle yazılması gereken datif eki ince şekliyle yazılmış.

16b 1 tilâvet kıl hemîşe Nevbetî sên
meded eylerge hoşşâdî¹⁵⁷ ‘azizler

(39)

(Müctes: me fâ i lûn / fe i lâ tûn / me fâ i lûn / fe i lûn)¹⁵⁸

bî-hûde gam yémenîgiz cân bolsa cihân tafılur
hayât bolsa kişige türlüğ aş nân tafılur

340

huzûr-ı dil bile tâ‘at kıl saḥâvet kim¹⁵⁹
başığa nûr yağıp rahmet-i uğan tafılur

kişige yétse elem yançılur bu kûze kibi
bahâne birle kûze taşğa nâgehân çaķılur

5 özüñg-ge nef‘î körüp h‘âhlama kişige żarâr
çuķur-nı kim kazsa ol çuķurğa şol tıķılur

huzûr-ı dil bile kılğıl tilâvet-i Qur‘ân
karañggu gürda refîķiki¹⁶⁰ mihribân tafılur

345

Hudânıñ rahmetidin Nevbetî ümîd étseñg
saḥâvet eyle aña hûr ile cihân tafılur¹⁶¹

(ı)

(40-45)

(40)

Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn

cilve eylep döstluķ mihrini bünyâd éttingiz
merḥamet eylep ḥazîn köñglümni dil-şâd éttingiz

10 va‘de birle körgüzüp mihr ü vefâ-lıķ resmini
iltifât eylepki mén bî-çâreni şâd éttingiz

¹⁵⁷ İki kelime bitişik yazılmış.

¹⁵⁸ Manzume genel olarak bu kalıba uysa da uymayan mısralar tereddüt oluşturmaktadır.

¹⁵⁹ Mısra bu hâliyle vezne uymuyor ve anlatım bozukluğu içeriyor, şu şekilde düzeltilebilir: *huzûr-ı dil bile tâ‘at saḥâvet eylese kim*

¹⁶⁰ Bağlama edatı bitişik yazılmış.

¹⁶¹ Bu hâliyle mısradan pek bir anlam çıkarmak mümkün değil. Son iki beytin *tafilur* kelimesi ile bitmesi ve *cihân* kelimesinin ilk beyitte de geçmesi, müstensihnin mısrayı yanlış yazdığının göstergesi. Mısra şöyle düşünülebilir: *Saḥâvet eyle aña sên dūr-ı cinan tafılur* “cennet evleri”

- 17a 1 köp ümîdim bar édiki va‘dege eylep vefâ
bî-vefâlık eyleben könglümni nâ-şâd éttingiz
- gonca yañgılığ yüregim-ni {tebeh}[teh-be-teh]¹⁶² kan eyleben
mén yetim-ge raħm kılmay zılm u {pîdâr}[bî-dâd]¹⁶³ éttingiz
- 350 bu cihânda bî-vefâ ma‘şûk resm[i]¹⁶⁴ uşbudur
şabr eyleñg Nevbetî kim turfe feryâd éttingiz

(41)

(Müctes: me fâ i lûn / fe i lâ tûn / me fâ i lûn / fe i lûn)¹⁶⁵
(7+7=14)

- 5 birâderim ‘azîzim cihân ğamı yémeñgiz
‘azîz ‘ömrüñg öter¹⁶⁶ cihân qalır bilingiz
- bu ‘ömr gülşeni âhir hazân bolğusıdur
Hudâdın özge-ge siz i‘tikâd¹⁶⁷ eylemeñgiz
- hayât ‘ömrini bilgıl ğanîmet ey döstlar
namâz u rûzeni bî-‘özre terk eylemeñgiz
- 355 cihân fânî érür hiçkim[ge] vefâ kılmâs
Hudâ rızâlığın izdep ğam-ı âhîret kılingiz
- ki bu hevâ vü heves-din özünğni kıl fâriğ
bir ança yaş yaşadım dép gümân eylemeñgiz
- 10 ölüm-niñğ şerbeti âhir Nevbetî sañga yétti
ata analar kêtîp-dür ğam-ı âhîret kılingiz

¹⁶² *teh-be-teh* kelimesi *tebeh* şeklinde yazılmış. Düzeltmeden sonra mısra vezne de uymaktadır.

¹⁶³ Müstensih *bîdâd* kelimesini *pîdâr* okunacak biçimde yazmış.

¹⁶⁴ Vezin gereği metne eklendi.

¹⁶⁵ Manzume genel olarak bu kalıba uysa da uymayan mısralar tereddüt oluşturmaktadır. Manzumenin hece ölçüsüyle yazıldığı da düşünülebilir.

¹⁶⁶ Mısra hece eksikliği nedeniyle ölçüye uymuyor, *öter* kelimesinden sonra *bu*/hecesi eklenebilir.

¹⁶⁷ Beyitte insan hayatının geçiciliği, baki olanın yalnızca Allah olduğu vurgulanıyor. Dolayısıyla *i’tikad* kelimesinin yerine *itimat* olsaydı anlamca daha doğru olurdu.

(42)

(Muzâri': *mef û lû / fâ i lâ tû / me fâ i lû / fâ i lûn*)¹⁶⁸

- 17b 1 könglüm-ni aldı nâgehân ol nâr almanğız
cismim¹⁶⁹ za'îfin örtedi ol nâr almanğız
- 360 vakt-i şabâh meşâmım-ğa kélđi bûy evvel¹⁷⁰
bî-çâre kıldı keyf ile humâr almanğız
- ol bâğ-ı hüsnidin alma{taşdıķ}[taşadduķ]¹⁷¹ eylesenğ
bir zerre öksümeskim¹⁷² bûyı bisyâr almanğız¹⁷³
- rahm u 'inâyet eylegil ey pâdişâh sên¹⁷⁴
hicrân keşidelerge keşi nâr almanğız
- 5 ol "ve'd-duhâ" yüzünğ içre "ve'l-leyl" saçlarıñğ
pinhân kıılır bulut kibi didâr almanğız
- ma'sûķ-ı bâķi ħ'âlasañğ tâ'at eyle devâm
olmehveşiki¹⁷⁵ fânî-dür zinhâr almanğız
- 365 köydi firâķ otıda bî-çâre Nevbeti
minğ öltürür ki her küni ħun-ħ'âr almanğız

(43)

(7+7=14 ?)

(*fâ i lâ tû / mef û lûn / fâ i lâ tû / mef û lûn*)¹⁷⁶

- faşl-ı nev-bahârıda gül kibi açılğan kıız
mişl-i kâkül-i sünbül her taraf saçılğan kıız
- 10 bâde içre zevķide meyde 'aksini kördüm
hüsn bâğıda tenhâ olturur hırâmân kıız

¹⁶⁸ Manzume genel olarak bu kalıba uysa da uymayan mısralar tereddüt oluşturmaktadır.

¹⁶⁹ İyelik ekinden önce yazılması gereken ç harfi metinde yazılmamış.

¹⁷⁰ Mısra bu hâliyle vezne uymuyor ve tam bir anlam bütünlüğüne sahip değil. Burna gelen bir kokudan bahsedildiğine göre son kelimenin *alma* olması daha yerinde olurdu.

¹⁷¹ Müstensih *taşadduķ* kelimesini sehven *taşdıķ* yazmış.

¹⁷² Bağlama edatı, kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılmış.

¹⁷³ Mısra vezne uymuyor. Gazelin 3,4,5 ve 6. beyitlerinde *almanğız* kelimesi yazılırken, ikinci teklik iyelik ekinin bünyesindeki ü harfi iki defa kullanılmıştır.

¹⁷⁴ İlk mısranın son kelimesinin *hüsn* olması anlamca ve vezince daha doğru olacaktır.

¹⁷⁵ *Ol, mehveşi* ve ki kelimeleri bitişik yazılmış.

¹⁷⁶ Manzume genel olarak bu kalıba uysa da uymayan mısralar tereddüt oluşturmaktadır.

- şūm raķīb-ler cehtidin bolmadı yüzün körmek
bulut içre ay manzūr zülūf içre finhān kıız
- 18a 1 köz uçı bilen baķtı tégıti tır-i müjgānı {n}¹⁷⁷
370 sīnem üzre peykān {e} [ı]¹⁷⁸ zaķm kıldı vırān kıız
- mén yetīm-ge ey dilber leb-leriñg gül-i aķmer
ğonce-i nihālınğ {ğ} [dın] şad {a} ķ[a] eyle iķsān kıız¹⁷⁹
- ğonce-i nihālıda ikki mīvei kördüm
yāğu sāñğulāç alma yāğu ikki armān¹⁸⁰ kıız
- kılsa kıız bile şöķbet bıkır çıķsa olsā‘at¹⁸¹
ķarılıķ maķallide alsa hoş ne armān kıız
- 5 nāfi‘-i bedendür¹⁸² ħūb kıız añğa érür merğūb
kılsa kıız bile şöķbet, derd éliğa dermān kıız¹⁸³
- 375 raķm eyle ey mehveş tüşti cānıma āteş
Nevbeti nihālı[ñg]ğa¹⁸⁴ boldı ‘ıķķ-ı pīçān kıız

¹⁷⁷ Kelimenin akkuzatifli çekimi bağlama uygun düşmüyor. Sondaki ن harfi sehven yazılmış.

¹⁷⁸ ی harfi yerine sehven • harfi yazılmış. Kelimenin, *peykān* پیکانی şeklinde yazılması gerekirdi.

¹⁷⁹ Mısra da geçen *ihsān eyle* ifadesinden açıkça anlaşıldığı üzere *şadaķ* diye yazılan kelime *şadaķa* (vezin gereği *şadķa*) olmalıdır. Öte yandan, sevgili *ğonce-i nihālına* yani kendisine sadaka veremeyeceğine göre *ğonce-i nihālınğ* terki binden sonra datif değil, ablatif eki gelmelidir.

¹⁸⁰ Beytin başında iki meyveden bahsedildiğinden ve kafiye örgüsü göz önüne alındığında bu kelime *rummān* “nar” olmalıdır. Muteakip beyitte geçen *armān* kelimesi sehven buraya da yazılmış.

¹⁸¹ İki kelime bitişik yazılmış.

¹⁸² *Beden* kelimesinin ن harfinin üzerinde bir işaret var!

¹⁸³ Mısra başındaki dört kelimelik ibare üstteki beytin başında da yer aldığından müstensihin asıl yazması gerekenleri yazmadığı düşüncesi akla geliyor. Mısra sonundaki *derd éliğa* ifadesinden de anlam çıkarmak hayli güç. Müstensihin *derd-i dilğa* izafetini sehven öyle yazdığı düşünülebilir.

¹⁸⁴ Hitap doğrudan sevgilinin kendisine olduğundan kelimenin 2. teklik şahıs iyelik ekiyle *nihālınğğa* şeklinde çekimlenmiş olması gerekirdi.

(44)

(fā i lā tū / mef ū lūn / fā i lā tū / mef ū lūn)¹⁸⁵

köhne bī-vefā dünyā körünür civānān kız
kim anıki dōst tutsa ol kıılır gulāmān kız

zāhiri çıraylġ-dur {mesnedi}[nesterin]¹⁸⁶ güli yanġlġ
bāde-i¹⁸⁷ ĥazān tigse ol maĥal qarġān kız

10 dōst tutma ey nādān isteбен yürüp her yan
ol saṅga vefā kıılmas kēltürür feṣīmān kız

380

‘āşıkı kıılır her dem kim aṅga bolur hem-dem
köṅlini urar berhem bī-vefā o yalġan kız

18b

1 mekr birle ol [i‘]cāz¹⁸⁸ néççe kün bolur hem-rāz
bolmaṅız aṅga dem-sāz bī-vefā o yalġan kız¹⁸⁹

‘aql bolsa ey merdān¹⁹⁰ bolmaṅız aṅga ĥırrān
körsetür civān özni¹⁹¹ zīşt-rüy gūyā¹⁹² kız

dōst tutma şehidallāh Ḥaḡ-dın özge ġayrullāh
mén ménü dégenlerni baġrı birle çālġan kız

kimki hırş[ı]¹⁹³ dünyādur bolġusı Ḥudā bī-zār
şād bolġusı şeyṭān ġāret eyler imān kız

385

5 Nevbeti köṅül bérme tā‘at-ı Ḥudā eyle
āĥiret¹⁹⁴ naşib étkey cennet içre çendān kız

¹⁸⁵ Manzume genel olarak bu kalıba uysa da uymayan mısralar tereddüt oluşturmaktadır.

¹⁸⁶ Mısra, *güli yanġlġ* ibaresi ile bittiğinden bu ibareden önce bir çiçek adının bulunması gerekir. Bağlam ve harfler uyarınca bu kelime *nesterin* olabilir. Ancak son hecenin açık olması gerekir.

¹⁸⁷ *Bād-ı ĥazān* terkibi vezin gereği *bāde-i ĥazān* şeklinde yazılmış.

¹⁸⁸ Kelimenin ilk harfi yazılmamış.

¹⁸⁹ Yukardaki beytin sonu burada tekrar edilmiş. Beyit, kafiye örgüsü gereği, sonunda /-ān/ sesleri bulunan bir kelime ile bitmelidir.

¹⁹⁰ Manzumenin mertlikle bir ilgisi olmadığından *yārān* kelimesinin *merdān* diye yazdığı söylenebilir.

¹⁹¹ Manzumenin birçok beytinde iç kafiye yapıldığı da göz önünde bulundurularak *civān* ve *özün* kelimelerinin yer değiştirmesi gerektiği söylenebilir.

¹⁹² Müstensih *gūyā* kelimesini sehven yazdığı anlaşıyor. Vezin ve kafiye şeması gereği *kız* redifinden evvel üç heceli ve son hecesi /-ān/ sesleri ile biten bir kelimenin bulunması gerekir. Beytin bağlamından *civān* kelimesinin zıt anlamı olarak *qarġān* kelimesi düşünülebilir..

¹⁹³ Müstensih *hırş* kelimesini yanlışlıkla *h* ile ve 3.T.Ş. iyelik eki olmadan yazmış.

¹⁹⁴ Lokatif eki vezin gereği düşürülmüş.

(45)

(Remel: *fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn*)

könglüm aldı nā-gehī ol dil-rübā ‘ayyār kız
āhū közlüg şems-i tal‘at kadd-i hoş-reftār kız

saçları mānend-i sūnbül leb-leri mānend-i gül
sözleri kandin lezīz şīrīn hoşgūftār¹⁹⁵ kız

mén kibi yüz miṅ gedānı ḥasretide köydürüp
tīr-i bārān eyleben müjgānları[n]¹⁹⁶ hun-ḥvār kız

390 10 köydürüp hicr otıda cismim-ni ḥāşāk eyledi
merhem¹⁹⁷ étmey mén yetīm-ge her taraf¹⁹⁸ mekkār kız

i‘tikād eylep anı izdep yürürmin her taraf
bolmağay eylep vefā aldında ḥızmet-kār kız¹⁹⁹

19a 1 bérme-gil dünyā-yı fānīga köngül-ni kız körüp
tīr-i bārān eyleben²⁰⁰ kılğay séni bīmār kız

cehd eylep Nevbeti kılğıl cihānda tā‘atı
tā naşīb étkey saṅga cennet-de hūr {nār}[bisyār]²⁰¹ kız

¹⁹⁵ İki kelime bitişik yazılmış.

¹⁹⁶ Bağlam gereği metne eklendi.

¹⁹⁷ Merhem kelimesi ح ile yazılmayacağı için *merḥamet* kelimesinin sehven *merhem* şeklinde yazıldığı, ardından da *étmey* kelimesinden sonra vezin gereği *mén* zamirinin eklendiği anlaşıyor.

¹⁹⁸ *Her taraf* ibaresi bağlama uygun düşmüyor. Müstensihin hemen alttaki mısranın son kelimeleri ile burada yer alması gereken ibarenin kelimelerini karıştırdığı anlaşıyor.

¹⁹⁹ Beytin mısraları anlamca uyuşmuyor. İlk mısradaki şair sevgiliye inanarak onu aradığından 1. teklik şahıs çekimiyle söz ederken ikinci mısradaki ise kendine hitap ederken *aldında* diyerek 2.teklik şahıs çekimini kullanmıştır. Oysa ilk beyitteki sentaksa göre *aldında* demesi gerekirdi. İlk mısra şu şekilde düzeltilebilir: *İ‘tikād eylep anı izdep yürürme her taraf*

²⁰⁰ Bu ibarenin 3. beyit 2. mısra sonunda da geçmesi, muhtemel bir istinsah hatasını akla getiriyor.

²⁰¹ *hūr-nār* ibaresi sebebiyle mısra vezne uymuyor ve bu hâliyle mısraya tam bir anlam vermek güç. Yukarıdaki manzumenin sonu doğrultusunda *hūr-nār* yerine *hūr bisyār* ibaresi konabilir.

(س)
(46-48)

(46)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

395 ey Hudāyā kul-luḵunḡga gerçi mén lāyık émes
bu güneh-kār²⁰²ḵulunḡga sén-sin ü feryād-res

5 ‘ömrüm içre bir-kine tevbe-tazarrū‘ ḵılmadım
kéçe kündüz-de ḥarābāt yolıḡa ḵıldım heves
cümle ‘āşılarga “ḡaffāru’z-zünüb”-sin ey Raḥīm
raḥmetinḡdin mén güneh-kār ḵulunḡ nevmīd émes

Kirdi-gārā né ‘ilāc eyleyki²⁰³ mén kāhımdadur
eylegey²⁰⁴ sékkiz eşik ḵılḡay ḵaraḵçı-lar ‘abes²⁰⁵

raḥm eylep bendeni özünḡdin ḡāfil eyleme
Kirdi-gārā bu cihān sén-siz maḡa boldı ḵafes

400 Muştafa ḥaḵḵı günāhım-nı kéçürgil ey ilāh
raḥm ḵılḡıl séndin özge yok maḡa feryād-res

10 pādīşāhā cümle ‘āşī ḵul-larinḡga ḵıl devā
‘afve ḵılḡıl Nevbeti ‘āçiz ḵulunḡ-dur teng-nefes

(47)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

19b 1 dilberim séndék cihānda hıḵkim ra‘nā émes
fırḵatinḡde hıḵkim méndék yana²⁰⁶ şeydā émes

ḥüsn bāḡıda séniḡ-dék körmedim ey nāzenin
gonca-i ḥandān lebinḡ-din hıç güli ra‘nā émes

405 bülbül-i bīçāre köñlüm gül yüzünḡ-ninḡ şevḵide
zār yıḡlap isteyürmin bir gül-i şeydā²⁰⁷ émes

²⁰² İkinci tefilenin başında uzun hece eksikliği nedeniyle vezin bozuluyor.

²⁰³ Ki bağlacı bitişik yazılmış.

²⁰⁴ Fiilin görülen geçmiş zamanda çekilmesi bağlama daha uygun düşerdi.

²⁰⁵ İlk mısranın son kelimesinden dolayı beyitten net bir anlam çıkarmak mümkün olmadığından müstensih hatası akla geliyor. ‘Abeş kelimesinin son harfi yanlış olarak س ile yazılmış.

²⁰⁶ Kelime bağlama pek uygun düşmüyor. Mısrada âşıklar arasında bir karşılaştırma yapıldığından müstensihın yana diye yazdığı kelime yerine sanḡa kelimesi düşünülebilir.

leb-leriñdin ğonceī {sü}[bé]rseñg²⁰⁸ cemālīñg şadķası
öksümeskim ħüsn bâġıda gül-i {bālā}[lāle]²⁰⁹ émes

- 5 bī-hūde ‘ömrüm ötüpdür körmedim yārdın vefā
Nevbetī-dék bu cihānda ħıķim rüsvā émes

(48)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

zīkr aytmay her kişikim Ħaķ bile hemdem émes
yād-ı Ħaķdın bolsa ġāfīl ħaķ aña maħrem émes

410

ma‘şiyet-ke bulġanıp yattım seħerde çulġanıp
dīde-din eşk-i nedāmet aķızıp şebnem émes²¹⁰

‘ömrüm içre bir-gine tevbe tazarrū‘ kılmadım
kōp ġünāhım cehtidin kōñġlüm ménīñg maħzūn²¹¹ émes

- 10 né ‘ilāc eyley Ħudāyā sēn eger raħm étmesēñg
bu ménīñg bī-çāre kōñġlüm bir zamān bī-ġam émes

‘afve kıl yā rab ġünāhımnı nebī-ler ħurmeti
ħıķim mén-dék bu ‘ālem içide pūr-ġam émes

20a

- 1 bī-hūde ‘ömrüm ötüpdür vādirīġā tuymadım
ey Ħudāyā mén anı tā‘at-ke {kıldım}[ķaddım] ħam émes²¹²

415

Kirdi-ġārā Nevbetī ‘āçiz ķuluñġġa kıl naşīb²¹³
tā selāmet ötmegünçe mén ķuluñġ dilcem’ émes

²⁰⁷ Gazelin ilk beytinde geçen bu kelimenin burada da geçmesi, nazım tekniġi bakımından sorunludur. Aşkından dolayı *şeydā* olan gül deġil, bülbüldür; dolayısıyla müstensih’in üç noktanın yerini şaşıarak *peydā* kelimesini *şeydā* şeklinde yazdġı anlaşılıyor. Zira şair, *bīçāre* gönlünün bir bülbul gibi ağlayıp inlemesinden söz ediyor. Bu ağlayıp inlemenin; görünen, açıkta bir sebepten ziyade çok aradġı hâlde bulamadġı bir şeyden yani saklı bir gülden kaynaklanmış olması gerekir.

²⁰⁸ Sadaka sürülmez, verilir. Müstensih’in *bērsēñg* kelimesini *sūrseñg* şeklinde yazdġı anlaşılıyor.

²⁰⁹ Kelime bağlama uygun düşmüyor. Müstensih *lāle* kelimesini sehven *bālā* yazmış olmalı.

²¹⁰ Anlam bütünlüġü bakımından bu mısranın alttaki beytin 2. mısrası olması daha uygundur..

²¹¹ Çok ġünah işleyip de ömrü boyunca bir kez olsun tövbe etmeyen birinin gönlünün mahzun olmaması klasik Türk edebiyatı geleneġi bağlamında düşünöldüğünde mümkün deġildir. Ayrıca kafiye yapısı bakımından da mısranın *émes* redifinden önce *n* sesi ile deġil *m* sesi ile yani *ḥ* harfi ile biten bir kelimeyle sonlanması gerekirdi. Müstensih’in bu kelimeyi yanlış istinsah ettiġi açıktır.

²¹² *Tā‘at* kelimesi ile kastedilen rükū-secdede olduġuna ve mısranın sonunda *ħam émes* “eġilmiş, bükölmüş deġil” ifadesi geçtiġine göre *ħam* kelimesinden önce bulunması gereken kelime *ķaddım* “bedenim, vücudum” olmalıdır. Bu durumda *anı* kelimesi de bağlama uygun düşmemektedir.

²¹³ Mısrada nesne eksikliġi göze çarpıyor. Nevbeti, Allah’tan kendisine sırat köprüsünü selamtle geçirecek yahut bu dünyadan selamtle göçmesini sağlayacak bir şey nasip etmesini dilemektedir. Bu sebeple eksik olan nesnenin *īmān* olduġu anlaşılıyor.

(ش)
(2: 49,50)

(49)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

şubḥ-dem dilber méniṅ közümdə peydā{r}²¹⁴ eylemiş
bende-ge rāh-ı şerī‘at-nı nümū-dār eylemiş²¹⁵

5 ménmu hem kıftum ṭahāret eyleben kıldım namāz
āḥiretde bil anıṅ ornı[n] nümū-dār eylemiş²¹⁶

Ḥaḳ ta‘ālā yolıḡa ḡayr u saḡāvet eylese
cennet içre bendesige va‘de dīdār eylemiş

420

kim namāznı terk étip ol eylemiş fısk u fücūr
dūzaḡ içre özini otḡa çıyan-mār eylemiş

her kişi ‘aceb riyā birle ‘ibādet eylese
cümleī kılgān ‘ibādātını berbād eylemiş

cehd eylep Nevbeti sēn bī-riyā kıl ṭā‘atı
10 maḡbūl eylep taṅḡla maḡşerde négü kār eylemiş

(50)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

her kişikim Ḥaḳ ta‘ālā-nıṅ yolıḡa bérse aş
dōst tutḡay cümle düşman-lar aṅḡa bolḡay ḡayāş

20b

1 enbiyā vü evliyā ḡoşnūd bolḡay hem Ḥudā
425 hem ata vü hem ana üstād ḡarındaş u adaş

dūzaḡ içre kirmegey dāim saḡāvet eylese
Ḥaḳ ta‘ālā birge on bérgey behişt içre ma‘aş

²¹⁴ Fazladan yazılan ۛ harfi metinden çıkarıldı.

²¹⁵ Bu mısra, beytin ilk mısrasıyla anlam bakımından uygunluk arz etmiyor. Müstensihin manzumenin beyitlerini istinsah ederken mısraların yerlerini karıştırdığı anlaşılıyor.

²¹⁶ Bu mısra yukarıdaki mısra ile anlam bakımından bütünlük arz etmiyor. İstinsah sırasında mısraların yerlerinin karıştırıldığı önceki dipnotta belirtilmişti. Yukarıdaki beytin sonunda yer alan *nümū-dār eylemiş* ibaresinin bu beytin sonunda da geçmesi tespitin doğruluğunun göstergesi. İlk mısradaki şair kendinden, ikinci mısradaki ise *anın ornı* diyerek üçüncü bir şahıstan söz etmektedir. Nesne olması gereken *ornı* kelimesi akkuzatif eki eksikliğinden dolayı fail görevindedir ki bu da sentaks bakımından anlatım bozukluḡuna yol açmaktadır. Bu nedenle *n* harfi metne eklendi.

bir yetim-i nātüvânığa kişi raḥm eylemes
taṅgla kılğaylar baḥil-ler-ni tamuğ içre talāş

her kişi kim tã‘at eylep hem saḥāvet eylese
taṅgla ḥūr kızlar anı behişt içre kılğay adaş²¹⁷

- 5 Nevbeti uşbu cihānda kıl hemişe tã‘atı
Yazuḳ {1}[uṅ]nı²¹⁸ ‘afve eyler kim Ḥudāğa qoysa baş

(ص)

(1: 51)

(51)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

430

ey Ḥudāyā ‘afv eylep yazuḳum- {nı}[dın]²¹⁹ kıl ḥalāş
cümle mü’min-ler-ni hem dūzaḥ otıdın kıl ḥalāş²²⁰

raḥmetiṅ deryā-yı {bī pāyān}[tūfāndur] anıṅ fāyānı²²¹ yok
raḥm kılsaṅ raḥmetiṅ[din] bolmağay {hergiz}[kem kıl]²²² ḥalāş

‘āşī cāfi-larğa Raḥmānu’r-Raḥīm-sin ey Kerīm
asraban ḥıfz u amāniṅda belādın kıl ḥalāş

- 9 birlikiṅ ḥaḳḳı {Ḥudāyā}[belānı] def’ eyle ey Kerīm²²³
miḥnet-i endūh u ğam külli {belādın}[ḥaṭādın]²²⁴ kıl ḥalāş

- 21a 1 küfrler tuttı cihānnı eyledi zūlm u sitem
enbiyālar ḥurmeti zūlm u cefādın kıl ḥalāş

435

‘āçiz ü bī-çāre-lerge raḥm kılğıl ey ilāh
barça mü’min-lerni hem külli belādın kıl ḥalāş

raḥmetiṅ birle günehlarnı kéçürgil ey Raḥīm
hem ḥaṭā vu ğaflet ü ac[i]b riyādın kıl ḥalāş

²¹⁷ Behişt içre ibaresiyle ile anı kelimesi yer değıştirdiğinde vezin bozukluğu ortadan kalkmaktadır.

²¹⁸ Hitap, şairin kendisine olduğundan yazuḳ kelimesinin 2.T.Ş. iyelik eki alması gerekirdi.

²¹⁹ Manzumenin kafiye-redif yapısı uyarınca yazuḳum kelimesine ablatif eki getirildi.

²²⁰ Redifler çıkarıldığında matla beyti olan bu beyitte herhangi bir kafiye bulunmamaktadır.

²²¹ Bir kelimenin aynı mısra da iki kez geçmesi istinsah hatasına işaret ediyor.

²²² Anlam ve kafiye yapısı bakımından hergiz kelimesi mısraya uymamaktadır.

²²³ Nesne eksikliği ve Allah’a iki kez hitap nedeniyle anlatım bozukluğu meydana gelmiştir. Şair, def’ eyle duasıyla Allah’a seslendiğine göre Ḥudāyā hitabının yerine belām nesnesi gelmelidir.

²²⁴ Belādın kelimesinin yukarıdaki beytin de kafiye kelimesi olarak geçmesi, istinsah hatasına işaret etmektedir. Bu kelimenin yerine ḥaṭādın yahut kâzādın kelimeleri düşünülebilir.

asrağıl yâ Rab ki ol şeytân-ı mel'ûn şerridin
barça mü'min bendeni nefis ü hevâdın kıl halâş

5 yığlağıl her sâ'atî tevbe kıl émdi Nevbetî
bendelerini kâfir ü şüm bi-hayâdın kıl halâş

(ض)

(2: 52,53)

(52)

(Hezec: me fâ î lûn / me fâ î lûn / fe û lûn)

440

namâz u rûze boldı bendege farz
anı bi-'özre terk étse bolur qarz

namâz din-niň sütünü bilgil ey yâr
ki terk étmey oğunlar sünnet ü farz

müselmânlar anı berfâ tutuň-lar
ki bir néççe kelim{in}[e]²²⁵ aytayın 'arz

10 biliň-ler kim namâz él-niň²²⁶ özünü
kıyâmet kün Hudâğa eylegey 'arz

Hudâ hoşnûd bolgay hem pey[g]âmb²²⁷
kıyâmet kün Hudâğa reh-nümün 'arz

21b

1

445

peyâmb²²⁷er hem şefâ'at eylegeyler
kişi kim 'ömrde terk étmese farz

terâzû-nıň girânı hem namâzdur
sevâbı âhiret âsândur-ur farz

inçike²²⁸ kıldın kılıç-dın ittik
öter yéldék selâmet ötegen farz

bolur 'izzet bile cennet-ke dâhil
kuçarlar hûrlar eylep özin 'arz

5

450

sözün²²⁸ni muhtaşar kıl Nevbeti kim
ki sên her vaqt-de kılğıl edâ farz

²²⁵ Yalın hâlde ve medsiz yazılmalıydı. “Konuşan” anlamındaki *kelîm* sözcüğü bağlama uygun düşmüyor.

²²⁶ *Él* kelimesinin başındaki elif metinde yazılmamış.

²²⁷ Kelimenin vezin gereği *peyamber* şeklinde yazılması gerekir.

²²⁸ Yeni Uygurcadaki şekliyle yazılan bu kelimenin vezin gereği *inçike* şeklinde yazılması gerekir.

(53)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

veh ne yahşıdur ki ‘ālim şöhetide bolsa feyz
şükr kılgıl kim Hudānıñ rahmetid{e}[ür]²²⁹ bolsa feyz

vācib-i imān birisi şöhet-i ‘ālim érür
her zamān oltur ki ‘ālim şöhetide bolsa feyz

bī-riyā tā‘at-durur bilgil ki ‘ālim şöheti
cümleī kılgan günāhıñğa kefarete bolsa feyz

10 her kişi oltursa ‘ālim-niñ yüze telmürüp
bī-şek [ol] tā‘at sevābı[nı] tapar ki bolsa feyz²³⁰

455

rahmet-i Haqđın ümid étseñg kéçe bīdār bol
né halāvetdür kişige her şehirde bolsa feyz

22a

1 Nevbeti ‘āciz cihānda dōst tutğıl ‘ālimi
tā tirig-dür{kim}[sén]²³¹ günāhıñ-nı kéçürgey bolsa feyz

(ط)

(1: 54)

(54)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

kāşkī bir ruq‘a-i nāme iberse{m}²³² yār haṭṭ
iltifāt eylepki mén bī-çārege dildār haṭṭ

hiç güli {yüz}[söz]²³³ gülşeni-niñ gül-leridin hūb émes
yār[ı]nıñ²³⁴ şirīn sözi bir deste gül gülzār haṭṭ

²²⁹ Kelime bu şekliyle anlatım bozukluğuna yol açıyor. Kelimenin *rahmetidür* şeklinde olması gerekir. Zira *ālim* sohbetinde feyz olması *Hudā*’nın müminlere rahmetidir. Aksi takdirde mısradan “Hudā’nın rahmetinde feyz olursa şükür kııl!” gibi hem anlatım bozukluğu içeren hem de dinen sakıncalı bir cümle söz konusu olacaktır.

²³⁰ Müstensih, vezin gereği mısranın ortasında yer alan *sevābı* ve *taparlar* kelimelerinin yerlerini değiştirdiğinden anlatım bozukluğu meydana gelmiştir. Oysa *sevābı* kelimesinden sonra eklenecek */+nı/* akkuzatif eki mısrayı doğru şekle sokacaktır: *Bī-şek ol tā‘at sevābını tapar ki bolsa feyz*

²³¹ Bu ibareye “sen diri oldukça” anlamını verecek bir şahıs ekine ihtiyaç vardır. Bu nedenle *kim* bağlacının yerine *sén* kelimesi eklenmiştir.

²³² Şair, sevgilisinden mektup beklediğine göre fiilin 3. teklik şahıs çekiminde olması gerekir: *iberse*

²³³ Şair ikinci mısradaki sevgilinin sözünün bir deste gülden ve gül bahçesinden daha tatlı olduğunu belirttiği için buradaki kelimenin *yüz* değil, *söz* olması gerekir.

kirfikim eylep qalem yaşım siyāhī eyleben
çehre-i {dîdārîğa}[zerdimge] nāme fütürmin²³⁵ {y}[z]ār ḥaṭṭ²³⁶

460 5 ey şabā bu nāme-i ‘arżım-nı yétkür yārğa
bir gül {i bérmeḱni}[ibergey mikin]²³⁷ şîrîn sözidin yār ḥaṭṭ

kélse nā-geh bir ḥaṭṭı ‘ahde vefāsıdın anıñg
hiç armān yok körüp ölsem eger dîdār ḥaṭṭ

ey Hudāyā raḥm eylep yār-nıñg köñgliḡe sal
bu ménıñg şūrîde aḥvālım-ğa yétkey yār ḥaṭṭ

Nevbeti sên hem tiliñg-din yārğa bir ḥaṭṭ iber
nāme-ni hem yār bilsün bilmesün aḡyār ḥaṭṭ

(ظ)

(1: 55)

(55)

(7+7=14)²³⁸

465 10 pâdişāhım şîfâtı[n] bir laḡza eyle vā‘iz
şāh-ı merdān-dur atı bir laḡza eyle vā‘iz

22b 1 evliyālar cevheri érenler-nıñg rehberi
müselmānlar rehberi²³⁹ bir laḡza eyle vā‘iz

²³⁴ Bağlam gereği kelimenin iyeliksiz genitif eki alması gerekir: *yār-nıñ*

²³⁵ ET’de “*bîti-*” şeklinde kullanılan fiilin, burada *p>f* değişikliği ile ve yuvarlak ünlülü biçimde kullanılması, Yeni Uygur şivesinin Çağatay Türkçesine tesiridir. Bk. *بۆتمەك* (UTİL-C.1/s. 761.)

²³⁶ Beytin anlam bütünlüğünden açıkça anlaşıldığı üzere şair, sevgilisine hitaben “*Kirpiklerimi kalem, gözyaşımı mürekkep eyleyip solgun yüziime ağlayıp inleyerek ben bir mektup yazıyorum!*” demek istemektedir. Zaten müteakip beyitte şair, sabah rüzgârına seslenerek “*Ey sabah rüzgârı, bu mektubu ve arzuhâlimi sevgileye ulaştır.*” demektedir. Dolayısıyla izafetin 3. teklik şahıs iyelik çekimiyle *çehre-i dîdārîğa* şeklinde yapılmış olması yanlıştır. Doğrusu *çehre-i dîdārımğa* olmalıdır ancak bu kez de vezin bozulmaktadır. Bu nedenle izafetin ikinci kelimesinin aslında başka bir kelime olduğu düşünülebilir. Klasik edebiyatta çehre kelimesinin sıfatı olarak “sarı, solgun” anlamına gelen *zerd* kelimesi sık kullanılır. Ayrıca mısranın sonundaki *yār* kelimesinin de bağlam gereği ve hemen aşğıdaki beytin sonunda da geçmesinden ötürü *zār* olması muhtemeldir.

²³⁷ *Bir güli bermekni* ibaresinin yanlış yazıldığı kanaatindeyiz. Zira şair, sabah rüzgârıyla gönderdiği mektuba, yârin güle kokan şîrîn sözlerinden oluşan bir mektupla karşılık verip vermeyeceğini merak etmektedir. Dolayısıyla müstensihin yanlış yazdığı ibarenin *bir gül ibergey-mikin* “bir gül gönderir mi ki?” olması gerekir. Böylelikle vezin de tamam olacaktır.

²³⁸ Manzume, 7+7=14’lü hece ölçüsüyle bir musammat gazel şeklinde yazılmış olabilir. 4. beytin ikinci mısrası ile 8. beytin ilk mısrası birer hece eksikliği nedeniyle vezne uymamaktadır.

²³⁹ Bu kelimenin aynı beyitte ikinci kez yer alması muhtemel bir istinsah hatasını akla getiriyor.

evliyâlar şebbâzı müselmânlar hem-râzı
boldı şehid ü ğâzî bir laḫza eyle vâ'iz

'âşıkî mevsim-i gül gül zevkide içer mül
şevkide zâr bülbül bir laḫza eyle vâ'iz

kélse ây-ı muḫarrem barça tutuṅ-lar mâtem
maḫşer küni yemes ğam bir laḫza eyle vâ'iz

470 5 kélse heme güneḫ-kâr dergâhıṅğa bi-yekbâr
mürîdlarğa boluṅ yâr bir laḫza eyle vâ'iz

raḫm eyle pâdişâhım sén-sin méniṅ fenâhım
maḫşer küni güvâhım bir laḫza eyle vâ'iz

raḫm eyle Arslân-Ḥân meded kılğıl mürîdân
müşkil-ni kılğıl âsân bir laḫza eyle vâ'iz

tapsaṅ zamân-ı fırsat, körgil bu dem ğanîmet
içkil tahûr şerbet bir laḫza eyle vâ'iz

475 10 Nevbeti-dür güneḫ-kâr, raḫmetiṅdin ümid-vâr
maḫşer küni boluṅ yâr bir laḫza eyle vâ'iz

(ع)

(2: 56,57)

(56)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

raḫm eyle Muştafâ-nıṅ ḫurmetidin yâ Refî'
ümmetidin bu belâlar-nı kötergil yâ Refî'

23a 1 Kirdi-gârâ cümle mü'min-larğa imân kıl naşib
raḫmetiṅ birle günâhım-nı kéçürgil yâ Refî'

ey Ḥudâyâ naḫd-i imânım selâmet eylegil
mén ḫuluṅnı küfr ü 'işyândın kötergil yâ Refî'

kirdi-gârâ cümle mü'min ḫul-larıṅnı kıl ḫalâş
küfr-i kâfirdin müselmânı kötergil yâ Refî'

480 barça mü'min-larğa tevfiḫ-i hidâyet eylegil
bendeni râh-ı ḫalâlet-din kötergil yâ Refî'

5 Muştafâ haqqı günâhım-nı kécürgil ey ilâh
bendelerni gür ‘azâbıdın kötergil yâ Refî‘

raħım kılğıl Nevbeti bî-çârege perverdigâr
miñnet-i endûh-ı dünyâdın kötergil yâ Refî‘

(57)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

döst-lar biñil²⁴⁰ boluñg émdi barurmiz elvedâ‘
şehr-i ‘ışkığa²⁴¹ sefer eylep barurmiz elvedâ‘

485

nécçe kün boldum misâfir bu ğarîb-lık şehrîde
bu vefâsız dünyâdın âñir barurmiz elvedâ‘

10 hiç tâ‘at kılğanım yok zerrei hayr u saħâ
tûşe-i rāhıñg kanı dép sorsalar kim elvedâ‘

sorsalar münker nekîr rabbiñg nebiyyiñg kim turur
bêrgeli ma‘kûl cevâbım yok ne dér-min elvedâ‘

23b

1 kécê kündüz ma‘şiyet yolını kıldım ihtiyâr
kılmadım Hâk kûl-luğın nêtküm yarânlar elvedâ‘

ķaysı til birle séniñg ħamdıñg dégeymın ey Raħım
ma‘şiyet-din özge yóktur hiç tuħfem elvedâ‘

490

Nevbeti yétti ecel ikki giribāniñg tutup
ey yarânlar hiç ‘ilâcım yok kéter-min elvedâ‘

(Ğ)

(2: 58,59)

(58)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

5 kudretim yok Mekke tav {â} fığa²⁴² baray désem yırağ
ey yarânlar esf²⁴³ ü ħar yok mingeli kıldım yayağ

²⁴⁰ Müstensih *biñil*/kelimesini *biñil* şeklinde, medli olarak yazmış.

²⁴¹ Şehr-i ‘uķbāğa ?

²⁴² Vezin gereği *â* ünlüsünün düşürülmesi gerekir.

²⁴³ Farsça *esb* “at, beygir” kelimesi, önce b>p sonra da p>f ile *esf* şeklinde ve ص ile yazılmış.

né ‘ilâc eyley maṅga taḥkîk²⁴⁴ keldi yüzleşip
ey Hudâyâ rahm eylep mén kuluṅğa kıl yarağ

tevbe eylepmin Hudâyâ yazuḳumnı sên kécür
bîvefâ ğaddâr dünyâ sinem üzre koydı dāğ

495

ġaflet içre bîvefâ dünyâ êkenni bilmedim
bî-vefâ-lıḳ eyledi köṅglüm-ni kıldı bî-dimāğ

‘âkıl érseṅg bîvefâ dünyâğa köṅglüṅg bağlama
şükr kılgıl taṅla maḥşerde bolur âsân sorağ

10

Ḥaḳ ta‘âlâ yolığa ḥayr u saḥâvet eyle kim
taṅla maḥşerde saṅa bergey burâḳ cennet-de bāğ
cehd eylep Nevbeti Ḳur‘ân tilâvet eylegil
yazuḳuṅg ötkey Hudâ ğuruṅda yandurğay çerāğ

(59)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

24a

1

kılmadım yaḥşî ‘amel bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ
Ḥaḳ ta‘âlâ nezdide bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ

500

emr-i Ḥaḳ-dın bolma ğāfil kıl hemişe sên ‘amel
emr-i Ḥaḳ-nı bilmeyü bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ

hiç kim méndék yana rüsvâ-yı ‘âlem bolmasun
zıulm eylepmin özüm bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ

zühd ü taḳvâ kılmadım yâ ḥızmet-i pîr-i muğân
kelhemeç²⁴⁵ yaṅlığ necis bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ

5

Nevbeti kılgıl ḳanâ‘at kim tafılsa ni‘meti
nüş eylep bir demî bî-hûde ‘ömr ötti dirîğ

²⁴⁴ Kelime beytin anlamıyla uygun düşmemektedir. İstinsah hatası söz konusu olmalıdır.

²⁴⁵ Metinde iki kez (59, 73. manzumeler) geçen bu kelime Mahdumgulu Divanı’nda geçen *kelhemec* kelimesi olmalıdır. Müstensih *m* ve *h* harflerinin yerlerini karıştırdığı için kelimeyi *kelmeheç* diye yazmış olabilir. *Kelmeheç* kelimesine hiçbir sözlükte rastlanmamıştır.

(ف)

(1: 60)

(60)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

505

ger müselmān sēn peyāmbēr şer‘iğa kılma hılāf
pāk tutğıl şer‘ini imān ü dīniṅğa ğılāf

her kişi şer‘-i Nebī-niṅ taşıda kılsa ‘amel
anı tāt bilse ol dīniğa bolğay iḥtilāf

enbiyā vü evliyā hoşnūd bolğay hem Hudā
hem ata ana ‘azizler {rūhını} [kabrini] kıl {ğay} [ğıl] ²⁴⁶ tavāf

10 kim yamanlık eylese kılğıl aṅğa sēn yaḥşılık
kılma-ğıl kīne ‘adāvet eylegil sineṅni şāf

nē ‘ilāc eyley Hudāyā sēn eger raḥm étmesēṅ
tāt atım yoqtur méniṅ kılğan günāhım kūh-ı Kāf

24b

1

510

‘arş u kürsiyy ü qalem²⁴⁷ barça melāik ḥurmeti
ey Hudāyā cümle bendeṅ-niṅ günāhı[n]²⁴⁸ kıl mu‘āf

Nevbeti sēn bu naşihat-nı özüṅ-ge eylegil
‘ākil érseṅ muḥtaşar kılğıl sözüṅni kılma lāf

(ق)

(5: 61-65)

(61)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

nē ḥatālīk méndin ötti yārdın tüştüm yıraḥ
kéçe kündüz yār kūyıda tartadur-min iştiyāk

5 ey yarānlar bu yıraḥ-lık derdi öltürdi méni
sā‘atī ḥāzır turup qaşıda ölsem yaḥşırāk

²⁴⁶ *Rūhını kılğay* ibaresi anlatım bozukluğu oluşturuyor. Zira tavaf edilen şey ruh değil, kabirdir. Ayrıca salık verilen şey, ata anaların yanı sıra din ulularının kabirlerinin ziyareti olduğundan fiilin emir kipinde çekimlenmesi gerekirdi. Dolayısıyla ibare *kabrini kılğıl tavāf* şeklinde düzeltilebilir.

²⁴⁷ Vezin tamam olsa da bağlam gereği *qalem* kelimesinden önce *levḥ* kelimesinin gelmesi gerekirdi.

²⁴⁸ Eksik olan akkuzatif *n*’si metne eklendi.

515 maḳṣadım oldur tirig-dür ménki kılsam hıẓmeti[n]²⁴⁹
né ‘ilâc eyley ménî dūnyā-yı dūn saldı yırâḳ

közge ġāyib bolsa hem köñglümde ḥāzırdur ménîñg
keyf kıldı bu muḥabbet bâdesi içtim ‘araḳ

tâ cemālîñg²⁵⁰ körmegünçe çıḳmağay keyf-i ḥumâr
derd-mendlerge kıyâmet deştide âh ü firâḳ

tafmadım yârımğa ḳan yaşımdın özge tuḥfeî
keçe kündüz yâdıda ġüyâ ki aḳtı köz bulaḳ

520 10 şabr kılgıl bu yırâḳlıḳ derdige ey Nevbetî
11 nâ-ümîd bolma Ḥudâ raḥmet kılur²⁵¹ bergey burâḳ

(B-62)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

25a 1 nâgehân çıḳtı ḥaremdin bir perî-rûḥsârlıḳ
cılve eylep köñglüm aldı kâfirî zünnârlıḳ

sînem üzre tegdikim nezzâresidin tîr-i ‘ışḳ
nâvek-i peykânıdın boldum cerâḥat-dârlıḳ

nécçe kûn boldu {m}²⁵² cerâḥat derdidin cismim za‘îf
eyleben şâm u şabâ kūyıda mén bî-dârlıḳ

tâ riyâżet çekmeyin tapmaski vaşl-ı yârını
nécçe kûn kūyıda tartıp ol cihet-din ḥârlıḳ

525 5 ḳulluḳı²⁵³ yétse behem bî-çâre ‘âçiz bende {hem}[ge]²⁵⁴
tâ tirig-min eylesem aldıda hıẓmet-kârlıḳ

örtenip pervânedék şem‘-i cemālîñg şevḳide
isteben yâr kūyıda hicride {bî-dâr}[giryē-zârlıḳ]²⁵⁵

²⁴⁹ Bağlam gereği metne eklendi.

²⁵⁰ Manzume boyunca hitap yârâna olduğundan burada 2. teklik iyelik ekinin kullanılmış olması bağlama uygun düşmüyor.

²⁵¹ Fiilin gerundium şeklinin (*kılp*) kullanılması sentaks açısından daha uygun olacaktır.

²⁵² Cümleinin faili *cismim* kelimesi olduğundan fiilin 3. teklik şahısla çekilmesi gerekir.

²⁵³ Müstensih, kelime başında ۛ harfinden sonra sehven ۛ harfî yazmış.

²⁵⁴ Sondaki hem edatı mısranın anlamını bozduğundan yerine datif eki getirildi.

şükr kılgıl Nevbeti [kim]²⁵⁶ yâr-niñg küyida sén
başığa²⁵⁷ tâc-ı şerî‘at-nı koyup destârılık

(63)

(Remel: fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lâ tûn / fâ i lûn)

Moğulistânda kıılır kâfir ü zâlim hânlık
fukrâlarğa ğam u hasretde bolur hayrânlık

530 10 kâdirâ [sén]²⁵⁸ bendeler-niñg derdige dermân eyle²⁵⁹
sêndin özge yana yok derdige hiç dermân-lık

bu maħalde hemme zâlim-ler yürür râhat-da
mü‘min él zulm u sitem ile²⁶⁰ bolur dermânlık

25b 1 keremiñg birle müselmânlarğa bérkil sén amân
küfr ehli bu vilâyet-ni kıılır virânlık

Kirdi-gārâ ol ħabibiñg ħurmetidin kııl ħalâş
bu müselmânlarğa müşkil-dür sañğa âsânlık

bî-hûde ‘ömrüm ötüpdür ki yürüp ğaflet-de
kıılmadım yaħşî ‘amel kılgan işim nâdânlık

535 raħm eylep mén-i ‘âşîġaki²⁶¹ bérkil tevfiķ
sıdķ u iħlâş bile²⁶² tâ‘at [ki]²⁶³ érür âsânlık²⁶⁴

5 raħmetiñg birle du‘âmız-nı²⁶⁵ icâbet eyle
mâl u cânını²⁶⁶ yolu[nġ]da²⁶⁷ kıılalı ħurbânlık

²⁵⁵ Mısranın son iki kelimesi dolayısıyla beyit anlamlı bir bütün oluşturmuyor. *Bî-dârlık* ifadesinin 3. beytin sonunda da kullanılmış olması şiir tekniği bakımından istinsah hatasına işaret ediyor. Müstensihin *giryê-zârlık* kelimesini *bî-dârlık* olarak yazdığı anlaşılıyor.

²⁵⁶ Vezin gereği metne eklendi.

²⁵⁷ İlk mısranın başındaki fiil, emir kipinin 2. teklik şahsıyla çekimlendiğinden ve mısranın sonu *sén* hitabıyla bittiğinden ikinci mısranın ilk kelimesinin de 2TŞ iyelik ekiyle *başıñġa* şeklinde olması gerekirdi. Kelimenin 3TŞ iyelik ekiyle çekimlenmiş olması vezin gereği kabul edilebilir.

²⁵⁸ Vezin gereği metne eklendi.

²⁵⁹ Son tefile vezne uymamaktadır. *Eyle-* yardımcı fiili yerine *bol-* fiili konabilir.

²⁶⁰ Vezin bakımından *birle* edatı daha uygun olacaktır.

²⁶¹ Müstensih ‘*âşîġaki* kelimesini ‘*âşîġiki* şeklinde yazmış.

²⁶² *Birle* kelimesi vezin bakımından daha doğru olurdu.

²⁶³ Vezin gereği metne eklendi.

²⁶⁴ Bağlam ve kafiye örgüsü uyarınca iki beyit önce de geçen bu kelimenin yerine *armânlık* kelimesi düşünülebilir. Çünkü sıdk ve iħlas ile ibadet, kolaylık değil; ulaşılması zorlu bir hedeftir.

²⁶⁵ ڤ harfinden önce sehven yazılmış bir ڤ harfi göze çarpıyor.

iltimāsī kıladur Nevbeti bî-çâre kılunğ
eylegil bendelerniñ köñglige bér imānlık²⁶⁸

(64)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

uşbu künde bolmağāy méndék yana köñgli sınık
hiç tuhfem yok günāhım-dın bölek barsam kuruğ

540

va‘de-i lā taknaṭū min raḥmetillāh ḥurmeti
mağfıret kılğıl günāhım cehtidin boldum oruğ

10

yā İlähe‘l-‘ālemīn barça nebiler ḥurmeti
raḥm eylep tar zulumāt-ı gūrum-nı kıl yaruk

ey Ḥudāyā bendege tevfiğ-i tā‘at eylegil
raḥm eylep tañgla maḥşerde kılıp āsān soruğ

26a

1

Nevbeti kim āḥiret sermāyesini kılmadıñğ
bérmegil köñglünğni hergiz dünyāniñ fāyānı yok²⁶⁹

(65)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

‘ākil érseñğ āḥiret yolını sén endişe kıl²⁷⁰
kéçmegünçe dünyā-dın {pıl-dın}[pul-dın]²⁷¹ öter imkānı yok

545

kéçe kündüzde ‘ibādet ḥayr u iḥsān kıl müdām
bendelik kılmay Ḥudāyımğa behişt erzānı yok

her kişikim şıdğ birle Ḥağ yolını istemes
döst tutmañglar anıkim köñglide imānı yok

5

mü‘min érmes her kişi bî-‘özre yalğan sözlese
ol Ḥudāniñğ düşmenidür kim yüzide qanı yok

²⁶⁶ *Mālmızını* olması gereken kelimenin, vezin gereği bu şekilde yazıldığı düşünebilir.

²⁶⁷ Hitap doğrudan Allah’a olduğundan *yol* kelimesinin 2TŞ iyelikke çekimlenmesi gerekir.

²⁶⁸ Mısra bu hâliyle vezne uymuyor ve anlatım bozukluğu içermekte. Mısranın şu şekilde tamiri mümkündür: *Eylegil sén bendeniñ köñglini pūr imānlık*

²⁶⁹ Mısra, manzumenin kafiye örgüsüne uymamaktadır. Sondaki *yok* kelimesinden, bu mısranın müteakip manzumenin ilk beytinin ilk mısrası olabileceği anlaşılmaktadır.

²⁷⁰ İlk beyit olmasına karşın mukaffa değil. Müstensih matla beytini atladığı yahut önceki manzumenin son mısrasının bu manzumenin ilk mısrası olduğu anlaşılmaktadır.

²⁷¹ Kelime bağlama uymuyor. Müstensih *pul* kelimesini sehven *pıl* diye yazmış olmalı.

kirmegey cennet-ke hergiz zāhidī bolsa baḥlī
bī-‘aḳıl-dur bil anı sāmāndın özge {c}[d]ānı²⁷² yok

fāsıḳī kirmes tamuḡ içre saḥāvet eylese
Ḥaḳ ta‘ālā raḥmetī ḳılḡay anıñḡ dermānı²⁷³ yok

550 her kişi ‘ālim bolup ‘ilmiḡa ol ḳılmas ‘amel
‘āmiyy dé-ñḡler kim anı sūretdin özge cānı yok

10 Nevbeti sēn bī-hūde ‘ömrünḡni zāyi‘ eyleme
bī-‘amel-ler derdiḡa maḥşer kūni dermānı yok

(ك)

(3: 66-68)

(66)

26b 1 (Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)
cān u dil birle Ḥudāḡa bendelik ḳılmaḳ kérek
Ḥaḳ ta‘ālā-nıñḡ buyurḡan emrini tutmaḳ kérek

Ḥaḳ ta‘ālā buyruḡı beş vaḳt namāz u rūzedür
ḥac ṭavāf eyleben mālḡa zekāt bérmeḳ kérek

555 bendedür sēn merd ü zen bizge Ḥudānıñḡ yarlıḡı
cehd eylep farz u sūnnet-ni edā ḳılmaḳ kérek²⁷⁴

hem naşūḥa-dék²⁷⁵ günāhınḡḡa nedāmet eyleben
tevbe eylep her seḥer zıkr ü şenā ḳılmaḳ kérek

5 ‘āḳıl érseñḡ pīr-i kāmīl[ḡa] irādet eylegil²⁷⁶
pīr néçük bolsa mürīdlarḡa mu hem şundaḡ kérek

şıdḳ u iḥlāşınḡ bile ḳılḡıl fīrīñḡ-niñḡ ḥızmeti[n]²⁷⁷
ata ana pīr ü üstāzı rızā ḳılmaḳ kérek

560 Nevbeti kim pīr ü üstādınḡnı sēn ḥoşnūd ḳıl
fīr ü üstād rūḥıḡa ḥatm u du‘ā ḳılmaḳ kérek

²⁷² Cān kelimesi bağlama pek uygun düşmediğinden ve ayrıca iki alttaki beytin sonunda da geçtiğinden müstensih'in burada dān kelimesini sehven cān diye yazdığı kabul edilebilir.

²⁷³ Dermān kelimesi son beyitte de geçtiğinden bir istinsah hatası söz konusu olmalıdır.

²⁷⁴ İki kelime bitişik yazılmış.

²⁷⁵ Nasuha; günahın değil, tövbenin sıfatıdır. Şair, vezin gereği kelimeyi burada kullanmış olmalıdır.

²⁷⁶ Vezin gereği metne eklendi.

²⁷⁷ Bağlam gereği metne eklendi.

(67)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

ey müselmānlar ménî ol dilrübā öltürgü-dék
köydürüp firķat otıda bî-günāh öltürgü-dék

10 köz uçı bile bakıp kõṅlūmni ġāret eyledi
oķı tegdi baġrıma ķıldı yara öltürgü-dék

ey yārānlar oķı baġrım zaḥm-kārî eyledi
zūlm eylep derdime ķılmay devā öltürgü-dék

27a 1 mén kibi yüz miṅ gedānı firķatide köydürüp
barçanı ‘ıšķıda ķıldı mübtelā öltürgü-dék

565 halka halka zūlfini boyn {ıġ} [uma]²⁷⁸ ol eylep kemend
‘ākıbet bî-ḥānūmān eylep gedā öltürgü-dék

ḥ^vāhiṣiṅg güldür tiken derdiġa sabr-piṣe²⁷⁹ ķıl
Ḥaķ ta‘ālā raḥmeti ķılġay revā öltürgü-dék

5 Nevbeti kim her belā kelse Ḥudādın rāzi bol
her néçük {ger} bolsa [ki] taķdiri Ḥudā²⁸⁰ öltürgü-dék

(68)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

resm olupdur kim ulus ehliġa dāyim ġam yémek
ger tirig bolsaṅ Ḥudā bergey saṅa nān u nemek

570 āḥiret şiddet-leridin bî-ḥaberdür ehl-i dūn
kéçe kündüzde işi {ṅg}²⁸¹ dūnyā bile boldı helek

Ḥaẓret-i ‘İsā-nı [sén]²⁸² yādıṅġa keltür her zamān
bî-direm-lik-din maķāmı boldı törtinçi felek

²⁷⁸ Sevgilinin halka halka olan zülûfleri kendi boynuna deġil, âşıġının boynuna dolaşıp kement olacaktı. Kelime *boynuma* şeklinde düzeltildi.

²⁷⁹ Müstensihin *sabr* kelimesini *crme* harfleriyle yanlış yazdıġı anlaşıyor.

²⁸⁰ Şairin, Allah’ın takdiri hangi yönde gerçekleşirse mutlak şekilde boyun eğilmesini salık verdiġi açıktır. Dolayısıyla *bolsa* kelimesinin *taķdir* kelimesinden önce gelip *taķdir* kelimesinin Huda kelimesi ile terkip oluşturması (taķdir-i Ḥudā) gerekir. *Ger* şeklinde yazılan kelimenin de vezin gereġi *ki* olması zorunludur. Böylelikle hem beytin anlam bütünlüġü saġlanmış hem de vezin tamam olmuş olur.

²⁸¹ *Ehl-i dūn* izafetine nispetle ve fiilin 3. teklik şahısla çekimlenmiş olması uyarınca *iş* kelimesinin 3. teklik iyelik eki alması gerekir.

²⁸² Vezin gereġi metne eklendi.

kéçe kündüz fikr-i ‘aşık ma‘şûkı-nıñ yādıda
muttaşıl oldur işi didâr-ı ma‘şûkdur tilek

10 bulheveslerni muhabbet ehliğa zıkr²⁸³ étmegil
bulhevesler bir sarı ehl-i muhabbetler bölek

dānişinġ bardur muhabbet ehliniġ cūyānı bol
hızmet eylep ayağı astıdaki bolġıl fetek

27b 575 1 Nevbeti kim {‘arz-ı}[uşbu] ahvālınġğa²⁸⁴ sēn şükr eylegil
‘ilm bērip-dür saġa mundın ziyāde ne kerek

(ك)

(1: 69)

(69)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

dilberim sēndék yana ārām-ı cānım yok méninġ
tal boyuñgdék bir yana serv-i revānım yok méninġ

bolmaġay sēndék yana bir mehveşi ey nāzenin
sözleri kanddın leziz şirin-zebānım yok méninġ

5 raħm kılġıl mén yetim bī-çārege ey nāzenin
sēndin özge hiç yérde mihribānım yok méninġ

580 çivrülüp pervāne-dék şem‘-i cemālınġ şevkıde
köydi bu cism {im}[-i] za‘if[im]²⁸⁵ per ü {pāyem}[bālım]²⁸⁶ yok méninġ

āsitānıñ yastanıp ölsem ne armāndur maġa
yād u fikrim sēnde-dür özge ġayālım yok méninġ

dād-ġ^vāh-lıķ²⁸⁷ eyledim mén ‘arz-ı ahvālım aytıp
tapmadım sēndin bölek hiç şeh-süvārım yok méninġ

10 Nevbeti kim²⁸⁸ yār-nıñ āstāneside bol müdām
tā tirig-min yār-dın özge nigārım yok méninġ

²⁸³ Kelime sehven ı ile yazılmış.

²⁸⁴ Terkip, mısra ile anlamca uyuşmuyor. *Uşbu ahvālınġğa* olmalıdır.

²⁸⁵ Müstensih, tamlanana eklenmesi gereken 1. teklik şahıs iyelik ekini tamlayana eklemiştir.

²⁸⁶ *Per ü bāl* ikilemesinin ikinci kelimesi olan *bāl* “kol” sehven *pāye* olarak yazılmış.

²⁸⁷ *Dād-ġ^vāh-lıķ* kelimesindeki ı harfi yazılmamış.

²⁸⁸ Bağlam gereği burada *sen* zamirinin bulunması daha yerinde olurdu.

(٥)
(6: 70-75)
(70)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

585

vaḥy kéltürdi Nebī-ğa aydı oldem Cebrāīl
çün ferīşteler dūrūd aydı selām Rabb-ı celil

28a

1

Ḥaḳ ta‘ālā farz kıldı ümmetiñ-ge ey Resūl
béş namāz u rûze vü ḥacc u zekâtıdur ki bil
emr-i Ḥaḳ-nı her kişi berfā tutup terk étmese
Cennet-i firdevs içide nûş eyler selsebīl
kaşd ile her kim namāz u rûzeni terk eylese
kaḇz eyler miñg²⁸⁹ ‘uḳûbet birle cānın ‘Azrāīl
seksen ‘uḳbā bolğusıdur kim giriftār-ı caḥīm
loḳması zaḳḳūm bolur kim içküsi zehr-i ḳatīl²⁹⁰

590

5

Tenğridin ḳorḳup kişi kim içmese şûrb-i şarāb
Ḥaḳ-ğa yaḥşı perhîz eylep kılsa tā‘at muttaşıl
Ḥaḳ ta‘ālā rāzī bolğay bendesidin hem Resūl
dāḥil-i cennet bolurğa bar durur āyet delil
reng-be-reng ḥulle kéyip tāc-ı muraşşa‘ başığa
ḥizmetide ḥûrlar ḥizmet-de²⁹¹ turğay muttaşıl
iltifāt étkey Ḥudā her bendege türlüg ta‘ām
yoḳturur ölmek ḳarımāḳ bolmağay hergiz kesil
nûr bolğay ol ta‘āmı bevl gāyet bolmağay
her néce kılsa tenāvül kélmegey hergiz {ḳatīl} [şaḳīl]²⁹²

595

10

nağme-i Dāvūdī eylep mihmān kılgay Ḥudā
bendelerge āḥirī didār bergey el-Vekīl

²⁸⁹ Fazladan bir nokta konmuş.

²⁹⁰ ḳat/ kelimesi, vezin gereği ḳatīl şeklinde yazılmış.

²⁹¹ Kelimenin iki kere yazılması, istinsah hatasını düşündürüyor. İkinci ḥizmet kelimesinin yerine aldıda kelimesi getirilebilir.

²⁹² Müstensih şaḳīl yerine ḳatīl yazmış.

fāsıkî kirmes tamuğ içre saḥāvet eylese
‘afve eyler ḥaḳ günāhını alur rızvān kefil

28b 1 ‘ākıl érsenġ tā‘at eylep hem saḥāvet-pīşe kı
bolmaġay cennet-ke dāḥil ‘ābidī bolsa baḥil
minġ²⁹³ nedāmet-ler bile kılgan günāhınġğa yanıp
her seḥerler zār yıġlap tevbe istiġfār kı

600

rūz-i maḥşer nétkesin bî-çāre ‘āçiz Nevbeti
cürm ü ‘iṣyānıġ toladur ḥayr u iḥsānıġ kı

(71)

(7+7=14)²⁹⁴

fā i lā tū / mef ū lūn / fā i lā tū / mef ū lūn ~
fā i lūn / me fā ī lūn / fā i lūn / me fā ī lūn

5 yatma bende-i mü’min ḳop seḥer ṭahāret kı
ḳul-luḳunġnı sābit ét Teṅrige ‘ibādet kı

lā ilāhe illallāh Ḥaḳdın özge ġayrullāh²⁹⁵
ġāfil olma bir sâ‘at zikreyle ‘ibādet kı

keçe kündüz cehd eylep iç mey-i muḥabbet-ni
dünyāğa köṅül bérme zevḳ birle tā‘at kı

her seḥer günāhınġğa tevbe-i naşūḥ eyle
yazuḳunġ baġışlansun āḥiret-de rāḥat kı

605

keçeler bolup ḳāyim kündüzi bolup şāim
bā-ḥuzūr-ı dil birle bolma Teṅgridin ġāfil

10 munda māl ü cānıġnı Ḥaḳ yolıda şarf eyle
dōst tutma dünyānı ġam yéme murād-ḥaşı

tālib-i Ḥudā bolsaġ dünyānı ṭalāk eyle
bolma dünyāğa maġrūr behişt-de ‘imāret kı

²⁹³ Metnin birçok yerinde olduğu gibi bu kelime de iki ū harfi kullanılmış.

²⁹⁴ Manzumenin vezni tam olarak tespit edilememiştir.

²⁹⁵ Mısranın sonundaki *ġayrullāh* ifadesi bağlama uymuyor. Bu ibare *yoḳ ilāh* şeklinde düzeltilebilir.

- 29a 1 cehd eyle t̤alib bol H̤aḡ yolıḡa r̤aḡıḡ bol
taṅḡla rehn̤üm̤a bolḡay fırḡa ir̤adet ḡıl
- 610 ‘ömr̤üṅ ötti ḡaflet-de fıḡ ile kes̤āfet-de
Nevbeti ned̤ametde k̤él özüṅ naṡıḡat ḡıl
- (72)
(Hezec: me f̤ā ī l̤ün / me f̤ā ī l̤ün / me f̤ā ī l̤ün / me f̤ā ī l̤ün)
- k̤él ey mü’min seḡer vaḡtide oyḡanıḡ taḡāret ḡıl
Ḥudāḡa bende bolsañḡ vaḡt ötk̤ezmey ‘ib̤adet ḡıl
- 5 ecel y̤etmesde ey ḡāf̤il²⁹⁶ ḡan̤imet bil tirig-likni
k̤eḡe kündüz Ḥudāḡa c̤ān u dil birle {‘ib̤adet}[t̤ā‘at] ḡıl²⁹⁷
- yaman işlerḡa ḡıl perḡiz tekebbür ḡılmaḡıl herḡiz
seḡerler z̤ār z̤ār yıḡlap ḡünāḡıṅḡa ned̤amet ḡıl
- tiler bolsañḡ ḡaraṅḡḡu ḡūr ‘az̤ābıdın nec̤āt̤lık-nı
peyāmb̤er evliyālar r̤ūḡıḡa Ḳur’ān til̤āvet ḡıl
- Ḥudā v̤ü enbiyā v̤ü evliyālar hem bolur ḡoṡn̤ūd
ḡıyāmet k̤ün ṡef̤ā‘at eylegey s̤én anda r̤āḡat ḡıl
- 615 behiṡt-i c̤āvidānıḡa kirer-ni ḡ‘āḡl̤asa her kim
em̤ir s̤én ṡāḡ-ı ‘ād̤il s̤én bu ‘ālemde ‘ad̤ālet ḡıl
- 10 ḡüneḡlar-nıṅ baṡı oldur ḡiṡi d̤ünyā t̤aleḡ ḡılsa
Ḥudānıṅ b̤ergenige ṡükr eylep s̤én ḡanā‘at ḡıl
- naṡıḡ étse Ḥudāyım bendesige ḡūr ile cennet
ṡarāb-ı enṡahūr-nı n̤uṡ eylep s̤én ḡal̤āvet ḡıl
- 29b 1 behiṡt-i c̤āvidān ü ḡūr ü ḡılm̤āndın üm̤id étseṅḡ
ḡoluṅḡdın k̤élḡeniḡe Nevbeti s̤én hem ṡaḡāvet ḡıl

²⁹⁶ ٱ harfinden sonraki med harfi ٱ gereksizdir.

²⁹⁷ ‘İb̤adet kelimesi, üstteki beyitte de ḡeṡtiḡinden burada ٱ harfi ile biten başka bir kelimenin bulunması gerekir. ‘İb̤adet ile yakın anlamlı olan t̤ā‘at sözü uygun olacaktır.

(73)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

620

gam bile tā ki yürür-sin ey köngül merdâne bol
bî-vefâ dünyâ üçün ‘ömrünğ öter merdâne bol

kelhemeç-dék²⁹⁸ cân u dil birle yıgar-sin cîfe-ni
kim öler-sin barça emvâliñğ qalur merdâne bol

munda Hâk yolıda sên hayr u saḥâvet-pîşe kıl
âhîretde birge on bergey Hudâ merdâne bol

5

‘âkil érseñğ ey birâder şubḥ-dem bî-dâr bol
zevḳ ile Hâk kul-luğın kılmaḳ üçün merdâne bol

cehd eylep her seḥer tevbe tazarrû‘ eylegil
mağfîret kılğay günâhıñğnı Hudâ merdâne bol

625

bil tirig-likni ḡanîmet eylegil yahşı ‘amel
tañgla peygamber şefâ‘at eylegey merdâne bol

tâ‘atı kıl Nevbeti her-çend bolsa[ñğ]²⁹⁹ pür-güneḥ
nâ-ümîd bolma Hudâ raḥmet kılrur merdâne bol

(74)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

10

muntazırdur-min sañga ey ‘âşık-ı dīvâne kél
bu ḥazîn köñglüm ‘imâret étkeli merdâne kél

30a

1

al ḳoluñğga ol muḥabbet bâdesidin kâseî
cür‘a-i cām-ı muḥabbet-din içip mestâne kél

630

yārñıñğ zevḳ-i ḥarârıdın³⁰⁰ bolupmin teşneî
luṭf étip kéltür mañga ol³⁰¹ cür‘a-i peymâne kél

bu arada yār bolsun bolmasun aḡyârlar
cām-ı vaḥdetdin içeydép bir demî mestâne³⁰² kél

²⁹⁸ bk. 267 No’lu dipnot.

²⁹⁹ Şair kendine hitap ettiğinden kelimenin *bolsañğ* şeklinde 2. teklik çekiminde olması gerekir.

³⁰⁰ *Harâret* kelimesi vezin gereği kısaltılarak yazılmış olmalı.

³⁰¹ *Ol* kelimesi yerine *bir* kelimesi bağlama daha uygun düşerdi.

tā kıyāmet çıkmağay keyfi muḥabbet bādesi
yārınñg şevḳ-i cemāl-i şem‘iğā³⁰³ pervāne kél

5 ‘āşık-ı şādık³⁰⁴ érür-sin {z}[d]ehridin³⁰⁵ tecrīd bol
şūm raḳīb-ler vaḥşetidin ḳorḳmağıl merdāne³⁰⁶ kél

635

Nevbeti kim maḳşadıñg vaşl-ı cemāl-i yārdur
evliyālar merḳadi[n]³⁰⁷ ṭavf étkeli merdāne³⁰⁸ kél

(75)

(fā i lā tū / mef ū lūn / fā i lā tū / mef ū lūn)
(7+7=14)³⁰⁹

gül çağıdur ey sāḳi vaḳitni ḡanimet bil
tut ayağıdın başğa bizge cām-ı ‘işret ḳıl³¹⁰

yā bilinğler bilmeñgler añglamas munı déñgle[r]³¹¹
tañgla bolğusı tañgla bu künni ḡanimet bil

10 hoş kélür vişāl-i yār bāğ ara gül-i gülzār
bolsa bolmasa ağıyār yār birle şoḥbet ḳıl

yārdın cüdā bolma ḡamge mübtelā bolma
şāh bol gedā bolma ḡuşe-i ḳanā‘at ḳıl

30b 640 1 Nevbeti vişāl ötti yār firḳati yétte
yā[r]³¹² ötüp o yan ketti téz bol yügür bağıl

³⁰² Aynı kelime 2. beyit sonunda da geçtiğinden bir istinsah hatasının olduğu düşünülebilir.

³⁰³ İbare tersten yazılmış. Pervāne muma geleceğinden doğru şekli *şevḳ-i cemāl-i şem‘iğā* olmalıdır.

³⁰⁴ ı harfinden sonra med harfi ı yazılmış.

³⁰⁵ Hak âşığı ancak dünya nimetlerinden kendini soyutlayarak vahdete ulaşabilir. Müstensihin *dehridin* kelimesini sehven *zehridin* şeklinde yazdığı açıktır.

³⁰⁶ Kelime bağlama uygun düşmekle birlikte ilk beyit sonunda da geçtiğinden istinsah hatası olabilir.

³⁰⁷ Akkuzatif eksikliği anlatım bozukluğuna yol açacağından metne eklenmiştir.

³⁰⁸ Aynı kelimenin 1 ve 6. beyit sonlarında da geçmesi, muhtemel bir istinsah hatasına işaret ediyor.

³⁰⁹ Manzumenin vezni tam olarak tespit edilememiştir.

³¹⁰ Kafiye örgüsü uyarınca bu mısranın alttaki beytin ikinci mısrası ile yer değiştirmesi gerekir.

³¹¹ Müstensihin yazmayı unuttuğu yahut metinde görülmeyen ı harfi metne eklendi.

³¹² Müstensihin yazmayı unuttuğu ı harfi metne eklendi.

(٢)
(7: 76-82)

(76)

(Hezec: me fā ī lün / me fā ī lün / me fā ī lün / me fā ī lün)

çıkıp şehir-i vücūdıdın temāşā-yı cihān kélđim
bifermān-ı ilāhī қаtre-i sudın nihān kélđim

‘ināyāt-ı ilāhī bolğan érken rüz-i evvel-de
biḥamdillāh ki mén ‘āçiz muḥabbet ḥānedān kélđim

5 öler vaқtim-de imānım selāmet asrağıl yā Rab
biḥaққ-ı ḥurmet-i peygamber-i āḥir zamān kélđim

645

çıkıp Yār-kend diyārıdın menāzil-lerni қаt‘ eylep
ziyāret қılғalı Sultān Satuқ Buğra-yı Ḥān kélđim

mén-i ‘āçiz қulıǵa pādişāhım raḥm étkey dép
imām-lar mātemini tutǵalı mén baǵrı қan kélđim

kéçe күndüz firāқıda yürür-min derbeder her yan
şehidlerdin meded bolǵay dében bi-ḥānümān kélđim

mén-i biçāre ‘āçiz ḥālıǵa raḥm eylegil yā Rab
murādım-nı³¹³ tapar-min-dép şeh-i şāḥibqırān kélđim

10 namāzımnı қаzā қıldım ki şeytānnı rızā қıldım
günāhım şumluǵıdın sarǵarıp berg-i ḥazān kélđim

650

yatıp-dur Nevbeti kim cezḇ[e]³¹⁴ eylep mest ü lā-ya‘qıl
özüm-din bi-ḥāberdür-min bu dergā[h]-ǵa³¹⁵ қаçan kélđim

³¹³ Müstensihin ˆ harfinden sonra fazladan bir ˆ harfi yazdığı görülyor.

³¹⁴ ˆ ile yazılması gereken *cezḇ* kelimesi ˆ ile yazılmış. Yazılmayan ˆ harfi metne eklendi.

³¹⁵ ˆ harfi vezin gereği yazılmamış olmalı.

(77)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

- 31a 1 karıgan çağda bir mehveş yigit-ke aşinā boldum
özüm öz cānıma bī-dār bolmağdın cüdā boldum
- mañga bir aşinā bī-gāne hem bī-gāne hār oldı
hem olçağdın ki mén {bī-gāne}[birgine]³¹⁶ sañga aşinā boldum
- cünün şahrāsıda démenğ kaçandın boldum andağkim
anıñg ‘ışkıda tā kim ‘aql mülkidin cüdā boldum
- yüzümge hicridin yüz kâc urdı hicride veh kim
kararğan rûzigārım-ğa ‘aceb yüzi kara boldum
- 655 5 hınā yakğan kibi cismi {ñg}[m]de³¹⁷ merhem nāvek-i gül-ler
ki başdın tā ayağ hicr oqları birle yara boldum
- mañga dārū’l-beķānı ‘ışkıdın yandurğunğ ey ‘aşık
iki hūn-riz köz birle bu da‘vāga güvāh boldum
- muğān{e}[nī]³¹⁸ nağme birle muğ-beçe mey tuttı aldımda
çü bir irşād birle sākin-i deyr-i fenā boldum³¹⁹

(78)

(Remel: fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lūn)

- āhıret şiddetleridin turfe ğam keltürmişem
her şehirlerde közümdin kaçre nem keltürmişem
- 660 10 her zamān kılğan günāhım-ğa nedāmet eyleben
nefsime teşne kıyāmet-de elem keltürmişem
- bu elif dēk kāmetim dūzağ ğamıda boldı nūn
yazuğum-nıñ cehtidin kaddım-nı ham keltürmişem
- 31b 1 raḥmetinğ birle günāhım-nı kéçürgil ey ilāh
dergāhınğā ilticā ‘afve kerem keltürmişem

³¹⁶ *birgine* kelimesi sehven *bīgāne* olarak yazılmış. Ayrıca *bīgāne* kelimesinin üstündeki و ve س harfinin üstündeki üç nokta istinsah hatasını akla getiriyor.

³¹⁷ Bağlam gereği bu kelimenin 1. teklik iyelik çekimiyle yazılmış olması gerekir.

³¹⁸ Müstensih *muğānnī* kelimesini *muğāne* olarak yazmış.

³¹⁹ Makta beyti atlandığından Nevbeti mahlasına rastlayamıyoruz.

Kirdigārā bendege tevfiḳ-i t̄ā‘at kıl ‘atā
ḳul-luḡuṅḡa secdege başım-nı ḡam keltürmişem
665 ey Hudāyā rahmetiṅ-din Nevbeti ümmidvār
tevḫidiṅḡa³²⁰ mén günehkār ḳalem keltürmişem

(79)

(Hezec: mef ū lü / me fā ī lü / me fā ī lü / fā ū lün)

5 bu ‘ālem-i fānīḡa kélip mén güzer éttim
tört yaşımda³²¹ ‘ilm istegeli mén sefer éttim
bu ‘ilm-i şerī‘at yolıda ḳaldım³²² ḡayrān
bir rāhberī tafmay özüm-ni³²³ der-beder éttim
tevfiḳi bolup keldim ü üstād ḳaşıḡa
bir néççe maḡal taḡşīl-i ‘ilm muḡtaşar³²⁴ éttim
yüz şükr ilāhīḡa maṅḡa ḳıldılar in‘ām
bir zerre ‘ilim taḡşīl étip behre-ber³²⁵ éttim
670 her-bār ki ḳaşd étse maṅḡa leşker-i a‘dā³²⁶
āyāt u eḡādīş-ni özüm-ge dübür³²⁷ éttim
10 her yérdeki bir ‘ālim-i ḡoş-fehm-ni tapsam
bir laḡza anıṅ mecliside mén maḳarr éttim
ger ‘ilm-i şerī‘at-nı maṅḡa bérsele ta‘līm
ḡüyā ki anı pīr tutup mén feder éttim
32a 1 bu ‘ilm-i şerī‘at dīn ü millet şeceridür
niçend kelime zübde-i şīrīn-şemer éttim

³²⁰ Müstensih vezne uymak için ح harfinden sonraki ع med harfini yazmamış olmalı.

³²¹ Bağlam ve vezin gereği metne eklendi. Ancak ilk tefile vezne uymamaktadır.

³²² Vezin gereği bir açık hece gerekiyor.

³²³ 3. tefilenin ilk hecesi vezne uymamaktadır.

³²⁴ Şair ilim tahsili için birkaç mahalden söz ettiğine göre *muḡtaşar* yerine *iḡtiyār* kelimesi düşünülebilir. Nitekim son beytin sonunda *muḡtaşar* kelimesini yine görmekteyiz.

³²⁵ Kelimenin sonundaki ۛ harfi yazılmamış. Ayrıca *behre-ver* kelimesi bağlama daha uygun.

³²⁶ *her-bār* kelimesi sehven *yār* yazılmış, *leşker* kelimesinden önce gereksiz bir ʾ harfi konmuş.

³²⁷ *Dübür* “arka, sırt, dayanak” kelimesi bağlama uygun düşmekte ancak *siper* kelimesi anlamca daha uygun. Zira azılı düşmandan gelebilecek tehlikeler karşısında ayetler ve hadisler mümini korumaya yarayacak kalkan ya da siper görevini görür.

675 bî-hûdei³²⁸ köp sözlemegil Nevbetî ‘âçiz
şer‘-i Nebî-din özge-ni mén muhtaşar éttim

(80)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

yār-nıñg çihār³²⁹ bağdın bir deste gül keltürmişem
bāde-i ‘ışk u muhabbet kāse {gül}[mül]³³⁰ keltürmişem

5 nā-gehān ‘ışk u muhabbet bādesidin nūş étip
közlerimdin kaçre kaçre eşk-i nem keltürmişem

cezb³³¹ eylep bāde-i ‘ışk u muhabbet keyfide
secde-i şükrāne-ge başımnı {k}[k]ul³³² keltürmişem

hānümānım yār-nıñg haqqıda işār eylesem
iltimāsım yārdın kılğay kabūl keltürmişem

680 şükr-i lillāh Nevbetî bolduñg Nebî-ğa ümmeti
bil ğānīmet {farz} furşatı³³³ hatm-i Resūl keltürmişem

(81)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

10 kéleydép³³⁴ va‘de eylep kélmedi ol {va‘de}[yār-i]³³⁵ yalğanım
vefāğa va‘de eylep turmadı serv-i hırāmānım

giriiftārı bolupmin yār-nıñg hicrān belāsığa
köyüp ‘ışk u firāknıñg otıda hem örtenür cānım

32b 1 diriğā kāşkī bilsem édi turğan mekānıñg-nı
sēni mén istesem қaydın tapay ey şāh-ı hūbānım

³²⁸ Kelimeyi *bî-hûdei* şeklinde okutarak vezni tamamlamak için • harfi altına bir kesre işareti konmuş.

³²⁹ *çār* kelimesi *çihār* şeklinde yazıldığından vezin bozulmaktadır. Hatta burada *gül* kelimesinin olması bağlama daha uygun olacaktır.

³³⁰ *Gül* kelimesi bağlama pek uygun düşmüyor. Kāse içinde şarap getirilebilir. Dolayısıyla müstensih'in *gül* diye yazdığı kelimenin “şarap” anlamı *mül* olması gerekir.

³³¹ Ğ ile yazılması gereken *cezb* kelimesi ı ile yazılmış ve sonda bulunması gereken • harfi yazılmamış.

³³² Müstensih *kul* kelimesini *kül* şeklinde yazmış.

³³³ Hz. Muhammed’e ümmet olmanın ganimet fırsatı olarak görülmesinin gerektiği belirtiliyor. Müstensih'in *furşatı* kelimesini *farzı* olarak yazdığı anlaşılıyor.

³³⁴ İki kelime bitişik yazılmış.

³³⁵ Kelime bağlama uygun düşmüyor. Vefasızlık; mâşukların, sevgililerin, güzellerin vasfı olduğuna göre bu kelime *yār* olmalı ve *yalğan* kelimesi ile izafet hâlinde okunmalıdır: *yār-i yalğanım*

685

ne bolğay raḥm eylep mén ḳulunğğa bir naẓar ḳılsaṅ
méniṅ-dék ḳul kérekmes mü saṅga ey şāh-ı ḥūbānım³³⁶

turupmin muntaẓır her kün yolıda yār kélgey-dép
bināgeh kélse {mihmān}[ḳurbān]³³⁷ eylesem cānımnı mihmānım

ḥabibiṅ ḥurmetidin bende-ni özüṅ-ge ḳıl vāşıl
Ḥudāvendā öler vaḳtim-de hem-rāh eyle imānım

5

eger ‘āşık-sin ü³³⁸ ma‘şūk cefāsığa taḥammül ḳıl³³⁹
ḥazın köṅglüm-ni ma‘mūr eylegey şāyed ki merdānım

690

kél émdi Nevbeti yār-ı mecāzığa köṅgül bérme
diriğ ‘ömrünğ³⁴⁰ ötüpdür yār-ı fāniğa isiz cānım

(82)

(Remel: fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün)

istedim ‘ālemde séndék şehsüvārı tafmadım
dehr ara bir müşfik ü hem-derd yārı tafmadım

bolmağay ‘ālem-de séndék mehveşi ey nāzenin
ğonca-i ḥandān lebiṅdin gül-‘izārı tafmadım

10

ne ‘ilāc eyley méniṅ vā-bestedür köṅglüm saṅga
{mihr}[ḳehre]-i tābān³⁴¹ yüzünğdek lāle-zārı tafmadım

raḥm eylep sâ‘atı özüṅ-ge vāşıl ḳıl méni
dilberim kūyuṅdın artuğrāk diyārı tafmadım

33a 695 1

keçe kündüz Nevbeti kūyuṅda boldı mübtelā
bu cihānda séndin özge ğam-güzārı tafmadım

³³⁶ Arka arkaya iki beytin aynı kelimelerle kafiyelemesi şiir tekniği bakımından mümkün değildir. Dolayısıyla muhtemel bir istinsah hatası söz konusudur.

³³⁷ Aynı kelime mısra sonunda da geçtiğinden müstensih *mihmān* kelimesini burada sehven yazdığı açıktır. Bağlam gereği, âşığın ansızın misafir olarak gelen sevgiliye canını feda etmesi beklenir. Dolayısıyla burada *ḳurbān* kelimesi düşünülebilir.

³³⁸ Vezin gereği bir açık heceye ihtiyaç vardır.

³³⁹ Müstensih *sîn* şahıs ekiyle *cefā* kelimelerinin yerlerini karıştırdığından mısradan bir mana çıkarmak mümkün değildir. Divan şiiri zihniyetinde cefā çektiren ma‘şūk, cefalara taḥammül gösteren ise âşıktır. Bu nedenle mısranın şu şekilde düzeltilmesi gerekir: *Eger ‘āşık-sin ma‘şūk cefāsığa taḥammül ḳıl*

³⁴⁰ Mısranın sonundaki kelime 1. teklik iyelik ekiyle kullanıldığından bu kelimenin de aynı ekle *ömrüm* şeklinde yazılması gerekirdi. Yukarıdaki beyitlerde de kullanım bu yöndedir.

³⁴¹ Vezin uyarınca *mihri-i tābān* terkibi yerine *ḳehre-i tābān* düşünülmelidir.

(٥)
(3: 83-85)

(83)

(Müctes: me fā i lün / fe i lā tün / me fā i lün / fe i lün (fā'lün)

közüm yaşını töküþ şubh-dem du'ā kılayın
niyāz ü nāle bilen tā'at-ı Hudā kılayın

Hudāy rahm kılıp bérse bendege tevfiķ
hużūr-ı dil bile {ger}[mén]³⁴² zıkr-i rabbenā kılayın

5 tamām ay-lar ötüp çün muħarrem ay {ı}³⁴³ kirse
tavāf étkeli mén 'azm-i pādişāh kılayın

700

mén-ü³⁴⁴ şikeste mezārıǵa nāgehān yétsem
semā' u {derd}[devr]³⁴⁵ ile mātem tutup nidā kılayın

kemīne bendesige bolsa evliyā mededi
tamām-ı ikki cihān hācetin revā kılayın

seħerde tevbe-i zārī hemiše maķbūl-dür
naşūh tevbe kılıp özni³⁴⁶ bā-şafā kılayın

10 peyāmbér ümmeti-sin tut imām üçün mātem
anıñg yolıda başım Nevbeti fedā kılayın

(84)

(Hezec: me fā ī lün / me fā ī lün / me fā ī lün / me fā ī lün)

705

baħīl bir ful üçün kéçkey 'aziz cān birle imāndın
baħīl-niñg né işi bardur diyānet birle Qur'āndın

33b

1 saħīler her küni ni'met-lerin yép şükr ayturlar
saħī-larǵa bérürler āhiretde ħūr u ğilmāndın

bérip-dürler bu 'ālem-de baħīl-ǵa sım ü zer bisyār
yémeý içmey yıǵar aħmaķ baħīl dünyānı fāyāndın

³⁴² Ger kelimesi bağlama uygun düşmüyor. Mén kelimesinin sehven ger yazıldığı anlaşıyor.

³⁴³ ı hecesi vezni bozuyor. Vezin gereği düşürüldü.

³⁴⁴ Müstensih, mén-i şikeste iazafetini ménü şikeste şeklinde yazmış.

³⁴⁵ Semā' kelimesi ile yakın anlamli devr kelimesi müstensihçe derd olarak yazılmış.

³⁴⁶ Şair, vezin gereği 1TŞ iyelik ekini kullanmamış.

saḥāvet eylese her kün ḥalāyık-lar okur raḥmet
behişt-i cāvidānıḡa kireler ḡayr u iḥsāndın

baḡl-lar kirmegey cennet içige bolsa hem ‘ābid
kıyāmet kün³⁴⁷ kütulmaslar ḡaraḡḡu ḡūr ‘azābıdın

710 5 koluḡdın kélgeniçe Nevbeti hem ḡayr u iḥsān kıl
kütulḡay-sin ‘azābıdın ümidim bar ki Raḡmāndın

(85)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

Ḥudāyā raḡm kılḡıl bende-i rūy-i siyādur-min
yürüp ḡaflet bile nefsim kūyıda mübtelādūr-min

ki tā‘at-nı koyup nefsim kūyıda yügürüp her-dem
hemīşe büt-ferest-lerdek kılıp ḡarḡ-ı ḡünāhdur-min

seḡer-lerde ḡopup tevbe tazarrū‘ kılmadım yā Rab
ceḡālet şumluḡdın sarḡarıp ‘ömri tebā[h]-dur-min³⁴⁸

715 10 dédi[ḡḡ]³⁴⁹ “lā taḡnaṡū min raḡmetillāḡ”³⁵⁰ āyetinḡ va‘de
Ḥudāyā i‘timād eylep ki ḡükmünḡḡa rızādur-min

‘amel-liḡ-ler amān tapsa āḡir demde imān tapsa
ḡaraḡḡu ḡūrda mén ‘āḡiz isiz ü mübtelādur-min

34a 1 bu künlerni kıl endişe saḡāvet eylegil pişe
Ḥudāyā raḡmetinḡḡa i‘tikād eylep turadur-min
namāz u rūzeni terk eyleben kılḡan müselmānlar³⁵¹
ayıtsunkim giriftār-ı ‘azāb-ı cāvidāndur-min
bu sözlerge ḡümān kılmaḡ kılınḡ-lar tevbe-i taḡşir
anıḡ şe’nide kélgen āyetige mén ḡüvāhdur-min

³⁴⁷ Bağlam gereḡi burada bulunması gereken datif ekinin vezin uyarınca düşürüldüḡü anlaşıyor.

³⁴⁸ *tebāḡ* kelimesinin sonundaki ‘ harfinin vezin gereḡi konmadıḡı anlaşıyor.

³⁴⁹ Hitap doğrudan Allah’a olduḡundan fiilin ikinci teklik şahıs çekiminde olması gerekir.

³⁵⁰ Kur’ân-ı Kerim, Zümer Suresi, 53. ayet.

³⁵¹ Mısra vezne uygun olsa da mana bakımından sorunludur. Zira *kılḡan* partisibinin, bağlam gereḡi olumsuz çekilmesi gerekir: *Namāz u rūzeni terk eylese kılmay müselmānlar*

720 kişi âyet hadîş-niñ ma'nâsın iştip 'amel kılmas
nedâmet-ler kılıp yıǵlap dégey şüm bi-ğayâdur-min

5 namâz u rûzeni terk eyleme ey Nevbeti 'âçiz
ki şâ'irler qatıda ħûşe-çini bir gedâdur-min

(ج)

(4: 86-89)

(86)

(Hezec: me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn)

Ĥudâyâ rahm eylep uşbu künde yâr kélgey mü
ħazîn köñglüm-ni şâd eylep ki ol dildâr kélgeymü

neçe yıldur uşol va'diñğa eylep i'tikâdım-nı
vefâ eylep uşol 'ahdiğa kim ġam-ħ^vâr kélgeymü

725 keçe kündüz firâkıda bolupmin vâlih ü şeydâ
méniñ ħâlımın pürsiş³⁵² kılǵalı {agyâr}['ayyâr]³⁵³ kélgeymü

10 binâgeh uşbu künde müjde[i]³⁵⁴ ol mihribân yétse
ħazîn köñglümge mihmân-ħâne-i tayyâr kélgeymü³⁵⁵

cihânga kélmegey herġiz anıñ-dék bir perî-peyker
anıñ ħüsn-i cemâli {dın}[dék]³⁵⁶ gül-i gülzâr kélgeymü

34b 1 méniñ³⁵⁷ şüride aĥvâlım-nı ol nâ-mihribân bilse
kemîne Nevbeti-dék mübtelâ-yı zâr kélgey mü

³⁵² Müstensih kelimeyi sehven ث harfi ile yazmış.

³⁵³ Kelime beytin anlam bütünlüğüyle örtüşmüyor. Müstensihin 'ayyâr kelimesini sehven aġyâr yazdığı açıktır. Şair sözünde ve vadinde durmadığı için sevgilisine 'ayyâr demektedir.

³⁵⁴ Vezin gereği metne eklendi.

³⁵⁵ "Uçan misafirhane" terkibi anlamsız olacağından mısra şöyle düzeltilebilir: ħazîn köñglümki mihmân-ħânedür tayyâr kélgeymü

³⁵⁶ Ablatif eki yerine, benzerlik anlamı veren son çekim edatı dék kelimesinin getirilmesi gerekir.

³⁵⁷ Kelimenin ikinci Ĥ harfinin noktası unutulmuş.

(87)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

ey şabā bérġil haber ol şehsüvārım kélđimü
luţf étip hālım sorarġa hem-diyārım kélđimü

730

kélse yārım her zamān teskīn tapar ġam-ġīn köñġül
hasta köñġlüm şād étip ol şehsüvārım³⁵⁸ kélđimü

kélse nā-geh bolġusı ġüyā meġer faşl-ı bahār
açılıp çün lāle aġmer ġül‘izārım kélđimü

5

fırkatide örtenip cismim³⁵⁹ za‘īf boldı nétey
bolġusıdur derdime dermān yārım kélđimü

vaşl bolsam bāde-i şīrīn lebidin nūş étip
kām-ı dil hāşıl³⁶⁰ étiben hem-diyārım³⁶¹ kélđimü

keyf kıldıkım ménı ‘ışķ u muġabbet bādesi
tūţī-yi şekker-zebān közi ġumārım kélđimü

735

şıdķ birle cüst ü cū kıl yārın ey Nevbeti
kalmadı şabr u taġammül dil-fiġārım kélđimü

(88)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

10

‘azizler-niñġ mezārıda ‘azizler {y}[b]ar³⁶² bolmasmu
barı ehl-i ulusġa bu ‘azizler yār bolmasmu

35a

1

olarġa çın köñġül birle ‘aķide eylese her kim
kıyāmet kūn anıñġ ornı ġül-i ġülzār bolmasmu

mezārını tavāf eylep ziyāret eylese her kim
revā eylep anıñġ hācet-leri[n]³⁶³ bisyār bolmasmu

³⁵⁸ Bu kelimenin manzumenin ilk mısrasında da geçmesi, istinsah hatasını akla getiriyor.

³⁵⁹ 1TŞ. iyelik ekinden öncek, ڤ harfı yazılmamış.

³⁶⁰ ص harfinden sonra gereksiz bir med harfi (ى) yazılmış.

³⁶¹ Bu ifade ilk beytin sonunda da geçtiğinden bir müstensih hatası düşünülebilir.

³⁶² Yār kelimesi alttaki mısranın sonunda da geçtiğinden buradaki kelime *bar* olmalıdır.

³⁶³ Vezin ve anlam bütünlüğü gereği eklendi.

740 eger her kim mürîd bolsa hemîşe hıẓmetin kılsa
‘azîzler taṅla maḥşerde anı ẓoldar bolmasmu

kişikim şıdk kılmay evliyâlarğa bolur münkir
cemî’-i enbiyâ vü evliyâ bî-zâr bolmasmu

5 eger buğz³⁶⁴ u ‘adâvet eylese mürted bolur her kim
Ḥudâ la‘net okur ornı tamuğda nâr bolmasmu

hemîşe evliyâlar rûhıǵa Ẕur’ân tilâvet kııl
Ḥudâyım raḥm kılsa ḥaşleti bisyâr bolmasmu

kişikim evliyâlar rûhıǵa nezr ü niyâz bérse
barı müşkil-leri âsân bolur zerdâr bolmasmu

745 ‘azîzler rûhıǵa ey Nevbetî hatm eylegil Ẕur’ân
meded eylep saṅa ikki cihânda yâr bolmasmu

(89)

(Hezec: me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün)

10 kişi ‘ilm-i şerî‘at-ke hemîşe yâr bolmasmu
barı ehl-i ulusǵa bu ‘azîzler yâr bolmasmu³⁶⁵

kéçe kündüz Ḥudâǵa bendelik-ni eylegil her dem
tilâvet eylese her kim şevâb bisyâr bolmasmu

35b 1 ‘azîz étken ẓulunǵnı bu cihânda ḥâr étalmaskim
eger ḥâr eylesenǵ her yérge barsa ḥâr bolmasmu

750 Ḥudâvendâ eger sên raḥmetinǵ birle naẓar kılsaṅ
zemîn ü tağ u taş ol bendege gülzâr bolmasmu

kişikim köṅlini Ḥağ yâdı birle eylese meşğûl
Ḥudâ vü enbiyâ vü evliyâ ḥoşyâr bolmasmu

‘ibâdât-ı saḥâvet eylese bolğay Ḥudâ ḥoşnûd
behişt-i câvidânda ecr anıṅ dîdâr[ı]³⁶⁶ bolmasmu

³⁶⁴ Müstensih Ğ harfinin noktasını unutmuş.

³⁶⁵ Mısranın bu manzume ile anlamca bir ilgisi yoktur. Müstensih, önceki manzumenin ilk beytinin ikinci mısrasını sehven burada da tekrar etmiştir.

³⁶⁶ Bağlam gereği eklendi.

- 5 kişikim fışk birle bî-namâz u hem baḥîl bolsa
Ḥudâ vü enbiyâ vü evliyâ bi-zâr bolmasmu
nedâmet eyleben tevbe tazarrû‘ kılmasa her kim
kıyâmet kün anıñg ḥâlî besî dişvâr³⁶⁷ bolmasmu

755 cihânda Nevbetî ‘ilm-i şerî‘at-ke ‘amel kılğıl
Ḥudâ rahmet kılıp ‘ilm-i şerîf kıldar bolmasmu

(90)

(Recez: mûs tef i lûn / mûs tef i lûn / mûs tef i lûn / mûs tef i lûn)

ey bende-i ‘âkıl³⁶⁸ sên cānıñg bile Allāh de
Ḥaḳ yolıgā kāmîl³⁶⁹ sên cānıñg bile Allāh de

- 10 tınmay Ḥudânı yād kıl dîn öyini âbâd kıl
ğam-gîn köñgöl-ni şād kıl cānıñg bile Allāh de

kul-luḳğa béliñg bağlağıl özünñni mü‘min çağlağıl
hasta köñgöl-ni ulağıl cānıñg bile Allāh de

- 36a 1 ‘ömrünñ-ni ötker kış u yaz dāyım öte beş vaḳt namâz
760 bolğıl Ḥudāgā ehl-i rāz cānıñg bile Allāh de

zâkir bolup zıkr eylegil şâkir bolup şükr eylegil
âḥret-ni fikir eylegil cānıñg bile Allāh de

âḥretni [sên]³⁷⁰ endişe kıl dāyım saḥâvet-pîşe kıl
köñglünñ-ni gūyâ şîşe kıl cānıñg bile Allāh de

kılğan günāhıñgğa yanıp tevbe tazarrû‘ kıl tanıp
kopğıl şehirler yalbarıp cānıñg bile Allāh de

- 5 sêndin burunḳı-lar ḳanı yér ḳoynıgā kirdi barı
kılma dağı mâ-dām anı³⁷¹ cānıñg bile Allāh de

³⁶⁷ Müstensih *düşvâr* kelimesini her zamanki gibi ڤ ile yazmış.

³⁶⁸ Kelime yazılırken ۛ harfinden sonra yanlışlıkla med harfî ۞ kullanılmış. Müstensih, hatasını görmüş olsa gerek zira kelimenin ilk harfinin üstüne bir çentik atmış. Çentik atılma sebebi kelimeyle ilgili istinsah hatası da olabilir. Zira *ğâfil* kelimesi bağlama ‘âkıl kelimesinden daha uygun.

³⁶⁹ Kelime ۞ harfinden sonra yanlışlıkla bir ۛ harfî ile yazılmış.

³⁷⁰ Vezin gereği metne eklendi.

³⁷¹ Müstensih, *mâ-dām* ve *anı* kelimelerini bitişik yazmış.

765 zikir ayıtgıl dem-be-dem gürniñg yarağın eyle ğam
 Hâķ yoluğa koyğıl qadem cânıñg bile Allâh de

tâ‘at-larıñg bolğay qabûl hoşnûd bolğay hem Resûl
 bil[gil]³⁷² şırâţ-dın kécķey ol cânıñg bile Allâh de

ey Nevbeti merdâne bol ‘ışķ otığa fervâne bol
 Hâķ yoluğa mestâne bol cânıñg bile Allâh de

(91)

(Hezec: me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn)

Hudâyâ döstlerni müdde‘î-lerdin cüdâ eyle
 özüñg-niñg yâdı birle köñglümüzni mübtelâ eyle

10 özüñg-niñg yâdıdın biz ‘âşilerni eyleme ğâfil³⁷³
 bérıp cām-ı muḥabbet-ni özüñg-ge âşinâ eyle

36b 1 tilimizni hemişe zıkr birle eylegil meşğûl
 770 bérıp tevfiķ-i tâ‘at köñglümüzni rûşenâ eyle

barı ‘âçiz kuluñgnı saķlağıl rāh-ı đalâlet-din
 Hudâyâ luţf étip beş vaķt namāznı reh-nümâ eyle

günāhım ‘afve kıl yâ Rab biḥaķķ-ı ḥurmet-i Tâ-hâ³⁷⁴
 ‘atâ kıl ben-dege ḳurb-ı ‘ale’l-‘arşı {sinâ} [’stevâ]³⁷⁵ eyle

Hudāvendâ cemî’-i bendelerge sên bérıp tevfiķ
 kılıp şâyeste-i raḥmet mürîd-i evliyâ eyle

5 müselmānlar du‘āsını icābet eylegil yâ Rab
 ki ol dîn düşmanı şeyṭān ḳadīm³⁷⁶ dūr u fenâ eyle

Hudâyâ döstlerni asrağıl dāyim fenāhıñgda
 775 İlāhî raḥmetiñg birle ğarîb-larğa nidâ eyle

ki mén biçāre nikbîn-din şabâ yétkür selāmım-nı
 sağındım hem selām birle dūrûd u hem du‘â eyle

³⁷² Vezin gereği metne eklendi.

³⁷³ Kelime ف harfinden sonra med harfi م ile yazılmış.

³⁷⁴ Kur’ân-ı Kerîm’in 20. suresi olan Tâhâ Suresi’ne telmih yapılmıştır.

³⁷⁵ Müstensih, Tâhâ Suresi’nin 5. ayetinin sonundaki ibarenin son kelimesini yanlış yazmış.

³⁷⁶ Vezin gereği izafet ünlüsü ve akkuzatif eki yazılmamış.

cihānnı istedim derdimğa hergiz tafmadım dermān
kélipmin dergāhıngğa pādişāhım bir devā³⁷⁷ eyle

10 kél émdi Nevbeti sén pādişāhım-nıng müridi-sin
közünge-ge āsitāne tofrağını tūtiyā eyle

(92)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

780

aldı könglüm-ni méning ol dilber-i cānānei
ay yüzünge-ni³⁷⁸ şem‘iğa boldum ki mén pervānei

37a

1

boldı bu cismim³⁷⁹ za‘if ‘ışk[ı]³⁸⁰ otınıng tābığa
dōst-lar ‘ayb étme³⁸¹ngiz bolsam ki mén pervānei

per ü bālm³⁸² çörkelip-dür³⁸³ hicride ölsem néte³⁸⁴ng
kāşki bolsa ma³⁸⁵nga ol mehveşi hem-hānei

ey yarānlar ‘ışk u sevdāsi tūşüpdür başıma
vaşl-ni³⁸⁶ng ma³⁸⁷hrūmıdın könglüm öyi vīrānei

ey nigārā bu hāzīn könglüm ‘imāret eylegil
şadkaī kılğıl cemālınge hırmenidin dānei

5

785

veh ne ya³⁸⁸şıdır ki yāri birle bolsa hem-ni³⁸⁹şin
cennet içre yārsız oltursa {lar hem} [mi³⁹⁰hnet]-hānei³⁸⁴

yārni³⁹¹ng vaşl-ı cemālını tileydür Nevbeti
dōst-ı şādık [mén]³⁸⁵ érürmin-kim {érür}[émes]³⁸⁶ bī-gānei

³⁷⁷ د harfi ج gibi yazılmış.

³⁷⁸ Bağlam gereği genitif ekinden önce 3. teklik iyelik ekinin kullanılması gerekirdi: *yüzini³⁸⁰*

³⁷⁹ İyelik ekinden önceki yardımcı ünlü yazılmamış.

³⁸⁰ Vezin gereği metne eklendi.

³⁸¹ Yukarıdaki beyit de *pervānei* kelimesiyle bittiğinden aynı kelimenin burada geçmesi nazım tekniği bakımından uygun olmayacaktır. Kafiye türü ve bağlam göz önünde bulundurulduğunda buradaki kelimenin *divānei* olması gerektiği söylenebilir.

³⁸² *balım* kelimesi sehven iki nokta ile yazılmış.

³⁸³ Bu ibare *çör kélip-dür* diye okunabilir mi? “çer çöpe dönmüştür, ipince, zapzayıf kalmıştır.” *Çör* “ince çöp ve çalı” Şeyh Süleyman Lugati s.155 Bir önceki beyitte şair, aşk ateşinin hararetinden dolayı bedeninin zayıf düştüğünden; ilk beyitte de sevgilinin ay yüzünün mumuna pervane olduğundan bahsettiği için *çörkelip-dür* okuması daha makul görünüyor. Ancak klasik şiirde beyitler arasında tam bir anlam bütünlüğü zorunluluğunun olmaması hususu da göz ardı edilmemeli.

³⁸⁴ Müstensih mısrayı yanlış yazmış. Cennette yârsız oturmanın bir ceza olacağının vurgulanması gerekirdi. Ayrıca *hem-hānei* kelimesi manzumenin 3. beytinde de geçmektedir. Dolayısıyla son kelime *mihnet-hānei* olmalı, buna bağlı olarak fiil de vezin gereği tekil çekilmelidir.

(93)

(Hezec: me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn / me fā ī lūn)

‘aceb érmes köngül-ni ulamağğa mihmân kélse
Hudānıñ rahmetidür bendesige nāgehān kélse

ki mihmân aldığa hoş-vakt olup qoysa mā-ḥazarnı³⁸⁷
mā-ḥazar yép ilāhī şükr dép şāh-ı cihān kélse

790 10 Hudā vü enbiyā vü evliyālar hem bolur hoşnūd
ta‘ām-nıñ kuvvetidin bendege zıkr-i zebān kélse

bu mihmân ḥatırı hoşnūd bolup nāgeh du‘ā kılsa
bérür-min dép Hudā va‘de kılıp-dur birge on kélse

37b 1 ve ger ne bar dur[ur]³⁸⁸ ḥāşiyeti bisyār mihmân-nıñ
Hudāyım red kılır andın belānı nāgehān kélse

Hudāyım-dın tiler anıñ günāhını ferişter
kıyāmet deştide başığa nūr-ı sāye-bān³⁸⁹ kélse

795 öyüñ-ge kélse mihmân Nevbeti sén hem ‘aziz tutğıl
Hudāyım rahm kılgay anda a‘mālın girān kélse

(94)

(Remel: fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lā tūn / fā ī lūn)

5 çıktı nā-geh mehveşi turfe nigāri özgeçe
açılıp çün lāle aḥmer gül‘izārı özgeçe

ikki şehlā közleri köñglüm quşını kıldı şayd
mübtelā eylep méni yād-ı figārı³⁹⁰ özgeçe

³⁸⁵ Vezin gereği metne eklendi.

³⁸⁶ Bağlam bakımından bu fiilin, *émes* şeklinde olumsuz çekimlenmesi gerekir.

³⁸⁷ Müstensih *mā-ḥazar* kelimesini ʔ harfinden sonra med harfi (l) olmadan yazmış. Bunun vezin gereği olabileceği düşünülse de kelimenin ʔ harfi ile değil de ʔ ile yazılmış olması hatadır. Müteakip mısra da ise kelimenin doğru olarak ʔ harfi ile yazıldığını görüyoruz.

³⁸⁸ Vezin gereği metne eklendi.

³⁸⁹ Müstensih bu kelimeyi yazarken ʔ ve ʔ harflerinin noktalarının yerlerini karıştırmış.

³⁹⁰ *Yād-ı figārı* terkiibinden bir anlam çıkarmak mümkün olmuyor. İstinsah hatası söz konusu olabilir.

attı müjgân oğları[n]³⁹¹ peyveste³⁹² {t}[k]aşın ya {ğd}[k]urup³⁹³
tegdi nâvek oğları kıldı qarârı özgeçe

né ‘ilâc eyley yarânlar derdi öltürdi méni
barça derdler bir sarı [oğ]³⁹⁴ zaḥm-kârı özgeçe

800 yastanıp-dur mâh-ı tâbân çehresin finhân étip
ej[d]ehâ³⁹⁵ yañlıg iki zülf-i nigârı özgeçe

10 müdde‘î kıymas séniñ³⁹⁶ ḥüsnüñ temâşâ³⁹⁷ kılğalı
ikki şaf leşker turupdur şad-hezârı özgeçe

müddetidür muntazırdurmin cemâlîğa anıñ
rahm étkey-dép kılur-min nâle-zârı özgeçe

38a 1 kélmegey ‘âlem-ge andağ nâzenin mekkârê
bî-terahḥum zâlim-i merdüm-şikârı özgeçe

805 kéçe³⁹⁸ kündüz cemâlî şevkıde boldum ḥarâb
kâşki bu Nevbeti-ge bolsa yârı özgeçe

(95)

(Remel: fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün)

veh ki boldum mén yana bir dil-rübâğa mübtelâ
ây yüzlüg âhû köz kaşı karağa mübtelâ

5 né belâlîg yâr édi otıda köydürdi méni
bolmağaylar hıçkim méndék belâğa mübtelâ

³⁹¹ Vezin gereği metne eklendi.

³⁹² Kelime yazılırken پ harfinden sonra ڤ harfi unutulmuş.

³⁹³ Taşın yağdırmak ifadesi, anlam bakımından mısraya uygun düşmüyor. Klasik şiirde kirpik için ok, kaş için yay mazmunu kullanılır. Müstensih kaş kelimesini taş, yay anlamına gelen ya kelimesini de yağdırmak fiilinin kökü olarak istinsah etmiş olsa gerek. İfadenin doğru şekli kaşın yâ kurup olmalı. Böylece mısra şöyle olur: Attı müjgân oğların peyveste kaşın ya kurup

³⁹⁴ Vezin ve bağlam gereği metne eklendi. Veznin bozulduğu yerde zaḥm-kâr kelimesi geçtiğine göre, bundan önce bir oğ kelimesi düşünülebilir. Zira metinlerde zaḥm-kâr kelimesi genellikle oğ kelimesi ile birlikte kullanılır.

³⁹⁵ Müstensih yazmayı unuttuğu ڤ harfi metne eklendi.

³⁹⁶ Gazel boyunca şair, sevgilisinden gıyaben bahsederken bu mısrada sevgiliye doğrudan seslenmektedir. Bağlam gereği yine anıñ şeklinde gıyabında bahsetmesi doğru olurdu. Doğal olarak müteakip kelime de ḥüsnin olmalıdır.

³⁹⁷ Müstensih kelimenin sonuna sehven ۛ harfi eklemiş

³⁹⁸ Gece gündüz ikilemesi kéçe kelimesinden sonra vezin gereği “i” hecesi ile uzatılmış ve hemze altı esre ile كچه ۛ gösterilmiştir.

ey Hudâyâ ‘ışk otını yâr-nıñ köñglige sal
muttaşıl bolğay tilim şükr ü şenâğa mübtelâ

ey yarânlar körsetür özni³⁹⁹ bu dünyâ çün ‘arūs
bolmağaymin cahmiriñ köñgli alağa mübtelâ

810 Kirdigârâ dehr-i dūn mihrini⁴⁰⁰ köñglümdin çıkar
yād u fikrim sēdedür dārū’l-beķāğa mübtelâ

rahm eylep saķlağıl hıfz u amānıñda mēni
ķılmağıl bī-çāreni ol bī-vefāğa mübtelâ

10 ‘ākıl ērsenğ dünyāğa köñglüñni herğiz bağlama
11 bolmağıl mağrūr sēn kân-i cefāğa mübtelâ⁴⁰¹

(96)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

38b 1 veh ki boldum {hātemi}[hādimi]⁴⁰² ol aşfiyāğa mübtelâ
şükr ķılğıl ümmeti ol enbiyāğa mübtelâ

815 çün bilür-minkim cemī‘-i enbiyā ber-haķ érür
ol şefī‘-i rüz-i maḥşer reh-nümāğa mübtelâ

i’tikād eylep yana evlād u aşhābığa hem
dōst-lar mēn çihār⁴⁰³ yār-ı bā-şafāğa mübtelâ

‘āşiler-niñ⁴⁰⁴ köydürüp ķılğan günāhını heme⁴⁰⁵
çün bilip-dürmiz⁴⁰⁶ şefā‘āt-ı devāğa⁴⁰⁷ mübtelâ

³⁹⁹ Ortadaki dar “i” ünlüsü vezin gereği düşürülmüştür.

⁴⁰⁰ Kelimenin ı ile yazılması gerekir.

⁴⁰¹ Son beyitte Nevbeti mahlası yer almıyor. Şair, müteakip manzumeyi konu ve kafiye/redif örtüşmesi dolayısıyla bu manzumenin devamı gördüğünden ilk gazelde mahlasa gerek görmemiş olabilir ki bu zayıf ihtimaldir.

⁴⁰² Hātemi kelimesi bağlama uygun düşmüyor. Kelimenin hādimi olması gerek.

⁴⁰³ Vezin gereği çār okunmalıdır.

⁴⁰⁴ Kelimenin genitifli çekimi mısranın anlamını bozuyor, akkuzatifli okunması gerekir: ‘āşiler-ni

⁴⁰⁵ Bu mısrayı kurallı hâle getirecek olursak şöyle olur: ‘Āşilerinñ ķılğan heme günahını köydürüp Görüldüğü gibi bu cümleden tek mısra olarak da ikinci mısra ile birlikte de bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Müstensih’in yanlış yazdığı anlaşılan bu mısra şöyle tamir edilebilir:

‘Āşilerni köydürür ķılğan günahları heme

⁴⁰⁶ Müstensih bolupdurımız kelimesini sehven böyle yazmış olmalı.

⁴⁰⁷ İzafet, vezin gereği ters yazılmış olmalı.

5 raḥm eylep yā Resūlallāh şefā‘at kılmasaṅg
ma‘şiyet-niṅ cehtidin kalduḡ belāga mübtelā
ötkerip mundaḡ belādın ey Ḥabīb-i zū‘l-Celāl
cāvidā{ğa}[nī]⁴⁰⁸ bolḡamiz kân-i cefāga mübtelā

820 nâ-ümîd bolma şefā‘at baḥr-i bî-pâyân érür
şıdḡ birle Nevbeti ol enbiyāga mübtelā

(97)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

İsm-i A‘zam-nı oḡup kıldı yārım mekr ü ḥilā⁴⁰⁹
‘ışḡ otı şu‘le urup kıldı köṅlümge cilā⁴¹⁰

10 né belālīg otdur[ur]⁴¹¹ kim öçmes ol hîç su bile
âb-ı dîdem-ni tōküp köṅlümge kıldı mâcerā {cilā}⁴¹²

né kılay émdi nétey qaldım ġarḡ ot içre kim⁴¹³
keşte-i dil {ğa}[nī] şikeste eyledi tūfān-belā⁴¹⁴

39a 825 1 ḡatlı eylerge ménî her künde ol kâfir-i ‘ışḡ
raḥm kılmaydur maṅga her künige başga belā⁴¹⁵
yoḡturur şabr u ne tāḡat u ne ārāmî maṅga
raḥm eylep{dür anıṅ} [aytıṅız] maşlahatı ehl-i velā⁴¹⁶

⁴⁰⁸ Müstensihın unuttuḡu ü harfi metne eklendi. Ancak kelimenin sonundaki datif eki mısranın anlamını bozmaktadır. Mısraya göre eḡer Resullah’ın şefaati gerçekteşmezse müptela olunacak şey, cefa kaynaḡı yani cehennemdir. Bu cehennem ateşî de asiler için ebedîdir. Dolayısıyla müstensihın yanlış yazdıḡı kelime, *bolḡamiz* fiiline zarf olacak şekilde *cāvidānī* olmalıdır.

⁴⁰⁹ *ḥile* kelimesi kafiye gereḡi *ḥilā* şeklinde yazılmış.

⁴¹⁰ Vezin gereḡi *kıldı* kelimesinin *köṅlümge* kelimesinden önce gelmesi gerekir.

⁴¹¹ Vezin gereḡi metne eklendi.

⁴¹² Müstensih mısranın sonunda önceki beytin sonundaki *cilā* kelmesini sehven tekrar yazmış, sonradan bir düzeltme işareti ile (V) doğru kelime olan *mâcerā* kelmesini, *cilā* kelmesinin üstüne yazmıştır. Ancak bu kelime de manzumenin kafiye türüyle uyuşmamaktadır.

⁴¹³ Mısra, istinsah hatası söz konusu olduğundan vezin ve mana bakımlarından sorunludur. *Gark* kelimesi *ot* deḡil, *âb* kelimesi ile birlikte kullanılabilir. Müteakip mısrada *tūfān* kelimesinin kullanılmış olması bunu kanıtlar. Mısra şöyle olmalı: *Né kılay émdi nétey qaldım ki ġarḡ âb içide*

⁴¹⁴ Müstensih *keşti* kelimesini vezin gereḡi *keşte* şeklinde yazmış. Ayrıca *dil* kelimesi de baḡlı bulunduḡu fiil *şikeste eyle-* olduğundan nesne olarak akkuzatif çekimine girmelidir.

⁴¹⁵ İlk mısrada geçen *her kün* ifadesinin altta tekrarlanması ve yine üstteki beytin son kelimesinin (belā) beytin sonunda da geçmesi müstensih hatasını gösteriyor.

katl eyler her küni {şemsi}[şemşir]⁴¹⁷ kaşı birle méni
zahm-lık mişl-i gülândék başıma boldı belā

şıdk u ihlāş birle tā‘at eylegil ey Nevbeti
5 Teñgrini bir biliben [sén]⁴¹⁸ bolmağıl köngli ala

(98)

(Remel: fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün)

830

dünyāda hiç bolmağaykim dāğ-ı hicrān-dék belā
kılmağıl ya Rab méni mundağ belāğa mübtelā

fānī dünyā āhīret-niñg mezra‘ı-nıñg tuhmıdur
eylegil tā‘at ‘ibādet hayr u ihsān kıl tola⁴¹⁹

Hak ta‘ālā āhīretde rahm kılğaylar sañga
ma‘şiyet kim eyle {gil}[me]⁴²⁰ tā‘at ‘ibādet kıl tola

sén ganimet bil tiriglikni yétip kélgey ölüm
kalmağay uşbu cihānda ata ana vü hāla

10 bāğ u eyvān u sarayıñgdın sañga bolğay ne sūd
āhiri vīrān bolur şahn-ı gülistānlar tola

835

cürm ü ‘işyānıñğa dāyim tevbe istiğfār kıl
bärmegil könglünğni bu dünyā-yı fānīga ala

39b

1 Nevbeti dāyim Hudā zikriğa sén meşgöl bol
yār-nıñg pertev cemāl köngl {i}[ün]ge⁴²¹ tüşkey cilā

⁴¹⁶ Şair, ehl-i velādan maslahatının ne olduğunu öğrenmek istemekte. Ancak manayı, “-dür anıñg” ibaresi bozmaktadır. Yerine *aytınğız* kelimesi getirilirse mısra anlamlı bir bütün oluşturacaktır:

Rahm eylep aytınğız maslahatı ehl-i velā

⁴¹⁷ Klasik edebiyatta kaç *şemşir*’e benzetilir. Müstensih *şemşir* kelimesini sehven *şemsi* yazmıştır.

⁴¹⁸ Vezin gereği metne eklendi.

⁴¹⁹ Bu kelimenin 3 ve 5. beyit sonlarında da geçmesi istinsah hatası ihtimalini akla getiriyor.

⁴²⁰ Şair, Allah’a isyanı salık vermeyeceğine göre *eyle-* emri olumsuz çekimlenmelidir.

⁴²¹ Şair ilk beyitten itibaren *sén* diyerek doğrudan kendine hitap ettiğinden bu kelimenin de 2. teklik iyelik ekiyle *könglünğge* şeklinde yazılmış olması gerekirdi.

(99)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

nāgehān çıktı harem̄din cilve eylep dilberī
şu‘leī tüşti cihānga şems-dür yā müşterī

yügürüp bardım bināgeh mēn aṅga kıldım nazar
māh-ı tābān-dék köründi hūr yaṅlıg duḡterī

- 840 5 mēn ayıttım ölgüçe bendeṅ bolay ey nāzenīn
raḥm eylep sēn maṅga bolgıl ki yār u yāverī
- şive-i nāzūk kirişme birle aydı ol şanem
bolmaḡay hergiz münāsib⁴²² sēn beşer-sin mēn ferī
- evvelīde körmegey érdim sēni ey nāzenīn⁴²³
sā‘atī hem-dem bolalı raḥm eylep kél berī
- ḡande eylep aytadur ferzend-i ādem bī-vefā
bī-hūde köp sözleme émdi közümdin két narı
- cehd eylep Nevbetī tā‘at ‘ibādet kıl müdām
845 10 taṅgla maḡşerde şefā‘at eylegey peygamberī

(100)

(Hezec: me fā i lūn / me fā i lūn / me fā i lūn / me fā i lūn)

kézer-min her taraf ey dil-rübā körsem cemālīṅnı
hemīşe cüst ü cüyum teṅgridin tapsam vişālīṅnı

- 40a 1 neçe yıl-dur uşol ‘ahdiṅḡa bağlap i‘tikādımın
rakīb-ler aytadurlar kılmaḡıl özge ḡayālīṅnı⁴²⁴
- tileydür-min Ḥudāyım asraḡay bād-ı ḡazānıdın
hemīşe ‘āfiyet bāḡıda ol nāzūk nihālīṅnı
- Ḥudānıṅ ḡatıda iş kılsa ‘indallāh émes zāyi‘
şeḡerlerde du‘āda yād kılḡıl bu ḡulāmıṅnı
- 850 tileydür Nevbetī kim evliyālardın meded bolḡay
5 evel⁴²⁵ bérgey Ḥudā ikkinçi Peyḡamber murādıṅnı

⁴²² *Münāsib* kelimesini yazarken müstensih, ب harfinden önce bir ذ harfi eklemiştir.

⁴²³ Bu kelime 3. beytin sonunda da geçtiğinden bir istinsah hatasını akla getiriyor.

⁴²⁴ Beytin mısraları arasında bir anlam bütünlüğünden söz etmek güç.

(101)

(Recez: mûf te i lûn / me fâ i lûn / mûf te i lûn / me fâ i lûn)

- kim ki şehirler uyğanıp kıldıki ol şahâreti
tevbe tazarrû‘ eyleben kılsa namâz u tã‘ati
- her kişi kıysalar kadem yétmegey külfet ü elem
bolğay aṅga behişt behem kılsa du‘â icâbeti
- ol kişidin Hudâ rızâ rûḥ-ı tamâm-ı enbiyâ
ata ana vü evliyâ her küni kıl tilâveti
- 855 tapsa eger ḥelâl[i]din⁴²⁶ bérse zekât mâlıdın
kılgay aṅga ḥaşr küni peygamberi şefâ‘atı
- 10 bende şehirde kıp revân nâle-i zâr eyleben
dûzaḥ otıdın bol⁴²⁷ amân eyle behişt-de râḥatı
- émdi kemerni bağlağıl nefis ü hevânı taşlağıl
ḥasta köṅgöl-ni ulağıl her küni kıl tilâveti
- 40b 1 ḥ‘âḥ şeh ü emîr bol ḥ‘âḥ ğanî fakîr bol
ma‘şiyetiṅni yâd étip Nevbeti kıl nedâmeti

(102)

(Hezec: me fâ i lûn / me fâ i lûn / me fâ i lûn / me fâ i lûn)

- 860 binâgeh uçradı bir dil-rübâyî kördi kaç attı
ḥazîn köṅglüm-ni ğâret eyledi sırrımın fâş étti
- cihâṅga kélmegey herġiz séniṅ-dék⁴²⁸ bir ferî-peyker
kéçe kündüz firâkıda közümnî ġarķ-ı yaş étti
- 5 firâkıda eger kıan yıġlasam ‘ayb étmeṅiz⁴²⁹ zinhâr
müselmânlar nétey biçâre köṅglümni telâş étti

⁴²⁵ Müstensih ı harfinin üzerine şedde işareti koymuş ancak kelimenin vezin gereği şeddesiz okunması gerekir.

⁴²⁶ Vezin gereği metne eklendi.

⁴²⁷ Kelimenin b’li şekli vasla imkân vermediğinden vezin bozulmaktadır. Dolayısıyla burada *olmak* fiili bulunmalıydı.

⁴²⁸ Hitap doğrudan sevgiliye ancak aynı beyitte ve gazelin bütününde dolaylı hitabın söz konusu olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla *seniṅ-dék* yerine *anıṅ-dék* ibaresinin kullanılması gerekir.

⁴²⁹ Kelime iki ı harfiyle yazıldığından, *étmeniṅiz* şeklinde okunmaya müsaittir.

harem̄din çıktı oldem cilve eylep m h-ı t b n-d k
kirişme birle m n-d k bi-nev larnı adaş ötti

{mişl-i sel}[m şsel]⁴³⁰ zülfini d m eyleben  n eyledi řayy d⁴³¹
cem l-i h rmeni  zre ara h lını {kaş}[m ş]⁴³² ötti

865 ne arm n Nevbet  kim y rni    yıda c n b rse
fed  eylep özini   yıda iş r-ı baş  tti

(103)

(Remel: f  i l  t n / f  i l  t n / f  i l  t n / f  i l n)

10 cüst   c  eylepki bir p r viş li isteli
ey k    l ‘ lem k zip bir ehl-i h lı isteli

ger müyesser bolsa anda  y r  abil her zam n
p r   m řid⁴³³ eyleben şöhet hay li isteli

41a 1 n le v  z r  bilen  ıl an g n hi  y d  tip
 n naş ha-d k yanıp tevbe  ılalı isteli

870 H k ta‘ l  ra m eylep tutsa bizni ‘ fiyet
zühd   ta v  eyleben  uvvet hel li isteli

n ş eylep b de-i ‘ış  u mu abbet zev ide
t  ki ma b b-ı ha ı i-ni  cem li isteli

n le eylep bülbüli g l mevsimi-{ni }de her{b r}bah r⁴³⁴
biz mu hem Ferh d   Mecn n-d k viş li isteli

⁴³⁰ Misl-i sel okumasından “sel misali, sele benzeyen, seli andıran” manasını çıkarmak mümkün ancak divan şiirinde sevgilinin saçları için kullanılan mazmunlar arasında *sel* bulunmaz. Sevgilinin, zülfünü tuzak eyledi inden bahsedildiği için ba lama uygun olarak burada *m şsel* kelimesinin olması gerektiği söylenebilir.

⁴³¹ *Eyle-* yardımcı fiili aynı mısradaki iki defa kullanıldığından mısranın anlamlandırılması güçleşiyor. Ayrıca *şayy d* şeklinde yazılan kelimenin de bağlam gereği *şayy d* olması gerekir. Zira divan şiirinde  şıkları için zülfünü tuzak eyleyen sevgili, avcı mazmunu ile ifade edilir. Öte yandan *şayy d* diye bir kelime de sözlüklerde mevcut değildir.

⁴³² Yukarıdaki mısradaki tuzaktan (*d m*) bahsedildi ine göre avcı konumundaki sevgilinin, tuza ının yani zülfünün içine d ne yerleştirmiş olması gerekir. Divan şiirinde h l “ben, nokta” için d ne mazmunu kullanılır. Sevgili,  şı ın gönül kuşunu avlamak için d ne olarak benlerini saçar. Bu sebeple buradaki kelimenin  aş değil, *m ş* “b r lceye benzer fasulye” olması gerekir.

⁴³³ Kelime yanlış olarak medli yazılmış.

⁴³⁴ Müstensihin mısranın ikinci bölümünü yanlış yazdığı anlaşılıyor. G l mevsimi geldiğinde yani her bahar, bülbül g le duyduğu karşılıksız  şk yüzünden acıyla inler. Dolayısıyla mısranın ikinci bölümü söyle olmalı: ... *g l mevsimide her bah r*

- 5 müstefîd bolğıl Hudâning yolığa⁴³⁵ ey Nevbetî
biz mu hem bir kâr u hayr-ı zü'l-Celâli isteli

(104)

(Hezec: me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn / me fâ î lûn)

875

haremdin çıktı bir mehveş güzer-gâhımda⁴³⁶ câ kıldı
hazîn kõnglümni ğâret eyledi vü mübtelâ kıldı

bu ‘âlem-de anıñg-dék bolmağay bir dilber-i mekkâr
kara zülfini ruhsârıda dâm eylep hilâ⁴³⁷ kıldı

anıñg hüsn-i cemâlîğa bolupmin vâlih ü şeydâ
{kulun}{tütün}-siz hırmen-i âteş {fürûğ}{kurûğ} cismim-ni yâ kıldı⁴³⁸

- 10 köyüp şâm u şabâ fırkat otığa örtenür cânım
tü{t}{ş}üp⁴³⁹ pertev cemâlî yâr kõngl{i}{üm}de⁴⁴⁰ {h}{c}ilâ⁴⁴¹ kıldı

atıp müjgân okını {y}{k}aş⁴⁴² yâsı birle ol maḥbûb
kêlip sinem üze tegdi yürek bağrım yara kıldı

- 41b880 1 muḥabbet okığa boldı nişâne sine-i ‘âşık
cerâḥat derdiğa ol kaşı yâsını devâ kıldı

demeñgler ey yarânlar yârdın {ey}{bul}⁴⁴³ Nevbetî nâ-kâm
tafip ol ḥâk-i fâyini közige tûtiyâ kıldı

⁴³⁵ Kelimenin datif ekli yer tamlayıcısı olarak kullanılması müstensih hatasını akla getiriyor.

⁴³⁶ 1. teklik iyelik ekinden önceki yardımcı vokal yazılmamış.

⁴³⁷ Şair *hile* kelimesini kafiye icabı *hilâ* şeklinde yazmış ya da müstensih *cilâ* kelimesini sehven ح ile yazmıştır. Bağlam bakımından ilk seçenek doğru görünmektedir zira beytin ilk mısrasının sonunda sevgilinin “âlemde benzeri olmayan bir hilekâr, düzenbaz dilber” olduğundan söz edilmişti.

⁴³⁸ Müstensih bu mısrayı yazarken hem mısranın yerini şaşırması hem de iki kelimeyi yanlış yazmıştır. Bu ve müteakip beyit anlam bütünlüğü bakımından dikkatle incelendiğinde ikinci mısraların yer değiştirmesinin gerektiği anlaşılabilmektedir. Çünkü bu mısradaki geçen *tütün* ve *âteş* kelimeleri alttaki beytin ilk mısrasında geçen *köy-*, *od* ve *örten-* kelimeleri ile diğerlerinde ise “hüsn-i cemâl, pertev cemâl-i yâr” terkipleri birbiriyle mütenasiptir. Müstensih yanlış yazdığı kelimelerse *tütün* (kulun) ve *kurûğ* (fürûğ) kelimeleridir. Gerekli değişikliklerden sonra söz konusu beyitler şöyle sıralanabilir:

Anıñg hüsn-i cemâlîğa bolupmin vâlih ü şeydâ/Tüşüp pertev cemâlî yâr kõnglümde cilâ kıldı
Köyüp şâm u şabâ fırkat otığa örtenür cânım/Tütün-siz hırmen-i âteş kurûğ cismim-ni yâ kıldı

⁴³⁹ Beytin anlam bütünlüğü gereği müstensih *tütüp* diye yazdığı kelime *tüşüp* olmalıdır.

⁴⁴⁰ Beytin mana bütünlüğü gereği kelimenin 1. teklik iyelikli yazılmış olması gerekirdi: *kõnglümde*

⁴⁴¹ Sevgilinin cemalinin ışığı âşığın gönlüne düşünce onun gönlünü aydınlatacak yani cilâ kılacaktır. Bu sebeple müstensihin ح ile yazdığı bu kelimenin *cilâ* olması gerekir.

⁴⁴² Müstensih *kâş* kelimesini sehven *yâş* diye yazmış.

⁴⁴³ Ey kelimesinin tekrarı, istinsah hatası kaynaklı olabilir. Yerine *kim* yahut *bul* kelimeleri düşünülebilir.

(105)

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

alma déydürler alurlar almanı
koynığa yıldap salurlar almanı

5 almağa meyl étse her kim nā-gehān
zevk ile yıldap soyarlar almanı⁴⁴⁴

885 hiç mīve alma-dék mergūb émes
şāhıdın égip alurlar almanı⁴⁴⁵

nāzenin ruḥsār[ı]⁴⁴⁶ yaŋlıĝ reng-be-reng
taḥtağa tizip kıoyarlar almanı

ṭurfe hoş bŷy-luḳ bolur öy zīneti
çonĝla[r]ğa⁴⁴⁷ tuḥfe kıoyarlar⁴⁴⁸ almanı⁴⁴⁹

kélse nevrŷz faşlı eyyām-ı bahār
ful bérıp satıp alurlar almanı

890 10 ötti ‘ömrŷnĝ Nevbeti ḥasret bile
11 cŷst ŷ cŷ kılsa taparlar almanı

⁴⁴⁴ Manzumenin anlam bütünlüğü göz önüne alınırsa bu mısra, 3. beytin 2. mısrası olmalıdır.

⁴⁴⁵ Manzumenin anlam bütünlüğü göz önüne alınırsa bu mısra, 2. beytin 2. mısrası olmalıdır.

⁴⁴⁶ Vezin ve bağlam gereği metne eklendi.

⁴⁴⁷ Müstensih belki de vezin gereği ı harfini yazmamıştır.

⁴⁴⁸ Tuḥfe kelimesiyle birlikte kullanılan yardımcı fiil kı/- olduğundan bu kelimenin kıılurlar olması gerekir.

⁴⁴⁹ Bu mısradaki elma hediye etmekten söz edildiğine göre bunun bir bayramda yahut özel günde ve törende olması gerekir. Bu nedenle bu mısranın alttaki beytin ikinci mısrası olması gerektiğini söylemek gerekir. Altındaki beytin 2. mısrası da bu beytin 2. mısrası olmalıdır.

RUBAİLER

(1)⁴⁵⁰

(*Ahreb*)

- 42a 1 luṭf[unġ]⁴⁵¹ bile ‘āşılarga raḥm eyle Ḥudā
dīn düşmeni[niġ] ḳadīm[i]-dīn eyle cüdā⁴⁵²
2 {bir}{bul}⁴⁵³ tende eger hezār cānım bolsa
ḳurbān ḳılayın barını yolunġga {ḥudā}{fidā}⁴⁵⁴

(2)

Rubā‘ī

(*Ahreb*)

- 900 4 hoş devlet érür yār bi {r}le⁴⁵⁵ şöḳbet ḳılsa
bir yérde behem bolup muḥabbet ḳılsa
5 şirīn lebi-niġ bādesidin nūş eylep
mestāne bolup ‘ayş ferāġat ḳılsa

(3)

Rubā‘ī

(*Ahreb*)

- 7 şol künki yārım cemālídın alsa niḳāb
hoş rāḥat érür arada bolmasa ḥicāb
8 ‘āşık tilegi cemāl zāhidde behişt
didār körer [kim]⁴⁵⁶ bī-riyā ḳılsa şevāb
905 9 tememtü’l-kitābe bi-‘avni’l-meliki’l-vehhāb
10 bi-raḥmetike yā erḥam
11 er-rāḥimīn

⁴⁵⁰ Diğer rubailerin üstünde bulunan *rubā‘ī* başlığı burada kullanılmamıştır.

⁴⁵¹ Vezin ve bağlam gereği metne eklendi. Hitap doğrudan Allah’a olduğundan kelimenin 2. teklik iyelikli çekimle yazılmış olması gerekirdi: *luṭfunġ*

⁴⁵² Mısra, vezin ve mana bakımından hatalı istinsah edilmiştir. Mısranın doğru şekli şöyle olmalıdır: *Din düşmeniniġ kadimidin eyle cüdā*

⁴⁵³ Şair kendi teninden bahsettiğinden *bir* kelimesi bağlama uygun düşmemektedir. Müstensihin *bir* diye yazdığı kelime *bul* olmalıdır.

⁴⁵⁴ *Ḥudā* kelimesi bağlama uygun düşmemektedir. Ayrıca ilk mısra sonunda geçmesi de müstensihin *fidā* kelimesini sehven *Ḥudā* diye yazdığını kanıtlamaktadır.

⁴⁵⁵ Vezin gereği *bile* olması gerekir.

⁴⁵⁶ Vezin ve bağlam gereği metne eklendi.

Cemā[.....] kitābī [.....]
Et'tāriḥu elfun vāḥidun ve selāse mietin ve selase 'aşara [...]
Ḳultü ene mine't-tevmi [...] Ḳonduki [...] Ketebtü hazel ḥaṭṭ Dāvūd bin Toḥtaş fī
medreseti'l Hoteniyyi?

Şekli ? Leḳad cāeküm ya'ni köz tumar

20515	48055	6865
4119		27460
13730	2402770	3422L

feilātün (fāilātün) mefāilün feilün

Kirdigārā bi-ḥaḳḳı nūr-ı nebi
ber-cemāl-i Muḥammedī-i 'Arabī
be-namāz ü niyāz-i leyl ü nehār
be-dürud-i saḥābe ha-yı kibār

be-münācāt-ı tih-i 'arş-ı mecīd
be-leb-i teşne-i ḥüseyn-i şehīd
aḥadā sāmi'u-l-münācāt
şamedā kāfiyü'l-mühimmāt

zīr-ü bālā ne-mi-tevānem güft
ḥāliḳu'l-arzi ve's-semāvāt
hiç fūşide ez-tu pinhān nist
ḥāliḳ⁴⁵⁷ 'ālimu's-sırri ve'l-ḥafiyyāt

Bismillāhirraḥmānirraḥīm

Elḥamdu lillāhi rabbi'l-'ālemīn er-raḥmānirraḥīm māliki yevmi'd-dīn iyyāke
na'budu ve iyyāke nesta'in ihdina's-şirāṭa'l-müstaḳīm şirāṭallezīne en'amte 'aleyhim
ḡayri'l-maḡzubi 'aleyhim veladdāllin. āmin

⁴⁵⁷ Üzerindeki çizgiden de anlaşıldığı üzere müstensih bu kelimeyi sehven fazladan yazmıştır.

Farsça Şiir Tercümesi

1. Allah'ım! Peygamber'in (s.a.v.) nuru hakkı için, Muhammed'in (s.a.v.) cemāli hakkı için
Gece gündüz kılınan namazlar ve sahabenin gönderdiği salavatlar hakkı için
2. Görkemli arşın çölünde yapılan münācāt ve Hüsey'nin susuz dudağı hakkı için
Ey Ahad olan ve yakarışları duyan Allah! Ey Samed olan ve ihtiyaçlara Kāfi olan Allah!
3. Ne bir kelime eksik ne bir kelime fazla bir şey diyemem: Yerleri ve gökleri yaratan Allah!
Hiçbir gizli şey senden saklı değildir, sen sırları ve gizlilikleri bilirsin.

EKLER

I- B Nüshasında (Sincan Üniversitesi) Bulunmayan Manzumeler

Gazeller

(1)

A Nüshası (Bulak Neşri) -9, Bahavidin Neşri -8, Berlin Nüshası -8

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 1 āh neyley mén yetimniṅ ḳadri yok yār aldıda
ay yüziniṅ şevḳiḡa boldum giriftār aldıda
- 2 kéçe kündüz firḳatide köydürüp ol nāzenin
ey müselmānlar nétey kim ikki aḡyār aldıda
- 3 ay yüzini körgeli ḳoymas ki ol aḡyārlar
ay bulutḳa boldı pinhān zūlf-i ruḡsār aldıda
- 4 i'tikādım ol Ḥudā tutḳay hemişe 'āfiyet
ḥızmetide ölgüçe tursam ki ṭayyār aldıda
- 5 kāşki ol seṅ-dil sorsa ki aḥvāliṅ nedür
āsitānın yastanıp tursam ki mén yār aldıda
- 6 bolmaḡay 'ālemde andaḡ nāzenin mekkārei
mén kébi otıda köygen ḥalk-ı bisyār aldıda
- 7 körmesem bir dem anı ārām u ṭākāt yok maṅga
Nevbeti ḳılsam cānım başımın ışıār aldıda

(2)

A Nüshası (Bulak Neşri) -10, Bahavidin Neşri -9, Berlin Nüshası -9

(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 1 bu méniṅ şūm ṭāli'imdin yār baḳmaydur maṅga
ay yüzini yaşurup dildār baḳmaydur maṅga
- 2 köz uçı birle baḳıp baḡrım cerāḥat eyledi
lebleriṅ merhemini zinhār yaḳmaydur maṅga
- 3 ikki Hindū-yı siyāḥi yastanıp ruḡsārını
perde içre ḡonca dék zinhār baḳmaydur maṅga
- 4 kéçe kündüz firḳatide örtenür cānım méniṅ
boldı bu cismim za'if ol yār baḳmaydur maṅga

- 5 ey müselmānlar nétey kim ol meh-i nā-mihribān
muntazırdur mén ki ol ‘ayyār baķmaydur maṅga
- 6 maķşadı oldur méni her künde қatl-i ‘ām étip
қаşı yasın atқalı ғayyār baķmaydur maṅga
- 7 Nevbeti kim yārniṅg kūyıda boldı bī-nevā
raḥm eylep birgine gülnār baķmaydur maṅga

(3)

A Nüshası (Bulak Neşri) -11, Bahavidin Neşri -10, Berlin Nüshası -10
(Remel: fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün)

- 1 ‘āķil érseṅg hīç kimge bir zamān қılma ezā
bir yetimniṅ köṅgli ni al déme hergiz nā-sezā
- 2 ey birāderler müselmānlıķ bināsı bēş durur
evvelā imān aytıp bēş namāznı қıl edā
- 3 farż bilgil kim namāz u rūze vü ḥacc u zekāt
sén tiriklikni ğanīmet bil anı қılma қаzā
- 4 bir müselmānını körsenṅ luṭf u iḥsān eylegil
körgüzüp ḥoş-ḥūyluķ қılma anıṅ birle nizā
- 5 her belāyı kélse başıṅgā taḥammül-pīşe қıl
def bolğay ol belāyı séndin olğay Ḥaķ rızā
- 6 Ḥaķ ta‘ālādın ümīd étsenṅ behişt-i cāvidān
қıl Ḥudāyımnıṅ yolıǵa māl u cāniṅni fedā
- 7 ey Ḥudāyā ḥab u ğafletdin méni bī-dār қıl
raḥm eylep Nevbeti ‘āciz қuluṅgā қıl nidā

II- B Nüshasında (Sincan Üniversitesi) Bulunmayan Muhammesler

(1)

A Nüshası (Bulak Neşri) -1, Bahavidin Neşri -1, Berlin Nüshası- Ø
(Hezec: me fā i lün / me fā i lün / me fā i lün / me fā i lün)

- 1 ezeldin bendege boldı қader āheste āheste
köṅgölde ‘ışķ otı қıldı şerer āheste āheste
urup pervāz yaṅlıǵ bāl u per āheste āheste
barurmin yār қаşıǵa taṅg seḥer āheste āheste
şorarmin leblerin şirīn şeker āheste āheste

- 2 firâkıda yürürmin âsitânığa kâdem yétse
naşib étkil İlâhâ yârniñg vaşlı behem yétse
kılıp ‘ayş u ferâğat miñnet ü endüh u ğam kêtse
bî-nâgeh mén yetimge bolsa bir luţf u kerem yétse
anıñ ħüsniğa kim bolmas źarâr âheste âheste
- 3 salurlar ħur‘aî her kün mañga ol yaĥşî pâl olğay
naşib étkil İlâhâ bu refîķ-i ehl-i ĥâl olğay
cemî‘î bendege didâr ecr-i zü‘l-Celâl olğay
anıñ ħüsni zekâtıdın nihâl-i ber-kemâl olğay
uzar ‘ömri anıñ mişl-i şecer âheste âheste
- 4 mürîd étkey kişî bir pîr-i kâmil ülfeti birle
kõñgöl reñggin rûşen eylegeyler şoĥbeti birle
yürür kim bî-ĥaber ehl-i şekâvet ğafleti birle
öter bir bir basıp şüm bî-ĥayâlar vaĥseti birle
kõralmay kim ħalurlar şûr u şer âheste âheste
- 5 diriğâ âĥ kim ol yâr baĥmas bî-vefâlıķdın
mañga şabr u taĥammül yok érür émdi cüdâlıķdın
méniñg ‘arźımge yétkil ey nigârâ âşinâlıķdın
tilegim ol durur maĥşer kûni didâr Ĥâlıķdın
ki raĥım étkey mañga kim ‘ömr öter âheste âheste
- 6 içipmin bâde-i ‘ışķ u muĥabbet kıldı mestâne
yürürmin derbeder ĥayrân kûyuñgda Kâ‘be-i ĥâne
tõkermiñ dide-i eşķ-i nedâmet mişl-i dürdâne
cemâliñg şem‘iğâ bî-çâre ‘âşık boldı pervâne
ki ma‘şûķum yürür kim bî-ĥaber âheste âheste
- 7 Ĥudâğa bendelik kılgan kişî kim dost-ı şadıķdur
anıñ kılgan işi külli şerî‘atke muvâfiķdur
‘ibâdât-ı saĥâvet eylese dergâĥğa lâyıķdur
hemîşe maķşadı vaşl-ı cemâl-i yâr ‘âşıķtur
kél émdi Nevbetî kılgıl maķarr âheste âheste

(2)

A Nüshası (Bulak Neşri) -2, Bahavidin Neşri -2, Berlin Nüshası- Ø
(Remel: fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn)

- 1 tapmadım hergiz cihānda yārnı ağyārsız
dünyāda hiç bolmağay kim mén kébi ğamh^vārsız
ğamze eylep cān alurğa ne ‘aceb tayyārsız
ey şāh-ı hūbān ‘ālemde ne yaḥşı yārsız
bolmağay hiç kim méniñ dék yārsız dildārsız
- 2 cān u dil birle tileydürmin séniñ vaşlınıñnı mén
kāşki bilgey édim evvel séniñ aşlınıñnı mén
sīnelerini rahne eylep bilmedim kaçdıñnı mén
kaysı bir elfāz ile aytay séniñ vaşfınıñnı mén
çün leṭāfet bābıda her ne dégençe yārsız
- 3 yārnıñ küyıda hem ‘aceb emestür bolsa kıl
iştıyākıda hemişe közlerimdin aqtı mül
ger müyesser bolsa içsem lebleridin tāze mül
kaddıñız serv-i hırāmān ay yüziñiz tāze gül
bağda gül köpdür velī ammā ‘aceb gülzārsız

(3) Vefāyî'nin Gazelini Tahmîs

A Nüshası (Bulak Neşri) -3, Bahavidin Neşri -3, Berlin Nüshası- Ø
(Hezec: me fā î lūn / me fā î lūn / me fā î lūn / me fā î lūn)

- 1 muḥabbet bādesidin kāseî ol dil-rubā yétkür
kéçe kündüz séniñ yādıñda boldı müttekā yétkür
séniñ küyıñda îşār eyledi cānın fedā yétkür
mén-i dil-ḥastanıñ ‘arzını ey peyk-i şabā yétkür
ki yüz mihir ü muḥabbet birle elbette du‘ā yétkür
- 2 anıñ ‘ışk-ı firākıda felekke yétte bu nālem
cemālınıñ şem‘iğā pervāne yañlıg örtenür ḥālīm
yürürmin derbeder her yan küyıda zār aḥvālīm
cemālınıñ şem‘igādur kim karañğıu bu yaruḳ ‘ālem
közünğ āstānesiğā toprağını tütıyā yétkür

3 anıñ ħalı neçükdür dép ki mén vâbesteni sorsa
ğaribi ħalığa raħm eyleben şikesteni sorsa
‘inâyet eyleben yâki men-i dil-ħastanı sorsa
köñgölniñ kuvveti cânım ħuzûr-ı dil bile sorsa
men-i biçâre ħalını uşol cânânege yétkür

4 firâkıda méniñ biçâre köñglüm vehm-nâk oldı
ğariblerni köralmay şüm raķibler ħaşm-nâk oldı
kéçe kündüz ğamıda Nevbeti çün derd-nâk oldı
cüdâlık derdidin köñgli Vefâyiniñ helâk oldı
anıñ kim ‘anber-i pejmürdesidin bir devâ yétkür

III- B Nüshasında (Sincan Üniversitesi) Bulunmayan Rubailer

(1)*

A Nüshası (Bulak Neşri) -4, Bahavidin Neşri -4, Berlin Nüshası -4
(Remel: fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün)

dilberim turdum yolunğğa telmürüp
kélse sünbül saçını tokkuz örüp
muntazırdur mén cemâliğa anıñ
cänni bersem ay cemâlini körüp

(2)

A Nüshası (Bulak Neşri) -5, Bahavidin Neşri -5, Berlin Nüshası -5
(Ahreb)

ey Kâdirim kudretiñdin bér zekât
zî-cânğa rızık bergüçi séndin berekât
her kimni ‘azîz étse ‘aceb kudretliğ
‘İsâ felek üzre çıktı Kârûn derekât

(3)

A Nüshası (Bulak Neşri) -6, Bahavidin Neşri -6, Berlin Nüshası -6
(Ahreb)

mâlîğa kişi Ħaķ yolıda bérse zekât
bir bérse ańğa bérür ki Ħaķ on berekât
dūzaħ otıdın amân bolur ‘ömri derâz
maħşer künide tapķusıdur köp derecât

* Bahavidin neşrinde Rubailer başlığı altında verilen bu dörtlüğün, kullanılan aruz kalıbı dolayısıyla rubai değil, tuyuğ kabul edilmesi gerekir.

(4)

A Nüshası (Bulak Neşri) -7, Bahavidin Neşri -7, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

uçmaḵ élige tā‘at u imān bā‘iş
dūzaḥ élige küfr ile ‘işyān bā‘iş
dūzaḥdın amān bolur ‘ömri derāz
kıl tā‘atı ḥayrı bile iḥsān bā‘iş

(5)

A Nüshası (Bulak Neşri) -8, Bahavidin Neşri -8, Berlin Nüshası -7
(*Ahreb*)

şāh-ı ‘arabī ‘arş üzre çıktınḡ mi‘rāc
kılgaç ecre⁴⁵⁸ dīnīnḡ taptı revāc
peygamber ü evliyā vü şāh fuḳarā
maḥşer künide şefā‘atınḡğa muḥtāc

(6)

A Nüshası (Bulak Neşri) -9, Bahavidin Neşri -9, Berlin Nüshası -8
(*Ahreb*)

yār birle oltursa köñgöl tapsa feraḥ
luṭf étse muḥabbet meyidin içse ḳadeḥ
la‘l-i lebidin kām-ı dil ḥāşıl étse
mecrūḥ köñgöl şād bolup tapsa esaḥḥ

(7)

A Nüshası (Bulak Neşri) -10, Bahavidin Neşri -10, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahrem*)

mü‘min sén Ḥaḳ tā‘atıḡa bolma giriḥ
mālāya‘nī söziḡe te Bretme zenaḥ
Ḥaḳ ḳulluḡnı ḳılmayu terk eylese ol
maḥrūm-ı behişt bolur mekānı dūzaḥ

⁴⁵⁸ Bulak metninde *ḳılgaç ecre*, Berlin Nüshası’nda *ḥalḳ ne cihān içre*

(8)

A Nüshası (Bulak Neşri) -11, Bahavidin Neşri -11, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

ey yaḥşî şîfâtıñg kul huvallāhu eḥad
raḥm eyle mañga bi-ḥaḳḳı Allāhu'sşamed
tā'atnı koyup kıldım günāh-ı bî-ḥadd
kādîrsin bendeñgde ne imkân ne ḥadd

(9)

A Nüshası (Bulak Neşri) -12, Bahavidin Neşri -12, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

bilgil ki ğanîmet nefes-i cân lezîz
tevfîḳ bolup aytsa îmân lezîz
hoşnûd bolur Hudâ vü hem peygamber
tā'at kılıp oḳusa Qur'an lezîz

(10)

A Nüshası (Bulak Neşri) -13, Bahavidin Neşri -13, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

asmân u zemînde Hudâ sên ḥâzır
yaḥşî yaman kirdârıma sên nâzır
her türlü cezâ bérseñg kudret sênde
kem tā'at u pür-günāh bendeñg kâşır

(11)

A Nüshası (Bulak Neşri) -14, Bahavidin Neşri -14, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

Ḥaḳ yâdı bile bolsa kişi 'ömri derâz
tā'at bile 'ömr ötkerse⁴⁵⁹ mîñg yaşı az
ġâfil bolsa her nefsi hem toladur
'âşîḳ bolsa dost ḥaḳîḳî ne mecâz

⁴⁵⁹ Bulak'ta *uzar*

(12)

A Nüshası (Bulak Neşri) -15, Bahavidin Neşri -15, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

maḥbûb yüzin körgeli kıldım ki heves
her şām u şabā kūyıda boldum bî-ḥaşş
köydürdi firākıda méni şem‘-i cemāl⁴⁶⁰
bu ‘ömr-i aziz ötti vü az kaldı nefes⁴⁶¹

(13)

A Nüshası (Bulak Neşri) -16, Bahavidin Neşri -16, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

‘arzımnı ki aytayın demî tutkıl gûş
hicriñg gamıda yaşımnı mén kıldım nûş
rahm eyle yetimge ey şeh-i kişver-i ḥüsn
müştāk cemālîñgga ki oldum medhûş

(14)

A Nüshası (Bulak Neşri) -17, Bahavidin Neşri -17, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

iḥlâş bile her kim okusa miñg bir iḥlâş
Ḥaḳ ḳatıda bolğusıdur ḥâşş-el-ḥâşş
maḳşûdıga ol yétküsidür ikki cihân
dûzaḥ otıdın amân bolğay ki ḥalâş

(15)

A Nüshası (Bulak Neşri) -18, Bahavidin Neşri -18, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

yārım ḳaşıda kılay ki aḥvālîm ‘arz
ḥālîmga yétip sorsa mañga bolmasa ḳarż
ki munda eger sormasa yārım aḥvālîm
maḥşer künide Ḥudâyîmga eyley ‘arz

⁴⁶⁰ Bu mısra Bulak metninde, *derd-i pirākıda méni şem‘-i şimāl* şeklindedir.

⁴⁶¹ Bu mısra Bulak metninde, *bu aziz ‘ömr ötti az kaldı nepes* şeklindedir.

(16)

A Nüshası (Bulak Neşri) -19, Bahavidin Neşri -19, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

Haḳdın ki nüzûl oldu bir nâme-i ḥatt
namâz ötemey étse imân-ı ğalaṭ
her kim ki uşol nâmege münkir olsa
ḳalğay ki ‘azâb-ı câvidânıda faḳaṭ

(17)

A Nüshası (Bulak Neşri) -20, Bahavidin Neşri - Ø, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

Ḳur’ân okusa şâm u şabâ her ḥâfız
saḳlağuçıdur günâhıdın ol ḥâfız
ihlâş bile okusa Ḳur’ân lezîz namâz
cennet içre cemâl bergey ḥâfız

(18)

A Nüshası (Bulak Neşri) -21, Bahavidin Neşri -20, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

gül zevkıde bülbüller kıılır çerḫ-i semâ‘
‘âşıkḳlar kıılır ‘ışḳ otıda narḫ-ı semâ‘
‘âşık bolsa dâr üzre Manşûr yaṅlığ
Ḥaḳ yâdı bile her küni eylerge semâ‘

(19)

A Nüshası (Bulak Neşri) -22, Bahavidin Neşri -21, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb-Ahrem*)

ḳolını salıp kéledü⁴⁶² Ḥâce Feralığ⁴⁶³
mijgānı bile sîneni kıldı yaralığ
müştâḳdumin⁴⁶⁴ ḥüsn-i cemâlîğa anıṅ
yüzini körüp cânımın bérsem aralığ

⁴⁶² Kelimenin sonundaki r sesi, vezin gereği düşürülmüştür.

⁴⁶³ Pirali?

⁴⁶⁴ Müştâḳdurmin kelimesinin r sesi vezin gereği düşürülmüştür.

(20)

A Nüshası (Bulak Neşri) -23, Bahavidin Neşri -22, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

‘âşıqlarınġ ħadrini bilür ehl-i selef
ħadrin ne bilür içideki dürni sedef
câhil ne bilür faẓileti ‘âlimninġ
er ħadrini er bilür zerni ehl-i şeref

(21)

A Nüshası (Bulak Neşri) -24, Bahavidin Neşri -23, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

hoş devlet érür kişige ‘âlim bolmağ
şe’nide érür ki fâsık zâlim bolmağ
‘âlim boluban ‘ilmîğa ol kılsa ‘amel
mağşer künide bî-ğam u sâlim bolmağ

(22)

A Nüshası (Bulak Neşri) -25, Bahavidin Neşri -24, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

‘âşık kişige cemâl-i cānāne kérek
zâhidlarğa bağ u bostāne kérek
bâğ birle mañğa ey zâhid bérme firib
bâğı sañğa bolsa mañğa bâğbāne kérek

(23)

A Nüshası (Bulak Neşri) -26, Bahavidin Neşri -25, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

luğf étse eger bendesiğa ‘izz ü celâl
yétkürgüsidür her kün añğa ħuvvet-i helâl
tâ‘atı ħabûl bolur dūzağdın amân
ol bendege Ħağ bérür behişt içre cemâl

(24)

A Nüshası (Bulak Neşri) -27, Bahavidin Neşri -26, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

kéldim penâhıngğa tilep ‘izzü ve cell
müşkilni Hudâyâ keremiñg eylese hâll
fażl u keremiñg birle naşib ét imân
girdâb-ı ğamı tuttı yaşam dest-i ecel

(25)

A Nüshası (Bulak Neşri) -28, Bahavidin Neşri -27, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

dīvânçe Nevbeti kim kitâb-ı pür-ğam
her kim okusa bardur du‘âdın tãma‘ım
rûhumğa du‘â kılsa meni yâd étse
cennetde Hudâ bergey aña nã‘z u na‘im

(26)

A Nüshası (Bulak Neşri) -29, Bahavidin Neşri -28, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

mén bende-i [vü]‘âşî perişândurmin
yâ Rab ğazabıñg ğamıda hayrândurmin
baħr-i keremiñg kaťresidin eyle naşib
raħm eyle mañga teşne-i biryândurmin

(27)

A Nüshası (Bulak Neşri) -30, Bahavidin Neşri -29, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

cânâne üçün bérey {ki} mālımın girev
ger kılsa kabûl hânümânımın girev
didâr müyesser bolsa bizge eger
yolıda bérey ‘aziz cânımın girev

(28)

A Nüshası (Bulak Neşri) -31, Bahavidin Neşri -30, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

şol künki séni kördüm boldum[ki]bende
ne şabr u qarār yok ne ārām ménde
bir yerde behem bolup kılalı şöhet
sén munda kélemse mén baray mu onda

(29)

A Nüshası (Bulak Neşri) -32, Bahavidin Neşri -31, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

başınġğa eger dostlarım kélse belā
Hāḡ yolıda ḡurbān eyle ḡoy u kālā
başınġdın uşol belānı red eyler Hāḡ
hem ‘ömrünġ uzun bolur hem mālınġ tola

(30)

A Nüshası (Bulak Neşri) -33, Bahavidin Neşri -32, Berlin Nüshası -Ø
(*Ahreb*)

ey bende vucūduġ séniġ ḡatre meni
‘ālimġa sénü ḡılma ḡulüvv kibr meni
aytıpdur ḡadıṡ ol Resūl-i Medenī
“men ekreme ‘ālimen feḡad ekremnī”

(31)*

A Nüshası (Bulak Neşri) -34, Bahavidin Neşri -33, Berlin Nüshası -Ø
(*Remel: fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün*)

ey yārānlar biz ölürmiz yādigār ḡaldı kelām
kişidin ḡalgay cihānda bir nişāne yaḡşı nām
miġ yüzü atmışda érdi kim peyamber hicreti
bu kitāb-ı Nevbeti taşnıf boldı vesselām

* Bu dörtlük de vezin kalıbı gereġi rubai deġil, tuyuġ kabul edilmelidir.

IV. B Ö L Ü M

METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

(TRANSLITERATION OF THE TEXT)

(1)

- 1a 1** Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla
1a 2 (Ey Hak) senin hamdına önce besmele ile başladım! Ey Hüda; sen rahman ve rahimsin, hataları bağışlayansın!

İnsanlar ve melekler, devler-periler (cinler) ve kurdu kuşu tüm hayvanlar... Hepsi senin kudretin ile var oldular.

O Allah, eşsiz ve münezzehtir, dengi ve benzeri yoktur; birdir ve hiçbir ortağı yoktur, tek ilahtır.

- 1a 5** Ey varlığının başlangıcı olmayan, ezeli ve yok olmaz, zeval bulmaz, daimi hüküm sahibi; bütün varlıklar fanidir, kendin ise bakisin!

Ey cömert Allah, senin rahmet deryanın suyundan bir dalga vuracak olsa kahr (azap) ateşini söndürür; rahmetini lütfeyle!

- 1a 7** Hiç kimse senin rahmet tufanından ümitsiz değildir; rahmetine ve inayetine, hükümdar olsun köle olsun herkes muhtaçtır.

Yüz bin dilim olsa (ve bunlarla) senin sıfatlarını açıklamaya kalksam, kıyamete dek binde birini (dahi) anlatamam.

Ey ölümsüz ve sonlu olmaktan münezzeh (Allah), varlığının hakikatini idrakte akıl yetersiz kaldı; dil, sağır ve dilsiz oldu!

- 1a (10,11)** Ey mutlak kudret ve celal (Allah'ın kahredici sıfatı) sahibi, cemalini (Allah'ın lütfedici sıfatlarının bütünü) nasip et; bu, çaresiz Nevbetî kulun (sana) sığındı!

(2)

- 1b 1** Ey yüce Allah'ın sevgilisi Mustafa Resul, (ben) bendeden (sana) binlerce salat u selam, dua ulaşsın.

- 1b 2** (Allah) bütün varlık âleminde önce senin tertemiz nurunu yarattı,¹ (seni) Âdem oğullarının en üsütünü (ve) nebilerin sonuncusu kıldı.
- Önceden geçmiş nebilerin hepsi üstü mühürlü yüzüktür (ancak o,) peygamberler arasında eşsiz mühürlü (kaşlı) bir mücevherdir.
- 1b 4** (Allah) iki âlemi (gayb-şehadet); arşı, kürsüyü, levhi, kalemi, cenneti cehennemi, yeri ve göğü senin senin vasıtanla (hürmetine) yaratmıştır.²
- 1b 5** Sizin erdeminizle küfür karanlığı aydınlandı, nitekim İslam dini ve şeriat halka yol gösterici, kılavuz oldu.
- Nebiler, veliler, hükümdarlar ve kölelerin hepsi mahşer gününde dilenci misali (şefaatin) ümit ederler.
- Yüce Allah seni âlemlere rahmet kıldı, hesap gününde bütün ümmetine şefaet eyle.
- 1b 8** Ey günahkârların günahlarının ehil/usta tabibi Mustafa, ben kuluna merhamet edip (derdime) deva kıl!

¹ "Allah: 'Seni kendi nurumdan, diğer şeyleri de senin nurundan yarattım.' buyurdu." *Ahmed, Müsned IV-127; Hâkim, Müstedrek, II-600/4175; İbni Hibban, El İhsân XIV-312/6404; Aclûnî, Keşfü'l-Hâfâ I-265/827. Ünlü, Levlâke levlâke lemmâ halaktu'l-eflâke* "Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım." kutsi hadis. (*Aclunî, II: 164; Hâkim el Müstedrek, II: 615*)

² Hz. Cabir anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! Anam babam sana feda olsun, Allah'ın her şeyden önce ilk yarattığı şeyi bana söyler misiniz?" diye sordum. Şöyle buyurdu: "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur." (*Tirmizi, Tefsiru's-Sureti, 68; Hâkim II/492*) "Ey Cabir! Her şeyden önce Allah'ın ilk yarattığı şey senin peygamberinin nurudur. O nur, Allah'ın kudretiyle onun dilediği yerlerde dolaşıp duruyordu. O vakit daha hiçbir şey yoktu. Ne levh ne kalem ne cennet ne ateş-cehennem vardı. Ne melek ne gök ne yer ne güneş ne ay ne cin ve ne de insan vardı. Allah mahlûkları yaratmak istediği vakit, bu nuru dört parçaya ayırdı. Birinci parçasından kalemi, ikinci parçasından Levh'i (*Levh-i Mahfuz*), üçüncü parçasından Arş'ı yarattı. Dördüncü parçayı ayrıca dört parçaya böldü: Birinci parçadan Hamele-i Arş'ı (*Arşın taşıyıcılarını*), ikinci parçadan Kürsi'yi, üçüncü parçadan diğer melekleri yarattı. Dördüncü kısmı tekrar dört parçaya böldü: Birinci parçadan gökleri, ikinci parçadan yerleri, üçüncü parçadan cennet ve cehennem yarattı. Sonra dördüncü parçayı yine dörde böldü: Birinci parçadan müminlerin basiret nurunu, iman şuurunu, ikinci parçadan -marifetullahtan ibaret olan- kalplerinin nurunu, üçüncü parçadan tevhitte ibaret olan ünsiyet nurunu (*Lâ ilâhe illallâh Muhammedu'r-resûlullâh nurunu*) yarattı." *Ahmed, Musned, IV-127; Hâkim, Mustedrak, II-600/4175; İbni Hibbân, El İhsân, XIV-312/6404; el-Leknevî, el-Âsârü'l-Merfû'a, s. 42-3; Kastalanî, Mevâhibu'l-Ledünniye: 1/6; Krş. Aclunî, Keşfu'l Hâfâ, C.1, 262- 265-266.*

1b (9,10) Âciz Nevbetî, günahı nedeniyle zayıf düştü, Ey Allah'ın Resulü sığınmak için senin huzuruna geldim.

(3)

1b 11 Peygamber'in dört dostu vardır ki (sonradan) vekili olmuşlardır, bütün sahabelerden daha faziletli idiler ve önde gelirlerdi.

2a 1 İlki, Resul'ün mağara arkadaşı (ve) en büyük sıddıktır (Ebubekir); sadakat ile iman edip İslam dairesine girmiştir.

(İkincisi) islam dininin kuvveti Adil Ömer'dir, İslam dini ve şeriatı ona yol gösterici olmuştur.

2a 3 Üçüncü dost, Kur'an-ı Kerim mushaflarının toplayıcısı (ve) hayâ ocağının madeni, iki nur sahibi Hz. Osman'dır; bil.

Dördüncü dost, yiğitlerin şahı ve Allah'ın arslanı Ali'dir; onu, Fatıma'nın eşi ve Peygamber'in damadı bil.

2a 5 Murteza Ali'nin çocukları, iki şehzade Hasan ve Hüseyin'dir. (Hz. Hüseyin) bütün ümmetin uğrunda Kerbela şehidi oldular.

Bedenimde bin dilim olsa ve (seni) kıyamete dek övsem binde biri dahi asla (seni hakkıyla) anlatmış olamaz.

2a 7 Dostları, ehl-i beytinin muhibbi dört dostudur; Peygamber'in ailesine ve torunlarına canım feda olsun.

(Bu) dört kişiden birine bir kişi olur olmaz düşmanlık etse onu cehennem ehli bil (ve ona) daima yakışksız (uyarıcı) sözler söyle.

2a 9 Ey birader, sen bu dört dostu ayırt etmeksizin dost bil, (onlar) bütün ümmete kıyamette kılavuz olacaktr!

2a (10,11) (Ey) Peygamber'in dört dostu, ehlibeyt hakkı için merhamet edin; çaresiz kul, âciz Nevbetî gamlıdır.

(4)

2b 1 (Ey) mümin, nefs-i emmare isteklerini ejderha bil, günahlara perhiz eyleyip akıbetini esen kıl (sonunda felaha ulaş)!

Gece gündüz sadakat ile Hûda'ya kulluk yap, gayret gösterip farzları ve sünnetleri uygula, gafil olma.

2b 3 Bozulmaz bir tövbe ile günahlarından pişmanlık duyduğun vakit Yüce Allah merhamet edip (seni) bağışlayacaktır.

Vefasız, acımasız dünyaya güvenme; akıllı isen ahiret (kurtuluşunu) ara, bu (dünya) mâsivâdır.

2b 5 Kim Allah'ı anmaktan bir an olsun uzak kalmazsa mahşer gününde nebiler onun için şefaâtçi olacaktır.

İbadetlerin en faziletlisi Kur'an okumaktır hem (Kur'an), yoldaşının kabrinde ışık saçan bir nur olacaktır.

2b 7 Sen elinden geldiğince hep iyilik ve güzellikte bulun. Yüce Allah ahirette karşılığını bire on (olarak) verecektir.

Ey dostlar, bu sözümünden kuşku duymayın ve onu inkâr etmeyin, Hak Taala'nın sözleri olan ayetler ve hadisler, (sözlerime) kanıttır.

2b (9,10) Ey Allah'ım, birliğinin hakkı için günahlarımı bağışla, (bu) çaresiz ve âciz kulun Nevbetî'nin amel defteri karadır.

(5)

2b 11 (Sana) sonsuz hamd ü senalar (olsun), ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Rahmetin sınırsızdır, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!

- 3a 1** Eşsiz ve kusurlardan münezzeh, dengi ve benzeri olmayan, ey bir ve ortağı yok Rabbimiz; biz kendimize zulmettik! (Araf Suresi, 23. Ayet)
- 3a 2** Ey vezirsiz Şah, sen eşi benzeri olmayan bir bilginisin; her daim kaımsın, yardımcısın. Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- Gökler (senin) kudretinin eseri (olarak yeryüzünün üstüne) kapak gibi kapanmıştır (kudret kapağı ile asılıdır/asılı tatbik edilmiştir.). Bir ve hak olan Allah sensin, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3a 4** Ben günahkâr kul, çokça günah işledim; derhâl pişman olup (huzuruna) geldim; ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- Ey bir (olan) Allah, ey Rab, Ahmed hakkı için sayısız suç(um)u ve hata(m)ı bağışla; ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3a 6** Ey İlah'ım (sen, sonsuz) kudret sahibisin; ey hüküm sahibi, günahımı bağışla. Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- Ey bağışlayıcı hükümdar! Günahları örten, çaresizlere dert ortağı (olan) sensin; ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3a 8** Ey âlemlerin padişahı! Vahşi hayvanlar, kuşlar ve insanlar sürekli (seni) tesbih ederler. Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- Şeytanın amacı hayırlar yolunda engel çıkarmak olsa da kul iman kıldı. Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3a 10** Nefis tuzağına dolandım, dergâhına sığındım; penahına yıkıldım, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3a 11** Ben, nefis yolunda takatsiz kalıncaya isyan tohumlarını ekmişim. (Artık) dergâhına döndüm; ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!

- 3b 1** (Ey) Allah zat isimli, doksan dokuz sıfatlı! Kulun utanç içindedir. Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3b 2** Günahı alışkanlık edindim, bende (manevi) azık da yoktur. Üstelik gafilim; ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3b 3** Çaresiz asi kul, isyanı (nedeniyle) zavallı (durumdadır); son ümit sendedir, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- (Ey) yüce Yaradan, her ne kadar hata işlediysem merhamet et; ey bir (olan) Allah, bağışla! Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3b 5** Ya Rahman, merhamet göster, derdime derman eyle; ahir vakitte iman ver, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- Nebiler hürmetine asilere bir rahmet (eyleyip) kevser şerbeti ver, ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!
- 3b (7,8)** Nevbetî günahkârdır (fakat) rahmetinden ümitvardır. Senden başka kimim var? Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!

(6)

- 3b 9** Ey Allah'ın sevgilisi, dünyadaki insanlar senin emir kulundur! Aziz canlarımız senin ayağının tozuna feda olsun.
- Allah seni tüm nebilerin en seçkini kıldı, mucizelerin dolayısıyla bütün çöllere sana gülistandır.
- 3b 11** Yedi kat göklerden ta arşa kadar miraç eyledin (yükseldin), bütün cennet ve cehennemler sana aşikâr kılınmıştır.
- 4a 1** Yüce Allah (seni) nebilerin tacı ve serdarı eyledi; tüm insanlar ve melekler toptan senin hizmetçindir, kölendir.

4a 2 Allah iltifat eyleyip sana şefa'at (yetkisi) verdi, ümmetinin âcizlerine zor olan sana kolaydır.

Ey Allah'ın Resulü, senin şefa'atini ümit ediyoruz; merhamet eyle, (yoksa) asilerin durumu perişandır.

4a 4 Mahşer gününde şefa'atini cömertçe bahşet (zira) senin lütuf ve ihsanın asi (kullar) için elzem olmuştur.

4a 5 Cennet kapısını asilere aç, (onlar) cennette senin hizmetçilerin ve kölelerin olmayı gözlemekte-dirler.

4a (6,7) Ey Rab, ben kuluna (Hz. Muhammed'in) şefa'atinden nasip eyle; zavallı Nevbetî de sana iman etmiştir.

(7)

4a 8 Ey güzellerin şahı, ölene dek sana kul olayım, ben yaşadıkça bedenimi ve ruhumu senin uğrunda feda edeyim.

Ey sevgili, keşke senin güzel yüzünün aksini görebilsem, bu uğurda şebistanımın mumu da senin için fanus misali yanar!

4a 10 Ey nazlı (sevgili), ben yetim ve çaresize merhamet eyle, hasretini çekmekten yanaklarım safran çiçeği gibi sarardı!

4a 11 Zavallı âşığı bu kadar yakmak da nedir? Ey sevgili, (benim) durumumu sana arz edip söyleyecek kimse yok mudur?

4b 1 Ey gönlümü alıp götüren sevgili, bir zaman (için dahi olsa) ayrılmam güçtür! (Acaba) kıyamet gününe dek ağlasam figanlarım sana ulaşır mı?

4b 2 Yârin sokağında gece gündüz bade içtim; ey zahit, (badeyi) yasaklama çünkü (o) bana bağ ve bostandır (ferahlık verir).

4b 3 Nevbetî, sevgilinin güzel yüzüne kavuşmayı dilemektedir; ey Allah'ım merhamet et, (bu dileğim kabul olsun), sana imanım (tamdır).

(8)

4b 4 Bir süredir, nicedir ağlamaktasın, artık çektiğin gam yeterlidir çünkü gözyaşlarımın zerresi ezel bezminde sana düşmüştür.

4b 5 Dünyaya gereğinden fazla güvenme, fani dünyanın mutluluğu geçecektir; alınyazından daha fazlası yahut azı başına gelmeyecektir.

4b 6 Yüce Allah'ın verdiği her nimete şükret, (O)nun sana cömertçe yapacağı lütuf ve ihsanı da (birtakım) manalar (manevi hâller) olacaktır.

Çaba gösterip her seher vaktinde günahlarına tövbe et, göz(lerin)den çiy (misali) pişmanlık gözyaşları dök.

4b 8 Gafil olma, sürekli Kur'an okumakla meşgul ol, (ahirette) nebiler ve veliler de sana yardımcı olacaktır.

Eğer elinden gelirse (bir) kâmil mürşide hizmet edesin (ki o,) kıyamet gününde sana hem arkadaş hem kılavuz olacaktır.

4b 10 Ahiret sermayesidir, sen cömertliği huy edin; mahşer gününde Son Peygamber sana şefaatecektir.

5a 1 Sen ibadetlerini yaparak kulluk (vazifeni) sürekli yerine getir, cennette huriler senin mahremin olacaktır.

5a (2,3) Ey Nevbetî, ecel sakisinden (kaçtığından) dudağı kurumuş (biri) olma yani Azrail'den kaçma (zira) dünya hayatının sonu sana da bir gün (onun) kadehinden gelecektir.

(9)

5a 4 Ey kapıları açan (Allah), merhamet et; ahiret evimizi suya kanmış, taze eyle!

Ne vakit bir Müslüman'ı görsen övgüde bulunup kulunu akıllı, anlayışlı eyle.

5a 6 Kin gütme ve düşmanlık yapma; (bu), insan için iyi ve bulunmaz bir huydur.

5a 7 Kişi hakkından perhiz eyle (Kul hakkı yeme), ahirette entahur şarabını iç!

5a 8 Gece gündüz Allah'a ibadet et, cennette (en lezzetli) yemeklerden, kebablardan ye!

5a 9 Her seherde tevbeinasuh (bozulmaz tövbe) eyle; O Bağışlayıcı, günahlarını bağışlayacaktır.

5a (10,11) (Ey) Nevbetî, şehirlerde uyanık ol; gözlerinden yaş dökerek tövbe et!

(10)

5b 1 Akıllı isen şehirlerde kalkıp Allah'a yalvar, yolda (mal mülk ardında) yorgun düşüp Allah'tan habersiz/uzak kalma!

Gece gündüz sadakat ile Allah'a kulluk et, yemeden feragat et; (eğer böyle yaşarsan) yarın cennete varırsın.

5b 3 Sen, ölmeden önce can sağlığını ganimet bil, bir vakit ölüm gelecek ve mezarda sararmış (vaziyette) yatacaksın.

Eğer elinden gelirse iyiliği huy edin, kötülük tohumları ekip iyilik biçmeyi umma!

5b 5 İyilik insanoğlu için iki cihan sermayesidir, Yüce Allah (bu sermayeyi) yakında kendine akıbet kılacaktır (iyilik sahibi için kullanacaktır).

Allah'a kulluğu gece gündüz, sürekli yap; sonunda hem misafir hem garip (olarak) mezarda yatacaksın.

5b 7 Ömrün gaflet içinde boş yere geçti (ancak bunu) fark etmedin, (ey) Nevbetî, işlediğin günahlardan pişmanlık duyup tövbe et!

(11)

5b 8 Ey Allah'ım, nice türlü belalardan (bizleri) koru; ya Rab bütün kullarını günahlardan da koru!

5b 9 Ben biçareyi şeytanın vesvesesinden koruyacak bir korunak ver, ibadetleri yerine getirmede yardımını esirgeme ve (beni) gösteriştan koru!

5b 10 Tüm çaresiz kullarını ahir zamanın fitnelerinden koru, belaları savuşturup günahlardan da muhafaza eyle!

6a 1 Nefsi, hevayı, şeytanı verip hile yaptın; ya Rab, merhamet eyle, nefis ve hevadan (bizleri) koru!

Ey Allah'ım, kullarına temiz rızıklar nasip eyle; ben biçareyi gösteriş yapmaktan muhafaza eyle!

Ya Rab, tüm kullarını (kötü amaçlı) iddia sahiplerinden esenlikte tut ve hayâsız, uğursuz namahrem kadınlardan koru!

6a (4,5) Ey Allah'ım, zavallı Nevbetî'nin günahlarını bağışla; dualarını kabul buyurup (onu) günahlardan muhafaza eyle!

(12)

6a 6 Ah, bir kişinin sevgilisi ile yakınlaşması, (sevgilinin âşığına) güler yüz gösterip kendinden geçmiş tavus kuşu misali oynaşması ne hoştur!

- 6a 7** Kollarını sevgilinin boynunda düğümleyip onun dal gibi ince bedenine çit sarmaşığı misali dolanmak ne hoştur.
- 6a 8** (Kavuşmanın verdiği) keyifle aşk ve muhabbet şarabını içip gülen gonca (misali) dudaklarını hemencecik öpüp (sevgili ile) koklaşmak (ne hoş)!
- Âşıklar ve sevdikleri birbirlerine kavuştuklarında yakınlaşıp kaynaşıp sohbet ederler, dertleşirler.
- Ayrılık derdinden uzak olma asla mümkün olmayacaktır (zira) bir saat dahi birbirlerinden ayrılırsalar ağlayıp dururlar.
- 6a 11** Sadakat ve içtenlikle taat, Allah'ın emirlerini yerine getirip kullukta bulunsalar mahşer günü balıklar gibi birlikte gezip sohbet ederler.
- 6b 1** Sadık âşıksan Allah'a kulluk görevini yerine getir, bir sabah vaktinde cennette hurilerle birlikte keyif meclislerinde gönül eğlendirirsin.
- 6b (2,3)** Ey Nevbetî, (kulluk vazifelerini yerine getirme hususunda) çaba göster, gafi olma; suçun, isyanın ve günahların haddini (iyice) aş.

(13)

- 6b 4** Ey sabâ, benden o şen-işveli sevgilime dua götür; yüzü yeni doğan güneş gibi parlak (güzellik güneşi), ahu gözlü taze fıdanıma (selam) söyle!
- O taş kalpli, bir kez olsun “Nasılsın?” diye sormadı; (o) acımasız sevgilime “Hasretinden yandı!” diye söyle!
- 6b 6** Nefsime gem vurup dudaklarının şeftalisini koparmadım; sözleri şekerden tatlı, şirin dilli (sevgili)me söyle!
- 6b 7** O vefasız ay (yüzlü), cilve yaparak gönlümü aldı; hasretinden kan yutuyorum, dal boylu (endamlı sevgilime) söyle!

6b 8 Ey işveli, keşke seni görmemiş olsaydım; (ey sabâ, benim bu) yetim hâlimi, merhamet edip sevgilime söyle!

Uğursuz rakipler yüzünden (sevgiliyi) görmek nasip olmadı, o hükümdarların şahına arzuhâlimi söyle!

6b (10,11) Nevbetî, yârin sokağında daima dudakları susuzluktan kurumuş (vaziyette dolaşmaktadır diye) sevgilimin lale misali (kıpkırmızı) dudağının şarabına söyle.

(14)

7a 1 O gönül kapan sevgiliyi ziyaret etmek benim için ihtiyaç oldu (ve) gece gündüz onun sokağından kendimi alamadım.

7a 2 Bu zayıf, güçsüz bedenim ayrılık ateşinde birhayli yanıp tutuşur; (o) yasemin göğüslü (ak gerdanlı) selvi (güzel) bana acıyıp ihtiyacımı giderse!!

Onun aşk muhabbet şarabını içmek için sonunda kölesini öldürecek de olsa hasretle ve ümitle beklemekteyim.

Ey dostlar, ağlayıp inleyerek onun eşğine varalım; ey Allah'ım, senin huzurunda baş koyup (secde edip) dua etmemiz gerekir.

7a 5 Her kim canıgönül den onlara (on iki imama) bağlılık gösterse, (imamlar) hem bu dünyada hem ahirette kendisine yol arkadaşı ve kılavuz olurlar.

Kim dergâhında on iki imamın matemini tutarsa Hz. Muhammed Mustafa kıyamet günü ona şefaet eyleyecektir.

7a 7 İşlediğin her günah için pişmanlık duyup tövbe ettiğin takdirde Allah günahlarını bağışlayıp (ödül olarak) cennetini verecektir.

- 7a (8,9) Ey âciz Nevbetî, (tövbe) kapısından ümitsiz olma; muradın ve maksadın (Allah) katında uygun karşılanacaktır.

(15)

- 7a 10 Ey sevgilim, bu arzuhâlimi işit, bir saat oturup diyeceklerimi işit.
- 7a 11 Sen güzellik gül bahçesinin gülü isen bülbülü de benim; sevgilim, işit.
- 7b 1 Başındaki pervane benim, sen de mumsun; ey cihanım, işit!
- Ey güzellik ülkesinin padişahı, merhamet eyle; sokağında fakir bir dilenciyim, işit!
- Sabahtan akşama dek canım yanmakta; bu bedenim toz toprak içinde perişan oldu, işit.
- 7b 4 Yay misali kaşının kirpik okuyla sinem yara oldu; yaralayıcım, işit!
- 7b 5 Ciğirim kanlı kebab olduğundan ben gözyaşımı şarap eylemekteyim, işit.
- (Sevgilinin) sokağında zayıf bitap düşüp, bu elif misali (dik) bedenim dal (harfi) gibi iki büklüm oldu, işit.
- 7b (7,8) Nevbetî, her an tövbe et zira günahların haddini aştı, işit.

(16)

- 7b 9 Ben sonunda sevgilinin sokağında divane oldum, halktan kopup yalnız başıma kaldım.
- Ey nazlı (sevgili), senin gibi bir ay yüzlü güzel dünyaya gelmeyecek, nihayet iştiyakın (özlemin) keyfinden sarhoş oldum.
- 7b 11 Halkın (payına) eğlence bahçesinde neşe ve mutluluk, ben garibinin (payına ise) nihayet gam ile ev arkadaşlığı düştü.

8a 1 Bana bir an olsun ne dinlenme ne de sabır ve yerinde durabilme...
Nihayet ay yüzünün mumuna pervane oldum.

İki ela gözün, gönül kuşumu avladı; nihayet baykuş misali miskin ve
virane oldum.

Ey dostlar, sevgiliye (yani Allah'a) kavuşma (düşüncesi) beni çakırkeyif
yaptı; sonunda meyhanenin (tekkenin) eşiğinin müdavimi oldum!

8a (4,5) Ey saki, aşk kadehini doldurup bana kadeh tut; ben Nevbeti, dudağı
susuzluktan kurumuş bir rind misali oldum, nihayet!

(17)

8a 6 Hak'tan o şah vesilesiyle bir zerre lütuf gelse o ay yüzlü (sevgili)
nedeniyle (hemen) imamların matemine varırım.

8a 7 Ben kendimi onların hatırası ile meşgul ediyorsam, Allah'a hamdolsun ki
(bu), ben biçareye tekkenin vesilesidir.

Ey Allah'ım, karanlık çukur (mezar) korkumdan dolayı pişmanlık
duyarak tövbe ediyorum, işlediğim bütün günahları sen bağışla!

8a 9 Ey Allah'ım, kullarına rahmet (deryanın) suyundan nasip et, ayrıca bidat
ehli (doğru yoldan sapmış) yol arkadaşından da koru!

Ya Rab, şehitler hürmetine, işlediği hatalar nedeniyle yolunu şaşırmış ben
zavallı (kulunun) günahlarını affet!

8a 11 Padişahım, hacetimi yerine getir (isteğimi kabul buyur), (beni) ümitsiz
bırakma zira yolunu şaşırmış bu kulun (kapına) umutla gelmiştir.

8b 1 Âciz Nevbeti, bir de iman cevheri (son nefeste imanla gitmek)
dilemektedir, Allah'ın merhametinden dolayı ben biçarenin umudu vardır.

(18)

8b 2 Ey biradar, aklın varsa cahille sohbet etme; aklını başına toplayıp cahille sohbeti kes!

Bilge kimselerle yakın olmaya gayret et, cahillerle oturup kalkarak bilge kişilerden uzak kalma.

Her ne kadar çetin bir sorun olsa da bilgeye sor, cahillere sorarak boş yere kafanı karıştırma!

8b 5 Aklını, anlayışını, idrakini alim ve bilge (kişi) algılayabilir; (onların) değerini asla bilemez, cahille sohbeti kes!

Cahil, kara taş a benzer; cahille sohbet etme çünkü altının değerini ancak mihenk taşı ortaya koyabilir; cahillerle sohbeti kes!

8b 7 Bilge kişiler için güzel söz, eşi benzeri yok inci gibidir; sözünü kısa tut, cahillerle sohbeti kes!

8b (8,9) Ey Nevbetî, sen bu öğüdü kendine ver; başkalarını boş ver, cahillerle sohbeti kes!

(19)

8b 10 Ömründe hiç iyi bir iş ortaya koydun mu? Yüce Allah katında (kabul görececek şekilde) şükür ve övgüde bulundun mu hiç?

9a 1 Tam bir gönül huzuru ile ibadet ve kulluk görevlerini yerine getirmeyip günaha bulandın. Hak rızasını aldın mı hiç?

Sen günahından pişman olup Allah'a tövbe et, yalvar. Başında sarık ile (günahlarından ötürü tövbe ederken) utanma ve hayâ duydun mu hiç?

9a 3 Peygamberlerin ve velilerin ruhlarını hoşnut etmek için bir kez olsun (birazcık olsun) aç aşı, susuza su verdin mi hiç?

9a 4 Sen azizlerin kabirlerini tavaf eyleyip onların eşiğinin toprağından gözlerine sürme çektin mi hiç?

9a (5,6) Eyvah, yazıklar olsun Nevbetî, ömrün boşa geçmiştir. (Sen) zavallı bir garip için dua ettin mi hiç?

(20)

9a 7 Narçiçeği rengine bürününce ansızın ay gibi bir güzel çıktı, halka halka saçını boynuna zünnar eyleyince.

Büyüleyici iki gözüne tüm insanlık köledir, İsm-i A'zam (duasını) okuyup (saçlarını) başında tomar edince (toplayınca).

O, yüzü ay gibi parlak olan, halkın kötü söz söylemesinden çok utanınca ben yetime bir kez olsun bakmadı.

9a 10 Fıstık (misali) ağzının dudaklarında dişleri bir inci tanesi, tatlı tatlı konuşunca sözleri şekerden leziz.

9a 11 İki yağmacı gözü kirpik oklarını attı, bağrıma saplanınca bu bedenim hâlsiz düştü.

9b 1 Ansızın düşümde ay yüzünün arzusunu gördüm, (bu arzu) beni uyumdan uyandırınca o vakit önümden yok olup gitti.

9b (2,3) Malını mülkünü ve canını başını cömertçe bağışlayan Nevbetî, yârin sokağını (pirin tekkesini) mesken edindi.

(21)

9b 4 Gönüllerin arzusu (olan) güzel cemalini ansızın görünce, şimşir ve tuba ağacı misali (uzun ve endamlı) boyunu (ve) gölgeliğini görünce

9b 5 Gülen gonca misali kırmızı dudağını ve dişlerini ansızın görünce hasretinden ötürü sabah akşam bülbül gibi feryat etmekteyim.

9b 6 Dileğim (olan), o güzel yüzünün harmanına beni kavuşturursan gönül kuşum nokta benini kuş yemi sandığından (üzerine) atılır.

Bunun yanında, eşğini (tekkeni) selamet içinde gördüğünden o mihrap gibi yemyeşil elbiseli servi vücudunun önüne (atılıp) secde ederim.

Aciz kulunu ahir zamanın fitnesinden koru, uğursuz rakiplerden zarar gördüğümünden ben bir sığınak dilerim.

9b (9,10) Ey sevgili, bu zavallı Nevbetî, halktan kendini zeki gördüğünden senin eşğine umutla gelmiştir.

(22)

9b 11 Ey saki, bir kadeh şarap ver, gül suyu dolu içki kadehinden bir kadeh ver.

10a 1 Yârin sokağında bir (kadeh) şarap içmek istiyorum, lütuf ve rahmet suyuyla dolu bir kadeh ver.

10 2 Ey saki, aşk kadehini doldurup bir kadeh lütfeyle!

10a 3 Eğer sen lütuf ve ihsan buyurursan bir kadeh şarap da elinden içsem.

Özlemini çekmekten ciğer(im) kebab oldu, bir kadeh saf misk (kokulu) şarap içsem.

Ermiş kişinin sohbetinin bir anı, gözden bir kadeh şarap (kanlı yaş) dökse.

10a 6 (Ermiş bir kimsenin) bir kadeh şarap içmesi (zikir çekmesi), yüz yıllık riyasız, ihlaslı ibadetinden daha faziletlidir.

10a (7,8) Ey Nevbetî, ermiş kişinin sohbetinde bulunursan, o sohbetle beraber bir kadeh de şarap iç (devran zikrine katıl).

(23)

10 9 Şeyhler, pirlar Allah'ın dostlarıdır (ve) insanların en seçkinleridir.

10a 10 Şeyhler, Hz. Muhammed ümmetinin rehberidirler, (ümmezin) tüm güçlüklerini hallederler.

10b 1 Şeyhler, (gönülden) inanarak (kendilerinin) hizmetinde bulunanların dileklerini mutlaka yerine getirir.

Şeyhlerin (kerametini) her kim inkâr ederse şeyhler, o kimselere batın (içsel-irfani bilgi) oklarını atarlar.

10b 3 Şeyhler, kendilerine mürit olan kişilerin başına (herhangi bir) sıkıntı geldiğinde onları koruyup kollarlar.

Ey dostlar, gönülden inanarak (onların) mezarlarını ziyaret edin (çünkü) şeyhler, kıyamet günü (şefaatleriyle) yardımınıza koşar!

10b (5,6) Nevbeti, canın tende durdukça şeyhlerin (ruhlarına) Kur'an-ı Kerim oku!

(24)

10b 7 Ey kullarını çok seven, onlara hep lütuf ve ihsanda bulunan Allah! Ben kuluna da merhamet et ve günahlarımı bağışla!

10b 8 Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah! Günahlarım(ın sayısı) dağlardan taşlardan çoktur, her nasıl hüküm verirsen, padişah sensin.

Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah! İbadetim yok, isyanım oldukça fazla (yine de) bağışlayıcılığından ümidim çoktur.

Hiç kimse bağışlayıcılığından ümitsiz değildir. Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah, ben de dergâhına sığındım!

10b 11 Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah! Hataları bağışlayan, ayıpları örten olduğun gibi kullarına (karşı) şefkatlisin de.

11a 1 Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah'ım, Mustafa'nın hürmetine günahlarımı bağışla!

11a 2 Küfür (günahlar) ve isyan bakımından utanç içindeyim, ahirette (benim için) nasıl bir hüküm verirsin ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah?

11a (3,4) Ey kullarını çok seven, lütfu ve ihsanı bol Allah! Nevbetî'nin hâline sen acımazsan (durumumu) kime arz ederim, ne yaparım ben?

(25)

11a 5 Peygamberler önderi ey Muhammed Mustafa, ümmetinin rehberi ey Muhammed Mustafa!

Seni Mustafa ümmetinden kıldığı için Allah'a şükret (ve) Peygamber'in dört yakın arkadaşına dost ol!

11a 7 Muhammed Mustafa, mahşer günü geldiğinde Yüce Allah katında, (ümmetinden) herkesin bağışlanmasını dileyecektir.

11a 8 (O) Muhammed Mustafa ki ana baba demezler, hiçbir şey yiyip içmezler; namazda (ümmetinin şefaatinin) dilemekten vazgeçmezler.

11a 9 Muhammed Mustafa, ümmetine karşı yüz bin ana babadan daha şefkatlidir, iki cihanda (ümmeti için) kaygı çekecektir.

(O) Muhammed Mustafa ki ümmetinin tamamı cennete girmedikçe cennete adım atmazlar.

11a 11 Ey dostlar, çaba gösterip seher vakitlerinde kalkın; farz ve sünnet (namazlarını) eda eyleyin!

11b 1 Zavallı ümmetinden, şefaati sınırsız Muhammed Mustafa'ya sonsuz dua (ve salavat) ulaşsın.

11b 2 (O) Muhammed Mustafa, ümmeti için üzölmekten bir an olsun geri durmazlar, gece gündüz kulluk görevleriyle meşguldürler.

- 11b (3,4)** Nevbeti'nin avamca Resul'ü öven naatlarının sözleri, sabah akşam Muhammed Mustafa'nın vasıflarını dile getirmektedir.

(26)

- 11b 5** Padişahım, senin dergâhına ümit ile geldim, imdad; günahımın sayısı yoktur, feryat ve figan etmekteyim.

Ey Allah'ım, tövbe ediyorum; bilerek yahut bilmeyerek işlediğim günahlarımı sen bağışla. Günahlarımdan ötürü her an yalvarıp yakarmayı ilke edindim.

- 11b 7** Akşam ve seher vakitlerinde kalkıp Fecir Suresi'ni okurum; "Kuşkusuz Rabbin her an gözetlemededir."³ ayetinin hakkı için günahlarımı bağışla.

Sürekli ve her an nefis ile şeytan sokağında dolaşıp ah, eyvah, yazık ki aziz ömrüm geçip gitmiş, bir ah sesi duymadım!

- 11b 9** Ya Rab, tüm zavallı kulların, gönüllerinde bir dilek taşımaktadır; onların dileklerini yerine getir ve (onların) gönüllerini hoş et!

- 11b 10** Ey Allah'ım, gönderdiğin peygamberlerin hürmetlerinin hakkı için bütün asi, günahkâr kullarını cehennemden muaf eyle!

- 11b 11** Ey dostlar, (bu dünyadan bir) Nevbetî geçmiştir, (inşallah) bir iltimas edip, merhamet edip bu fakiri dualarınızda da hatırlarsınız.

(27)

- 12a 1** Heybetli bir şehsüvar, ay gibi parlayan biri ansızın ortaya çıktı. İlkbahar günlerindeki güller gibi bir al yanaklı, haşmetli, meydana çıktı.⁴

- 12a 2** O heybetlinin başında değerli taşlarla bezenmiş (bir) tâc, sırtında altından kaftan, o mübarek elinde (ise) bir zülfıkâr (vardır).

³ Fecir Suresi, 14. ayet

⁴ Bu şiirde övülen, kendisinden ümitle ve hayranlıkla bahsedilen kişi Cungar zulmüne karşı isyan eden Hocalardan biri olmalıdır. Kim? Araştır.

12a 3 (O), İslam'ın gücü, din kâfirlerinin katilidir; o, heybetiyle nam salan (kişi) İslam ve şariat (sancağını) açsa (yeridir).

O azamet sahibi, Peygamber'in ve şah-ı pâk (Hz. Ali) soyundan olsa gerek, niyet edip bu diyara gelse!

12a 5 O heybetli (kurtarıcı), kâfirlere bir savaş açsa ve bütün (Müslüman) ulus halkını, küfür ülkesinin (idaresinden) kurtarsa!

İmam Mehdi gibi azametli bir şehsüvar, muzaffer bir hükümdar keşke bu bölgede (ortaya) çıksa!

12a (7,8) Nevbeti, sen daima talepkâr ol, ümitsiz olma; Müslüman halka önderlik yapacak kudretli bir hükümdar (elbette) gelecektir.

(28)

12a 9 İlahi, bu gamdan beni kurtar, cömertlik gösterip dertli gönlümü mesut kıl!

12a 10 Ben zavallı, nasipsiz merhamet eyle; günahlarımı bağışlayıp beni sevindir.

12a 11 Ey Kerim, ey Kadir, ey rızık verici Rabbim; günahlarımdan ötürü feryat ediyorum.

12b 1 Seher vaktinde yüz, ikindide yetmiş kez pişmanlık getirip günahlarından bağışlanma dile (tövbe istiğfar et)!

12b 2 Gönül huzuru içinde ibadet et, (o vakit) Allah da “Kulum!” diyerek seni anacaktır.⁵

12b 3 Yetimlere, muhtaçlara cömertlik göster, (bundan) Allah hoşnut olur hem de geçmişlerinin ruhu şad olur.

⁵ Bakara Suresi, 152. Ayet: Beni anın ki ben de sizi anayım.

- 12b (4,5)** Ey Nevbetî, (geçmişlerinin ruhu için) sen sürekli Kur'an-ı Kerim oku, atalarının ruhu sana yardımda bulunacaktır.

(29)

- 12b 6** Yârin sokağında ölmek kant ve şekerden lezizdir, ayrılık acısıyla yanmak kant ve şekerden lezizdir.

Aşk, bir deniz damlasını birden dalgaya dönüştürdüğünden aşk ateşinin kıvılcımı da kanttan ve şekerden leziz (olur).

- 12b 8** Ben zavallı yetime bir kıvılcımı ulaşırsa onunla bir saat aşkında yanmak, kant ve şekerden lezizdir.

Ey Allah'ım, kullarını seni hatırlamaktan alıkoyma; sürekli seni anmakla meşgul olsam kant ve şekerden lezizdir!

Vücudum ve kalbim, aşk ateşinde yanıp kebab oldu; belki kemiklerim erimesi kant ve şekerden (daha) lezizdir.

- 12b 11** Hak'tan kullarına bir zerre lütuf ve ihsan vaki olsa zatının isimlerini zikirde dile getirsem kanttan ve şekerden lezizi olur.

- 13a (1,2)** Nevbetî, yârin sokağında hep ağla; pişmanlık gözyaşlarının bir damlası kant ve şekerden lezizdir.

(30)

- 13a 3** Allah'a sonsuz şükürler olsun, O'nu tüm noksanlıklardan tenzih ederim. (Her şeyin başında) esirgeyen ve bağışlayan, zatı tertemiz olan Yüce Allah gelir.

- 13a 4** (Ardından) asi ve cefa edici günahkâr (ümmetini cehennem azabından) kurtarmak üzere şefaathazinesi sahibi Efendi Sultan'ım (Hz. Muhammed) gelir.

13a 5 Biz günahkâr ümmetinden yüz dua ve yüz selam (olsun), mahşer gününün şefaathçisi parlak ayım (Hz. Muhammed) gelir.

(Hz. Muhammed'in ardından) ilk dost Ebubekir, ikinci dost Ömer, üçüncü dost (ve) Kur'an'ı (mushaf olarak) toplayan Osman gelir.

13a 7 O; asalet ve cesaret timsali, Allah'ın arslanı Ali'dir; dördüncü dost olarak (Müminlerin) emiri yiğitlerin şahı gelir.

(Dört dostun ardından) Hz. Peygamber'in torunları oldukları için cennet ehline eşlik etmek üzere iki şahım Hasan ile Hüseyin gelir.

13a 9 (Son olarak), atına atlayıp gazaya çıktığında küfür karanlığını (ortadan) kaldırıp iman nurunu (yükseltecek olan) ahir zamanın Mehdi'si gelir.

Mustafa'nın temiz ruhu ve veliler yardıma gelecekler, (bunlar arasında) son Peygamber'in torunlarının en seçkinlerinden değerli hocam gelir.

13a 11 Ey gönül, Allah'ın rahmetinden ümidini kesme, eğer Rabbim nasip ederse benim irfan (bilgisi) sultanım gelir.

13b (1,2) Nevbetî, çaba gösterip Allah'ın emir ve yasaklarına uy, (ay) gibi parlak yüzlü Hoca Canan'ım gelir.

(31)

13b 3 Gönül, ümitsiz olma; sevgiliden bir mektup gelir. Kula Allah'tan bir yardım gelecekse imandan gelir.

13b 4 Hak'tan kuluna bir zerrecik lütuf ve inayet (bahşedilmişse) her türlü dileği ve arzusu (ta) Anadolu'dan, Horasan'dan gelir.

13b 5 İnsanlara iyilik yap ve cömertliği huy edin; bütün bu güç, bereket, ihsandan gelir.

Gece gündüz çabala, didin; mezar hazırlığını yap. Dar çukur içinde bir ışık Kur'an hatminden gelir.

13b 7 Kim içten bağlılıkla ve samimiyetle Allah'a boyun eğip ibadet ederse kıyamet gününün ertesinde (sabahında) (amel) defteri sağ tarafından gelir.

Zikir ve tesbih ahiret tarlasının tohumudur, ahirette her ürün, (dünyada) ekilenden gelir.

13b (9,10) Nevbetî, işlediğin günahlardan pişmanlık duyup tövbe et, kabir azabı kullara küfür ve isyandan gelir.

(32)

13b 11 Güzellik bağı içinde oturan; ay yüzlü, gözleri tan yıldızı, gül yanaklı bir huri (ve) meleği (andıran) bir gönül çelen (güzel) gördüm.

14a 1 (O gönül çelen güzelin) kaşları mihrap yahut minber, gözleri Kevser pınarı, boyu servi ya da ardıç (gibidir), yürüyüşü keklik (sekmesi) misali hoştur.

14a 2 Yüzü bir parlak aydır, dudakları lale yahut mercandır, hoş sözlü ve tatlı dillidir; (ben) meftunu ve hayranı olmuşum.

14a 3 Gönül, dolunay misali güzel yüzüne (ve) benine kul oldu. Vuslata ne zaman erişeceğim? O hilekâr, gönlümü çaldı.

Yanına gittim, tam fırsatını bulup saygı gösterdiğim sırada o zeki düzenbaz, kirpik oklarını atıp göğsümü yaraladı.

14a 5 Onun aşkı (beni) harap, yüreğimi kebab etti; gözlerimi yaşa boğdu, (böylelikle) bu (aşk) sırrım açığa çıktı.

14a 6 Bu zavallı, azizlerin temiz ruhundan iltimas talep etmekte; yardım edin ey Hoca Hafız ile Şah Kasımü'l-Envâr!

14a 7 (Ey) dostlar, gözlerim yaş dökerse (ve) bazen yârin muhitinde (sokağında) göknar şarabı içerse ayıplamayınız.

14a (8,9) Ya Rab, Nevbetî daima sevgiliye kavuşmayı istemektedir; onun sokağında ölmek (benim için) altından ırmaklar akan cennet(e kavuşmak gibidir).

(33)

14a 10 (Ey) kardeşler, iman, Allah'ın kullara bir ihsanıdır! Buyurduğu emirleri ayakta tutmak, O'nun rızasını kazandırır.

14a 11 Eğer senden beş (katlı) İslam binasını sorarlarsa namaz, oruç, hac, zekât ve kelime-i şehadet getirmektir.

14b 1 Namaz ve orucu terk etmeyen, (düzenli biçimde) eda eden Müslümanlar, ebedî cennette cennet elbisesini giyecektir.

Buyurduğu emirleri yerine getirmeyenler inkârcı olurlar, kıyamet günü cehennem ateşinde yanmaları (onlar için) mukadder olur.

14b 3 Gece gündüz düzensiz olarak (ve) riya ile ibadetlerini yerine getirdiyse ceza olarak (kıldığı) namazları yüzüne vururlar.

14b 4 Ey Müslümanlar, işitin; ibadetlerinizi (ihlasla), riya karıştırmadan yerine getirin. (Böyle yapanlar), ödül olarak ebedî cennet hayatını elde edeceklerdir.

14b 5 Eğer sen akıllı isen bir kâmil pire bağlan, pirin kıyamet yolunda sana kılavuz olacaktır.

14b (6,7) Adın Nevbetî'dir, yardım (olarak yaptığın) işin daima zarar ve ziyandır; pirin yardımcın olacaktır, Kur'an oku, (o, ruhun) gıdasıdır.

(34)

14b 8 Hak Teâlâ bir yetimin gönlünü hoş edenin sekiz cennet(te) evini bayındır (hazır) eder.

(Allah, bir) müminin gönlünü inciten kimseyi tıpkı Semud ve Ad (kavimleri) gibi (helak) eder, kesin olarak inan!

Yüce Allah'ın rızasını (kazanmak) isteyen her gün komşusunu hoşnut edip mutlu etsin.

14b 11 Yüce Allah, iyilikler ve cömertlikler ile kulluk görevini yerine getirenlerin iki cihanda evini şen bayındır eder.

15a 1 Beş vekiit namaz ve oruç (ibadetlerini) terk eden, kendine eziyet edip cehennem ateşini bina eder.

Yüce Allah'ın riya ile ibadet eden kişileri kahredip ibadetlerini de geçersiz kılacak (olması) ne hayret verici bir durumdur.

Taat ve ibadetlerinin kabul olmasını isteyen kişi, geceleri inleye inleye ağlayarak Allah'a yalvarır.

15a (4,5) Nevbetî, gayret gösterip Allah'a (hakkıyla) kulluk et; Allah'tan ümidim çoktur, "Kulum" deyip beni anacaktır.

(35)

15a 6 Allah dostlarına inancı olan kimselere veliler iki cihanda dost olur.

15a 7 Karşına, önüne bir bela çıksa veliler geri çevirir, Allah'ın ihsanıyla buna güçleri vardır.

15a 8 Evliyaya samimi inancı olmayan kimselerin (konumu) iki cihanda hakirdir, kesin olarak inan!

15a 9 Eviyalara (dair) gönlünde inancı olayan bir kimsenin gönlünde imanı da yoktur, (böyle birinin) temiz olmadığını bil!

Ey dostlar, evliyaya iman haktır, bilin; lütuf, ihsan ve keramet velilerde vardır.

15a 11 Kişi, (bir) veliye canıgönülden mürit olsa iki dünyada onun yeri gülbahçesinin gülüdür.

15b 1 (Bir) kâmil mürşide mürit omayan kimsenin durumu mahşer gününde pek zordur.

15b (2,3) Evliyalar yolunda iyilik ve cömertlik yap; âciz Nevbetî, pirin sana yoldaş olacaktır.

(36)

15b 4 Sevgili; işve, naz ve cilce ile çıktı. Kaş yayı ile ben biçareyi avladı.

Ey dostlar, kirpik oku niçin yüreğimi yaralayıp ruh kuşumu mecalsiz bıraktı, (söyleyin) neyleyeyim?

Parlak ay (misali) yüzünü saçları ile gizleyip ben yetime merhem (olarak) itifat etmekten utandı.

15b 7 O acımasız ay (yüzlü), ayrılık ateşinde (beni öyle) yaktı ki ne ilacım ne huzurum var ne de sabırda kararlılık.

15b 8 Ey Rabbim, yalvarmamı yakarmamı kabul edip dileğimi yerine getir, ey Yaradan, birliğin hakkı için onu bana kolaylıkla nasip et!

15b 9 Ayrılık ateşi akşam sabah yakıp kül etti, aşk ateşi sırrımı aşikâr etti, neyleyeyim?

15b (10,11) Ey Nevbetî, bu dünyada nice günler (hep) sabırlı ol; O Bir ve Var, merhamet edip seni arzuna kavuşturur.

(37)

16a 1 Başında değerli taşlarla bezenmiş (bir) tâc; (sırtında), şan ve heybet yayı var. Kâfir askerlerinin İslam dini ile kavgası var.

Ahir zaman Mehdi'si işte bu bölgede çıksa (iyi olur zira) kâfirler topluluğunun Müslümanlar ile (bir) davası var.

16a 3 Bir kâfir beklenmedik bir anda içtenlikle Müslüman olsa ve o (Mehdi'ye) gönlündeki samimi (duygularla) boyun eğse...

Hakk'ın rahmet deryasının dalgalandığı her bir zaman, Allah'ın sığımlacak cenneti var, (diye O'nun tarafından) vade verildi.

16a (5,6) (Ey Allah'ım), âciz Nevbetî'ye iman cevherinden nasip et; (Nevbetî), ümitsiz olma (Allah'ın kullarına) merhamet edeceği(ne dair) iması (sözü) var.

(38)

16a 7 Ulular (veliler); Allah'ın dostları, Müslümanların kılavuzudur.

Ulular, kendilerine hizmet eden kişileri maksatlar(ın)a ulaştırırlar.

Ulular, kendilerine mürit olan kimselerin günah dertlerine dermandırlar.

16a 10 Ulular, (kendilerinin mezarlarını, türbelerini) bir defa tavaf eden günahkârların dahi (nefislerini) terbiye ederler.

16a 11 Ulular dergâhından (kapısından) ümitsiz olma zira (orası) umutsuzlar dergâhı değildir.

16b 1 Nevbetî, sen, uluların hoşnutluk (ve) memnuniyet (ile) yardımına gelmesi için (onların ruhuna) sürekli Kur'an oku.

(39)

16b 2 Boş yere tasalanmayınız can (sağ) oldukça cihan (dahi) elde edilir, kişinin vadesi henüz dolmamışsa (her) türlü aş ekmek (yiyecek) bulunur.

Gönül huzuru ile ibadet ve cömertlik yapan kimsenin başına nur yağıp (o kişi) kudret sahibi Allah'ın rahmeti(ni) kazanır.

16b 4 Kişinin (başına bir) sıkıntı gelse bu su testisi gibi parçalanır, su testisi (bir) bahane ile birden taşa çakılır.

Kendine yararlı görüp (başka) bir kişi (için) zarar dileme, başkasının kuyusunu kazan o çukura kendisi düşer.

Gönül huzuru ile Kur'an-ı Kerim'i tilavet et; (umulur ki o), karanlık mezarda şefkatli (bir) yoldaş olur.

16b (7,8) Nevbeti, (sen) Allah'ın rahmetinden ümitvar olmak istiyorsan O'nun yolunda cömertlik yap; (böyle yaparsan) cennet evleri(ni) elde edersin.

(40)

16b 9 (Bana) görünerek dostluk muhabbetini bina ettiniz, merhamet gösterip hazin gönlümü mutlu ettiniz.

16b 10 Sevgi ve vefa tavrını göstereceğize söz vererek lütufta bulunup ben biçareyi hoşnut ettiniz.

17a 1 Sözüünüzde duracağınızdan çok umutluydum (oysa) vefasızlık yaparak gönlümü kederlendirdiniz.

17a 2 Gonca misali yüreğimi oluk oluk kan eyleyip ben zavallıya (hiç) acımadan zulüm ve eziyet ettiniz.

17a (3,4) Bu dünyada vefasız maşukların tavrı işte böyledir; Nevbeti, sabredin çünkü (daha önce hiç) duyulmadık (bir) feryat ettiniz.

(41)

17a 5 Aziz biraderim, dünya tasası çekmeyiniz; aziz ömrün geçer, dünya kalır biliniz.

Bu ömür (denen) gül bahçesinin sonu (elbet) hazan olacaktır; siz, Allah'tan başkasına inanmayınız.

17a 7 Ey dostlar, hayat (için verilen) ömrü ganimet bil(in); özürsüz olarak namaz ve orucu terk etmeyin.

Dünya fanidir, hiç kimseye vefa göstermez; ahiret kaygısı duyarak (her işte) Allah rızasını gözetiniz.

Bu heva ve hevesten kendini vazgeçir, o kadar yıl yaşadım deyip (yaşadığınız uzun yıllara aldanıp ölümden) kuşku etmeyin.

17a (10,11) Nevbetî, ecel şerbeti sonunda sana (da) ulaştı; analar babalar (bu dünyadan) gitmiştir, (ben kalıcıyım demeyin) ahiret kaygısı çekiniz.

(42)

17b 1 (Ey) sevgili, o elmanız (yanağınız) birden gönlümü aldı; o ateş (gibi kıpkırmızı) elmanız güçsüz bedenimi yaktı.

Sabah vakti burnuma bir elma kokusu geldi; elmanız, biçarelere içki mahmurluğu yaşattı.

17b 3 O güzellik bağından (bir) elma sadaka (olarak) versen; kokusu pek fazla elmanız hiç eksilmez.

17b 4 Ey (güzellik ülkesinin) hükümdarı, ayrılık acısı çekenlere merhamet ve yardım et (zira sizin) kıpkırmızı elmanız (onlar için) sağlık ve mutluluktur!

17b 5 O aydınlık yüzünün (üstüne dökülen) kapkara saçların, (tıpkı) bulut misali, elma (gibi kıpkırmızı) yüzünüzün/yanaklarınızın görünmesine engel olur.⁶

Baki maşuk istersen sürekli taat eyle, o ay yüzlü fanidir, asla almayınız.

17b (7,8) Zavallı Nevbetî, ayrılık ateşinde yandı; kan dökücü elmanız (onu) her gün bin kez öldürür.

(43)

17b 9 İlkbahar mevsiminde gül gibi açılan kız, sümbül kâkülü misali her tarafa saçılan kız!

(Aşkın) zevkiyle şarap (içtim ve) şarabın içinde (senin) aksini gördüm: Salınarak yürüyen kız, güzellik bağında gözlerden uzakta oturmaktadır.

17b 11 Uğursuz rakiplerden ötürü yüzünü görmek (mümkün) olmadı; kız, bulutlar arasından görünen ay (gibi), saçlar arkasında gizlenmiş.

18a 1 Göz ucuyla bakınca kirpik okları fırladı, (oklarının) temreni sinemi yaralayıp (beni) mahvetti.

Ey dilber, kıpkırmızı gül misali dudaklarını, taze tomurcuğunun (ağzının) sadakası olarak bana bağışla!

18a 3 Henüz olgunlaşmamış, taze vücudunda iki meyve gördüm: Ya sallanan elma yahut iki nar.

18a 4 Kız ile sohbet edildiği vakit bikri çıkarsa, (kişi) yaşlılık zamanında ne hoş bir murada ermiş olur.

⁶ Beyitte Duhâ Suresi'ne telmih yapılmıştır.

18a 5 Güzel kız; vücudun yararınadır, her zaman rağbet edilendir. Kız ile sohbet etmek, dert eline (bütün dertlere) dermandır.

18a (6,7) Ey ay gibi güzel kız, merhamet et, gönlüme ateş düştü; Nevbetî, (senin) taze ve endamlı fidan vücuduna kıvrım kıvrım sarmaşık oldu.

(44)

18a 8 Köhne, vefasız dünya (insanlara) genç kız gibi görünür, kendini dost edineni kölesi yapar.

Yaban gülü gibi görünürdeki (geçici) bir güzelliştir, sonbahar rüzgârı estiği vakit ise o kızın yaşlılık (çağı) başlar, (güzelliği solar).

Ey cahil, ardı sıra dört bir yanı dolaşıp (dünya) ile dost olma; o, sana vefa göstermez, pişmanlık getirir!

18a 11 O vefasız ve yalan (dünya), kendisiyle arkadaş olanı hep aşığı yapar; kalbini (duygularını) darmadağın eder.

18b 1 O vefasız ve yalancı (dünya), hile ile insanı âciz bırakır (ve) nice gün sıkı arkadaş olur, (sakın) ona sırdaş, dost olmayın.

Ey dostlar, aklınız varsa ona (dünyaya) kanmayın; kendini genç (ve) güzel gösteren (ama gerçekte) çirkin yüzlü (bir) ihtiyardır.

Hak'tan özgesini, Allah'tan başkasını dost tutma; "ben, ben" diye kendine güvenenleri (kızın/dünyanın) yüzükoyun yere çaldığına Allah şahittir.

18b 4 Hırsı dünya olan; Allah'ı küstürecek, imanları yağmalayan şeytanı hoşnut edecektir.

18b (5,6) Nevbetî, (dünyaya) gönül verme, Allah'a kulluk et; sonunda cennette çokça (nimet, kız) nasip edecektir.

(45)

18b 7 O gönül çalıcı, kurnaz kız; ahu gözleri, güneş yüzü, hoş yürüyüşlü endamıyla ansızın gönlümü aldı.

Saçları sümbül, dudakları gül gibidir; sözleri şekerden lezzetli, hoş sohbet (bir) kızdır.

18b 9 (O) zalim kız, benim gibi yüz bin dilenciye kirpikleriyle ok yağmuruna tutarak hasretinde yakmıştır.

Her yönüyle hileci (olan) kız, ben zavallıya hiç acımadan bedenimi ayrılık ateşinde yakıp çöpe çevirdi.

18b 11 Ona inanıp onu arayıp her yere gitme (çünkü o) kız, vefa gösterip önünde hizmetkâr olmayacaktır.

19a 1 Kız gibi (çekici) görüp (de) fani dünyaya gönül verme, ok yağmuruna tutup seni yaralayacaktır.

19a (2,3) (Ey) Nevbetî, çaba gösterip (bu) dünyada kulluk görevlerini yerine getir, karşılığında (Allah) sana cennette çok sayıda huri nasip edecektir.

(46)

19a 4 Ey Allah'ım, ben her ne kadar kulluğuna layık olmasam da bu günahkâr kulunun feryadına yetişecek (olan) sensin.

Ömrümde bir kez olsun yalvarıp yakararak tövbe etmedim, geceleri ve gündüzleri (hep) meyhane yoluna heves ettim.

19a 6 Ey bağışlaması çok Allah, tüm asilerin günahlarını bağışlayacak sensin; ben günahkâr kulun, (senin) bağışlamandan ümitsiz değilim.

19a 7 Ey her şeye gücü yeten Allah, (böylesine) âciz ve çaresizken ben nasıl bir çare bulayım; sekiz (cennet) kapısı (ve insanları o kapıdan alıkoyacak) yüz bin yağmacı (şeytan) yarattın, (bu) abestir.

Ey Allah'ım, bu dünya bana sensiz (bir) kafes oldu; kullarına acıyıp (onları) kendinden habersiz eyleme!

Ey Allah'ım, Mustafa hakkı için günahlarımı bağışla; merhamet et, benim için senden başka feryatları işiten yoktur!

19a (10,11) Ey Padişah, tüm asi kullarına şifa ver; bağışla (zira) âciz kulun Nevbetî'nin nefesi (artık) daralmıştır (yani eceli yaklaşmıştır).

(47)

19b 1 Dilberim, dünyada senin kadar güzel kimse yoktur; (senin) ayrılık acını yaşayanlar arasında da benim gibi sana divane âşık yoktur!

Ey nazlı (sevgili), güzellik bahçesinde senin gibisini görmedim; (o bağın) hiçbir gülü (senin) gülen gonca (misali) dudağından güzel değildir.

19b 3 Gül yüzünü (görmenin) dayanılmaz arzusuyla zavallı bülbül gönlüm inleyip ağlıyor. Benim istediğim (gül), görünen (ortada, meydanda) bir gül değildir.

Güzellik bağından, güzel yüzünün sadakası (olarak) dudaklarından bir gonca versen (bir şey) eksilmez (zira dudaklarının goncası) gül ve lale değildir.

19b (5,6) Ömrüm boşa geçmiştir, sevgiliden vefa görmedim; bu dünyada hiçkimse Nevbetî kadar rezil (durumda) değildir.

(48)

19b 7 Zikir çekmeyen kişi Hak ile yakın olamaz, Hakk'ı anmadan uzak olması Hakk'a gizli kalmaz.

İsyana ve günaha bulanıp seher (vakitlerin)de örtülere sarınıp yattım, günahlarımın çokluğundan ötürü benim gönlüm şen değildir.

19b 9 Gözlerimden çiğ (hafif nemlenme) değil, pişmanlık yaşları dökerek ömrümde bir kez (olsun) yalvarıp yakarma (ile) tövbe etmedim.

Ey Allah'ım, eğer sen merhamet etmezsen derdime ilaç bulamam; bu benim perişan gönlüm bir an (olsun) kedersiz değildir!

19b 11 Ya Rab, nebiler hürmetine günahlarımı bağışla, bu dünyada hiç kimse benim gibi kederle dolu değildir.

20a 1 Ömrüm beyhude geçmiştir, ne yazık ki fark edemedim; ey Allah'ım, benim bedenim henüz ibadet için bükülmüş değildir!

20a (2,3) Ey gücü her şeye yeten Allah, âciz kulun Nevbetî'ye iman nasip et; (dünyadan yahut Sırat'tan) selametle geçmedikçe ben kulun gönül huzuruna kavuşamayacağım.

(49)

20a 4 Gönül alan (şeyh, pir), sabah vakti beni uykumdan uyandırmış, kula şeriat yolunu görünür kılmış.

Ben de hemen kalkıp taharet alıp (abdest alıp) namaz kıldım, onun ahretteki yerini göstermiş, bil.

20a 6 (Kim) Hak Teâlâ yolunda iyilik ve cömertlikte bulunursa (Allah) (o) kuluna cennette yüzünü (didarını) göstermeyi vaat etmiş.

20a 7 Namazı terk eden Hak yolundan çıkmış (ve) Allah'a isyan etmiş, kendini cehennem ateşine yılan çiyen etmiştir.

20a 8 Ne gariptir ki ibadetlerine riya karıştıran bir kimse yaptığı bütün ibadetleri berbat eylemiştir.

20a (9,10) Nevbetî, mahşer sabahında (ibadetlerinin) kabul olmasıyla hayli kazançlı çıkmak istiyorsan sen gayret gösterip ibadetlerine riya karıştırma.

(50)

20a 11 Yüce Allah yolunda aş veren bir kimseyi bütün düşmanları dost edinecek, ona kardeş olacaktır.

20b 1 Hem Allah, nebiler ve veliler hem de atası ve anası, hocalar, kardeşleri ve arkadaşları hoşnut olacaklardır.

Daima cömertlik yapan, cehenneme girmeyecektir; Yüce Allah (cömertliğinin) mükâfatını cennette bire on (misli) verecektir.

20b 3 Kimsesiz, zavallı yetimlere merhamet göstermeyen cimrileri (mahşer günü) sabahleyin cehennem ateşine talaş yapacaklar.

Kulluk görevlerini yerine getiren bir kişi cömertlikte de bulunursa (mahşer günü) sabahleyin huri kızları onu cennet içinde yakın arkadaş edinecekler.

20b 5 Nevbetî, bu dünyada kulluk görevlerini aralıksız yerine getir; Allah, uğruna baş koyanların günahlarını affeder.

(51)

20b 6 Ey Allah'ım, günahlarımı bağışlayıp beni kurtuluşa erdir; bütün müminleri de cehennem ateşinden koru!

- 20b 7** Rahmetin, sonu olmayan, uçsuz bucaksız bir denizdir; merhamet edersen rahmetin azalmayacaktır, (kullarını) kurtar!
- 20b 8** Ey çok cömert Allah, (sen) asi ve cefa edici kullarına Rahman ve Rahim'sin. Koruman ve emniyetin altında gözeterek (onları) beladan uzak tut!
- 20b 9** Ey Kerim, birliğinin hakkı (için) belaları defet; dert ve tasa eziyetinden bütün hatalardan koru!
- 21a 1** Küfür ülkesi dünyayı ele geçirdi, zulüm ve eziyet eyledi; nebiler hürmetine zulüm ve cefadan koru!
- Ey İlahi, âciz ve çaresizlere merhamet et; tüm müminleri de her türlü beladan koru!
- 21a 3** Ey Rahim, rahmetinle günahları bağışla; hatadan, gafletten ve şaşkınlığa düşürecek riyadan (müminleri) kurtar.
- Ya Rab, o lanetlenmiş Şeytan'ın fenalıklarından muhafaza et; tüm mümin kulları nefis ve hevadan koru!
- 21a (5,6)** Nevbeti, şimdi tövbe et (ve) her saat ağlayarak “Kulları kâfirlerden ve uğursuz utanmazlardan koru!” (diye Allah’a yalvar.)

(52)

- 21a 7** Namaz ve oruç kula farz oldu, bunları özürsüz olarak terk ederse borçlu kalır (kaza etmesi gerekir).
- 21a 8** Ey dost(lar), namazın dinin direği olduğunu (iyi) bil(in); farzlarını ve sünnetlerini terk etmeksizin (namazı) kılın!

21a 9 Müslümanlar, onu ayakta tutun (ikame edin); birkaç kelamını size arz edeyim:

21a 10 Namaz, kıyamet günü insanları Allah'a (bizzat) kendisi arz edecektir, bilin!

21a 11 Kıyamet günü (namazın yapacağı) bu kılavuzluktan (hem) Allah hem de Peygamber hoşnut olacaktır.

21b 1 Farz namazlarını ömründe hiç terk etmeyen kişiye Peygamber de şefa'at edecektir.

Terazinin ağırlığı da namazdır; farz (namazın) sevabı, ahiret (hesabını) kolaylaştırır.

21b 3 Farz (borcunu) ödeyen, kıldan ince kılıçtan keskin (Sırat'tan) yel gibi selametle geçer.

Yücelikle cennete girer, huriler kendilerini (ona) sunup (ona) sarılırlar.

21b (5,6) Nevbetî, sözünü kısa kes (ve) sen, her vakitte farz namazını eda et.

(53)

21b 7 Ah, âlim sohbetinde feyz olması ne iyidir; bu, Allah'ın lütfudur, şükret!

İmanın gereklerinden birisi (de) âlim sohbetidir, bereket olduğu için âlim sohbetinde her zaman bulun.

21b 9 Âlim sohbeti riyasız (bir) ibadettir, bil; işlediğin bütün günahlara kefare't olursa (feyz bu) olacaktır.

21b 10 (Bir) âlimin yüzüne ümitle bakarak (sohbetinde) bulunan kimse (feyz olarak) kuşkusuz ibadet sevabını elde eder.

21b 11 Hakk'ın rahmetinden umudun varsa geceleri uyanık ol; kişiye her seherde feyz (nasip) olması ne tatlıdır.

22a 1 Âciz Nevbetî, (bu) dünyada bir âlimi dost edin; (onun sohbeti) sen hayatta oldukça (feyziyle) günahına kefarete olacaktır.

(54)

22a 2 Ben biçareye iltifat etmiş (olarak) keşke sevgili, gönül alan kısa bir mektup, yazı gönderse.

Hiçbir gül, söz gülşeninin güllerinden güzel değildir; yârin (mektuptaki) tatlı sözü bir deste gül (ve) gül bahçesidir.

Ben, kirpiğimi kalem, gözyaşımı mürekkep yapıp ağlayarak yüzüme mektup yazıyorum.

22a 5 Ey saba, bu arzu-hâl mektubumu sevgiliye ulaştır. (Acaba) sevgili, (mektup olarak) tatlı sözlerinden bir gül gönderir mi ki?

Onun ahde vefasından ötürü ansızın bir mektubu gelse (ve) eğer (o) mektubun yüzünü görüp ölsem gözüm arkada kalmaz.

Ey Allah'ım, merhametini esirgemeyip sevgilinin gönlüne bir mektubu sal ki benim bu tutkun, âşık ahvalimi bilsin.

22a (8,9) Nevbetî, sen de sevgiliye (kendi) dilinden bir mektup gönder; yazdıklarını sevgili bilsin, ağyar bilmesin.

(55)

22a 10 (Ey) vaiz, biraz padişahımın niteliklerinden (söz et); adı, yiğitlerin şahıdır, biraz anlat!

22b 1 Velilerin cevheri, erenlerin rehberi, Müslümanların kılavuzudur; biraz (ondan) söz et!

Velilerin (en) şanlısı, Müslümanların yakın dostu (idi); gazi ve şehit oldu.

22b 3 Bir âşık, gül mevsiminde gül zevkiyle şarap içer; bülbül (gülün) şevkiyle ağlayıp inler.

22b 4 Muharrem ayı gelince hepiniz yas tutun. (Böyleleri) mahşer günü kaygı duymaz.

Bütün günahkârlar birden huzuruna gelirse müritlerle dost olun!

Padişahım, merhamet et; benim sığınağım (ve) mahşer günü şahidim sensin.

22b 7 (Ey) Arslan Han; merhamet edip müritlerinin yardımına yetiş, müşküllerini kolaylaştır!

Uygun zamanını bulursan, o anı ganimet bil; temiz şerbet iç!

22b (9,10) Günahkâr Nevbetî, merhametinden ümitvardır; mahşer günü (ona) dost olun!

(56)

22b 11 Ya Refî, Mustafa'nın hürmetine merhamet edip bu belaları (onun) ümmetinden defet!

23a 1 Ey her şeye gücü yeten Allah, tüm müminlere (tahkiki) iman nasip et; ey Refî, merhametinle günahlarımı bağışla!

23a 2 Ey Allah'ım iman servetimi sağlam (ve diri) tut; ey Refî, ben kulunu küfür ve isyandan koru!

23a 3 Ey her şeye gücü yeten Allah, bütün mümin kullarını kurtar; ey Refî, kâfirin küfründen Müslümanları muhafaza eyle!

Ey Refî, bütün müminlere hidayeti lütfeyle, kul(lar)ını sapkınlık yolundan koru!

23a 5 Ey ilahi, Mustafa hakkı (için) günahlarımı bağışla; ey Refî, kulları(n)ı kabir azabından muaf eyle!

23a (6,7) (Ey) Yaradan, zavallı Nevbetî'ye acı; ey Refî, dünya (geçim) sıkıntısı kaygısından (onu) kurtar!

(57)

23a 8 Dostlar, hakkınızı helal edin, artık gitmekteyiz, elveda! Aşk şehrine (doğru) yolculuğa çıkmaktayız, elveda!

Bu gariplik (zavallılık) şehrinde kaç gün misafir oldum; artık bu vefasız dünyadan gideriz, elveda!

Yol azığın hani diye sorarlarsa; hiç ibadet etmedim, zerre kadar iyiliğim ve cömertliğim yok, elveda!

23a 11 Münker-Nekir, “Rabbin kimdir, Nebin kimdir?” diye sorarlarsa verecek makul (bir) cevabım yok, ne derim? Elveda!

23b 1 Gece gündüz (hep) asilik yolunu seçtim; Hakk’a kulluk etmedim, ne yapacağım dostlar? Elveda!

Ey Rahim, hangi dil ile senin hamdını söyleyeceğim? Asilikten başka bir hediyem yoktur, elveda!

23b (3,4) Nevbetî, ecel kapına gelip iki yakandan tuttu; ey dostlar, hiç ilacım (kurtuluşum) yok, gidiyorum, elveda!

(58)

23b 5 Mekke'yi tavafa gideyim desem gücüm yok, uzaktır; ey dostlar, binmek için at(ım) ve eşeğim yok, yaya kaldım.

Bana yüzleşip tahkik geldi, nasıl (bir) çare bulayım; ey Allah'ım, merhamet edip ben kuluna güç kuvvet ver!

23b 7 Ey Allah'ım ben tövbe ettim, sen günah(lar)ımı affet; vefasız, acımasız dünya göğsüm üzerinde yara açtı.

23b 8 Gaflete kapılıp dünyanın vefasız olduğunu fark edemedim, vefasızlık edip gönlümü hasta (akılsız, şuursuz) etti.

Aklın varsa vefasız dünyaya gönül bağlama, (daima) şükret ki mahşer sabahında sorgun kolay olsun!

Yüce Allah yolunda iyilikler ve cömertlikler yaparsan mahşer sabahında sana Burak (ve) cennette bağ verir.

23b 11 Nevbetî, çaba gösterip (sürekli) Kur'an tilavet et; Allah günahlarını bağışlayıp mezarında mum yaktıracaktır.

(59)

24a 1 İyi bir amel işlemedim, boş yere geçti ömür, yazık; Yüce Allah katında boşa geçti ömür, yazık!

Hak emir (yasaklarından) habersiz olma, sen daima (güzel) ameller işle; Hak emirlerini bilmeden ömür boşa geçti, yazık!

24a 3 Hiçkimse benim gibi bir kere daha âleme rezil olmasın, ben kendi kendime zulmettim; ömür boşa geçti, yazık!

- 24a 4** Allah'tan sakınarak kendimi ibadete vermedim, bir kâmil mürşidin hizmetinde bulunmadım; ömür, tatarcık misali (alçakça, dğersiz) boşa geçti, yazık!
- 24a (5,6)** Nevbetî, bir nimet bulduğunda kanaat et; bir vakitler (içki) içerek ömür boşa geçti.

(60)

- 24a 7** Eğer Müslüman isen Peygamber şeraitine (sünnetine) aykırı davranma; şeriatini temiz tut; imanının ve dininin mahfazası, kını yap.
- 24a 8** Nebi'nin şeraitine (sünnetine) uygun amel işlemeyen bir kimse o amelinin taat (olarak) görse (bile) o, dine aykırı olacaktır.
- 24a 9** Anne babaların ve uluların kabirlerinin ziyaret edilmesinden, Allah da nebilere ve velileri de hoşnut olacaktır.

Sana kötülük yapan kişiye sen iyilik yap; kin ve düşmanlık gütme, kalbini temiz tut.

- 24a 11** Ey Allah'ım, eğer sen merhamet etmezsen elimden bir şey gelmez; benim ibadetim yoktur, işlediğim günahlar (ise) Kaf Dağı (kadar)dır.
- 24b 1** Ey Allah'ım; Arş, Kürsi, (Levh-i Mahfuz'un yazıldığı) İlâhi Kalem ve tüm melekler hürmetine bütün kullarının günahlarını bağışla!
- 24b (2,3)** Nevbetî, bu öğüdü sen kendine ver, eğer aklın varsa sözünü kısa kes, uzatma!

(61)

- 24b 4** Ne hata işledim de sevgiliden uzak düştüm? Gece gündüz sevgilinin sokağında (onu) görmenin özlemini çekiyorum.

- 24b 5** Ey dostlar, bu uzak (kalmanın) acısı beni öldürdü, (bu acıyı çekmektense) bir saat (onun) karşısında bulunup ölsem daha iyidir.
- 24b 6** Maksadım, yaşadıkça (onun) hizmetinde bulunmaktır (ancak) ne çare ki, alçak dünya beni (ondan) uzağa düşürdü.
- Gözden uzak olsa da (her an) gönlümde bulunmaktadır, bu aşk şarabı beni mestetti (ve) rakı içtim.
- 24b 8** (Sevgilinin) güzel yüzünü görmedikçe içki mahmurluğu geçmeyecek, (rüyetullah) dertliler(in)e kıyamet çölünde ayrılık (acısı) ve ah çekmek düşüyor.
- 24b 9** Sevgilime kan(lı) gözyaşından başka bir hediye bula(a)madım, gece günüz (onu) anarken göz(lerimden) âdeta (gözyaşı) bulağı aktı.
- 24b (10,11)** Ey Nevbetî, bu uzaklık (ayrılık) derdine sabret; ümitsiz olma, Allah merhamet edip (cemalini görecektir) kata yükselmen için) Burak verecektir.

(62)

- 25a 1** Haremden ansızın bir peri yanaklı (peri gibi güzel) çıktı, (beli) zünnarlı bir kâfir (sevgili) cilve yapıp gönlümü aldı.
- Bakışlarından (ötürü) sinemin üzerine aşk oku saplandı, okunun temreninden yaralı (cerrahlık) oldum.
- 25a 3** Ben (yârin) sokağında sabah akşam uykusuzluk çektiğimden (ve) cerahat derdinden bedenim nice gün güçsüz kaldı.
- 25a 4** Riyazet çekilmeden yârin vuslatına (Allah'a) erişilemeyeceğinden dolayı kaç gün (yârin) sokağında hakirlik çektim.

25a 5 Zavallı âciz kulun kulluk (tekke hizmet süresi) sona erse de (ben) diri oldukça huzurunda hizmetkârlık yapmak isterim.

Güzel yüzünün mumu arzusuyla pervane gibi yanıp kül olup ayrılık sebebiyle yârin sokağında (tekkede) ağlayıp inledim. (sokağını inleyip ağlama yeri belledim)

25a (7,8) Nevbetî, sen başına sarıklı şeriat tacını takıp yârin sokağında (tekkede) şükür zikri çek.

(63)

25a 9 Moğolistan'da (bir) kâfir ve zalim hanlık yapıyor⁷; vatandaşlar-ahali, gam ve elem çekmekten ne yapacaklarını bilemez durumdadır.

25a 10 Ey Kadir Allah, kullarının derdine derman bahşet; onların derdine senden başka derman olacak hiç kimse yok!

25a 11 Bu bölgede bütün zalimler rahat (içinde) yaşıyor, mümin halk zulüm ve baskı (altında) yardıma muhtaç (durumdadır).

25b 1 Sen cömertliğine Müslümanlara emniyet ver, kâfirler bu vilayeti viraneye çevirmektedir!

Ey Allah'ım, habibinin hürmetine (Müslümanları) kurtar; bu, Müslümanlar için güç, senin için kolaydır!

25b 3 Gaflet içinde yaşadığımdan ömrüm boşa geçmiştir, iyi (bir) amel işlemedim, yaptığım iş (yalnızca) cahillik.

25b 4 Merhamet edip ben asiye yardım et; sadakat ve ihlasla ibadet, hayalimdir!

⁷ Nevbetî'nin divanını tamamladığı yıl 1747 olduğuna göre burada sözü edilen han, 1727-1745 yılları arasında hüküm süren Cungan hanı Galdan Sereng olmalıdır. Bilindiği üzere Hocalar yani Apak Hoca'nın evlatları Cungan hanına dayanarak Doğu Türkistan bölgesini yönetmekte, Cungarların Uygurlara karşı giriştikleri yağma çapul benzeri saldırılara sessiz kalmaktaydılar.

25b 5 Merhametinle duamızı kabul eyle, malımız ve canımızı yoluna kurban edelim!

25b (6,7) Zavallı Nevbetî kuluna bir iltimas yapıver, kullarının gönlünü imanla doldur!

(64)

25b 8 İşte o günde benim gibi gönlü kırık biri daha olmayacak, günahımdan başka bir hediyem yok, eli boş varacağım.

“Allah’ın merhametinden ümit kesmeyin!”⁸ vaadinin hürmetine (beni) bağışla, günahlarımdan ötürü zayıf düştüm.

25b 10 Ey âlemlerin ilahı, tüm nebiler hürmetine, merhamet edip dar kabrimin karanlığını aydınlık eyle!

25b 11 Ey Allah’ım, mahşer sabahında merhamet edip kolay soru sorarak kullara ibadet yardımı lütfeyle!

26a 1 Nevbetî, ahiret sermayesini (henüz) biriktirmediğin (için) asla (dünyaya) gönül verme çünkü dünya (kaygısının) sonu yok.

(65)

26a 2 Sen akıllı isen ahret yolunu endişe et, dünyadan geçmeyince mal mülkten geçmenin imkânı yok(tur).

26a 3 Gece gündüz sürekli ibadet et, hayır ve bağışta bulun; Allah’ıma kulluk etmeden cenneti hak etmek yok(tur).

26a 4 Doğrulukla Hak yolunu istemeyen kimseleri dost edinmeyin zira (onların) kalbinde iman yok(tur).

⁸ Zümer Suresi 53. ayet

26a 5 Özürsüz olarak yalan söyleyen kişi mümin değildir; o kişi, yüzünde kanı olmayan bir Allah düşmanıdır.

Bir zahit, cimri ise cennete asla giremez; onu, tanesiz samandan farkı olmayan akılsız biri olarak gör!

26a 7 Bir fasık (da) cömertlik yaparsa cehenneme girmez; (onun) Yüce Allah ona merhamet etsin, (aksi takdirde) başka bir kurtuluşu yoktur.

Âlim olmasına karşın bilgisini uygulamaya geçirmeyen bir kişi, ruhsuz bir bedenden ibaret, avamdan biridir (cahildir).

26a (9,10) Nevbeti, sen boş yere ömrünü harcama; mahşer günü (hayırlı) ameli olmayanların derdinin çaresi (kurtuluşu) yoktur.

(66)

26b 1 Allah'a canıgönülden kulluk yapmak gerek, Yüce Allah'ın buyurduğu emir (ve yasakları) yerine getirmek gerekir.

26b 2 Yüce Allah'ın buyruğu, beş vakit namaz ve oruçtur, hac tavafını yerine getirip (sahip olunan) mal için (de) zekât vermek gerekir.

Allah'ın, erkek ve kadın biz kullarının hepsine buyruğudur; çaba gösterip farz ve sünnet(ler)i yerine getirmek gerekir.

26b 4 Günahlarından pişmanlık duyup bozulması imkânsız bir tövbe etmek (ve) her seher (vaktinde) zikir (çekip) şükretmek gerekir.

Aklın varsa (bir) kâmil mürşide intisap et, mürşit nasıl ise müritlerin de yine öyle olması gerekir.

26b 6 Sadakat ve içtenlikle mürşidine hizmet et; anne babayı, mürşidi ve hocayı hoşnut etmek gerekir.

- 26b (7,8)** Nevbetî, sen mürşidini ve hocanı hoşnut et; mürşit ve hocanın ruhu için hatim indirmek ve dua etmek gerekir.

(67)

- 26b 9** Ey Müslümanlar, o dilrûba beni öldürecek gibi, suçsuz yere ayrılık ateşinde yakıp öldürecek (köl edecek) gibi.

Göz ucuyla bakıp gönlümü yağmaladı, oku göğsüme saplanıp (bağrımda) öldürücü yara açtı.

- 26b 11** Ey dostlar, oku bağrımda bir yara açtı; derdime ilaç olmayıp öldürürcesine bana eziyet etti.

- 27a 1** Benim gibi yüz bin dilenciye ayrılık (ateşinde) yakıp hepsini aşkına öldürürcesine müptela etti.

- 27a 2** Kıvrım kıvrım saçlarını öldürecekmişcesine kement (gibi), boynuma geçirip sonunda (beni) evsiz barksız bir dilenciye çevirdi.

- 27a 3** (Mademki) arzun güldür, (o hâlde) diken(in verdiği) sıkıntıya sabretmeyi alışkanlık edin; Yüce Allah'ın merhameti yardımına gelecektir (Allah dileğini verecektir).

- 27a (4,5)** Nevbetî, Allah'ın takdiri nasıl olursa olsun O'ndan gelecek her türlü sıkıntıya rıza göster.

(68)

- 27a 6** Sürekli tasalanmak, halk kitlesinin alışkanlığı/örfü olmuştur, (tasalanma) sen diri oldukça Allah sana ekmek ve tuz verecektir.

- 27a 7** Alçak dünyanın düşkünleri, ahiret azabından habersizdir; gece gündüz iş(ler)i dünya (malı mülkü olduğu için) mahvoldular.

27a 8 Sen her zaman Hz. İsa'yı hatırla, parasızlıktan (paraya önem vermemekten ötürü) makamı dördüncü kat gök oldu.

27a 9 Âşığın aklı gece gündüz sevgilisindedir; işi sürekli odur, (tek) dileği sevgilinin yüzünü görebilmektir.

Aşk ehline bu (mal mülk) hevesler(in)den (hiç) söz etme; bu hevesler bir yana aşk ehli başka bir yana.

27a 11 Eğer bilgili isen aşk ehlinin arayıcısı ol (kâmil mürşit ara), hizmetinde bulunup ayağının altındaki tabanlık ol.

27b (1,2) Nevbetî, sen içinde bulunduğun duruma şükret, (Allah) sana ilim vermiştir, bundan daha fazla ne gerekir ki?

(69)

27b 3 Dilberim, benim senden başka bir sevgilim yok; benim söğüt misali endamın gibi bir başka servi endamlı (yürüyüşlü) sevgilim yok.

27b 4 Ey nazlı (güzel), senin gibi bir ay yüzlü (dünyaya bir) daha gelmeyecek; benim (senden başka) sözleri şekerden leziz, tatlı dillim yok.

Ey nazlı (güzel), ben çaresiz yetime merhamet et; senden başka bana şefkat gösterecek kimse hiçbir yerde yok.

27b 6 Güzel yüzünün mumunun arzusuyla pervane gibi dönüp durmaktan bu güçsüz bedenim yanıp kül oldu, (artık) benim kolum kanadım yok.

Eşiğine yaslanıp ölmek benim için ne (büyük bir) arzudur, aklım ve düşüncem (hep) sendedir, benim başkaca hayalim yok.

27b 8 Ben ahvalimi dile getirmek için şikâyetle bulundum; bul(a)madım, benim senden başka süvarim yok.

27b (9,10) Nevbetî, sen daima yârin eşiğinde (tekkesinde) bulun; benim, yaşadığım sürece (o) yârdan başka sevgilim olmayacak.

(70)

27b 11 Cebrail, Nebî'ye vahiy getirdiğinde, “Yüce Rab selam söyledi, melekler dua ettiler.” diye söyledi.

28a 1 Ey Resul, Yüce Allah ümmetine beş (vakit) namaz ve oruç ve hac ve zekâtı farz kıldı, bil!

Hakk'ın emirlerini terk etmeksizin sürekli yerine getiren kimse Firdevs cennetinde selsebil (çeşmesinden) içer.

28a 3 Azrail, namazı ve orucu kasten terk eden kimsenin canını bin eziyet ile alır.

28a 4 Cehenneme düşen (kişi) seksen (türlü) cezaya çarptırılacaktır; lokması zakkum, içeceği ise öldürücü zehir olur.

28a 5 Allah'tan sakınıp şarap içmeyen bir kimse Hak (rızası) için günahlardan iyice uzak durup sürekli ibadet etse

Kulundan Yüce Allah da Resul de razı olacaktır, (bu kulun) cennete gireceğine delil olarak ayet vardır.

28a 7 Rengârenk cennet kıyafeti giyip başına mücevherlerle süslü tac (takacaktır), huriler daima karşısında hizmete hazır bekleyeceklerdir.

Allah her kula çeşitli yiyecekler ikram edecektir; (orada) yaşlanmak, ölmek yoktur; sıkılma, uyuşukluk asla olmayacaktır.

28a 9 Yemekleri nurdan olacaktır, idrarı hiç olmayacaktır. Ne kadar yemek yese de asla ağır gelmeyecektir.

28a 10 Allah, davudi bir ezgi ile misafir edecek (ve) El-Vekîl, sonunda kullara cemalini gösterecektir.

28a 11 Cömertlik yapan bir fasık cehenneme girmez; Hak, günahlarını bağışlar; Rıdvan meleği kefil olur.

28b 1 Aklın varsa ibadetlerini yerine getirmenin yanı sıra cömertliği de huy edin (çünkü) ibadete düşkün bir kul, cimri ise cennete giremez.

İşlediğin günahlara bin pişmanlık ile yanıp seher vakitlerinde inleyip ağlayarak tövbe istiğfar et.

28b (3,4) (Ey) zavallı âciz Nevbetî, mahşer günü ne yapacaksın? Suçun ve isyanın pek çoktur, hayır ve ihsanda bulun!

(71)

28b 5 (Ey) mümin kul; seher vakti yatma, kalk, taharet al, kulluğunu kanıtla, Tanrı'ya ibadet et!

28b 6 Allah'tan başka ilah yoktur, Hak'tan başka tapılacak yoktur; bir saat (bile) gafil olma, zikir çekip ibadet et.

28b 7 Gece gündüz çaba gösterip aşk şarabını iç; dünyaya gönül verme, zevk ile ibadet et.

Günahlarının bağışlanması ve ahirette rahat etmek için her seher vakti, günahlarına dönmemek üzere tövbe et.

28b 9 Tam bir ihlasla geceleri ayakta olup gündüzleri oruçlu ol, Tanrı'dan uzak olma.

28b 10 Malını ve canını bu dünyada Hak yolunda harca; dünyayı dost edinme, tasa çekme, dileğin yerine gelecektir.

28b 11 Allah (aşkına) talip isen dünyayı boşa (dünyaya boş ver); dünyaya güvenme, cennetteki yerini bayındırlaştır.

29a 1 Gayret gösterip Hak yoluna talip ol, rağbet et; (bir) pire mürit ol, (mahşer) sabahı kılavuzun olacaktır.

29a (2,3) Ömrün gafletle, büyük günahlarla iç içe geçti. Nevbetî; gel, pişmanlık duyarak kendine öğüt ver!

(72)

29a 4 Ey mümin gel, seher vaktinde uyanıp taharet al; Allah’a kul isen vakit geçirmeden ibadet et!

Ey gafil, ecel gelmeden önce can sağlığını ganimet bil; Allah’a gece gündüz canıgönülünden ibadet et!

29a 6 Fena işlerden uzak durup asla kibre kapılma, seher vakitleri inleyip ağlayarak günahlarından pişmanlık duy.

Karanlık kabir azabından kurtulmayı diliyorsan peygamberlerin (ve) velilerin ruhları için Kur’an oku.

29a 8 Allah, nebiler ve veliler de hoşnut olup kıyamet günü şefaet edeceklerdir, sen orada rahat et.

29a 9 Ebedî cennetine girmeyi isteyen bir kimse ister bey ister adaletli hükümdar olsun, bu dünyada adaletle hükmetmelidir.

Günahların başında kişinin dünya malını (fazla) talep etmesi gelir; sen, Allah’ın verdiği şükredip kanaat getir!

29a 11 Allah’ım kuluna cenneti ve hurileri nasip ederse sen, entahur şarabını içip hurilerle baş başa kal.

29b 1 Nevbetî, sen, ebedî cenneti ve hurilerle gılmanları istersen elinden geldiği kadar da cömertlik yap.

(73)

29b 2 Ey gönül, nicedir kaygı ile yaşıyorsun, mert ol; vefasız dünya için ömrünü (boşa) geçiriyorsun, mert ol!

29b 3 Tatarcık misali (ahmakça) canıgönülden leş yığıyorsun, öldüğünde tüm malın (burada) kalır, mert ol.

Sen, burada (bu dünyada) Hak yolunda hayrı ve cömertliği mizaç edin; Allah ahirette bire (karşı) on verecek, mert ol!

29b 5 Er birader, aklın varsa sabah vakitlerinde uyanık ol; zevk alarak Hakk’a kulluk etmek için mert ol!

Çaba gösterip her seher vakti tövbe et, (Allah’a) yakar; Allah günahlarını bağışlayacaktır, mert ol.

29b 7 Can sağlığını ganimet bil, hayırlı ameller işle; Hz. Peygamber, (mahşer) sabahında şefaet eder, mert ol.

29b (8,9) (Ey) Nevbetî, her ne kadar günah yüklü olsan da ibadet et; ümitsiz olma, Allah merhamet eder, mert ol!

(74)

29b 10 Ey divane âşık, seni beklemekteyim, gel! Bu hazin gönlümü şenlendirmek üzere yiğitçe gel!

30a 1 O muhabbet şarabından bir kâse eline al; muhabbet kadehinden bir yudum içip sarhoş gel.

30a 2 Sevgilinin ateşinin zevkinden şiddetle susamışım; gel, lütfedip bana bir yudum şarap kadehi getir.

30a 3 (Ey) ağyâr, burada yâr olsun olmasın birlik kadehinden içmek üzere bir dem sarhoş gel.

Aşk şarabının keyfî ta kıyamete kadar kaybolmasın, yârin cemalinin şevkinin mumuna pervane (olarak) gel.

30a 5 Sadık (bir) âşıkısan kendini dehrîlerden soyutla; uğursuz rakiplerin vahşetinden korkma, yiğitçe gel.

30a (6,7) Nevbetî, mademki maksadın yârin cemaline kavuşmaktır, evliyalardan kabrini tavaf etmek üzere yiğitçe gel.

(75)

30a 8 Ey sakî, gül çağıdır, vakti ganimet bil; tan vakti olacaktır, tan vakti, bu günü ganimet bil.

İster bilin ister bilmeyin, sersemler bunu anlamaz; baştan ayağa tut (?), bize içki kadehi sun.

30a 10 Bağ içinde gülzarın gülleri arasında yâre kavuşma hoş gelir. Ağyar olsa da olmasa da sevgili ile sohbet et.

30a 11 Sevgiliden uzak olma, gama müptela olma; şah ol dilenci olma, kanaat köşesine çekil.

30b (1,2) Nevbetî, kavuşma vakti geçti, sevgiliden ayrılma vakti erişti; sevgili geçip öbür yana gitti, acele et, koş, bakın.

(76)

30b 3 Vücut şehrinden çıkıp dünyayı temaşaya geldim, Allah'ın fermanıyla su damlasından gizlice geldim.

30b 4 Allah'ın yardımları olduymuş önceki günde (elest bezmi?), Allah'a hamdolsun ki ben âciz aşk hanedanına geldim.

30b 5 Ya Rab, ahir zaman peygamberinin hürmeti hakkı için son nefesimde imanımı selamette tut (imanlı gitmeyi nasip eyle)!

Yarkent diyarından çıkıp, menzilleri aşp Sultan Satuk Buğra Han'ı ziyaret etmek üzere geldim.

30a 7 Padişahım, ben âciz kuluna merhamet edecektir diye ben, imamların yasını tutmak üzere bağrım kan geldim.

Ayrılık acısıyla derbeder olarak gece gündüz dört bir yana giderim, şehitlerden yardım gelecektir diyerek evsiz barksız (kalacak yerim olmadan) geldim.

30a 9 Ya Rab, ben zavallı âcizin hâline (bakıp) merhamet et, muradımı elde ederim diyerek hükümdarların şahına geldim.

Namazlarımı kazaya bırakarak kıldığımdan dolayı şeytanı memnun ettim; günahlarımın çirkinliğinden dolayı hazan yaprağı misali sararıp geldim.

30b 11 Nevbetî, cezbeyle kapıldığından kendinden geçmiş ve şuursuz biçimde yatmaktadır; kendimden habersizim bu dergâha ne zaman geldim?

(77)

31a 1 Yaşlılık çağımda ay gibi güzel bir genç tanıdım, kendi canıma (ruhuma) uyanık olmaktan uzaklaştım (kendimden geçtim).

31a 2 Bana bir aşına bigâne hem bigâne hor oldu (?), o vakitten itibaren ben birazcık sana aşına oldum.

31a 3 Delilik çölünde (gezdiğimi) söylemeyin, ne zamandan beridir onun aşkından dolayı öyle bir duruma düştüm ki neredeyse akıl servetinden oldum.

Ayrılık, yüzüme yüz tokat attı; ne yazık ki ayrılıktan ötürü kararan rüzgârıma karşı (bahtıma karşı) ne tuhaftır yüzü kara oldum.

31a 5 Hicran okları ile baştan ayağa (o kadar çok) yara içinde kaldım ki gül oklarının merhemi bedenimde kına yakılmış gibi durmaktadır.

Ey âşık, onun aşkı yüzünden bana ahiret yurdunu yaktıracaksın; iki kan dökücü göz ile bu davaya şahit oldum.

31a (7,8) Şarkıcının ezgisi eşliğinde meyhaneci çırağı önümde şarap tuttu ve bir irşat ile fena dünyasının sakini oldum.

(78)

31a 9 Ahiret azaplarından görülmedik bir gam getirmişim, her seher vakti gözlerimden damla (damla) yaş getirmişim.

İşlediğim günahlardan daima pişmanlık duyup nefsimi boyun eğerek kıyamette elem getirmişim.

31 11 Bu elif misali bedenim cehennem endişesinden dolayı nun harfine döndü. Günahlarım dolayısıyla boyumu iki büklüm hâle getirmişim.

31b 1 Ey ilahi, rahmetinle günahlarımı bağışla; dergâhına sığınarak af cömertliğini talep etmişim.

31b 2 Ey kudret sahibi Allah, kullarına ibadet yardımı lütfeyle; kulluğumu göstermek için eğilip secdeye başımı koymuşum.

31b (3,4) Ey Allah'ım, Nevbetî, merhametinden umutludur; ben günahkâr, (senin) birliğine işaret için kalem getirmişim.

(79)

31b 5 Bu fani âleme gelip gezdim dolaştım, ben dört yaşında ilim almak için yolculuk yaptım.

Bu dinî ilimleri tahsil yolunda şaşırdım kaldım, bir rehber bulamadığım için kendimi perişan ettim.

31b 7 Ve bir yardım bulup üstat huzuruna geldim, ilim tahsili için birkaç yer seçtim.

Bana yaptığı lütuf için Allah'ıma yüz (kere) şükür (olsun), bir zerre ilim tahsil yapıp kazançlı çıktım (yararlandım).

31b 9 Düşman askeri bana her kastettiğinde ayetleri ve hadisleri kendime siper ettim.

Nerede anlayışlı (hoşgörülü) bir âlim bulsam ben, bir müddet onun meclisinde bulundum.

31b 11 Bana dinî ilimleri okutan âlimi ben üstat kabul edip âdeta babam gördüm.

32a 1 Bu dinî ilimler, din ve millet ağacıdır; birkaç tatlı seçkin kelimeyi meyve ettim.

32a (2,3) (Ey) âciz Nevbetî, boş yere çok konuşma; ben, Nebi'nin ilkelerinden başkasını özetledim (önemsiz gördüm).

(80)

32a 4 Yârin dört bağından bir deste gül getirmişim, aşk ve muhabbet badesi, (bir) kâse) şarap getirmişim.

32a 7 Aşk ve muhabbet şarabından içince gözlerimden birden damla damla nem, gözyaşları getirmişim.

32a 6 Aşk ve muhabbet şarabının keyfinden cezbeyle kapılıp kul olarak başımı şükür secdesine getirmişim.

Evimi barkımı yâr uğrunda bağışlasam ve yârim bu bağışımı kabulü etse bu, benim iltimasım olacaktır.

32a (8,9) (Ey) Nevbetî, (sen) Hz. Muhammed’e ümmet olduğun için Allah’a şükret; (bunu) ganimet fırsatı bil, Resul’ün hatmini (mührünü) getirmişim.

(81)

32a 10 O yalancı sevgilim, geleceğim diye söz verip gelmedi; salınarak yürüyen servim vefalı olacağına söz verip (sözünde) durmadı.

32a 11 Sevgilinin hicran belasına yakalandığımdan canım da aşk ve ayrılık ateşinde yanıp tutuşmaktadır.

32b 1 Ah, keşke bulunduğu yeri bilseydim! Ey güzeller şahım, ben seni arasam nereden bulurum?

Merhamet edip ben kuluna bir kez baksan ne olur; ey güzeller şahım, benim gibi (bir) kul sana (hiç) gerekmez mi?

32b 3 Her gün yolunun üzerinde “Sevgili gelecek.” diye seni gözlemekteyim; ansızın gelirse (de) canımı misafirime feda eylesem.

32b 4 Ey Allah’ım, habibinin hürmetine kulunu kendine ulaştır, son nefesimde imanımı yol arkadaşı eyle!

32b 5 Eğer (gerçek bir) âşıkısan maşuk cefasına tahmmül et; ola ki mertlerin şahı (sevgilim), hazin gönlümü şenlendirir.

32b (6,7) Nevbetî, sen gel, mecazi sevgiliye gönül verme; eyvah, ömrüm fani sevgili uğrunda geçmiştir, akılsız başım (faydasız canım)!

(82)

32b 8 Aradım (ancak) dünyada senin gibi bir şehsüvar bulamadım, yeryüzünde (insanlar arasında) müşfik ve dert arkadaşı bir sevgili bulamadım.

Ey nazlı sevgili, dünyaya senin gibi bir ay yüzlü gelmeyecek, gülen gonca (misali) dudaklarından (daha güzel) bir yanaklı bulamadım.

Nasıl bir ilaç bulayım, benim gönlüm sana meftundur; parlak güneşi andıran yüzün gibi bir lale bahçesi bulamadım.

32b 11 Dilberim, sokağından daha güzel bir mekân bulamadım; acıyıp beni bir saat (olsun) kendine ulaştır!

33a (1,2) Nevbetî, sokağında gece gündüz müptela oldu; bu dünyada senden başka gam giderici dert ortağı bulamadım.

(83)

33a 3 Sabah akşam gözlerimden yaş dökerek dua edeyim, yalvarma yakarma ile Allah’a ibadet edeyim.

Allah merhamet edip kula (bana) yardım etse (de) gönül huzuru ile Rabbena zikri çeksem.

33a 5 Ayların tamamı geçip muharrem ayı girdiğinde ben (türbesini) tavaf etmek üzere Hz. Hüseyin’in ziyaretine niyetleneyim.

33a 6 Ben ansızın kırık mezarına ulaşsam, sema ve devran zikri ile yas tutup haykırayım.

Âciz kuluna velilerin manevi yardımını olursa iki cihanın bütün ihtiyaçlarını göreyim.

33a 8 Seher vakti ağlayarak yapılan tövbe her zaman makbuldür, dönölmez tövbe edip kendimi huzura erdireyim.

33a (9,10) Peygamber ümmetisin, İmam (Hz. Hüseyin) için yas tut; Nevbeti, onun yolunda canımı feda eyleyeyim.

(84)

33a 11 Cimri, az bir para için aziz can ile imandan geçer; cimrinin dinle, Kur'an'la ne işi olur!

33b 1 Cömertler her gün nimetlerini yiyip şükrederler, ahirette hurileri ve gılmanları cömertlere verirler.

Bu dünyada çokça gümüş ve altın cimrilere verilmiştir; ahmak cimri (cahilliğinden ötürü) yemeden içmeden birlik âleminden dünya malını mülkünü biriktirir.

33b 3 Cömertlik yapanlar, her gün insanların hayır duasını alırlar, yapmış oldukları iyilikler güzellikler ve bağışlardan ötürü (Allah'ın) ebedi cennetine girerler.

Cimriler çokça ibadet eden kullardan olsalar bile cennet yüzü göremezler, kıyamet günü(ne dek) karanlık kabir azabından kurtulamazlar.

33b (5,6) Nevbeti, (sen) de elinden geldiğince iyilik, güzellik ve bağışta bulun; (O'nun) azabından kurtulacağına dair Rahman'dan ümidim var.

(85)

33b 7 Ey Allah'ım merhamet et, yüzü kara bir kulum; ben, nefsinin esiri olarak gaflet içinde yaşayan, (sevgilinin) sokağında bir müptelayım.

İbadeti terk edip her an nefsimin sokağında (şeytanın emrinde) koşturarak putperestler gibi sürekli günaha batmış durumdayım.

33b 9 Ya Rab, seher vakitlerinde uyanıp tövbe ile yakarıшта bulunmadım; ben, cahillik (hastalığından dolayı) sararıp ömrü mahvolmuş biriyim.

“Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!”⁹ dedin, ayetin bir vaattir; ey Allah'ım, (ayetine) itimat ediyorum (ve) hükmünden (çok) memnunum.

33b 11 (Sürekli) salih amel işleyenler emniyete kavuşup son nefeslerinde imanlı giderlerken ben, karanlık mezarda âciz, (kabir azabına) tutkun ve mahkûm (öylece kalacağım).

34a 1 O günlerin endişesini taşıyarak cömertliği huy edin; ey Allah'ım, merhametine inanmaya devam edeceğim.

Namazı ve orucu eda etmeyip terk eden Müslümanlar, ebedî azaba mahkûm olduklarını söylesinler (bilsinler).

34a 3 Bu sözlerden kuşku duymayın, (işlediğiniz) kusurlarınızdan dolayı tövbe edin; Allah'ın bu hususta gelen ayetine ben şahidim.

Bir kimse ayet ve hadislerin anlamını işitip de onları hayata geçirmezse binbir pişmanlık içinde ağlayarak “Ben ne hayırsız, utanmaz biriyim!” diyecektir.

34a (5,6) Ey âciz Nevbetî, namazı ve orucu terk etme. Zaten ben, şairler katında; değersiz, döküntü, artık şeyleri toplayan bir dilenciyim.

⁹ Kur'an-ı Kerim, Zümer Suresi, 53. ayet

(86)

34a 7 Ey Allah'ım, yâr merhamet edip bugün gelecek mi? Kederli gönlümü mutlu etmeye o gönül çalan (sevgili) gelecek mi?

Nice yıldır o vaadine inancımı sürdürüyorum, verdiği o söze sadık kalarak gamlanmış durumda gelecek mi?

34a 9 Ayrılık ıstırapıyla gece gündüz inleyen bir divane oldum, benim hâlimi sormaya (o) hilekâr gelecek mi?

Bugün hiç beklenmedik biçimde bir müjde olarak o mihriban (sevgili) gelse bir misafîrhane olan hüznü gönlüme uçup gelir mi?

34a 11 Dünyaya onun gibi bir peri yüzlü güzel asla gelmeyecek, onun yüzünün güzelliğine denk bir gül bahçesi gülü (güzel) gelir mi?

34b 1 O vefasız (sevgili) benim perişan hâllerimi ve bu zavallı Nevbetî gibi bir ağlayıp inleme müptelası (olmadığını) bilseydi gelir mi?

(87)

34b 2 Ey saba, haber ver, o şehsüvarım geldi mi? Lütfedip hâlimi sormaya hemdiyarım (hemşehrim) geldi mi?

Gamlı gönül, sevgilimin her gelişinde sükûnet bulur; hasta gönlümü iyileştirmeye o şehsüvarım geldi mi?

34b 4 Ansızın geliverse âdeta bahar nevsimi gelmiş gibi olacaktır çünkü gül yanaklım, gelincik misali açılmıştır; geldi mi?

34b 5 Bedenim, ayrılık vaktinde yanıp tutuştu, neyleyim? Sevgilimin gelmesi derdime derman olacaktır, geldi mi?

34b 6 Sevgilime kavuşup dudaklarının tatlı şarabından içerek gönlümün arzusunu yerine getirsem! Hemdiyarım geldi mi?

34b 7 Aşk ve muhabbet şarabı beni öyle mest etti ki şeker dilli papağanım, mahmur gözlüm geldi mi?

34b (8,9) Ey Nevbetî, sevgiliyi içtenlikle ile arayıp sor; (artık) sabrım ve tahammülüm kalmadı, gönlü yaralım geldi mi?

(88)

34b 10 Uluların kabrinde ulular vardır, bütün ulus halkına ulular dosttur.

35a 1 Onlara gönülden inananların kıyamet günündeki makamı, gül bahçesinin gülüdür.

Ulular, kendilerinin kabirlerini tavaf ederek ziyaret eden kimsenin birçok sıkıntısına çare olurlar.

35a 3 Ulular, kendilerine mürit olup sürekli hizmet eden kimseleri mahşer sabahında kollarlar.

Velilere sadakat göstermeyen (gönülden inanmayan) kişi inkârcı olur, tüm nebiler ve veliler (ondan) rahatsız olur.

35a 5 Eğer bir kimse (ululara) kin ve düşmanlık duyarsa mürtet olur; Allah'ın lanetine uğrar, (ahiretteki) yeri cehennem ateşi olur.

Velilerin ruhları için sürekli Kur'an oku, Allah'ım lütfederse hasleti (sevabı) çokça olur.

35a 7 Velilerin ruhları için adak adayıp dua eden kişinin karşılaştığı tüm güçlükler kolaylaşır (ve o kişi) varlıklı, kudretli olur.

35a (8,9) Ey Nevbetî, uluların ruhları için Kur'an'ı hatmet; iki cihanda yardımına koşup sana dost olacaklardır.

(89)

35a 10 Kişi şariat ilmine daima dost olmaz mı? Bu ulular bütün ulus halkına dost olurlar.

35a 11 Gece gündüz her an Allah'a kulluk et, Kur'an okuyan kimsenin sevabı çok fazla olur.

35b 1 (Allah'ın) aziz kıldığı kulunu bu dünyada (kimse) hor göremez, (Allah'ım) eğer sen (bir kulu) alçaltırsan o, her nereye gitse hakir olur.

Ey Allah'ım, eğer sen merhametinle nazar edersen yeryüzü, dağ taş o kula gül bahçesi olur.

35b 3 Allah, nebiler ve veliler; zihnini Hakk'ı düşünmekle/anmakla meşgul eden kimseye hayırlı dostlar olurlar.

(Bir kul), ibadetlerini yerine getirir ve cömertlik yaparsa Allah hoşnut olur ve onun ödülü, ebedî cennette Allah'ın cemalini görmektir.

35b 5 Pişmanlık duymaksızın büyük günahlarla iç içe yaşayan bir beynamaz bir de cimri olursa Allah'ı, nebileri ve velileri incitip küstürmüş olur.

Pişmanlık duyarak yakarış ile tövbe etmeyen kimsenin kıyamet günündeki durumu çok zor olacaktır.

35b (7,8) Nevbetî, bu dünyada şariat ilmiyle amel et; (ahirette) Allah (seni) bağışlar, mübarek (şariat) ilmi de himaye eder.

(90)

- 35b 9** Ey akıl sahibi kul, sen ruhunla Allah de; Hak yolunda kâmil isen ruhunla Allah de.
- 35b 10** Aralıksız Allah'ı an, din evini abat et, gamlı gönlü neşelendir, ruhunla Allah de.
- 35b 11** Kulluğuna güven (yerine getirmeye niyetlen), kendini mümin sezin, say; dertli gönlü de ekleyip ruhun ile Allah de.
- 36a 1** Yaz kış daima beş vakit namaz (borcunu) ödeyerek ömrünü geçir; Allah'a sırdaş ol, ruhunla Allah de.
- Çokça zikreden olup zikret, çokça şükreden olup şükret; ahireti derinden düşünüp ruhunla Allah de.
- 36a 3** Sen daima ahiret endişesi taşı, cömertliği huy edin; gönlünü âdeta bir şişe yap, ruhunla Allah de.
- İşlediğin günahlardan pişmanlık duyup günahlarını reddederek yakarış ile tövbe et; seherlerde kalkıp yalvar, ruhunla Allah de.
- 36a 5** Senden öncekiler hani? Toprağın koynuna girdi hepsi; mademki böyle, artık günahı terk et, ruhunla Allah de.
- Her anında zikir çek, kabir hazırlığını tasa et; Hak yoluna adım at, ruhunla Allah de.
- 36a 7** İbadetlerin kabul olursa Resul de hoşnut olacaktır; (seni) o (taatlar), sıratı geç(ir)ecektir, bil; ruhunla Allah de.
- 36a 8** Ey Nevbetî, mert ol ve aşk ateşine pervane ol; Hak yolunda kendinden geçip ruhunla Allah de.

(91)

- 36a 9** Ey Allah'ım, dostları davacılardan (rakiplerden) uzak tut; kendi zikrin ile gönlümüzü müptela et!
- 36a 10** Biz asileri seni anmaktan alıkoyma, aşk kadehini sunup (bizi) kendine aşına et!
- 36b 1** Dilimizi daima zikir ile meşgul et, ibadet konusunda yardım edip gönlümüzü aydınlat!
- 36b 2** Bütün âciz kullarını sapıklık yolundan koru; ey Allah'ım, lütfedip beş vakit namazı (kullarına) kılavuz et!
- Ya Rab, Tâhâ Suresi'nin hakkı ve hürmeti için günahlarımı bağışla; kula "üzerine istiva ettiğin Arş"¹⁰ yakınlığını bahşet!
- 36b 4** Ey Allah'ım, kulların hepsine sen yardım ederek (onları) rahmetine layık kıl ve velilere mürit eyle!
- Ya Rab, Müslümanların dualarını kabul edip o din düşmanı kadim Şeytan'ı (Müslümanlardan) uzak tut ve yok eyle!
- 36b 6** Ey Allah'ım, dostlar(ın)ı sığınağında daima koru; ilahi rahmetinle garipleri çağır!
- (Ey) saba, ben çaresiz iyimserin selamımı ilet; özledim, selamla birlikte övgü ve dua da söyle!
- 36b 8** Bütün dünyayı aradım ama derdime derman asla bulamadım; padişahım, dergâhına gelmişim, (derdime) bir çare bul!
- 36b (9,10)** Nevbetî, gel; sen artık padişahımın müridisin, tekke eşiğinin toprağını gözüne sürme yap!

¹⁰ Bu mısırada Taha Suresi'nin 5. ayetine telmih vardır: *Rahman olan Allah, Arş'a istivâ etmiştir.*

(92)

36b 11 O sevgili dilber benim gönlümü aldı; ben, ay yüzünün mumuna bir pervane oldum.

37a 1 Bu bedenim, (onun) aşkının ateşinin sıcaklığından zayıf düştü; dostlar, ben bir divane olursam kınamayınız.

Kolum kanadım ateşte yanmıştır, ayrılık acısından ölsem ne güzel! O ay yüzlü güzel keşke bana arkadaş/dost olsa.

37a 3 Ey dostlar, aşkı sevdası başıma düşmüştür; (sevgiliye) kavuşmaktan mahrum olduğundan gönül evim bir yıkıntıdır.

37a 4 Ey sevgili, bu dertli gönlümü bir imaret kabul edip güzel yüzünün harmanından bir dane sadaka lütfeyle!

Ah, (insanın) sevdiği ile çok yakın arkadaş olması ne güzeldir; yâr ile birlikte olmayınca cennet bile bir sıkıntı mekânı olur.

37a (6,7) Nevbetî, sevgilinin cemaline (güzel yüzüne) kavuşmayı arzulamaktadır; sadık dost benim, ben bir yabancı değilim.

(93)

37a 8 Gönlünü birleştirmeye misafir gelse şaşmamak gerekir, ansızın gelirse kuluna Allah'ın lütfudur.

Hoş bir vakit olsa; (gönül), misafirin önüne hazırlanan şeyleri koysa! Cihan şahı, hazırlanan şeyleri yiyip “İlahi, şükürler olsun.” dese.

37a 10 Yemeğin verdiği güçle kul dil zikrine başlarsa Allah, peygamberler ve veliler de hoşnut olurlar.

37a 11 Bu misafirin hatrı hoşnut olup birden dua ederse Allah “(İstediğinin) on katını veririm.” diye vaatte bulunmuştur.

37b 1 Ve eğer misafirin pek çok hasleti var ise Allah’ım ansızın gelebilecek belaları ondan uzak tutar.

Melekler, Allah’tan onun günahlarının bağışlanmasını diler; kıyamet çölünde başına nurdan gölgelik gelse!

37b (3,4) Nevbeti, evine misafir gelirse sen de güzelce ağırla; orada (hesap günü) amellerin ağır gelirse Allah’ım (günahların için) merhamet edecektir.

(94)

37b 5 Ansızın eşsiz görünümü bambaşka bir ay yüzlü güzel göründü, gelincik misali açıldığında gül yanağı başkacadır.

37b 6 İki baygın bakışlı, hafif şaşı gözü gönül kuşumu avladı; beni tutkun eden, zihnime nakşolmuş görünümü başkacadır.

Kaş yayını kurup aralıksız olarak kirpik oklarını fırlattı; okları (vücuduma) isabet etti (ve) durumumu başkaca etti.

37b 8 (Ey) dostlar, nasıl ilaç bulayım, derdi beni öldürdü; bütün dertler bir yana okun açtığı yara başkaca.

Ay gibi parlak yüzünü gizleyip (bir yere) yaslanmış, sevgilinin ejderhayı andıran iki zülfü başkaca.

37b 10 İnatçı rakipler senin güzelliğini seyretmeye bırakmazlar, iki saf asker dizilmiştir, yüz bini başkaca.

37b 11 Ben bir süredir onun cemalini görmek için yolunu gözlemekteyim; merhamet eder diye başkaca şekilde ağlayıp inliyorum.

38a 1 Dünyaya öylesi nazlı bir düzenbaz gelmez; (o), başkaca bir acımasız, insan avcısı zalimdir.

38a (2,3) Gece gündüz güzel yüzünün arzusıyla harap oldum; keşke sevgilisi, bu Nevbetî'ye başkaca olsa (davransa).

(95)

38a 4 Eyvah, ben yine bir gönül kapan (güzele) tutuldum; ay yüzlü, ahu gözlü, kaşı kara (bir güzele) bağlandım.

Ne belalı yâr idi, beni ateşinde yaktı; hiç kimse benim gibi belaya müptela olmasın.

38a 6 Ey Allah'ım, aşk ateşini sevgilinin gönlüne düşür; dilim daima şükür ve sena ile meşgul olacaktır.

38a 7 Ey dostlar, bu dünya kendini (bir) gelin (gibi) göstermektedir ancak ben, (bu) hilekâr, çirkin yaşlı kadına müptela olmayacağım.

38a 8 Ey gücü her şeye yeten Allah, alçak dünyanın sevgisini gönlümden çıkar; zihnim ve düşüncem (yalnızca) sendedir, ebedî yurda tutkundur.

Merhamet edip beni koruman ve emniyetin altına al, zavallı kulunu o vefasıza müptela etme.

38a (10,11) (Nevbetî), akıllı isen dünyaya asla güvenme, cefa kaynağı olan dünya hayatına fazla güvenme ve müptela olma!

(96)

38b 1 Ah, o ululara müptela bir hizmetçi oldum; o peygamberlere bağlı ve ümmet ol, (bunun için de) şükret!

- 38b 2** Çünkü bütün peygamberlerin hak üzere olduğunu bilirim; o haşır gününün şefaatchisi (olan) kılavuza tutkunum.
- 38b 3** Ayrıca evladına ve ashabına da tam anlamıyla inanıyorum ve (ey) dostlar, ben (Hz. Peygamber'in) dört safalı dostuna tutkunum.
- İşledikleri tüm günahlar, asileri (cehennem ateşinde) yaktıracağı için (bir) deva olan şefaate bağımlı hâldeyiz.
- 38b 5** Ya Resulallah, eğer acıyıp şefaet etmezsen günahlarımızdan ötürü belaya (azaba) tutulduk kaldık demektir!
- Ey Celal Sahibi'nin habibi, böylesi bir azaptan (bizleri) kurtar (yoksa) cefa ocağı cehennemde ebedî olarak kalacağız!
- 38b (7,8)** Umutsuz olma, şefaet, sonsuz bir denizdir; Nevbetî, Peygamber'e sadakatle tutkun ol!

(97)

- 38b 9** Yârim, İsm-i A'zam (duasını) okuyup hile yaptı, aşk ateşi parlayıp gönlümü cilaladı.
- 38b 10** Hiçbir su ile sönmeyen ne belalı bir ateştir, gözyaşımı dökünce gönlüme macera kıldı.
- 38b 11** Şimdi ne yapayım ne edeyim, sular içine gark olup kaldım; tufan belası gönül gemisini parçaladı.
- 39a 1** O aşk kâfiri beni her gün öldürecek gibidir; bana merhamet etmemekte, her gün başıma bela sarmaktadır.

39a 2 Ne sabır ne takat ne de bir anlık dinlenme, benim için yoktur; velayet sahipleri, merhamet edip maslahatı (huzura nasıl kavuşacağımı) söyleyiniz.

39a 3 Şimşir kaşı ile beni her gün katleder, (bu açtığı) yaralar, esirlik acısı misali başıma bela oldu.

39a (4,5) Ey Nevbetî, sadakat ve ihlas ile ibadet et; Tanrı'yı bir bil ve kalbi kara olma (temiz kalpli ol)!

(98)

39a 6 Bu dünyada ayrılık yarasından daha kötü bir bela asla olamaz; ya Rab, beni böyle bir belaya müptela etme!

Fani dünya, ahiret tarlasının tohumudur; ibadet ve taatta bulun, çokça hayır işle ve ihsanda bulun.

39a 8 Yüce Allah ahirette sana merhamet edecektir; günah işlemekten kaçın, çokça ibadet et, taatta bulun.

Sen, hayatta olmayı ganimet bil, (bir gün) ölüm ulaşacak; bu dünyada ana baba ve hala kalmayacak.

39a 10 Bağın, köşkün ve sarayından sana hiçbir kazanç kalmayacak; en sonunda gülistan meydanları baştan ayağa viran olur.

39a 11 Suçun ve isyanın için daima tövbe istiğfar et; hey, gönlünü bu gelip geçici dünyaya verme!

39b (1,2) (Ey) Nevbetî, sen her zaman Allah zikriyle meşgul ol; yârin parlak yüzü gönlüne cila verecektir.

(99)

39b 3 Haremden ansızın cilve ederek bir dilber çıktı, cihana bir alev düştü, ya Güneş ya da Müşteri Yıldızı’dır.

Ben hemen koşup yanına vardım ve ona baktım, huri gibi bir kız, parlak bir ay misali göründü.

39b 5 Ben, “Ey nazlı güzel, ölene dek senin kölen olayım. Sen de acıyıp bana yâr ve arkadaş ol!” dedim.

O put gibi güzel, nazik (bir) şive ve işve ile: “Bu, asla uygun olmaz; sen beşersin, ben periyim.” dedi.

39b 7 “Ey nazenin, seni daha önceden görmemiştim. Bir saatliğine dost olalım, merhamet edip beri gel.”

Gülerek şöyle der vefasız insanoğlu: “Boş yere çok konuşma, şimdi gözümden kaybol (öteye git)!”

39b (9,10) Nevbetî, çaba gösterip sürekli ibadet ve taat et; bir Peygamber mahşer sabahında şefaet edecek.

(100)

39b 11 Ey gönül çalan, güzel yüzünü görebilmek maksadıyla dört bir yanı geziyorum; vuslatına erişmek için Tanrı’dan sürekli seni sormaktayım.

40a 1 Nice yıldır o ahbine inancımı bağlamışken rakipler, hayalini değiştirme, demektedir.

40a 2 Dilerim, Allah’ım (seni) sonbahar rüzgârından korusun ve afiyet bahçesinde o taze fidanını daima zinde kılsın. (Geçen zamanın, senin o diri ve genç güzelliğini hiç solduramamasını Allah’tan dilerim.)

40a 3 Allah'ın katında yapılan iş Allah indinde zayı olmaz, seher vakitlerinde dua ederken bu köleni hatırla.

40a (4,5) Nevbetî, velilerden manevi yardım gelmesini dilemektedir; (ancak) muradını önce Allah, ikinci (olarak da) Peygamber verecektir.

(101)

40a 6 Seher vakitlerinde uyanıp abdest alan kimse yakarış ile tövbe edip namaz kılsa ve ibadet etse...

(İbadet için) adım atan kişilere elem ve külfet erişemeyecektir. Ettiği dua kabul olacak ve diledikleri, cennette onunla birlikte olacaktır.

40a 8 Her gün ana babası ve veliler için Kur'an okuyan kimseden Allah ve bütün peygamberlerin ruhu razı olacaktır.

Eğer helalinden kazanırsa ve malının zekâtını verirse Peygamberi ona mahşer günü şefaet edecektir.

40a 10 (Ey) kul, seherde çabucak kalk, inleyip ağlayarak (tövbe edip) cehennem ateşinden emin ol ve cennette rahat et!

40a 11 Şimdi (himmet) kemerini bağla, nefsi ve hevayı terk et; hasta gönlünü vererek her gün Kur'an tilaveti yap.

40b (1,2) (Ey) Nevbetî, ister hükümdar ve bey ol ister zengin, fakir ol; yaptığın asilikleri hatırlayıp pişmanlık getir!

(102)

40b 3 Ansızın bir gönül çalan tesadüf etti, gördü ve kaş attı; kederli gönlümü yağmaladı, sırrımı açığa çıkardı.

40b 4 Onun gibi bir peri yüzlü güzel, dünyaya bir daha gelmeyecektir. Ayrılığında gece gündüz gözlerimi yaşa boğdu. (Ayrılık acısından dolayı gözlerim yaşa boğuldu.)

Ayrılık acısından dolayı eğer kan ağlarsam asla ayıplamayın; Müslümanlar, ne yapayım, çaresiz gönlümü telaşa düşürdü!

40b 6 Haremden çıktı ve o an parlayan bir ay gibi işve yapıp naz ile benim gibi çaresizlerin (zavallıların) aklını başından aldı.

O avcı dilber, halka halka zülfini tuzak yaparak güzel yüzünün harmanı üstündeki kara benini börölce (yem) etti.

40b (8,9) Nevbetî'nin yârin sokağında can vermesi ne büyük arzudur/hayaldir, (bundan ötürü) kendini feda edip başını bağışladı.

(103)

40b 10 Arayıp soruşturup bir pire kavuşmayı isteyelim/bir pir visalini arayalım; ey gönül, dünyayı gezip bir hâl ehli arayalım.

40b 11 Eğer bir gün öyle bir yâr (bulmak) mümkün ve nasip olursa pir ve mürşidin ettiği sohbetin hayalini isteyelim/arayalım.

41a 1 Ağlayıp inleme ile işlediğin günahları hatırlayıp günahları terk edip bozulmaz bir tövbe etmeyi isteyelim.

Yüce Allah merhamet edip bizi afiyette tutarsa zühd ve takva eyleyerek helal kuvveti (haramlardan kaçınma iradesi) isteyelim.

41a 3 Zevkinde aşk ve muhabbet şarabını içip ta ki hakiki sevgilinin cemalini isteyelim.

41a 4 Her bahar gül mevsiminde bir bülbül ağlayıp inler, biz de Ferhat ve Mecnun gibi kavuşmayı isteyelim.

41a (5,6) Ey Nevbetî, Allah'ın yolundan yararlanmaya bak; biz de celal sahibi Allah'ın bir hayrını ve kazancını isteyelim.

(104)

41a 7 Ay gibi bir güzel haremden çıktı ve yolumun üzerine yerleşti; dertli gönlümü yağmaladı ve (kendine) tutuklu etti.

Bu dünyada onun gibi hilekâr bir dilber bulunmaz, kara zülfünü yanağında tuzak edip hile yaptı.

41a 9 Onun yüzünün güzelliğinden ötürü inliyorum ve divane oldum. Yârin güzel yüzünün ısıltısı düşüp gönlümde cila kıldı (gönlümü parlattı).

Canım, sabah akşam ayrılık ateşinde yanıp tutuşur; tütünsüz ateş harmanı, kuru cismimi yay gibi eğip büktü.

41a 11 O sevgili, kaş yayı ile kirpik oklarını fırlattı ve (o oklar) gelip göğsüm üzerine saplandı, yüreğimde ve bağrımda yara açtı.

41b 1 Âşığın sinesi aşk oklarının göstergesi oldu, cerahat (irin, yangı) derdini o, kanlı yaşı ile tedavi etti.

41b (2,3) Ey dostlar, “Bu Nevbetî; sevgili bakımından nasipsiz, muradına erememiş biri.” demeyin; o, (sevgilinin) ayağının bastığı toprağı bulup gözüne sürme etti.

(105)

41b 4 Alma derler, alırlar elmayı; çabucak koynuna sokarlar elmayı.

41b 5 Ansızın birilerinin canı elma çekse (dalını) eğip dalından alırlar elmayı.

- 41b 6** Hiçbir meyva elma gibi rağbet görmez, zevk ile çabucak soyarlar elmayı.
- 41b 7** İşveli güzel yanağı gibi rengârenktir, tahtaya dizerek koyarlar elmayı.
- Benzersiz hoş kokusuyla evlerin süsü olur, para verip satın alırlar elmayı.
- 41b 9** Nevruz ayı ve bahar günleri geldiğinde (makam mevki sahibi) büyüklere (ileri gelenlere) hediye koyarlar elmayı.¹¹
- 41b (10,11)** Nevbetî, ömrün hasretle geçti; arayıp sorarlarsa bulurlar elmayı.

RUBAİLER

1. Rubai

(Ey) Allah, lütfun ile günahkârlara merhamet eyle; (onları) din düşmanlarının en eskisinden (Şeytan) uzak tut. Eğer bu bedende bin canım olsa hepsini senin yoluna kurban verip feda edeyim.

2. Rubai

Sevgili ile sohbet etmek, bir yerde birlikte olup muhabbet etmek büyük şanstır; tatlı dudağının şarabından yudumlayınca mest olup yemeden içmeden el çekse yeridir.

3. Rubai

O gün ki (ahirette) sevgilim güzel yüzünden peçeyi kaldırsa, arada örtü olmasa ne hoş ne keyiftir. Âşığın dileği (Allah'ın) cemali, zahidinki ise cennettir; kim riyasız sevap işlerse (âşık, Allah'ın) didarını görecektir.

*Bu kitabı el-Melik (kâinatın sahibi, mülk ve saltanî sürekli olan)
ve el-Vehhab (karşılıksız hibe eden, ihsanda bulunan)
Allah'ın yardımıyla tamamladım.
Ey rahmet edicilerin en merhametlisi, senin rahmetinle!*

11 Harezmi vilayetindeki Nevruz âdetine göre yaşlı kişiler; bir tabak elma, nar, üzüm, armut, kavun vb. meyveleri alıp Nasvaygöl (Reyhan) Salib Han'ın ordasına (karargâhına) giderler ve Han hazretleri, ertesi gün Nevruz Bayramı'nı halka ilan ettirmiş. (Nevruz ve Onun Özbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi, Mâlik Muratoğlu; Türkiye Türkçesine Aktaran: Mustafa Kalkan; https://www.academia.edu/9887934/Özbeklerde_Nevruz_Geleneği)

Cemâlüddîn? [.....] kitâbı [...]

H 1320? tarihinde?

Biz Tevmi Konduki'ya söyledik? Bu hattı ben Dâvûd bin Tohti (Hoten?) Şir, Hoten Medresesinde yazdım

Benim şeklim 6? Şüphesiz size geldi yani köz tumar/tomar

20515	48055	6865
4119		27460
13730	2402770	3422L

Farsça Şiirin Tercümesi

Ey gücü her şeye yeten Allah'ım; Peygamber'in nuru hakkı için; Arap Muhammed'in cemali hakkı için, gece gündüz kılınan namazların ve edilen niyazların hakkı için, büyük sahabelerin gönderdiği salâvatların hakkı için...

Yüce Arş çölünde yapılan münacat hakkı için, Şehit Hüseyin'in susuz dudağı hakkı için, ey Bir olan ve yakarışları işiten Allah, ey Samed olan ve tüm ihtiyaçlara Kâfi olan Allah!

Ne bir kelime eksik ne bir kelime fazla bir şey söyleyemem. Yeri ve göğün yaratan Allah, hiçbir gizli şey senden saklı değildir, sen sırları ve gizli olanları bilensin!

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Hamt; âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) sahibi Allah'a mahsustur. (Allah'ım!) Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil. Âmin!

V. B Ö L Ü M
S Ö Z L Ü K L Ü G R A M A T İ K A L
D İ Z İ N

(G R A M M A T I C A L I N D E X)

A a, 'A 'a

āb (Far.) su

ā. 05a/11

ā.- 1 bir kadeh 10a/02

ā.- 1 dīdemni (tök-) 38b/10

ā.- 1 rahmet 08a/09

ā. (deryā-yı ā.- 1 rahmet) 01a/06

ā. (ğark-ı ā. ét-) 14a/05

ābād (Far.) bayındır, mamur

ā. ét- 14b/08, 14b/11

ā. kıl- 35b/10

'abeş (Ar.) boş, saçma (şey)

'a. 19a/07

'ābid (Ar.) ibadet eden, kul

'ā. bol- 33b/04

'ābidī (Ar.+Far.) bir abid, bir kul

'ā. 28b/01

'aceb (Ar.) acep, tuhaf, şaşılacak

'a. 15a/02, 20a/08, 31a/04

'a. ér- 37a/08

acīb (Ar.) tuhaf, acayip

a. 21a/03

'āciz (Ar.) güçsüz, beceriksiz

'ā. kuluṅg 02b/10

aç aç, aç olan kimse

a.+ ğa aş 09a/03

aç- (bayrak) açmak, dalgalandırmak

a.- sa 12a/03

'āçiz (Ar.) güçsüz, beceriksiz; krş. **'āciz**

'ā. 01b/09, 02a/11, 04a/02, 05b/10, 06a/04, 07a/08, 08b/01, 09b/08, 09b/10, 11b/01, 11b/09, 14a/06, 15b/03, 19a/11, 20a/02, 21a/02, 22a/01, 25a/05, 28b/03, 30b/04, 30b/09, 32a/02, 33b/11, 34a/05, 36b/02

'ā. (mén-i 'ā.) 30b/07

'ā.+ ğa 16a/05

açıl- açılmak

a.- ıp 34b/04, 37b/05

a.- ğan (gül kibi a. kıız) 17b/09

'āçiz ü bīçāre (Ar.+Far.) aciz ve çaresiz

'ā.+ lerge 21a/02

'Ād (k.a.) Ād kavmi

'Ā. (Semūd u 'Ā. ét-) 14b/09

a'dā (Ar.) düşmanlar

a. (leşker-i a.) 31b/09

'adālet (Ar.) adalet, doğruluk

'a. kıl- 29a/09

adaş adaş

a. 20b/01, 20b/04, 40b/06

'adāvet (Ar.) düşmanlık

'a. eyle- 02a/08, 35a/05, 24a/10

'a.+ ni (kine vü 'a. kıl-) 05a/06

ādem (Ar.) adam, insan

ā. 03a/08

ā. (bihter-i evlād-ı ā.) 01b/02

ā. (ferzend-i ā.) 39b/08

ādemī (Ar.+Far.) âdemoğlu, insanoğlu

ā.+ ge yaḥşılık 05b/05

'ādil (Ar.) adaletli, doğru

'ā. ('Ömer-i 'ā. ér-) 02a/02

'ā. (şāh-ı 'ā.-sin) 29a/09

'āfiyet (Ar.) sağlık, esenlik, rahatlık

'ā. bāğıda 40a/02,

'ā. tut- 08a/09, 06a/03, 41a/02

'afv (Ar.) af, bağışlama

'a. eyle- 03a/06, 03b/04, 08a/10, 20b/06

'a. kıl- 02b/09

'afve (Ar.) af, bağışlama

'a. 31b/01

'a. eyle- 20b/05, 28a/11

'a. kıl- 11a/01, 19a/11, 19b/11, 36b/03

ağyār (Ar.) gayrılar, başkalar, yabancılar

a. 22a/09, 30a/10

a.+ lar 30a/03

ağız ağız

a.+ ınıṅ (piste ağzınıṅ lebide) 09a/10

āh âh, eyvah

ā. (ā. u firāk) 24b/08

āh u firāk (Far.+Ar.) ah ve ayrılık
 ā. (kıyāmet deştide ā.) 24b/08
Aḥad (Ar.) Bir, ortağı olmayan Allah
 A. (yā A.) 03a/05, 03b/04
‘ahd (Ar.) söz verme, ahit
 ‘a.+ e (‘a. vefāsıdın) 22a/06
 ‘a.+ iṅgga (uşol ‘a.) 40a/01
 ‘a.+ iğa (vefā eylep uşol ‘a.) 34a/08
āḥir (Ar.) son, nihayet, sonunda
 ā. 10b/01, 17a/06, 17a/10, 23a/09,
 ā.- i devrān 05a/03
 ā. demde 03b/05, 33b/11
 ā. ümīd 03b/03
 ā. (biḥaqq-ı ḥurmet-i peygamber-i ā.
 zamān) 30b/05
 ā. (fitne-i ā. zamānıdın) 05b/10
 ā. (Mehdī-yi ā. zamān) 13a/09,
 16a/02
āḥir-zamān (Ar.) dünya hayatının son devri
 ā. (biḥaqq-ı ḥurmet-i peygamber-i ā.)
 30b/05
 ā. (Mehdī-yi ā.) 16a/02
 ā.+ ıdın (fitne-i ā.) 09b/08
āḥiret (Ar.) öteki dünya, ölüm sonrası âlem
 ā. 18b/06
 ā. āsāndur- 21b/02
 ā. öyümüzni (sīrāb kıl-) 05a/04
 ā. sermāyesidür 04b/10
 ā. sermāyesini 26a/01
 ā. şiddetleridin 27a/07, 31a/09
 ā. yolını 26a/02
 ā. (ğam-ı ā. kıl-) 17a/11, 17a/08
 ā.+ ni izde- 02b/04
 ā.+ de 02b/07, 05a/07, 11a/02,
 13b/08, 20a/05, 28b/08, 29b/04,
 33b/01, 39a/08
 ā.+ niṅg mezra‘ınıṅg tuḥmıdır
 13b/08, 39a/07
āḥirī (Ar.) sonunda, nihayetinde, en sonraki
 ā. 05b/06, 28a/10, 39a/10
aḥmak (Ar.) akılsız, sersem, budala
 a. 3b/02
Aḥmed (k.a.) Hz. Muhammed’in dört
 adından biri. Kur’an-ı Kerim’de Saf
 suresi 6. ayette geçer.
 A. (biḥaqq-ı A.) 03a/05
aḥmer (Ar.) kırmızı, kızıl

a. (açılıp çün lāle a.) 34b/04, 37b/05
 a. (lebleriṅg gül-i a.) 18a/02
āḥret (Ar.) öteki dünya; krş. āḥiret
 ā.+ ni endişe kıl- 36a/03
 ā.+ ni fikir eyle- 36a/02
āḥū (Far.) ahu, ceylan
 ā. köz 38a/04
 ā. közlüg 06b/04, 18b/07
aḥvāl (Ar.) hâller, durumlar, gidişat
 a.+ ım (‘arż-ı a. ayt-) 27b/08
 a.+ ımnı (‘arż-ı a.) 04a/11
 a.+ ımnı (şūrīde a.) 34b/01
 a.+ ımgā (şūrīde a.) 22a/07
 a.+ ıṅgga (uşbu a.) 27b/01
aḥ- akmak
 a.- tı 24b/09
‘aḳīde (Ar.) inanç
 ‘a. birle 10b/01
 ‘a. eyle- (çın köṅgöl birle ‘a.) 35a/01
 ‘a. kıl- 10b/04
‘aḳil (Ar.) akıllı
 ‘ā. (ey bende-i ‘ā.) 35b/09
 ‘ā. ér- 02b/04, 05b/01, 08b/02,
 23b/09, 24b/03, 26a/02, 26b/05,
 28b/01, 29b/05, 38a/10
 ‘ā.- sin 14b/05
‘aḳl (Ar.) akıl, us
 ‘a. 08b/05
 ‘a. bol- 18b/02
 ‘a. ḳāşir bol- 01a/09
 ‘a. mülkiddin cüdā bol- 31a/03
‘aḳl u feh̄m ü dāniş (Ar.+Far.) akıl, anlayış
 ve bilgelik
 ‘a. + iṅni 08b/05
‘aks (Ar.) akis, yankı
 ‘a.+ ini (cemālīṅg ‘a.) 04a/09
 ‘a.+ ini (meyde ‘a. kör-) 17b/10
‘āḳıbet (Ar.) nihayet, son; sonunda
 ‘ā. 05b/05, 07b/09, 07b/09, 07b/10,
 07b/11, 08a/01, 08a/02, 08a/03,
 08a/05, 27a/02
 ‘ā. bol- 02b/01
aḳız- akıtmak
 a.- ıp (dīdedin eşk-i nedāmet a.)
 04b/07, 19b/08
al- almak
 a.- ur (kefil a.) 28a/11

a.- urlar 41b/04, 41b/06
a.- dı (könglüm a.) 06b/07, 18b/07, 25a/01
a.- dı (könglümni a.) 17b/01, 36b/11
a.- dı (köngülñi a.) 14a/03
a.! 30a/01
a.- sa 18a/04, 42a/07
ala karışık renkli, alaca; kalbi saf olmayan, kalbi kara, kötü niyetli
a. 39a/11
a. (köñgli a.) 39a/05
a.+ ğa (köñgli a.) 38a/07
ald ön, huzur, karşı, başlangıç; al, all
a.+ ımda 09b/01, 31a/07
a.+ ıñgda 18b/1
a.+ ıda 25a/05
a.+ ıga (mihmān a.) 37a/09
‘ale’l-‘Arşı’stivā (Ar.) Allah’ın Arş’a istiva etmesi, (keyfiyeti belirsiz) oturması
‘a. (qurb-ı ‘a. eyle-) 36b/03
‘ālem (Ar.) ālem, dünya, insanlar, herkes
‘ā. kéz- 40b/10
‘ā.- i fānīga 31b/05
‘ā. (ehl-i ‘ā.) 03b/09, 09a/08
‘ā. (pādişāh-ı ‘ā.) 03a/08
‘ā. (rūsvā-yı ‘ā.) 24a/03
‘ā. (bu ‘ā. içide) 19b/11
‘ā. (heme ‘ā. fānīga) 01a/05
‘ā. (ikki ‘ā. öyini) 14b/11
‘ā.+ ni (ikki ‘ā. yarat-) 01b/04
‘ā.+ ge 07b/10, 38a/01
‘ā.+ de 32b/08, 32b/09, 29a/09, 33b/02, 41a/08, 07a/05, 15a/11
‘ā.+ din (barça ‘ā. burun) 01b/02
‘ālim (Ar.) çok bilen, bilgin
‘ā.- i hoş-fehmni tap- 31b/10
‘ā. ü dānā 08b/05
‘ā. şöhbeti 21b/09
‘ā. şöhbetide 21b/07, 21b/08
‘ā. bol- 26a/08
‘ā. (şöhbet-i ‘ā. ér-) 21b/08
‘ā.+ niñg yüzige telmür- 21b/10
‘ālimī (Ar.+Far.) bir ālim
‘ā. 22a/01
‘ālim ü dānā (Ar.+Far.) bilgin ve bilge
‘ā. 08b/05
‘Aliy-yi Şīr-i-Hudā (Ar.+Far.) Allah’ın

arslanı, Hz. Ali
‘A. (şāh-ı merdān ‘A.) 02a/04
‘Aliyyü’l- Murtażā (Ar.) Hz. Ali’nin lakabı
‘A. (evlād-ı ‘A.) 02a/05
alқа (Ar.) halka; kırş. halka
a. 09a/07, 09a/07
Allāh (Ar.) Hz. Allah, Tanrı, Çalap
A. 03b/01, 35b/09, 35b/09, 35b/10, 35b/11, 36a/01, 36a/02, 36a/03, 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/07, 36a/08
A. (zāt-ı pāk-i Hāzret-i A.) 13a/03
A.+ dın bā’iş 08b/01
‘allām (Ar.) çok bilen, allāme, büyük bilgin
‘a.- ı bī-naẓīrsin 03a/02
alma elma
a. dék 41b/06
a. déydür- 41b/04
a. taşadduķ eyle- 17b/03
a. (sāñgūlāç a.) 18a/03
a.+ nı 41b/04, 41b/04, 41b/05, 41b/06, 41b/07, 41b/08, 41b/09, 41b/11
a.+ ğa meyl ét- 41b/05
a.+ ñgız 17b/01, 17b/01, 17b/02, 17b/03, 17b/04, 17b/05, 17b/06, 17b/08
almaī (T.+Far.) bir elma
a. (buy a.) 17b/02
a‘māl (Ar.) ameller, hayırlı işler
a.+ iñg (girān kél-) 37b/04
amān (Ar.) emniyet, korkusuzluk, güven
a. bér- 25b/01
a. bol- 40a/10
a. tap- 33b/11
a.+ iñgda (hıfz u a. asra-) 20b/08
a.+ iñgda (hıfz u a. sakla-) 38a/09
‘amel (Ar.) sevap ya da günah getiren iş, fiil
‘a. eyle- 29b/07
‘a. kıl- 24a/01, 24a/02, 24a/08, 25b/03, 26a/08, 34a/04, 35b/07
‘amelliğ (Ar.+T.) amelli, ameli düzgün olan
‘a.+ ler 33b/11
‘āmiyy (Ar.) avama özgü, avamca
‘ā. 11b/03, 26a/08
ana anne
a. (ata a.) 11a/08, 26b/06

a. (ata a. vü evliyâ) 40a/08
 a. (ata a. vü hâla) 39a/09
 a. (hem ata a.) 24a/09
 a. (hem ata vü hem a.) 20b/01
 a.+ dın (ata a.) 11a/09
 a.+ lar (ata a.) 17a/11
ança o kadar, o şekilde; öyle, şöyle; bk. **ol**
anda onda, orada, o zaman; bk. **ol**
andağ o şekilde, öyle, onun gibi
 a. kim 31a/03
 a. nâzenin 38a/01
 a. yâr 40b/11
andın ondan; bk. **ol**
'anķarīb (Ar.) yakında, çok geçmeden
 'a. 05b/05
anı onu; bk. **ol**
aṅga ona; bk. **ol**
anīṅ onun; bk. **ol**
aṅgla- anlamak
 a.- mas mını 30a/09
'ār (Ar.) ar, utanma
 'ā. eyle- 09a/09
 'ā. kıl- 15b/06
ara ara, arasında
 a. (bāğ a.) 30a/10
 a. (dehr a.) 32b/08
 a. (İslām a.) 02a/01
 a. (peyāmbere a.) 01b/03
 a.+ da 42a/07
 a.+ da (bu a.) 30a/03
 a.+ sığın (halk a.) 07b/09
'araķ (Ar.) rakı
 'a. 24b/07
ārām (Far.) durma, dinlenme, rahat
 ā. 08a/01, 15b/07
 ā. é- 11b/02
ārām-ı cān (Far.) can huzuru, sevgili
 ā.+ ım yok 27b/03
 ā.+ımğa (bāde-i la'l-i leb-i ā.) 06b/11
ārāmī (Far.) durma, dinlenme, rahat
 ā. (yok turur ne ā.) 39a/02
'ar'ar (Ar.) dağ servisi, ardıc; mec.
 sevgilinin boyu
 'a. 14a/01
armān (Far.) arzu, özlem; çare, derman, ilaç
 a. 18a/04, 22a/06, 40b/08
 a.+ dur 27b/07

Arslān Hān (k.a.) Arslan Han
 A. 22b/07
'Arş (Ar.) Arş, dokuzuncu gök
 'A. 01b/04, 03b/11, 24b/01
'Arş u Kürsī (Ar.+Far.) Arş ve Kürsi
 'A. 01b/04
'Arş u Kürsiyy ü kalem (Ar.+Far.) Arş ve
 Kürsi ve kalem
 'A. 24b/01
artuḡrāk pek fazla, çok fazla
 a. (kūyūḡdın a.) 32b/11
'arūs (Ar.) gelin
 'a. 38a/07
arż (Ar.) yeryüzü
 a. u semā 01b/04
arż u semā (Ar.+Far.) yer ve gök
 a. 01b/04
'arż (Ar.) sunma; gösterme, bildirme
 'a.- ı aḡvāl 04a/11, 27b/08
 'a.- ı ḡlīm 06b/09, 07a/10
 'a. ayt- 21a/09, 21a/11
 'a. eyle- 21a/10, 21b/04
 'a.+ ımını (nāme-i 'a. yétkür-) 22a/05
āsān (Far.) kolay
 ā. soruķ 25b/11
 ā. surāḡ 23b/09
 ā. bol- 35a/07
 ā. kıl- (müşkilni ā. kıl-) 22b/07
 ā.+ dur 04a/02
āsāndur- (Far.+T.) kolaylaştırmak
 ā.- ur 21b/02
āsānlık (Far.+T.) kolaylık
 ā. 25b/02
 ā. ér- 25b/04
aşfiyā (Ar.) samimi, saf, içi temiz, doğru
 yolu tutmuş kimseler; samimi dostlar,
 azizler
 a.+ ḡa (mübtelā bol-) 38b/01
aşhāb (Ar.) Hz. Muhammed'i görmek ve
 sohbetine katılmak şerefini kazanmış
 kişiler
 a.+ lardın (efzāl ér-) 01b/11
 a.+ ıḡa (evlād u a.) 38b/03
'āşī (A.) asi, isyan eden; Allah'ın emir ve
 yasaklarına uymayan, günahkâr
 'ā. bende 03b/03, 11b/10
 'ā. cāfılarga 20b/08

‘ā. kullarınġğa 19a/10
 ‘ā. vü cāfī 13a/04
 ‘ā.+ ġa (mén-i ‘ā.) 25b/04
 ‘ā.+ largā 19a/06, 42a/01
 ‘ā.+ ler hāli 04a/03
 ‘ā.+ lerniġ 38b/04
 ‘ā.+ lerni ġāfil eyle- 36a/10
 ‘ā.+ lerġa 03b/06, 04a/04, 04a/05
āsītān (Far.) eşik, kapı, huzur, makam
 ā.+ ıġa 07a/04
 ā.+ iġ yastan- 27b/07
 ā.+ iġni emān kör- 09b/07
 ā.+ iġġa 09b/09
āsītāne (Far.) eşik, kapı; krş. āsitān
 ā.- i hemhāne bol- 08a/03
 ā. tofraġını 09a/04, 36b/10
 ā.+ side 27b/09
‘āşī vü cāfī (Ar.+Far.) asi ve cefa edici
 ‘ā. 13a/04
‘aşr (Ar.) asır, yüzyıl
 ‘a.+ ıda 12b/01
asra- korumak, muhafaza etmek,
 gözetlemek; beslemek, yetiştirmek
 a.- ġay 40a/02
 a.- ġıl 05b/08, 05b/08, 05b/09,
 05b/10, 06a/01, 06a/02, 06a/03,
 06a/05, 21a/04, 30b/05, 36b/06
 a.- bān 20b/08
ast alt, aşığı
 a.+ ıdaki (ayağı a.) 27a/11
aş- aşmak, fazlalaşmak
 a.- tı (haddidin a.) 07b/08
 a.- ıp (haddidin a.) 06b/03
aş aş, yemek
 a. nān 16b/02
 a. (açġa aş) 09a/03
 a. bér- 20a/11
‘āşık (Ar.) âşık, emre, sevdalı
 ‘ā. tileġi 42a/08
 ‘ā.- ı biçāreni 04a/11
 ‘ā.- ı divāne 29b/10
 ‘ā.- ı şādık ér- 06b/01, 30a/05
 ‘ā. (ey ‘ā.) 31a/06
 ‘ā. (fıkr-i ‘ā.) 27a/09
 ‘ā. (sine-i ‘ā.) 41b/01
 ‘ā.-sin (eger ‘ā.) 32b/05
 ‘ā.+ ı (iy.) 06a/09, 18a/11

‘āşıkī (Ar.+Far.) bir âşık
 ‘ā. 22b/03
āşıkār (Far.) açık, belli, meydanda
 ā. kıl- 15b/09
āşinā (Far.) bildik, tanıdık, dost
 ā. 31a/02
 ā. bol- 31a/01, 31a/02
 ā. eyle- 36a/10
at- atmak
 a.- arlar 10b/02
 a.- tı 09a/11, 37b/07
 a.- tı (kaş a.) 40b/03
 a.- ıp 14a/04, 41a/11
at ad, isim
 a.+ iġdur 14b/06
 a.+ ı (şāh-ı merdāndur a.) 22a/10
‘atā (Ar.) bağış, ihsan, verme
 ‘a. kıl- 02b/03, 31b/02, 36b/03
 ‘a.+ sıdur (imān ‘a.) 14a/10
ata ata, cet, dede
 a. (hem a. vü hem ana) 20b/01
ata ana ata ana, anne babalar, cetler
 a. 11a/08
 a. pır ü üstāzıġ 26b/06
 a. vü evliyā 40a/08
 a. vü hāla 39a/09
 a. (hem a.) 24a/09
 a.+ dın 11a/09
 a.+lar 17a/11
āteş (Far.) ateş
 ā. (cānıma ā. tüş-) 18a/06
 ā. (hırmen-i ā.) 41a/09
aţlan- ata binmek
 a.- ıp ġazātġa çık- 13a/09
atıl- atılmak
 a.- ur 09b/06
ay- söylemek; krş. ayıt-, ayt-
 a.- dı 27b/11, 27b/11, 39b/06
 a.- ġandur 04a/07
ay ay, aya benzer, ay yüzlü sevgili
 a. 13b/11, 17b/11
 a. dék (tolun a. dék) 14a/03
 a. yüzlüg 38a/04
 a. yüzünġniġ 08a/01, 09b/01,
 36b/11
ay ay, yılın on ikide biri
 a.- ı muḥarrem 22b/04

a.+{1} (muḥarrem a.) 33a/05
a.+ lar (tamām a. öt-) 33a/05
ayağ ayak; krş. **ayağ**
a. (başdın tā a.) 31a/05
ayak ayak
a.+ ı astıdaki 27a/11
a.+ ıdın başğa 30a/08
ayak kadeh
a.+ ıdın kél- 05a/03
āyāt (Ar.) ayetler
ā. u eḥādīṣni 31b/09
āyāt u eḥādīṣ (Ar.+Far.) ayetler ve hadisler
ā.+ ni dübür ét- 31b/09
‘ayb (Ar.) ayıp, kusur, utanılacak şey
‘a. ét- 37a/01, 40b/05
‘ayb-pūṣ (Ar.+Far.) ayıpları örten
‘a.- sin 10b/11
āyet (Ar.) ayet, Kur’an-ı Kerim cümlesi
ā. 02b/08, 28a/06, 34a/04
ā.+ inġ 33b/10
ā.+ ige 34a/03
ayıt- söylemek; krş. **ay-**, **ayt-**
a.! 06b/04, 06b/04, 06b/05, 06b/06,
06b/07, 06b/08, 06b/09, 06b/11
a.- tım 39b/05
a.- ġıl (zıkir a.) 36a/06
a.- kıl 02a/08
a.- sun kim 34a/02
a.- maġlık (īmān a.) 14a/11
ayrıl- ayrılmak
a.- sa (birbirdin a.) 06a/10
a.- maķım 04b/01
‘ayṣ (Ar.) yaşama, yiyip içip eğlenme
‘a. ferāgat kıl- 42a/05
‘a. u iṣret 11a/08
‘a.+ ı ferāgat kıl- 05b/02
‘ayṣ u iṣret (Ar.+Far.) yeme içme
‘a. kıl- 11a/08
ayt- söylemek; krş. **ayıt-**, **ay-**
a.- adur 39b/08
a.- adurlar 40a/01
a.- ur (tesbīḥ a.) 03a/08
a.- urlar (şükr a.) 33b/01
a.- ġay 04a/11
a.- ay 11a/04
a.- ayın ‘arż 21a/09
a.- inġız 39a/02

a.- sam (medḥ a.) 02a/06
a.- ıp (‘arż-ı aḥvālim a.) 27b/08
a.- ıp (dürūd a.) 05a/05
a.- ıp (īmān a.) 02a/01
a.- may (zıkr a.) 19b/07
‘ayyār (Ar.) hilekâr, dolandırıcı, kurnaz;
mec. sevgili, sevgilinin gözü
‘a. 14a/04, 34a/09
‘a. kız 18b/07
‘azāb (Ar.) azap, işkence, eziyet; keder,
sıkıntı
‘a. (gıřiftār-ı ‘a.- ı cāvidān) 34a/02
‘a.+ ı (gūr ‘a.) 13b/10
‘a.+ ıdın 33b/06, 23a/05, 29a/07,
33b/04
āzād (Far.) serbest, hür, kurtulmuş
ā. eyle- 11b/10
ā. ét- 13a/04
ā. kıl-) 12a/09
a‘zam (Ar.) en büyük, en yüce, en ulu
A.+ nı (İsm-i A. oku-) 09a/08,
38b/09
‘azīz (Ar.) aziz, muhterem, saygın
‘a. cān birle 33a/11
‘a. cāndur 03b/09
‘a. ‘ömrüm 11b/08
‘a. ‘ömrünġ 17a/05
‘a. ét- 35b/01
‘a. tut- 37b/03
‘a.+ im 17a/05
‘a.+ larġa ḥızmet kıl- 16a/08
‘a.+ larġa irādet kıl- 16a/09
‘a.+ ler 16a/07, 16a/07, 16a/08,
16a/09, 16a/10, 16a/11, 16b/01,
24a/09, 34b/10, 34b/10, 35a/03,
35a/10
‘a.+ ler dergehıdın 16a/11
‘a.+ ler rūḥ-ı fākidın 14a/06
‘a.+ ler rūḥıġa 35a/08
‘a.+ lerniġ mezārını 09a/04
‘a.+ lerniġ mezārıda 34b/10
‘azm (Ar.) kasıt, niyet, karar
‘a.- i pādīşāḥ kıl- 33a/05
‘a. eyle- 12a/04
‘Azrāil (Ar.) ölüm meleġi
‘A. 28a/03

Bb

bād (Far.) yel, rüzgâr

b.- ı hâzânıdın 40a/02

b.- ı hâzân tig- 18a/09

b. (bir b. tuy-) 11b/08

bāde (Far.) içki, şarap

b. içre 17b/10

b. iç- 10a/04

b.- i 'ışk u muḥabbet 06a/08, 32a/04, 32a/06, 41a/03

b.- i köknâr iç-14a/07

b.- i la'l-i lebi 06b/11

b.- i şîrîn lebidin nûş ét- 34b/06

b.+ si 24b/07

b.+ si ('ışk u muḥabbet b.) 34b/07

b.+ si (muḥabbet b. keyfi) 30a/04

b.+ sini ('ışk u muḥabbet b. nûş eyle) 07a/03

b.+ sidin (muḥabbet b.) 30a/01

b.+ sidin ('ışk u muḥabbet b. nûş ét-) 32a/05

b.+ sidin (lebiniṅ b. nûş eyle-) 42a/05

bādeī (Far.) bir içki, bir şarap

b. iç- 04b/02, 10a/01

bāğ (Far.) bağ, bahçe

b. 23b/10

b. ara 30a/10

b.- ı hüsñidin 17b/03

b. u bostāndur 04b/02

b. u eyvān u sarayıṅdın 39a/10

b.+ ı (hüsñ b. içre) 13b/11

b.+ ıda ('āfiyet b.) 40a/02

b.+ ıda (hüsñ b.) 17b/10, 19b/02, 19b/04

b.+ ıda ('işret b.) 07b/11

b.+ ıdın (yārniṅ çihār b.) 32a/04

bağır bağır, ciğer, göğüs, yürek

b. 14a/04

b.+ ım (yara kıl-) 41a/11

b.+ ım (zaḥmkārī eyle-) 26b/11

b.+ ımnı (efgār eyle-) 09a/11

b.+ ıma (yara kıl-) 26b/10

b.+ ı birle 18b/03

b.+ ı kan kél- 30b/07

bağışlan- bağışlanmak, affedilmek

b.- sun 28b/08

bağla- bağlamak

b.- ğıl (béliṅ b.) 35b/11

b.- ğıl (kemerni b.) 40a/11

b.- ma (köṅglüṅ b.) 23b/09

b.- ma (köṅglüṅni b.) 38a/10

b.- ma (köṅgülñi b.) 02b/04

b.- p ('ahdiṅgga b. i'tikādımñı) 40a/01

bāğ u bostān (Far.) bağ, bahçe ve bostan

b. +dur 04b/02

bāğ u eyvān u saray (Far.) bağ bahçe ve eyvan ve saray

b. +ıṅdın 39a/10

bahāne (Far.) bahane, vesile, sebep

b. birle 16b/04

bahār (Far.) ilk yaz, bahar

b. (eyyām-ı b.) 41b/09

b. (faşl-ı b.) 34b/04

b. (her b.) 41a/04

baḥl (Ar.) cimri, hasis

b. 33a/11

b. bol- 26a/06, 28b/01, 35b/05

b. (aḥmaḥ b.) 33b/02

b.+ niṅ işi 33a/11

b.+ ğa 33b/02

b.+ ler 33b/04

b.+ lerni tamuğ içre talāş kıl- 20b/03

baḥr (Ar.) deniz

b.+ i (şefā'at b.) 38b/07

baḥş (Ar.) konu, mevzu, konuşulan konu

b. (nādān birle b. kıl-) 08b/02,

08b/02, 08b/03, 08b/04, 08b/05,

08b/06, 08b/07, 08b/09

bā-ḥuzūr-ı dil (Far.+Ar.) gönül huzuru ile

b. bile 09a/01

b. birle 28b/09

bā'ış (Ar.) sebep olan, gönderen, gerektiren

b. 08a/06, 08a/06, 08a/07, 08a/08,

08a/09, 08a/10, 08a/11, 08b/01
bağ- bakmak
 b.- tı 18a/01
 b.- ğıl 30b/02
 b.- ıp (köz uçu bile bağ-) 26b/10
bākī (Ar.) baki, ebedî, ölümsüz
 b. (ma'şûk-ı b.) 17b/06
bāl (Far.) kanat
 b.+ ım (per ü b.) 27b/06, 37a/02
balık balık
 b. dék 06a/11
bar- varmak, gitmek
 b.- urmin kim 08a/06
 b.- urmiz 23a/08, 23a/08, 23a/09
 b.- dım 14a/04
 b.- dım (yügürüp b.) 39b/04
 b.- alıñg 07a/04
 b.- ay dé- 23b/05
 b.- sun 01b/01, 11b/01
 b.- sam 25b/08
 b.- sa 35b/01
 b.- ıp 05b/02
bar var, mevcut
 b. 03b/08, 08b/01, 08b/09, 15a/05, 15b/07, 16a/01, 16a/01, 16a/02, 16a/03, 16a/04, 16a/06, 17a/01, 33b/06, 34b/10, 37b/01
 b. dur- 28a/06
 b.+ dur 01b/11, 15a/06, 15a/07, 15a/10, 27a/11, 33a/11
 b.+ ıça 10b/05
Bār (Far.) Allah, Tanrı
 B. (Bir ü B.) 15b/11
bārān (Far.) yağmur
 b. (tîr-i b. eyle-) 18b/09, 19a/01
barça hep, hepsi, bütün, bütünü, cümle
 b. 01b/02, 02b/06, 03b/10, 04a/01, 21a/02, 21a/04, 22b/04, 23a/04, 24b/01, 25b/10, 29b/03, 37b/08
 b.+ nı 27a/01
 b.+ sı 01b/03, 01b/06
 b.+ larnı 11a/07
barı hepsi, tamamı, bütünü
 b. 05b/10, 08a/08, 09b/08, 10a/10, 11b/09, 34b/10, 35a/07, 35a/10, 36b/02, 36a/05
 b.+ ını kurbân kıl- 42a/02

bā-şafā (Far.) sefalı, şenlikli, eğlenceli
 b. kıl- 33a/08
 b.+ ğa (çihār yār-ı b.) 38b/03
baş baş
 b. koy- 07a/04, 20b/05
 b. (îşār-ı b. ét-) 40b/09
 b.+ ğa 30a/08, 39a/01
 b.+ da 09a/02, 16a/01
 b.+ dın 31a/05
 b.+ ım (fedā kıl-) 33a/10
 b.+ ımnı (ham keltür-) 31b/02
 b.+ ımnı (kıl keltür-) 32a/06
 b.+ ıma (belā bol-) 39a/03
 b.+ ıma (tüş-) 37a/03
 b.+ ıñgda (fervâne ér-) 07b/01
 b.+ ı (günehlarnıñ b.) 29a/10
 b.+ ını işār eyle- 09b/03
 b.+ ığa 25a/08, 28a/07, 37b/02
 b.+ ığa nūr yağ- 16b/03
 b.+ ıda 12a/02
 b.+ ıda tûmār eyle- 09a/08
bâtın (Ar.) iç, gizli, görünmeyen
 b. okını at- 10b/02
bed-nām (Far.) kötü namlı, adı kötüye çıkmış
 b.+ ıdın ('ār eyle-) 09a/09
beden (Ar.) vücut, gövde
 b.+ dür (nāfi'-i b.) 18a/05
behem (Far.) toplu, bir arada; hemen, çabucak
 b. 10a/07, 12b/08, 25a/05, 40a/07, 42a/04
behişt (Far.) cennet, uçmak
 b. 07a/07, 40a/07, 42a/08
 b. erzānı 26a/03
 b. içre 05a/08, 11a/10, 14b/04, 20b/02, 20b/04
 b.- i cāvidān 14b/01
 b.- i cāvidānda 35b/04
 b.- i cāvidānığa 29a/09, 33b/03
 b.- i cāvidān u hūr u ğılmāndın ümid ét- 29b/01
 b.- i tahtihe'l-enhār 14a/09
 b.+ de 04a/05, 28b/11, 40a/10
behre-ber (Far.) ortak, şerik, hissedar, paydaş
 b. ét- 31b/08

beḳā (Ar.) ebedîlik, devamlılık, ölümsüzlük

b. (özünḡ b. ér-) 01a/05

b.+ sîdur 14b/04

bél bel

b.+ inḡ (baḡla-) 35b/11

belā (Ar.) bela, gam, musibet, sıkıntı, afet

b. 10b/03, 27a/04, 39a/01, 39a/06

b. (tūfān b.) 38b/11

b. (başîma b. bol-) 39a/03

b.+ nî def' eyle- 05b/10, 20b/09

b.+ nî red kıl- 37b/01

b.+ yî yandur- 15a/07

b.+ ḡa mübtelā 38a/05, 38b/05, 39a/06

b.+ dîn asra- 05b/08

b.+ dîn ḡalāş kıl- 20b/08, 21a/02

b.+ dîn ötker- 38b/06

b.+ sîḡa (hicrān b.) 32a/11

b.+ larnî köter- 22b/11

belālîḡ (Ar.+T.) belalı

b. 38a/05, 38b/10

belki (Far.) belki

b. 12b/10

bende (Far.) kul, köle

b. 03a/09, 03b/03, 40a/10

b. bol- 29a/04

b.- fermāndur 03b/09

b.- i 'ākîl 35b/09

b.- i bîçāre 02a/11

b.- i günehkār 03a/04

b.- i mü'min 28b/05

b.- i rûy-i siyā 33b/07

b.+ dūr 09a/08

b.+ dūrsin 26b/03

b.+ nî 12b/09, 19a/08, 21a/04, 23a/04, 32b/04

b.+ ge 06a/02, 12b/11, 13b/03, 13b/04, 14a/10, 20a/04, 21a/07, 25a/05, 25b/11, 28a/08, 31b/02, 33a/04, 35b/02, 36b/03, 37a/10

b.+ ḡ bol- 04a/08, 39b/05

b.+ ḡ ér- 03b/01

b.+ ḡnî 11b/10

b.+ ḡnîḡ günāhın 24b/01

b.+ sîge 20a/06, 29a/11, 33a/07, 37a/08

b.+ sîdin 28a/06

b.+ lernîḡ 25a/10, 25b/07

b.+ lernî 21a/06, 23a/05

b.+ lernî (cemî'-i b.) 05b/08, 06a/03

b.+ lerge 08a/09, 10b/11, 13b/10, 28a/10

b.+ lerge (cemî'-i b.) 36b/04

bendelik (Far.+T.) kulluk, kölelik

b. kıl- 02b/02, 05b/02, 26a/03, 06b/01, 15a/04, 26b/01

b.+ nî eyle- 35a/11

b.+ nî kıl- 05a/01, 05b/06

bér- vermek

b.- ür-min 37a/11

b.- ür 10b/01

b.- ürlər 33b/01

b.- dîḡ mü 09a/03

b.- di 04a/02, 16a/04

b.+ ipdür 27b/02

b.- ipdürler 33b/02

b.- gey 02b/07, 07a/07, 20b/02, 23b/10, 24b/11, 27a/06, 28a/10, 29b/04, 40a/05

b.! 03b/05, 10a/02

b.- ip 05b/09, 06a/01, 36a/10, 36b/01, 36b/04, 41b/09

b.- gil 03b/06, 05b/09, 09b/11, 25b/01, 25b/04, 34b/02

b.- seḡ 19b/04

b.- se 20a/11, 33a/04, 35a/07, 40a/09, 40b/08

b.- seler 31b/11

b.- geli 23a/11

b.- gen 04b/06

b.- genige 29a/10

b.- mek 26b/02

b.- me! 18b/05, 28b/07, 32b/06

b.- meḡil 19a/01, 26a/01, 39a/11

ber-ā-ber (Far.) birlikte, beraber

b. 02a/09

berbād (Far.) perişan, harap, fena hâlde

b. eyle- 20a/08

b. ét- 15a/02

bereket (Ar.) bolluk

b. 13b/05

berfā (Far.) berpâ; ayakta, ayak üzerinde, yıkılmamış

b. tut- 14a/10, 28a/02, 21a/09

berfāy (Far.) ayakta; krş. berfā b. tut- 14b/02	12b/08, 22a/02, 23a/06, 27b/05 b.+ lerge 03a/07, 12b/03, 21a/02
berg (Far.) yaprak b.- i hāzān 30b/10	bī-çāreī (Far.) bir biçare, bir zavallı b. 02b/10
ber-güzide (Far.) seçkin, seçme b. kıl- 03b/10	bī-çigüne (Far.) asılsız, niteliği meçhul; Allah b. 01a/04, 03a/01
ber-ḥaḥ (Far.) hak üzere b. ér- 38b/02	bī-çün (Far.) emsalsiz, eşsiz; sebep sorulmaz, Allah b. 01a/04, 03a/01
ber-hem (Far.) karışık, dağınık, ters b. ur- “dağıtmak” 18a/11	bī-dād (Far.) zulüm, işkence b. ét- 17a/02
beri beri, -den bu yana b. kél- 39b/07	bī-dār (Far.) uyanık, uyumayan, uykusuz b. bol- 21b/11, 31a/01, 29b/05 b. eyle- 09b/01 b. ol- 05a/10
besī (Far.) çokça, pek çok, pek fazla b. düşvār bol- 15b/01, 35b/06	bī-dārlik (Far.+T.) uyanıklık, uykusuzluk b. eyle- 25a/03
bēs beş b. 14a/11, 15a/01, 26b/02, 28a/01, 36a/01, 36b/02	bī-dimāg (Far.+Ar.) akılsız, beyinsiz, kafasız b. kıl- 23b/08
beşer (Ar.) insan b.+ sin 39b/06	bī-diremlik (Far.) dirhemsizlik, parasızlık, akçasızlık; paraya önem vermeme b.+ din 27a/08
bevl (Ar.) idrar, sidik b. 28a/09	bi-fermān (Ar.+Far.) ferman ile, emirle, buyrukla b.- ı ilāhī 30b/03
beyān (Ar.) anlatma, açıklama, bildirme b. eyle- 01a/08	bī-ğam (Far.+Ar.) gamsız, tasasız, dertsiz b. é- 19b/10
bī-‘aded (Far.+Ar.) sayısız, sayımsız, pek çok b. 02b/11, 11b/01	bī-gāne (Far.) bigāne, yabancı, ilgisiz, kayıtsız b. 31a/02, 31a/02 b. bol- 07b/09
bī-‘aḳıl (Far.+Ar.) akılsız, aptal, ahmak b.+ dur 26a/06	bī-gāneī (Far.) bir yabancı, bir kayıtsız kişi b. é- 37a/07
bī-‘amel (Far.+Ar.) amelsiz, günahkār b.+ ler derdiğa 26a/10	bī-günāh (Far.) günahsız, suçsuz b. 26b/09
bi-cān (Ar.+Far.) candan, can ile, içtenlikle b. u dil bile 07a/05	bī-ḥaber (Far.+Ar.) habersiz, bilgisiz b.+ dür 27a/07 b.+ dürmin 30b/11
bi-cān u dil (Ar.+Far.) candan ve gönülden b. bile 07a/05	bī-ḥad (Far.+Ar.) hadsiz, sınırsız, pek çok; krş. bī-ḥadd b. (ḥamd-ı b.) 13a/03 b. (ḥaṭā-yı b.) 03a/05 b. (şenā-yı b.) 02b/11
bī-çāre (Far.) çaresiz, zavallı b. 01a/11, 03b/03, 04a/07, 17b/07, 19b/10, 25a/05, 25b/06, 28b/03, 36b/07, 40b/05 b. kıl- 17b/02 b. (bende-i b.) 02a/11 b. (bülbul-i b.) 19b/03 b. (mén-i b.) 30b/09 b.+ ni 05b/09, 06a/02, 15b/04, 16b/10, 38a/09 b.+ ni (‘āşık-ı b.) 04a/11 b.+ ni (mén-i b.) 08a/10 b.+ ge 04a/10, 08a/07, 08b/01,	bī-ḥadd (Far.+Ar.) hadsiz, sınırsız, pek çok; krş. bī-ḥad b. (dürüd-ı b.) 11b/01

bi-hakk (Ar.) hakkı için, hakkına
 b.- ı Aḥmed 03a/05
 b.- ı ḥurmet-i peygamber-i āḥir
 zamān 30b/05
 b.- ı ḥurmet-i peygamber-i
 mürsel{in} 11b/10
 b.- ı ḥurmet-i Ṭāhā 36b/03
bi-ḥamdillāh (Ar.) Allah’a hamd olsun
 b. 08a/07, 30b/04
bi-ḥānūmān (Far.) yersiz yurtsuz; çoluk
 çocuksuz
 b. 30b/08
 b. eyle- 27a/02
bī-ḥayā (Far.+Ar.) hayâsız, utanmaz, arsız
 b.+ durmin 34a/04
 b.+ dın 06a/03, 21a/06
biḥil (Far.) bağış, af
 b. bol- “hakkını helal etmek” 23a/08
bihter (Far.) daha, en, pek iyi
 b.- i evlād-ı âdem 01b/02
bī-hūde (Far.) beyhude, boş yere, boşuna
 b. 05b/07, 08b/04, 09a/05, 16b/02,
 19b/05, 20a/01, 24a/01, 24a/01,
 24a/02, 24a/03, 24a/04, 24a/06,
 25b/03, 26a/09, 39b/08
bī-hūdei (Far.) beyhude, boş yere, boşuna
 b. 32a/02
bıkr (Ar.) el sürülmemiş, kız oğlan kız, genç
 kız
 b. çık- 18a/04
bil- bilmek
 b.- ürmin 38b/02
 b.- ür 08b/05, 11b/06
 b.- ipdürmiz 38b/04
 b.! 02a/03, 02a/04, 02a/08, 02a/09,
 02b/01, 05b/03, 20a/05, 26a/06,
 28a/01, 29a/05, 29b/07, 30a/08,
 30a/09, 32a/09, 39a/09
 b.- gil 14b/09, 15a/08, 15a/09,
 17a/07, 21a/08, 21b/09, 36a/07
 b.- sün 22a/09
 b.- inġ 15a/10
 b.- inġiz 17a/05
 b.- inġler 21a/10, 30a/09
 b.- sem idi 32b/01
 b.- se 24a/08, 34b/01
 b.- iben 39a/05

b.- mes 11b/06
 b.- megey 08b/05
 b.- medim 23b/08
 b.- mesün 22a/09
 b.- meġler 30a/09
 b.- meyü 24a/02
bile ile, birlikte, beraber; kırş. bilen
 b. yalın sözlerle 01a/02, 03b/03,
 06a/11, 07a/05, 07b/11, 09a/01,
 12a/05, 12b/02, 14b/11, 16a/02,
 16b/03, 16b/06, 18a/04, 18a/05,
 19b/07, 21b/04, 25b/04, 27a/07,
 28b/02, 29b/02, 33a/04, 33b/07,
 38b/10, 41b/10, 42a/01
 iyelik ekli sözlerden sonra 01a/03,
 07b/04, 09a/02, 15b/06, 26b/06,
 26b/10, 35b/09, 35b/09, 35b/10,
 35b/11, 36a/01, 36a/02, 36a/03,
 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/07,
 36a/08, 42a/04
bilen ile, birlikte, beraber; kırş. bile
 b. 18a/01, 33a/03, 41a/01
bī-mār (Far.) hasta
 b. kıl- 19a/01
binā (Ar.) bina, yapı
 b. kıl- 08b/10
 b.+ sıdur 14a/11
bi-nāgeh (Far.) ansızın, birdenbire; vakitsiz
 b. 32b/03, 34a/10, 39b/04, 40b/03
bī-namāz (Far.) beynamaz, namazsız, namaz
 kılmayan
 b. u hem baḥil bol- 35b/05
bī-naẓir (Far.+Ar.) eşsiz, eşi bulunmayan;
 Allah
 b.- sin (‘allām-ı b.) 03a/02
bī-nevā (Far.) nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir
 b.+ ġa 12a/10
 b.+ larnı 40b/06
bī-nihāyet (Far.+Ar.) nihayetsiz, sonsuz
 b.+ dür 11b/05
bī-numūne (Far.) örneği olmayan; Allah
 b. 01a/04, 03a/01
bī-‘özre (Far.+Ar.) özürsüz, mazeretsiz
 b. 17a/07, 21a/07, 26a/05
bī-pāyān (Far.) sonsuz, hudutsuz
 b. ér- 38b/07
bir bir, bir kez

b. 05a/05, 08a/01, 08b/10, 09a/06, 09a/09, 10a/05, 11b/08, 12a/01, 12a/02, 12a/05, 12b/07, 12b/08, 13b/03, 13b/11, 14a/02, 14b/05, 14b/08, 19b/03, 20b/03, 22a/02, 22a/05, 22a/06, 22a/08, 25a/01, 25b/07, 27b/04, 31a/01, 31a/02, 31a/08, 31b/06, 31b/10, 32b/02, 32b/08, 33a/11, 34a/06, 34a/11, 36b/08, 38a/04, 40b/03, 40b/04, 40b/10, 40b/10, 41a/06, 41a/07, 41a/08, 42a/04
b. ança 17a/09
b. dem 11b/02
b. demī 24a/06, 30a/03
b. deste 22a/03, 32a/04
b. laḥẓa 22a/10, 22a/10, 22b/01, 22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/05, 22b/06, 22b/07, 22b/08, 22b/10, 31b/10,
b. laḥẓai 02b/05
b. néççe 21a/09, 31b/07
b. sā‘at 28b/06
b. sarı 27a/10, 37b/08
b. yana 27b/03
b. zamān 19b/10
b. zerre 17b/03, 31b/08
b. (āb-ı b. kadeḥ) 10a/02
b. (Ḥudā-yı b. ḥaḳ) 03a/03
b. (müşk-i nāb-ı b. kadeḥ) 10a/04
b. (pür-āb-ı b. kadeḥ) 09b/11, 10a/01
b. (şarāb-ı b. kadeḥ) 09b/11, 10a/03, 10a/05, 10a/06, 10a/08
b. (Teṅgrini b. bil-)39a/05
b.+ ge on 02b/07, 20b/02, 29b/04, 37a/11
b.+ ge (tördin b.) 02a/08
b.+ in (miṅḡdin b.) 02a/06
b.+ ni (miṅḡdin b.) 01a/08
Bir ü Bār (T.+Far.) bir ve var olan, Tanrı
A. (ol B.)15b/11
birāder (Far.) dost, arkadaş
b. (ey b.) 02a/09, 08b/02, 29b/05
b.+ im 17a/05
b.+ ler 14a/10
birbiri birbiri
b.+ din 06a/10

birgine azıcık, birazcık; krş. **birḳana**, **birkine**
b. 06b/05, 19b/09, 31a/02
biri biri, birisi
b.+ si 21b/08
bī-riyā (Far.+Ar.) riyasız, gösterişsiz, içten
b. 10a/06, 14b/04, 20a/09, 21b/09, 42a/08
birḳana azıcık; krş. **birgine**, **birkine**
b. 09a/03
birkine azıcık; krş. **birḳana**, **birgine**
b. 19a/05
birle birlikte, beraber; krş. **birle**
b. yalın sözlerle 02b/02, 05b/02, 06b/01, 08a/08, 08a/11, 08b/02, 08b/02, 08b/03, 08b/03, 08b/04, 08b/05, 08b/06, 08b/07, 08b/09, 08b/09, 09b/09, 10b/01, 13a/08, 13b/07, 14a/06, 14b/03, 15a/02, 15a/11, 15b/04, 16b/04, 16b/10, 18b/01, 20a/08, 23b/02, 26a/04, 26b/01, 28a/03, 28b/07, 28b/09, 29a/05, 29b/03, 30a/10, 31a/06, 31a/07, 31a/08, 33a/11, 33a/11, 34b/08, 35a/01, 35b/05, 36b/01, 36b/07, 38b/08, 39a/04, 39b/06, 40b/06
iyelik ekli sözlerden sonra 06a/06, 06a/09, 08a/07, 15b/04, 16a/03, 18b/03, 21a/03, 23a/01, 25b/01, 25b/05, 31a/05, 31b/01, 35b/02, 35b/03, 36a/09, 36b/06, 37a/05, 39a/03, 41a/11
birle birlikte, beraber; krş. **birle**
b. (ümīd b.) 11b/05
birlik birlik, Tanrı'nın birliği
b.+ inḡ ḥaḳḳı 02b/09, 15b/08, 20b/09
bismillāh (Ar.) Tanrı'nın adıyla
b. bile iptidā kıl- 01a/02
bismillāhirrahmānirrahīm (Ar.) esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla
b. 01a/01
bisyār (Far.) çok, pek çok, çokça, bol
b. 17b/03, 19a/03, 33b/02, 35a/02, 35a/06, 35a/11, 37b/01
b. (günāh-ı b.) 03a/04
bī-şek (Far.+Ar.) şüphesiz, kuşkusuz
b. 21b/10

bī-şübhe (Far.+Ar.) kuşkusuz, şüphesiz
 b. 01a/04, 03a/01
bī-terahhūm (Far.+Ar.) merhametsiz,
 acımasız
 b. 38a/01
bī-tertib (Far.+Ar.) tertipsiz, düzensiz; beş
 vakit namazı düzensiz kılan
 b. 14b/03
bī-vefā (Far.+Ar.) vefasız, sözünde durmaz
 b. 02b/04, 17a/03, 18a/08, 18a/11,
 18b/01, 23b/07, 23b/08, 23b/09,
 29b/02, 39b/08
 b.+ ğa (b. mübtelā) 38a/09
bī-vefālīk (Far.+Ar.+T.) vefasızlık, sözünde
 durmamak
 b. eyle- 17a/01, 23b/08
bī-vezīr (Far.+Ar.) vezirsiz
 b. (şāh-ı b.) 03a/02
bi-yek-bār (Ar.+Far.) bir kere, tez, aniden
 b. 03a/04, 16a/10, 22b/05
biz biz
 b. 13a/05, 36a/10, 41a/04, 41a/06
 b.+ ni 41a/02
 b.+ ge 26b/03, 30a/08
bī-zār (Far.) bıkmış, usanmış, küsmüş
 b. bol- 18b/04, 35a/04, 35b/05
bol- olmak
 b.- ur 12b/03, 14b/02, 18a/11,
 18b/01, 21a/07, 21b/04, 23b/09,
 25a/09, 25a/11, 28a/04, 29a/08,
 35a/04, 35a/05, 35a/07, 37a/10,
 39a/10, 41b/08
 b.- urlar 07a/05
 b.- dum 07a/01, 07b/09, 07b/09,
 07b/10, 07b/11, 08a/01, 08a/02,
 08a/03, 08a/05, 23a/09, 25a/02,
 25b/09, 31a/01, 31a/01, 31a/02,
 31a/03, 31a/03, 31a/04, 31a/05,
 31a/06, 31a/08, 36b/11, 38a/02,
 38a/04, 38b/01
 b.- dūḡ 32a/08
 b.- dı 01a/09, 01b/05, 02a/02, 02a/05,
 03a/09, 03b/11, 04a/10, 07a/01,
 07b/03, 07b/05, 07b/06, 09a/11,
 09b/02, 10a/04, 12b/10, 14a/03,
 14a/05, 18a/07, 19a/08, 21a/07,
 22b/02, 25a/03, 27a/07, 27a/08,

31a/11, 33a/01, 34b/05, 37a/01,
 39a/03, 41b/01
 b.- dılar 01a/03
 b.- upmin 14a/02, 30a/02, 32a/11,
 34a/09, 41a/09
 b.- ğay 02b/05, 02b/06, 04b/03,
 04b/06, 04b/08, 07a/09, 14b/05,
 14b/07, 15b/03, 20a/11, 20b/01,
 21a/11, 24a/08, 24a/09, 28a/06,
 28a/09, 29a/01, 30b/08, 32b/02,
 35b/04, 36a/07, 36a/07, 38a/06,
 39a/10, 40a/04, 40a/07
 b.- ğamiz 38b/06
 b.- ğusı 04b/09, 18b/04, 18b/04,
 30a/09, 34b/04
 b.- ğusıdur 05a/01, 17a/06, 28a/04,
 34b/05
 b.! 02b/01, 11a/06, 21b/11, 27a/04,
 27a/11, 27b/09, 29a/01, 29a/01,
 29b/02, 29b/02, 29b/03, 29b/04,
 29b/05, 29b/05, 29b/06, 29b/07,
 29b/09, 30a/05, 30a/11, 30b/02,
 36a/08, 36a/08, 36a/08, 39b/01,
 40a/10, 40b/01, 40b/01
 b.- ğıl 08b/03, 27a/11, 36a/01,
 39b/05, 41a/05
 b.- sun 02a/07, 03b/09, 15a/03,
 30a/03
 b.- unḡ 22b/05, 22b/10, 23a/08
 b.- sam 34b/06, 37a/01
 b.- saḡ 07a/11, 27a/06, 28b/11,
 29a/04, 29a/07, 29b/08
 b.- sa 01a/08, 02a/06, 04a/02, 08a/06,
 08b/04, 10b/02, 10b/03, 12a/04,
 12a/04, 12b/11, 13b/03, 13b/04,
 14a/07, 15a/07, 15a/11, 16a/03,
 16b/02, 16b/02, 18b/02, 19b/07,
 21b/07, 21b/07, 21b/08, 21b/09,
 21b/10, 21b/11, 22a/01, 24b/07,
 26a/06, 26b/05, 27a/05, 28b/01,
 30a/10, 33a/07, 33b/04, 35a/03,
 35b/05, 37a/02, 37a/05, 38a/03,
 40b/11, 42a/02
 b.- ay 04a/08, 39b/05
 b.- alı 39b/07
 b.- up 06a/07, 26a/08, 28b/09,
 28b/09, 31b/07, 36a/02, 36a/02,

37a/11, 42a/04, 42a/05
b.- ğanda 11a/07
b.- urġa 28a/06
b.- ğan 30b/04
b.- mas 34b/10, 34b/10, 35a/01, 35a/02, 35a/03, 35a/04, 35a/05, 35a/06, 35a/07, 35a/09, 35a/10, 35a/10, 35a/11, 35b/01, 35b/02, 35b/03, 35b/04, 35b/05, 35b/06, 35b/08
b.- maġaymin 38a/07
b.- maġay 02a/06, 04b/05, 06a/10, 18b/11, 20b/07, 25b/08, 27b/04, 28a/08, 28a/09, 28b/01, 32b/09, 38a/07, 39a/06, 39b/06, 41a/08
b.- maġaylar 38a/05
b.- madı 06b/09
b.- ma! 02b/02, 04b/08, 05a/02, 06b/02, 07a/08, 13a/11, 13b/03, 16a/06, 16a/11, 24a/02, 24b/11, 28b/09, 28b/11, 29b/09, 30a/11, 30a/11, 30a/11, 38b/07
b.- maġıl 05b/01, 12a/07, 38a/11, 39a/05
b.- maŋız 18b/01, 18b/02
b.- maġdın 31a/01
b.- masun 24a/03, 30a/03
b.- masa 30a/10, 42a/07
bostān (Far.) bostan, sebze bahçesi
b.+ dur (bāġ u b.) 04b/02
boy boy
b.+ uŋġ (tal b. dék) 27b/03
b.+ ı talımġa 06b/07
b.+ ıġa (tal dék b.) 06a/07
boyun boyun
b.+ uma (boynuma) 27a/02
b.+ ıġa (boynıġa) 06a/07, 09a/07
bölek bölük, bölünmüş, ayrı, bir yana
b. 25b/08, 27a/10, 27b/08
bu bu (zamir)
b. 25b/02
munı 30a/09
munda 28b/10, 29b/04
mundın 27b/02
munça 04a/11
bu bu (sıfat); krş. **bul**
b. 01a/11, 02a/09, 02b/08, 07a/02,

07a/10, 07b/03, 07b/06, 07b/08, 8b/08, 09a/11, 09b/10, 11b/07, 12a/04, 12a/09, 14a/05, 14a/06, 15b/10, 16b/04, 17a/03, 17a/06, 17a/09, 19a/04, 19a/08, 19b/06, 19b/10, 19b/11, 22a/05, 22a/07, 22b/08, 22b/11, 23a/09, 23a/09, 24b/02, 24b/05, 24b/07, 24b/10, 25a/11, 25b/01, 27b/06, 29a/09, 29b/10, 30a/03, 30a/09, 30b/11, 31a/06, 31a/11, 31b/05, 31b/06, 32a/01, 33a/02, 33b/02, 34a/01, 34a/03, 34b/10, 35a/10, 35b/01, 37a/01, 37a/04, 37a/11, 38a/03, 38a/07, 39a/11, 40a/03, 41a/08
buġz (Ar.) buġuz, kin, nefret, sevmeme
b. u ‘adāvet eyle- 35a/05
buġz u ‘adāvet (Far.+Ar.) kin ve düşmanlık
b. eyle- 35a/05
bul bu, şu; krş. **bu**
b. 27a/10, 27a/10, 41b/02, 42a/02
bulak bulak, pınar, çeşme
b. (gūyā ki aqtı köz b.) 24b/09
bulġan- bulanmak, karışmak
b.- ıp (ma‘şiyetke b.) 09a/01, 19b/08
bulut bulut
b. içre 17b/11
b. kibi 17b/05
Burāk (Ar.) Burak, cennet bineği; Hz. Muhammed’in Mirac’a yükselirken bindiği, beyaz renkli ve insan başlı bir at şeklinde tasavvur edilen binek.
B. 23b/10, 24b/11
burna (< **burun+a**) önce, evvel, önceleri
b. 01b/03
burun önce, evvel
b. (barça ‘ālemdin b.) 01b/02
b. (ölmesdin b.) 05b/03
burunķı önceki, evvelki
b.+ lar (séndin b.) 36a/05
būse (Far.) öpücük, öpme, öpüş
b. eyle- 06a/08
būy (Far.) hoş koku
b. 17b/02
b.+ ı bisyār 17b/03
būyluķ (Far.+T.) kokuluk, koklamalık
b. (turfē hoş b.) 41b/08

buyruk buyruk, emir

b.+ ı (Hak ta'ālā b.) 26b/02

buyur- buyurmak, emretmek

b.- ğan emrini 14a/10, 14b/02,
26b/01

bülbül (Far.) bülbül

b. 22b/03

b. kibi 09b/05

b.- i biçāre 19b/03

b.+ i (iy.) 07a/11

bülbülī (Far.) bir bülbül

b. 41a/04

bünyād (Far.) asıl, temel

b. eyle- 11b/06

b. ét- 15a/01, 16b/09

büt-ferest (Far.) putperest, puta tapan

b.+ ler dék 33b/08

C c

cā (Far.) yer, mevki, mekân; krş. **cāh**

c.- nişin-i enbiyā 01b/11

c. kıl- 41a/07

cādū (Far.) cadı, büyücü; mec. sevgilinin gözü

c. (ikki c. közlerige) 09a/08

cāfī (Ar.) cefa eden, eziyet eden

c. (‘āşī vü c.) 13a/04

c.+ largā 20b/08

cāh (Far.) yer, mevki, mekân; krş. **cā**

c.+ dın bā‘iş 08a/08

cāhil (Ar.) cahil, bilgisiz

c.- i mişl-i kıra taş 08b/06

cahīm (Ar.) cehennem, tamu

c. (giriftār-ı c.) 28a/04

cahmiriş (Ar.) yaşlı, çirkin, iğrenç kadın

c. 38a/07

cām (Far.) içki kadehi

c.- ı ‘işret 09b/11, 30a/08

c.- ı muhabbet 08a/04, 10a/02, 36a/10

c.- ı vahdet 30a/03

c. (cür‘a-i c.- ı muhabbet) 30a/01

Cāmi‘ul-Ḳur‘ān (Ar.) Kur‘an-ı Kerim’in sayfalarını bir araya getirip mushaf hâline getirdiği için Hz. Osman’a verilen lakap

C. 13a/06

C. ér- 02a/03

cān (Far.) can, ruh, hayat; mec. sevgili

c. 16b/02

c. birle 33a/11

c. bér- 40b/08

c. u dil birle 15a/11, 26b/01, 29a/05, 29b/03

c. u dilim 12b/10

c.+ ım (ārām-ı c.) 27b/03

c.+ ım (isiz c.) 32b/07

c.+ ım (bol-) 42a/02

c.+ ım (fedā bol-) 02a/07

c.+ ım (ten ü c. fidā eyle-) 04a/08

c.+ ım (örten-) 07b/03, 32a/11,

41a/10

c.+ ımnı (ķurbān eyle-) 32b/03

c.+ ıma (āteş tüş-) 18a/06

c.+ ıma (öz c. bidār bol-) 31a/01

c.+ ımğa (bāde-i la‘l-i leb-i ārām-ı c.) 06b/11

c.+ ıng bariça 10b/05

c.+ ıng bile 35b/09, 35b/09, 35b/10, 35b/11, 36a/01, 36a/02, 36a/03, 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/07, 36a/08

c.+ ıngnı (māl u c. şarf eyle-) 28b/10

c.+ ı (iy.) 26a/08

c.+ ın kabz eyle- 28a/03

c.+ ını işār eyle- 09b/03

c.+ ını (māl u c. ķurbānlık kıl-) 25b/05

c.+ dur 03b/09

cān u dil (Far.) can ve gönül

c. birle 15a/11, 26b/01, 29a/05, 29b/03

c.+ im kebab bol- 12b/10

cānān (Far.) gönül verilen, sevgili

c.+ dın 13b/03

c.+ ım 04a/11

cānāneī (Far.) bir canan, bir sevgili

c. (ol dilber-i c.) 36b/11

cāvidān (Far.) bengi, ebedî, daimî

c. (behişt-i c.) 14b/01, 29b/01

c.+ da (behişt-i c.) 35b/04

c.+ ığa (behişt-i c.) 29a/09, 33b/03

c.+ durmin (giriftār-ı ‘azāb-ı c.) 34a/02

cāvidānī (Far.) ebedîlik, sonsuzluk; daimî ebedî, daimî olarak

c. 38b/06

cebr (Ar.) zorlama, baskı

c.+ ni öz.ige kıl- 15a/01

Cebraīl (Ar.) Cebrail, dört büyük melekten biri, peygamberlere vahyi ulaştıran melek

C. 27b/11

cefā (Ar.) cefa, eziyet, sıkıntı
 c.+ ğa (kân-i c. mübtelâ) 38a/11, 38b/06
 c.+ dîn (zûlm u c. ħalâş kııl-) 21a/01
 c.+ sıġa 32b/05
cehâlet (Ar.) cahillik, bilgisizlik
 c. şumluġıdın 33b/09
cehd (Ar.) çalışma, çabalama, gayret
 c. eyle- 02b/02, 04b/07, 06b/02, 08b/03, 11a/11, 13b/01, 13b/06, 15a/04, 19a/02, 20a/09, 23b/11, 26b/03, 28b/07, 29a/01, 29b/06, 39b/09
ceht (<Ar. cihet) yön, taraf (vezin gereġi); krş. cihet
 c.+ idin (günâhı c.) 01b/09
 c.+ idin (günâhım c.) 11b/06, 12a/11, 19b/09, 25b/09
 c.+ idin (küfr ü ‘işyân c.) 11a/02
 c.+ idin (ma‘şiyetnîġ c.) 38b/05
 c.+ idin (şüm rakıbler c.) 06b/09, 17b/11
 c.+ idin (yazukumnıġ c.) 31a/11
celil (Ar.) büyük, ulu
 Rabb-ı c. 27b/11
cem’ (Ar.) cem, toplama, bir araya getirme
 c. eyle- 08b/02
cemâl (Ar.) yüz güzelliġi
 c. 42a/08
 c.- i ħırmeni üzre 40b/07
 c. (şevķ-i c.-i şem‘îġa) 30a/04
 c. (vaşl-ı c.-i yârdur) 30a/06
 c.+ îġ (‘aksini kör-) 04a/09
 c.+ îġ ħırmeniġa 09b/06
 c.+ îġ ħırmenidin 37a/04
 c.+ îġ (kör-) 09b/04, 24b/08
 c.+ îġ şadķası 19b/04
 c.+ îġ (şem‘-i c.) 25a/06, 27b/06
 c.+ îġnı (naşib kııl-) 01a/10
 c.+ îġnı (kör-) 39b/11
 c.+ ı şevķıda 38a/02
 c.+ ı (maĥbûb-ı ĥaķıķınıġ c.) 41a/03
 c.+ ı (pertev c. tüş-) 41a/10
 c.+ ı (yârınıġ pertev c.) 39b/02,
 c.+ ı dék (anıġ ħüsn-i c. dék) 34a/11
 c.+ ını (vaşl-ı c.) 04b/03, 37a/06
 c.+ ıġa 14a/03, 37b/11

c.+ ıġa (ĥüsn-i c.) 41a/09
 c.+ ıdın 42a/07
cemî’ (Ar.) bütün, hep
 c.- i bendelerini 05b/08, 06a/03
 c.- i bendelerge 36b/04
 c.- i enbiyâ 35a/04, 38b/02
 c. ‘âşî bendeġni 11b/10
cem‘î (Ar.) bütün, tüm, hep
 c. ulus ilin 12a/05
cennet (Ar.) cennet, uçmak
 c. 01b/04, 04a/05, 29a/11, 33b/04
 c. içre 05a/01, 06b/01, 18b/06, 20a/06, 37a/05
 c. ü düzaġ 03b/11
 c. (dâhil-i c. bol-) 28a/06
 c.+ ke 05b/02, 21b/04, 26a/06, 28b/01
 c.+ de 19a/03, 23b/10
 c.+ lerni (ehl-i c. heyde-) 13a/08
Cennet- i firdevs (Ar.+Far.) Firdevs cenneti, sekiz cennetten biri
 C. içinde 28a/02
cennet ü düzaġ (Ar.+Far.) cennet ve cehennem
 c. 03b/11
Cennetü’l- me’vâ (Ar.) Me’va cenneti, sekiz cennetten biri
 C.+ sı bar 16a/04
cerâĥat (Ar.) yara, irin; cerrahlık
 c. 25a/03, 41b/01
cerâĥatdârlik (Ar.+Far.+T.) cerrahlık, cerrahın tedavisine muhtaç olma hâli
 c. bol- 25a/02
cevâb (Ar.) cevap, yanıt, karşılık
 c.+ ım 23a/11
cevher (Ar.) cevher, değerli taş; öz
 c.+ i (evliyâlar c.) 22b/01
cezâ (Ar.) ceza, karşılık, mükâfat
 c. bér- 02b/07
 c. (rûz-i c.) 01b/07
 c.+ sıdur 14b/03
cezbe (Ar.) coşma, kendinden geçme, çekim
 c. eyle- 30b/11, 32a/06
cezm (Ar.) kesin karar, niyet
 c. bil-: “kesin olarak inan-” 14b/09, 15a/08

cīfe (Far.) leş, lane

c.+ ni yığ- 29b/03

ciğer (Far.) ciğer, yürek

c. kebāb bol- 10a/04

c.+ im 07b/05

cihān (Far.) cihan, dünya, âlem

c. 05b/05, 16b/02, 16b/08, 17a/05,
17a/08, 19a/08, 33a/07

c. ğamı yé- 17a/05

c. (şāh-ı c.) 37a/09

c. (temāşā-yı c.) 30b/03

c.+ nı 21a/01, 36b/08

c.+ ğa 34a/11, 39b/03, 40b/04

c.+ da 11a/09, 15a/06, 15a/08,
15b/10, 17a/03, 19a/02, 19b/01,
19b/06, 20b/05, 22a/01, 33a/02,
35a/09, 35b/01, 35b/07, 39a/09

c.+ im 07b/01

cihet (Ar.) cihet, yön, taraf; sebep; krş. **ceht**

c.+ din (ol c.) 25a/04

cilā (Ar.) parlatma, parlak

c. 39b/02

c. kıl- 38b/09, 41a/10

cilve (Ar.) görünme, tecelli; naz, eda, işve

c. birle 15b/04

c. eyle- 06b/07, 16b/09, 25a/01,
39b/03, 40b/06

cism (Ar.) cisim, beden, vücut

c.- i za‘ifim 27b/06

c.+ im 07a/02, 07b/03, 25a/03

c.+ im (za‘if bol-) 09a/11, 34b/05,
37a/01

c.+ im (za‘ifin örte-) 17b/01

c.+ imni (hāşāk eyle-) 18b/10

c.+ imni (ya kıl-) 41a/09

c.+ imde 31a/05

civān (Far.) genç

c. (özni c. körset-) 18b/02

civānān (Far.) gençler

c. körün- 18a/08

civān-merd (Far.) temiz, soylu, asil

c. ü şecā‘atlik 13a/07

civān-merd ü şecā‘atlik (F) soylu ve cesur

c. ér- 13a/07

cūyān (Far.) arayıcı, arayan

c.+ ı (muḥabbet ehliniṅ c.) 27a/11

cūdā (Far.) ayrı, ayrı düşmüş

c. bol- 30a/11, 31a/01, 31a/03

c. eyle- 36a/09, 42a/01

cūdālīk (Far.+T.) ayrılık, ayrı düşme

c. derdidin 06a/10

cüft (Far.) çift, eş

c.+ i (Fāṭimā c.) 02a/04

cümle (Ar.) bütün, hep

c. 01b/07, 02a/05, 02a/09, 04a/01,
19a/06, 19a/10, 20a/11, 20b/06,
23a/01, 23a/03, 24b/01

cümleī (Ar.+Far.) bütün, tüm, hep

c. 01b/11, 20a/08, 21b/09

cünūn (Ar.) delilik, çılgınlık

c. şahrāsıda 31a/03

cür‘a (Ar.) yudum, tortu

c.- i cām-ı muḥabbet 30a/01

c.- i peymāne 30a/02

c.- i tāt-ı muraşsa‘ 16a/01

cürm (Ar.) cürüm, suç

c. ü ḥatā-yı biḥad 03a/05

c. ü ‘iṣyān 06b/03

c. ü ‘iṣyānıṅ 28b/04

cürm ü ḥatā (Ar.+Far.) suç ve hata

c.- yı biḥad 03a/05

cürm ü ‘iṣyān (Ar.+Far.) suç ve isyan

c. 06b/03

c.+ ıṅ 28b/04

c.+ ıṅğa 39a/11

cüst ü cū (Far.) arayıp sorma

c. eyle- 40b/10

c. kıl- 34b/08, 41b/11

c.+ yum 39b/11

Ç ç

- çağ** çağ, zaman, vakit, mevsim
ç.+ da 31a/01
ç.+ dın 31a/02
ç.+ ıdur (gül ç.) 30a/08
- çağla-** sezinmek, kıyas etmek
ç.- ğıl 35b/11
- çakıl-** çakılmak
ç.- ur 16b/04
- çal-** çalmak, vurmak, çarpmak
ç.- ğan (bağrı birle çal-) 18b/03
- çarh (Far.)** çark, teker; felek, gökyüzü
ç. u felek 03a/03
- çarh u felek (Far.+Ar.)** çark ve felek, gökyüzünün katmanları
ç. 03a/03
- çehre (Far.)** çehre, yüz, surat
ç.- i tábân 13b/02, 32b/10
ç.- i zerd 22a/04
ç.+ sin finhân ét- 15b/06
ç.+ sin pinhân ét- 37b/09
- çek-** çekmek
ç.- meyin (riyâzet ç.) 25a/04
- çend (Far.)** ne kadar, her ne kadar
ç. (eger ç.) 03b/04
- çendân (Far.)** o kadar, o ölçüde, çok
ç. kız 18b/06
- çerâğ (Far.)** çıra, mum
ç. yandur- 23b/11
- çerâğî (Far.)** bir çıra, bir mum
ç. 13b/06
- çeşme (Far.)** çeşme, pınar
ç.- i Kevşer 14a/01
- çık-** çıkmak
ç.- tı 09a/07, 12a/01, 15b/04, 25a/01, 37b/05, 39b/03, 40b/06, 41a/07
ç.- sa 18a/04
ç.- sa (ğazâtğa ç.) 13a/09
ç.- salar 12a/06, 16a/02
ç.- ıp 07b/09, 30b/03, 30b/06
ç.- mağay 24b/08, 30a/04
- çıkar-** çıkarmak
ç.! 38a/08
- çın** doğru, gerçek
ç. köñgöl birle 35a/01
- çıraylığ (Far.+T.)** güzel, güzel yüzlü
ç.+ dur (zâhiri ç.) 18a/09
- çırmaş-** dolaşmak, sarmaş dolaş olmak
ç.- ıp 06a/07
- çıyan** akrep, çıyan
ç. (özini ç. mâr eyle-) 20a/07
- çihâr (Far.)** dört
ç. bağdın 32a/04
- çihâr-yâr (Far.)** Resulullah'ın dört büyük sahabesi: Hz. Ebubekir. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali
ç. 11a/06
ç.- ı bâsafâğa 38b/03
ç.- ı Nebî 02a/10
ç.+ ğa döst bol- 11a/06
ç.+ ım (yâr-ı ç.) 13a/07
ç.+ ı bardur 01b/11
ç.+ ıdur 02a/07
- çivrül-** çevrilmek, dönmek
ç.- üp (pervâne dék ç.) 27b/06
- çolfan** Çolpan, Çoban Yıldızı
ç. (közi ç.) 13b/11
- çoñğ** büyük, yaşlı
ç.+ larğa 41b/08
- çöl** çöl
ç.+ ler (heme ç.) 03b/10
- çörkel-** yanmak, ateşte alazlanmak
ç.- ipdür 37a/02
- çuğz** baykuş
ç. yañlığ 08a/02
- çukur** çukur
ç.+ nı kaz- 16b/05
ç.+ ğa tıqıl- 16b/05
- çulğan-** örtünmek, bürünmek, sarınmak, dolanmak
ç.- ıp yat- 19b/08
- çü (Far.)** çünkü; gibi; için; -ınca/-ince
ç. bir irşâd birle 31a/08
- çün (Far.)** çünkü, mademki, eğer, vakta ki; gibi ç. 02b/03, 04b/04, 12a/06, 13a/07, 14a/01, 27b/11, 33a/05, 34b/04, 37b/05, 38a/07, 38b/02, 38b/04, 40b/07, 41a/01
- çünki (Far.)** çünkü ç. 08b/06, 13a/08

D d, D d

dād (Far.) adalet, hak; imdat, yardım isteme

d. 11b/05

d. ét- 15a/03

dādh^yāhlik (Far.+T.) hak, adalet isteme, şikâyetçi olma

d. eyle- 27b/08

dāğ (Far.) dağ, yanık yarası

d. 23b/07

d.- ı hicrân 39a/06

dağı dahi, da, de

d. 36a/05

dāhil (Ar.) iç, içeri, içinde

d. bol- 21b/04, 28b/01

d.- i cennet bol- 28a/06

dāim (Ar.) daima, sürekli; krş. **dāyim**

d. 20b/02

dāl (Ar.) Arap alfabesinin onuncu harfi,

“dal”; mec. kambur, eğri

d.+ ım (elif kâmet d. {b}ol-) 07b/06

ḍalâlet (Ar.) sapkınlık, doğru yoldan sapma

ḍ.+ din (râh-ı ḍ. köter-) 23a/04, 36b/02

dām (Far.) tuzak

d. eyle- 40b/07, 41a/08

d.+ ığa (nefs d. ilin-) 03a/10

dāmād (Far.) damat, güveyi

d.- ı peyâmbere 02a/04

dân (Far.) dane, tane

d. (nokṭa-i ḥālınḡnı dān kör-) 09b/06

d.+ ı (sāmāndın özge d. yok) 26a/06

dānā (Far.) bilen, bilici, bilgili, bilgin

d. (‘âlim ü d.) 08b/05

d. (ehl-i d. birle) 08b/03

d.+ dın 08b/04

d.+ dım (ehl-i d.) 08b/03

d.+ larğa (ehl-i d.) 08b/07

dāneī (Far.) bir dane, bir yem tanesi

d. 37a/04

dāniş (Far.) bilgi, ilim, biliş

d.+ inḡ bardur 27a/11

d.+ inḡni (‘âql u fehm ü d.) 08b/05

dārü’l-bekā (Ar.) ahiret yurdu, öte dünya

d.+ nı 31a/06

d.+ ğa mübtelâ 38a/08

da‘vâ (Ar.) dava, iddia

d.+ ğa güvâh bol- 31a/06

dāvūdī (Ar.) Davud Peygamber’in sesini andıran gür, kalın ses

d. (nağme-i d. eyle-) 28a/10

dāyim (Ar.) daima, sürekli; krş. **dāim**

d. 02a/08, 06b/10, 12a/07, 12b/04,

13a/01, 14b/06, 27a/06, 36a/01,

36a/03, 36b/06, 39a/11, 39b/01

de- demek, söylemek; krş. **dé-**

d.! 35b/09, 35b/09, 35b/10, 35b/11,

36a/01, 36a/02, 36a/03, 36a/04,

36a/05, 36a/06, 36a/07, 36a/08

dé- demek, söylemek; krş. **de-**

d.- rmin 23a/11

d.- ydürler 41b/04

d.- geymin 23b/02

d.- gey 34a/04

d.- diḡ 33b/10

d.- nḡler 26a/08, 30a/09

d.- sem 23b/05

d.- se 15a/03

d.- p 06b/05, 06b/05, 12b/02, 15a/05,

17a/09, 23a/10, 30a/03, 30b/07,

30b/09, 32a/10, 32b/03, 37a/09,

37a/11, 37b/11

d.- ben 30b/08

d.- genlerini 18b/03

d.- mesler 11a/08

d.- meḡ 31a/03

d.- meḡler 41b/02

def (Ar.) savma, öteye itme, uzaklaştırma

d. eyle- 05b/10, 20b/09

dehr (Ar.) dünya, zaman, devir

d. ara 32b/08

d.- i dün 38a/08

dehrī (Ar.) dünyanın ebediliğine inanıp öteki

dünyayı inkâr eden, ruhun cesetle

birlikte yok olduğuna inanan;

materyalist

dék d.+ din tecrîd bol- 30a/05
gibi
d. 02b/03, 04a/09, 04a/10, 06a/06, 06a/07, 06a/07, 06a/11, 09b/04, 12a/01, 14a/03, 19b/06, 21b/03, 25a/06, 26b/04, 26b/09, 26b/09, 26b/10, 26b/11, 27a/01, 27a/02, 27a/03, 27a/05, 27b/03, 27b/06, 29b/03, 31a/11, 32b/10, 33b/08, 34a/11, 34b/01, 39a/03, 39a/06, 39b/04, 40b/06, 41a/01, 41a/04, 41b/06
d. (mén d.) 19b/01, 19b/11, 24a/03, 25b/08, 38a/05, 40b/06
d. (méniñg d.) 32b/02
d. (sén d.) 07b/10, 19b/01, 27b/03, 27b/04, 32b/08, 32b/09
d. (séniñg d.) 19b/02, 40b/04
d. (anıñg d.) 34a/11, 41a/08
delîl (Ar.) delil, kanıt, belge
d. 28a/06
dem (Far.) an, vakit, zaman; soluk, nefes
d. (bir d.) 11b/02
d. (bu d.) 22b/08
d. (her d.) 05a/03, 07b/07, 11b/06, 11b/08, 18a/11, 35a/11
d. (ol d.) 27b/11, 40b/06
d.+ de (âhir d.) 03b/05, 33b/11
dem-â-dem (Far.) her vakit, sık sık, daima
d. 03a/08
dem-be-dem (Far.) sürekl, vakit vakit
d. 05b/03, 36a/06
demî (Far.) bir dem, bir an
d. (bir d.) 24a/06, 30a/03
dem-sâz (Far.) arkadaş, sırdaş
d. bol- 18b/01
der-be-der (Far.) serseri, dağınık
d. 30b/08, 31b/06
derd (Far.) dert, keder, sıkıntı, acı
d. ilğa 18a/05
d.+ ime 26b/11, 34b/05
d.+ imğa 36b/08
d.+ imge 03b/05
d.+ i (iy.) 37b/08
d.+ i (yıraklık d.) 24b/05
d.+ iğa (bî'ameller d.) 26a/10
d.+ iğa (cerâhat d.) 41b/01

d.+ iğa (güneh d.) 16a/09
d.+ iğa (tiken d.) 27a/03
d.+ ige 25a/10
d.+ ige (bendelerniñg d.) 25a/10
d.+ ige (yıraklık d.) 24b/10
d.+ idin (cerâhat d.) 25a/03
d.+ idin (cüdâlık d.) 06a/10
d.+ ler (barça d.) 37b/08
derd-mend (Far.) dertli, tasalı
d.+ lerge 24b/08
dergâh (Far.) dergâh, tekke; krş. **dergeh**
d.- ı nevmîd 16a/11
d.+ ğa 30b/11
d.+ dın 08a/07
d.+ inğğa 03a/10, 03a/11, 07a/04, 10b/10, 11b/05, 22b/05, 31b/01, 36b/08
d.+ ıda 07a/06, 07a/09
d.+ ıdın 07a/08
dergeh (Far.) dergâh, tekke; krş. **dergâh**
d.+ idin ('azîzler d.) 16a/11
dermân (Far.) derman, ilaç, çare; güç, kuvvet
d. 18a/05, 36b/08
d. eyle- 25a/10, 03b/05, 34b/05
d.+ dur 16a/09
d.+ ı (iy.) 26a/07, 26a/10
dermân-de (Far.) biçare, zavallı
d. 03b/03
dermânlık (Far.+T.) çare, ilaç
d. 25a/10
d. bol- 25a/11
deryâ (Far.) derya, deniz
d.- yı âb-ı rahmet 01a/06
d.- yı tûfân 20b/07
d. (katre-i d.-yı 'ışk) 12b/07
d. (rahmet-i d.- yı Hâk) 16a/04
deryâb (Far.) akıllı, anlayışlı
d. kıl- 05a/05
destâr (Far.) sarık
d.+ inğ bile 09a/02
destârlık (Far.+T.) sarıklık, sarık olarak
d. 25a/08
deste (Far.) deste
d. (bir d.) 22a/03, 32a/04
dest-gîr (Far.) elden tutan, yardımcı
d.+ sin (kayyûm u d.) 03a/02
deşt (Far.) çöl, bozkır, ova

d.+ ide (kıyâmet d.) 24b/08, 37b/02
devâ (Far.) deva, ilaç, çare
 d. eyle- 36b/08
 d. kıl- 41b/01, 01b/08, 19a/10, 26b/11
 d.+ ğa (şefâ'ât-ı d. mübtelâ) 38b/04
devâm (Ar.) daima, sürekli, devamlı
 d. 17b/06
devlet (Ar.) baht açıklığı, ikbal, saadet
 d. ér- 42a/04
 d.+ i (dünyâ d.) 04b/05
devr (Ar.) dönme, dönüp dolaşma
 d. (semâ' u d. ile) 33a/06
devrân (Ar.) zaman, devir, felek
 d. (âhir-i d.) 05a/03
deyr (Ar.) kilise; mec. meyhane, bu dünya
 d. (sâkin-i d.- i fenâ) 31a/08
dîdâr (Far.) yüz, çehre; Allah'ın cemali
 d. 17b/05, 28a/10
 d. eyle- 20a/06
 d. kör- 22a/06, 42a/08
 d.- ı ma'sûk 27a/09
 d.+ ı (anîng d.) 35b/04
dîde (Far.) göz
 d.+ din aqız- 04b/07, 19b/08
 d.+ din tök- 10a/05
 d.+ mni (âb-ı d. tök-) 38b/10
dil (Far.) gönül
 d. (bicân u d. bile) 07a/05
 d. (cân u d. birle) 15a/11, 26b/01, 29a/05, 29b/03
 d. (bâ-ḥuzûr-ı d. bile) 09a/01
 d. (bâ-ḥuzûr-ı d. birle) 28b/09
 d. (ḥuzûr-ı d. bile) 12b/02, 16b/03, 16b/06, 33a/04
 d. (kâm-ı d. ḥâşıl ét-) 34b/06
 d.+ ni (keşte-i d. şikeste eyle-) 38b/11
 d.+ im (cân u d. kebâb bol-) 12b/10
 d.+ ini şâd ét- 14b/08
dil-ber (Far.) dilber, gönül alan, sevgili
 d. 18a/02, 20a/04
 d.- i cānāneī 36b/11
 d.- i mekkâr 41a/08
 d.+ im 04b/01, 19b/01, 27b/03, 32b/11
dilberī (Far.) bir dilber, bir gönül alan

d. 39b/03
dil-cem' (Far.+Ar.) gönül huzuru, sukûnet
 d. é- 20a/03
dil-dâr (Far.) gönül tutan, sevgili
 d. 22a/02
 d. (bir d.) 13b/11
 d. (ol d.) 34a/07
dil-figâr (Far.) gönlü yaralı, âşık
 d.+ ım 34b/09
dil-rübâ (Far.) gönül kapan, gönül alan
 d. (ol d.) 07a/01, 18b/07, 26b/09
 d. (ey d.) 39b/11
 d.+ ğa (bir d. mübtelâ bol-) 38a/04
dil-rübâyī (Far.) bir gönül kapan
 d. (bir d.) 40b/03
dil-şâd (Far.) gönlü hoş, kutlu
 d. eyle- 11b/09, 12a/10
 d. ét- 16b/09
dil-şâdlık (Far.+T.) gönlü hoş olma
 d. (ḥurremlig ü d.) 07b/11
dîn (Ar.) din
 d. düşmanı 36b/05
 d. düşmeniniñ 42a/01
 d. öyini âbâd kıl- 35b/10
 d.- i İslâm 12a/08, 16a/01
 d.- i İslâm u şerī'at 01b/05, 02a/02
 d. ü millet 32a/01
 d. (kâtil-i küffâr-ı d.) 12a/03
 d. (kuvvet-i İ. u dîn ér-) 02a/02
 d.+ niñ sütünü 21a/08
 d.+ inğga (imân ü d.) 24a/07
 d.+ iğa 24a/08
dîn ü millet (Far.+Ar.) din ve millet
 d. şeceridür 32a/01
dirîğ (Far.) eyvah, yazık
 d. 24a/01, 24a/01, 24a/02, 24a/03, 24a/04, 24a/06, 32b/07
dirîğâ (Far.) eyvahlar, yazıklar olsun
 d. 32b/01
dîv (Far.) dev
 d. 01a/03
dîvâne (Far.) divane, deli, meczup
 d. (ey 'âşık-ı d.) 29b/10
 d. bol- 07b/09
diyânet (Ar.) diyanet, din, din duygusu
 d. birle 33a/11
diyâr (Ar.) diyar, ülke, memleket

d.- ı serv-kad 12a/04
d.+ ıdın 30b/06
diyārī (Ar.+Far.) bir diyar, bir ülke
d. 32b/11
dōst (Far.) dost, yakın arkadaş
d. 02a/07, 02a/09, 11a/06, 18b/03,
22a/01, 26a/04
d. tut- 18a/08, 18a/10, 20a/11, 28b/10
d.- ı şādık 37a/07
d.+ ıdurlar (Ḥudānīng d.) 10a/09,
16a/07
d.+ lar 17a/07, 23a/08, 37a/01,
38b/03
d.+ larnı 36a/09, 36b/06
dōstluḡ (Far.+T.) dostluk
d. mihrini bünyād ét- 16b/09
du‘ā (Ar.) dua
d. 01b/01
d. eyle- 36b/07
d. kıl- 09a/06, 26b/08, 33a/03,
07a/04, 37a/11, 40a/07
d. ol-! 06b/04
d.+ da yād eyle- 11b/11
d.+ da yād kıl- 40a/03
d.+ mızın (icābet eyle-) 25b/05
d.+ sın icābet eyle- 36b/05
d.+ sın icābet kıl- 06a/05
duḡterī (Far.) bir kız
d. 39b/04
dūn (Ar.) alçak, adi, sefil
d. (dehr-i d.) 38a/08
d. (dünyā-yı d.) 24b/06
d. (ehl-i d.) 27a/07
dur- durmak; -dır/-dir, -dur/-dür İsim
cümlesi kuran ek-fiilin geniş zaman
3. kişi çekimi; krş. **é-, ér-**
d. 21b/02
d.- ur 05a/06, 38b/10
d.- ur (bar d.) 28a/06, 37b/01
d.- ur (köp d.) 10b/08
dūr (Far.) uzak
d. eyle- 36b/05
dūzaḡ (Far.) cehennem
d. gamıda 31a/11
d. içre 20a/07, 20b/02
d. otıdın amān bol-! 40a/10
d. otıdın ḡalāş kıl- 20b/06

d. otın bünyād ét- 15a/01
d. (ehl-i d.) 02a/08
d. (cennet ü d.) 03b/11
dübür (Ar.) arka, sırt, dayanak
d. ét- 31b/09
dünyā (Ar.) dünya
d. 18a/08, 23b/07, 23b/08, 29a/10,
38a/07, 39a/07
d. bile 27a/07
d. devleti 04b/05
d. üçün 29b/02
d.- yı dūn 24b/06
d.- yı fānī 19a/01, 39a/11
d.+ nıng 26a/01
d.+ nı 28b/10, 28b/11, 33b/02
d.+ ḡa 02b/04, 23b/09, 28b/07,
28b/11, 38a/10
d.+ da 39a/06
d.+ dın 23a/09
d.+ dın (miḡnet-i endūh-ı d.) 23a/07
d.+ dın öt- 26a/02
d.+ dur 18b/04
dūr (Ar.) inci
d.- i nāyāb “ender inci” 08b/07
dürdāneī (Far.) bir inci tanesi
d. 09a/10
dürūd (Far.) dualar, metihler, selamlar
d. ay- 27b/11
d. ayt- 05a/05
d.- ı biḡadd 11b/01
d. u hem du‘ā eyle- 36b/07
d. (miḡ d. u miḡ selām) 01b/01
d. (yüz d. ü yüz selām) 13a/05
düşman (Far.) düşman, hasım; krş. **düşmen**
d.+ ı (ol dīn d.) 36b/05
d.+ lar 20a/11
düşmen (Far.) düşman, hasım; krş. **düşman**
d.+ ining (dīn d.) 42a/01
d.+ idür (ol Ḥudānīng d.) 26a/05
düşvār (Far.) güç, zor
d. bol- 35b/06
d.+ dur 04b/01, 15b/01
düşvārlik (Far.+T.) güçlük, zorluk
d. bol- 06a/10
düvvüm (Far.) ikinci
d. (yār-ı d.) “Hz. Ömer” 13a/06

E e, É é

é- imek, olmak, ermek; krş. **ér-**
 é.- di (bar é.) 17a/01
 é.- di (bilsem é.) 32b/01
 é.- di (yār é.) 38a/05
 é.- kenni (dünyā é.) 23b/08
 é.- mes (biğam é.) 19b/10
 é.- mes (biğāneī é.) 37a/07
 é.- mes (dergāh-ı nevmidler é.)
 16a/11
 é.- mes (dilcem‘ é.) 20a/03
 é.- mes (gāfil é.) 02b/05
 é.- mes (gül-i lāle é.) 19b/04
 é.- mes (ham é.) 20a/01
 é.- mes (hem-dem é.) 19b/07
 é.- mes (hūb é.) 22a/03
 é.- mes (lāyık é.) 19a/04
 é.- mes (maḥrem é.) 19b/07
 é.- mes (maḥzūn é.) 19b/09
 é.- mes (mergūb é.) 41b/06
 é.- mes (nevmid é.) 10b/10, 19a/06
 é.- mes (pūrgam é.) 19b/11
 é.- mes (ra‘nā é.) 19b/01, 19b/02
 é.- mes (rūsvā é.) 19b/06
 é.- mes (şebnem é.) 19b/08
 é.- mes (şeydā é.) 19b/01, 19b/03
 é.- mes (zāyi‘ é.) 40a/03
 é.- mesler (ārām é.) 11b/02
 é.- mesdür (nevmid é.) 01a/07
Ebū Bekr (k.a.) İkinci halife Hz. Ebubekir
 E. 13a/06
ecdād (Ar.) cetler, atalar, dedeler
 e. (ervāḥ-ı e.) 12b/05
ecel (Ar.) ecel, ömrün son bulduğu an
 e. sāḳisidin 05a/02
 e. yét- 23b/03, 29a/05
ecr (Ar.) ecir, sevap, ahirete ilişkin mükâfat
 e. 35b/04
 e.+ ini kör- 14b/04
eçdehāyī (Far.) bir ejderha, büyük yılan; krş.
ejdehā
 e. 02b/01
edā (Ar.) yerine getirme, ödeme
 e. 01a/03

e. bol- 02a/06
 e. kıl- 26b/03, 01a/06, 02b/02,
 21b/06
 e. kılal- 01a/08
efḍal (Ar.) daha faziletli; krş. **efzal**
 e.+ i (barça tāt‘at e.) 02b/06
efgān (Far.) inleme, feryat
 e.+ ım 04b/01
efgār (Far.) yaralı
 e. eyle- (bağrımın e. eyle-) 09a/11
eflāk (Ar.) felekler, gökler; krş. **felek**
 e.+ idin (yitti kat e.) 03b/11
efzal (Ar.) daha faziletli; krş. **efḍal**
 e. ér- 01b/11
ég- eğmek
 é.- ip al- 41b/06
eger eğer, şayet
 e. 03b/04, 10a/03, 14a/07, 14a/11,
 14b/05, 19b/10, 22a/06, 24a/11,
 32b/05, 35a/03, 35a/05, 35b/01,
 35b/02, 40a/09, 40b/05, 42a/02
égin omuz
 é.+ ide 12a/02
eḥādīs (Ar.) hadisler, hadis kelimesinin cemi
 e.+ ni (āyāt u e. dübür ét-) 31b/09
ehl (Ar.) halk, insanlar, toplum; sahip, ehil
 e.- i ‘ālem 03b/09, 09a/08
 e.- i cennet 13a/08
 e.- i dānā 08b/03, 08b/03, 08b/07
 e.- i dūn 27a/07
 e.- i dūzaḥ 02a/08
 e.- i ḥāl 40b/10
 e.- i küffār 16a/02
 e.- i muḥabbet 27a/10
 e.- i rāz 36a/01
 e.- i ulus 34b/10, 35a/10
 e.- i velā 39a/02
 e. ü evlād-ı peyāmberge 02a/07
 e.+ i (küfr e.) 25b/01
 e.+ iniṅ (muḥabbet e.) 27a/11
 e.+ iğā (muḥabbet e.) 27a/10
 e.+ iğā (ulus e.) 27a/06
ejdehā (Far.) ejderha, büyük yılan; krş.

eçdehā
e. yanglıg 37b/09

él
halk, ülke
é. 25a/11
é.+ ge 07b/11
é.+ niṅ 21a/10
é.+ din 09b/10
é.+ in (ulus i.) 12a/05
é.+ iḡa (derd i.) 18a/05
é.+ idin (küfr i.) 12a/05

elem (Ar.) elem, keder, dert, üzüntü, acı, sızı
e. keltür- 31a/10
e. yét- 16b/04
e. (külfet ü elem yét-) 40a/07

elif (Ar.) Arap alfabesinin ilk harfi; mec. elif
gibi düz boy
e. dék 31a/11
e. (bu e. kâmet) 07b/06

élig
el, kol
é.+ ini koy- 06a/07
é.+ ide 12a/02
é.+ idin iç- 10a/03

el-vedā' (Ar.) elveda, Allah'a ısmarladık
e. 23a/08, 23a/08, 23a/09, 23a/10, 23a/11, 23b/01, 23b/02, 23b/04

El-Vekīl (Ar.) Allah'ın isimlerinden biri, bütün yaratıkların işlerinin görülmesinde güvenilip dayanılan, bu konuda tam yeterli olan varlık
E. 28a/10

emān (Ar.) emniyet, eminlik, aman
e. kör- 09b/07

émdi şimdi, öyleyse
é. 21a/05, 23a/08, 32b/06, 36b/09, 38b/11, 39b/08, 40a/11

emīr (Ar.) emir, bey, reis, baş
e. yār-ı çihārım 13a/07
e. bol-! 40b/01
e.-sin 29a/09

emmār[e] (Ar.) (kötülük, günah) emredici
e. (eçdehā-yı nefsi e.- ul-hevā) 02b/01

emr (Ar.) emir, buyruk
e.- i Hāk 24a/02, 24a/02, 28a/02
e.+ ini 14a/10, 14b/02, 26b/01

emvāl (Ar.) mallar
e.+ iṅ 29b/03

enbiyā (Ar.) nebiler, peygamberler
e. 02b/05
e. vü evliyā 01b/06, 04b/08, 20b/01, 24a/09
e. vü evliyālar 09a/03
e. (Hudā vü e. vü evliyā) 35b/03, 35b/05
e. (Hudā vü e. vü evliyālar) 29a/08, 37a/10
e. (cā-niṣīn-i e.) 01b/11
e. (cemī'-i e.) 35a/04, 38b/02
e. (rūḥ-ı tamām-ı e.) 40a/08
e.+ ḡa 38b/01, 38b/08
e.+ lar 01b/03, 04a/01
e.+ lar hürmeti 03b/06, 21a/01

enbiyā vü evliyā (Ar.+Far.) nebiler ve veliler
e. 01b/06, 04b/08, 20b/01, 24a/09
e. (Hudā vü e.) 35b/03, 35b/05
e.+ lar 09a/03
e.+lar (Hudā vü e.) 29a/08, 37a/10

endişe (Far.) endişe, düşünce, kaygı, vesvese
e. kıl- 26a/02, 34a/01, 36a/03

endūh (Far.) gam, keder, tasa, kaygı
miḥnet-i e. 20b/09
miḥnet-i e.- ı dünyā 23a/07

enṭahūr (Ar.) cennet içkisi, cennet şarabı
e. şarāb iç- 05a/07
e.+ nı (şarāb-ı e. nūṣ eyle-) 29a/11

ér- imek (cevher fiili); krş. é-, **dur-**, **tur-**
é.- ürmin (mén é.) 07b/01, 37a/07
é.- ürsin ('āşık-ı şādık é.) 06b/01, 30a/05
é.- ürsin (beḡā é.) 01a/05
é.- ür (āsānlık é.) 25b/04
é.- ür (berḡak é.) 38b/02
é.- ür (bīpāyān é.) 38b/07
é.- ür (devlet é.) 42a/04
é.- ür (fānī é.) 17a/08
é.- ür (ḡātem é.) 01b/03
é.- ür (merḡub é.) 18a/05
é.- ür (rāḡat é.) 42a/07
é.- ür (şoḡbet-i 'ālim é.) 21b/08
é.- ür (şecā'atlık é.) 13a/07
é.- ür (uyatlıg é.) 03b/01
é.- ürlər (Cāmi'ul-Ḳurān é.) 02a/03
é.- ürlər ('Ömer-i 'ādil é.) 02a/02
é.- ürlər (reḡnümā é.) 02a/09

é.- dim (körmegey é.) 06b/08, 39b/07
 é.- di (efzal é.) 01b/11
 é.- seṅg ('ākil é.) 02b/04, 05b/01, 08b/02, 23b/09, 24b/03, 26a/02, 26b/05, 28b/01, 29b/05, 38a/10
 é.- ürse (sén é.) 03a/07
 é.- ken (bolğan é.) 30b/04
 é.- mes ('aceb é.) 37a/08
 é.- mes (mü'min é.) 26a/05
éren eren, ermiş
 é.+ lerniṅ rehberi 22b/01
Er-Raḥīm (Ar.) Allah'ın isimlerinden biri; kullarına karşı merhametli, acıyan. (Metinde "ey" ünlemiyle birlikte: Ey rahim olan Allah!)
 E. 01a/02
Er-Raḥmān (Ar.) Allah'ın isimlerinden biri; kullarını ayırım yapmaksızın esirgeyen, gözetan Allah
 E. 01a/02
ervāḥ (Ar.) ruhlar
 e.- ı ecdād 12b/05
 e.+ lar şād bol- 12b/03
erzān (Far.) layık, uygun
 e.+ ı (behişt e.) 26a/03
esf ü ḥar (Far.) at ve eşek
 e. 23b/05
esrār (Ar.) sırlar, gizemler
 e. fāş bol- 14a/05
éşik eşik, kapı
 é. (sékkiz é.) 19a/07
eşk (Far.) gözyaşı
 e.- i nedāmet 04b/07, 19b/08
 e.- i nem 32a/05
 e. (kaṭre-i e.-i nedāmet) 13a/02
 e.+ im (zerre-i e.) 04b/04
ét- etmek, yapmak
 é.- er (ābād é.) 14b/08, 14b/11
 é.- er (berbād é.) 15a/02
 é.- er (bünyād é.) 15a/01
 é.- er (dād é.) 15a/03
 é.- er (Şemūd u 'Ād é.) 14b/09
 é.- er (şād é.) 14b/08, 14b/10
 é.- er (yād é.) 15a/05
 é.- tim (behreber é.) 31b/08
 é.- tim (derbeder é.) 31b/06
 é.- tim (dübür é.) 31b/09

é.- tim (feder é.) 31b/11
 é.- tim (güzer é.) 31b/05
 é.- tim (maḥarr é.) 31b/10
 é.- tim (muḥtaşar é.) 31b/07, 32a/03
 é.- tim (sefer é.) 31b/05
 é.- tim (zübde-i şirīn-semer é.) 32a/01
 é.- ti (adaş é.) 40b/06
 é.- ti (fāş é.) 40b/03
 é.- ti (ğarḳ-ı āb é.) 14a/05
 é.- ti (ğarḳ-ı yaş é.) 40b/04
 é.- ti (ḥarāb é.) 14a/05
 é.- ti (iltimās é.) 14a/06
 é.- ti (iṣār-ı baş é.) 40b/09
 é.- ti (kebāb é.) 14a/05
 é.- ti (māş é.) 40b/07
 é.- ti (telāş é.) 40b/05
 é.- ti (za'if é.) 15b/05
 é.- tiṅiz (bīdād é.) 17a/02
 é.- tiṅiz (bünyād é.) 16b/09
 é.- tiṅiz (dilşād é.) 16b/09
 é.- tiṅiz (feryād é.) 17a/04
 é.- tiṅiz (nāşād é.) 17a/01
 é.- tiṅiz (şād é.) 16b/10
 é.- key (iltifāt é.) 28a/08
 é.- key (naşīb é.) 18b/06, 19a/03
 é.- key (raḥm é.) 30b/07, 37b/11
 é.! (şābit é.) 28b/05
 é.- kil (iltifāt é.) 10a/02
 é.- seṅg (ümīd é.) 16b/07, 21b/11, 29b/01
 é.- se (kaşd é.) 31b/09
 é.- se (meyl é.) 41b/05
 é.- se (naşīb é.) 13a/11, 29a/11
 é.- se (taṭāf é.) 16a/10
 é.- se (terk é.) 21a/07
 é.- keli (āzād é.) 13a/04
 é.- keli ('imāret é.) 29b/10
 é.- keli (taṭāf é.) 30a/07, 33a/05
 é.- ip (finhān é.) 37b/09
 é.- ip (ḥoşnūd é.) 09a/03
 é.- ip (luṭf é.) 30a/02, 34b/02, 36b/02
 é.- ip (nūş é.) 32a/05, 34b/06
 é.- ip (pinhān é.) 15b/06
 é.- ip (şād é.) 34b/03
 é.- ip (taḥşil é.) 31b/08
 é.- ip (terk é.) 20a/07
 é.- ip (yād é.) 40b/02, 41a/01

é.- iben (hâşıl é.) 34b/06
 é.- ken (‘azîz é.) 35b/01
 é.- erge (merhem é.) 15b/06
 é.- megil (men‘ é.) 04b/02
 é.- megil (zîkr é.) 27a/10
 é.- meñgiz (‘ayb é.) 37a/01, 40b/05
 é.- mesenğ (rahm é.) 11a/03, 19b/10, 24a/11
 é.- mese (terk é.) 21b/01, 28a/02
 é.- mey (merhem é.) 18b/10
 é.- mey (terk é.) 21a/08
étal- edememek, yapamamak
 é.- mas (hâr é.) 35b/01
evel (Ar.) evvel, önce, ilk, birinci; krş. **evvel**
 e. 40a/05
evlād (Ar.) veletler, çocuklar
 e.- ı ‘Aliyyül-Murtezā 02a/05
 e.- ı Nebî 12a/04, 13a/08
 e.- ı peyāmbere 02a/07
 e. u aşhāb.ığa i‘tikād eyle- 38b/03
 e.- ı (bihter-i e.-i ādem) 01b/02
 e.- ı (zübde-i e.-i hātem) 13a/10
evliyā (Ar.) veliler, dostlar, Allah dostları
 e. 15a/06
 e. [ğa imān]{hāmānı} 15a/10
 e. mededi 33a/07
 e. (ata ana vü e.) 40a/08
 e. (cemî‘-i enbiyā vü e.) 35a/04
 e. (enbiyā vü e.) 01b/06, 04b/08, 20b/01, 24a/09
 e. (Hudā vü enbiyā vü e.) 35b/03, 35b/05
 e. (mürîd-i e.) 36b/04
 e. (rûh-ı pāk-i Muştafā vü e.) 13a/10
 e.+ ğa 15a/06, 15a/08, 15a/09, 15a/11
 e.+ da 15a/10
 e.+ lar 15a/07
 e.+ lar cevheri 22b/01
 e.+ lar haqqıda 15b/02
 e.+ lar merķadin tavf ét- 30a/07
 e.+ lar rûhığa 29a/07, 35a/06, 35a/07
 e.+ lar şehbāzı 22b/02
 e.+ lar (enbiyā vü e.) 09a/03
 e.+ lar (Hudā vü enbiyā vü e.) 29a/08, 37a/10
 e.+ lardın meded bol- 40a/04
 e.+ larğa münkir bol- 35a/04

evvel (Ar.) evvel, önce, ilk, birinci; krş. **evel**
 e. (yār-ı e.) 13a/06
 e.+ de (rûz-i e.) 30b/04
evvelî (Ar.) en evvel, başlarda, ilk zamanlar
 e. 02a/01
 e.+ de 06b/08, 39b/07
ey ey
 e. 01a/02, 01a/05, 01a/06, 01a/09, 01a/10, 01b/01, 01b/08, 02a/09, 02b/08, 03a/02, 03a/07, 03a/08, 03b/09, 04a/08, 04a/09, 04a/10, 05a/02, 06b/04, 06b/08, 07a/04, 07a/10, 07b/01, 07b/10, 08a/03, 08b/02, 08b/08, 11b/11, 12b/09, 13a/11, 14b/04, 15a/10, 15b/05, 17a/07, 17b/04, 18a/02, 18a/06, 18a/10, 18b/02, 19a/04, 19a/06, 19a/09, 19b/02, 20a/01, 20b/06, 20b/08, 20b/09, 21a/02, 21a/03, 21a/08, 22a/05, 22a/07, 23a/02, 23a/05, 23b/02, 23b/04, 23b/05, 23b/06, 24b/01, 24b/05, 24b/10, 25b/11, 26b/09, 26b/11, 27b/04, 27b/05, 28a/01, 29a/04, 29a/05, 29b/02, 29b/05, 29b/10, 30a/08, 31a/06, 31b/01, 31b/03, 32b/01, 32b/02, 32b/09, 34a/05, 34b/02, 34b/08, 35a/08, 35b/09, 36a/08, 37a/03, 37a/04, 38a/06, 38a/07, 38b/06, 39a/04, 39b/05, 39b/07, 39b/11, 40b/10, 41a/05, 41b/02
eyle- eylemek, yapmak, bir araya getirmek
 e.- rmin 07b/05, 12a/11
 e.- r 10a/10, 10b/04, 12b/05, 16a/10, 18b/04, 20b/05, 28a/02, 28a/03, 28a/11, 39a/03
 e.- dim 11b/06, 27b/08
 e.- diñg 03b/11, 06a/01
 e.- di 04a/01, 14a/04, 18b/10, 21a/01, 23b/08, 26b/10, 26b/11, 38b/11, 40b/03, 40b/07, 41a/07
 e.- miş 20a/04, 20a/04, 20a/05, 20a/06, 20a/07, 20a/07, 20a/08, 20a/10
 e.- pmin 23b/07, 24a/03
 e.- geysin 11b/11
 e.- gey 04b/10, 12b/02, 19a/07,

21a/10, 29a/08, 29b/07, 32b/05,
39b/10

e.- geyler 07a/06, 21b/01

e.- y 04a/08, 19a/07, 19b/10, 23b/06,
24a/11, 24b/06, 32b/10, 37b/08

e.!- 03a/06, 03b/05, 04a/03, 05a/09,
08a/09, 12a/10, 12b/01, 12b/04,
13b/06, 16b/08, 17b/06, 18a/02,
18a/06, 18b/05, 20b/09, 22a/10,
22a/10, 22b/01, 22b/02, 22b/03,
22b/04, 22b/05, 22b/06, 22b/06,
22b/07, 22b/07, 22b/08, 22b/10,
22b/11, 23b/10, 25a/10, 28b/06,
28b/08, 28b/10, 28b/11, 29a/01,
32b/04, 36a/06, 36a/09, 36a/09,
36a/10, 36b/01, 36b/02, 36b/03,
36b/04, 36b/05, 36b/06, 36b/07,
36b/08, 36b/10, 40a/10, 41a/02,
42a/01, 42a/01

e.- gil 01b/07, 03a/05, 03a/06,
03b/04, 03b/04, 03b/05, 04a/04,
04a/05, 04a/06, 04b/08, 05a/07,
05b/02, 06a/01, 06a/02, 08a/10,
08b/08, 09a/02, 10b/06, 11a/06,
11b/09, 11b/10, 12a/10, 13b/06,
15b/02, 15b/08, 17b/04, 23a/02,
23a/04, 23b/11, 24a/10, 24b/02,
25b/05, 25b/07, 25b/11, 26b/05,
27b/01, 29b/06, 29b/07, 30b/09,
34a/01, 35a/08, 35a/11, 36a/02,
36a/02, 36a/02, 36b/01, 36b/05,
37a/04, 39a/04, 39a/07

e.- ng 02a/10, 17a/04

e.- sem 01a/08, 08a/07, 25a/05,
32a/07, 32b/03

e.- seŋ 09b/06, 10a/03, 17b/03,
35b/01

e.- se 02a/08, 06a/11, 07a/05, 12b/07,
13b/07, 14b/11, 14b/09, 15a/01,
15a/02, 15a/09, 16a/04, 20a/06,
20a/08, 20b/02, 20b/04, 24a/10,
26a/07, 28a/03, 28a/11, 33b/03,
35a/01, 35a/02, 35a/05, 35a/11,
35b/03, 35b/04

e.- geç 09a/07, 09a/09, 09a/10,
09a/11, 09b/01, 09b/03, 09a/07,
09a/08

e.- p 01b/08, 02b/01, 02b/02, 02b/03,
04a/02, 04b/07, 05a/01, 05b/10,
06a/07, 06a/08, 06a/08, 06b/02,
06b/06, 06b/07, 06b/08, 07a/07,
08b/02, 08b/03, 09b/07, 11b/11,
11b/11, 12a/04, 12a/09, 13b/01,
13b/05, 14b/10, 15a/02, 15a/04,
15b/11, 16b/09, 16b/09, 16b/10,
17a/01, 18b/11, 18b/11, 19a/02,
19a/08, 20a/09, 20a/10, 20b/04,
20b/06, 21b/04, 22a/02, 22a/04,
22a/07, 23a/08, 23b/06, 23b/11,
24a/06, 25a/01, 25b/04, 25b/10,
25b/11, 26b/03, 26b/04, 26b/11,
27a/02, 27a/02, 27a/11, 28a/05,
28a/10, 28b/01, 28b/07, 29a/10,
29a/11, 29b/06, 30b/06, 30b/11,
32a/06, 32a/10, 32a/10, 32b/02,
32b/11, 33b/10, 34a/01, 34a/07,
34a/07, 34a/08, 34a/08, 35a/02,
35a/02, 35a/09, 37b/06, 38a/09,
38b/03, 38b/05, 39a/02, 39b/03,
39b/05, 39b/07, 39b/08, 39b/09,
40b/06, 40b/09, 40b/10, 41a/02,
41a/03, 41a/04, 41a/08, 42a/05

e.- ben 02b/03, 06a/06, 06a/09,
07a/02, 09a/04, 10b/04, 11a/11,
17a/01, 17a/02, 18b/09, 19a/01,
20a/05, 22a/04, 25a/03, 26b/02,
26b/04, 31a/10, 34a/02, 35b/06,
40a/06, 40a/10, 40b/07, 40b/11,
41a/02

e.- rge 07a/03, 16b/01, 39a/01

e.- mek 02b/06, 07a/01

e.- mes 15b/01, 20b/03

e.- me 02b/08, 12b/09, 19a/08,
26a/09, 34a/05, 36a/10, 39a/08

e.- meŋgiz 17a/06, 17a/07, 17a/09

e.- mey 09a/01, 14b/01

eyvân (Ar.) eyvan, çardak, köşk

e. (bâğ u e. u sarayınğdın) 39a/10

eyyâm (Ar.) günler

e.- ı bahâr 41b/09

e.+ ı (nevbahâr e. dék) 12a/01

ezel (Ar.) ezel, başlangıcı belli olmayan
geçmiş zaman

e.+ din (çün e. kim) 04b/04

F f

fāk (<Far. pāk) pak, temiz
 f.+ dīn (šāh-ı f.) 12a/04
 f.+ idin ('azizler rūḥ-ı f.) 14a/06
fakīr (Ar.) fakir, yoksul, zavallı
 f. 07b/02
 f. bol- 40b/01
 f.+ ni 11b/11
fānī (Ar.) fani, geçici, ölümlü
 f. dūnyā 04b/05, 39a/07
 f. ér- 17a/08
 f.+ dūr 17b/06
 f.+ ğa ('ālem-i f.) 31b/05
 f.+ ğa (dūnyā-yı f.) 19a/01, 39a/11
 f.+ ğa (heme 'ālem f.) 01a/05
 f.+ ğa (yār-ı f.) 32b/07
fānūs (Ar.) fanus, cam mahfaza
 f. dék köy- 04a/09
fāriğ (Ar.) vazgeçmiş, çekilmiş; rahat, azade
 f. kııl- 17a/09
farz (Ar.) farz, Allah'ın emirleri
 f. u sūnnet edā kııl- 02b/02
 f. u sūnnetni edā kııl- 26b/03
 f. u sūnnet oğu- 11a/11f. kııl- 28a/01
 f. şevābı 21b/02
 f. bol- 21a/07
 f. edā kııl- 21b/06
 f. öte- 21b/03
 f. terk ét- 21b/01
 f. (sūnnet ü f. oğu-) 21a/08
farz u sūnnet (Ar.+Far.) farz ve sūnnet
 f. edā kııl- 02b/02
 f. oğu- 11a/11
 f.+ ni edā kııl- 26b/03
faşl (Ar.) fasıl, bölüm; mevsim, zaman dilimi
 f.- ı bahār 34b/04
 f.- ı nevbahār 17b/09
 f.+ ı (Nevrūz f.) 41b/09
fāsıķı (Ar.+Far.) bir fasık, bir büyük günah işleyen
 f. 26a/07, 28a/11

fāş (Far.) faş, açığa vurulma, ortaya çıkma
 f. bol- 14a/05
 f. ét- 40b/03
Fāṭımā (k.a.) Hz. Muhammed'in ilk eşi Hz. Hatice'den olan kızı, Hz. Ali'nin eşi
 F. 02a/04
fāy (Far.) ayak; krş. pāy
 f.+ ini (ḥāk-i f.) 41b/03
fāyān (Far.) payan, son, nihayet; uç, sınır
 f.+ dīn 33b/02
 f.+ ı (iy.) 20b/07, 26a/01
fazl (Ar.) fazilet, erdem, üstünlük
 f.+ ıngızdın 01b/05
fedā (Ar.) feda, gözden çıkarma; krş. fidā
 f. bol- 02a/07, 03b/09
 f. eyle- 40b/09
 f. kııl- 33a/10
feder (<Far. peder) peder, baba
 f. ét- 31b/11
feh̄m (Ar.) anlama, anlayış
 f. ('aql u f. ü dānişingni) 08b/05
felek (Ar.) gök, gökyüzü, sema; yedi kat gökyüzünün her bir katı
 f. (çarh u f.) 03a/03
 f. (törtinçi f.) 27a/08
fenā (Ar.) yokluk, yok olma
 f. bol- (sākin-i deyr-i f.) 31a/08
 f. eyle- 36b/05
fenāh (Far.) penah, sığınak, sığınma yeri
 f.+ ım 22b/06
 f.+ ıngğa 03a/10
 f.+ ıngda 36b/06
fenāhī (Far.) bir penah, bir sığınak
 f. 09b/08
ferāğat (Ar.) vazgeçme, el çekme
 f. eyle- 05b/02
 f. kııl- 42a/05
Ferhād (k.a.) Ferhat; İslam edebiyatında çok işlenen Ferhat ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı
 F. ü Mecnūn dék 41a/04

- ferī (Far.)** peri, mec. sevgili
f. 01a/03, 39b/06
f.- peyker 40b/04
- ferīṣān (Far.)** perişan, dağınık
f.+ dur 04a/03
- ferište (Far.)** melek
f. 13b/11
f.+ ler 27b/11, 37b/02
- fervâne (Far.)** pervane, geceleri ışık etrafında dönen kelebek
f. 07b/01
f. bol- 36a/08
- feryād (Far.)** feryat
f. eyle- 12a/11
f. ét- 17a/04
f. kıl- (bülbul kibi f. kıl-) 09b/05
f. (nâle vü f. kıl-) 11b/05
- feryād-res (Far.)** feryat edenin imdadına yetişen
f. 19a/04, 19a/09
- ferzend (Far.)** oğul, çocuk, evlat
f.- i âdem 39b/08
- feşīmān (Far.)** pişmanlık, pişman
f. keltür- 18a/10
- fetek (Far.)** tabanlık, ayak altı tabanlığı
f. (ayağı astıdaki f. bol-) 27a/11
- feyz (Ar.)** bolluk, bereket, verimlilik
f. bol- 21b/07, 21b/07, 21b/08, 21b/09, 21b/10, 21b/11, 22a/01
- fışk u fücür (Ar.+Far.)** sefihlik, günahkârlık, ahlaksızlık, dinden sapma
f. eyle- 20a/07
- fidā (Ar.)** feda; krş. fedā
f. 42a/02
f. eyle- 04a/08
- figār (Far.)** yaralı, incinmiş
f.+ ı (yād-ı f.) 37b/06
- fikir (Ar.)** düşünce; krş. fikr
f. eyle- 36a/02
- fikr (Ar.)** fikir, düşünce; krş. fikir
f.- i ‘âşık 27a/09
f.+ im (yād u f.) 27b/07, 38a/08
- finhān (Far.)** pinhan, gizli, saklı
f. 17b/11
f. ét- 37b/09
- fır (Far.)** pir, şeyh; yaşı, ihtiyar
f. ü üstād 26b/08
f.+ ğa irâdet kıl- 29a/01
f.+ inġ bol- 14b/07, 15b/03
f.+ inġniġ hizmetin kıl- 26b/06
- fır ü üstād (Far.)** pir ve üstat
f. rûhıġa 26b/08
- firāk (Ar.)** firak, ayrılık
f. otıda köy- 17b/07
f. (âh u f.) 24b/08
f.+ niġ (‘ışk u f. otıda) 32a/11
f.+ [n]iġ otıda 07a/02
f.+ inġda 09b/05
f.+ ıda 30b/08, 34a/09, 40b/04, 40b/05
- firdevs (Ar.)** cennet, Firdevs cenneti
f. (Cennet-i f. içide) 28a/02
- fırkat (Ar.)** ayrılık
f. otı 15b/07, 26b/09, 41a/10
f.- i ‘ışk 12b/06
f.+ inġde 06b/05, 19b/01
f.+ i (yâr f.) 30b/01
f.+ ide 27a/01, 34b/05
- fitne (Ar.)** fitne, karışıklık; bozma, bozulma
f.- i âhîr-zamânıdın 05b/10, 09b/08
- fukrā (Ar. < fuḳarā)** halk, ahali, vatandaş; fukara, yoksullar
f.+ larġa 25a/09
- ful (Far.)** pul, para
f. bér- 41b/09
f. (bir f. üçün) 33a/11
- furşat (Ar.)** fırsat
f. (ol f.) 14a/04
f. (zamân-ı f. tap-) 22b/08
f.+ ı (ġanîmet f. bil-) 32a/09
- fütü- (<pütü-) yazmak**
f.- rmin 22a/04
- fışk (Ar.)** 1. Hak yolundan sapma; Allah’a isyan; sefahata dalma; ahlaksızlık
f. birle 35b/05
f. ile 29a/02

Ğ ğ, G g

ğaddār (Ar.) acımasız, kıyıcı, zalim
ğ. dünyā 02b/04, 23b/07

ğaffār (Ar.) bağışlayan, kullarının günahlarını affeden Allah
ğ. (ey pādīshāh-ı ğ.) 03a/07

Ğaffāru'z- zünüb (Ar.) günahları bağışlayan
Ğ.-sin 19a/06

ğāfil (Ar.) gafil, gaflette olan
g. (ey g.) 29a/05
ğ. bol- 02b/02, 04b/08, 05b/01, 06b/02, 19b/07, 24a/02, 28b/09
ğ. eyle- 12b/09, 19a/08, 36a/10
ğ. é- 02b/05
ğ. ol- 28b/06
ğ.- min 03b/02

ğāflet (Ar.) gaflet içinde olma, gafillik
ğ. bile 33b/07
ğ. içre 05b/07, 23b/08
ğ. (hem ḥaṭā vü ğ. ü acīb) 21a/03
ğ.+ de 25b/03, 29a/02

gam (Ar.) gam, keder, sıkıntı, üzüntü
ğ. 04b/04
ğ. bile 07b/11, 29b/02
ğ. eyle- 36a/06
ğ. keltür- 31a/09
ğ. yé- 16b/02, 27a/06, 28b/10, 22b/04
ğ.- ı āḥiret kıl- 17a/08, 17a/11
ğ. (miḥnet-i endūh u ğ.) 20b/09
ğ.+ dın āzād kıl- 12a/09
ğ.+ ge mübtelā bol- 30a/11
ğ.+ ı (cihān ğ. yé-) 17a/05
ğ.+ ıda (dūzaḥ ğ.) 31a/11
ğ.+ ıda (ümmeṭlerlerniñ ğ.) 11b/02

gam-gīn (Ar.+Far.) üzüntülü, kederli
ğ. köñgöl 34b/03, 35b/10

gam-güzārī (Ar.+Far.) bir dert yoldaşı
ğ. 33a/02

gamḥ'ār (Ar.+Far.) dert ortağı
ğ. 03a/07, 11a/09, 34a/08

gam u ḥasret (Ar.+Far.) gam ve hasret
ğ.+ de 25a/09

gam-zedā (Ar.) gamzede, gamlı, tasalı
ğ. 02a/11

gani (Ar.) zengin, varlıklı
ğ. bol 40b/01

ganīmet (Ar.) ganimet, kazanç
ğ. 22b/08
ğ. bil- 05b/03, 17a/07, 29a/05, 30a/08, 30a/09, 32a/09, 39a/09
ğ. eyle- 29b/07

gār (Ar.) mağara, in
ğ. (yār-ı ğ.) 02a/01

gāret (Ar.) çapul, yağma
ğ. eyle- 18b/04, 26b/10, 40b/03, 41a/07

garīb (Ar.) garip
ğ. 05b/06
ğ.- i nātūvān 09a/06
ğ.+ inġ 07b/11
ğ.+ larġa 36b/06

garīblik (Ar.+T.) gariplik
ğ.+ lık şehride 23a/09

garķ (Ar.) suya batma, batma, dalma
ğ. kal- 38b/11
ğ.- ı āb ét- 14a/05
ğ.- ı günāhdurmin 33b/08
ğ.- ı yaş ét- 40b/04

gavġā (Far.) kavga
ğ.+ sı 16a/01, 16a/02

gāyet (Ar.) nihayet, son; son derece, çok
g. 28a/09

gāyib (Ar.) kayıp, görünmeyen
ğ. bol- 24b/07

gayrullāh (Ar.) Allah'tan gayrisi
ğ. 18b/03, 28b/06

gazāt (Ar.) gazalar
ğ.+ ġa çık- 13a/09

gāzī (Ar.) gazi
ğ. (şehīd ü ğ. bol-) 22b/02

gedā (Far.) dilenci, fakir
g. 01a/07, 30a/11
g. eyle- 27a/02,
g. (katl-i g.) 07a/03

g. (mişl-i g.) 01b/06
g.+ nı (yüz miñg g.) 18b/09, 27a/01
g.+ lar (şāh u g.) 01b/06
g.+ durmin 34a/06
g.+ yım 07b/02
gehī (Far.) bazen, ara sıra
g. 14a/07
genç (Far.) hazine
g. (şāhib-i g.- i şefā‘at) 13a/04
ger (Far.) eğer, şayet
g. 02a/06, 04b/09, 05b/04, 13a/11, 24a/07, 27a/06, 31b/11, 37b/01, 40b/11
gerçi (Far.) her ne kadar
g. 19a/04
gevher (Far.) cevher
g.- i imān 08b/01
g.- i yektā-nigīndürler 01b/03
g.+ idin (iman g.) 16a/05
ġulāf (Far.) kılıf, kın, mahfaza, zarf
ġ. 24a/07
ġilmān (Far.) köleler; cennette müminlere hizmet edecek erkek uşaklar
ġ.+ dur (hūr u ġ.) 04a/05
ġ.+ dın (hūr u ġ.) 29b/01, 33b/01
ġızā (Ar.) gıda, yiyecek
ġ.+ sıdur 14b/07
girān (Far.) ağır, değerli
g. kél- 37b/04
g.+ ı (terāzūniñg g.) 21b/02
girībān (Far.) yaka
g.+ inġ tut- 23b/03
giriftār (Far.) tutulmuş, esir
g.- ı ‘azāb-ı cāvidān 34a/02
g.- ı caħīm 28a/04
g.+ ı bol- 32a/11
giriħ (Far.) düğüm, bağ
g. eyle- 06a/07
giryān (Far.) ağlayan
g. bol- 14a/07
giryē-zārlik (Far.+T.) oturup ağlanılan yer
g. 25a/06
ġonca (Far.) gonca, açılmamış gül; krş.
ġonce
ġ.- i ġandān 06a/08, 19b/02, 32b/09
ġ. (la‘l-i ġ.- i ġandān) 09b/05
ġ. yañlıġ 17a/02

ġonce (Far.) gonca, açılmamış gül; krş.
ġonca
ġ.- i nihāl 18a/02, 18a/03
ġonceī (Far.) bir gonca
ġ. 19b/04
ġulām (Far.) köle, esir
ġ.+ inġnı 40a/03
ġulāmān (Far.) köleler, esirler
ġ. 18a/08
ġ.+ dur 04a/01
ġulān (Far.) köle, esir
ġ. (mişl-i ġ. dēk) 39a/03
gūr (Far.) mezar, kabir
g. ‘azābı 13b/10
g. ‘azābıdın 23a/05, 29a/07, 33b/04
g. yaraġın eyle- 13b/06
g.+ nıñg yaraġın ġam eyle- 36a/06
g.+ da 05b/03, 05b/06, 16b/06, 33b/11
g.+ umnı (zūlümāt-ı g.) 25b/10
g.+ unġda 23b/11
gūşe (Far.) köşe
g.- i ġanā‘at kıl- 30a/11
gūyā (Far.) sanki
g. 14b/09, 18b/02, 24b/09, 31b/11, 34b/04, 36a/03
güftār (Far.) söz
(şirīn) g. eyle- 09a/10
g. (şirīn hoş g.) 18b/08
gül (Far.) gül, mec. sevgili, güzel
g. çağıdır 30a/08
g. kibi 17b/09
g. mevsimide 41a/04
g. yüz.ünġniñg 19b/03
g. zevkıde 22b/03
g.- i aħmer 18a/02
g.- i ġülzār 15a/11, 30a/10, 34a/11, 35a/01
g.- i lāle 19b/04
g.- i ruħsār 13b/11
g.- i şeydā 19b/03
g. (bir g.) 22a/05
g. (bir deste g.) 32a/04
g. (hiç g.) 22a/03
g. (mānend-i g.) 18b/08
g. (mevsim-i g.) 22b/03
g.+ i (iy.) 07a/11, 19b/02, 22a/03

g.+ i yaŋlıĝ 18a/09
 g.+ ler (nāvek-i g.) 31a/05
 g.+ leridin 22a/03
 g.+ dūr 27a/03
gūlistān (Far.) gül bahçesi
 g.+ dur 03b/10
 g.+ lar (şaĥn-ı g.) 39a/10
gūl‘izār (Far.) gül yanaklı
 g.- ı serv-ķad 12a/01
 g.+ ım 34b/04
 g.+ ı (iy.) 37b/05
gūl‘izārī (Far.) bir gül yanaklı
 g. 32b/09
gūlnār (Far.) nar çiçeĝi
 g. eyle- 09a/07
gūlşen (Far.) gül bahçesi
 g.+ [i]niŋ (ĥūsn g.) 07a/11
 g.+ i (‘ömr g.) 17a/06
 g.+ iniŋ (söz g.) 22a/03
gūl-zār (Far.) gül bahçesi
 g. 22a/03, 35b/02
 g. (gül-i g.) 30a/10, 34a/11, 35a/01
 g.+ dur (gül-i g.) 15a/11
gūmān (Far.) şüphe, zan, sanma
 g. eyle- 17a/09
 g. kıl- 34a/03
gūm-rāh (Far.) yolunu şaşırmış
 g.+ dın bā‘iş 08a/10, 08a/11
gūnāh (Far.) günah, **krş.** gūneh
 g.- pişe kıl- 03b/02
 g.- ı bisyār 03a/04
 g.+ ım 03a/06, 07b/08, 10b/07,
 10b/08, 11b/05, 24a/11, 36b/03
 g.+ ım cehtidin 11b/06, 12a/11,
 19b/09, 25b/09
 g.+ ım şumluĝıdın 30b/10
 g.+ ımın 08a/08, 11b/06, 19a/09,
 19b/11, 23a/01, 23a/05, 31b/01
 g.+ ımĝa nedāmet eyle- 31a/10
 g.+ ımdın bölek 25b/08
 g.+ iŋĝ (kılĝan g. yād ét-) 41a/01
 g.+ iŋĝnı 22a/01, 29b/06
 g.+ iŋĝĝa 02b/03, 05b/07, 07a/07,
 21b/09, 26b/04, 28b/02, 28b/08,
 29a/06, 36a/04
 g.+ iŋĝdın 09a/02, 13b/09

g.+ ı cehtidin 01b/09
 g.+ ınıŋ (gūnehkārlar g.) 01b/08
 g.+ ın mu‘āf kıl- 24b/01
 g.+ ını 06a/04, 07a/07, 28a/11,
 37b/02, 38b/04
 g.+ durmin (ĝark-ı g.) 33b/08
gūneh (Far.) günah; **krş.** gūnāh
 g. derdiĝa 16a/09
 g.+ din asra- 06a/05
 g.+ larnıŋ başı 29a/10
 g.+ larnı kéçür- 21a/03
gūneh-kār (Far.) günahkār, suçlu
 g. 03b/07, 13a/05, 19a/04, 19a/06,
 22b/05, 22b/09, 31b/04
 g. (bende-i g.) 03a/04
 g.+ lar 01b/08, 16a/10
 g.+ larnı āzād ét- 13a/04
gūşād (Far.) açma, açılma, açılış
 g. eyle- 04a/05
gūvā (Far.) şahit, tanık, delil; **krş.** gūvāh
 g. 02b/08
gūvāh (Far.) şahit, tanık, delil; **krş.** gūvā
 g. bol- 31a/06
 g.+ ım 22b/06
 g.+ durmin 34a/03
gūzer (Far.) geçme, geçiş
 g. ét- 31b/05
gūzer-gāh (Far.) geçme yeri, geçiş noktası
 g.+ ımda 41a/07

H h, H h, H h

haber (Ar.) haber

h. bér- 34b/02

habīb (Ar.) sevgili, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed

h.+ inġ ħurmetidin 25b/02, 32b/04

h.+ i (Ḥaḳ ta'ālā.niġ h.) 01b/01

Ḥabīb-i Zü'lcelāl (Ar.+Far.) celal sahibi

Allah'ın sevgilisi

H. (ey H.) 38b/06

Ḥabībā (Ar.) Ey Allah'ın sevgilisi

H. (ey H.) 03b/09

hac (Ar.) hac, Kâbe'yi ziyaret farızası; krş.

hacc

h. 26b/02

hacc (Ar.) hac, Kâbe'yi ziyaret farızası; krş.

hac

h. (h. u zekât) 14a/11, 28a/01

Ḥ'āce Cānān (k.a.) Hoca Canan

H.+ ım 13a/10, 13b/02

Ḥ'āce Ḥāfız (k.a.) Hoca Hafız

H. 14a/06

Ḥ'āce Sultān (k.a.) Hoca Sultan

H.+ ım 13a/04

hācet (Ar.) ihtiyaç, gereklik, lüzum

h. 07a/01, 07a/01, 07a/2, 07a/03,

07a/04, 07a/05, 07a/06, 07a/07,

07a/09

h. bol- ihtiyaç olmak

h. kıl- "ihtiyaç gidermek"

h. tile-11b/09

h.+ imni eyle- 15b/08

h.+ imni revā kıl- 08a/11

h.+ in revā kıl- 33a/07

h.+ lerin revā eyle- 35a/02

h.+ lerini dīlşād eyle- 11b/09

hadd (Ar.) had, sınır

h.+ idin aş- 06b/03, 07b/08

hādimī (Ar.+Far.) bir hizmetçi

h. bol- 38b/01

ḥadīş (Ar.) söz; Hz. Muhammed'in sözleri

h.+ niġ ma'nāsın işit- 34a/04

h.+ dūrler 02b/08

h'āh (Far.) ister.... ister

h. ... bol-! h. ... bol-! 40b/01, 40b/01

h'āhiş (Far.) istek, arzu

h.+ inġ 27a/03

h.+ i (kōġüller h.) 09b/04

h'āhla (Far.+T.) arzulamak, istemek, dilemek

h.- sa 29a/09

h.- ma 16b/05

h'āla- (Far.+T.) arzulamak, istemek, dilemek

h.- saġ 17b/06

Ḥaḳ (<Ar. Ḥaḳḳ) Hak, Hz. Allah

H. (raḥmet-i deryā-yı H.) 16a/04

H. 01b/01, 01b/07, 02b/03, 02b/07,

02b/08, 03b/10, 04a/01, 04a/02,

04b/06, 05b/05, 08b/10, 11a/07,

14b/08, 14b/10, 14b/11, 15a/02,

19b/07, 20a/06, 20a/11, 20b/02,

23b/01, 23b/10, 24a/01, 26a/04,

26a/07, 26b/01, 26b/02, 27a/03,

28a/01, 28a/06, 28a/11, 28b/10,

29a/01, 29b/04, 29b/05, 35b/03,

35b/09, 36a/06, 36a/08, 39a/08,

41a/02

H. bile 19b/07

H.+ nı (emr-i H.) 24a/02, 28a/02

H.+ nı rızā kıl- 09a/01

H.+ ġa perhiz eyle- 28a/05

H.+ dın 08a/06, 12b/11, 13b/03,

13b/04, 15a/07

H.+ dın özge 18b/03, 28b/06

H.+ dın (emr-i H. ġāfil bol-) 24a/02

H.+ dın (raḥmet-i H. ümīd ét-)

21b/11

H.+ dın (yād-ı H. ġāfil bol-) 19b/07

ḥaḳ (<Ar. ḥaḳḳ) hak, doğru, uygun; mevzu; krş. **ḥaḳḳ**

h. (bir h.)03a/03

h.+ durlar 15a/10

ḥāk (Far.) toprak

ḥāk-i fāy (<Far. ḥāk-i pāy) ayak toprağı

h.+ini taf- 41b/03

ḥāk-i pāy (Far.) ayak toprağı; krş. **ḥāk-i fāy**

h.+ inġa fedā bol- 03b/09

ḥaḳīḳī (Ar.) hakiki, gerçek, öz

h.+ niġ (maḥbūb-ı h.) 41a/03

ḥaḳḳ (Ar.) hak, doğru, uygun; krş. **ḥaḳ**
ḥ.+ ı (birliğinḡ ḥ.) 02b/09, 15b/08
ḥ.+ ı (birliğinḡ ḥ.) 20b/09
ḥ.+ ı (ḥānedān ḥ.) 02a/10
ḥ.+ ı (kelām ḥ.) 11b/07
ḥ.+ ı (Muṣṭafā ḥ.) 19a/09, 23a/05
ḥ.+ ıda (ümmeṭ ḥ.) 02a/05
ḥ.+ ıda (evliyālar ḥ.) 15b/02
ḥ.+ ıda (yārınḡ ḥ.) 32a/07
ḥ.+ ıdın (kişi ḥ. perhiz eyle-) 05a/07
ḥāk-sār (Far.) toz toprak içinde, perişan
ḥ.+ ım 07b/03
ḥāl (Ar.) hâl, durum
ḥ.+ ım 34b/02
ḥ.+ ım ('arż-ı ḥ.) 06b/09, 07a/10
ḥ.+ ımın 34a/09
ḥ.+ ınḡ 06b/05
ḥ.+ ı ('āşiler ḥ.) 04a/03
ḥ.+ ı (aninḡ ḥ.) 15b/01, 35b/06
ḥ.+ ı (ehl-i ḥ. iste-) 40b/10
ḥ.+ ın (yetim ḥ.) 06b/08
ḥ.+ ığa 11a/03, 14a/03, 30b/09
ḥāl (Far.) ben, vücuttaki kara leke
ḥ.+ ını mās ét- 40b/07
ḥ.+ ınḡnı (nokṭa-i ḥ.) 09b/06
ḥāla (Far.) hala, babanın kız kardeşi
ḥ. (ata ana vü ḥ.) 39a/09
ḥalāş (Ar.) kurtulma, kurtuluş
ḥ. kıl- 12a/05, 20b/06, 20b/06,
20b/07, 20b/08, 20b/09, 21a/01,
21a/02, 21a/03, 21a/04, 21a/06,
23a/03, 25b/02
ḥalāvet (Ar.) şirinlik, güzellik, hoşluk
ḥ. kıl- 29a/11
ḥ.+ dür (ni ḥ.) 21b/11
ḥalāyık (< Ar. ḥalā'ik) halayık, hizmetçi;
insanlar
ḥ. 10a/09
ḥ.+ lar 33b/03
ḥalk (Ar.) halk, insanlar
ḥ. arasından 07b/09
ḥ.+ nınḡ 09a/09
ḥalka (Ar.) halka
ḥ. zülfini 27a/02, 27a/02
ḥall (Ar.) halletme, çözme
ḥ. eyle- 10a/10
ḥam (Far.) eğri, bükülmüş, kıvrım

ḥ. 31a/11, 31b/02
ḥ. é- 20a/01
ḥamd (Ar.) hamt, Allah'a şükretme
ḥ.- ı biḥad 13a/03
ḥ.+ ınḡ (séninḡ ḥ.) 23b/02
ḥ.+ ınḡnı (Ḥaḳ ḥ.) 01a/02
ḥamd u şenā (Ar.+Far.) Allah'a şükran ve
övgü
ḥ. kıl- 08b/10
ḥ.- yı biḥad 02b/11
Ḥān (Far.) han, hükümdar
Buğra-yı Ḥ. 30b/06
ḥandān (Far.) gülen, sevinçli
ḥ. (ğonca-i ḥ.) 06a/08, 19b/02,
32b/09
ḥ. (la'1-i ğonca-i ḥ.) 09b/05
ḥande (Far.) gülüş
ḥ. eyle- 39b/08
ḥānedān (Far.) hanedan
ḥ. 30b/04
ḥ. ḥaḳḳı 02a/10
ḥ. (muḥibb-i ḥ.) 02a/07
ḥānlık (Far.+T.) hanlık, hükümdarlık
ḥ. kıl- 25a/09
ḥānümān (< Far. ḥānmān) ev bark, ocak
ḥ.+ ım (işār eyle-) 32a/07
har- yorulmak, gücü kalmamak, hâlsiz
düşmek, hasta olmak
ḥ.- ıpmın 03a/11
ḥ.- ıp 05b/01
ḥār (Far.) hakir, hor, bayağı
ḥ. bol- 35b/01
ḥ. eyle- 35b/01
ḥ. ital- 35b/01
ḥ. ol- 31a/02
ḥ.+ dur 15a/08
ḥar (Far.) eşek, merkep
ḥ. (esf ü ḥ.) 23b/05
ḥarāb (Ar.) harap, yıkık, viran
ḥ. bol- 07b/06, 38a/02
ḥ. ét- 14a/05
ḥ. kıl- 15b/09
ḥarābāt (Ar.) harabeler, mec. meyhaneler
ḥ. yolığa 19a/05
ḥarār (Ar.) hararet, sıcaklık
ḥ.+ ıdın (zevḳ-i ḥ.) 30a/02

harem (Ar.) herkesin giremeyeceği kutsal yer
 h.+ din 25a/01, 39b/03, 40b/06, 41a/07

hârlık (Far.+T.) hakirlik, bayağılık, horluk
 h. tart- 25a/04

Hasan (k.a.) Hz. Muhammed'in, kızı Hz. Fatıma ile yeğeni Hz. Ali'den olma torunu
 H. 02a/05, 13a/08

hâşsiyyet (< Ar. hâşsiyyet) tesir; özellik
 h.+ i bisyâr 37b/01

haşlet (Ar.) yaradılış, huy, mizaç
 h.+ i bisyâr 35a/06

hasret (Ar.) hasret, özlem
 h. bile 41b/10
 h.+ de (ğam u h.) 25a/09
 h.+ inğde 04a/10
 h.+ ide 06b/07, 18b/09

hasta (Far.) hasta
 h. köngülün 35b/11, 40a/11
 h. könglüm 34b/03

hâşıl (Ar.) husul eden, meydana gelen, elde edilen, netice
 h. ét- 34b/06

hâşâk (Far.) çöp
 h. eyle- 18b/10

haşr (Ar.) ölülerin dirildiği mahşer, kıyamet
 h. küni 40a/09

haţ (< Ar. haţţ) yazı, mektup; krş. haţţ
 h.+ ı (kêlse bir h.) 22a/06

haţâ (Ar.) hata
 h. kıl- 03b/04
 h. vu ğaflet 21a/03
 h. (cürm ü h.- yı biħad) 03a/05
 h.+ dın 05b/08, 05b/10, 20b/09
 h.+ lar 10b/11

hatâ-baħş (Ar.+Far.) hataları affeden, bağışlayan
 h.+ sin ey Ĥudâ 01a/02

haţâlık (Ar.+T.) hatalık
 h. (ni h. méndin öt-) 24b/04
 h.+ dın 08a/10

hâtem (Ar.) son (peygamber), Hz. Muhammed
 h. 04b/10
 h. enbiyâ 01b/02

h. ér- 01b/03
 h. (zübde-i evlâd-ı h.) 13a/10

hatm (Ar.) bitirme, sona erdirmeye; Kur'an-ı Kerim'i başından sonuna kadar okuma
 h. eyle- 35a/08
 h.- i Ĥur'ân 13b/06
 h.- i Resûl 32a/09

hatm u du'â (Ar.+Far.) Kur'an hatmi ve dua
 h. kıl- 26b/08

haţ (Ar.) yazı, mektup; krş. haţ
 h. 22a/02, 22a/02, 22a/03, 22a/04, 22a/05, 22a/06, 22a/07, 22a/08, 22a/09

hâtır (Ar.) hatır, gönül; zihin, fikir
 h.+ inğni cem' eyle- 08b/02
 h.+ ı (mihmân h.) 37a/11

hayâ (Ar.) hayâ, edep, utanma, ar
 h. kıl- 09a/02
 h. (ma'den-i kân-ı h.) 02a/03

hayâl (Ar.) hayal
 h.+ ım 27b/07
 h.+ inğni özge kıl-40a/01
 h.+ ı (şoħbet h.) 40b/11

hayât (Ar.) hayat, ömür, dirim
 h. bol- 16b/02
 h. 'ömrini 17a/07

hayr (Ar.) hayır, iyilik
 h. (bir kâr u h.-ı zü'lcelâli iste-) 41a/06
 h. 02b/07, 13b/05, 14b/11, 15b/02, 20a/06, 23a/10, 23b/10, 26a/03, 28b/04, 29b/04, 33b/03, 33b/05, 39a/07

hayr u iħsân (Ar.+Far.) iyilik ve lütuf
 h. kıl- 02b/07, 26a/03, 33b/05, 39a/07
 h.+dın 13b/05, 33b/03
 h.+ inğ kıl- 28b/04
 h.+lar bile 14b/11

hayr u saħâ (Ar.+Far.) iyilik ve cömertlik; krş. hayr u saħâvet
 h. 23a/10

hayr u saħâvet (Ar.+Far.) iyilik ve cömertlik; krş. hayr u saħâ
 h. eyle- 15b/02, 20a/06, 23b/10
 h. pîşe kıl- 29b/04

ḥayrān (Ar.) hayran, şaşırmış, şaşmış
 ḥ. ḳal- 31b/06
 ḥ. (vālih ü ḥ. bol-) 14a/02
ḥayrānlık (Ar.+T.) şaşkınlık, çaresizlik
 ḥ. bol- 25a/09
ḥayrāt (Ar.) hayırlar, iyilikler
 ḥ. yolıda 03a/09
ḥayy (Ar.) diri, canlı, Allah
 ḥ. 01a/09
Ḥayy-ı lāyemūt (Ar.+Far.) Her daim diri ve
 ölümsüz olan Allah
 H. 01a/09
ḥazān (Ar.) sonbahar, güz
 ḥ. bol- 17a/06
 ḥ. (bāde-i ḥ. tig-) 18a/09
 ḥ. (berg-i ḥ.) 30b/10
 ḥ.+ ıdın (bād-ı ḥ. asra-) 40a/02
ḥazīn (Ar.) hazin, hüznü, üzüntü verici
 ḥ. könglüm 29b/10, 37a/04
 ḥ. könglümni 12a/09, 16b/09, 32b/05,
 34a/07, 40b/03, 41a/07
 ḥ. könglümge 34a/10,
ḥazret (Ar.) saygı sözü hazret; huzur, makam
 H.- i ‘Osmān-ı zünnüreyin 02a/03
 H. (zāt-ı pāk-i H.- i Allāh) 13a/03
 ḥ.+ inġga ilticā 01b/10
Ḥazret-i ‘İsā (k.a.) Hristiyanlık peygamberi
 H.+ nı 27a/08
ḥāzūk (< Ar. ḥāzık) usta, mahir, işinin ehli
 ḥ.+ ı (ṭabīb-i ḥ.) 01b/08
ḥāzır (Ar.) hazır, mevcut
 ḥ. tur- 24b/05
 ḥ.+ dur 24b/07
hef-tād (Far.) yetmiş
 h. 12b/01
helāl (Ar.) helal, dince yasaklanmayan
 ḥ.+ i (ḳuvvet ḥ. iste-) 41a/02
 ḥ.+ idin tap- 40a/09
helek (< Ar. helāk) helak, mahvolma, yok
 olma
 h. bol- 27a/07
hem (Far.) hem
 h. 01a/03, 01a/03, 04a/07, 04a/09,
 04b/06, 04b/08, 05b/06, 05b/06,
 05b/08, 05b/10, 09b/03, 10b/11,
 11b/11, 12b/02, 12b/07, 13b/05,
 15a/07, 20a/05, 20b/01, 20b/01,

20b/01, 20b/04, 20b/06, 21a/02,
 21a/03, 21a/11, 21b/01, 21b/02,
 22a/08, 22a/09, 24a/09, 24a/09,
 24b/07, 26b/04, 26b/05, 28a/06,
 28b/01, 29a/08, 29b/01, 31a/02,
 31a/02, 32a/11, 33b/04, 33b/05,
 35b/05, 36a/07, 36b/07, 36b/07,
 37a/10, 37b/03, 38b/03, 41a/04,
 41a/06
hem-dem (Far.) dost, çok yakın arkadaş
 h. bol- 39b/07, 04b/09, 18a/11
 h. é- 19b/07
hem-derd (Far.) dert ortağı, derttaş
 h. (müşfik ü h.) 32b/08
hem-diyār (Far.+Ar.) aynı diyardan,
 hemşehri
 h.+ ım 34b/02, 34b/06
heme (Far.) bütün, tüm, cümle; krş. **hemme**
 h. 01a/05, 03b/10, 03b/11, 07a/07,
 13b/05, 22b/05, 38b/04
hem-ḥāne (Far.) bir evde oturan, evdeş,
 arkadaş
 h. bol- 07b/11
 h. (āsītāne-i h.) 08a/03
hem-ḥāneī (Far.) bir ev arkadaşı, bir dost
 h. bol- 37a/02
hemīşe (Far.) daima, sürekli
 h. 03b/02, 08a/09, 08b/01, 09b/07,
 11b/08, 14a/08, 16a/10, 16b/01,
 20b/05, 24a/02, 33a/08, 33b/08,
 35a/03, 35a/06, 35a/10, 36b/01,
 39b/11, 40a/02
hemme (Far.) bütün, tüm, cümle; krş. **heme**
 h. 25a/11
hem-niṣīn (Far.) beraber oturup kalka,
 teklifsiz arkadaş
 h. bol- 08b/03, 37a/05
hem-rāh (Far.) yoldaş, yol arkadaşı
 h. eyle- 32b/04
 h.+ dur 15b/03
 h.+ dın bā‘iş 08a/09
hem-rāz (Far.) dost, sıkı arkadaş
 h. bol- 18b/01
 h.+ ı (müselmānlar h.) 22b/02
hem-refik (Far.+Ar.) yol arkadaşı, yoldaş,
 dost
 h.+ inġ (bol-) 02b/06

hem-sāye (Far.) komşu
h.+ sini şād ét-14b/10
her (Far.) her, hep, bütün
h. bahār 41a/04
h. belā 15a/07, 27a/04
h. bende 28a/08
h. ̣uşıli kim 13b/08
h. kim 07a/05, 07a/06, 10b/01, 10b/02, 10b/03, 16a/09, 28a/03, 29a/09, 35a/01, 35a/02, 35a/03, 35a/05, 35a/11, 35b/06, , 41b/05
h. kün 32b/03, 33b/03
h. künde 39a/01
h. küni 14b/10, 17b/08, 33b/01, 39a/03, 40a/08, 40a/11
h. künige 39a/01
h. murād u maḡşūdı 13b/04
h. ne 04b/06, 10b/08
h. néçe 08b/04, 28a/09
h. néçük 27a/05
h. sā‘atı 21a/05
h. seher 04b/07, 05a/09, 26b/04, 28b/08, 29b/06
h. seherde 05a/10, 21b/11
h. seherler 28b/02
h. seherlerde 31a/09
h. taraf 17b/09, 18b/11, 39b/11
h. yan 18a/10, 30b/08
h. yerdeki 31b/10
h. yerge 35b/01
h. vaḡtde 21b/06
h. zamān 04b/08, 05a/05, 06a/09, 21b/08, 27a/08, 31a/10, 34b/03, 40b/11
h. zamānı 16a/04
h. kişı 14b/08, 14b/09, 14b/10, 15a/01, 15a/02, 15a/03, 15a/09, 15b/01, 18b/10, 19b/07, 20a/08, 20a/11, 20b/04, 21b/10, 24a/08, 26a/04, 26a/05, 26a/08, 28a/02, 40a/07
h. kişiniḡ 15a/06, 15a/08
her-bār (Far.) her defa, sürekli, her seferinde
h. ki 31b/09
her-çend (Far.) her ne zaman, her ne kadar
h. 29b/08
her-dem (Far.) her an, her dakika

h. 05a/03, 07b/07, 11b/06, 11b/08, 18a/11, 33b/08, 35a/11
herḡiz (Far.) asla, hiçbir suretle
h. 02a/06, 06a/10, 08b/05, 26a/01, 26a/06, 28a/08, 28a/09, 29a/06, 34a/11, 36b/08, 38a/10, 39b/06, 40b/04
hevā (Ar.) heva, istek
h. vü hevesdin özünḡni fāriḡ kı-17a/09
h. (nefs-i emmāru’l-h.) 02b/01
h. (nefs ü h. vü nefis ü şeytānnı keyd eyle-) 06a/01
h.+ nı (nefs ü h. taşla-) 40a/11
h.+ dın (nefs ü h. asra-) 06a/01
h.+ dın (nefs ü h. ḡalāş kı-) 21a/04
heves (Ar.) heves, gelip geçici istek
h. kı-19a/05
h.+ din (hevā vü h. özünḡni fāriḡ kı-) 17a/09
h.+ ler 27a/10
h.+ lerni 27a/10
heyde- beraberinde tutup götürmek, sürmek
h.- p (ehl-i cennetlerni h.) 13a/08
hezār (Far.) bin
h. cānım 42a/02
ḡıfz u amān (Ar.+Far.) koruma ve emniyet
ḡ.+ ıḡda asra- 20b/08
ḡ.+ ıḡda saḡla- 38a/09
ḡınā (Ar.) kına
ḡ. yaḡ- 31a/05
ḡırāmān (Far.) salınarak, edayla, işveyle yürüyen
ḡ. kı-17b/10
ḡ.+ ım (serv-i ḡ.) 32a/10
ḡırmen (Far.) harman
ḡ.- i āteş 41a/09
ḡ.+ i (cemāl-i ḡ. üzre) 40b/07
ḡ.+ iḡa (cemālınḡ ḡ.) 09b/06
ḡ.+ idin (cemālınḡ ḡ.) 37a/04
ḡırrān (Ar.) itaat eden, boyun eğen
ḡ. bol- 18b/02
ḡırş (Ar.) hırs, sonu gelmeyen arzu
h.+ ı (iy.) 18b/04
ḡızmet (< Ar. ḡıdmet) hizmet
ḡ.- i pır-i muḡān 24a/04
ḡ. eyle- 27a/11

h. kıl- 04b/09, 10b/01, 16a/08
 h.+ de tur- 28a/07
 h.+ in kıl- 24b/06, 26b/06, 35a/03
 h.+ ide 28a/07
hızmet-kâr (Ar.+Far.) hizmetkâr, hizmetçi
 h. 18b/11
hızmetkârlık (Ar.+Far.+T.) hizmetkârlık
 h. eyle- 25a/05
hicâb (Ar.) örtü, perde
 h. 42a/07
hicr (Ar.) ayrılık
 h. okları 31a/05
 h. otida 18b/10
 h.+ ide 25a/06, 31a/04, 37a/02
 h.+ idin 31a/04
hicrân (Far.) ayrılık, ayrılık acısı
 h. belâsığa 32a/11
 h. dék (dâğ-ı h. dék) 39a/06
 h. keşidelerge 17b/04
 h. oti 15b/09
hiç (Far.) hiç
 h. 08b/10, 08b/10, 09a/01, 09a/02,
 09a/03, 09a/04, 09a/06, 19b/02,
 22a/03, 22a/06, 23a/10, 23b/02,
 23b/04, 24a/03, 25a/10, 25b/08,
 27b/05, 27b/08, 38b/10, 39a/06,
 41b/06
hiç-kim (Far.+T.) hiç kimse, kimsecik
 h. 01a/07, 10b/10, 19b/01, 19b/01,
 19b/06, 19b/11, 24a/03, 38a/05
 h.+ ge 17a/08
hidâyet (Ar.) hidayet, hak yol, doğru yol
 h. (tevfik-i h. eyle-) 23a/04
hilâ (< Ar.) hile, aldatma
 h. kıl- 41a/08
 h. (mekr ü h. kıl-) 38b/09
hilâf (Ar.) karşı, zıt, yalan
 h. kıl- 24a/07
Horâsân (y.a.) Horasan
 H.+ dın 13b/04
hoş (Far.) hoş, güzel, iyi
 h. büylük 41b/08
 h. devlet ér- 42a/04
 h. kél- 30a/10
 h. râhat ér- 42a/07
 h. şādī 16b/01
 h. vakt ol- 37a/09

h. (kebg-h.-reftâr) 14a/01
 h. (ne h. arman) 18a/04
 h.+ tur (veh ne h.) 06a/06
hoş-fehm (Far.+Ar.) anlayışlı, hoş anlayışlı
 h.+ ni ('âlim-i h. tap-) 31b/10
hoş-güftâr (Far.) güzel konuşan, tatlı dilli
 h. kız 14a/02, 18b/08
hoşnûd(Far.) hoşnut, memnun, razı
 h. bol- 12b/03, 20b/01, 21a/11,
 24a/09, 29a/08, 35b/04, 36a/07,
 37a/10, 37a/11
 h. ét- 09a/03
 h. kıl- 26b/07
hoş-reftâr (Far.) yürüyüşü hoş, güzel gidişli
 h. (kadd-i h. kız) 18b/07
hoş-yâr (Far.) iyi dost, hoş arkadaş
 h. bol- 35b/03
hüb (Far.) güzel, hoş
 h. é- 22a/03
 h. kız 18a/05
hübân (Far.) güzeller
 h.+ ım (ey şâh-ı h.) 04a/08, 32b/01,
 32b/02
Hudâ (Far.) Huda, Allah
 H. 01a/02, 07a/07, 12b/03, 17a/08,
 18b/04, 20b/01, 21a/11, 23b/11,
 24a/09, 24b/11, 27a/06, 28a/08,
 28a/10, 29a/08, 29b/04, 29b/06,
 29b/09, 35a/05, 35b/03, 35b/04,
 35b/05, 35b/08, 37a/10, 37a/11,
 39b/01, 40a/05, 40a/08, 42a/01
 H.- yı bir hağ 03a/03
 H. ('Aliyy-i şîr-i H.) 02a/04
 H. (şoğbet-i merd-i H.) 10a/07
 H. (Şîr-i H.) 13a/07
 H. (tâ'at-ı H. eyle-) 18b/05
 H. (tâ'at-ı H. kıl-) 33a/03
 H. (takdir-i H.) 27a/05
 H. (tâlib-i H. bol-) 28b/11
 H. (bir zamân-ı şoğbet-i merd-i H.)
 10a/05
 H.+ nıñ 02b/05, 10a/09, 13a/11,
 14a/10, 16a/04, 16a/06, 16a/07,
 16b/07, 21b/07, 26a/05, 26b/03,
 29a/10, 37a/08, 40a/03, 41a/05
 H.+ nı yād kıl- 35b/10
 H.+ ğa 02b/02, 05a/01, 05a/08,

05b/01, 05b/02, 05b/06, 06b/01,
11a/06, 13b/01, 15a/03, 15a/04,
20b/05, 21a/10, 21a/11, 26b/01,
29a/04, 29a/05, 35a/11, 36a/01
H.+ dın 05b/01, 17a/06, 27a/04
Hudāvend (Far.) sahip, malik, Allah
H. 03b/04
Hudāvendā (Far.) Ey malik, Allah'ım
H. 05b/08, 11b/10, 32b/04, 35b/02,
36b/04
Hudāvendī (Far.) sahiplik, hükümdarlık
H.+ ge 13a/03
Hudāy (Far.) Huda, Allah
H. 33a/04
H.+ ım 12b/02, 13a/11, 29a/11,
35a/06, 37b/01, 37b/04, 40a/02
H.+ ımğa 26a/03
H.+ ımdın 15a/05, 37b/02
Hudāyā (Far.) ey Hüda, ey Allah'ım
H. 02b/09, 07a/04, 08a/08, 08a/09,
11b/06, 12b/09, 19a/04, 19b/10,
20a/01, 20b/06, 22a/07, 23a/02,
23b/06, 23b/07, 24a/11, 24b/01,
25b/11, 31b/03, 33b/07, 33b/10,
34a/01, 34a/07, 36a/09, 36b/02,
36b/06, 38a/06
hulle (Ar.) cennette giyilen iki parçalı elbise
h. kény- 14b/01, 28a/07
humār (Ar.) içki sersemliği, mahmurluk, içki
içtikten sonra gelen baş ağrısı
h. kııl- 08a/03, 17b/02
h. (keyf-i h.) 24b/08
h.+ ım (közi h.) 34b/07
hun-h̄vār (Far.) kan içen, zalim
h. 17b/08, 18b/09
hūn-riz (Far.) kan döken, kan dökücü
h. (iki h. birle) 31a/06
hūr (Ar.) huri, cennet kızı
h. 13b/11, 19a/03, 20b/04
h. birle 06b/01
h. ile 16b/08, 29a/11
h. yanğlıg 39b/04
h. u ğılmāndın 29b/01, 33b/01
h. u ğılmāndur 04a/05
h.+ lar 05a/01, 21b/04, 28a/07
hurd-dān (Far.) kıvrak zekālī, nükteyi
anlayan

h. kör- 09b/10
hurmet (Ar.) hürmet, saygı
h. (biḥaqq-ı h.- i peygamber-i āḥir
zamān) 30b/05
h. (biḥaqq-ı h.- i peygamber-i
mürsel{in}) 11b/10
h.- i (biḥaqq-ı h. Tāhā) 36b/03
h.+ i (enbiyālar h.) 03b/06, 21a/01
h.+ i (melāik h.) 24b/01
h.+ i (nebiler h.) 19b/11, 25b/10
h.+ i (va'de-i lātaḳnaṭū min
raḥmetillāh h.) 25b/09
h.+ idin 08a/10, 11a/01, 22b/11,
25b/02, 32b/04
hurremliĝ (Ar.+T.) mutlu, şen, güler yüzlü
h. ü dilşādlik 07b/11
huşul (Ar.) ürün, mahsul, hasılat
h.+ i (her h. kim) 13b/08
hūşe-çinī (Far.) harman sonu tarlada kalan
kesik, döküntü başakları toplayıcı
h. 34a/06
huşk (Far.) kuru
h.- leb bol- 05a/02
hūş u hem tıyūr (Ar.+Far. < vuḥūş) vahşi
hayvanlar ve tüm kuşlar, kurdu kuşu
v. 01a/03
hūy (Far.) huy, tabiat, âdet, mizaç
h. dur- 05a/06
huzūr (Ar.) huzur, rahat, ferahlık
h.- ı dil bile 12b/02, 16b/03, 16b/06,
33a/04
hükūm (Ar.) hüküm, emir, yargı
h.+ ünğğa 33b/10
Hüseyn (k.a.) Hz. Muhammed'in, kızı Hz.
Fatıma ile yeğeni Hz. Ali'den olma
torunu; Kerbala şehidi
H. 02a/05, 13a/08
hūsn (Ar.) güzellik
h. bāğıda 17b/10, 19b/02, 19b/04
h. bāğı içre 13b/11
h. gülşen[i]niñ 07a/11
h.- i cemālī dék 34a/11
h.- i cemālīga 41a/09
h. (pādişāh-ı kişver-i h.) 07b/02
h.+ ünğ 37b/10
h.+ idin (bāğ-ı h.) 17b/03

I 1

‘ışk (Ar.) aşk

- ‘1. otı 15b/09, 38b/09
- ‘1. otınıñ uçkunı 12b/07
- ‘1. otını 38a/06
- ‘1. otığa fervâne bol- 36a/08
- ‘1. otıda 12b/10
- ‘1.- 1 piçân bol- 18a/07
- ‘1.- 1 piçân dék bol- 06a/07
- ‘1. u firâknıñ otıda köy- 32a/11
- ‘1. u muhabbet bâdesi 34b/07
- ‘1. u muhabbet bâdesidin nûş ét- 32a/05
- ‘1. u muhabbet bâdesini nûş eyle- 07a/03
- ‘1. u sevdâsı 37a/03
- ‘1. (bâde-i ‘1. u muhabbet) 06a/08, 32a/04, 32a/06, 41a/03
- ‘1. (kâfir-i ‘1.) 39a/01
- ‘1. (kaṭre-i deryâ-yı ‘1.) 12b/07
- ‘1. (tîr-i ‘1.) 25a/02
- ‘1.+ 1 (anıñ ‘1.) 14a/05
- ‘1.+ 1 otınıñ tâbığa 37a/01
- ‘1.+ ığa (şehr-i ‘1.) 23a/08
- ‘1.+ ıda 31a/03
- ‘1.+ ıda köy- 12b/08
- ‘1.+ ıda mübtelâ kı1- 27a/01
- ‘1.+ ıda (firḡat-i ‘1. köy-) 12b/06
- ‘1.+ ıdın yandur- 31a/06

‘ışk u muhabbet (Ar.+Far.) aşk ve muhabbet

- ‘1. bâdesi 34b/07
- ‘1. bâdesidin nûş ét-32a/05
- ‘1. bâdesini nûş eyle- 07a/03

‘ışk u sevdâ (Ar.+Far.) aşk ve sevdâ

- ‘1.+ sı başına tüş- 37a/03

İ i, î

‘ibādāt (Ar.) ibadetler

‘i.- ı saḥāvet eyle- 35b/04

‘i.+ ım 15a/03

‘i.+ ını 20a/08

‘ibādet (Ar.) ibadet, kulluk, tapınma

‘i. eyle- 09a/01, 13b/07, 14b/11, 15a/02, 20a/08, 39a/07

‘i. kıl- 12b/02, 14b/03, 26a/03, 28b/05, 28b/06, 29a/04, 39a/08, 39b/09

‘i. (tā‘at ü ‘i. eyle-) 06a/11

iber- göndermek

i.- gey mikin 22a/05

i.! 22a/08

i.- se 22a/02

icābet (Ar.) kabul edilme, yerine getirme

i. eyle- 25b/05, 36b/05

i. kıl- 06a/05

i.+ i (du‘ā i. kıl-) 40a/07

i‘cāz (Ar.) âciz bırakma, şaşırtma

i. (ol i.) 18b/01

iç- içmek

i.- er 22b/03

i.- tim 04b/02, 24b/07

i.- ipmin 14a/07

i.- ey dép 30a/03

i.! 05a/07, 28b/07

i.- kil 10a/08, 22b/08

i.- sem 10a/01, 10a/03, 10a/04

i.- se 10a/06

i.- ip 30a/01

i.- mese 28a/05

i.- mey 33b/02

iç iç

i.+ ige (cennet i.) 33b/04

i.+ ide (‘âlem i.) 19b/11

i.+ ide (Cennet-i firdevs i.) 28a/02

içkü içki

i.+ si 28a/04

içre içre, iç, içinde, arasında

i. (bāde i.) 17b/10

i. (behişt i.) 05a/08, 11a/10, 14b/04,

20b/02, 20b/04

i. (behişt-i cāvidān i.) 14b/01

i. (bulut i.) 17b/11

i. (cennet i.) 05a/01, 06b/01, 18b/06, 20a/06, 37a/05

i. (dūzaḥ i.) 20a/07, 20b/02

i. (ġaflet i.) 05b/07, 23b/08

i. (ḥüsn bāġı i.) 13b/11

i. (laḥid i.) 13b/06

i. (ot i.) 38b/11

i. (‘ömrüm i.) 19a/05, 19b/09

i. (‘ömrünġ i.) 08b/10

i. (tamuġ i.) 20b/03, 26a/07, 28a/11

i. (yüzünġ i.) 17b/05

i. (zülûf i.) 17b/11

iḥlāş (Ar.) içtenlik, samimiyet

i. eyle- 07a/05

i. (şıdķ u i. bile) 06a/11, 25b/04

i. (şıdķ u i. birle) 13b/07, 39a/04

i.+ inġ (şıdķ u i. bile) 26b/06

i.+ ı bar 16a/03

i.+ ı yok 15a/08

iḥsān (Ar.) iyilik, baġış, lütuf

i. eyle- 18a/02

i. kıl- 12b/03

i. (ḥayr u i. kıl-) 02b/07, 26a/03, 33b/05, 39a/07

i. (luṭf u i.- ı kerāmet) 15a/10

i.+ dın (ḥayr u i.) 13b/05, 33b/03

i.+ inġ (ḥayr u i. kıl-) 28b/04

i.+ ı (luṭf u i.) 04b/06

i.+ lar (ḥayr u i. bile) 14b/11

i.+ dur (luṭf u i.) 04a/04

iḥtilāf (Ar.) ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık

i. bol- 24a/08

iḥtiyār (Ar.) seçme

i. kıl- 23b/01

iki iki; krş. ikki

i. 31a/06, 37b/09

ikki iki; krş. iki

i. 01b/04, 02a/05, 05b/05, 07a/05, 08a/02, 09a/08, 09a/11, 11a/09,

13a/08, 14b/11, 15a/06, 15a/08,
15a/11, 18a/03, 18a/03, 23b/03,
33a/07, 35a/09, 37b/06, 37b/10

ikkinçi ikinci

i. 40a/05

‘ilâc (Ar.) ilaç

‘i. eyle- 19a/07, 19b/10, 23b/06,
24a/11, 24b/06, 32b/10, 37b/08

‘i.+ ım (ne ‘i. bar) 15b/07

‘i.+ ım (hiç ‘i. yok) 23b/04

Îlâh (Ar.) ilah, Allah

Î. (ey Î.) 19a/09, 21a/02, 23a/05,
31b/01

Î. (yâ Î.) 11a/01

Î.+ ım 03a/06

ilâhen vâhidâ (Ar.) (Allah) tek ilahtır, birdir

i. 01a/04

Îlâhâ (Ar.) ey Îlah, ey Allah

Î. 06a/02, 06a/04

Îlâhe’l- ‘âlemîn (Ar.) âlemlerin ilahı

Î. (yâ Î.) 25b/10

Îlâhî (Ar.) ey Îlah’ım, ey Allah’ım

Î. 12a/09, 36b/06, 37a/09

Î. (bifermân-ı Î.) 30b/03

Î. (‘inâyât-ı Î.) 30b/04

Î.+ ğa (yüz şükr Î.) 31b/08

ile ile

i. 02a/01, 11b/08, 17b/02, 25a/11,
28a/03, 29a/02, 29b/05, 33a/06,
41b/05

(ve anlamında kullanımı) 29a/11

ilgeri ileri

i. (ümmetidin i.) 11a/10

‘ilim (Ar.) ilim; krş. ‘ilm

‘i. tahşil ét- 31b/08

ilin- ilinmek, bağlanmak, asılmak

i.- dim (nefs dâmiġa i.) 03a/10

‘ilm (Ar.) ilim; krş. ‘ilm

‘i. bér- 27b/02

‘i. iste- 31b/05

‘i.- i şerî‘at 31b/06, 32a/01

‘i.- i şerî‘atnı 31b/11

‘i.- i şerî‘atke 35a/10, 35b/07

‘i.- i şerîf 35b/08

‘i. (tahşil-i ‘i. muhtaşar ét-) 31b/07

‘i.+ iġa ‘amel kıl- 26a/08

ilticâ (Ar.) sığınma

i. 01b/10, 31b/01

i. kıl- 01a/11

iltifât (Ar.) iltifat, güzel sözle gönül alma

i. eyle- 04a/02, 16b/10, 22a/02

i. ét- 10a/02, 28a/08

i. merhem ét- 15b/06

iltimâs (Ar.) iltimas, kayırma, arka çıkma

i. eyle- 11b/11

i. ét- 14a/06

i.+ ım 32a/07

iltimâsî (Ar.+Far.) bir iltimas

i. kıl- 25b/06

îmâ (Ar.) ima, işaret

î.+ sı 16a/06

imâm (Ar.) imam, ulu, önder, lider

i. üçün 33a/09

Î.- ı Mehdî 12a/06

i.+ lar mâtemini tut- 07a/06, 30b/07

i.+ lar mâtemiġa bar- 08a/06

îmân (Ar.) Allah’a iman, inanma

î. 03b/05, 14a/10, 16a/05, 18b/04,
23a/01, 24a/07, 33b/11

î. ay- 04a/07

î. ayıtmaġlık 14a/11

î. ayt- 02a/01

î. (gevhher-i î.) 08b/01

î. (kaşd-ı î. kıl-) 03a/09

î. (vâcib-i î.) 21b/08

î.+ dın 13b/03, 33a/11

î.+ ım 04b/03, 30b/05, 32b/04

î.+ ım (nağd-i î.) 23a/02

î.+ ım (nûr-ı î.) 13a/09

î.+ ı yok 15a/09, 26a/04

îmânlık (Ar.+T.) iman, inanç

î. eyle- 25b/07

îmân u dîn (Ar.+Far.) iman ve din

î.+ inġġa 24a/07

‘imâret (Ar.) bayındırlık, mamur hâle
getirme

‘i. eyle- 37a/04

‘i. ét- 29b/10

‘i. kıl- 28b/11

imkân (Ar.) imkân, mümkün olma

i.+ ı yok 26a/02

în (Far.) bu zamir

î. heme 13b/05

in‘âm (Ar.) nimet verme, nimetlendirme

i. kıl- 31b/08
‘ināyāt (Ar.) lütuflar, ihsanlar
‘i.- ı ilāhī 30b/04
‘ināyet (Ar.) lütuf, ihsan
‘i. bol- 08a/06, 12b/11, 13b/03, 13b/04, 15a/07
‘i. eyle- 10a/03, 17b/04
‘i.+ inġga (raḥm u ‘i.) 01a/07
‘indallāh (Ar.) Allah indinde, Allah katında
‘i. 40a/03
inçike ince
i. (kıldın i.) 21b/03
inkār (Ar.) inkâr, ret, yadsıma
i. eyle- 02b/08, 15a/09
ins ü melek ü dīv ferī (Ar.+Far.) insanlar ve melekler ve dev peri
i. 01a/03
insân u melek (Ar.+Far.) insan ve melek
i. 04a/01
intizār (Ar.) bakma; inleme;
gücenme, beddua
i.+ e tur- 07a/03
irâdet (Ar.) dilek, gönül isteği
i. eyle- 15b/01, 26b/05
i. kıl- 14b/05, 16a/09, 29a/01
‘irfân (Ar.) irfan, bilme, anlama
‘i.+ ım (şâh-ı ‘i.) 13a/11
irşâd (Ar.) irşat, doğru yolu gösterme
i. birle 31a/08
îşâr (Ar.) ikram, iyilik için kendini feda etme
i. eyle- 04a/04, 09b/03, 32a/07
i.- ı baş ét- 40b/09
isiz faydasız, boş; uğursuz, kötü
i. cānım 32b/07
i. ü mübtelâdurmin 33b/11
İslâm (Ar.) İslam dini
İ. ara 02a/01
İ. u şerī‘at 12a/03
İ. (dīn-i İ.) 12a/08, 16a/01
İ. (dīn-i İ. u şerī‘at) 01b/05, 02a/02
İ. (kuvvet-i İ. u dīn) 02a/02
İ.+ durlar (kuvvet-i İ.) 12a/03
İslâm u şerī‘at (Ar.+Far.) İslam ve şeriat
İ. 12a/03
ism (Ar.) isim
i.-i zāt.inġ zıkr kıl- 12b/11
i. (Allāh i.-i zātlıġ) 03b/01

İsm-i A‘zam (Ar.+Far.) İsm-i A‘zam duası
İ.+ nı oku- 09a/08, 38b/09
iste- istemek, dilemek; aramak; karşı. **izde-**
i.- yürmin 19b/03
i.- dim 32b/08, 36b/08
i.- li 40b/10, 40b/10, 40b/11, 41a/01, 41a/02, 41a/03, 41a/04, 41a/06
i.- sem 32b/01
i.- se 14b/10
i.- geli 31b/05
i.- ben 18a/10, 25a/06
i.- mes 26a/04
istiġfâr (Ar.) istiġfâr, tövbe, af dileği
i. kıl- 12b/01, 28b/02, 39a/11
‘işyân (Ar.) isyan, başkaldırı
‘i. bile 03b/03
‘i. (cürm ü ‘i.) 06b/03
‘i. (küfr ü ‘i. cehtidin) 11a/02
‘i. (tuḥm-ı ‘i. tar-) 03a/11
‘i.+ dın (küfr ü ‘i.) 13b/10, 23a/02
‘i.+ ım (küfr ü ‘i.) 10b/09
‘i.+ inġ (cürm ü ‘i.) 28b/04
‘i.+ inġga (cürm ü ‘i.) 39a/11
iş iş
i. kıl- 40a/03
i.+ ni (bir i. binâ kıl-) 08b/10
i.+ ım (kılğan i.) 25b/03
i.+ inġ 08b/09, 14b/06
i.+ i (iy.) 27a/07, 27a/09, 33a/11
i.+ lerġa 29a/06
işit- işitmek, duymak
i.! 07a/10, 07a/10, 07a/11, 07b/01, 07b/02, 07b/03, 07b/04, 07b/05, 07b/06, 07b/08
i.- inġ 14b/04
i.- ip 34a/04
‘işret (Ar.) içme, yiyip içip eğlenme
‘i. bāġıda 07b/11
‘i. (‘ayş u ‘i. kıl-) 11a/08
‘i. (cām-ı ‘i. kıl-) 30a/08
‘i.+ dın (cām-ı ‘i.) 09b/11
iştıyāk (Ar.) iştıyak, özlem, şiddetli arzu
i. tartadur- 24b/04
i.+ inġ kūyıda mestâne bol- 07b/10
i.+ inġda ciger kebâb bol- 10a/04
iṭā‘at (Ar.) itaat, boyun eğme
i. kıl- 16a/03

i'tikād (Ar.) itikat, inanç, iman

i. 15a/08

i. eyle- 17a/06, 18b/11, 34a/01, 38b/03

i.+ ımnı (bağla-) 40a/01

i.+ ımnı (eyle-) 34a/08

i.+ ı bardur 15a/06

i'timād (Ar.) itimat, güven

i. eyle- 33b/10

ittik keskin

i. (kılıçdın i.) 21b/03

izde- aramak, izlemek; krş. **iste-**

i.- gil (âhiretni i.) 02b/04

i.- p 17a/08, 18b/11

'izzet (Ar.) izzet, şeref, itibar, hürmet

'i. bile 21b/04

Ḳ ḳ, K k

ḳabā (Ar.) cübbe, kaftan
k. (zerrin ḳ.) 12a/02
ḳābil (Ar.) mümkün, olabilir, kabul eden
ḳ. bol- 40b/11
ḳabr (Ar.) kabir, mezar
ḳ.+ ini ('aziz.ler ḳ. tavāf ḳıl-) 24a/09
ḳabūl (Ar.) kabul, kabul etme
ḳ. 32a/07
ḳ. bol- 04b/03, 15a/03, 36a/07
ḳ. eyle- 15b/08
ḳabz (Ar.) Azrail tarafından ruhun teslim alınması; elle tutma, avuç içine alma
ḳ. eyle- 28a/03
kāc (Far.) tokat
k. ur- 31a/04
ḳaçan vaktaki, ne zamanki
ḳ. 14a/03, 30b/11
ḳ.+ dın 31a/03
ḳad (Ar.) boy; krş. **ḳadd**
ḳ.- i şimşād 09b/04
ḳ.+ ı çün servi 14a/01
ḳadd (Ar.) boy; krş. **ḳad**
ḳ.- i hoşreftār kız 18b/07
ḳ.+ ım (ḥam é-) 20a/01
ḳ.+ ımnı (ḥam kéltür-) 31a/11
ḳadeḥ (Ar.) kadeh
ḳ. 09b/11, 09b/11, 10a/01, 10a/02, 10a/03, 10a/04, 10a/05, 10a/06, 10a/08
ḳadem (Ar.) adım, ayak
ḳ. koy- 36a/06, 40a/07
ḳadīm (Ar.) eski, eski zaman
ḳ. (şeytān ḳ.) 36b/05
ḳ.+ idin (dın düşmeniniḅ ḳ.) 42a/01
Ḳādir (Ar.) kudret sahibi, Hz. Allah
Ḳ.- i zū'lcclāl 01a/10
ḳ.+ sin 03a/06
Ḳādirā (Ar.) ey kudret sahibi Hz. Allah
Ḳ. 12a/11, 25a/10
ḳadr (Ar.) değer, kıymet, şeref, itibar
ḳ.+ inḡni bil- 08b/05
Ḳāf (Ar.) Kaf dağı; dünyayı çevrelediğine inanılan efsanevi dağ

Ḳ. (kūh-ı Ḳ.) 24a/11
ḳafes (Ar.) kafes
ḳ. bol- 19a/08
kāfir (Ar.) kâfir, küfre giren, gerçeği örten, Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden
k. bile 12a/05
k.- i 'ışḳ 39a/01
k. ü şüm biḥayādın 21a/06
k. ü zālīm 25a/09
ḳ.+ dın (küfr-i k.) 23a/03
kāfirī (Ar.+Far.) bir kâfir
k. 16a/03, 25a/01
kāh (Far.) saman, saman çöpü
ḳ.+ ımdadur 19a/07
ḳahr (Ar.) kahır, çok üzülmeye
ḳ. eyle- 15a/02
ḳ.+ inḡ otını öçür- 01a/06
kākūl (Far.) perçem, alın saçı
k. (mişl-i k. sünbül) 17b/09
ḳal- kalmak
ḳ.- ur 17a/05, 29b/03
ḳ.- dım (ḡarḳ ot içre ḳ.) 38b/11
ḳ.- dım (ḥayrān ḳ.) 31b/06
ḳ.- dım (yaya ḳ.) 23b/05
ḳ.- duḳ (belāḡa mübtelā ḳ.) 38b/05
ḳ.- madı 34b/09
ḳ.- maḡay 39a/09
ḳ.- maḡıl 05b/01
ḳalem (Ar.) kalem
ḳ. 01b/04, 31b/04
ḳ. (Arş u Kürsiyy ü ḳ.) 24b/01
ḳ. (kirfikim ḳ. eyle-) 22a/04
kām (Far.) istek, arzu
k.- ı dil 34b/06
ḳāmet (Ar.) boy
ḳ. (bu elif ḳ.) 07b/06
ḳ.+ im (bu elif dék ḳ.) 31a/11
kāmīl (Ar.) kâmil, olgun, eksiksiz; âlim
k. (pīr-i k.) 04b/09
ḳ.+ ḡa (pīr-i k. irādet eyle-) 15b/01, 26b/05
ḳ.+ ḡa (pīr-i k. irādet ḳıl-) 14b/05

k.- sin 35b/09
kān (Far.) maden ocağı; menba, kaynak
 k.- i cefāğa 38b/06, 38a/11
 k. (ma‘den-i k.- ı hayā) 02a/03
kan kan
 k. 07b/05, 24b/09
 k. eyle- 17a/02
 k. yut- 06b/07
 k. yığla- 40b/05
 k. (bağrı k.) 30b/07
 k.+ ı yok 26a/05
kanā‘at (Ar.) kismete razı olma, fazlasını istememe; görüş, tahmin
 k. kıl- 24a/05, 29a/10
 k. kıl- (güşe-i k. kıl-) 30a/11
kand (Far.) şeker, şeker kamışının öz suyu
 k. u şekkerdin leziz 12b/06, 12b/06, 12b/07, 12b/08, 12b/09, 12b/10, 12b/11, 13a/02
 k.+ dın leziz 06b/06, 09a/10, 18b/08, 27b/04
kanı hani, nerede
 k. 23a/10, 36a/05
kapuğ kapı
 k.+ ını (cennet k. güşād eyle-) 04a/05
kār (Far.) kâr, kazanç, iş
 k. eyle- 20a/10
 k. (bir k. u hayr-ı zü‘lcelâli iste-) 41a/06
kara kara
 k. hâlini mâş ét- 40b/07
 k. zülfini dâm eyle- 41a/08
 k. (câhil-i misl-i k. taş) 08b/06
 k. (yüzi k. bol-) 31a/04
 k.+ ğa (kaşı k. mübtelâ) 38a/04
karar- kararmak
 k.- rğan rüzigārımğa 31a/04
karakçı eşkıya, çapulcu, yağmacı, yol kesen
 k. (ikki k. közleri) 09a/11
 k.+ lar kıl- 19a/07
karaṅḡu karanlık
 k. cāhdın korkmağlık 08a/08
 k. gūr ‘azābıdın 29a/07, 33b/04
 k. gürda 16b/06, 33b/11
karār (Ar.) sakinlik, huzur, karar
 k. (şabr u k) 08a/01, 15b/07
 k.+ ı özgeçe kıl- 37b/07

karz (Ar.) borç
 k. bol- 21a/07
kār-zārī (Far.) bir cenk, bir savaş
 k. kıl- 12a/05
karı- yaşlanmak, kocamak
 k.- ğan çağda 31a/01
 k.- ğan kız 18a/09
 k.- mağ 28a/08
karılık yaşlılık, ihtiyarlık
 k. maḥallide 18a/04
karındaş kardeş
 k. u adaş 20b/01
kaşd (Ar.) kasıt, amaç, niyet
 k. ile 28a/03
 k. ét- 31b/09
 k.- ı imān 03a/09
kāse (Far.) kâse, çanak
 k. mül 32a/04
kāseī (Far.) bir kâse
 k. 30a/01
Kāsımu’l-Envār (k.a.) Şah Kasımu’l-Envār
 K. 14a/06
kāşir (< Ar. kâşr) kısa, kusurlu
 k. bol- 01a/09
kaş kaş
 k. at- 40b/03
 k. u yası birle 15b/04
 k.+ ınğa 09b/07
 k.+ ı (iy.) 07b/04, 14a/01, 38a/04
 k.+ ı (şemşir k. birle) 39a/03
 k.+ ı yası birle 41a/11
 k.+ ı yasını devā kıl- 41b/01
 k.+ ın ya kur- 37b/07
kaş ön, huzur
 k.+ ığa bar- 14a/04
 k.+ ığa (üstād k.) 31b/07
 k.+ ıda öl- 24b/05
kāşkī (Far.) keşke, ne olurdu
 k. 04a/09, 12a/06, 22a/02, 32b/01, 37a/02, 38a/03
kat kat
 k. (yitti k. eflākidin) 03b/11
 k.+ ıda (Hak ta‘ālā k.) 11a/07
 k.+ ıda (Hudānīṅ k.) 40a/03
 k.+ ıda (şā‘irler k.) 34a/06
kaṭ‘ eyle- (Ar.+T.) Bir yeri aşarak geçmek, yol almak

k. eyle- 30b/06
ķātil (Ar.) katil, öldüren
 k.- i ķüffār-ı dīn 12a/03
ķatīl (Ar.) öldürme, katil
 k. eyle- 39a/01, 39a/03
 k.- i gedā 07a/03
 k. (zehr-i ķ.) 28a/04
ķatre (Ar.) damla
 k. nem 31a/09
 k. ķatre 32a/05, 32a/05
 k.- i deryā-yı ‘ışķ 12b/07
 k.- i eşk-i nedāmet 13a/02
 k.- i sudın 30b/03
ķay (< ET **ķan**) ne, hangi (yer)
 k.+ dın tap- 32b/01
ķayāş kardeş, akraba, hısımlar
 k. bol- 20a/11
ķāyim (< Ar. **ķāim**) ayakta, uyumayan,
 mevcut
 k. bol- 28b/09
ķaysı hangi, hangisi
 k. til birle 23b/02
ķayyūm (Ar.) baki, kaim ve ezeli olan Allah
 k. u destgīrsin 03a/02
ķaz- kazmak
 k.- sa 16b/05
ķazā (Ar.) kaza, vaktinde kılınmayan namaz
 borcunun sonradan ödenmesi; alın
 yazısının vakti gelince gerçekleşmesi
 k. kıl- 30b/10
 k.+ sıdur (küymeklik ķ.) 14b/02
ķebāb (Ar.) kebab, ateşte kavrulmuş şey
 k. bol- 10a/04, 12b/10
 k. ét- 14a/05
 k. yé- 05a/08
ķebg (Far.) keklik
 k. (yürüşü k.-hoş-reftār) 14a/01
ķéç- geçmek, vazgeçmek, terk etmek
 k.- key (‘azīz cān birle imāndın k.)
 33a/11
 k.- key (şırātdın k.) 36a/07
 k.- megünçe (dünyādın k.) 26a/02
ķéçe gece
 k. 21b/11,
 k. kündeüz 02b/02, 04b/02, 05a/08,
 05b/02, 05b/06, 07a/01, 11b/02,
 13b/06, 14b/03, 19a/05, 23b/01,

24b/04, 24b/09, 27a/09, 28b/07,
 29a/05, 30b/08, 33a/01, 34a/09,
 35a/11, 40b/04
 k. kündeüzde 26a/03, 27a/07,
 k.+ ler 28b/09
 k.+ lerde 15a/03
ķéçe vü kündeüz (T.+Far.) gece ve gündüz
 k. 38a/02
ķéçür- geçirmek, günahları affetmek
 k.- gey 05a/09, 22a/01
 k.! 08a/08, 11b/06, 23b/07
 k.- gil 11b/07, 12a/10, 19a/09,
 21a/03, 23a/01, 23a/05, 31b/01
ķefāret (< Ar. keffāret) kefare, diyet
 k. bol- 21b/09
ķefīl (Ar.) kefil
 k. al- 28a/11
ķél- gelmek
 k.- ür 05a/03, 13a/03, 13a/03, 13a/04,
 13a/05, 13a/06, 13a/07, 13a/08,
 13a/09, 13a/10, 13a/11, 13b/02,
 13b/03, 13b/03, 13b/04, 13b/05,
 13b/06, 13b/07, 13b/08, 13b/10,
 30a/10
 k.- gey 05b/03, 32b/03, 34a/07,
 34a/07, 34a/08, 34a/09, 34a/10,
 34a/11, 34b/01, 39a/09
 k.- gūsīdūr 12a/08
 k.- dim 03a/04, 30b/03, 30b/03,
 30b/04, 30b/05, 30b/06, 30b/07,
 30b/08, 30b/09, 30b/10, 30b/11,
 31b/07
 k.- di 17b/02, 23b/06, 34b/02,
 34b/02, 34b/03, 34b/04, 34b/05,
 34b/06, 34b/07, 34b/09
 k.- ipmin 01b/10, 11b/05, 36b/08
 k.- ipdūr 08a/11, 09b/09
 k.! 29a/03, 29a/04, 29b/10, 29b/10,
 30a/01, 30a/02, 30a/03, 30a/04,
 30a/05, 30a/07, 32b/06, 36b/09,
 39b/07
 k.- ey dép 32a/10
 k.- se 04b/09, 05b/04, 15a/07,
 22a/06, 22b/04, 22b/05, 27a/04,
 32b/03, 34b/03, 34b/04, 37a/08,
 37a/08, 37a/09, 37a/10, 37a/11,
 37b/01, 37b/02, 37b/03, 37b/04,

41b/09
k.- seler 12a/04
k.- ip 31b/05, 41a/11
k.- gende 10b/03
k.- geniçe (kolunğdın k.) 02b/07, 29b/01, 33b/05
k.- gen 34a/03
k.- megey 07b/10, 28a/09, 34a/11, 38a/01, 40b/04
k.- medi 32a/10
kelām (Ar.) söz
k. (bu k. haqqı) 11b/07
k.+ ı (na't-ı Resūl k.) 11b/03
kelhemeç (Ar.) yakarca, tatarcık
k. dék 29b/03
k. yanğlıg 24a/04
kelime (Ar.) kelime, söz
k. ayt- 21a/09
k. (niçend k.) 32a/01
kéltür- getirmek
k.- ür 18a/10
k.- di 27b/11
k.- mişem 31a/09, 31a/09, 31a/10, 31a/11, 31b/01, 31b/02, 31b/04, 32a/04, 32a/04, 32a/05, 32a/06, 32a/07, 32a/09
k.! 27a/08, 30a/02
kem (Far.) az, eksik
k. bol- 04b/05, 20b/07
kemend (Far.) kement
k. eyle- 27a/02
kemer (Far.) kemer, kuşak, kayış
k.+ ni bağla- 40a/11
kemīne (Far.) âciz, zavallı, güçsüz; eksik
k. bendesige 33a/07
k. Nevbeti dék 34b/01
kerāmet (Ar.) keramet, velilerin gösterdiği olağanüstü hâller
k. (luṭf u iḥsān-ı k.) 15a/10
Kerbela (y.a.) Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Irak şehri
K. (şehīd-i K.) 02a/05
kérek (< ET kergék) gerek
k. 26b/01, 26b/01, 26b/02, 26b/03, 26b/04, 26b/05, 26b/06, 26b/08, 27b/02
kérek- gerekmek

k.- mes mü32b/02
kerem (Ar.) cömertlik, soyluluk
k. 31b/01
k. bol- 04b/06
k. eyle- 12a/09
k.+ inğ birle 25b/01
Kerīm (Ar.) lutuf ve ihsanda bulunmada, affedip bağışlamada cömert olan Allah
K. (ey K.) 01a/06, 20b/08, 20b/09
Kerīmā (Ar.) ey kerim Allah
K. 12a/11
kesāfet (Ar.) yoğunluk, sıklık, çokluk
k.+ de (fışk ile k.) 29a/02
kesil (Ar.) tembellik, uyuşukluk, üşenme
k. bol- 28a/08
keşī (Far.) sağlık, mutluluk, iyilik
k. 17b/04
keşīde (Far.) çeken
k.+ lerge (hicrān k.) 17b/04
keşte (< Far. keştī) gemi
k.- i dil 38b/11
két- gitmek
k.- ermin 23b/04
k.- ti 30b/02
k.- ipdür 17a/11
k.! (közümdin k.! narı) 39b/08
kétür- getirmek
k.- me! (zihniñg k.) 08b/04
Kevşer (Ar.) cennette bulunan bir havuz ve bu havuzun suyu
K. şerbeti 03b/06
K. (çeşme-i K.) 14a/01
kéy- giymek
k.- er 14b/01
k.- ip 28a/07
keyd (Ar.) hile, oyun, dolap, dalavere
k. eyle- 06a/01
keyf (Ar.) keyif, zevk, haz, rahat
k. ile 17b/02
k. kıl- 24b/07, 34b/07
k.- i ḥumār 24b/08
k.+ i (muḥabbet bādesi k.) 30a/04
k.+ ide 06a/08, 32a/06
kéz- gezmek
k.- ermin 39b/11
k.- ip ('ālem k.) 40b/10

kıl- kılmak, yapmak
 ı. - adur (iltimāsı ı.) 25b/06
 ı. - urmin (nāle vü feryād ı.) 11b/05
 ı. - urmin (nālezārı ı.) 37b/11
 ı. - urmin (ni ı.) 11a/04
 ı. - ur-sin (ni ı.) 11a/02
 ı. - ur (āşıkı ı.) 18a/11
 ı. - ur (gūlāmān ı.) 18a/08
 ı. - ur (hanlık ı.) 25a/09
 ı. - ur (pinhān ı.) 17b/05
 ı. - ur (raḥmet ı.) 24b/11, 29b/09
 ı. - ur (red ı.) 37b/01
 ı. - ur (virānlık ı.) 25b/01
 ı. - ur (zāhır ı.) 08b/06
 ı. - urlar (şoḥbet ı.) 06a/09
 ı. - dım (gūnāh-ı bisyār ı.) 03a/04
 ı. - dım (gūnāh-pişe ı.) 03b/02
 ı. - dım (ḥaṭā ı.) 03b/04
 ı. - dım (heves ı.) 19a/05
 ı. - dım (iḥtiyār ı.) 23b/01
 ı. - dım (iptidā ı.) 01a/02
 ı. - dım (kaẓā ı.) 30b/10
 ı. - dım (namāz ı.) 20a/05
 ı. - dım (naẓar ı.) 39b/04
 ı. - dım (rıẓā ı.) 30b/10
 ı. - dıng (binā ı.) 08b/10,
 ı. - dıng (du‘ā ı.) 09a/06
 ı. - dıng (ḥamd u senā ı.) 08b/10
 ı. - dıng (ḥayā ı.) 09a/02
 ı. - dıng (rıẓā ı.) 09a/01
 ı. - dıng (tūṭiyā ı.) 09a/04
 ı. - dı (‘ār ı.) 15b/06
 ı. - dı (āşikār ı.) 15b/09
 ı. - dı (bergüzide ı.) 03b/10
 ı. - dı (bī-çäre ı.) 17b/02
 ı. - dı (bī-dimāğ ı.) 23b/08
 ı. - dı (bihter-i evlād-ı ādem ı.)
 01b/02
 ı. - dı (cā ı.) 41a/07
 ı. - dı (cilā ı.) 38b/09, 41a/10
 ı. - dı (devā ı.) 41b/01
 ı. - dı (farz ı.) 28a/01
 ı. - dı (ḥarāb ı.) 15b/09
 ı. - dı (hilā ı.) 41a/08
 ı. - dı (ḥumār ı.) 08a/03
 ı. - dı (ilticā ı.) 01a/11
 ı. - dı (kararı özgeçe ı.) 37b/07

ı. - dı (kaşd-ı imān ı.) 03a/09
 ı. - dı (keyf ı.) 24b/07, 34b/07
 ı. - dı (mācerā ı.) 38b/10
 ı. - dı (mekr ü hilā ı.) 38b/09
 ı. - dı (mübtelā ı.) 27a/01, 41a/07
 ı. - dı (raḥmeten li'l-‘ālemīn ı.)
 01b/07
 ı. - dı (şayd ı.) 08a/02, 37b/06
 ı. - dı (şikār ı.) 15b/04
 ı. - dı (taḥāreti ı.) 40a/06
 ı. - dı (tūṭiyā ı.) 41b/03
 ı. - dı (ya ı.) 41a/09
 ı. - dı (yara ı.) 26b/10, 41a/11
 ı. - dı (zaḥm ı.) 18a/01
 ı. - dı (zaḥmkārım ı.) 07b/04, 15b/05
 ı. - dılar (in‘ām ı.) 31b/08
 ı. - ıpdur (va‘de ı.) 37a/11
 ı. - ğay 19a/07, 32a/07
 ı. - ğay (adaş ı.) 20b/04
 ı. - ğay (‘anḳarib ı.) 05b/05
 ı. - ğay (‘atā ı.) 02b/03
 ı. - ğay (bimār ı.) 19a/01
 ı. - ğay (evliyā ı.) 13a/10
 ı. - ğay (mağfiret ı.) 29b/06
 ı. - ğay (mihmān ı.) 28a/10
 ı. - ğay (raḥm ı.) 37b/04
 ı. - ğay (raḥmeti ı.) 26a/07
 ı. - ğay (revā ı.) 27a/03
 ı. - ğay (şefā‘ati ı.) 40a/09
 ı. - ğaylar (raḥm ı.) 39a/08
 ı. - ğaylar (talaş ı.) 20b/03
 ı. - ğasin (ḥızmet ı.) 04b/09
 ı. - ay (ni ı.) 38b/11
 ı. - ay (şabr u qarār ı.) 15b/07
 ı. - ayın (‘azm-i pādīşāh ı.) 33a/05
 ı. - ayın (bāşafā ı.) 33a/08
 ı. - ayın (du‘ā ı.) 33a/03
 ı. - ayın (fedā ı.) 33a/10
 ı. - ayın (kurbān ı.) 42a/02
 ı. - ayın (nidā ı.) 33a/06
 ı. - ayın (revā ı.) 33a/07
 ı. - ayın (zıkr-i rabbenā ı.) 33a/04
 ı. ! (ābād ı.) 35b/10
 ı. ! (‘adālet ı.) 29a/09
 ı. ! (‘afv ı.) 02b/09
 ı. ! (‘afve ı.) 19b/11, 36b/03
 ı. ! (‘amel ı.) 24a/02

k.! ('atā k.) 31b/02, 36b/03
 k.! (āzād k.) 12a/09
 k.! (bendelik k.) 02b/02, 05b/02, 06b/01
 k.! (bendelikni k.) 05a/01, 05b/06
 k.! (cüst ü cū k.) 34b/08
 k.! (endîşe k.)
 k.! (deryâb k.) 05a/05
 k.! (devâ k.) 01b/08, 19a/10
 k.! (edâ k.) 01a/06, 02b/02
 k.! (endîşe k.) 26a/02, 34a/01, 36a/03
 k.! (fâriğ k.) 17a/09
 k.! (güş-e-i kanâ'at k.) 30a/11
 k.! (hâlâvet k.) 29a/11
 k.! (hayr u ihsân k.) 02b/07, 26a/03, 33b/05, 39a/07
 k.! (hâlâş k.) 20b/06, 20b/06, 20b/07, 20b/08, 20b/09, 21a/01, 21a/02, 21a/03, 21a/04, 21a/06, 23a/03, 25b/02
 k.! (hayr u ihsânîng k.) 28b/04
 k. (hoşnûd k.) 26b/07
 k.! ('ibâdet k.) 28b/05, 28b/06, 29a/04, 39a/08, 39b/09
 k.! (icâbet k.) 06a/05
 k.! ('imâret k.) 28b/11
 k.! (irâdet k.) 14b/05, 29a/01
 k.! (istiğfâr k.) 28b/02, 39a/11
 k.! ('işret k.) 30a/08
 k.! (kanâ'at k.) 29a/10
 k.! (mağfîret k.) 06a/04
 k.! (meded k.) 14a/06
 k.! (mu'âf k.) 24b/01
 k.! (muhtaşar k.) 21b/05
 k.! (müdâm k.) 05b/06
 k.! (müyesser k.) 15b/08
 k.! (naşib k.) 01a/10, 16a/05, 20a/02, 23a/01
 k.! (naşihat k.) 29a/03
 k.! (nedâmet k.) 29a/06
 k.! (nedâmeti k.) 40b/02
 k.! (perhîz k.) 29a/06
 k.! (râhat k.) 28b/08, 29a/08
 k.! (rahm k.) 04b/03, 05a/04, 07b/02
 k.! (revâ k.) 08a/11
 k.! (şabr-pîşe k.) 27a/03
 k.! (sağâvet k.) 16b/03, 29b/01

k.! (sağâvet-pîşe k.) 04b/10, 13b/05, 28b/01, 29b/04, 36a/03
 k.! (sîrâb k.) 05a/04
 k.! (şoḥbet k.) 30a/10
 k.! (şâd k.) 12a/09, 35b/10
 k.! (şükr k.) 04b/06
 k.! (tâ'at k.) 05a/08, 28b/07, 29a/05
 k.! (tâ'atı k.) 20a/09, 20b/05, 29b/08
 k.! (taḥammül k.) 32b/05
 k.! (taḥâret k.) 28b/05, 29a/04
 k.! (taleb k.) 12a/07
 k.! (taẓarrü' k.) 36a/04
 k.! (tevbe k.) 04b/07, 21a/05
 k.! (tilâvet k.) 16b/01, 29a/07, 35a/06
 k.! (tilâveti k.) 40a/08, 40a/11
 k. (vâsıl k.) 32b/04
 k.! (yarağ k.) 23b/06
 k.! (yaruğ k.) 25b/10
 k.! (vâsıl k.) 32b/11
 k.! (yâd k.) 35b/10
 k.- ğıl ('afve k.) 11a/01, 19a/11
 k.- ğıl ('amel k.) 35b/07
 k.- ğıl (âsân k.) 22b/07
 k.- ğıl (bendelik k.) 15a/04
 k.- ğıl (edâ k.) 21b/06
 k.- ğıl (fîrîngnîng hîzmetin k.) 26b/06
 k.- ğıl (ibâdet k.) 12b/02
 k.- ğıl (ihsân k.) 12b/03
 k.- ğıl (istiğfâr k.) 12b/01
 k.- ğıl (kanâ'at k.) 24a/05
 k.- ğıl (mağfîret k.) 10b/07, 25b/09
 k.- ğıl (meded k.) 22b/07
 k.- ğıl (muhtaşar k.) 08b/07, 24b/03
 k.- ğıl (rahm k.) 04a/10, 10b/07, 19a/09, 21a/02, 23a/06, 27b/05, 33b/07
 k.- ğıl (revâ k.) 11b/09
 k.- ğıl (şabr k.) 15b/10, 24b/10
 k.- ğıl (şadkaî k.) 37a/04
 k.- ğıl (şükr k.) 21b/07, 23b/09, 25a/07, 38b/01
 k.- ğıl (tâ'atı k.) 13b/01, 19a/02
 k.- ğıl (tavâf k.) 24a/09
 k.- ğıl (tevbe k.) 05a/11, 05b/07, 06b/02, 07b/07, 13b/09
 k.- ğıl (tilâvet-i Kûr'an k.) 16b/06
 k.- ğıl (yâd k.) 40a/03

ı. - ęıl (yahşılık ı.) 24a/10
 ı. - ęıl (yahşılığını ı.) 05b/04
 ı. - ıngız (ęam-ı âhıret ı.) 17a/08
 ı. - ınglar (tâ'at ı.) 14b/04
 ı. - ınglar (tevbe-i takşır ı.) 34a/03
 ı. - sam (hızmetin ı.) 24b/06
 ı. - sam (zıkr ı.) 12b/11
 ı. - saŋg (her ne ı.) 10b/08
 ı. - saŋg (nażar ı.) 32b/02, 35b/02
 ı. - saŋg (raĥm ı.) 20b/07
 ı. - sa ('aķide ı.) 10b/04
 ı. - sa ('amel ı.) 24a/08
 ı. - sa (cüst ü cü ı.) 41b/11
 ı. - sa (du'â ı.) 37a/11
 ı. - sa (du'â icâbeti ı.) 40a/07
 ı. - sa (ferâğat ı.) 42a/05
 ı. - sa (hâcet ı.) 07a/02
 ı. - sa (hızmet ı.) 10b/01, 16a/08
 ı. - sa (hızmetin ı.) 35a/03
 ı. - sa ('ibâdet ı.) 14b/03
 ı. - sa (irâdet ı.) 16a/09
 ı. - sa (iş ı.) 40a/03
 ı. - sa (iâ'at ı.) 16a/03
 ı. - sa (merğüb ı.) 18a/05
 ı. - sa (muĥabbet ı.) 42a/04
 ı. - sa (namâz u tâ'ati ı.) 40a/06
 ı. - sa (raĥm ı.) 35a/06
 ı. - sa (şevâb ı.) 42a/08
 ı. - sa (şoĥbet ı.) 18a/04, 42a/04
 ı. - sa (tâ'at ı.) 28a/05
 ı. - sa (taleb ı.) 29a/10
 ı. - sa (tenâvül ı.) 28a/09
 ı. - salar (ĥalâş ı.) 12a/05
 ı. - salar (kârzâri ı.) 12a/05
 ı. - alı (ķurbânlık ı.) 25b/05
 ı. - alı (tevbe ı.) 41a/01
 ı. - ęalı (pürsiş ı.) 34a/09
 ı. - ęalı (temâşâ ı.) 37b/10
 ı. - ęalı (ziyâret ı.) 30b/06
 ı. - ıp (âsân soruķ ı.) 25b/11
 ı. - ıp (cebri özige ı.) 15a/01
 ı. - ıp (feryâd ı.) 09b/05, 33b/08
 ı. - ıp (ęark-ı günâh) 17a/11
 ı. - ıp (nedâmetler ı.) 34a/04
 ı. - ıp (raĥm ı.) 33a/04
 ı. - ıp (raĥmet ı.) 35b/08
 ı. - ıp (şâyeste-i raĥmet ı.) 36b/04

ı. - ıp (ta'zîm ı.) 14a/04
 ı. - ıp (tevbe ı.) 07a/07, 33a/08
 ı. - maķ (du'â ı.) 26b/08
 ı. - maķ (edâ ı.) 26b/03
 ı. - maķ (rızâ ı.) 26b/06
 ı. - ęanım (tâ'at ı. yok) 23a/10
 ı. - ęan 05b/07, 07a/07, 08a/08, 13b/09, 14b/01, 20a/08, 21b/09, 24a/11, 25b/03, 28b/02, 31a/10, 34a/02, 36a/04, 38b/04, 41a/01
 ı. - maydur (raĥm ı.) 39a/01
 ı. - madım (Ĥaķ ķulluğın ı.) 23b/01
 ı. - madım (tażarrü' ı.) 33b/09
 ı. -madım (tevbe tażarrü' ı.) 19a/05, 19b/09
 ı. - madım (yahşı 'amel ı.) 24a/01
 ı. -madım (zühd ü takvâ ı.) 24a/04, 25b/03
 ı. - madıŋg (âhıret sermâyesini ı.) 26a/01
 ı. - madı (nażar ı.) 09a/09
 ı. - masanğ (şefâ'at ı.) 38b/05
 ı. - mas ('amel ı.) 26a/08, 34a/04
 ı. - mas (vefâ ı.) 17a/08, 18a/10
 ı. - maslar ('işret ı.) 11a/08
 ı. - maslar (terk ı.) 11a/08
 ı. - ma! (anı ı.) 36a/05
 ı. - ma! (ĥilâf ı.) 24a/07
 ı. - ma! (lâf ı.) 24b/03
 ı. - ma! (nâdân birle baĥş ı.) 08b/02, 08b/02, 08b/03, 08b/04, 08b/05, 08b/06, 08b/07, 08b/09
 ı. - mağıl (ķîne vü 'adâvetni ı.) 05a/06
 ı. - mağıl (ĥayâlingni özge ı.) 40a/01
 ı. - mağıl (mübtelâ ı.) 38a/09, 39a/06
 ı. - mağıl (nevmid ı.) 08a/11
 ı. - mağıl (tekebbür ı.) 29a/06
 ı. - mağıl (yahşılık ı.) 24a/10
 ı. - manğ (gümân ı.) 34a/03
 ı. - manğız (melâmet ı.) 14a/07
 ı. - masa (tażarrü' ı.) 35b/06
 ı. - maķ 07a/04, 26b/01, 26b/04, 29b/05
 ı. - may (bendelik ı.) 26a/03
 ı. - may (devâ ı.) 26b/11
 ı. - may (raĥm ı.) 17a/02

kıl kıl
 k.- may (şıldk k.) 35a/04
 k.+ dın inçike 21b/03
kılal- kılammamak, yapmamamak
 k.- mam (edā k.) 01a/08
kılıç kılıç
 k.+ dın ittik 21b/03
kış u yaz (T.+Far.) yaz kış
 k. (k. ‘ömrünġni ötker-) 36a/01
kıyām (Ar.) ayakta durma, namaz kılma
 k.+ nı terk kı1- 11a/08
kıyāmat (Ar.) kıyamet; krş. **kıyāmet**
kıyāmet (Ar.) kıyamet; krş. **kıyāmat**
 k. 02a/06, 04b/01, 07a/06, 10b/04,
 14b/02, 21a/10, 21a/11, 24b/08,
 29a/08, 30a/04, 33b/04, 35a/01,
 35b/06, 37b/02
 k. (rüz-i k.) 04b/09, 13b/07
 k.+ ġaça 01a/08
 k.+ niġ yolıda 14b/05
 k.+ de 02a/09, 31a/10
kıymet (Ar.) kıymet, değır
 k.+ in (zerniġ k.) 08b/06
kız kız
 k. 17b/09, 17b/09, 17b/10, 17b/11,
 18a/01, 18a/02, 18a/03, 18a/04,
 18a/05, 18a/05, 18a/05, 18a/07,
 18a/08, 18a/08, 18a/09, 18a/10,
 18a/11, 18b/01, 18b/02, 18b/03,
 18b/04, 18b/06, 18b/07, 18b/07,
 18b/08, 18b/09, 18b/10, 18b/11,
 19a/01, 19a/03
 k. bile 18a/04
 k. kör- 19a/01
 k.+ lar 20b/04
ki (Far.) ki (baġlama edatı)
 k. 03a/09, 03a/09, 03b/02, 04a/02,
 04b/03, 05b/03, 05b/09, 06a/02,
 06a/03, 07b/07, 09b/05, 09b/07,
 11b/03, 11b/11, 14a/05, 15a/09,
 16b/06, 16b/10, 17a/01, 17a/09,
 17b/06, 17b/07, 17b/08, 19a/07,
 21a/04, 21a/08, 21a/09, 21b/06,
 21b/07, 21b/08, 21b/09, 21b/10,
 22a/02, 24b/06, 25a/04, 25b/03,
 25b/04, 25b/04, 27a/05, 28a/01,
 30b/04, 30b/10, 31a/02, 31a/05,

33b/06, 33b/08, 33b/10, 34a/06,
 34a/07, 36b/05, 36b/07, 36b/11,
 37a/01, 37a/05, 37a/09, 39b/05,
 40a/06, 40a/06, 40b/10, 42a/07,
 42a/08
 k. (anı k.) 18a/08
 k. (anıġ k.) 06a/07
 k. (bel k.) 12b/10
 k. (çün k.) 08b/06, 13a/08
 k. (herbār k.) 31b/09
 k. (ġüyā k.) 24b/09, 31b/11,
 k. (kim k.) 04a/11, 06a/06, 18b/04
 k. (mén k.) 08a/07
 k. (şāyed k.) 32b/05
 k. (tā k.) 29b/02, 41a/03
 k. (veh k.) 38a/04, 38b/01
kibi gibi
 (yalın isimlerden sonra)
 k. 09b/05, 16b/04, 17b/05, 17b/09
 (zamirlerden sonra)
 k. (mén k.) 18b/09, 27a/01
 fiilimsiden sonra
 k. (yakġan k.) 31a/05
kim kim, kimse
 k. 02b/05, 04a/11, 06a/06, 07a/05,
 07a/06, 10b/01, 10b/02, 10b/03,
 13b/07, 16a/09, 16b/05, 18a/08,
 18b/04, 20a/07, 20b/05, 23a/11,
 24a/10, 28a/03, 29a/09, 35a/01,
 35a/02, 35a/03, 35a/05, 35a/11,
 35b/06, 40a/06, 41b/05
 k.+ ge 11a/04
 k.+ im bar 03b/08
kim ki (baġlama edatı)
 k. 01b/05, 01b/11, 04a/11, 04b/02,
 04b/04, 04b/05, 05b/09, 06a/11,
 08a/05, 08a/06, 09b/02, 09b/02,
 09b/09, 10a/09, 10b/05, 11b/11,
 12a/04, 13a/01, 13b/08, 14b/02,
 14b/04, 14b/08, 14b/09, 14b/09,
 14b/10, 15b/01, 15b/09, 15b/10,
 16a/03, 16a/04, 16a/07, 16a/08,
 16b/03, 17a/04, 17b/03, 18a/11,
 19b/04, 19b/07, 20a/11, 20b/04,
 21a/10, 21b/01, 21b/05, 21b/07,
 23a/10, 23b/10, 24a/05, 25a/02,
 25a/07, 26a/01, 26a/04, 26a/04,

26a/05, 26a/08, 26b/07, 27a/04,
 27a/06, 27b/01, 27b/10, 28a/04,
 28a/04, 28a/05, 29b/03, 30a/06,
 30b/11, 31a/03, 31a/03, 31a/04,
 34a/02, 34a/08, 34b/07, 35a/04,
 35a/07, 35b/01, 35b/03, 35b/05,
 37a/07, 38b/02, 38b/10, 38b/11,
 39a/06, 39a/08, 40a/04, 40b/08

kīne (Far.) kin, öç
 k. 'adāvet kııl- 24a/10
 k. vü 'adāvetni kııl- 05a/06

kir- girmek
 k.- erler 33b/03
 k.- di 36a/05
 k.- diler 02a/01
 k.- se 33a/05
 k.- erni ḥ'āhlaşa 29a/09
 k.- megey 20b/02, 26a/06, 33b/04
 k.- mes (tamuğ içre k.) 26a/07,
 28a/11
 k.- mesler (behişt içre k.) 11a/10
 k.- meyü (tamām ümmet k.) 11a/10

Kirdigārā (Far.) ey her şeye kadir olan
 Allah!
 K. 19a/07, 19a/08, 20a/02, 23a/01,
 23a/03, 25b/02, 31b/02, 38a/08

kirfik kirpik
 k. okı bile 07b/04
 k.+ im kalem eyle- 22a/04

kirişme (Far.) naz, eda, işve, cilve
 k. birle 40b/06
 k. (şīve-i nāz u k. birle) 39b/06
 k. (şīve-i nāz u k. cilve birle) 15b/04

kişi kişi
 k. 02a/08, 15a/11, 20b/03, 29a/10,
 34a/04, 35a/10
 k. ḥaqqıdın 05a/07
 k. kim 16a/08, 21b/01, 28a/05,
 35a/04, 35a/07, 35b/03, 35b/05
 k. (her k.) 15a/01, 15a/02, 15a/03,
 15a/09, 15b/01, 20a/08, 21b/10,
 24a/08, 26a/05, 26a/08, 28a/02,
 40a/07
 k. (her k. kim) 14b/08, 14b/09,
 14b/10, 19b/07, 20a/11, 20b/04,
 26a/04
 k. (ol k.) 15a/08

k.+ niṅ (her k.) 15a/06, 15a/08
 k.+ ge 05a/06, 13b/05, 15a/06,
 16b/02, 16b/04, 16b/05, 21b/11
 k.+ din (ol k.) 40a/08

kişver (Far.) memleket, ülke
 k. (pādişāh-ı k.- i ḥüsn) 07b/02

kitāb (Ar.) kitap
 k. 01a/09

kof- kalkmak, uyanmak; krş. **kop-**
 k.- tum 20a/05
 k.- uṅglar 11a/11

kol kol, el
 k.+ uṅğa 30a/01
 k.+ uṅgdın kél- 02b/07, 04b/09,
 05b/04, 29b/01, 33b/05

kolda- desteklemek, yardım etmek
 k.- r bolmas mu 35a/03, 35b/08
 k.- rlar 10b/03

kop- kalkmak, uyanmak; krş. **kof-**
 k.! 05b/01, 28b/05, 40a/10
 k.- ğıl 36a/04
 k.- up 11b/07, 33b/09

kork- korkmak
 k.- up 28a/05
 k.- mağıl 30a/05

korkmağılık korkma durumu, korku
 k. (nedāmet birle k.) 08a/08

koy- koymak, bırakmak, terk etmek
 k.- arlar (almanı tizip k.) 41b/07
 k.- arlar (almanı tuḥfe k.) 41b/08
 k.- dı (sīnem üzre k. dāğ) 23b/07
 k.! māsivā 02b/04
 k.- ğıl (kadem k.) 36a/06
 k.- mas 37b/10
 k.- sa 06a/07, 37a/09
 k.-sa (baş k.) 20b/05
 k.- salar (kadem k.) 40a/07
 k.- up (baş k.)- 07a/04
 k.- up 25a/08, 33b/08

koyun koyun, kucak, göğüs
 k.+ ığa kir- 36a/05
 k.+ ığa yıldap sal- 41b/04

köhne (Far.) köhne, eski, modası geçmiş
 k. 18a/08

köknār köknar
 k. (bāde-i k. iç-) 14a/07

köngül gönül

k. 13a/11, 13b/03, 29b/02, 32b/10,
 34b/03, 40b/10
 k. birle 35a/01
 k. mürgi 09b/06
 k. bér- 18b/05, 28b/07, 32b/06
 k. ıul bol- 14a/03
 k.+ ni al- 14a/03
 k.+ ni bağla- 02b/04
 k.+ ni bér- 19a/01
 k.+ ni meşęul eyle- 35b/03
 k.+ ni şād kıl- 35b/10
 k.+ ni ula- 35b/11, 37a/08, 40a/11
 k.+ ler ħ^yāhişi 09b/04
 k.+ üm (könglüm) 19b/03, 19b/09,
 19b/10
 k.+ üm (könglüm) öyi 37a/03
 k.+ üm (könglüm al-) 06b/07, 25a/01,
 18b/07
 k.+ üm (könglüm ‘imāret eyle-)
 37a/04
 k.+ üm (könglüm ‘imāret ét-) 29b/10
 k.+ üm (könglüm kuşını şayd kıl-)
 08a/02, 37b/06
 k.+ üm (könglüm şād ét-) 34b/03
 k.+ ümni (könglümni al-) 17b/01,
 36b/11,
 k.+ ümni (könglümni bi-dimāę kıl-)
 23b/08
 k.+ ümni (könglümni dilşād ét-)
 16b/09
 k.+ ümni (könglümni ğāret eyle-)
 26b/10, 40b/03, 41a/07
 k.+ ümni (könglümni ma‘mūr eyle-)
 32b/05
 k.+ ümni (könglümni nā-şād ét-)
 17a/01
 k.+ ümni (könglümni şād eyle-)
 34a/07
 k.+ ümni (könglümni şād kıl-) 12a/09
 k.+ ümni (könglümni telāş ét-)
 40b/05
 k.+ ümge (könglümge) 34a/10
 k.+ ümge (könglümge cilā kıl-)
 38b/09
 k.+ ümge (könglümge mācerā kıl-)
 38b/10
 k.+ ümde (könglümde cilā kıl-)

41a/10
 k.+ ümde (könglümde hāzırdur)
 24b/07
 k.+ ümdin (könglüm din çıkar-)
 38a/08
 k.+ üng (könglüng bağla-) 23b/09
 k.+ üngni (könglüngni bağla-) 38a/10
 k.+ üngni (könglüngni bér-) 26a/01,
 39a/11
 k.+ üngni (könglüngni şışe kıl-)
 36a/03
 k.+ üngge (könglüngge cilā tüş-)
 39b/02
 k.+ i (köngli ala bol-) 39a/05
 k.+ i (köngli alağa) 38a/07
 k.+ i (köngli sınık) 25b/08
 k.+ ini (könglini berhem ur-) 18a/11
 k.+ ini (könglini rencūr eyle-) 14b/09
 k.+ ige (könglige bér-) 25b/07
 k.+ ige (könglige sal-) 22a/07, 38a/06
 k.+ ide (könglide) 15a/09, 16a/03,
 26a/04
 k.+ ide (könglide inkār eyle-) 15a/09
 k.+ ide (könglide tile-) 11b/09
 k.+ ümizni (könglümizni mübtelā
 eyle-) 36a/09
 k.+ ümizni (könglümizni rüşenā eyle-)
 36b/01
köp çok, fazla
 k. 07a/02, 10b/09, 15a/05, 17a/01,
 19b/09, 32a/02, 39b/08
 k. dur- 10b/08
kör- görmek
 k.- er 42a/08
 k.- gey 14b/04
 k.- düm 09b/01, 17b/10, 18a/03
 k.- di 40b/03
 k.- üpmin 13b/11
 k.- gil 22b/08
 k.- sem 04a/09, 39b/11
 k.- seņę 05a/05
 k.- üp 16b/05, 19a/01, 22a/06
 k.- geç 09b/04, 09b/04, 09b/05,
 09b/06, 09b/07, 09b/08, 09b/10
 k.- megey érdim 39b/07
 k.- megey 06b/08
 k.- medim 19b/02, 19b/05

k.- megünçe 24b/08
k.- mek 06b/09, 17b/11
körgüz- göstermek
k.- üp 16b/10
körset- göstermek
k.- ür (özni k.) 18b/02, 38a/07
körün- görünmek
k.- ür 18a/08
k.- di 39b/04
köter- kaldırmak, yükseltmek
k.- gil 22b/11, 23a/02, 23a/03, 23a/04, 23a/05, 23a/07
k.- ip 13a/09
köy- yanmak
k.- er 04a/09
k.- di 06b/05, 17b/07, 27b/06
k.- üp 32a/11, 41a/10
k.- mek 12b/06, 12b/08
k.- meklik (tamuğ otıda k.) 14b/02
köydür- yandırmak, yakmak
k.- di 38a/05
k.- üp 15b/07, 15b/09, 18b/09, 18b/10, 26b/09, 27a/01, 38b/04
k.- mek 04a/11
köz göz
k. birle 31a/06
k. bulağ 24b/09
k. tut- 01b/06, 05b/04, 07a/03
k. uçı bile bağ- 26b/10
k. uçı bilen bağ- 18a/01
k. yaşımını (şarâb eyle-) 07b/05
k. (âhû k.) 38a/04
k.+ lüg (âhû k.) 06b/04, 18b/07
k.+ ge gâyib bol- 24b/07
k.+ üm 14a/07
k.+ üm (yaşını tök-) 33a/03
k.+ ümni (ğarğ-ı âb ét-) 14a/05
k.+ ümni (ğarğ-ı yaş ét-) 40b/04
k.+ ümde (peydâ eyle-) 20a/04
k.+ ümdin (kaatre nem keltür-) 31a/09
k.+ ümdin (narı kêt-) 39b/08
k.+ üngge tütüiyâ eyle- 36b/10
k.+ üngdin (âb tök-) 05a/11
k.+ i çolfan 13b/11
k.+ i humarım 34b/07
k.+ iğge tütüiyâ kıl- 41b/03
k.+ idür (minber k.) 14a/01

k.+ lerimdin eşk-i nem keltür- 32a/05
k.+ ler{n}ing (ikki şehlä k.) 08a/02
k.+ leri (ikki qarağçı k.) 09a/11
k.+ leri (ikki şehlä k.) 37b/06
k.+ lerige 09a/08
kuç- kucaklamak
k.- arlar 21b/04
kudret (Ar.) güç, kuvvet; Allah'ın gücü
k. 15a/07
k. bile 01a/03
k.+ im yok 23b/05
k.+ ingdin muṭabbak 03a/03
küh (Far.) dağ
k.-ı Kâf 24a/11
kul kul, köle
k. 32a/06, 32b/02
k. bol- 14a/03
k.+ um dép 12b/02, 15a/05
k.+ uñg 01a/11, 02b/10, 08a/11, 11b/09, 19a/06, 20a/03, 25b/06
k.+ uñgnı 05a/05, 05b/10, 09b/08, 23a/02, 35b/01, 36b/02
k.+ uñğga 01b/08, 04a/06, 10b/07, 19a/04, 20a/02, 23b/06, 32b/02
k.+ uñgdur 19a/11
k.+ ıga 30b/07
k.+ larıñgnı 23a/03
k.+ larıñğga 19a/10
kulluğ kulluk, kölelik; krş. **kulluğ**
k.+ ın kıl- 23b/01, 29b/05
k.+ uñğga 31b/02
kulluğ kulluk, kölelik; krş. **kulluğ**
k.+ ga bilin bağla- 35b/11
k.+ da 11b/02
k.+ uñgnı 28b/05
k.+ uñğga 19a/04
k.+ ı 25a/05
kur- kurmak
k.- up (ya k.) 37b/07
Kur'an (Ar.) Kur'an-ı Kerim
K. 02b/06, 04b/08, 10b/06, 14b/07, 23b/11, 29a/07, 35a/06, 35a/08
K. (tilâvet-i K.) 16b/06
K.+ dın 33a/11
K.+ dın (hatm-i K.) 13b/06
kurb (Ar.) yakınlık
k.- ı 'ale'l'arşı'stivâ 36b/03

ḳurbān (Ar.) kurban, feda olma
ḳ. eyle- 32b/03
ḳ. ḳıl- 42a/02
ḳurbānlık (Ar.+T.) kurbanlık
ḳ. ḳılalı 25b/05
ḳuruġ kuru; krş. **ḳuruḳ**
ḳ. (ḳ. cismimni ya ḳıl-) 41a/09
ḳuruḳ kuru; krş. **ḳuruġ**
ḳ. 25b/08
ḳuş kuş
ḳ.+ ını (köñġlüm ḳ.) 08a/02, 37b/06
ḳutul- kurtulmak
ḳ.- ġaysin 33b/06
ḳ.- maslar 33b/04
ḳuvvet (Ar.) kuvvet, güç
ḳ. 13b/05, 41a/02
ḳ.- i İslām u dīn 02a/02
ḳ.- i İslāmdürler 12a/03
ḳ.+ idin (ṭaʿāmnıñ ḳ.) 37a/10
kūy (Far.) köy, semt, mahalle, sokak
k.+ ıñġda (yār k.) 07b/06
k.+ uñġda mübtelā bol- 33a/01
k.+ uñġdın artuġraḳ 32b/11
k.+ ıda 07b/02, 25a/03, 25a/04, 33b/07, 33b/08, 40b/09
k.+ ıda (anıñ ḳ.) 07a/01, 14a/09
k.+ ıda (iştıyāḳıñ ḳ.) 07b/10
k.+ ıda (şeyṭān k.) 11b/08
k.+ ıda (yār k.), 09b/02, 14a/07, 24b/04, 25a/06,
k.+ ıda (yārıñ ḳ.) 04b/02, 06b/10, 07b/09, 10a/01, 12b/06, 13a/01, 25a/07, 40b/08
kūze (Far.) su testisi, kova
k. 16b/04
k. kibi 16b/04
küffār (Ar.) kâfirler
k. (ḳātil-i k.- ı dīn) 12a/03
k. (leşker-i k.) 16a/01
k.+ nıñġ (ehl-i k.) 16a/02
küfr (Ar.) küfür, Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etme; gerçeği örtme
k. ehli 25b/01
k. ilidin 12a/05
k. zulümâtı 01b/05
k.- i kâfirdin 23a/03
k.+ ler cihānnı tut- 21a/01

küfr ü 'işyān (Ar.+Far.) küfür ve isyan
k. cehtidin 11a/02
k. +dın 13b/10, 23a/02
k. +ım tola 10b/09
külfet ü elem (Ar.+Far.) sıkıntı ve üzüntü
k. 40a/07
küllî (Ar.) hep, bütün, her
k. belādın 21a/02
k. ḥaṭādın 20b/09
kün gün
k. (her k.) 32b/03, 33b/03
k. (ḳıyāmet k.) 07a/06, 10b/04, 14b/02, 21a/10, 21a/11, 29a/08, 33b/04, 35a/01, 35b/06
k. (néççe k.) 15b/10, 18b/01, 23a/09, 25a/03, 25a/04
k. (şol k.) 42a/07
k.+ ni (bu k.) 30a/09
k.+ de (her k.) 39a/01
k.+ de (uşbu k.) 25b/08, 34a/07, 34a/10
k.+ i (ḥaşr k.) 40a/09
k.+ i (her k.) 14b/10, 17b/08, 33b/01, 39a/03, 40a/08, 40a/11
k.+ i (maḥşer k.) 22b/04, 22b/06, 22b/10, 26a/10,
k.+ iġe (her k.) 39a/01
k.+ lerni (bu k.) 34a/01
kündüz gündüz
k. (kéçe k.) 02b/02, 04b/02, 05a/08, 05b/02, 05b/06, 07a/01, 11b/02, 13b/06, 14b/03, 23b/01, 24b/04, 24b/09, 27a/09, 28b/07, 29a/05, 30b/08, 33a/01, 34a/09, 35a/11, 40b/04
k. (kéçe vü k.) 38a/02
k.+ de (kéçe k.) 19a/05, 26a/03, 27a/07
k.+ i şāim bol- 28b/09
künh (Ar.) kök, dip, temel, asıl
k.+ inġġa 01a/09
Kürsī (Ar.) Arş-ı a'zamın altında levh-i mahfuzun bulunduğu yer; krş.
Kürsiyy
K. 01b/04
Kürsiyy (Ar.) Kürsi; krş. **Kürsī** K. 24b/01

L 1

lā (Ar.) olumsuzluk ön eki, hayır

l. ilāhe illallāh 28b/06

l. (va‘de-i l. taḵṇaṭū min raḥmetillāh) 25b/09

lāf (Far.) laf, söz, lakırdı

l. ḵıl- 24b/03

lahid (< Ar. laḥd) mezar, kabir, çukur

l. içre 13b/06

lahza (Ar.) an, lahza

l. (bir l.) 22a/10, 22a/10, 22b/01, 22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/05, 22b/06, 22b/07, 22b/08, 22b/10, 31b/10

lahzaī (Ar.+Far.) bir lahza, bir an

l. (bir l.) 02b/05

lā ilāhe illallāh (Ar.) Allah’tan başka ilah yoktur

l. 28b/06

lāl (Ar.) lal, dilsiz

l. bol- 01a/09

la‘l (Ar.) kırmızı renkli ve değerli bir taş; mec. sevgilinin dudağı, âşığın kanlı gözyaşları

l.- i ḡonca-i ḥandān 09b/05

l. (bāde-i l.- i lebi) 06b/11

l. (lebidür l. yā mercān) 14a/02

lāle (Far.) lale, mec. yanak

l. aḥmer 34b/04, 37b/05

l.- zārī 32b/10

l. (gül-i l.) 19b/04

la‘net (Ar.) lanet, beddua, ilenç

l. oḵu- 35a/05

lā ṣerīke leh (Ar.) (Allah’ın zati sıfatlarından vahdaniyyet sıfatına uygun olarak) O’nun ortağı yoktur

l. 01a/04, 03a/01

lā taḵṇaṭū min raḥmetillāh (Ar.) Zümer suresi 53. ayette geçen “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” ibaresi.

l. 33b/10

lā ya‘ḵil (Ar.) dalgın, aklı başından gitmiş

l. (mest ü l.) 30b/11

lā yemūt (Ar.) (Allah’ın zati sıfatlarından “beka”, subuti sıfatlarından “hayat” sıfatına uygun olarak) ölümsüz, her daim diri

l. (Ḥayy-ı l.) 01a/09

lā yezāl (Ar.) zevalsız, hiç yok olmayan, Allah

l. 01a/05

lāyık (Ar.) layık, uygun, yaraşır

l. é- 19a/04

lāzım (Ar.) lüzumlu, gerekli

l. ol- 04a/04

leb (Far.) dudak

l. (bāde-i la‘l-i l.- i) 06b/11

l.+ iṅḡdin (ḡonca-i ḥandān l.) 19b/02, 32b/09

l.+ iniṅḡ bādesidin 42a/05

l.+ ini (ḡonca-i ḥandān l.) 06a/08

l.+ ide (piste ağzınıṅ l.) 09a/10

l.+ idin nūṣ ét- 34b/06

l.+ idür 14a/02

l.+ leriṅḡ gül-i aḥmer 18a/02

l.+ leriṅḡ (ṣeftālūsini üz-) 06b/06

l.+ leriṅḡdin (ḡonceī bér-) 19b/04

l.+ leri 18b/08

lebi’lmiṣṣād (Ar.) Fecr suresi, 14. ayette geçen, “Şüphesiz Rabbin gözetlemededir.” ibaresinin kısaltması

l. 11b/07

lem-yezel vela-yezāl (Ar.) (Allah’ın zati sıfatlarından “beka” sıfatına uygun olarak) yok olmadı, yok olmayacak; zevâl bulmadı, zevâl bulmaz

l. 01a/05

leşker (Far.) asker, ordu

l.- i a‘dā 31b/09

l.- i küffār 16a/01

l. (ikki şaf l.) 37b/10

levḥ (Ar.) levha, küçük ders tahtası

- l. 01b/04
- lezzîz (Ar.)** lezzetli, leziz
- l. (kandın l.) 06b/06, 09a/10, 18b/08, 27b/04
- l. (kand u şekkerdin l.) 12b/06, 12b/06, 12b/08, 12b/09, 12b/10, 12b/11, 13a/02
- libās (Ar.)** elbise, giysi
- l.+ ıdur (hülle l.) 14b/01
- lillāh (Ar.)** Allah içindir
- l. (şükr-i l.) 32a/08
- loḳma (< Ar. luḳme)** lokma, sokum; yemek
- l.+ sı zaḳḳūm 28a/04
- luṭf (Ar.)** lütuf, iyilik, yardım
- l. ét- 30a/02, 34b/02, 36b/02
- l.+ uṅg bile 42a/01
- l.+ inḡnı edā kııl- 01a/06
- luṭf u iḥsān (Ar.+Far.)** lütuf ve bağışta bulunma
- l.+ ı (iy.) 04b/06, 15a/10
- l.+ dur 04a/04
- luṭf u ‘ināyet (Ar.+Far.)** iyilik ve yardım
- l. bol- 12b/11, 13b/04
- l. eyle- 10a/03
- luṭf u rahmet (Ar.+Far.)** lütuf ve merhamet
- l. +dın 10a/01

M m

ma'āni (Ar.) manalar, anlamlar
m. 04b/06

ma'āş (Ar.) maaş, yaşam için gerekli şeyler
m. bér- 20b/02

mācerā (Ar.) cereyan eden, baştan geçen şey
m. kıl- 38b/10

mādām (Ar.) madem, o hâlde, çünkü, değil mi ki
m. (kılma m. anı) 36a/05

ma'den (Ar.) maden, ocak
m.- i kân-ı hayâ 02a/03

mağfîret (Ar.) bağışlama, af
m. kıl- 06a/04, 10b/07, 25b/09, 29b/06

mağrūr (Ar.) güvenilemeyecek şeye güvenip aldanan; gururlu, başı dik; büyüklük taslayan, kibirli
m. bol- 28b/11, 38a/11
m. ol- 04b/05

māh (Far.) ay, kamer; krş. **meh**
m.- ı tábân 13a/05, 15b/06, 37b/09, 39b/04, 40b/06
m.+ dın bā'îş 08a/06

maḥal (< Ar. maḥall) mahal, yer, zemin; çağ, vakit, an; krş. **maḥall**
m. (ol m.) 18a/09
m. (bir néççe m.) 31b/07
m.+ de (bu m.) 25a/11
m.+ de (uşbu m.) 12a/06, 16a/02

maḥall (Ar.) mahal, yer, zemin; çağ, vakit, an; krş. **maḥal**
m.+ ide (kırılık m.) 18a/04

mā-ḥazar (Ar.) hazır bulunan (şey)
m.+ ni koy- 37a/09
m. yé- 37a/09

maḥbūb (Ar.) sevgili, sevilen
m.- ı ḥaḳīḳī 41a/03
m. (ol m.) 41a/11

maḥrem (Ar.) şeriatça kadının kendisinden kaçmadığı (erkek); mahrem, gizli; sırdaş, dost
maḥrem é- 19b/07

m. (ḥūrlar m. saṅga) 05a/01

maḥrūm (Ar.) mahrum, yoksun
m.+ ıdın (vaşlınıṅ m.) 37a/03

maḥşer (Ar.) mahşer, toplanma yeri; kıyamet günü ölümlerin dirilerek toplanacakları yer, haşır meydana
m. küni 22b/04, 22b/06, 22b/10, 26a/10

m. (rūz-i m.) 11a/07, 28b/03

m. (şefî'-i rūz-i m.) 13a/05, 38b/02

m.+ de 20a/10, 23b/09, 23b/10, 25b/11, 35a/03, 39b/10

m.+ de (rūz-i m.) 01b/06, 02b/05, 04a/04, 04b/10, 06a/11, 15b/01

maḥzūn (Ar.) hüznünlü, kaygılı
m. é- 19b/09

maḳām (Ar.) makam, mevki, durma yeri
m.+ ı (iy.) 27a/08

maḳarr (Ar.) karar edilen, durulan yer; oturulan yer
m. ét- 31b/10

maḳbūl (Ar.) makbul, kabul olunan, beğenilen
m. eyle- 20a/10
m.+ dür 33a/08

maḳşad (Ar.) maksat, amaç; sebep, vesile
m.+ ke yétkür- 16a/08
m.+ ım 24b/06
m.+ inṅ 07a/09, 30a/06
m.+ inṅga (yétkür-) 15b/11

maḳşūd (Ar.) amaçlanan, istek; kasdolunan
m.+ ı (murād u m.) 13b/04

ma'ḳūl (Ar.) akla uygun, mantıklı
m. cevābım 23a/11

māl (Ar.) mal, servet, gelir, para
m.+ ga zekāt bér- 26b/02
m.+ ıdın zekāt bér- 40a/09
m.+ ını işār eyle- 09b/03

māl u cān (Ar.+Far.) mal ve can
m.+ ını 25b/05, 28b/10

ma'mūr (Ar.) mamur, bayındır
m. eyle- 32b/05

ma'nā (Ar.) mana, anlam
m.+ sını işit- 34a/04

mānend (Far.) benzer, eş
m.- i gül 18b/08
m.- i sümbül 18b/08

manzūr (Ar.) nazar olunan, bakılan, görünen;
gözde olan, beğenilen
m. (bulut içre ay m.) 17b/11

maṅga bana; bk. **mén**

mār (Far.) yılan; hasta
m. (çıyan m. eyle-) 20a/07

mā-sivā (Far.) Allah'tan başka her şey;
dünya ile ilgili olan şeyler
m. koy- 02b/04

ma'siyet (Ar.) asilik, günah
m. 39a/08
m. yolunu ihtiyār kıl- 23b/01
m.+ niṅ cehtidin 38b/05
m.+ ke bulğan- 09a/01, 19b/08
m.+ din 'ākıbet bol- 02b/01
m.+ din özge 23b/02
m.+ iṅni (yād ét-) 40b/02
m.+ iṅge (tevbe kıl-) 04b/07

maşlahat (Ar.) iş, emir, husus, madde,
keyfiyet; önemli iş; barış, dirlik,
düzenlik
m.+ ı 39a/02

māş (Far.) bürülceye benzeyen fasulyenin iki
türü
m. ét- 40b/07

ma'sūḳ (Ar.) aşık olunan, sevilen, sevgili
m. resmi 17a/03
m. cefāsiḡa taḡammül kıl- 32b/05
m.- ı bākī 17b/06
m.+ ı birle 06a/09
m.+ ınıṅ yādıda 27a/09
m.+ dur (dīdār-ı m.) 27a/09

mātem (Ar.) matem, yas; keder
m. tut- 22b/04, 33a/06, 33a/09
m.+ ini (imāmlar m. tut-) 07a/06,
30b/07
m.+ iḡa (imāmlar m. bar-) 08a/06

mecāz (Ar.) hakikatin, gerçeğin zıddı; ed.
kendi anlamı dışında, benzetme
yoluyla başka anlamda kullanılan söz
m.+ iḡa (yār-i m.) 32b/06

meclis (Ar.) meclis, toplanılan yer, toplantı
m.+ ide (anıṅ m.) 31b/10

Mecnūn (k.a.) Leylā ile Mecnun hikāyesinin
erkek kahramanı
M. dék 41a/04

meded (Ar.) imdat, yardım
m. bol- 30b/08, 40a/04
m. eyle- 10b/04, 12b/05, 16b/01,
35a/09
m. kıl- 13a/10, 14a/06, 22b/07
m.+ i (evliyā m.) 33a/07

meded-kār (Ar.+Far.) yardımcı, imdada gelen
m. bol- 04b/08

meded-kārī (Ar.+Far.) bir yardımcı,
yardımcılık
m. bol- 14b/07

medḥ (Ar.) metih, övme
m. ayt- 02a/06

meḡer (Far.) meḡer, oysa, oysaki
m. 34b/04

meh (Far.) mah, ay; mec. sevgili; krş. **māh**
m.- i nāmihribān 06b/07, 15b/07
m.- i tābān 14a/02

Mehdī (k.a.) İslam inancına göre ahir
zamanda geleceğine ve Müslümanları
zulümden kurtarıp İslam'ın dünya
hâkimiyetini gerçekleştireceğine
inanılan kurtarıcı kişi.
M.- yi āhir zamān 13a/09, 16a/02
M. (İmām-ı M.) 12a/06

meh-peykerī (Far.) yüzü ay gibi parlak,
güzel sevgili
m. (ol m.) 09a/09

meh-veş (Far.) ay gibi, parlak; mec. sevgili
m. (bir m.) 31a/01, 41a/07
m. (ey m.) 18a/06

meh-veşī (Far.) ay gibi, mec. sevgili
m. 07b/10, 09a/07, 12a/01, 32b/09,
37b/05
m. (bir m.) 27b/04
m. (ol m.) 17b/06, 37a/02

mekān (Ar.) mekân, yer
m.+ iṅni (turḡan m.) 32b/01

mekkār (Ar.) hilekâr, düzenbaz, aldatıcı
m. (her taraf m. kız) 18b/10
m. (ol m.) 14a/03
m. (dilber-i m.) 41a/08

mekkâreî (Ar.+Far.) bir hilekâr, düzenbaz
m. 38a/01

Mekke (y.a.) Hz. Muhammed'in doğduğu ve Müslümanlarca kutsal kabul edilen Kâbe'nin bulunduğu şehir
M. 23b/05

mekr (Ar.) hile, düzen, aldatma
m. birle 18b/01, 38b/09

mekr ü hilâ (Ar.+Far.) aldatma ve hile
m. kı1- 38b/09

melâik (Ar.) melekler
m. hürmeti 24b/01

melâmet (Ar.) azarlama, kınama, ayıplama
m. kı1- 14a/07

melek (Ar.) melek
m. (cümle insân u m.) 04a/01
m. (ins ü m.) 01a/03

Melikü'l- kadîm (Ar.) Ezeli hükümdar, Allah
M. (ey M.) 01a/05

mel'ûn (Ar.) melun, lanetlenmiş, kovulmuş
m. (şeytân-ı m.) 21a/04

mén ben
m.- i 'âçiz 30b/07
m.- i 'âşî 25b/04
m.- i biçâre 08a/10, 30b/09
m. 01b/08, 03a/04, 04a/06, 04a/10, 05b/09, 06a/02, 06b/08, 07b/01, 07b/02, 07b/05, 07b/09, 07b/11, 08a/07, 08a/07, 08a/11, 09a/09, 10b/07, 10b/10, 12a/10, 12b/08, 14a/07, 15b/04, 15b/06, 16b/10, 17a/02, 18a/02, 18b/03, 18b/09, 18b/10, 19a/04, 19a/06, 19a/07, 20a/01, 20a/03, 20a/05, 22a/02, 23a/02, 23b/06, 25a/03, 27a/01, 27b/05, 27b/08, 30b/04, 30b/07, 31a/02, 31b/04, 31b/05, 31b/05, 31b/10, 31b/11, 32a/03, 32b/01, 32b/02, 33a/04, 33a/05, 33a/06, 33b/11, 34a/03, 36b/11, 37a/01, 37a/07, 38a/04, 38b/03, 39b/04, 39b/05, 39b/06
m. dék 19b/01, 19b/11, 24a/03, 25b/08, 38a/05, 40b/06
m.+ ing 08b/01, 19b/09, 19b/10, 20a/04, 22a/07, 22b/06, 24a/11,

24b/07, 27b/03, 27b/03, 27b/04, 27b/05, 27b/06, 27b/07, 27b/08, 27b/10, 32b/10, 34a/09, 34b/01, 36b/11
m.+ ing dék 32b/02
m.+ i 08a/03, 12a/09, 24b/05, 24b/06, 26b/09, 32b/11, 34b/07, 37b/06, 37b/08, 38a/05, 38a/09, 39a/01, 39a/03, 39a/06
maṅga 04b/02, 07a/01, 07a/02, 08a/01, 08a/04, 19a/08, 19a/09, 23b/06, 27b/07, 30a/02, 31a/02, 31a/06, 31b/08, 31b/09, 31b/11, 37a/02, 39a/01, 39a/02, 39b/05
m.+ de 03b/02
m.+ din 06b/04, 24b/04
m.+ dürmén 07a/11

men' (Ar.) menetme, yasaklama, alıkoyma
m. ét- 04b/02

menâzil (Ar.) menziller, duraklar, konak yerleri
m.+ lerni kaç' eyle- 30b/06

mercân (Ar.) mercan, kırmızı renkli değerli taş; mec. kanlı gözyaşı
m. 14a/02

merd (Far.) mert, yiğit, gözüpek
m. ü zen 26b/03
m. (şoḥbet-i m.- i Hudâ 10a/07
m. (zamân-ı şoḥbet-i m.- i Hudâ) 10a/05

merdân (Far.) mertler, yiğitler
m. (ey m.) 18b/02
m. (şâh-ı m.) 02a/04
m.+ ım 32b/05
m.+ ım (şâh-ı m.) 13a/07
m.+ dur (şâh-ı m.) 22a/10

merdâne (Far.) mertçe, yiğitçe
m. bol- 29b/02 29b/02, 29b/03, 29b/04, 29b/05, 29b/06, 29b/07, 29b/09, 36a/08
m. kél- 29b/10, 30a/05, 30a/07

merdüm-şikâr (Far.) insan avcısı
m.+ ı (zâlim-i m.) 38a/01

merd ü zen (Far.) erkek ve kadın
m. ü zen 26b/03

mergûb (Ar.) rağbet edilmiş, sevilmiş; herkesçe beğenilen; istenilen, sevilen

m. (aṅga m. ér-) 18a/05
m. é- 41b/06
merḥabā (Ar.) merhaba, günaydın, hoş geldiniz; “Genişlenin, rahat oturun!” anlamında bir selamlaşma sözü
m. bol- 02b/01
merḥamet (Ar.) merhamet, acıma
m. eyle- 16b/09
merhem (Ar.) merhem
m. 31a/05
m. ét- 18b/10, 15b/06
merḳad (Ar.) mezar, kabir
m.+ inḡde 02b/06
m.+ in (evliyālar m. ṭavf ét-) 30a/07
mest (Far.) sarhoş, mest
m. ü la lāya‘kıl 30b/11
m. (ṭāvus-ı m. dék oynaş-) 06a/06
mestāne (Far.) süzgün, akıcı, sarhoşça
m. bol- 07b/10, 36a/08, 42a/05
m. kél- 30a/01, 30a/03
meşām (< Ar. meşāmm) burun
m.+ ımğa 17b/02
meşāyıl (Ar.) şeyhler
m. 10a/09, 10a/09, 10a/10, 10b/01, 10b/02, 10b/03, 10b/04, 10b/06
m.+ larğa 10b/02, 10b/03
meşḡl (Ar.) meşgul
m. bol- 39b/01
m. eyle- 36b/01, 35b/03, 08a/07
mevc (Ar.) dalga
m. eyle- 12b/07, 16a/04
m. ur- 01a/06
mevcūd (Ar.) mevcut, var olan, bulunan
m. bol- 01a/03
mevsim (Ar.) mevsim
m.- i gül 22b/03
m.+ ide (gül m.) 41a/04
mey (Far.) şarap
m. tut- 08a/04, 31a/07
m.- i muḥabbetni iç- 28b/07
m.+ de ‘aks.ini kör- 17b/10
meyl (Ar.) meyil, yönelme
m. ét- 41b/05
mezār (Ar.) mezar, kabir
m.+ ını (‘azizlerniḡ m.) 09a/04
m.+ ını ṭavāf eyle- 35a/02
m.+ ığa 33a/06

m.+ ıda (‘azizlerniḡ m.) 34b/10
mezra‘ (Ar.) ziraat yapılacak yer, tarla
m.+ ınıḡ tuḡmıdır 13b/08, 39a/07
miḥek (< Ar. miḥekk) altın veya gümüşün ayarını belirlemeye yarayan taş, mihenk taşı
m. (seng-i m.) 08b/06
mihmān (Far.) misafir, konuk
m. 37a/09, 37a/11, 37b/03
m. kıl- 28a/10
m. kél- 37a/08
m.+ niḡ ḥāşıyyeti 37b/01
m.+ ım 32b/03
mihmān-ḡāne (Far.) misafirhane, konukevi
m.- i ṭayyār 34a/10
miḡnet (Ar.) zahmet, eziyet; gam, keder
m.- i endūh u ḡam 20b/09
m.- i endūh-ı dūnyādın 23a/07
miḡnet-ḡāneī (Ar.+Far.) bir eziyet yeri, bir gam evi
m. 37a/05
mihr (Far.) güneş; sevgi, vefa
m. ü vefālık 16b/10
m.+ ini (dehr-i dūn m.) 38a/08
m.+ ini (döstlük m.) 16b/09
mihr ü vefālık (Far.+Ar.+T.) feva ve bağlılık
m. resmini körküz- 16b/10
mihrāb (Ar.) mihrap; mec. sevgilinin kaşları
m. yaḡlıḡ 09b/07
m. (kaşı m.) 14a/01
mihribān (< Far. mihr-bān) şefkatli, merhametli, vefalı; sevgili
m. 11a/09, 16b/06, 34a/10
m.- sin 10b/11
m.+ ım 27b/05
mihribānlık (Far.+T.) şefkatli, merhametli olma
m. eyle- 06a/06
mikin (< mu erkin) soru edatı *mu* ile şüphe edatı *érkin* kelimelerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan yapı, “mı acaba”
m. 22a/05
millet (Ar.) millet, din
m. (din ü m. şeceridür) 32a/01
min- binmek
m.- geli (esb ü ḡar yok m.) 23b/05
minber (Ar.) minber, kürsü

m. 14a/01
ménü benim
m. 18b/03
miṅg bin
m. 01b/01, 01b/01, 02a/06
miṅg nedāmetler bile 28b/02
miṅg ‘uḳūbet birle 28a/03
miṅg öltür- 17b/08
m. (yüz m.) 01a/08, 11a/09, 18b/09, 27a/01
m.+ din birin 02a/06
m.+ din birni 01a/08
mi‘rāc (Ar.) merdiven; Hz. Muhammed’in Recep ayının 27. gecesini Allah katına yükselmesi olayı
m. eyle- 03b/11
misāfir (Ar.) konuk, misafir; krş. **müsāfir**
m. bol- 23a/09
miskīn ü vīrāne (Ar.+Far.) miskin ve virane, zavallı ve darmadağınık
m. bol- 08a/02
mişl (Ar.) benzer, eş, gibi
m.- i gedā 01b/06
m.- i ḡulān dēk 39a/03
m.- i kākūl-i sūnbūl 17b/09
m.- i (cāhil-i m.- i kārā taş) 08b/06
mīve (Far.) meyve
m. (hç m.) 41b/06
mīveī (Far.) bir meyve
m. (ikki m.) 18a/03
Moḡulistān (y.a.) Moḡolistan. Çağatay Hanlığı’nın doğu kanadı
M.+ da 25a/09
mu soru edatı; krş. **mü**
m. 08b/10, 08b/10, 09a/01, 09a/02, 09a/04, 09a/06, 34b/10, 34b/10, 35a/01, 35a/02, 35a/03, 35a/04, 35a/05, 35a/06, 35a/07, 35a/09, 35a/10, 35a/10, 35a/11, 35b/01, 35b/02, 35b/03, 35b/04, 35b/05, 35b/06, 35b/08
mu kuvvetlendirme edatı
m. 20a/05, 26b/05, 41a/04, 41a/06
mu‘āf (Ar.) muaf, serbest, hariç
m. eyle- 07a/07
m. kıl- 24b/01
mu‘allak (Ar.) muallak, asılı

m. (çarḥ u felek m.) 03a/03
mu‘cizāt (Ar.) mucizeler
m.+ iṅgdin 03b/10
muḡān (Far.) ateşe tapanlar, meyhaneci
m. (hızmet-i pīr-i m.) 24a/04
muḡānnī (Far.) şarkıcı
m. nağme birle 31a/07
muḡ-beçe (Far.) mecusi çocuğu, meyhaneci
çırağı
m. 31a/07
muḡabbet (Ar.) sevgi, muhabbet
m. 30b/04
m. bādesi 24b/07, 30a/04
m. bādesidin 30a/01
m. ehliḡa 27a/10
m. ehliniṅ cūyānı bol- 27a/11
m. kıl- 42a/04
m. okıḡa nişāne bol- 41b/01
m. (bāde-i ‘ışḡ u m.) 06a/08, 32a/04, 32a/06, 41a/03
m. (‘ışḡ u m. bādesi) 34b/07
m. (‘ışḡ u m. bādesini) 07a/03
m. (‘ışḡ u m. bādesidin) 32a/05
m. (cām-ı m. toldur-) 08a/04, 10a/02
m.+ ni (cām-ı m. bér-) 36a/10
m.+ ni (mey-i m. iç-) 28b/07
m. +din (cūr‘a-i cām-ı m. iç-) 30a/01
m. +ler (ehl-i m.) 27a/10
Muḡammed (k.a.) İslam peygamberi Hz. Muhammed
M. ümmetige 10a/10
Muştafā M. 11a/05, 11a/05, 11a/06, 11a/07, 11a/08, 11a/09, 11a/10, 11a/11, 11b/01, 11b/02, 11b/04
muḡarrem (Ar.) Hicri takvime göre yılın ilk ayı, aşure ayı; Hz. Hüseyin’in şehit edildiği ay olması sebebiyle matem ayıdır.
m. ay{1} 33a/05
m. (ay-ı m.) 22b/04
muḡibb (Ar.) seven, dost
m.- i ḡānedān 02a/07
muḡtaşar (Ar.) kısaltılmış, özet, kısa
m. ét- 31b/07, 32a/03
m. kıl- 08b/07, 21b/05, 24b/03
muḡtedā (Ar.) örnek tutulan, uyulan, peşinden gidilen

m. 01b/11
munça bunca, bu kadar; bk. **bu**
munda bunda, burada; bk. **bu**
mundağ böyle, böylece, bunun gibi
m. 38b/06, 39a/06
mundın bundan, buradan; bk. **bu**
muntazır (Ar.) gözleyen, bekleyen
m. tur- 32b/03
m.+ durmin 29b/10, 37b/11
m.+ durlar 04a/05
muni bunu; bk; **bu**
muṅdaş- dertleşmek, birbirine sıkıntılarını
anlatmak
m.- ip 06a/09
murād (Ar.) murat, arzu, dilek, maksat
m.- ḥāşıl 28b/10
m. u maḫşadīṅ 07a/09
m. u maḫşūdī 13b/04
m.+ ım 09b/06
m.+ ımın tap- 30b/09
m.+ iṅnı bér- 40a/05
m.+ ını bér- 10b/01
murād u maḫşad (Ar.+Far.) murat ve maksat
m.+ iṅ 07a/09
m.+ ı (her m.) 13b/04
muraşşa' (Ar.) süslü, kıymetli taşlarla
bezenmiş
m. (cür'a-i tāt-ı m.) 16a/01
m. (tāt-ı m.) 12a/02, 28a/07
murdār (F) mundar, kirli, pis
m.+ dur 15a/09
murğ (Far.) kuş; krş. **mürğ**
m.- ı rūḥ 15b/05
Muṣṭafā (k.a.) Hz. Muhammed
M. 01b/08, 07a/06, 19a/09, 23a/05
M. Muhammed 11a/05, 11a/05,
11a/06, 11a/07, 11a/08, 11a/09,
11a/10, 11a/11, 11b/01, 11b/02,
11b/04
M. (Resūl-i M.) 01b/01
M. (rūḥ-ı pāk-i M.) 13a/10
M.+ nıṅ 11a/01, 22b/11
M.+ ğa (ümme-i M.) 11a/06
muṭabbak (Ar.) tatbik olunmuş, uydurulmuş;
kapak gibi kapanmış
m. (ḫudret-iṅdın m.) 03a/03
muṭahhar (Ar.) temiz, temizlenmiş, helal

m. (rızk-ı m. eyle-) 06a/02
muttaşıl (Ar.) bitişik; aralıksız, sürekli
m. 08a/03, 12b/09, 27a/09, 28a/05,
28a/07, 38a/06
mü soru edatı; krş. **mu**
m. 04b/01, 32b/02, 34a/07, 34a/07,
34a/08, 34a/09, 34a/10, 34a/11,
34b/01, 34b/02, 34b/02, 34b/03,
34b/04, 34b/05, 34b/06, 34b/07,
34b/09
mü'min (Ar.) mümin, müslüman
m. 02b/01, 21a/04, 23a/03, 25a/11,
26a/05, 29a/04, 35b/11
m. (bende-i m.) 28b/05
m.+ larğa 23a/01, 23a/04
m.+ lerni 20b/06, 21a/02
mü'minī (Ar.+Far.) bir mümin
m. 14b/09
mübārek (Ar.) mübarek, kutlu
m. 12a/02
mübtelā (Ar.) tutkun, tutulmuş
m. 38a/08, 38b/01, 38b/02, 38b/03,
38b/04
m. bol- 07a/01, 30a/11, 33a/01,
38a/04, 38a/04, 38a/05, 38a/06,
38a/07, 38a/11, 38b/01, 38b/06
m. eyle- 36a/09, 37b/06
m. ḳal- 38b/05
m. ḳıl- 27a/01, 38a/09, 39a/06,
41a/07
m. ol- 38b/08
m.- yı zār 34b/01
m.+ durmin 33b/07, 33b/11
mücāvir (Ar.) komşu, bitişik; bir mabet veya
tekke yakınlarına çekilip oturan
m. bol- 09b/02
müdām (Ar.) devam eden, sürekli, devamlı
m. 02b/07, 05a/01, 05b/06, 26a/03,
27b/09, 39b/09
müdde'ī (Ar.) iddia sahibi, davacı, inatçı
m. 37b/10
m. hemrāhdın 08a/09
m.+ lerdin 'āfiyet tut- 06a/03
m.+ lerdin cüdā eyle- 36a/09
müddetī (Ar.+Far.) bir müddettir, bir süredir
m.+ dūr 04b/04, 37b/11
Müfettiḥa'l-ebvāb (Ar.) kapıları açan Allah

M. (yā M.) 05a/04
müjdeî (Far.) bir müjde olarak
 m. 34a/10
müjgân (Far.) kirpik, mec. ok
 m. 09a/11, 15b/05, 37b/07, 41a/11
 m.+ ı (tîr-i m. tig-) 18a/01
 m.+ ın (tîr-i m. at-) 14a/04
 m.+ ların tîr_i bārān eyle- 18b/09
mül (Far.) şarap
 m. iç- 22b/03, 32a/04
mülk (Ar.) mülk, servet
 m.+ idin ('aql m. cüdā bol-) 31a/03
münācāt (Ar.) Allah'a yalvarma, dua
 m. eyle- 11b/06
 m.+ ım (kabûl eyle-) 15b/08
münāsib (Ar.) münasip, uygun, yaraşır, layık
 m. bol- 39b/06
münevver (Ar.) nurlu, parlak, aydın, ışıklı
 m. bol- 01b/05
münezzeh (Ar.) tenzih edilmiş, her tür
 ihtiyaç ve noksanlıktan uzak olan
 m. 01a/09
münker nekir (Ar.) münker ve nekir, sorgu
 melekleri
 m. 23a/11
münkir (Ar.) inkarcı
 m. bol- 10b/02, 14b/02, 35a/04
mürğ (Far.) kuş; krş. **murg**
 m.+ i (köngül m.) 09b/06
mürîd (Ar.) bir mürşide itisap etmiş mürit
 m. bol- 10b/03, 15a/11, 35a/03
 m.- i evliyā eyle- 36b/04
 m.+ larğa 22b/05, 26b/05
 m.+ isin 36b/09
mürîdān (Ar.+Far.) müritler, dervişler
 m. 22b/07
mürsel{în} (Ar.) peygamberler
 m. (biḥakḳ-ı ḥurmet-i peygamber-i
 m.) 11b/10
mürşid (Ar.) mürşit, irşat eden, şeyh, pir
 m. (pîr ü m. eyle-) 40b/11
mürted (Ar.) mürtet, dinden dönmüş
 m. bol- 35a/05
müsāfir (Ar.) misafir, konuk; krş. **misāfir**
 m. 05b/06

müselmān (Ar.) Müslüman
 m. 16a/03
 m.+ nı 05a/05, 23a/03
 m.+ lar 14b/01, 14b/04, 21a/09,
 22b/01, 22b/02, 26b/09, 34a/02,
 36b/05, 40b/05
 m.+ lar bile 16a/02
 m.+ larğa 16a/07, 25b/01, 25b/02
 m. +sin (ger m.) 24a/07
müselmānlık (Ar.+Far.) Müslümanlık
 m. bināsıdur 14a/11
müşsel (Ar.) art arda, zincirleme
 m. 40b/07
müştaḥiḳḳ (Ar.) hak eden, layık olan,
 kazanan
 m. (raḥm u 'ināyetingğa m.) 01a/07
müstefid (Ar.) istifade eden, yararlanan
 m. bol- 41a/05
müşfik (Ar.) şefkatli, merhametli
 m. (bir m. ü hem-derd) 32b/08
müşfik ü hemderd (Ar.+Far.) müşfik ve dert
 yoldaşı
 m. yârı 32b/08
müşg (Far.) misk
 m.- i nāb-ı bir ḳadeḥ 10a/04
müşkil (Ar.) müşkül, çetin, karmaşık, zorluk
 m. 08b/04
 m. bol- 04a/02
 m.+ ni āsān ḳıl- 22b/07
 m.+ ni ḥall eyle- 10a/10
 m.+ leri (barı m. āsān bol-) 35a/07
 m.+ dür 25b/02
müşterî (Ar.) Müşteri, Jüpiter gezegeni
 m. 39b/03
müyesser (Ar.) kolaylıkla yapılan, elde
 edilen
 m. bol- 06b/09, 40b/11
 m. ḳıl- 15b/08

N n

nāb (Far.) halis, saf, katıksız, berrak
n. (müşg-i n.- ı bir kadeh) 10a/04

nā-dān (Far.) cahil, bilgisiz, bilmez
n. 18a/10
n. birle 08b/02, 08b/02, 08b/03,
08b/04, 08b/05, 08b/06, 08b/07,
08b/09

nādānlık (Far.+T.) cehalet, bilgisizlik
n. 25b/03

nāfi' (Ar.) faydalı
n.- i bedendür 18a/05

nā-geh (Far.) ansızın, birdenbire
n. 02a/08, 09a/07, 12a/01, 22a/06,
34b/04, 37a/11, 37b/05

nā-gehān (Far.) ansızın, birdenbire
n. 09b/01, 09b/04, 09b/05, 12b/07,
16a/03, 16b/04, 17b/01, 25a/01,
32a/05, 33a/06, 37a/08, 37b/01,
39b/03, 41b/05

nā-gehī (Far.) vakitsiz, zamansız, ansızın
n. 18b/07

nağme (Ar.) ses, nağme, melodi, ezgi
n. birle 31a/07
n.- i dāvūdī eyle- 28a/10

nā-kām (Far.) bahtsız, dileğine ulaşamamış
n. 41b/02

naqd (Ar.) sermaye, servet, nakit, para
n.- i imān selāmet eyle- 23a/02

nāle (Far.) inilti, inleme
n. eyle- 41a/04
n. vü feryād 11b/05
n.-i zār eyle- 40a/10
n. vü zārī bilen 41a/01
n. (niyāz u n. bilen) 33a/03

nāle vü feryād (Far.) inilti ve feryat
n. kıl- 11b/05

nāle-i zār (Far.) inilti ve ağlama; krş. **nāle-zār**
n. eyle- 40a/10

nāle vü zārī (Far.) inilti ve ağlama
n. bilen 41a/01

nāle-zār (Far.) inilti ve ağlama; krş. **nāle vü zār**
n.+ ı özgeçe kıl- 37b/11

nā-mahrem (Far.+Ar.) mahrem olmayan
n. 06a/03

namāz (Far.) namaz
n. 21a/08, 21a/10
n. kıl- 20a/05
n. u rûze farz bol- 21a/07
n. u rûzeni terk eyle- 14b/01, 15a/01,
17a/07, 28a/03, 34a/02, 34a/05
n. u rûze vü hacc u zekāt 14a/11
n. u rûze vü hacc u zekâtıdur 28a/01
n. u rûzedür 26b/02
n. u t̄a'atı kıl- 40a/06
n. (biş vaqt n. öte-) 36a/01
n.+ nı rehnümā eyle- 36b/02
n.+ nı terk ét- 20a/07
n.+ ımnı (k̄azā kıl-) 30b/10
n.+ ını yüziğe ur- 14b/03
n.+ dur 21b/02

namāz u rûze (Far.) namaz ve oruç
n. vü hacc u zekāt 14a/11
n. vü hacc u zekâtıdur 28a/01
n. farz bol- 21a/07
n.+ dür 26b/02
n.+ ni terk eyle- 14b/01, 15a/01,
17a/07, 28a/03, 34a/02, 34a/05

nām-dār (Far.) namlı, ünlü
n.- ı serv-kaç 12a/03

nāme (Far.) mektup
n. 13b/03, 13b/07
n. fütü- 22a/04
n.- siyā 02b/10
n. (n.- i 'arzımnı yétkür-) 22a/05
n. (ruḡ'a-i n. iber-) 22a/02
n.+ ni 22a/09

nā-mihribān (Far.) şefkatsiz, merhametsiz
n. 34b/01
n. (ol meh-i n.) 06b/07, 15b/07

nān (Far.) ekmek
n. u nemek 27a/06
n. (aş nān tapıl-) 16b/02

nān u nemek (Far.) ekmek ve tuz
n. 27a/06

nār (Ar.) ateş, ateş renginde, al; mec. yanak
n. 17b/01, 17b/01, 17b/04
n. (ornı tamugda n. bol-) 35a/05

narı öte, başka, öbür taraf
n. kêt- 39b/08

nâ-sezâ (Far.) yakışıksız, uygun olmayan
n. 02a/08

naşîb (Ar.) nasip, kismet
n. eyle- 04a/06, 08a/09
n. ét- 13a/11, 18b/06, 19a/03, 29a/11
n. kıl- 01a/10, 16a/05, 20a/02, 23a/01

naşîhat (Ar.) öğüt, nasihat
n. kıl- 29a/03
n.+ nı özünge eyle- 08b/08, 24b/02

naşûh (Ar.) halis, temiz; nasihatçi, öğütçü
n. tevbe kıl- 33a/08
n. (tevbe-i n. eyle-) 05a/09, 28b/08

naşûhâ (Ar.) halis, temiz, bozulmaz
n. dék 02b/03, 26b/04, 41a/01

nâ-şâd (Far.) mutsuz, üzüntülü, kederli
n. ét- 17a/01

na't (Ar.) Hz. Muhammed'i övmek için yazılan kaside türü
n. (n.- ı Resûl kelâmı) 11b/03

nâ-tüvân (Far.) zayıf, kuvvetsiz, mecalsiz
n. cismim 07a/02
n.+ ığa (ğarîb-i n.) 09a/06
n.+ ığa (yetîm-i n.) 20b/03

nâ-ümîd (Far.+Ar.) ümitsiz, umutsuz
n. bol- 24b/11, 13a/11, 13b/03, 16a/06, 29b/09, 38b/07

nâvek (Far.) ok
n. okları 37b/07
n.- i gül 31a/05
n.- i peykânıdın 25a/02

nâ-yâb (Far.) bulunmaz
n. hûy dur- 05a/06
n.+ dur (dür-i n.) 08b/07

nâz (Far.) naz, eda, işve
n. (şîve-i n. u kırışme) 15b/04

nazar (Ar.) nazar, bakış, görüş
n. kıl- 09a/09, 32b/02, 35b/02, 39b/04

nâzenîn (Far.) nazlı, cilveli, ince yapılı güzel
n. mekkâreî 38a/01

n. ruhsârı yaŋlıgı 41b/07
n. (ey n.) 04a/10, 06b/08, 07b/10, 19b/02, 27b/04, 27b/05, 32b/09, 39b/05, 39b/07

nâzûk (Far.) nazik
n. (ol n. nihâlîngnı) 40a/02
n. (şîve-i n. kırışme birle) 39b/06

ne ne, ne diye, hangi, nasıl; krş. **né**
n. 04b/06, 06a/06, 10b/08, 11a/02, 18a/04, 21b/07, 23a/11, 27b/02, 27b/07, 32b/02, 37a/05, 37b/01, 39a/10
n.+ dür 04a/11
n. armân 40b/08

ne ... ne ne ... ne; krş. **né ... né**
ne tākāt u ne ārāmî 39a/02

né ne, niçin; krş. **ne**
n. 08a/01, 08b/09, 15b/07, 15b/07, 15b/07, 19a/07, 19b/10, 21b/11, 23b/06, 24a/11, 24b/04, 24b/06, 32b/10, 33a/11, 37b/08, 38a/05, 38b/10, 38b/11
n. üçün 15b/05
n. kıl- 11a/04

né ... né ne ... ne; krş. **ne ... ne**
n. 'ilâcım bar né ārām né şabr u qarâr 15b/07

Nebî (Ar.) nebi, peygamber, Hz. Muhammed; krş. nebiyy
N. (çihâr yâr-ı N.) 02a/10
N.+ niŋg (şer'-i N.) 24a/08
N.+ ğa 27b/11, 32a/08
N.+ dîn (evlâd-ı N.) 12a/04
N.+ dîn (şer'-i N.) 32a/03
n.+ ler hürmeti 19b/11, 25b/10
n.+ lerdin (barça n. sêni) 03b/10
N.+ dūrler (evlâd-ı N.) 13a/08

nebiyy (Ar.) nebi, peygamber, Hz. Muhammed; krş. **nebî**
n.+ iŋg kim tur- 23a/11

necâtîk (Ar.+T.) kurtuluş, kurtulma
n.+ nı tiler bol- 29a/07

necis (Ar.) pis, murdar, temiz olmayan
n. (kelhemeç yaŋlıgı n.) 24a/04

néççe nice, nasıl, ne kadar; krş. **néçe**
n. kün 15b/10, 18b/01, 23a/09, 25a/03, 25a/04

n. yığlarsin 04b/04
n. (bir néççe kelime) 21a/09
n. (bir néççe maḥal) 31b/07
néççe nice, nasıl, ne kadar; krş. **néççe**
n. yıldur 34a/08, 40a/01
n. (her n.) 08b/04, 28a/09
néçük < **né+çe ök** nasıl, ne durumda
n. (ḥālīṅ n.) 06b/05
n. bol- 26b/05
n. (her n. bol-) 27a/05
nedāmet (Ar.) pişmanlık
n. birle 08a/08
n. eyle- 02b/03, 12b/01, 26b/04, 31a/10, 35b/06
n. kıl- 29a/06
n. (eşk-i n. ağız-) 04b/07, 19b/08
n. (kaṭre-i ešk-i n.) 13a/02
n.+ i kıl- 40b/02
n.+ de 29a/03
n.+ ler 07a/07, 34a/04
n.+ ler (miṅ n. bile) bile 28b/02
n.+ ler kıl- 34a/04
nef'ī (Ar.) faydalı, yararlı, çıkarına
n. kör- 16b/05
nefs (Ar.) can, nefis, biyolojik ihtiyaçlar, insanı günaha sevk eden öz
n. ile 11b/08
n. dāmıḡa ilin- 03a/10
n. yolıda har- 03a/11
n.- i emmār-ul-hevā 02b/01
n.+ im kūyıda 33b/07, 33b/08
n.+ ime teşne 31a/10
nefs ü hevā (Ar.+Far.) nefis ve heva
n. vü nefis ü Şeyṭānnı keyd eyle- 06a/01
n.+ nı taşla- 40a/11
n.+ dın asra- 06a/01
n.+ dın ḥalāş kıl- 21a/04
nefs ü Şeyṭān (Ar.+Far.) nefis ve şeytan
n. +nı (nefs ü hevā vü n. keyd eyle-) 06a/01
négü niçin, nasıl, ne var ki
n. kār eyle- 20a/10
nem (Far.) nem, hafif yaşlık
n. (közümdin n. keltür-) 31a/09
n. (eşk-i n.) 32a/05
nemek (Far.) tuz; lezzet, tatlılık

n. (nān u n.) 27a/06
neşterin (Far.) ağustos gülü, yaban gülü
n. güli yaṅlıḡ 18a/09
nét- (< né ét-) ne etmek
n.- kesin 28b/03
n.- eṅ 37a/02
n.- ey 15b/05, 34b/05, 38b/11, 40b/05
n.- küm 23b/01
nev-bahār (Far.) ilkbahar
n. eyyāmı dék 12a/01
n.+ ıda (faşl-ı n.) 17b/09
Nevbeti (k.a.) Nevbeti
N. 01a/11, 01b/09, 02b/10, 04a/07, 04b/03, 05a/02, 05a/10, 05b/07, 06a/04, 06b/02, 06b/10, 07a/08, 07b/07, 08a/05, 08b/01, 08b/08, 09a/05, 09b/02, 09b/10, 10a/08, 10b/05, 11a/03, 11b/11, 12a/07, 12b/04, 13a/01, 13b/01, 13b/09, 14a/08, 14b/06, 15a/04, 15b/03, 15b/10, 16a/05, 16b/01, 16b/07, 17a/04, 17a/10, 17b/07, 18a/07, 18b/05, 19a/02, 19a/11, 20a/02, 20a/09, 20b/05, 21a/05, 21b/05, 22a/01, 22a/08, 23a/06, 23b/03, 23b/11, 24a/05, 24b/02, 24b/10, 25a/07, 25b/06, 26a/01, 26a/09, 26b/07, 27a/04, 27b/01, 27b/09, 28b/03, 29a/03, 29b/01, 29b/08, 30a/06, 30b/01, 30b/11, 31b/03, 32a/02, 32a/08, 32b/06, 33a/01, 33a/10, 33b/05, 34a/05, 34b/08, 35a/08, 35b/07, 36a/08, 36b/09, 37a/06, 37b/03, 38b/08, 39a/04, 39b/01, 39b/09, 40a/04, 40b/02, 40b/08, 41a/05, 41b/02, 41b/10
N. dék 19b/06, 34b/01
N.+ ge 38a/03
N.+ dür 02a/11, 03b/07, 11b/03, 22b/09
nevmīd (Far.) ümitsiz
n. bol- 07a/08, 16a/11, 12a/07
n. é-mes 10b/10, 19a/06
n. é-mesdür 01a/07,
n. kıl- 08a/11
n.+ ler (dergāh-ı n.) 16a/11

nev-rûz (Far.) yeni gün, ilkbaharın ilk günü;
Celâlî takvimine göre yılın ilk günü,
miladi takvime göre 21 Mart
n. 41b/09
néyle- (< **ne eyle-**) ne yapmak, neylemek
n.- yin 15b/09
nezd (Ar.) yan, kat; göre, nazarında, fikrinde
n.+ ide (Hâk ta‘âlâ n.) 08b/10, 24a/01
nezr (Ar.) adak, adama
n. ü niyâz bér- 35a/07
nezr ü niyâz (Ar.+Far.) adak ve yalvarma
n. bér- 35a/07
nezzâre (Ar.) bakma, bakış, nazarcık
n.+ sidin 25a/02
niçend (Far.) çok değil, birkaç
n. kelime 32a/01
nidâ (Ar.) seslenme, bağırma, seslenme
n. eyle- 36b/06
n. kıl- 33a/06
nigâr (Far.) resim gibi güzel, sevgili
n.+ ı (turf n. özgeçe) 37b/05
n.+ ı (zülf-i n.) 37b/09
n.+ ım 07a/11, 27b/10
n.+ ım (ey n.) 07a/10,
n.+ ımğa 06b/05, 06b/08
nigârâ (Far.) ey güzel
n. 09b/09
n. (ey n.) 04a/09, 37a/04
nihâl (Far.) yeni yetişmiş taze fidan; mec.
genç sevgili
n.+ ımğa 06b/04
n.+ ıng 09b/04
n.+ ıngnı 40a/02
n.+ ıngğa ‘ışk-ı pîçân bol- 18a/07
n.+ ıng[dın] (ğonce-i n.) 18a/02
n.+ ıda (ğonce-i n.) 18a/03
nihân (Far.) gizli, saklı
n. kél- 30b/03
niķâb (Far.) peçe, yüz örtüsü
n. al- 42a/07
nikbîn (Far.) iyimser, iyi gören, optimist
n.+ din 36b/07
ni‘met (Ar.) nimet; lütuf, ihsan, bağış
n.+ ige 04b/06
n.+ lerin yé- 33b/01
ni‘metî (Ar.+Far.) bir nimet

n. tafil- 24a/05
nişâne (Far.) iz, belirti, işaret
n. bol- 41b/01
niyâz (Ar.) yalvarma, yakarma
n. u nâle bilen 33a/03
n. (nezr ü n. bér-) 35a/07
niyâz ü nâle (Ar.+Far.) yakarma ve inleme
n. bilen 33a/03
nokta (Ar.) nokta, benek; mec. yüzdeki ben
n.- i hâliniğni dān kör- 09b/06
nûn (Ar.) Arap alfabesinde “nun” harfi; mec.
eğri
n. bol- 31a/11
nûr (Ar.) nur, ışık, aydınlık, parlaklık
n. bol- 02b/06, 28a/09
n.- ı imānım 13a/09
n.- ı pākinîğni 01b/02
n.- ı sâye bān 37b/02
n. (başığa n. yağ-) 16b/03
nûş (Far.) iştret, eğlence
n. eyle- 06a/08, 07a/03, 24a/06,
28a/02, 29a/11, 41a/03, 42a/05
n. ét- 32a/05, 34b/06
nümâyân (Far.) görünen, meydanda
n.+ dur 03b/11
nümü-dâr (Far.) görünür, görünücü
n. eyle- 20a/04, 20a/05

O o

o	o (sıfat) o. 18a/11, 18b/01 o. yan 30b/02	14a/05, 14a/09, 14b/03, 14b/04 , 15a/11, 15b/01, 20a/05 , 20b/07 , 22a/06, 26a/07, 31a/03, 31b/10, 33a/10, 34a/03 , 34a/11, 35a/01, 35a/02, 35b/04, 35b/06, 37b/02, 37b/11, 41a/09
ok	ok; mec. sevgilinin gamzesi yahut kirpikleri o. zahmkârı 37b/08 o.+ ı (iy.) 26b/10, 26b/11 o.+ ı (kirfik o. bile) 07b/04 o.+ ı (müjgân o.) 15b/05 o.+ ını (bâtin o.) 10b/02 o.+ ını (müjgân o.) 41a/11 o.+ ığa (muhabbet o.) 41b/01 o.+ ları (hier o. birle) 31a/05 o.+ ları (nâvek o.) 37b/07 o.+ ların (müjgân o.) 09a/11, 37b/07	<i>anîng</i> dék 34a/11, 41a/08 <i>anı</i> 02a/04, 02a/08, 10a/06 , 14b/09, 15b/08 , 16a/08, 18a/08 , 18b/11, 20a/01 , 20b/04, 21a/07 , 21a/09 , 24a/08 , 26a/04, 26a/06, 26a/08, 31b/11, 35a/03, 36a/05 <i>anğa</i> 01b/05, 02a/02, 02b/05, 15a/07, 16a/03, 16b/08, 18a/05, 18a/11, 18b/01, 18b/02, 19b/07, 20a/11, 24a/10, 39b/04, 40a/07, 40a/09 <i>anda</i> 29a/08 , 37b/04 <i>andın</i> 37b/01 <i>ança</i> (bir a.) 17a/09 o+ lar 11b/09 o.+ larnîng 08a/07 o.+ largâ 07a/05, 35a/01
oku-	okumak; ibadetleri ifa etmek o.- rmin 11b/07 o.- r (la'net o.) 35a/05 o.- r (rahmet o.) 33b/03 o.! 14b/07 o.- nğlar 11a/11, 21a/08 o.- p 09a/08, 38b/09	
ol-	olmak; krş. bol- o.- dı (hâr o.) 31a/02 o.- dı (lâzım o.) 04a/04 o.- dı (za'îf o.) 01b/09 o.- dı (dâlim) 07b/06 o.- updur (resm o.) 27a/06 o.! (bîdâr o.) 05a/10 o.! (mübtelâ o.) 38b/08 o.- sam (yâdîngda o.) 12b/09 o.- sa (vâşıl o.) 06a/09 o.- up (hoş vakt o.) 37a/09 o.- ma (ğâfil o.) 28b/06 o.- ma (mağrûr o.) 04b/05	ol o; krş. o (sıfat) o. 05a/09, 06b/04, 06b/05, 06b/07, 06b/09, 07a/01, 08a/06, 09a/09, 09b/01, 09b/06, 09b/07, 12a/01, 12a/02, 13a/03, 13a/05, 14a/03, 14a/04, 14a/04, 14a/04, 15a/06, 15a/08, 15b/07, 15b/11, 16b/05, 17b/01, 17b/01, 17b/03, 17b/05, 17b/06, 18a/04, 18a/09, 18b/01, 18b/07, 21a/04, 25a/04, 25b/02, 26b/09, 27b/11, 28a/09, 30a/01, 30a/02, 31a/02, 32a/10, 34a/07, 34a/10, 34b/01, 34b/02, 34b/03, 35b/02, 36b/05, 36b/11, 37a/02, 38a/09, 38b/01, 38b/01, 38b/02, 39a/01, 39b/06, 40a/02, 40a/06, 40a/08, 40b/06, 41a/11, 41b/03
ol	o; krş. o (zamir) o. 09a/09, 13a/06, 13a/07, 15a/09, 18a/08, 18a/10, 20a/07, 21b/10, 24a/08 , 26a/05, 26a/08, 27a/02, 36a/07 , 38b/10 , 41b/01 o.+ dur 24b/06, 27a/09, 29a/10 <i>anîng</i> 06a/07, 07a/01, 07a/03, 07a/08,	oltur- oturmak o.- ur 17b/10 o.- updur 13b/11

- o.! 21b/08
o.- sa 21b/10, 37a/05
o.- up 07a/10
- on** on (10)
o. (birge o.) 02b/07, 20b/02, 29b/04, 37a/11
- oṅg** sağ, sağ taraf
o. yandın 13b/07
- oruk** (< **arık**) zayıf, güçsüz, hâlsiz, mecalsiz
o. bol- 25b/09
- orın** yer, mevki
o.+ ı (anıṅg orını) 15a/11, 35a/01, 35a/05
o.+ ın (anıṅg orının) 20a/05
- ‘Oṣmān (k.a.)** Hz. Osman, Hz. Muhammed’in damadı ve üçüncü İslam halifesi
‘O. (Ḥazret-i ‘O.- ı zünnüreyn) 02a/03
‘O.+ ım (Cāmi‘ul-Ḳur‘ān ‘O.) 13a/06
- ot** ateş
o. 38b/10
o. içre 38b/11
o.+ ğa 20a/07
o.+ ı (hicrān o.) 15b/09
o.+ ı (‘ışk o.) 15b/09, 38b/09
o.+ ınıṅg (‘ışk o.) 12b/07, 37a/01
o.+ ın (dūzaḥ o.) 15a/01
o.+ ını (‘ışk o.) 38a/06
o.+ ını (ḳahrıṅg o.) 01a/06
o.+ ıġa (firḳat o.) 41a/10
o.+ ıġa (‘ışk o.) 36a/08
o.+ ıda 38a/05
o.+ ıda (firāk o.) 17b/07
o.+ ıda (firāk[n]ıṅg o.) 07a/02
o.+ ıda (firākınıṅg o.) 32a/11
o.+ ıda (firḳat o.) 15b/07, 26b/09
o.+ ıda (hicr o.) 18b/10
o.+ ıda (‘ışk o.) 12b/10
o.+ ıda (tamuġ o.) 14b/02
o.+ ıdın (dūzaḥ o.) 20b/06, 40a/10
- oyġan-** uyanmak
o.- ıp 29a/04, 40a/06
- oynaş-** oynaşmak
o.- ıp 06a/06

Ö ö

öç-	sönmek ö.- mes 38b/10	örte-	yakmak, ateşe vermek ö.- di 17b/01
öçür-	söndürmek ö.- üp (ķahrıng otını ö.) 01a/06	örten-	yanmak ö.- ür 07a/02, 07b/03, 32a/11, 41a/10 ö.- ip 12b/10, 25a/06, 34b/05
öksü-	< eksü- eksilmek, azalmak ö.- mes 17b/03, 19b/04	öt-	geçmek ö.- er 17a/05, 21b/03, , 29b/02 ö.- ti 06b/03, 24a/01, 24a/01, 24a/02, 24a/03, 24a/04, 24a/06, 24b/04, 29a/02, 30b/01, 41b/10 ö.- üpdür 05b/07, 09a/05, 11b/08, 11b/11, 19b/05, 20a/01, 25b/03, 32b/07 ö.- key 23b/11 ö.- küsidür 04b/05 ö.- er imkānı yok 26a/02 ö.- üp 30b/02, 33a/05 ö.- ken 01b/03 ö.- megünçe 20a/03
öl-	ölmek ö.- ersin 29b/03 ö.- sem 22a/06, 24b/05, 27b/07, 37a/02 ö.- güçe 04a/08, 39b/05 ö.- er vaķtimde 30b/05, 32b/04 ö.- mek 12b/06, 28a/08 ö.- meklig 14a/09 ö.- mesdin burun 05b/03	öte-	ödemek, eda etmek, yerine getirmek ö.! 36a/01 ö.- gen 21b/03
öltür-	öldürmek ö.- ür (miñg ö. ki) 17b/08 ö.- di 24b/05, 37b/08 ö.- gü dék 26b/09, 26b/09, 26b/10, 26b/11, 27a/01, 27a/02, 27a/03, 27a/05	ötke-	geçirmek, aşırmaq ö.! ('ömrünġni ö.) 36a/01 ö.- ip (mundaġ belādn ö.) 38b/06
ölüm	ölüm ö. 05b/03, 39a/09 ö.+ niñ ġerbeti 17a/10	ötkez-	geçirmek ö.- mey (vaķt ö.) 29a/04
'Ömer (k.a.)	Hız. Ömer, 2. İslam halifesi 'Ö. 13a/06 'Ö.- i 'ādil 02a/02	öy	ev ö. 41b/08 ö.+ ünġge 37b/03 ö.+ i (kōnġlüm ö.) 37a/03 ö.+ ini (dīn ö. ābād kıl-) 35b/10 ö.+ ini (ikki 'ālem ö. ābād ét-) 14b/11 ö.+ ini (sékkiz uçmaķ ö.) 14b/08 ö.+ ümizni sīrāb kıl- 05a/04
'ömr (Ar.)	ömür 'ö. 24a/01, 24a/01, 24a/02, 24a/03, 24a/04, 24a/06 'ö. ġülġeni 17a/06 'ö.+ üm 11b/08, 19b/05, 20a/01, 25b/03, 32b/07 'ö.+ üm içre 19a/05, 19b/09, 'ö.+ ünġ 05b/07, 09a/05, 17a/05, 29a/02, 29b/02, 41b/10 'ö.+ ünġ içre 08b/10, 'ö.+ ünġni 26a/09, 36a/01 'ö.+ i tebāhdurmin 33b/09 'ö.+ ini (ķayāt 'ö. ġanīmet bil-) 17a/07 'ö.+ ide 21b/01	öz	kendi ö. 31a/01 ö.+ ni 18b/02, 33a/08, 38a/07 ö.+ üm 24a/03, 31a/01 ö.+ ümni 08a/07, 31b/06 ö.+ ümge 31b/09 ö.+ ümdin 30b/11

ö.+ üñg 29a/03
ö.+ üñgning 36a/09, 36a/10
ö.+ üñgni 17a/09, 35b/11
ö.+ üñgge 08b/08, 16b/05, 24b/02,
32b/04, 32b/11, 36a/10
ö.+ üñgdin 19a/08
ö.+ üñg ér- 01a/05
ö.+ in 21b/04
ö.+ ini 09b/10, 20a/07, 40b/09
ö.+ üni 21a/10
ö.+ ige 05b/05, 15a/01

özge başka, diğér
ö. 03b/08, 18b/03, 19a/09, 23b/02,
24b/09, 25a/10, 26a/06, 26a/08,
27b/05, 27b/07, 27b/10, 28b/06,
33a/02, 40a/01
ö. birle 08b/09
ö.+ ni 32a/03
ö.+ ge 17a/06

özgeçe başka, başkaca, farklı olarak
ö. 37b/05, 37b/05, 37b/06, 37b/07,
37b/08, 37b/09, 37b/10, 37b/11,
38a/01, 38a/03

P p

pādiṣāh (Far.) padişah, hükümdar

p. 17b/04

p.- ı ‘ālem 03a/08

p.- ı ġaffār 03a/07

p.- ı kişver-i hūsn 07b/02

p. (‘azm-i p. kıl-) 33a/05

p.+ ım 03a/06, 08a/11, 11b/05, 22a/10, 22b/06, 30b/07, 36b/08

p.+ ımniṅg 36b/09

p.+ ı (dīn-i İslām p.) 12a/08

p.- sin 10b/08

pādiṣāhā (Far.) ey padişah

p. 19a/10

pāk (Far.) pak, temiz, kusursuz; krş. **fāk**

p. tut- 24a/07

p. (rūḥ-ı p.- i Muṣṭafā) 13a/10

p. (zāt-ı p.- i Hāzret-i Allāh) 13a/03

p. + iṅni (nūr-ı p. yarat-) 01b/02

pāy (Far.) ayak

p.+ iṅga (ḥāk-i p. fedā bol-) 03b/09

penāh (Far.) sığınma; sığınılacak yer, sığınak

p. bér- 05b/09

per ü bāl (Far.) kanat ve kol

p.+ ım çörkel- 37a/02

p.+ ım yok 27b/06

perhiz (Far.) perhiz, haramlardan kaçınma

p. eyle- 02b/01, 05a/07, 06b/06, 28a/05

p. kıl- 29a/06

perī-peyker (Far.) peri yüzlü

p. 34a/11

perī-rūḥsārlik (Far.+T.) peri yüzlü

p. 25a/01

pertev (Far.) ışık, parlaklık; parlak, ışıklı

p. cemālī 39b/02, 41a/10

pervāne (Far.) geceleri ışık etrafında dönen kelebek

p. 30a/04

p. bol- 08a/01

p. dék 25a/06, 27b/06

pervāneī (Far.) bir kelebek

p. bol- 36b/11, 37a/01

perverdigār (Far.) besleyici, rızıklandırıcı, Allah

p. 15b/08, 23a/06

Perverdigārā (Far.) ey rızıklandırıcı Allah

P. 12a/11

peyāmbēr (Far.) peygamber; krş. **peygamber**

p. 21a/11, 21b/01, 24a/07, 29a/07, 33a/09

p. (dāmād-ı p.) 02a/04

p.+ ge (evlād-ı p.) 02a/07

p.+ ler ara 01b/03

peydā (Far.) meydana, açıkta

p. eyle- 20a/04

peygamber (Far.) peygamber; krş. **peyāmbēr**

p. 29b/07, p. 40a/05

p.- i āḥir zamān 30b/05

p.- i mürsel{in} 11b/10

p.+ i (iy.) 40a/09

p.+ ler serveri 11a/05

peygamberī (Far.) bir peygamber

p. 39b/10

peykān (Far.) temren, mec. sevgilinin kirpiği

p.+ [ı] (iy.) 18a/01

p.+ ıdın (nāvek-i p.) 25a/02

peymāne (Far.) büyük kadeh

p. (cür‘a-i p.) 30a/02

peyveste (Far.) daima; ulaşmış, bitişik

p. 37b/07

pīçān (Far.) kıvrım kıvrım, büküm büküm

p. (‘ışk-ı p.) 18a/07

p. (‘ışk-ı p. dék) 06a/07

pinhān (Far.) gizli, saklı

p. ét- 15b/06

p. kıl- 17b/05

pīr (Far.) yaşlı, ihtiyar; şeyh, mürşit

p. 26b/05, 26b/07, 40b/10

p. tut- 31b/11

p. (hızmet p.- i kāmīl kıl-) 04b/09

p. (p.- i kāmīlğa irādet eyle-) 15b/01, 26b/05

p. (p.- i kāmīlğa irādet kıl-) 14b/05

p. (hızmet-i p.- i muğān) 24a/04

p.+ inġ (rehnümā bol-) 14b/05
pīr ü mürşid (Far.+Ar.) pir ve mürşit
p. 40b/11
pīr ü ü üstād (Far.) pir ve üstat
p.+ inġnı (hoşnūd kıl-)
pīr ü üstāz (Far.+Ar.) mürşit ve üstat
p.+ ı (rıżā kıl-) 26b/06
piste (Far.) fıstık
p. ağzının lebide 09a/10
pīş (Far.) asıl, esas, baş, ön, ileri, ön taraf
p. kél- 15a/07
pīşe (Far.) sanat, meslek; iş; huy, tabiat,
alışkanlık, âdet
p. eyle- 34a/01
p. kıl- 04b/10, 13b/05
pīşeī (Far.) bir alışkanlık, bir huy
p. (yahşılıknı p. kıl-) 05b/04
pul (Far.) pul, para
p.+ dın öt- 26a/02
pür (Far.) çok, fazla
p.- āb-ı bir kıadeh 09b/11, 10a/01
p.- ziyā 02b/06
pür-ġam (Far.+Ar.) gam dolu, çok kederli
p. é-mes 19b/11
pür-güneh (Far.) günahkâr, günaha batmış
p. bol- 29b/08
pürsiş (Far.) soru sorma, soruşturma
p. kıl- 34a/09

R r

Rab (Ar.) Allah; krş. **Rabb**

R. (yā R.) 03a/05, 04a/06, 04b/03, 05b/08, 05b/08, 05b/09, 05b/10, 06a/01, 06a/02, 06a/03, 06a/05, 08a/10, 11b/09, 14a/08, 15b/08, 19b/11, 21a/04, 30b/05, 30b/09, 33b/09, 36b/03, 36b/05, 39a/06

Rabb (Ar.) Allah; krş. **Rab**

R.- ı celil 27b/11

r.+ inġ 23a/11

Rabbenā (Ar.) ey Rabbimiz

R. (yā R.) 02b/11, 02b/11, 03a/01, 03a/02, 03a/03, 03a/04, 03a/05, 03a/06, 03a/07, 03a/08, 03a/09, 03a/10, 03a/11, 03b/01, 03b/02, 03b/03, 03b/04, 03b/05, 03b/06, 03b/08

R. (zikr-i R.) 33a/04

rāġib (Ar.) raġbet eden, isteyen, istekli

r. bol- 29a/01

rāh (Far.) yol

r.- ı dālālet 23a/04, 36b/02

r.- ı şerī‘at 20a/04

r.+ inġ (tūşe-i r.) 23a/10

rāhat (Ar.) rahat, sükûnet, gönül huzuru

r. ér- 42a/07

r. kıl- 28b/08, 29a/08

r.+ da yürü- 25a/11

r.+ ı eyle- 40a/10

rāh-ber (Far.) rehber, kılavuz; krş. **reh-ber**

r.+ dür 10a/10

rāh-berī (Far.) bir rehber

r. 31b/06

Raĥīm (Ar.) mümin kullarını bağışlayan, onlara merhamet eden Allah

R. 19a/06, 21a/03, 23b/02

rahm (Ar.) acıma, esirgeme, koruma

r. eyle- 01b/08, 02a/10, 02b/03, 03a/05, 03a/06, 03b/04, 03b/05, 04a/03, 06b/08, 11b/11, 15b/11, 18a/06, 19a/08, 20b/03, 22a/07, 22b/06, 22b/07, 22b/11, 23b/06,

25b/04, 25b/10, 25b/11, 30b/09, 32b/02, 32b/11, 34a/07, 38a/09, 38b/05, 39a/02, 39b/05, 39b/07, 41a/02, 42a/01

r. ét- 11a/03, 19b/10, 24a/11, 30b/07, 37b/11

r. kıl- 04a/10, 04b/03, 05a/04, 07b/02, 10b/07, 17a/02, 19a/09, 20b/07, 21a/02, 23a/06, 27b/05, 33a/04, 33b/07, 35a/06, 37b/04, 39a/01, 39a/08

rahm u ‘ināyet (Ar.+Far.) acıma ve lütuf

r. eyle- 17b/04

r.+ inġġa müstahik 01a/07

Raĥmān (Ar.) tüm kullarına merhamet eden, şefkat gösteren Allah

R. (yā R.) 03b/05

R.+ dın 33b/06

R.+ ım 13a/03

Raĥmānu’r-Raĥīm (Ar.) Rahman ve Rahim olan, esirgeyen ve bağışlayan Allah

R.+ sin 20b/08

rahmet (Ar.) rahmet, esirgeme, acıma

r. kıl- 24b/11, 29b/09, 35b/08

r. oku- 33b/03

r.- i deryā-yı Hāk 16a/04

r.- i Hāk dın ümīd ét- 21b/11

r.- i Uġan 16b/03

r. (şāyeste-i r. kıl-) 36b/04

r.+ dın (āb-ı r.) 08a/09

r.+ dın (luţf u r.) 10a/01

r.+ inġ 20b/07

r.+ inġ (deryā-yı āb-ı r.) 01a/06

r.+ inġ birle 21a/03, 23a/01, 25b/05, 31b/01, 35b/02, 36b/06

r.+ inġdür bī-‘aded 02b/11

r.+ inġġa (i‘tikād eyle-) 34a/01

r.+ inġdın 03b/07, 10b/09, 10b/10, 19a/06, 20b/07, 22b/09, 31b/03

r.+ inġdın (tūfān-ı r.) 01a/07

r.+ i imāsi 16a/06

r.+ idin (Ĥudānīnġ r.) 13a/11, 16b/07

r.+ idür (Hudānīng r.) 21b/07, 37a/08
rahmeten li'l- 'ālemīn (Ar.) âlemlere rahmet olarak (Hz. Muhammet)
 r. kı1- 01b/07
rahmetī (Ar.+Far.) bir rahmet, rahmet olarak
 r. 02b/03, 03b/06
 r. kı1- 26a/07, 27a/03
raķīb (Ar.) rakip
 r.+ ler 40a/01
 r.+ ler cehtidin 06b/09, 17b/11
 r.+ ler vaḥşetidin 30a/05
 r.+ lerdin ziyān kör- 09b/08
ra'nā (Ar.) güzel, hoş
 r. cemālīng 09b/04
 r. é- 19b/01, 19b/02
rāz (Far.) sır, gizem, gizlenen şey
 r. (ehl-i r.) 36a/01
rāzī (Ar.) razı, rıza gösteren
 r. bol- 27a/04, 28a/06
 r. eyle- 14b/10
red (Ar.) ret, geri çevirme
 r. kı1- 37b/01
Reffī' (Ar.) yüksek, yüce, ulu Allah
 R. 22b/11, 22b/11, 23a/01, 23a/02, 23a/03, 23a/04, 23a/05, 23a/07
refiķ (Ar.) arkadaş
 r. ü rehnümā bol- 07a/05
refiķī (Ar.+Far.) bir arkadaş
 r. 16b/06
reh-ber (Far.) rehber, kılavuz; krş. **rāh-ber**
 r.+ i 04b/09, 22b/01, 22b/01
 r.+ dür 16a/07
reh-berī (Far.) bir rehber
 r. 11a/05
reh-nümā (Far.) yol gösteren, kılavuz; krş. **reh-nümūn**
 r. bol- 01b/05, 02a/02, 29a/01
 r. eyle- 36b/02
 r. ér- 02a/09
 r. (refiķ-i r.) 07a/05
 r.+ ğa mübtelā 38b/02
 r.+ sıdur 14b/05
reh-nümūn (Far.) yol gösteren; krş. **reh-nümā**
 r. 21a/11
rencūr (Far.) sıkıntılı, incinmiş; hasta, dertli
 r. eyle- 14b/09

reng (Far.) renk
 r.+ ini 09a/07
reng-be-reng (Far.) renk renk, rengârenk
 r. 28a/07, 41b/07
resm (Ar.) âdet, usul, tarz, töre
 r. ol- 27a/06
 r.+ i (ma'sūķ r.) 17a/03
 r.+ ini (mihr ü vefāhık r. körküz-) 16b/10
Resūl (Ar.) kendisine kitap indirilmiş peygamber; Hz. Muhammed
 R. 28a/01, 28a/06, 36a/07
 R.- i Muştafā 01b/01
 R. (ḥatm-i R.) 32a/09
 R. (na't-ı R. kelāmı) 11b/03
 R.+ ğa 02a/01
Resūlallāh (Ar.) Allah'ın resulü, Hz. Muhammed
 R. (yā R.) 01b/10, 04a/03, 38b/05
revā (Far.) yakışır, uygun
 r. bol- 07a/09
 r. eyle- 35a/02
 r. kı1- 08a/11, 11b/09, 27a/03, 33a/07
revān (Far.) yürüyen, giden; çabucak
 r. 40a/10
 r.+ ım (serv-i r.) 27b/03
rızā (Ar.) razı olma, hoşnutluk
 r. 40a/08
 r. kı1- 09a/01, 26b/06, 30b/10
 r.+ sın iste- 14b/10
 r.+ sıdur 14a/10
 r.+ durmin 33b/10
rızālık (Ar.+T.) razı olma durumu
 r.+ ın izde- 17a/08
rızķ (Ar.) Allah'ın bahşettiĝi yiyecek, rızık
 r.- ı muṭahhar eyle- 06a/02
rızvān (Ar.) cennet kapıcısı olan melek
 r. 28a/11
rindāne (Far.) rind olana yakışacak şekilde
 r. bol- 08a/05
riyā (Ar.) riya, gösteriş, ikiyüzlülük
 r. birle 14b/03, 15a/02, 20a/08
 r.+ dın asra- 05b/09
 r.+ dın ḥalāş kı1- 21a/03
 r.+ dın (rū-yı r. asra-) 06a/02

riyāzet (Ar.) nefsi kırma, dünya
lezzetlerinden uzak durma
r. çek- 25a/04

rū (Far.) yüz, çehre; krş. rūy
r.- yı riya 06a/02

rubā'ī (Ar.) Divan şiirine İranlıların
kazandırdığı, tek dörtlükten oluşan,
aaxa şeklinde uyaklanan ve aruzun
24 kalıbıyla yazılabilen nazım biçimi
r. 42a/03, 42a/06

rūh (Ar.) ruh, can
r.- ı fākidin 14a/06
r.- ı pāk-i Muştafā 13a/10
r.- ı tamām-ı enbiyā 40a/08
r.+ umnı (murg-ı r.) 15b/05
r.+ ını (evliyālar r. hoşnūd ét-) 09a/03
r.+ ığa 26b/08, 29a/07, 35a/06,
35a/07, 35a/08

ruhsār (Far.) yanak, yüz
r. (gül-i r.) 13b/11
r.+ ım 04a/10
r.+ ı yaŋlıg 41b/07
r.+ ıda 41a/08

ruk'a (Ar.) rika, Arap harflerinin en çok
kullanılan el yazısı biçimi
r.- i nāme 22a/02

Rūm (Ar) Rum, Anadolu
R. 13b/04

rummān (Ar.) nar
r. (ikki rummān) 18a/03

rūšenā (Far.) aydın, parlak; belli, meydanda
r. eyle- 36b/01

rūy (Far.) yüz, çehre; krş. rū
r. (bende-i r.- i siyādurmin) 33b/07

rūz (Far.) gün, gündüz
r.- i cezā 01b/07
r.- i evvel 30b/04
r.- i kıyāmet 04b/09, 13b/07
r.- i maḥşer 01b/06, 02b/05, 04a/04,
04b/10, 06a/11, 11a/07, 15b/01,
28b/03
r. (şefi'-i r.- i maḥşer) 13a/05, 38b/02

rūze (Far.) oruç
r. (namāz u r.) 14a/11, 21a/07, 28a/01
r.+ dūr (namāz u r.) 26b/02

r.+ ni (namāz u r.) 17a/07
r.+ ni (namāz u r. terk eyle-) 14b/01,
15a/01, 28a/03, 34a/02, 34a/05

rūzī (Far.) nasip, kısmet, pay
r. eyle- 06a/02

rūzigār (Far.) rüzgār, yel; zaman, çağ, devir
r.+ ımga (qarargan r.) 31a/04

rūsvā (Far.) rūsva, haysiyetsiz, rezil
r.- yı 'ālem bol- 24a/03
r. é- 19b/06

Ş ş, S s, Ş ş

sā'at (Ar.) saat

s. (bir s.) 28b/06

s. (ol s.) 14a/04, 18a/04

sā'atī (Ar.+Far.) bir saat, saat

s. 06a/10, 07a/10, 12b/08, 24b/05, 32b/11, 39b/07

s. (her s.) 21a/05

şabā (Ar.) gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgâr. Klasik edebiyatta haberci anlamında kullanılır.

ş. 36b/07

ş. (ey ş.) 06b/04, 22a/05, 34b/02

ş. (şām u ş.) 15b/09, 25a/03, 41a/10

şabāh (Ar.) sabah

ş. (şām u ş.) 09b/05

ş. (vakt-i ş.) 17b/02

sābit (Ar.) hareketsiz, kımıldamayan

ş. ét- 28b/05

şabr (Ar.) sabır, tahammül, dayanma

ş. eyle- 17a/04

ş. kıl- 15b/10, 24b/10

ş. u ne tākat ne āramī 39a/02

şabr u karar (Ar.+Far.) sabır ve kararlılık

ş. (ni ş.) 08a/01, 15b/07

şabr u tahammül (Ar.+Far.) sabır ve tahammül

ş. kal- 34b/09

şabr-pişe (Ar.+Far.) sabrı alışkanlık edinme

ş. kıl- 27a/03

saç saç

s.+ larıñg 17b/05

s.+ ları 18b/08

saçıl- saçılmak, dağılmak

s.- ğan kız 17b/09

şadaka (Ar.) sadaka

ş. eyle- 18a/02

ş.+ sı (cemālīñg ş.) 19b/04

şadakaī (Ar.+Far.) bir sadaka, sadaka olarak

ş. kıl- 37a/04

şad-hezār (Far.) yüz bin

ş.+ ı özgeçe 37b/10

şādık (Ar.) sadık, sözünde duran, sadakat

sahibi

ş. ('āşık-ı ş. ér-) 06b/01, 30a/05

ş. (döst-ı ş. ér-) 37a/07

şāf (Ar.) saf, temiz, halis, katıksız

ş. (sīnēñni ş. eyle-) 24a/10

şaf (< Ar. şaff) saf, dizi, sıra

ş. (ikki ş. leşker) 37b/10

sağın- < sakın- özlemek; sanmak, zannetmek

s.- dım 36b/07

saḥā (Ar.) cömertlik, el açıklığı; krş. **saḥāvet**

s. (ḥayr u s.) 23a/10

saḥāvet (Ar.) cömertlik, el açıklığı; krş. **saḥā**

s. eyle- 16b/08, 20b/02, 20b/04, 26a/07, 28a/11, 33b/03

s. kıl- 16b/03, 29b/01

s.- pişe eyle- 34a/01

s.- pişe kıl- 04b/10, 13b/05, 28b/01, 36a/03

s. (ḥayr u s. eyle-) 15b/02, 20a/06, 23b/10

s. (ḥayr u s. pişe kıl- 29b/04

s. ('ibādāt-ı s. eyle-) 35b/04

saḥī (Ar.) cömert, eli açık

s.+ larğa 33b/01

s.+ ler 33b/01

şāhib (Ar.) sahip

ş.- i genc-i şefā'at 13a/04

şāhib-kırān (Ar.+Far.) kırān sahibi; bahtlı, talihli

ş. 12a/06

ş. (şeh-i ş.) 30b/09

ş. (şeh-i ş.+ ımğa) 06b/09

şahn (Ar.) avlu, meydan

ş.- ı gülistān 39a/10

şahrā (Ar.) sahra, çöl, ova

ş.+ sıda (cünūn ş.) 31a/03

şāim (Ar.) oruçlu, oruç tutan

ş. bol- 28b/09

sākī (Ar.) saki, içki sunan, içki dağıtan

s. (ey s.) 30a/08

s.+ sidin (ecel s.) 05a/02

şakīl (Ar.) tartıda ağır gelen; sıkıntı veren,

bunaltıcı; kaba, yakışsız
 ş. kél- 28a/09
sākin (Ar.) bir yerde oturan, o yerin halkından; sakin, hareketsiz, yerinde duran
 s.- i deyr-i fenā 31a/08
sākiyā (Ar.) ey saki, ey içki dağıtan güzel
 s. 08a/04, 09b/11, 10a/02
sakla- saklamak, korumak, esirgemek
 s.- ğıl 36b/02, 38a/09
sal- salmak, atmak; ulaştırmak, göndermek; yerleştirmek, sokmak
 s.- urlar (yıldap s.) 41b/04
 s.- dı (yırağ s.) 24b/06
 s.! (könglige s.) 22a/07, 38a/06
sāmān saman
 s.+ dın özge 26a/06
şanem (Far.) put; mec. sevgili
 ş. (ol ş.) 39b/06
sānggūlāç (< saṅgilaş) sallanma, asılı kalma
 s. (yāğu s. alma) 18a/03
saray (Far.) saray
 s.+ iṅgdın (bāğ u eyvān u s.) 39a/10
şarf (Ar.) sarf, harcama
 ş. eyle- 28b/10
sargār- (< sarığ+ar-) sararmak
 s.- ip 05b/03, 30b/10, 33b/09
sarı yön, taraf
 s. (... ler bir s.) 27a/10, 37b/08
sat- satmak
 s.- ip al- 41b/09
şayd (Ar.) avlama, avlanma, av
 ş. (könglüm kuşını ş. kıl-) 08a/02, 37b/06
sāye-bān (Far.) sayvan, gölgelik
 s. 09b/04
 s. (nūr-ı s.) 37b/02
şayyād (Ar.) avcı
 ş. eyle- 40b/07
sebze-pūşī (Far.) bir yeşil örtülü, bir yeşil elbiseli
 s. (mihrāb yaṅgılığ s.) 09b/07
secde (Ar.) secde
 s. eyle- 09b/07
 s.- i şükrānege 32a/06
 s.+ ge 31b/02
sefer (Ar.) sefer, yolculuk

s. eyle- 23a/08
 s. ét- 31b/05
seher (Ar.) seher, tan yeri ağarmadan önceki vakit
 s. 28b/05
 s. (her s.) 04b/07, 05a/09, 26b/04, 28b/08, 29b/06
 s. vaktide 12b/01, 29a/04,
 s. (vaqt-i s.) 11a/11
 s.+ de 19b/08, 33a/08, 40a/10
 s.+ de (her s.) 05a/10, 21b/11
 s.+ ler 29a/06, 36a/04, 40a/06
 s.+ ler (her s.) 28b/02,
 s.+ lerde 05b/01, 33b/09, 40a/03
 s.+ lerde (her s.) 31a/09
 s.+ lerde (şām us.) 11b/07
sékkiz sekiz
 s. eşik eyle- 19a/07
 s. uçmağ öyini 14b/08
seksen seksen
 s. ‘uqbā 28a/04
selām (Ar.) selam
 s. ay- 27b/11
 s. birle 36b/07
 s. (miṅg s.) 01b/01
 s. (yüz s.) 13a/05
 s.+ ımnı yétkür- 36b/07
selāmet (Ar.) esenlik, eminlik, kurtuluş
 s. asra- 30b/05
 s. eyle- 23a/02
 s. öt- 20a/03, 21b/03
selsebīl (Ar.) cennetteki çeşme
 s. nūş eyle- 28a/02
semā (Ar.) gök, gökyüzü
 s. (arż u s.) 01b/04
semā‘ u devr (Ar.+Far.) sema, dönme, dönüş; dervişlerin ney, nısfıye vb. çalgılar eşliğinde, kollarını iki yana açıp dönerek yaptıkları zikir
 s. ile mātem tut- 33a/06
semen (Far.) yasemin
 s. (serv ü s. hācet kıl-) 07a/02
Şemūd u ‘Ād (Ar.+Far.) Semud ve Ad kavimleri
 Ş. ét- 14b/09
sén sen

s. 01b/08, 02a/09, 02b/07, 03a/02, 03a/07, 03a/07, 05a/01, 05b/03, 07b/01, 07b/01, 08a/08, 09a/02, 09a/04, 10a/03, 11a/03, 11b/06, 12a/07, 12b/04, 16b/01, **17b/04**, 19b/10, 20a/09, 21b/06, 22a/08, 23b/07, 24a/02, 24a/10, 24a/11, 24b/02, **25a/07**, 25b/01, 26a/02, 26a/09, 26b/07, 27a/08, 27b/01, 29a/08, 29a/10, 29a/11, 29b/01, 29b/04, 35b/02, 35b/09, 36a/03, 36b/04, 36b/09, 37b/03, 38a/11, 39a/05, 39a/09, 39b/01, 39b/05, 39b/06
s. dék 07b/10, 19b/01, 27b/03, 27b/04, 32b/08, 32b/09
s.+ ing 01b/04, 23b/02, 37b/10
s.+ ing dék 19b/02, 40b/04
s.+ ingde 14a/11
s.+ i 01b/07, 03b/10, 04a/02, 06b/08, 19a/01, 32b/01, 39b/07
sanğa 03b/09, 03b/09, 03b/10, 03b/11, 04a/01, 04a/02, 04a/03, 04a/04, 04a/05, 04a/07, 04a/08, 04a/08, 04a/09, 04a/10, 04a/11, 04b/01, 04b/03, 04b/04, 04b/04, 04b/05, 04b/06, 04b/07, 04b/08, 04b/09, 04b/10, 05a/01, 05a/03, 12b/05, 15b/03, 17a/10, 18a/10, 19a/03, 23b/10, 25b/02, 27a/06, 27b/02, 29b/10, 31a/02, 32b/02, 32b/10, 35a/09, 39a/08, 39a/10
s.+ de 03b/03
s.+ dedür 27b/07, 38a/08
s.+ din 03b/08, 04b/01, 19a/09, 25a/10, 27b/05, 27b/08, 33a/02, 36a/05
s.+ sin 03a/03, 19a/04, 22b/06
s.+ siz 19a/08
şenā (A) övgü, övme, medih
ş. (ḥamd u ş.- yı bî-ḥad) 02b/11
ş. (ḥamd u ş. kıl-) 08b/10
ş. (ẓikr ü ş. kıl-) 26b/04
ş.+ ğa (şükr ü ş. mübtelā bol-) 38a/06
seng (Far.) taş
s.- dil 06b/05
s.- i mihek 08b/06

ser (Far.) baş, kafa
s. (şehsüvâr-ı s.- kad) 12a/01
ser-dâr (Far.) başkan, komutan
s. (tâc u s. eyle-) 04a/01
ser-mâye (Far.) sermaye, anamal
s.+ si (ikki cihân s.) 05b/05
s.+ sini (âḥiret s. kıl-) 26a/01
s.+ sidür (âḥiret s.) 04b/10
ser-nüvişt (Far.) alın yazısı, kader
s.+ ing 04b/05
serv (Far.) servi ağacı; mec. sevgilinin boyu;
krş. **servi**
s. kaşınğa 09b/07
s.- i ḥirāmānım 32a/10
s.- i revānım 27b/03
serv-kad (Far.+Ar.) boy selvisi, selvi gibi olan boy
s. 12a/02, 12a/05, 12a/08
s. (diyâr-ı s.- kad) 12a/04
s. (gül'izâr-ı s.- kad) 12a/01
s. (nāmdâr-ı s.- kad) 12a/03
s. (şehsüvâr-ı s.- kad) 12a/01, 12a/06
serv ü semen (Far.) servi ve yasemin
s. 07a/02
server (Far.) baş, başkan, lider, kumandan
s.+ i (peygamberler s.) 11a/05
servi (Far.) servi ağacı; mec. sevgilinin boyu; krş. **serv**
s. 14a/01
settâr (Ar.) örten, günahları örten Allah
s. 03a/07
şevâb (Ar.) sevap, hayırlı hareket
ş. 35a/11
ş. kıl- 42a/08
ş.+ ı (iy.) 21b/02
ş.+ ını (tâ'at ş. tap-) 21b/10
sevdâ (Ar.) sevdâ
s.+ sı ('ışk u s.) 37a/03
Şiddik-ı Ekber (Ar.+Far.) En büyük doğrulayıcı, doğruluktan ayrılmayan, tasdik edici; Hz. Ebubekir
Ş.+ dür (evveli Ş.) 02a/01
şidk (Ar.) sadakat, doğruluk, bağlılık
ş. birle 02b/02, 05b/02, 26a/04, 34b/08, 38b/08
ş. ile 02a/01
ş. kıl- 35a/04

ş. u ihlâş bile 06a/11, 13b/07, 25b/04
 ş. u ihlâş birle 39a/04
 ş. u ihlâşing bile 26b/06
 ş.+ ı birle 16a/03
şıdk u ihlâş (Ar.+Far.) sadakat ve ihlasla
 ş. bile 06a/11, 25b/04
 ş. birle 13b/07, 39a/04
 ş.+ ing bile 26b/06
şifât (Ar.) sıfatlar, özellikler
 ş.+ ing beyân eyle- 01a/08
 ş.+ in vâ'iz eyle- 22a/10
 ş.+ lığ (toksan tokuz ş.) 03b/01
şıgın- sığınmak
 s.- dım 03a/10, 10b/10
sınuk kırık, parçalanmış
 s. (köngli s.) 25b/08
şırâţ (Ar.) sırat köprüsü
 ş.+ dın kéc- 36a/07
sırr (Ar.) sır, hikmet
 s.+ ımnı (âşikâr kııl-) 15b/09
 s.+ ımnı (fâş ét-) 40b/03
sız- erimek, sızmak
 s.- sa (üstüh^vânım s.) 12b/10
şim ü zer (Far.) altın ve gümüş
 s. bisyâr 33b/02
şine (Far.) göğüs, yürek
 s.- i 'âşık 41b/01
 s.+ ni zahmkâr kııl- 07b/04
 s.+ m üze 41a/11
 s.+ m üzre 18a/01, 23b/07, 25a/02,
 s.+ ngni şâf eyle- 24a/10
şirâb (Far.) suya kanmış, parlak
 s. kııl- 05a/04
sitem (Far.) azarlama, çıkışma, zulüm, eziyet
 s. (zulm u s. eyle-) 21a/01
 s. (zulm u s. ile) 25a/11
sivvüm (< Far. süvüm) üçüncü
 s. (yâr-ı s.) 02a/03
siyâ (< Far. siyâh) kara, siyah, kötü
 s.+ durmin (bende-i rüy-i s.) 33b/07
siyâhî (Far.) siyah, siyaha ait, siyaha benzer
 s. eyle- 22a/04
siyyüm (< Far. süvüm) üçüncü
 s. (yâr-ı s.) 13a/06
siz siz
 s. 17a/06
 s.+ lerdin 01b/01

şohbet (Ar.) sohbet, söyleşi
 ş. eyle- 40b/11
 ş. kııl- 06a/09, 18a/04, 18a/05,
 30a/10, 42a/04
 ş.- i 'âlim ér- 21b/08
 ş.- i merd-i Hudâ 10a/05, 10a/07
 ş.+ i ('âlim ş.) 21b/09
 ş.+ ide 21b/07, 21b/08
sor- sormak
 s.- sa 14a/11
 s.- salar 23a/10, 23a/11
 s.- arğa (hâlim s.) 34b/02
 s.- madı 06b/05
sora- sormak
 s.! 08b/04
sorağ soru; krş. **soruk**
 s. (âsân s. bol-) 23b/09
soruk soru; krş. **surâğ**
 s. (âsân s. kııl-) 25b/11
soy- soymak
 s.- arlar (yıldap s.) 41b/05
söyleş- söyleşmek, konuşmak, sohbet etmek
 s.- ip (balık dék s.) 06a/11
söz söz
 s. gülşenining 22a/03
 s. (yahşs s.) 08b/07
 s.+ ümge 02b/08
 s.+ üngni muhtaşar kııl- 08b/07,
 21b/05, 24b/03
 s.+ i şirîn 14a/02
 s.+ i (Hâk ta'âlâning s.) 02b/08
 s.+ i (yârning şirîn s.) 22a/03
 s.+ idin 22a/05
 s.+ lerge 34a/03
 s.+ leri 06b/06, 09a/10, 18b/08,
 27b/04
sözle- söylemek
 s.- se (yalğan s.) 26a/05
 s.- me 39b/08
 s.- megil 32a/02
su su
 s. bile 38b/10
 s.+ nı bér- 09a/03
 s.+ dın (kaître-i s.) 30b/03
su'âl (Ar.) soru
 s.+ ing (bol-) 08b/04

şubḥ (Ar.) sabah
ş.+ dın tā şām 07b/03
şubḥ-dem (Ar.+Far.) sabah vakti
ş. 20a/04, 29b/05, 33a/03
şubḥ u şām (Ar.+Far.) sabah ve akşam
ş.+ ı 11b/04
sübḥān (Ar.) eksikliklerden, noksanlıklardan
eksik olan; Allah
s.+ ım 13a/03
sūd (Far.) fayda, kâr, kazanç
s. (ne s. bol-) 39a/10
Sultān Satuk Buğra-yı Hân (k.a.) İlk
Müslüman Türk hakanı, Karahanlı
hanı Abdülkerim Satuk Buğra Han
S. 30b/06
sûre (Ar.) Kur'an-ı Kerim'in 114
bölümünden biri.
s.- i Velfecr 11b/07
sûre-i Ve'l-fecr (Ar.+Far.) Fecir suresi
s. 11b/07
sûret (Ar.) suret, görünüş, kılık, yüz, çehre
s.+ din özge 26a/08
sünbül (Far.) sümbül, mec. sevgilinin saçı
s. (saçları mânend-i s.) 18b/08
s. (mişl-i kâkül-i s.) 17b/09
sünnet (Ar.) sünnet, kanun, töre, yol; Hz.
Muhammed'in söz, fiil ve hareketleri
s. ü farz oğu- 21a/08
s. (farz u s. edâ kııl-) 02b/02
s. (farz u s. oğu-) 11a/11
s.+ ni (farz u s. edâ kııl-) 26b/03
sünnet ü farz (Ar.+Far.) sünnet ve farz
s. oğu- 21a/08
sütûn (Far.) direk
s.+ ı (namâz dînnîng s.) 21a/08

Ş Ş

şād (Far.) mutlu, sevinçli

ş. bol- 18b/04, 12b/03

ş. eyle- 34a/07

ş. ét- 14b/08, 14b/10, 16b/10, 34b/03

ş. kı1- 12a/09, 35b/10

şādī (Far.) sevinçlilik, mutluluk, gönül ferahlığı

ş. (hoş ş.) 16b/01

şāh (Far.) şah, mec. sevgili; krş. **şeh**

ş. bol- 30a/11

Ş. Kāsımu'l-Envār 14a/06

ş.- 1 'ādil 29a/09

ş.- 1 bīvezīr 03a/02

ş.- 1 cihān 37a/09

ş.- 1 fāk 12a/04

ş.- 1 'irfān 13a/11

ş.- 1 hūbān 04a/08, 32b/01, 32b/02

ş.- 1 merdān 02a/04, 13a/07, 22a/10

ş. u gedālār 01b/06

ş.+ dīn bā'ış 08a/06

şāh u gedā (Far.) şah ve köle

ş.+ lar 01b/06

şāh (Far.) dal, budak

ş.+ ıdın 41b/06

şāhān (Far.) shāhan

ş.+ ım (ikki ş.) 13a/08

şā'ir (Ar.) şair

ş.+ ler kıatıda 34a/06

şākīr (Ar.) şükreden, gördüğü iyiliğe karşı

dua eden

ş. bol- 36a/02

şām (Far.) akşam

ş. (şubhdın tā şām) 07b/03

ş.+ 1 (şubh u ş.) 11b/04

şām u şabā (Far.+Ar.) akşam ve sabah

ş. 15b/09, 25a/03, 41a/10

şām u şabāh (Far.+Ar.) akşam ve sabah

ş. 09b/05

şām u seher (Far.+Ar.) akşam ve seher vakti

ş.+ lerde kıop- 11b/07

şān (Ar.) şan, şöhret, ün

ş. u şevket yası 16a/01

şān u şevket (Ar.+Far.) şan ve büyüklük

ş. yası bar 16a/01

şarāb (Ar.) şarap; mec. ilahi aşk

ş. eyle- 07b/05

ş.- 1 bir kıadeh 09b/11, 10a/03,

10a/05, 10a/06, 10a/08

ş.- 1 enāhūrnu nūş eyle- 29a/11

ş. (enāhūr ş.) 05a/07

ş. (şürb-i ş.) 28a/05

şāyed (Far.) şayet, eğer, ola ki

ş. 32b/05

şāyeste (Far.) layık, yaraşır, uygun

ş.- i rahmet kı1- 36b/04

şebistān (Far.) yatak odası

ş.+ ım (şem'-i ş.) 04a/09

şebnem (Far.) şebnem, çiğ

ş. 04b/07

ş. é- 19b/08

şecā'atlık (Ar.+T.) cesur, kahraman, yiğit

ş. (civānmerd ü ş. ér-) 13a/07

şecer (Ar.) ağaç

ş.+ idür (dīn ü millet ş.) 32a/01

şefā'at (Ar.) şefaati, birinin suçunun

bağışlanması için aracı olma; Hz.

Muhammed'e verilen, ümmetinin

bağışlanması için Allah'a aracı olma

hakkı

ş. bahri 38b/07

ş. eyle- 01b/07, 04b/10, 07a/06,

21b/01, 29a/08, 29b/07, 39b/10

ş. köz tut- 01b/06

ş. kı1- 38b/05

ş. (şāhib-i genc-i ş.) 13a/04

ş.+ dīn naşib eyle- 04a/06

ş.+ dīn ümīd tutup dur- 04a/03

ş.+ 1 kı1- 40a/09

ş.+ ke 04a/02

ş.+ 1 bī'aded 11b/01

şefā'āt (Ar.) şefaati

ş.- 1 devā 38b/04

ş.+ ıngnı (ışār eyle-) 04a/04

şefî‘ (Ar.) şefaât eden, şefaâtçi, bağışlanmaya vasıta olan, Hz. Muhammed
 ş.- i rûz-i maşşer 13a/05, 38b/02
şefî‘î (Ar.+Far.) bir şefaâtçi
 ş. bol- 02b/05
şeft-âlû (Far.) şeftali, mec. öpücük
 ş.+ sini (lebleriñg ş. üz-) 06b/06
şeh (Far.) şah, mec. sevgili; krş. **şāh**
 ş.- i şāhibkırān 30b/09
 ş.- i şāhibkırānım 06b/09
 ş. ü emir 40b/01
şeh-bāz (Far.) şahbaz, doğan
 ş.+ ı (evliyālar ş.) 22b/02
şehīd (Ar.) şehit
 ş.- i Kerbelā 02a/05
 ş. ü gāzī 22b/02
 ş.+ ler hürmetidin 08a/10
 ş.+ lerdin 30b/08
şehīd ü gāzī (Ar.+Far.) şehit ve gazi
 ş. bol- 22b/02
şehidallāh (Ar.) Allah şahittir
 ş. 18b/03
şehlā (Ar.) ela, koyu mavi göz
 ş. (ikki ş. közleriñg) 08a/02,
 ş. (ikki ş. közleri) 37b/06
şehr (Far.) şehir
 ş.- i ‘ışk 23a/08
 ş.- i vücūd 30b/03
 ş.+ ide (ğariblık ş.) 23a/09
şeh-süvār (Far.) süvari, ata iyi binen
 ş.- ı serv-kaç 12a/01, 12a/06
 ş.+ ım 27b/08, 34b/02, 34b/03
 ş.+ ı (sin dēk ş. taf-) 32b/08
şeh-zāde (Far.) şehzade, prens
 ş. (ikki ş.) 02a/05
şekk (Ar.) şüphe, zan
 ş. ü inkār eyle- 02b/08
şekk ü inkār (Ar.+Far.) şek ve şüphe
 ş. eyle- 02b/08
şekker (<F ar. şeker) şeker
 ş. (tūṭī-yi ş.- zebān) 34b/07
 ş.+ din (kand u ş.) 12b/06, 12b/06,
 12b/07, 12b/08, 12b/09, 12b/10,
 12b/11, 13a/02
şem‘ (Far.) mum
 ş. 07b/01

ş.- i cemālīñg 25a/06, 27b/06
 ş.- i şebistānım 04a/09
 ş.+ ığa (ay yüzüñgñiñg ş.) 36b/11
 ş.+ ığa (şevk-i cemāl-i ş.) 30a/04
şems (Ar.) güneş
 ş.- i ṭal‘at 06b/04, 18b/07
 ş.+ dür 39b/03
şemşīr (Far.) kılıç
 ş. kaşı birle 39a/03
şe’n (Ar.) iş; yeni iş, yeni çıkan hâl, olay
 ş.+ ide (anıñg ş.) 34a/03
şer‘ (Ar.) İslam dininin ayet, hadis, ima ve kıyas temellerine dayanan kuralları
 ş.- i nebīñg taşıda 24a/08
 ş.- i nebīdin özgeni 32a/03
 ş.+ ini pāk tut- 24a/07
 ş.+ ığa (peyāmbere ş.) 24a/07
şerbet (Ar.) şerbet
 ş. (tahūr-ı ş.) 22b/08
 ş.+ i (Kevşer ş.) 03b/06
 ş.+ i (ölümñiñg ş.) 17a/10
şerī‘at (Ar.) İslam dininin ayet, hadis, ima ve kıyas temellerine dayanan kuralları
 ş. (dīn-i İslām u ş.) 01b/05, 02a/02,
 ş. (İslām u ş.) 12a/03
 ş. (‘ilm-i ş.) 31b/06, 32a/01
 ş.+ nı (‘ilm-i ş.) 31b/11
 ş.+ nı (rāh-ı ş.) 20a/04
 ş.+ nı (tāc-ı ş.) 25a/08
 ş.+ ke (‘ilm-i ş.) 35a/10, 35b/07
şerīf (Ar.) şerefli, soylu, asil
 ş. (‘ilm-i ş.) 35b/08
şerm (Far.) utanma
 ş. ü hayā 09a/02
şermende (Far.) utangaç, mahcup
 ş.+ min 11a/02
şerm ü hayā (Far.+Ar.) utanma ve hayâ
 ş. hayâ kıl- 09a/02
şerr (Ar.) şer, kötülük, fenalık
 ş.+ idin (şeyṭān-ı mel‘ūn ş.) 21a/04
şevk (Ar.) şevk, şiddetli arzu
 ş.- i cemāl-i şem‘ığa 30a/04
 ş.+ ını 09b/01
 ş.+ ığa 08a/01
 ş.+ ıda 19b/03, 22b/03, 25a/06,
 27b/06, 38a/02

şevket (Ar.) büyüklük, heybet
ş. (şân u ş. yası) 16a/01
şeydâ (Far.) deli, divane
ş. é- 19b/01
ş. (gül-i ş.) 19b/03
ş. (vâle-i ş. bol-) 34a/09
şeytân (Ar.) şeytan, İblis
ş. 03a/09, 11b/08, 18b/04, 36b/05
ş.- ı mel'ûn 21a/04
ş.+ mı rızâ kıl- 30b/10
ş.+ mı (nefs ü ş.) 06a/01
ş.+ dın (vesvâs-ı ş.) 05b/09
şiddet (Ar.) şiddet, kaba kuvvet, sertlik
ş.+ leridin (âhîret ş.) 27a/07, 31a/09
şikâr (Far.) av
ş. kıl- 15b/04
şikeste (Far.) kırık, kırılmış; kırgın, dargın
ş. 33a/06
ş. eyle- 38b/11
şimşâd (Far.) şimşir ağacı
ş. (kad-i ş.) 09b/04
şîr (Far.) arslan
ş.- i Hudâ 13a/07
ş. ('Aliy-yi ş.- i-Hudâ) 02a/04
şîrîn (Far.) şirin, tatlı
ş. 06b/06, 14a/02, 18b/08, 22a/03, 22a/05, 42a/05
ş. (bâde-i ş. lebidin) 34b/06
ş. (güftâr-ı ş. eyle-) 09a/10
ş. (zübde-i ş.- şemer ét-) 32a/01
şîrîn-zebân (Far.) tatlı dilli
ş.+ ım yok 27b/04
şîşe (Far.) şişe
ş. (könglünğni ş. kıl-) 36a/03
şîve (Far.) şive, naz, eda
ş.- i nâz u kırışme 15b/04
ş.- i nâzûk 39b/06
şol o, şu
ş. 16b/05 (zamir)
ş. kün ki 42a/07 (sıfat)
şûh (Far.) neşeli, şen; işveli kadın
ş. yâr 06b/04
şu'le (Ar.) şule, alev, ışık
ş. ur- 38b/09

şu'leî (Ar.+Far.) bir şule, bir alev
ş. tüş- 39b/03
şûm (Far.) şom, uğursuz
ş. 34a/04
ş. rakîbler 06b/09, 09b/08, 17b/11, 30a/05
ş. (kâfir ü ş. bihayâdın) 21a/06
ş. (zen-i ş.) 06a/03
şumluğ (Far.+T.) uğursuzluk
ş.+ ıdın (cehâlet ş. sarğar-) 33b/09
ş.+ ıdın (günâhım ş. sarğar-) 30b/10
şundağ öyle, böyle
ş. 26b/05
şûride (Far.) perişan; tutkun
ş. aḥvâlimni 34b/01
ş. aḥvâlimğa 22a/07
şûkr (Ar.) şükür, minnettarlık
şûkr ayt- 33b/01
ş. dé- 37a/09
ş. eyle- 11a/06, 27b/01, 29a/10, 36a/02
ş. kıl- 04b/06, 21b/07, 23b/09, 25a/07, 38b/01
ş.- i lillâh 32a/08
ş. ü şenâğa mübtelâ bol- 38a/06
ş. (yüz ş.) 31b/08
şûkr-i lillâh (Ar.+Far.) Allah'a şükür
ş. 32a/08
şûkrâne (Ar.) şükür, şükür alameti
ş.+ ge (secde-i ş.) 32a/06
şûkr ü şenâ (Ar.+Far.) şükür ve övgü
ş.+ ğa mübtelâ 38a/06
şûrb (Ar.) içme, içilme
ş.- i şarâb 28a/05

T t, T t

- tā** ta, kadar, değin
t. 02a/06, 03b/11, 04a/08, 04b/01, 07b/03, 19a/03, 20a/03, 22a/01, 24b/08, 25a/04, 25a/05, 27b/10, 30a/04, 31a/05
t. ki 29b/02, 41a/03
t. kim 31a/03
- ta'ālā (Ar.)** Allah adından sonra söylenen saygı sözü
t. 01b/07, 02b/03, 02b/07, 04a/01, 04b/06, 05b/05, 08b/10, 11a/07, 14b/08, 14b/11, 15a/02, 20a/06, 20b/02, 23b/10, 24a/01, 26a/07, 26b/02, 27a/03, 28a/01, 28a/06, 39a/08, 41a/02
t.+ nıṅ 01b/01, 02b/08, 14b/10, 20a/11, 26b/01
- ta'ām (Ar.)** yemek
t. iltifāt ét- 28a/08
t. yé- 05a/08
t.+ nıṅ kuvvetidin 37a/10
t.+ ı nūr bol- 28a/09
- tā'at (Ar.)** ibadet, kulluk, hizmet
t. 25b/04
t. bil- 24a/08
t. eyle- 05a/01, 09a/01, 13b/07, 14b/11, 17b/06, 20b/04, 28b/01, 39a/04, 39a/07
t. kıl- 05a/08, 14b/04, 16b/03, 23a/10, 28a/05, 28b/07, 29a/05, 39a/08, 39b/09
t. şevābını tap- 21b/10
t.- ı Hūdā eyle- 18b/05
t.- ı Hūdā kıl- 33a/03
t. u 'ibādet eyle- 06a/11
t. (tevfiḳ-i t. bér-) 05b/09, 36b/01
t. (tevfiḳ-i t. eyle-) 25b/11
t. (tevfiḳ-i t. kıl-) 31b/02
t. (barça t. efḍali) 02b/06
t.+ dur- 21b/09
t.+ nı koy- 33b/08
t.+ ı kıl- (bel.d.e.) 13b/01, 19a/02, 20a/09, 20b/05, 29b/08
t.+ ı (namāz u t. kıl-) 40a/06
t.+ ke 20a/01
t.+ dın yaḥşırak 10a/06
t.+ ım 10b/09, 15a/03, 24a/11
t.+ ın berbād ét- 15a/02
t.+ larıṅṅ qabūl bol- 36a/07
- tāb (Far.)** hararet; ışık, parlaklık; kıvrım, büküm; mec. eziyet, ızdırıp
t.+ ıḡa ('ışık otınıṅ t.) 37a/01
- tābān (Far.)** ışıklı, parlak
t. (çehre-i t. yaṅlıḡ) 13b/02
t. (çehre-i t. yüzüṅṅ dék) 32b/10
t. (māh-ı t. çehresin) 15b/06, 37b/09
t. (meh-i t.) 14a/02
t. (māh-ı t. dék) 39b/04, 40b/06
t.+ ım (māh-ı t.) 13a/05
- tabīb (Ar.)** tabip, doktor, hekim
t.- i ḥāzūḳı 01b/08
- tāc (Far.)** taç
t.- ı muraşsa' 12a/02, 28a/07
t.- ı şerī'at 25a/08
t. u serdār eyle- 04a/01
t. (cür'a-i t.- ı muraşsa') 16a/01
- tāc u serdār (Far.)** taç ve başkan
t. eyle- 04a/01
- taf- (< tap-)** bulmak, elde etmek; krş. **tap-**
t.- ıp 41b/03
t.- madım 24b/09, 32b/08, 32b/08, 32b/09, 32b/10, 32b/11, 33a/02, 36b/08
t.- may (bir rāhberī taf-) 31b/06
- tafil- (< tapıl-)** bulunmak, elde edilmek
t.- ur 16b/02, 16b/02, 16b/03, 16b/06, 16b/08
t.- sa 24a/05
- tağ** dağ
t. u taşlardın 10b/08, 35b/02
- tağ u taş (T.+Far.)** dağ ve taş
t.+dın (günāhım t. köp dur-) 10b/08, 35b/02

Ṭā-hā (Ar.) Kur'an-ı Kerim'in yirminci suresi, Ta-ha
 Ṭ. (biḥaḳḳ-ı ḥurmet-i Ṭ.) 36b/03
taḥammül (Ar.) dayanma, katlanma
 t. kı1- 32b/05
 t. (şabr u t. ḳal-) 34b/09
taḥāret (Ar.) taharet, temizlik, temizlenme
 t. eyle- 20a/05
 t. kı1- 28b/05, 29a/04
 t.+ i kı1- (bel.d.e.) 40a/06
taḥḳīḳ (Ar.) tahkik, bir şeyin doğruluğunu araştırma, gerçekten
 t. kél- 23b/06
taḥşīl (Ar.) ilim edinme, ilim öğrenme
 t.- i 'ilm muḥtaşar ét- 31b/07
 t. ét- ('ilim taḥşīl ét-) 31b/08
taḥta (Far.) tahta, kereste
 t.+ ḡa 41b/07
taḥtihe'l-enhār (Ar.) nehirlerin altı
 t. (beḥişt-i t.- enhār) 14a/09
tahūr (Ar.) temiz
 t. şerbet iç- 22b/08
tāḳat (Ar.) güç, kuvvet
 t. (yoḳ turur şabr u ne t.) 39a/02
takḍīr (Ar.) takdir, değer verme; alın yazısı
 t.- i Ḥudā 27a/05
takṣīr (Ar.) kusur etme, suç günah işleme
 t. (tevbe-i t. kı1-) 34a/03
takṣīrāt (Ar.) kusurlar, günahlar, suçlar
 t.+ ıng̃ öť- 06b/03
takvā (Ar.) takva, Allah'tan korkma
 t. eyle- 41a/02
 t. (zühd ü t. kı1-) 24a/04
tal dal
 t. boyuḡg̃ dék 27b/03
 t. dék 06a/07
 t.+ ımḡa (boyı t.) 06b/07
talāk (Ar.) boşanma, bırakma, terk etme
 t. eyle- 28b/11
talāş talaş
 t. (tamuḡ içre t. kı1-) 20b/03
tal'at (Ar.) yüz, çehre
 t. (şems-i t.) 06b/04, 18b/07
taleb (Ar.) talep, istek
 t. kı1- 12a/07, 29a/10
tālib (Ar.) talep eden, isteyen, istekli
 t.- i Ḥudā bol- 28b/11

t. bol- 29a/01
ta'līm (Ar.) talim, ders verme, öğretme
 t. bér- 31b/11
tamām (Ar.) tamam, bütün, eksiksiz
 t. aylar 33a/05
 t. ümmet 11a/10
 t.- i ikki cihān ḥācetin revā kı1- 33a/07
 t. (rūḥ-ı t.- i enbiyā) 40a/08
tamuḡ tamu, cehennem
 t. 01b/04
 t. içre 20b/03, 26a/07, 28a/11
 t. otıda 14b/02
 t.+ da (ornı t. nār bol-) 35a/05
 t.+ dın āzād eyle- 11b/10
tan- kaçmak, kaçınmak, reddetmek
 t.- ip 36a/04
taḡla sabahleyin, yarın
 t. 05b/02, 06b/01, 20a/10, 20b/03, 20b/04, 23b/09, 23b/10, 25b/11, 29a/01, 29b/07, 30a/09, 30a/09, 35a/03, 39b/10
 t.+ dur 13b/07
tap- bulmak, elde etmek; krş. taf-
 t.- armin 30b/09
 t.- ar 21b/10
 t.- ar (teskīn t.) 34b/03
 t.- arlar 41b/11
 t.- ay (ḳaydın t.) 32b/01
 t.- sam 31b/10, 39b/11
 t.- saḡ (zamān-ı fırsat t.) 22b/08
 t.- sa (amān t.) 33b/11
 t.- sa (ḥelālidin t.) 40a/09
 t.- sa (īmān t.) 33b/11
 t.- madım 27b/08
 t.- mas 25a/04
tar- ekmek
 t.- ıpmin (tuḡm-ı 'işyān t.) 03a/11
 t.- ip (yamanlıḳnı t.) 05b/04
tar dar
 t. laḥid içre 13b/06
 t. zulumāt-ı ḡurumnı (yaruḳ kı1-) 25b/10
taraf (Ar.) taraf, yön, yaka
 t. (her t.) 17b/09, 18b/10, 18b/11, 39b/11

tart- çekmek, katlanmak; oymak, koparmak
t.- adur-min (iştîyâk t.) 24b/04
t.- ıp (hârlık t.) 25a/04
tarı- saçmak, serpmek, ekin ekmek
t.- ğandın 13b/08
taşadduk (Ar.) sadaka olarak verme
t. eyle- 17b/03
taş taş
t. (câhil-i mişl-i kara taş) 08b/06
t. (zemîn ü tağ u t.) 35b/02
t.+ ğa çakıl- 16b/04
t.+ lardın (tağ u t. köp tur-) 10b/08
taş dış
t.+ ıda (şer‘-i nebîniñ t. ‘amel kıl-) 24a/08
taşla- dışlamak, çıkarmak, terk etmek
t.- ğıl (nefs ü hevânı t.) 40a/11
tavâf (Ar.) etrafını dolaşmak, Kâbe’yi ziyaret etmek
t. eyle- 09a/04, 10b/04, 26b/02, 35a/02
t. ét- 16a/10, 30a/07, 33a/05
t. kıl- 24a/09
t.+ ığa (Mekke t. bar-) 23b/05
tāvus (Ar.) tavus kuşu
t.- ı mest dék 06a/06
tayyār (Ar.) çok uçan, uçucu
t. (mihmānhāne-i t.) 34a/10
tažarrū‘ (Ar.) yalvarma
t. eyle- 09a/02, 29b/06, 40a/06
t. kıl- 19a/05, 19b/09, 33b/09, 35b/06, 36a/04
ta‘zīm (Ar.) yüceltme, ululama, saygı
t. kıl- 14a/04
tebāh (Far.) yıkılma, mahvolma; bozuk, çürük
t.+ durmin (‘ömri t.) 33b/09
tebeh-kārī (Far.) mahvetme, bitirme, harap etme
t. (işîñg dāyim t.) 14b/06
tecrīd (Ar.) ayırma, tecrit etme, soyutlama
t. bol- 30a/05
teg- değmek
t.- di 25a/02, 26b/10, 37b/07, 41a/11
t.- ti 18a/01
t.- se 18a/09

teh-be-teh (Far.) kat kat, dipten dibe
t. (yüregimni t. kan eyle-) 17a/02
tekebbūr (Ar.) kibirlenme, büyüklenme
t. kıl- 29a/06
telāş (Far.) telaş, kaygı, tasa
t. ét- 40b/05
telmür- ümit ve hasretle bakmak
t.- üp (‘âlimniñ yüziğe t.) 21b/10
temāşā (Far.) bakıp seyretme
t. kıl- 37b/10
t.- yı cihān 30b/03
ten (Far.) vücut, beden
t. ü cānım fidā kıl- 04a/08
t.+ de 10b/05, 42a/02
tenāvül (Ar.) alıp yeme, alınıp yenilme
t. kıl- (her néçe kılsa t.) 28a/09
tenhā (Far.) تنها, boş, yalnız
t. oltur- 17b/10
teng-nefes (Far.+Ar.) nefesi dar, nefesi daralmış
t.- nefes 19a/11
Teñgri Tanrı, yüce Allah
T.+ ni 39a/05
T.+ ge 28b/05
T.+ din 28a/05, 28b/09, 39b/11
terahhūm (Ar.) merhamet etme, acıma
t. eyle- 06a/01, 07a/02, 12a/10
terāzū (Ar.) terazi
t.+ niñ girānı 21b/02
terbiyet (Ar.) terbiye, terbiye etme
t. eyle- 16a/10
terk (Ar.) terk, bırakma, vazgeçme
t. eyle- 14b/01, 15a/01, 17a/07, 28a/03, 34a/02, 34a/05
t. ét- 20a/07, 21a/07, 21a/08, 21b/01, 28a/02
t. kıl- 11a/08
tesbīh (Ar.) “Subhanallah” sözü ile Allah’ı ululama
t. ayt- 03a/08
t. (zıkr ü t.) 13b/08
teskīn (Ar.) sakinleştirme, yatıştırma
t. tap- 34b/03
teşne (Far.) susamış, çok istekli, eğilimli
t. 01a/07, 31a/10
t.- leb rindāne bol- 08a/05
t.+ ge su bér- 09a/03

teşne-leb (Far.) dudağı kurumuş, çok susamış; susuz, yanık
t. rindâne bol- 08a/05
t.+ dür 06b/10

teşneî (Far.) bir susamış, susamış olarak
t. bol- 30a/02

tevbe (Ar.) tövbe
t. 08a/08, 11b/06
t. eyle- 23b/07, 26b/04
t. istiğfâr kııl- 28b/02, 39a/11
t. kııl- 04b/07, 05a/11, 05b/07, 06b/02, 07a/07, 07b/07, 13b/09, 21a/05, 33a/08, 41a/01
t. tazarrü‘ eyle- 09a/02, 29b/06, 40a/06
t. tazarrü‘ kııl- 19a/05, 19b/09, 33b/09, 35b/06, 36a/04
t.- i naşûh eyle- 05a/09, 28b/08
t.- i takşîr kııl- 34a/03
t.- i zârî 33a/08

tevfîk (Ar.) Allah’ın yardımına kavuşma, hidayet
t. bér- 25b/04, t. 33a/04, 36b/04
t.- i hidâyet eyle- 23a/04
t.- i tâ‘at bér- 05b/09, 36b/01
t.- i tâ‘at eyle- 25b/11
t.- i tâ‘at kııl- 31b/02
t.+ i bol- 31b/07

tevḥîd (Ar.) Allah’ı birleme, Allah’ın varlığına ve birliğine yönelik kaside
t.+ ingğa 31b/04

téz tez, çabuk
t. bol- 30b/02

tıkıl- tıklamak, hapsedilmek, düşüp kalmak
t.- ur (çukurgâ t.) 16b/05

tın- durmak, dinlenmek, soluk almak
t.- may 35b/10

tiken diken
t. derdiğa şabrpîşe kııl- 27a/03

til dil
t. birle 23b/02
t.+ im 01a/08, 02a/06, 02a/06, 38a/06
t.+ imde 02a/06
t.+ ingdin 22a/08
t.+ imizni meşgûl eyle- 36b/01

tilâvet (Ar.) okuma, Kur’an-ı Kerim’i kurallarına uygun olarak okuma

t. eyle- 02b/06, 04b/08, 10b/06, 12b/04, 23b/11, 35a/11
t. kııl- 16b/01, 29a/07, 35a/06
t.- i Qur’ân kııl- 16b/06
t.+ i kııl- 40a/08, 40a/11

tile- dilemek, istemek
t.- ydürmin 09b/08, 40a/02
t.- ydür 04b/03, 08b/01, 11b/09, 14a/08, 37a/06, 40a/04
t.- r 37b/02
t.- rler 11a/07
t.- r bol- 29a/07

tilek dilek, istek
t. 27a/09
t.+ i (âşık t.) 42a/08

tîr (Far.) ok
t.- i ‘ışk 25a/02
t.- i bârân eyle- 18b/09, 19a/01
t.- i müjgânın at- 14a/04
t.- i müjgânı teg- 18a/01

tirig diri, canlı
t. bol- (ger t. bolsanğ) 27a/06
t.+ min (tâ t.) 25a/05, 27b/10
t.+ dürmin (tâ t.) 04a/08
t.+ dürmin ki 24b/06
t.+ dürsin (tâ t.) 22a/01

tiriglik dirilik, canlılık
t.+ ni ğanîmet bil- 05b/03, 29a/05, 39a/09
t.+ ni ğanîmet eyle- 29b/07

tiş diş
t.+ ini (ğonca-i ğandân t.) 09b/05
t.+ leri 09a/10

tiz- dizmek
t.- ip koy- 41b/07

tofrağ toprak; krş. **tofrağ**
t.+ ını (âsitâne t. tûtiyâ eyle-) 36b/10

tofrağ toprak; krş. **tofrağ**
t.+ ını (âsitâne t. tûtiyâ kııl-) 09a/04

toğsan toğuz doksan dokuz
t. şıfâtılg 03b/01

tola dolu, çok, çokça
t. 09a/09, 10b/09, 39a/07, 39a/08, 39a/10
t.+ dur 28b/04

toldur- doldurmak
t.- up 08a/04, 10a/02

tolun	dolun, tam, bütün t. ay dék 14a/03	t.- ğan mekânıñgı 32b/01 t.- madı (va'de eylep t.) 32a/10
toylaş-	birlikte gönül eğlendirmek, ziyafet çekmek t.- ıp yürü- 06b/01	turfе (Ar.) tuhaf, yeni, şaşılacak şey t. 17a/04, 31a/09, 37b/05, 41b/08
tök-	dökmek t.- kil 05a/11 t.- se 10a/05 t.- üp 33a/03, 38b/10	tüşе (Far.) azık, yiyecek t. 03b/02 t.- i rāhıñg 23a/10
tört	dört t. yārın 02a/09 t. yaşında 31b/05 t.+ din birge 02a/08	tut- tutmak, sunmak, yerine getirmek, kaplamak, kabul etmek t.- ar (şefā'at köz t.) 01b/06 t.- tı (cihānnı t.) 21a/01, 31a/07 t.- updurmuz (şefā'atdin ümīd t.) 04a/03 t.- ğay (döst t.) 20a/11 t.! 30a/08 t.! ('āfiyet t.) 06a/03, 08a/09 t.! (mātem t.) 33a/09 t.! (mey t.) 08a/04 t.- ğıl ('aziz t.) 37b/03 t.- ğıl (döst t.) 22a/01 t.- ğıl (pāk t.) 24a/07 t.- uñglar (berfā t.) 21a/09 t.- uñglar (mātem t.) 22b/04 t.- sa ('āfiyet t.) 41a/02 t.- sa (döst t.) 18a/08 t.- salar (mātemini t.) 07a/06 t.- ğalı (mātemini t.) 30b/07 t.- up (berfā t.) 28a/02 t.- up (giribānıñg t.) 23b/03 t.- up (köz t.) 07a/03 t.- up (mātem t.) 33a/06 t.- up (pīr t.) 31b/11 t.- ma (döst t.) 18a/10, 18b/03, 28b/10 t.- mağıl (yaşılık köz t.) 05b/04 t.- mañglar (döst t.) 26a/04 t.- mağlık (berfā t.) 14a/10 t.- mağ (buyurğan emrini t.) 26b/01 t.- may (berfay t.) 14b/02
törtinçi	dördüncü t. felek 27a/08	tūfi (Far.) papağan t.- yi şekker-zebān 34b/07
tūbā (A)	tuba, dalları bütün cenneti gölgeleyen ve değişik tatlarda meyveler veren ağaç t. dék 09b/04	tūtiyā (Ar.) sürme t. eyle- 36b/10 t. kııl- 09a/04, 41b/03
tūfan (Ar.)	tufan, Hz. Nuh zamanında yaşanan büyük su baskını t.- belā 38b/11 t.- ı rahmetiñgdin 01a/07 t.+ dur (deryā-yı t.) 20b/07	tuy- duymak, işitmek, fark etmek t.- madım 11b/08, 20a/01 t.- madıñg (ġaflet içre t.) 05b/07
tufeyl (Ar.)	sebepe, gerekçe, bahane, vasıta t.+ iñgdin 01b/04	
tuhfe (Ar.)	hediye, armağan t. koy- 41b/08 t.+ m 23b/02, 25b/08	
tuhfeī (Ar.+Far.)	bir armağan, bir hediye t. 24b/09	
tuhm (Far.)	tohum t.- ı 'ișyān tar- 03a/11 t.- ı yamanlıkñı tar- 05b/04 t.+ ıdur 13b/08, 39a/07	
tūmār (Ar.)	tomar, dürülmüş nesne t. eyle- 09a/08	
tur-	durmak, bulunmak, ikamet etmek t.- ur (kim t.) 23a/11 t.- ur (yoğ t.) 28a/08, 39a/02 t.- adurmin (i'tikād eylep t.) 34a/01 t.- upmin (intizāre t.) 07a/03 t.- upmin (muntazır t.) 32b/03 t.- updur (ikki şaf leşker t.) 37b/10 t.- ğay (hızmetde t.) 28a/07 t.- sa (yandaşıp t.) 06a/06 t.- up (hāzır t.) 24b/05	

ṭuyūr (Ar.) kuşlar

ṭ. (vuḥūṣ u heme ṭ.) 01a/03

ṭ. (vuḥūṣ u ṭ.) 03a/08

tūmen binlerce, pek çok, on bin

t. türlüg 05b/08

türlüg türlü, çeşitli, çeşit

tūmen t. 05b/08

t. aṣ nān 16b/02

t. ṭa‘ām 28a/08

tüş- düşmek, inmek, uğramak

t.- tüm (yırak t.) 24b/04

t.- ti 18a/06, 39b/03

t.- üpdür 04b/04, 37a/03

t.- key 39b/02

t.- üp 41a/10

tüş düş, rüya

t.+ ümde 09b/01

tütün tütünsüz, dumansız

t.+ siz 41a/09

U u, ‘u

u (Far.) ve (Farsça bağlama edatı); krş. **ü**

u. 01a/03, 01a/07, 01b/01, 01b/04,
01b/04, 01b/05, 01b/06, 02a/02,
02a/02, 02b/02, 02b/07, 02b/11,
03a/02, 03a/03, 03a/08, 04a/01,
04a/01, 04a/04, 04a/05, 04b/02,
04b/06, 05b/02, 06a/08, 06a/11,
07a/03, 07a/04, 07a/05, 07a/09,
08a/01, 08b/05, 08b/10, 09b/04,
09b/05, 10a/01, 10a/03, 10b/08,
10b/11, 11a/08, 11a/11, 11b/04,
11b/07, 12a/03, 12b/06, 12b/06,
12b/07, 12b/08, 12b/09, 12b/10,
12b/10, 12b/11, 12b/11, 13a/02,
13b/04, 13b/04, 13b/04, 13b/05,
13b/07, 13b/11, 14a/11, 14a/11,
14b/01, 14b/09, 14b/11, 15a/01,
15a/10, 15a/11, 15b/02, 15b/04,
15b/04, 15b/07, 15b/09, 16a/01,
17a/02, 17a/07, 17b/04, 20a/06,
20a/07, 20b/01, 20b/08, 20b/09,
21a/01, 21a/01, 21a/07, 23a/10,
23b/10, 24b/01, 24b/08, 25a/03,
25a/09, 25a/11, 25b/04, 25b/05,
26a/03, 26b/01, 26b/02, 26b/03,
26b/06, 26b/08, 27a/06, 27b/07,
28a/01, 28a/01, 28a/03, 28b/04,
28b/10, 29a/05, 29b/01, 29b/01,
29b/03, 29b/04, 31b/09, 32a/04,
32a/05, 32a/06, 32a/11, 33a/03,
33a/06, 33b/01, 33b/03, 33b/05,
34a/02, 34a/05, 34b/07, 34b/09,
35a/05, 35b/02, 35b/05, 36a/01,
36b/05, 36b/07, 37a/03, 38a/08,
38a/09, 38b/03, 39a/02, 39a/02,
39a/04, 39a/07, 39a/10, 39a/10,
39b/05, 40a/06, 41a/03, 41a/06

uç

uç
u.+ ı (köz u. bile) 26b/10
u.+ ı (köz u. bilen) 18a/01

uçkun kıvılcım

u.+ ı (‘ışk otınıñ u.) 12b/07

u.+ ı (bir u. yét-) 12b/08

uçmak (< Soğd. **uštmaḥ**) cennet

u. (sékkiz u. öyini) 14b/08

uçra- rastlamak, uğramak

u.- dı 40b/03

Uğan kudret sahibi, kadir, Hz. Allah

U. (rahmet-i U.) 16b/03

‘uqbā (Ar.) öbür dünya, ahiret

‘u. (seksen ‘u. bol-) 28a/04

‘uqbēt (Ar.) ceza; eziyet, işkence, azap

‘u. birle 28a/03

ula- eklemek, birleştirmek, ulaştırmak,
bitiştirmek, uzatmak

u.- ğıl (köñgölñi u.) 35b/11, 40a/11

u.- maḡğa (köñgölñi u.) 37a/08

ulus ulus, kavim, halk

u. eliğa 27a/06

u. ilin 12a/05

u.+ ğa (ehl-i u.) 34b/10, 35a/10

ur- vurmak, kurmak, yapmak, çarpmak,
sürmek

u.- ar (berhem u.) 18a/11

u.- arlar (yüzige u.) 14b/03

u.- dı (kâc u.) 31a/04

u.- sa (mevc u.) 01a/06

u.- up (şu‘le u.) 38b/09

uşbu işte bu (işaret sıfatı)

u. 12a/06, 16a/02, 20b/05, 25b/08,
27b/01, 34a/07, 34a/10, 39a/09

u.+ dur 17a/03

uşol işte o (işaret sıfatı)

u. 34a/08, 34a/08, 40a/01

uyat hayâ

u.+ lıġ ér- 03b/01

uyku uyku

u.+ mnı (bîdâr eyle-) 09b/01

Ü ü

ü (Far.) ve (Farsça bağlama edatı); krş. **u**

ü. 01a/03, 01a/04, 01a/05, 01a/09,
02a/07, 02b/08, 03a/01, 03a/05,
03b/11, 04a/08, 06a/01, 06a/01,
06a/01, 06a/09, 06a/11, 06b/03,
07a/02, 07b/01, 07b/11, 08a/02,
08b/05, 08b/05, 09a/02, 10b/09,
11a/02, 13a/05, 13a/06, 13a/07,
13b/08, 13b/10, 14a/02, 14b/05,
15b/11, 16b/10, 19a/04, 21a/02,
21a/03, 21a/04, 21a/06, 21a/08,
22b/02, 23a/02, 23b/05, 24a/04,
24a/07, 24b/01, 25a/09, 26b/03,
26b/04, 26b/06, 26b/07, 26b/08,
27b/06, 28b/04, 30b/11, 31b/07,
32a/01, 32b/05, 32b/08, 33a/06,
33b/02, 33b/11, 35a/07, 35b/02,
37a/02, 38a/06, 38b/09, 39a/11,
40a/07, 40a/11, 40b/01, 40b/11,
41a/02, 41a/04

üçün için

ü. (bir ful ü.) 33a/11
ü. (bî-vefâ dünyâ ü.) 29b/02
ü. (imâm ü.) 33a/09
ü. (kulluğın kılmak ü.) 29b/05
ü. (ni ü.) 15b/05

ülfet (Ar.) alışma, kaynaşma; ahbablık, dostluk

ü. (ünsü ü. eyle-) 06a/09

ümîd (Far.) ümit, umut

ü. 03b/03
ü. birle 08a/11, 09b/09
ü. birlen 11b/05
ü. ét- 16b/07, 21b/11, 29b/01
ü. tut- (şefâ'atdin ü. tut-)04a/03
ü.+ im 08b/01, 10b/09, 15a/05,
17a/01, 33b/06

ümîd-vâr (Far.) ümitvar, uman, ümitli; krş.

ümîd-vâr

ü. (rahmetingdin ü.) 03b/07, 22b/09

ümmet (Ar.) ümmet

ü. 02a/05

ü.- i Muştafâğa 11a/06

ü. (tamâm ü.) 11a/10

ü.+ ğa (cümle ü.) 01b/07

ü.+ ingge 28a/01

ü.+ i (iy.) 02a/09

ü.+ i bol- 32a/08, 38b/01

ü.+ ige 11a/09

ü.+ ige (Muhammed ü.) 10a/10

ü.+ idin 11a/10, 13a/05, 22b/11

ü.+ isin 33a/09

ü.+ lerning gamıda 11b/02

ü.+ lerge 04a/02, 11a/05

ü.+ leridin 11b/01

ümîd-vâr (Far.) ümitvar, uman, ümitli; krş.

ümîd-vâr

ü. (rahmetingdin ü.) 31b/03

üns (Ar.) alışkanlık, alışıklık

ü. ü ülfet eyle- 06a/09

üns ü ülfet (Ar.+Far.) alışıklık ve kaynaşma; dostluk, ahbablık

ü. eyle- 06a/09

üstâd (Far.) üstat, usta; krş. **üstâz**

ü. 20b/01

ü. kaşığa 31b/07

ü. (fir ü ü. rûhığa) 26b/08

ü.+ ıngnı (pîr ü ü.) 26b/07

üstâz (Ar.) üstat, öğretmen; krş. **üstâd**

ü.+ ı (pîr ü ü.) 26b/06

üstüh^vân (Far.) kemik, iskelet

ü.+ ım sız- 12b/10

üz- kesmek, koparmak, kırmak

ü.- medim 06b/06

üze üzerinde; krş. **üzre**

ü. (sinem ü.) 41a/11

üzre üzerinde; krş. **üze**

ü. (cemâl-i hırmeni ü.) 40b/07

ü. (sinem ü.) 18a/01, 23b/07, 25a/02

V v

vā-beste (Far.) bağlı

v.+ dūr 32b/10

vācib (Ar.) gerekli olan

v.- i imān 21b/08

va'd (Ar.) söz verme, üstüne aşma; bir işi

yerine getirmek için verilen söz, vaat

v.+ inġġa (i'tikādını eyle-) 34a/08

va'de (Ar.) vade, söz verme

v. 33b/10

v. birle 16b/10

v. bér- 16a/04

v. eyle- 20a/06, 32a/10, 32a/10

v. kııl- 37a/11

v.- i lātaḡnaṭū min raḡmetillāh
25b/09

v.+ ge vefā eyle- 17a/01

vā-dirīġā (Far.) eyvah, yazık!

v. 09a/05, 11b/08, 20a/01

vaḡdehū lāṡerīke (Ar.) Allah birdir ve O'nun
ortaġı yoktur

v. 03a/01

vaḡdehū lāṡerīke lehū ilāhen vāḡiden (Ar.)

Allah birdir, O'nun ortaġı yoktur; O,
tek ilahtır.

v. 01a/04

vaḡdet (Ar.) birlik, teklik; Allah'a kavuşup

O'nun birliğine katılma

v.+ din (cām-ı v.) 30a/03

vaḡset (Ar.) vahşet, vahşilik

v.+ idin (şūm rakībler v.) 30a/05

vaḡy (Ar.) vahiy, Allah'ın deġişik yollarla
peygamberlerine gönderdiği ilahi
bilgi

v. 27b/11

vā'iz (Ar.) vaiz, vaaz eden

v. eyle- 22a/10, 22a/10, 22b/01,
22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/05,
22b/06, 22b/07, 22b/08, 22b/10

vaḡit (Ar.) zaman, vakit; krş. **vaḡt**

v.+ ni ġanimet bil-30a/08

vaḡt (Ar.) zaman, vakit; krş. **vaḡit**

v. 15a/01, 26b/02, 36a/01, 36b/02,

37a/09

v. ötköz- 29a/04

v.- i şabāḡ 17b/02

v.- i seḡer 11a/11

v.+ de 21b/06

v.+ imde (öler v.) 30b/05, 32b/04

v.+ ide (seḡer v.) 12b/01, 29a/04

vālih ü ḡayrān (Far.) şaşkın ve hayret içinde

v. bol- 14a/02

vālih ü şeydā (Far.) şaşakalmış ve çılgın

v. bol- 34a/09, 41a/09

vaṡf (Ar.) vasıf, nitelik, özellik

v.+ ıda 11b/04

vaṡl (Ar.) kavuşma, ulaşma

v. bol- 34b/06

v.- ı cemāl 04b/03, 37a/06

v.- ı cemāl-i yār 30a/06

v.- ı yār 25a/04

v.+ nıñġ 37a/03

v.+ ı (yārınġ v.) 08a/03

v.+ ını (yār v.) 14a/08

vāṡıl (Ar.) ulaşan, kavuşan

v. eyle- 09b/06

v. kııl- 32b/04, 32b/11

v. ol- 06a/09

ve (Ar.) bağlama edatı, ve; krş. u, ü, vü

v. 01a/05, 37b/01

vedḡuḡā (Ar.) Duha suresinin ilk ayeti,

"Kuşluk vaktine ant olsun!"; klasik
şiiirde sevgilinin sabah aydınlığına
benzeyen yüzü

v. (ol v. yüzünġ) 17b/05

Vedūd (Ar.) çok muhabbetli, çok şefkatli,
Hz. Allah

V. (yā V.) 10b/07, 10b/07, 10b/08,
10b/09, 10b/10, 10b/11, 11a/01,
11a/02, 11a/04

vefā (Ar.) vefa, sözünde durma, bağlılık

v. eyle- 17a/01, 18b/11, 34a/08

v. kııl- 17a/08, 18a/10

v. kör- 19b/05

v.+ ġa va'de eyle- 32a/10

v.+ sığın ('ahde v.) 22a/06
v.+ sız 23a/09
vefâlık (Ar.+T.) vefa, sözünde durma, bağlılık
v. (mihr ü v. körküz-) 16b/10
veh (Ar.) vah, yazık
v. 06a/06, 21b/07, 37a/05
v. ki 38a/04, 38b/01
v. kim 31a/04
Vehhâb (Ar.) çok bağışlayan, Hz. Allah
V. (ol V.) 05a/09
velâ (Ar.) yakınlık, sahiplik
v. (ehl-i v.) 39a/02
velâ-intihâ (Ar.) sonu olmayan, Hz. Allah
v. 01a/09
ve'l-fecr (Ar.) Gâşiye suresinin ilk ayeti, "Şafak vaktine ant olsun!"
v. (sûre-i v.) 11b/07
ve'l-leyl (Ar.) Leyl suresinin ilk kelimesi, "Geceye yemin olsun!"; klasik şiirde sevgilinin gece gibi kapkara saçlarını ifade için kullanılan mazmun
v. saçlarıñg 17b/05
vesvâs (Ar.) iğvacı, ayartıcı, kötülüğe özendiren
v.- ı şeytân 05b/09
vilâyet (Ar.) vilayet, il
v.+ ni virânlık kıl- 25b/01
virân (Far.) viran, yıkık, harap; mec. gönül
v. bol- 39a/10
v. kıl- 18a/01
virâne (Far.) yıkılmış, viran olmuş, harap yer
v. bol- (miskîn ü v. bol-) 08a/02
virâneî (Far.) bir virane, bir harap yer
v. 37a/03
virânlık (Far.+T.) yıkık, viran olmuş, harap
v. kıl- 25b/01
vişâl (Ar.) kavuşma, birleşme, visal
v. öt- 30b/01
v.- i yâr 30a/10
v.+ ı iste- 41a/04
v.+ inġnı tap- 39b/11
v.+ ı (pîr v. iste-) 40b/10
v.+ ığa 14a/03
vuḥûş (Ar.) vahşi hayvanlar

v. u heme tıyûr 01a/03
v. u tıyûr 03a/08
vuḥûş u tıyûr (Ar.+Far.) vahşi hayvanlar ve kuşlar, kurdu kuşu
v. 03a/08
vü (Far.) ve, krş. u, ü, ve
v. 01b/06, 02a/04, 04b/08, 05a/06, 06a/01, 07b/04, 09a/03, 11b/05, 13a/04, 13a/10, 14a/11, 17a/09, 20b/01, 20b/01, 21a/03, 24a/09, 28a/01, 29a/08, 29a/08, 35a/04, 35b/03, 35b/03, 35b/05, 35b/05, 37a/10, 37a/10, 38a/02, 39a/09, 40a/08, 40a/10, 41a/01, 41a/07
vücûd (Ar.) vücut, varlık, beden
v.+ ıdın (şehr-i v.) 30b/03

Y y

ya yay
y. kıl- 41a/09
y. kur- 37b/07
y.+ sı 07b/04
y.+ sı (kaş u y. birle) 15b/04
y.+ sı (kaşı y. birle) 41a/11
y.+ sı (şân u şevket y. bar) 16a/01
y.+ sın (kaşı y. devâ kıl-) 41b/01

yâ (Far.) ya, veya, yahut
y. 04b/05, 14a/01, 14a/01, 14a/02,
24a/04, 30a/09, 39b/03

yâ (Ar.) ey
y. Aḥad 03a/05, 03b/04
y. İlâh 11a/01
y. İlâhe'l-'âlemîn 25b/10
y. Muṣṭafâ Muḥammed 11a/05,
11a/05, 11a/06, 11a/07, 11a/08,
11a/09, 11a/10, 11a/11, 11b/01,
11b/02, 11b/04
y. Müfettiḥa'l-ebvâb 05a/04
y. Rab 03a/05, 04a/06, 04b/03,
05b/08, 05b/08, 05b/09, 05b/10,
06a/01, 06a/02, 06a/03, 06a/05,
08a/10, 11b/09, 14a/08, 15b/08,
19b/11, 21a/04, 30b/05, 30b/09,
33b/09, 36b/03, 36b/05, 39a/06
y. Rabbenâ 02b/11, 02b/11, 03a/01,
03a/02, 03a/03, 03a/04, 03a/05,
03a/06, 03a/07, 03a/08, 03a/09,
03a/10, 03a/11, 03b/01, 03b/02,
03b/03, 03b/04, 03b/05, 03b/06,
03b/08
y. Raḥmân 03b/05
y. Refî' 22b/11, 22b/11, 23a/01,
23a/02, 23a/03, 23a/04, 23a/05,
23a/07
y. Resûlallâh 01b/10, 04a/03, 38b/05
y. Şâh Ḵğsımu'l-Envâr 14a/06
y. Vedûd 10b/07, 10b/07, 10b/08,
10b/09, 10b/10, 10b/11, 11a/01,
11a/02, 11a/04

yâd (Far.) anma, hatırlama; endişe
y. eyle- 11b/11, 12b/02,
y. ét- 15a/05, 40b/02, 41a/01
y. kıl- 35b/10, 40a/03
y.- ı figâr 37b/06
y.- ı Ḥaḳdın ġâfil bol- 19b/07
y. u fikrim 27b/07, 38a/08
y.+ ıngğa (kêltür-) 27a/08
y.+ ıngda 12b/09
y.+ ıngdın (ġâfil eyle-) 12b/09
y.+ ı birle 08a/07, 35b/03, 36a/09
y.+ ıda 24b/09, 27a/09
y.+ ıdın 02b/05, 36a/10

yâd u fikr (Far.+Ar.) endişe ve düşünce
y.+ im sêndedür 27b/07, 38a/08

yağ- yağmak
y.- ıp (başıġa nûr yağ-) 16b/03

yâġu ya, ya da
y. 18a/03, 18a/03

yaġşı iyi, güzel
y. 'amel kıl- 24a/01, 25b/03
y. 'amel eyle- 29b/07
y. bir işni binâ kıl- 08b/10
y. ħûy dur- 05a/06
y. perhîz eyle- 28a/05
y. söz 08b/07
y.+ dur 21b/07, 37a/05

yaġşılık iyilik, güzellik, hoşluk
y. kıl- 24a/10
y. eyle- 13b/05
y. köz tut- 05b/04
y. (âdemîge y.) 05b/05
y.+ nı pîşei kıl- 05b/04,

yaġşırâk daha iyi, daha güzel
y. 24b/05
y. iç- 10a/06

yaġ- yakmak
y.- ġan (hınâ y. kibi) 31a/05

yalbar- yalvarmak
y.- ıp 05b/01, 36a/04

yalġan yalan
y. kız 18a/11, 18b/01

y. sözle- 26a/05
y.+ ım (yâr-i y.) 32a/10
yaman yaman, kötü, fena
y. işler 29a/06
yamanlık yamanlık, kötülük, fenalık
y. eyle- 24a/10
y.+ nı (tuğm-ı y. tar-) 05b/04
yan- dönmek, vazgeçmek, pişman olmak
y.- ıpmin 03a/11
y.- ıp 03a/04
y.- ıp (çün naşûhâ dék y.) 41a/01
y.- ıp (günâhınğga y.) 05b/07, 28b/02, 36a/04
y. -ıp (günâhınğdın y.) 09a/02, 13b/09
yan yan, taraf, kenar
y. (her y.) 18a/10, 30b/08
y. (o y.) 30b/02
y.+ dın 13b/07
yana yine, yeniden, tekrar; diğer, başka
y. 19b/01, 24a/03, 25a/10, 25b/08, 27b/03, 27b/03, 27b/04, 38a/04, 38b/03
yançıl- uflanmak, ezilmek, saçılmak
y.- ur (kûze kibi y.) 16b/04
yandaş- yanaşmak, yaklaşmak, yakınlaşmak
y.- ıp (yârı birle tursa y.) 06a/06
yandur- yakmak, yandırmak; geri çevirmek, döndürmek, savuşturmak
y.- ur 15a/07
y.- ğay (çerâğ y.) 23b/11
y.- ğunğ 31a/06
yanğlğ gibi, benzer
y. (çehre-i tâbân y.) 13b/02
y. (çuğz y.) 08a/02
y. (ejdehâ y.) 37b/09
y. (ğonca y.) 17a/02
y. (hür y. duğteri) 39b/04
y. (İmâm-ı Mehdi y.) 12a/06
y. (kelhemeç y.) 24a/04
y. (mihrâb y.) 09b/07
y. (nâzenin ruğsârı y.) 41b/07
y. (nesterin güli y.) 18a/09
yâr (Far.) yâr, dost, sevgili
y. 15b/04, 21a/08, 22a/02, 22a/05, 22a/07, 22a/09, 30a/03, 30b/02, 32b/03, 34a/07, 40b/11, 41a/10

y. bile 30a/10, 42a/04
y. birle 30a/10, 42a/04
y. fırkati 30b/01
y. kûyıda 09b/02, 14a/07, 24b/04, 25a/06
y. kûyınğda 07b/06
y. bol- 22b/05, 22b/10, 34b/10, 35a/09, 35a/10, 35a/10
y. é- 38a/05
y. vaşlını tile- 14a/08
y.- ı bâsafâğa 38b/03
y.- ı çihârım 13a/07
y.- ı düvvüm 13a/06
y.- ı evvel 13a/06
y.- ı fânîğa 32b/07
y.- ı ğâr 02a/01
y.- ı mecâzığa 32b/06
y.- ı Nebî 02a/10
y.- ı sivvüm 02a/03
y.- ı siyyüm 13a/06
y.- ı yalğanim 32a/10
y. u yâverî bol- 39b/05
y. (vişâl-i y.) 30a/10
y.+ nınğ âstâneside 27b/09
y.+ nınğ çihâr bağdın 32a/04
y.+ nınğ hağkıda 32a/07
y.+ nınğ hicrân belâsığa 32a/11
y.+ nınğ köñlige 22a/07, 38a/06
y.+ nınğ kûyıda 04b/02, 06b/10, 07b/09, 10a/01, 12b/06, 13a/01, 25a/07, 40b/08
y.+ nınğ pertev cemâlî 39b/02
y.+ nınğ şevk-i cemâl-i şem'.ığa 30a/04
y.+ nınğ şîrin sözi 22a/03
y.+ nınğ vaşlı 08a/03
y.+ nınğ vaşl-ı cemâlinı 04b/03, 37a/06
y.+ nınğ zevk-i harârıdın 30a/02
y.+ nı cüst ü cû kıl- 34b/08
y.+ nı (vaşl-ı y. tap-) 25a/04
y.+ ı taf- (bel.d.eki) 32b/08
y.+ ğa 22a/05, 22a/08
y.+ ğa (çihâr y.) 11a/06
y.+ dın 32a/07
y.+ dın cüdâ bol- 30a/11
y.+ dın nâ-kâm 41b/02

y.+ dın özge 27b/10
y.+ dın vefâ körme- 19b/05
y.+ dın yırak tüş- 24b/04
y.+ ım 34b/03, 34b/05, 38b/09, 42a/07
y.+ ımğa 06b/04, 24b/09
y.+ ı (döst y.) 02a/07, 38a/03
y.+ ı birle 06a/06, 37a/05
y.+ ın (tört y.) 02a/09
y.+ ıdur (çihâr y.) 02a/07
y.+ dur 15a/06
y.+ dur (vaşl-ı cemâl-i y.) 30a/06
y.+ siz oltur- 37a/05
yâr-çihâr (Far.) dört dost, Hz. Muhammed'in dört halifesi: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali
y.+ ım 02a/04
yâr u yâverî (Far.) dost ve yardımcı
y. bol- 39b/05
yara yara
y. bol- 31a/05
y. kıl- 26b/10, 41a/11
yarağ hazır, hazırlık; alet, imkân, fayda; silah
y. kıl- 23b/06
y.+ ın 13b/06
y.+ ın (gürnîng y. ğam eyle-) 36a/06
yârân (Far.) dostlar, ahbablar
y. 14a/07
y.+ lar 02b/08, 07a/04, 08a/03, 11a/11, 11b/11, 15a/10, 15b/05, 23b/01, 23b/04, 23b/05, 24b/05, 26b/11, 37a/03, 37b/08, 38a/07, 41b/02
yarat- yaratmak, yoktan var etmek
y.- tı 01b/02
y.- ıpdur 01b/04
yârî (Far.) yardım
y. işîng 14b/06
Yarkend (y.a.) Doğu Türkistan'ın Kaşgar iline bağlı bir ilçe olup Saidiye Hanlığı'na başkentlik yapmıştır.
Y. diyâridin 30b/06
yarlığ yarlık, buyruk, ferman
y.+ ı (Hudânîng y.) 26b/03
yaruk aydınlık, ışık, parlak
y. (gürumnı y. kıl-) 25b/10

yastan- yaslanmak
y.- ıpdur 37b/09
y.- ıp (âsitânîng y. öl-) 27b/07
yaş yaş, gözyaşı; ömür, yaş
y. yaşa- 17a/09
y. (ğark-ı y. ét-) 40b/04
y.+ ım (kan y. işit-) 07b/05
y.+ ım (siyâhî eyle-) 22a/04
y.+ ımnı (köz y. şarâb eyle-) 07b/05
y.+ ımda (tört y.) 31b/05
y.+ ımdın (kan y. özge) 24b/09
y.+ ını (közüm y. tök-) 33a/03
yaşa- yaşamak
y.- dım (bir ança yaş y.) 17a/09
yat- yatmak, uzanmak
y.- arsin 05b/03, 05b/06
y.- tım 19b/08
y.- ıpdur 30b/11
y.- ma! 28b/05
yâverî (Far.) bir yardımcı
y. (yâr u y.) 39b/05
yayağ yaya, yayan, piyade
y. kal- 23b/05
yaz yaz, ilkbahar
y. (kış u y.) 36a/01
yazuk günah, suç, kabahat
y.+ um ('afv eyle-) 08a/10
y.+ umnîng cehtidin 31a/11
y.+ umnı ('afv kıl-) 02b/09
y.+ umnı ('afve kıl-) 11a/01
y.+ umnı (dilşâd eyle-) 12a/10
y.+ umnı (kéçür-) 11b/07, 23b/07
y.+ um{nı}[dın] (halâş kıl-) 20b/06
y.+ uñg (bağışlan-) 28b/08
y.+ uñg (öt-) 23b/11
y.+ uñgnı ('afve eyle-) 20b/05
y.+ uñgnı (kéçür-) 05a/09
yé- yemek
y.- gil 05a/08
y.- p (ni'metlerin y.) 33b/01
y.- p (mâhazar y.) 37a/09
y.- mes (ğam y.) 22b/04
y.- me (ğam y.) 28b/10
y.- meñgiz (cihân ğamı y.) 17a/05
y.- meñgiz (ğam y.) 16b/02
y.- mek (ğam y.) 27a/06
y.- mey 33b/02

yek-tā-nigīn (Far.) biricik yüzük kaşı
mücevheri
y.+ dūrler (gevhher-i y.) 01b/03
yél yel, rüzgâr
y. dék ôt- 21b/03
yér yer
y. koyınğa kir- 36a/05
y.+ ge (her y. bar-) 35b/01
y.+ de 27b/05, 42a/04
y.+ deki (her y.) 31b/10
yét- yetmek, ulaşmak, erişmek
y.- key 04b/01, 22a/07
y.- kûm (vişâliğa kaçan y.) 14a/03
y.- ti (ecel y.) 23b/03
y.- ti (ölümniñ şerbeti y.) 17a/10
y.- ti (yâr fırqati y.) 30b/01
y.- ipdür (ğam sañga y.) 04b/04
y.- ip kél- 39a/09
y.- sem 33a/06
y.- se 10a/07, 12b/08, 16b/04, 25a/05, 34a/10
y.- megey (külfet ü elem y.) 40a/07
y.- mesde (ecel y.) 29a/05
yetīm (Ar.) yetim, babası olmayan, babasız
y. 04a/10, 06b/08, 12b/03, 12b/08, 27b/05
y.- i nātüvān 20b/03
y.+ ge 09a/09, 15b/06, 17a/02, 18a/02, 18b/10
yetīmī (Ar.+Far.) bir yetim
y.+ niñ (bir y. dilini şād ét-) 14b/08
yétkü- yetiştirmek, ulaştırmak, eriştmek
y.- ür (mağşadıñğa y.) 15b/11
y.- gey (mağşadke y.) 16a/08
y.! 22a/05, 36b/07
yétti yedi
y. kat 03b/11
yığ- yığmak, toplamak, bir araya getirmek
y.- arsin 29b/03
y.- ar 33b/02
yığla- ağlamak, sızlamak
y.- rsin (néççe y.) 04b/04
y.- ğıl 13a/01, 21a/05
y.- sam 04b/01
y.- sam (қан y.) 40b/05
y.- p (nedāmetler kılıp y.) 34a/04
y.- p (zār y.) 07a/04, 15a/03, 19b/03,

28b/02, 29a/06
yığlaş- ağlaşmak
y.- ıp yürü- 06a/10
yıkıl- yıkılmak, yığılmak, düşmek
y.- dım (fenāhıñğa y.) 03a/10
yıl yıl, sene
y.+ dur (néçe y.) 34a/08, 40a/01
y.+ kı (yüz y.) 10a/06
yıl-da- çabucak, acele etmek
y.- p sal- 41b/04
y.- p soy- 41b/05
yıl-daş- acele edip, çabucak
y.- ıp buse eyle- 06a/08
yırağ ırak, uzak; krş. **yırağ**
y. 23b/05
yırağ ırak, uzak; krş. **yırağ**
y. sal- 24b/06
y. tüş- 24b/04
y.+ ta (ehl-i dānādın y.) 08b/03
yıraqlık ıraklık, uzaklık; sevgileden ayrılık
y. derdi 24b/05
y. derdige 24b/10
yigit genç
y.+ ke aşinā bol- 31a/01
yok yok
y. 09b/01, 10b/09, 15a/08, 15a/09, 19a/09, 20b/07, 22a/06, 23a/11, 23b/04, 23b/05, 23b/05, 25a/10, 25b/08, 26a/01, 26a/02, 26a/03, 26a/04, 26a/05, 26a/06, 26a/07, 26a/08, 26a/10, 27b/03, 27b/03, 27b/04, 27b/05, 27b/06, 27b/07, 27b/08, 27b/10
y. (tā'at kılğanım y.) 23a/10
y. tur- 28a/08, 39a/02
y.+ tur 03b/02, 08a/01, 23b/02, 24a/11
yol yol
y.+ da (qalmağıl y. harıp) 05b/01
y.+ ıñda 25b/05
y.+ uñğa 42a/02
y.+ ını 23b/01, 26a/02, 26a/04
y.+ ığa 19a/05, 20a/06, 20a/11, 23b/10, 29a/01, 35b/09, 36a/06, 36a/08, 41a/05
y.+ ıda 03a/09, 03a/11, 14b/05, 28b/10, 29b/04, 31b/06, 32b/03,

33a/10
yut- yutmak
y.- armin (kan y.) 06b/07
yügür- koşmak, koşturmak, hızlıca gitmek
y.! 30b/02
y.- üp 11b/08, 33b/08
y.- üp bar- 39b/04
yürek yürek
y. bağrım yara kıl- 41a/11
y.+ im zaḥmkār kıl- 15b/05
y.+ imni teh-be-teh kan eyle- 17a/02
y.+ lerni kebāb ét- 14a/05
yürü - yürümek, dolaşmak; yaşamak
y.- rmin (derbeder y.) 30b/08
y.- rmin (her taraf y.) 18b/11,
y.- rsin (ğam bile tā ki y.) 06b/01
y.- rsin (toylaşp y.) 29b/02
y.- r (rāḥatda y.) 25a/11
y.- rler (söyleşip y.) 06a/11
y.- rler (yığlaşp y.) 06a/10
y.- p (ğaflet bile y.) 33b/07
y.- p (ğafletde y.) 25b/03
y.- p (her yan y.) 18a/10,
yürüş yürüyüş
y.+ i 14a/01
yüz yüz
y.+ ümge (yüz kâc ur-) 31a/04
y.+ üñg (çehre-i tābān y. dék) 32b/10
y.+ üñg (vedḍuhā y. içre) 17b/05
y.+ üñgning (ay y. şem‘iğa) 36b/11
y.+ üñgning (ay y. şevkığa) 08a/01
y.+ üñgning (gül y. şevkıda) 19b/03
y.+ i ay 13b/11
y.+ i kara bol- 31a/04
y.+ iniñg (ay y. şevkıını) 09b/01
y.+ in kör- 17b/11
y.+ ige (‘ālimniñg y. telmür-) 21b/10
y.+ ige ur- 14b/03
y.+ ide 26a/05
y.+ idür 14a/02
y.+ lüg (ay y.) 38a/04
yüz yüz (100)
y. 12b/01, 13a/05, 13a/05, 31a/04,
31b/08
y. miñg 01a/08, 11a/09, 18b/09,
27a/01
y. yılkı 10a/06

yüzleş- yüzleşmek
y.- ip taḥkīk kél- 23b/06

Z z, Z z, Z z

zağferān (<Ar. **Za'ferān**) safran; mec.

sararmış yüz

z. dék 04a/10

zāhid (Ar.) zahit, züht sahibi, aşırı dindar

z.+ de 42a/08

zāhidā (Ar.) ey zahit!

z. 04b/02

zāhidī (Ar.+Far.) bir zahit

z. baḥl bol- 26a/06

zāhir (Ar.) görünen, görünürdeki

z. (zerniṅ kıymetin z. kıl-) 08b/06

zāhiri (Ar.+Far.) görünen, görünürdeki

z. çiraylıḡdur 18a/09

zaḥm (Far.) yara

z. eyle- 14a/04

z. kıl- 18a/01

zaḥm-kār (Far.) yara açan, yaralayıcı

z. (yüregim z. kıl-) 15b/05

z.+ ım (sineni z. kıl-) 07b/04

z.+ ı (oḡ z. özgeçe) 37b/08

zaḥm-kārī (Far.) bir yara açan, bir yaralayıcı

z. eyle- 26b/11

zaḥmlık (Far.+T.) yara, yaralık

z. başıma belā bol- 39a/03

za'īf (Ar.) zayıf, güçsüz

z. bol- 07b/06, 09a/11, 25a/03, 34b/05, 37a/01

z. ét- 15b/05

z. ol- 01b/09

z.+ im (cism-i z. köy-) 27b/06

z.+ in (cismim z. örte-) 17b/01

zākir (Ar.) zakir, zikreden, anan; tekkelerde

zikir sırasında ilahiler okuyan

z. bol- 36a/02

zakḫūm (Ar.) zakkum ağacının bitkisi;

cehennemde yetişen bir ağaç;

cehennimliklerin yemeḡi

z. (loḡması z. bol-) 28a/04

zalemnā (Ar.) biz zulmettik

z. 02b/11, 02b/11, 03a/01, 03a/02,

03a/03, 03a/04, 03a/05, 03a/06,

03a/07, 03a/08, 03a/09, 03a/10,

03a/11, 03b/01, 03b/02, 03b/03,

03b/04, 03b/05, 03b/06, 03b/08

zālim (Ar.) zalim, zulmedici, zulmeden

z. nigārımḡa 06b/05

z.- i merdümşikār 38a/01

z. (kāfir ü z.) 25a/09

z.+ ler (hemme z.) 25a/11

zamān (Ar.) zaman

z.- ı fırsat tap- 22b/08

z.- ı şöḡbet-i merd-i Ḥudā 10a/05

z. 04b/01

z. (biḡaḡḡ-ı ḡurmet-i peyḡamber-i āḡir z.) 30b/05

z. (bir z.) 08a/01, 19b/10

z. (her z.) 04b/08, 05a/05, 06a/09, 21b/08, 27a/08, 31a/10, 34b/03, 40b/11

z. (Mehdī-yi āḡir z.) 13a/09, 16a/02

z. (ol z.) 09b/01

z.+ ıdın (fıtne-i āḡir z.) 05b/10

zamānī (Ar.+Far.) bir zaman, bir zaman olarak

z. (her z.) 16a/04

zār (Far.) ağlayan, inleyen; zayıf, dermansız

z. yıḡla- 19b/03, 28b/02

z. z. yıḡla- 15a/03, 29a/06

z. u yıḡla- 07a/04

z. (mübtelā-yı z. kél-) 34b/01

z. (nāle vü z. eyle-) 40a/10

z. (nāme fütürmin z.) 22a/04

z. (şevḡıda z. bülbül) 22b/03

zarār (Ar.) zarar, ziyan

z. (kişige z. ḡāḡla-) 16b/05

zārī (Far.) ağlayıp inleme

z. (nāle vü z. bilen) 41a/01

z. (tevbe-i z.) 33a/08

zāt (A) zat, kişi

z.- ı pāk-i Ḥazret-i Allāḡ 13a/03

z.+ ınḡ (ism-i z. fikr kıl-) 12b/11

z.+ lıḡ (Allāḡ ism-i z.) 03b/01

zāyi' (Ar.) kaybolan, elden çıkan

z. eyle- ('ömrünḡni z. eyle-) 26a/09

ž. ('indallāh ž. é-) 40a/03
zebān (Far.) dil, lisan
 z. (zıkr-i z. kél-) 37a/10
 z.+ ım 07a/10
 z.+ ımğa 06b/06
zehr (Far.) zehir, ağı
 z.- i katıl 28a/04
zekāt (Ar.) zekāt, İslam'ın beş şartından biri
 z. (hacc u z.) 14a/11
 z. (mālğa z. birmek) 26b/02
 z. (mālídın z. bér-) 40a/09
 z.+ ıdur (hacc u z.) 28a/01
zemīn (Far.) yer, yeryüzü
 z. ü tağ u taş 35b/02
zemīn ü tağ u taş (Far.+T.) yer ve dağ ve taş
 z. 35b/02
zen (Far.) kadın
 z.- i şüm 06a/03
 z. (merd ü z.) 26b/03
zer (Far.) altın
 z. (sīm ü z.) 33b/02
 z.+ niṅ kıymetin 08b/06
zerd (Far.) sarı, solgun, soluk
 z.+ imge (çehre-i z.) 22a/04
zerdār (Far.) zengin, varlıklı; güçlü kudretli
 z. bol- 35a/07
zerre (Ar.) zerre, ufak parça
 z.- i eşk 04b/04
 z. (bir z. öksü-) 17b/03
 z. (bir z. 'ilim taḥşil ét-) 31b/08
zerreī (Ar.+Far.) bir zerre, tek zerre
 z. 08a/06, 12b/11, 13b/04, 23a/10
zerrīn (Far.) altın gibi sarı; parlak; altından
 yapılmış
 z. (ignide z. kabā) 12a/02
zevk (Ar.) zevk
 z. birle 28b/07
 z. ile 29b/05, 41b/05
 z. (yārniṅ z.- i ḥarārıdın) 30a/02
 z.+ ide (bāde-i 'ışk u muḥabbet z.)
 41a/03
 z.+ ide (bāde içre z.) 17b/10
 z.+ ide (gül z.) 22b/03
zihn (Ar.) zihin, anlama merkezi
 z.+ iṅ kêtür- 08b/04
zikir (Ar.) zikir, anma, söyleme; krş. **zıkr**
 z. ayıt- 36a/06

zıkr (Ar.) zikir, anma, söyleme; krş. **zıkr**
 z. ayt- 19b/07
 z. birle eyle- 36b/01
 z. eyle- 28b/06, 36a/02
 z. ét- 27a/10
 z. kıl- 12b/11
 z.- i rabbenā kıl- 33a/04
 z.- i zebān kél- 37a/10
 z. ü şenā kıl- 26b/04
 z. ü tesbîḥ 13b/08
 z.+ iğa 39b/01 (Hudā z. meşgûl bol-)
zīnet (Ar.) ziynet, süs
 z.+ i (öy z.) 41b/08
zinhār (Ar.) sakın, asla
 z. 17b/06, 40b/05
zışt-rüy (Far.) çirkin yüzlü
 z. kız 18b/02
ziyāde (Ar.) ziyade, fazla, çok, bol
 z. 04b/05,
 z. (mundın z. ni kérek) 27b/02
ziyān (Ar.) zarar, ziyan, kayıp
 z. kör- 09b/08
ziyāret (Ar.) ziyaret, görmeye gitme
 z. eyle- 07a/01, 35a/02
 z. kıl- 30b/06
zulm (Ar.) zulüm, eziyet, haksızlık; karanlık
 z. eyle- 24a/03, 26b/11
 z. u bīdād ét- 17a/02
 z. u cefādın ḥalāş kıl- 21a/01
 z. u sitem eyle- 21a/01
 z. u sitem ile dermānlık bol- 25a/11
zulm u cefā (Ar.+Far.) zulüm ve cefa
 z.+ dın ḥalāş kıl- 21a/01
zulm u sitem (Ar.+Far.) zulüm ve eziyet
 z. 21a/01
 z. ile dermānlık bol- 25a/11
zulümāt (Ar.) zulümler, haksızlıklar,
 eziyetler
 z.- ı gūr 25b/10
 z.+ ı (küfr z.) 01b/05
zü'l-Celāl (Ar.) celal sahibi, Hz. Allah
 Z. (Ḥabīb-i Z.) 38b/06
 Z. (Kıdır ü Z.) 01a/10
 Z.+ i (kār u ḥayr-ı Z. iste-) 41a/06
Zü'l-fıkārī (Ar.+Far.) Hz. Muhammed'in
 Hz. Ali'ye armağan ettiği, ucu ikiye
 ayrılmış kılıç benzeri bir kılıç

- Z. 12a/02
- zübde (Ar.)** öz, en seçkin parça
z.- i evlād-ı hâtem 13a/10
z.- i şîrin-semer ét- 32a/01
z.+ sidürler (halâyık z.) 10a/09
- zühd (Ar.)** kendini ibadete verme
z. ü taqvâ eyle- 41a/02
z. ü taqvâ kıl- 24a/04
- zühd ü taqvâ (Ar.+Far.)** züht ve takva
z. eyle- 41a/02
z. kıl- 24a/04
- zülf (Far.)** zülûf, sevgilinin saçı; krş. **zülûf**
z.- i nigâr 37b/09
z.+ i bile 15b/06
z.+ ini dâm eyle- 40b/07, 41a/08
z.+ ini kement eyle- 27a/02
z.+ ini zünnâr eyle- 09a/07
- zülûf (Far.)** zülûf, sevgilinin saçı; krş. **zülf**
z. içre 17b/11
- zünnâr (Far.)** papazların bellerine bağladıkları ipten örülmüş kuşak; klasik edebiyatta küfür alameti olarak kullanılır.
z. (zülfini z. eyle-) 09a/07
z. (küfr z.rın köter-) 13a/09
- zünnârlık (Far.+T.)** zünnâr, papaz kuşağı olmaya uygun
z. (kâfirî z.) 25a/01
- zü'n-nüreyn (Ar.)** Hz. Peygamber'in iki kızı ile evlenmesi dolayısıyla iki nur sahibi olan Hz. Osman
z. (Hâzret-i 'Osmân-ı z.) 02a/03

KELİMELERİN DİLLERE GÖRE DAĞILIMI		
<i>Dil</i>	<i>Kelime Sayısı</i>	<i>Yüzdesi</i>
Türkçe	394	%21,22
Moğolca	1	%0,05
Farsça	568	%30,60
Arapça	756	%40,73
Arapça+Farsça	61	%3,28
Farsça+Arapça	30	%1,61
Türkçe+Farsça	1	%0,05
Farsça+Türkçe	28	%1,50
Arapça+Türkçe	13	%0,70
Farsça+Arapça+Türkçe	2	%0,10
Arapça+ Farsça+Türkçe	2	%0,10
Toplam	1856	
Kişi adı	22	
Yer adı	5	
TOPLAM KELİME SAYISI	1883	

SONUÇ

Tez konusu olarak seçtiğimiz Nevbetî Divanı, Doğu Türkistan sahası Çağatay şairlerinden Hotenli Nevbetî'ye aittir. Kaynaklarda Nevbetî Divanı'nın medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu, el yazma nüshalarının halk arasında elden ele dolaştığı belirtilmektedir. Mevcut bilgiler; bu nüshalar arasında, manzumelerin sayısı ve sıralanışı bakımından ciddi farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Divan'ın, Nevbetî'nin yaşadığı dönemde istinsah edilmiş bir nüshası da bugüne dek bulunamamıştır.

Çalışmamıza esas olan B Nüshası, Hicri 1313'te (M 1895/1896) Davud bin Tohtaş adlı müstensih tarafından bir medrsede istinsah edilmiştir. Hâlen Sincan Üniversitesi Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Dil ve Edebiyat Fakültesinde muhafaza edilen 43 varaklık yazmada 105 gazel ve 3 rubai bulunmaktadır. Her sayfada genellikle iki sütun hâlinde 11 satır bulunur. Son beyitler çoğunlukla tek sütun hâlinde verilmiştir. Çalıştığımız nüshada yer almayan ancak Berlin Nüshası ile Yeni Uygur harfli iki neşirde bulunan 3 gazel, 3 muhammes ve 31 rubai de teze dâhil edilmiştir.

Ülkemizde Çağatay Türkçesiyle ilgili çalışmaların çoğunluğu, klasik öncesi ve klasik dönemle sınırlı kalmış, Çağatay yazı diline Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri başta olmak üzere mahallî şive ve ağızların tesir etmeye başladığı Klasik Sonrası Dönem metinleri ihmal edilmiştir. Bu bakımdan çalışmamız, Çağatay Türkçesinin klasik sonrası dönemine ilişkin aydınlatıcı bilgiler sunması yönüyle önemlidir.

Kısaca belirtmek gerekirse Nevbetî Divanı'nda Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait kimi eskicil ögeler varlığını sürdürmüş, Harezmi Türkçesi devresine ait özellikler ise hiç kullanılmamıştır. Öte yandan Oğuz Türkçesine ait dil hususiyetleri de az sayıdadır. Divan'da tespit ettiğimiz mahallî Uygur Türkçesine ait özellikler ise umumiyetle söz varlığı düzeyi ile sınırlı kalmıştır. Diğer Çağatay metinlerinde rastlayamadığımız *ald*, *çoŋg*, *saŋgŋulâç*, *heyde-*, *yıldeş-*, *mu/mü* kuvvetlendirme edatı gibi kelimeler leksikal etki kapsamında zikredilebilir. Eski ve Orta Türkçe devri metinlerinde geçen *biti-* fiilinin, bünyesindeki ünlülerin yuvarlaklaşması ve kelime başındaki *b > p/f* değişikliği

ile *pütü-/fütü-*; *inçke* kelimesinin *inçike*, *al/all* kelimesinin *ald*, *eyde-* fiilinin kelime başında *h* sesi türemesiyle *heyde-*, Arapça kökenli *çuğd* kelimesinin *çuğz* şekline dönüşmesi fonetik tesire örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan *fukara* kelimesinin anlam genişlemesi yoluyla “ahali, halk, vatandaş”, *tufeyl* kelimesinin aynı yolla “sebepe, gerekçe, bahane, vasıta” anlamını kazanması semantik tesir kapsamında belirtilebilir.

Divan’ın dil hususiyetleri bakımından belki de en önemli yanı Eski Türkçedeki ablatif fonksiyonlu lokatif ekinin birkaç yerde kullanılmış olmasıdır.

Çalışma, beş ana bölümden oluşmuştur. İlk bölümde şair Nevbetî’nin hayatı, edebî şahsiyeti, Uygur sanat ve edebiyat tarihindeki yeri, divanının nüshaları konuları etraflıca ele alınmıştır. İkinci bölümde divan metninin imla özellikleri ve dil bilgisi hususiyetleri çıkarılmıştır. Üçüncü bölümde, gerekli izahların yapıldığı dipnotlar eşliğinde metnin transkripsiyonu verilmiş, dördüncü bölümde metin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise metnin gramatikal indeksi sunulmuştur.

Araştırma sonucunda eserin Çağatay edebî dilinin gelişim tarihi içindeki yeri ortaya konmuş, metin üzerinde yapılan incelemeler vasıtasıyla Doğu Türkistan sahası Çağatay Türkçesi araştırmalarına ışık tutacak tespitlere ulaşılmıştır. Böylelikle, Türk dili ve edebiyatı tarihi araştırmalarına katkı sağlanmış, Türkolojinin literatürüne yeni bir eser kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurahim, Erkin,
Süleyman, Abdulla: **Uygur Hazirgi Zaman Edebiyatı**, Şıncañ Maarip Neşriyatı, 2002.
- Abdurrahmanov, E.
Şukurov, Ş.: **Uzbek Tiliniñ Tarihiy Grammatikası**, Toşkent, 1973.
- Abdurazik, Aliye: **Çağatay Uygur Til-Yezikiniñ Hazirki Zaman Uygur Til-Yeziki Bilen Bolgan Perki ve Uni Öginişniñ Ehimmiyiti**
- Abdusattar, Bahtiyar: “Uygur On İkki Mukamı” Tikstliriniñ Aptorliri ve Menbeliri Toğrisida, **Şıncañ Sanat İnstitutı İlmıy Jurnılı**, 2008, 2. Sayı, s. 26-34.
- Ahmedî, İmincan: **Uygur Edebiyatı Tarihıdiki Nâmâyandılar**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996.
- Aka, İsmail: **Timur ve Devleti**, TTK Yay., Ankara, 2000.
- Akalın, Mehmet: **Tarihî Türk Şıveleri**, TKAE Yayınları, Ankara, 1998.
- Akün, Ömer Faruk: “Babür- Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, IV. Cilt. İstanbul. 1991, s. 396-400.
- _____
“Babürnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, s. 404-408.
- Ali Şir Nevayî: **Ferhad ü Şîrîn**, haz. G. Alpay Tekin, TDK Yay. Ankara, 1994.
- _____
Garâibü’s-Sigar, (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin), haz. Günay Kut, TDK Yay. Ankara, 2003.

- _____ **Bedâiu'l-Vasat**, haz. Kaya Türkay, TDK Yay., Ankara, 2002.
- _____ **Fevâidü'l-Kiber**, haz. Ö. Kaya, TDK Yay., Ankara, 1996.
- _____ **Hamsa**, Uzbekiston SSR Fanlar Akademiyasi, A. S. Puşkin Nomidagi Til va Adabiyet İnstituti, haz. Porso Şamsiyev, UzSSR Fanlar Akademiyasi Naşriyeti, Toşkent, 1960.
- _____ **Leylî vü Mecnûn**, haz. Ü. Çelik Şavk, TDK Yay., Ankara, 1996.
- _____ **Lisânü't-Tayr**, haz. M. Canpolat, TDK Yay., Ankara, 1995.
- _____ **Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l Fütüvve I-Metin**, haz. Kemal Eraslan, TDK Yay., Ankara, 1996.
- _____ **Mizânu'l-Evzân**, haz. Kemal Eraslan, TDK Yay., Ankara 1993.
- _____ **Mecâlisü'n-Nefâis**, haz. Hüseyin Ayan, Efrasiyap Gemalmaz, Recep Toparlı, Gönül Ayan, Yavuz Akpınar, Atatürk Ü Türkiyat Araştırmaları Ens. Yay., Erzurum, 1995.
- _____ **Muhâkemetü'l Lügateyn**, haz. F. Sema Barutçu Özönder, TDK Yay., Ankara, 1996.
- _____ **Sedd-i İskenderî**, (İnceleme-Metin), haz. H. Tören, TDK Yay., Ankara, 2001.

Alpay Tekin, Gönül:

Yusuf Emîrî'nin Beng ü Çağır adlı Münazarası, **TDAY Belleten**, 1972, Ankara, 1989, s.103-125.

Arat, R. Rahmeti:

Kutadgu Bilig III (İndeks), haz. Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce, İstanbul, 1979.

- _____ **Atebetü'l-Hakâyık**, TDK Yay., Ankara, 1992.
- _____ **Doğu Türkçesi Metinleri**, Yayına Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987.
- Arbay, Fatih: **Muhammed bin Ahmedü'z-Zâhid'e Ait Çağatayca Bir Fıkıh Kitabı** (İnceleme-Metin-Sözlük), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı ABD Türk Dili BD, Konya, 2003.
- _____ **W. Radloff'un "Opit Slovary Tyurskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi**, Doktora Tezi, Selçuk Ü Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı ABD Türk Dili BD, Konya, 2008.
- Argunşah, Mustafa: **Çağatay Türkçesi**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Aslan, Üzeyir: **14-16. yy. Çağatay ve Azeri Edebiyatı**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ata, Aysu: **Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi**, TDK Yayınları, Ankara, 2004.
- _____ "Türk Dillerinde +IA Çokluk Eki", **International Journal of Central Asian Studies**, Vol. 13, 2009, s. 88-99.
- Atalay, Besim: **Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü**, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara, 1970.
- Azimov, İnamcan, Gaziyeu, Alişer: **Eski Özbek Tili va Yazuvi Praktikumi Fanidan İşler**, Nizamiy Namidagi Taşkent Davlat Pedagogika Universiteti, Taşkent, 2010.

Babür, Zâhirüddin

Muhammed:

Babürnâme, Vakâyi', haz. Manu İzi, Matbaatü Şokadu fi Medîneti Kyoto, senetü 1995.

Bâbur-nâma, Vakâyi', haz. Eiji Mano, Kyoto, Syokado, 1995.

Babirname, Özbekistan SSR Fenler Akademiyasi, Ass. Puşkin Namidagi Til va Edebiyet İnstituti, Özbekistan SSR Fenler Akademiyasi Neşriyati, Taşkent, 1960.

Bahavidin,

Mehemmettursun:

Divân-ı Nevbeti, Şıncañ Helk Neşriyati, Ürümqi, 1995.

Uygur Edebiyati Toğrisida, Coñgu Yazğuçılar Cemiyiti Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Şubisi, Milletler Neşriyati, Beciñ, 1982.

Bahavudun, M. vd.:

Çağatay Tiliniñ İzahlık Lügati, Şıncañ Helk Neşriyati, Ürümqi, 2002.

Bal, Sema:

British Museum Turkî Ms 23'te Kayıtlı Çağatayca Şâhî Divanındaki Gazeller (vr. 1b-10b; *Transkripsiyon, Çeviri, Sözlük*), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili BD, İstanbul, 2012.

Banguoğlu, Tahsin:

Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 2004.

Barat, Kurban,

Bahavidin, Mettursun:

“Divân-ı Nöbiti”, **Bulak Jurnalı**, Yıl: 1982, Sayı: 3, Şıncañ Helk Neşriyati, Ürümqi, 1982.

Battal, Aptullah:

İbn-i Mühennâ Lûgati, TDK Yayınları, Ankara, 1988.

- Berbercan, Turgut: **Çağatayca Gülistan Tercümesi** (Gramer-Metin-Dizin), Doktora Tezi, İstanbul Ü Sosyal Bilimler Ens., Eski Türk Dili BD, İstanbul, 2011.
- Beveridge: “Hüseyn Mirza”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C 5-1, İstanbul, 1964. s. 645-646.
- Bin, Liyu vd.: **Uygur Edebiyatı Tarihi**, 2. Cild, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006, s. 613-620.
- Bodrogligeti, Andras J.E.: **A Grammar of Chagatay**, Münih, 2001.
- Borovkov, A.K.: “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevayî”, çev. Rasime Uygun, **TDAY Belleten** - 1954, II. Baskı, Ankara, 1988. s. 59-96.
- _____ **Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv.**, Akademiya Nauk SSSR Institut Narodov Azii, İzdatelstvo Vostochnoy Literaturı, Moskvo, 1963.
- Bouvatl: “Şeybânî Han”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C 11, İstanbul, 1964, s. 454-456.
- Bögü, Ablimit Ahmet: **Çağatay Uygur Tili**, Şincañ Üniversitesi Neşriyatı, Ürümqi, 2002.
- Brockelmann, Carl: **Osttürkische Grammatik Der İslamischen Litteratursprachen Mittelasiens**, Leiden, 1951.
- Caferoğlu, Ahmet: **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1993.
- _____ **Türk Dili Tarihi**, I-II, 3. baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

- Cari, R.: “Çağatay Edebiyetiniñ Şekillinişi Toğrisida Kıskiçe Mülahaza”, **Bulak Jurnalı**, No: 11, Yıl: 1984, s. 188-204, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1984.
- Clauson, Sir Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford University Press, Oxford, 1972.
- _____
Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdi Xan, E.J.W. Gibb Memorial Series XX, London, 1960.
- Coşkun, Volkan: **Özbek Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2000.
- Cüme, Osman: **20. Yüzyılın Başlarında Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Sûre-i Yâsin Tefsiri**, Kömen Yayınları, Konya, 2016.
- Çelik, M. Bilal: “Saidiye Hanlığı ve Hocalar Devri Kaynakları (1514-1762)”, **History Studies, International Journal of History**, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Volume 4/4, 2022, s. 65-89.
- Çelikbay, Ayhan: “Yeni Uygur Türkçesindeki Ses Hadiselerine Art Zamanlı Bir Bakış”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2006, Sayı: 15, s. 107-129.
- Däulethan, Älimgazı: **Şıǵıs Türkistan Halıktarınıñ Ult-Azattık Däuirı Ädebiyeti (1679-1949)**, Almatı “Destür, 2015.
- De Courteille, Pavet: **Dictionnaire Turk-Oriental, El-Lügatü’n-Nevâiyye ve’l-İstişhâdâtü’l-Çağâtâ’iyye**, Paris, Imprime Par Orde De L’emperereur A L’Imprimerie Imperiale, M DCCC LXX.

- Derviş, E., Abliz, M.: **Uygur Klassik Edebiyatidin Sual-Cevablar**, Kaşkar Uyğur Neşriyatı, Kaşkar, 2001.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.
- Duman, Musa: “Eski Türkiye Türkçesi Devresinde +lA Ekli Zarfların Kullanımı Üzerine”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/3 Spring 2008, s. 346-354.
- Eckmann, Janos: **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, Yay. haz. Osman Fikri Sertkaya, TDK Yay., Ankara, 1996.
- _____ **Çağatayca El Kitabı**, çev. Günay Karaağaç, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- _____ “Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920)” **TDAY-Belleten (1963)**, Ankara, 1964, s. 121-156.
- Eker, Ümit: “Çağatay Türkçesinde Eklerde Görülen Yuvarlaklaşmalardaki Eski Anadolu Türkçesi Etkisi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 5/1 Winter 2010, s. 374-389.
- Ekrem, Metkasım vd. **Divân-ı Nöbetî**, Hoten Vilâyetlik Millî- Kadimî Eserler İşhânesi, Hoten, 1988.
- Eraslan, Kemal: “Çağatay Şiiri”, **Türk Dili Dergisi**, Türk Şiiri Özel Sayısı II, Sayı: 415-416-417, TDK Yay., Ankara, 1986, s. 343-369.

- _____

Ercilasun, Ahmet Bican:

Eren, Hasan:
Ergin, Muharrem:

Erich, Prokosch:
Ertaylan, İsmail Hikmet:
Fazilov, Ergeş:
- “Çağatay Edebiyatı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, VIII. Cilt. İstanbul, 1991, s. 168-176.
- Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı**, TDK Yayınları, Ankara, 1999.
- Eski Uygur Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2012.
- Dîvân-ı Hikmet**, Seçmeler, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1991.
- “Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XVIII, İstanbul 1970, s. 113-124.
- Eski Türkçede İsim-Fiiller**, İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1980.
- Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Kutadgu Bilig Grameri**, Gazi Ü Yay., Ankara, 1984.
- “La Enklitiği ve Türkçede Bir ‘Pekiştirme Enklitiği’ Teorisi”, **Dil Araştırmaları**, S 2, 2008 Bahar, Ankara 2008, s. 35-56.
- “Çağatay Lügatleri Hakkında”, **AÜ DTCFD VIII/1-2**, Ankara, 1950.
- “Doğu Türkçesi (Çağatayca)”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yay., Seri I. Sayı 45. Ankara, 1976, s. 484-501.
- Türk Dili**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tschag hataische Grammatik unter Berücksichtigung des SubStandards**, Grazer Linguistische Monographien 27, Graz, 2009.
- Lütfi Dîvânı**, İstanbul Ü Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1960.
- Starouzbekskiy Yazık, Horezmiyskie Pamyatniki XIV v.**, Taşkent, Tom I, II, 1966-1971.

- Furkat, Zâkircan: Eserler Mecmuası II. Cilt , Uzbekistan SSSR Fenler Akademiyası Hamid Süleyman Namıdaki Kolyazmalar İnstitutı, Kolyazmalar İnstitutı Tahrir ve Neşriyat Bölümü, Taşkent, 1991.
- Gabain, A. Von: **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- Ğopur, Vahtican, Hüseyin, Eskar: **Uyğur Klassik Edebiyatı Tizisliri**, Milletler Neşriyatı, Beyciñ, 1987, 1988.
- Ğopuri, Ğulam: **Uyğur Şiviliri Sözlügi**, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1986.
- Güzeldir, Muharrem: **Abuşka Lügati**, Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Ü, 2002.
- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Türk Dilinde Edatlar**, MEB Yay., İstanbul, 1992.

Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1991.
- Hamrayev, Murat: “Novbatı”, **Uyghur-Pen Jurnalı**, Sayı 5, Almatı, 2014.

Osnovı Türkskogo Stihoslojeniya, İzdatelstvo Akademii Nauk Kazahskoy SSR, Alma Ata, 1963.
- Hartmann, Martin: **Die osttürkischen Handschriften der Sammlung Hartmann**, Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, Jahrang VII, Zweite Abteilung: Westasiatische Studien, Redigiert von Prof. Dr. K. Foy und Prof. Dr. B. Meissner, Kommissionsverlag von Georg Reimer, Berlin, 1904.

- Hasanov, Batirbek vd.: **Navoiy Eserleri Üçün Kiskiça Luğat**, Özbekistan Respublikasi Fenler Akademiyasining “Fen” Neşriyatı, Taşkent, 1993.
- Hazar, Mehmet: “Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler”, **The Journal of Academic Social Science Studies JASSS International Journal of Social Science**, Volume 4 Issue 1, p. 31-63, Summer 2011.
- İnan, Abdülkadir: “Çağatay Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., Ankara, 1976, s. 484-501.
- _____
“Çağatay Yazı Dilinin Kuruluşu”, **Makaleler ve İncelemeler**, C II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s. 1-38.
- _____
“Ali Şîr Nevâyî”, **Makaleler ve İncelemeler**, C II. Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s. 346-354.
- İnayet, Alimcan: “Uygur On İki Makamı”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/2 Spring 2007.
- İskakov, F.: **Eski Özbek Tili va Yazuvi**, Taşkent, Okituvçi, 1995.
- İzbudak, Velet: **El-İdrâk Haşiyesi**, TDK Yayınları, Ankara, 1989.
- Jozseftöl, Thury: **A “Behdsetü’l-Lugat” Czimü Csagataj Szotar**, Budapest, Kiadja A Magyar Tudomanyas Akademia, 1903.
- Jumaniyazov, Rahimbay: **Eski Özbek Yazuvi**, Taşkent Okituvçi, 1989.
- Kafalı, Mustafa: **Çağatay Hanlığı**, Berikan Elektronik Basım Yayım, Ankara, 2005.
- Kanar, Mehmet: **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.

- Kâşgarlı Mahmud: **Divanü Lügati't-Türk**, çev. Besim Atalay, TDK Yayınları, C 1-5, 5. baskı, Ankara, 2006.
- Kaşgarlı, Sultan Mahmut: **Modern Uygur Türkçesi Grameri**, Orkun Yay., İstanbul, 1992.
- _____ **Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı**, T.C. Kültür Bakanlığı, Yayınları/2071, Ankara, 1998.
- _____ **Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____ age. 112. dipnot: Uyğur Klassik Edebiyatı Şairleri, Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1982
- Karaağaç, Günay: **Lutfi Dîvânı**, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Karabeyoğlu, Adnan Rüştü: **Türkiye Türkçesinde (ad+fiil birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller**, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2009.
- Karabork, Kâzım: **Şecere-i Türk Üzerine Bir Sentaks Çalışması**, (Basılmamış Doktora Tezi) Konya, 1995.
- Karasoy, Yakup: **Şiban Han Dîvânı**, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Kaydarov, Aydar, Sadvakasov, Ğ.: **Hazirki Zaman Uyğur Tili-I**, Leksika ve Fonetika, Kazak SSR Pänler Akademiyası, Tilşunaslik İnstituti, Kazak SSR Pänler Akademiyasınıñ Neşriyatı, Almuta, 1963.
- Talipov, T.: **Hazirki Zaman Uyğur Tili-II**, Morfologiya ve Sintaksis, Kazak SSR Pänler Akademiyası, Uyğurşunaslik Bölümi, Kazak SSR "NAUKA" Neşriyatı, Almuta, 1966.
- Kaydarov, A., Talipov, T., İsmailov, İ.: **Hazirki Zaman Uyğur Tili-II**, Morfologiya ve Sintaksis, Kazak SSR Pänler Akademiyası, Uyğurşunaslik Bölümi, Kazak SSR "NAUKA" Neşriyatı, Almuta, 1966.
- Kesik, Beyhan, Şenödeyici, Özer: **Aruz, Teori ve Uygulama**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2019.

- Kibirova, Ş. vd. **Uygursko-Russkiy Slovar**, Akademiya Nauk Kazahskoy SSR, Alma Ata, 1961.
- Kocaoğlu, Timur: “Tarihî Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi”, **Türk Kültürü**, Sayı: 483-484, Ağustos 2003, s. 266-281.
- Kononov, A. N.: **Grammatika Sovromennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıkı**, Akademiya Nauk, SSSR, İnstitut Vostokovedeniya, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad, 1960.
- Konukçu, Enver: “Babür”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, IV. Cilt, İstanbul, 1991, s. 395-396.
- Korkmaz, Feryal: “Kutadgu Bilig’de Ur- Fiili Üzerine”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt 41, S 41, s.13-24, 2011.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 1992.

Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yay. Ankara, 2003.
- Köktekin, Kâzım: **Şeyh-zâde Atâyî Dîvân**, TDK Yayınları, Ankara, 2019.

Yûsuf Emirî, Dehnâme, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- Köprülü, M. Fuad: “Çağatay Edebiyatı”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C III, İstanbul, 1993, s. 270-323.

“Babür”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C II, İstanbul, 1993, s. 180-187.

Türk Edebiyatı Tarihi, 2. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

- _____
“Sekkâki”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C X, İstanbul, 1993, s. 323.
- Kumru, Coşkun: **Muhammed Sâdık Kaşgârî’nin Tezkire-i Hâcegân Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Ü Sos. Bil. Ens., Tarih ABD, Yeni Çağ Tarihi Programı, Denizli, 2016.
- _____
“Doğu Türkistan Hocalarına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Muhammed Sâdık Kaşgârî’nin Tezkire-i Hâcegân’ı”, **Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi** Tam Metin Kitabı, Mayıs, 2018, s. 122-17.
- _____
“Tezkire-i Hâcegân’a Göre Doğu Türkistan’da Hocalar Dönemi”, **Ulakbilge**, 2017, Cilt 5, Sayı 14, Volume 5, Issue 14, s. 1247-1268.
- Kunlun Edebiyatı **Jurnali**, Sayı: 1, Hoten, 1979.
- Kúnos, Ignaz: **Šejx Sulejman Efendi’s Čagataj-Osmanisches Wörterbuch**, Die Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest, 1902.
- Kurban, Gülzadem: **Tevârîh-i Mûsikiyyûn** (İnceleme-Metin-İndeks), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.
- Kurban, İklil: **Hocalar Devri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, Şubat 1992.
- Kurban, Abdukadir, “Keyingi Devr Çağatay Uyğur Tili ve Bu Devr Şincañ Rayonida Meydanğa Kelgen Nemuniler Toğrisida

- Deslepki İzdiniş”, **Bulak Jurnalı**, Yıl: 2010, S 1, Genel Sayı 130, s. 74-130, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 2010.
- Kut, Günay: “Ali Şir Nevâyî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, II. Cilt, İstanbul, 1989, s. 449-453.
- Levend, Agah Sırrı: “Nevâyî'nin Eserleri”, **TDAY Belleten**, 1957, Ankara, 1994, Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhari; Lügat-ı Çağatay ve Türkî-yi Osmanî, İstanbul, 1881.
- Mamırbekova, Gülfar, Seytbekova, Aynur: **Ebilğazı Bahadür Hanın “Türki Şejiresiniñ Tezaurus Sözdigi**, JŞS “Firma Ornak”Almatı, 2013.
- Ma’rufov, Z.M. vd.: **Özbek Tilining İzahli Luğati**, Özbekistan SSR Fenler Akademiyası, A.S. Puşkin Namidagi Til ve Edebiyet İnstitutı, “Rus Tili” Neşriyatı, Moskva, 1981.
- Mehmet Sadık: **Üss-i Lisân-ı Türkî**, haz. Recep Toparlı, Ali İlgin, TDK Yay., Ankara, 2006.
- Mehsut, Tursun: **Uygur Klassik Edebiyat Tarihi**, Maarip Neşriyatı, Ürümqi, 1986.
- Memet, Adile Kız: “Uygur Klassik Ediblriniñ Tehellus Kollinişi Toğrisida İzdiniş”, **Bulak Mecmuası**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, Yıl: 2013, S.4.
- Memtimin, Abduşukur: “Uygur Edebiyatı Tarihiniñ Tetkikat Témiliri”, **Bulak Mecmuası**, 1981 yılı, 1. Sayı, s. 466-483, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümqi.
- Meredow, A.: **Magtymgulynyñ Düşündirişli Sözlügi**, Ferheng-i Mahdumkulı, Günbed Kabus, 1997.

- Mirzayev, M. vd.: **Uzbek Tili**, Okituvchi Nashriyati, Toshkent, 1970.
- Mollaudov, Savut: **XVIII. Esir Uyğur Poeziyasi**, KSSR Pänler Akademiyasi, Uyğurşunaslik İnstituti, Alma Ata, 1990, “Nauka” Kazahskoy SSR, 270s.
- _____ **Edebiyat (Derislik Hrestomatiya)**, Kazakstan Dölet Okuş-Pedagogika Neşriyati, Almuta, 1962, s. 252.
- _____ **Uyğur Edebiyatı Davanliri** (Tetkikatlar vä Makalalar), Kazakstan Jumhuriyiti Bilim vä Pän Ministrliği R.B. Suleymenov Namidiki Şarikşunaslik İnstitutiniñ Uyğurşunaslik Märkizi, Almuta 2002.
- Mollaudov, Savut vd.: **Uyğur Edebiyatiniñ Kiskiçe Tarihi**, Kazakstan SSR Pänler Akademiyasi Tilşunaslik İnstituti Yenindiki Uyğurşunaslik Bölümi, Kazakstan SSR “NAUKA” Neşriyati, Almuta, 1983.
- Muhammetimin, Abduşükür: “Klassik Edebiyatta Hoten Tasviri”, **Bulak**, Yıl: 1992, Sayı: 4, s. 152-161.
- Muradov, Narmurad: **Eski Özbek Tili ve Yazuvi**, Termiz Davlat Universiteti, Özbektilşunasligi Kafedrası, Termiz, 2010.
- Nadelyayev, V. M. vd. **Drevnetyurskiy Slovar**, Akademiya Nauk, SSSR, İnstitut Yazıkoznaniya, Leningrad, 1969.
- Nalbant, Bilge Özkan: “Türkistan, İran ve Anadolu Sahasında Yazılan Doğu (Çağatay) Türkçesi Sözlük ve Gramerleri”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 4 (Aralık 2017), s. 120-147.

- Naskali, Emine Gürsoy: **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu**, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Necipoviç, Emir Necip: **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, çev. İklil Kurban, TDK Yay., Ankara, 1995.
- Niyazî: **Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, haz. Mustafa S. Kaçalın, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Nuraci, Hacı: “Uygur Klassik Edebiyatiniñ Katologi”, **Bulak**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 1980, S 1, s. 311-356.
- Osman, Gayretcan: **Uygur Klassik Edebiyatı Tarihidin Têzis**, Şıncañ Daşö Neşriyatı, Ürümçi, 1987.
- _____ **Uygur Klassik Edebiyatı Kıskiçe Tarihi**, Ürümçi, 1996.
- Osman, Gayretcan vd.: **Uygur Klassik Edebiyat Tarihi**, Şıncañ Universiteti Neşriyatı, Ürümçi, 2011.
- Osmanof, Mirsultan: **Hazirgi Zaman Uygur Tiliniñ Hoten Diyalekti**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 2004.
- Oşur, Abdulhak **Uygur Hettatliğı**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1988.
- Otğur, Ğayretcan Osman: “Uygur Yakinki Zaman Poeziyiside İpadilengen Vetenperverlik Ruh”, **Bulak**, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, Yıl: 2014, S 3, s. 47-70.
- Ölmez, Mehmet: “Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine”, **Mustafa Canpolat Armağani**, haz. A. Ata, M. Ölmez, Ankara 2003, s. 135-142.

- Ölmez, Zühal: “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 173-219.
-
- Ömer, Şeripidin: **Ottura Esir Uyğur Klassik Edebiyatı**, 2. Kitab, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996, 11. ay.
-
- Ömer, Şeripidin: **Uyğur Klassik Edebiyatı Tarihidin Oçerkler**, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1981.
- Önler, Zafer: “Türkçede -IA Zarf Eki”, Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildirileri 1992, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s. 9-15.
- Ötkür, Abdurehim: **Hazınilir Bosuğisida**, Çağatay Edebiyatı ve Aruz Vezni, s. 178-199, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1996.
- Öztürk, Rıdvan: **Yeni Uyğur Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1994.
-
- Öztürk, Rıdvan: **Uyğur ve Özbek Türkçelerinde Fiil**, Ankara, 1997.
- Porso, Şamsiyev
Sodik, Mirzayev: **Bobirnoma**, Uzbekiston SSR Fanlar Akademiyasi, A. S. Puşkin Nomidagi Til va Adabiyet İnstituti, Uzbekiston SSR Fanlar Akademiyasi Naşriyeti, Toşkent, 1960.
- Rahman, Abdukerim: **Uyğur Edebiyatı Tarihi**, 3. Cild, Şincañ Maarip Neşriyatı, 1993.
- Rahimi, Farhad: “Çağatay Türkçesi ve Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/3 Winter 2014, p. 1157-1218.

-
- Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Doktora Tezi, Gazi Ü Sos. Bil. Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili BD, Ankara, 2016.
- Rayhanov, D., M.: **Ўзбекистон Республикасидаги Ўрта Азия Ўзбек тилининг тарихи ва ҳозирги ҳолати**, Ўзбекистон Республикаси Академияси, Тошкент, 2014, s. 88-93.
- Reşetov, V., V.: **Osnovi Fonetiki i Grammatiki Uzbekskogo Yazıka**, Taşkent, 1965.
- Röhrborn, Klaus: **Uigurisches Wörterbuch**, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.
- Sadikov, Kasimjan: **Uygur Yazıvi Tarihi**, Özbekistan Respublikası Fenler Akademiyası, H. Sulaymanov Namidagi Kolyazmalar İnstituti, Taşkent, “Ma’neviyat”, 1997.
- Sami, Şemseddin: **Kâmus-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Samoyloviç, A.: “Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair”, çev. A. İnan, **Ankara DTCF Yıllık Çalışmaları**, C I’den ayrı basım, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942, s. 74-94.
- Serebrennikov, B.A., Gadjeva, N.Z.: **Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2011.
- Sertkaya, Ayşe Gül: **Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı Hayatı ve Eserleri**, Doktora Tezi, İstanbul Ü Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili BD, İstanbul, 1997.
- Sev, Gülsel: **Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

- Seyf-i Sarâyî: **Gülistan Tercümesi**, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, TDK Yayınları, Ankara, 1989.
- Seyhan Alışık, Gülşen: “Yesevi Takipçisi Olarak Ubeydullah Han”, **Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2009, S 18, s. 13-33.
- Shaw, Robert Barkley: **Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 2014.
- Steingass, F.: **A Comprehensive Persian-English Dictionary, New Reprint, Librairie du Liban Publishers**, Beirut, Lebanon, 1998.
- Sükun, Ziya: **Ferhengi Ziya**, Farsça-Türkçe Lugat, İstanbul, 1984.
- Süleyman, Abdulla: “Nevbetî Şiirlerinin İdiyivi Mezmuni Hekkide”, **Bulak Mecmuası**, Şincañ Helk Neşriyati, Ürümqi, Yıl: 1980, S 3 (Umumi Sayı: 24), s. 115-122.
- Şadkam, Z., Kızırbayeva, U. T.: **Şağatay Tiline Kirispe**, Almatı “Kazak Universiteti” 2019.
- Şçerbak, A. M.: **Grammatika Starouzbekskogo Yazıka**, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskvo, 1962.
- Şerkî, Niyaz Kerim: **Uygur Hettatlık Kollanmisi**, Şincañ Güzel Sanat Fotosuret Neşriyati, Ürümqi, 1992.
- Şeyh Süleyman Efendi: **Lügat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmânî**, İstanbul, 1298.

- Şeyh Şeref H'âce: **Mu'înü'l-Mürîd**, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Tabaklar, Özcan,
Boltabayev, Saidbek: “Çağatayca Mevahib-i Aliyye (Tefsir-i Hüseyinî) Tercümesi* *Translation of Mavahib-i Aliyya in Chagatai (Tafsir-i Husayni)*”, **İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 57, 2017, s. 237-258.
- Tarhan, Ali Nihat: **Şeyhî Divânı'nı Tetkik**, Akçağ Yay., Ankara, 2004.
- Taştömür, Enver: **Kalb Ergisi**, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 2007.
- Teklimakani,
Abduraop Polat: **Çağatay Uyğur Tili Hekkide Mupessel Bayan**, Milletler Neşriyatı, Beyciñ, 2004.
- _____ **Çağatay Uyğur Tili Grammatikisi**, Milletler Neşriyatı, Beyciñ, 2007.
- _____ **Çağatay Uyğur Tili Tetkikatidin İlmî Makaliler**, Milletler Neşriyatı, Beyciñ, 1993.
- Teres, Ersin: **Çağataycada Söz Yapımı**, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Ü Sosyal Bilimler Ens., İstanbul, 2009.
- Timurtaş, F. Kadri: **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilayet Yay., İstanbul, 1991.
- Togan, A. Zeki Velidi: “Ali Şîr”, **Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi**, C I, İstanbul, 1993, s. 349-357.
- Tolkun, Selahittin: **Özbekçede Fiilimsiler**, Dijital Sanal Yay., İstanbul, 2009.
- Tomanov, M.: **Türki Tilderiniñ Salıstırmalı Grammatikası**, Almatı, 1992.

- Toparlı, Recep vd.;; **Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî**, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
-
- Toparlı, Recep: **El-Kavânînü'l-Küllîyye li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye**, TDK Yayınları, Ankara, 1999.
-
- Toparlı, Recep: **Ed-Durretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye**, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
-
- Toparlı, Recep: **El-Kavânînü'l-Küllîyye li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye**, (İnceleme-İndeks), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1993.
-
- Toparlı, Recep: **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1993.
-
- Toprak, Funda: “Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/9 Summer 2013, p. 105-124.
-
- Tömür, Hemit, Teklimakani P. A.: **Çağatay Uyğur Tiliniñ İzahlık Luğiti**, Milletler Neşriyatı, Beciñ, 1993.
-
- Tulum, Mertol: **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
-
- Tulum, Mertol: **Tarihî Metin Çalışmalarında Usul**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.
-
- Turan, Fikret: **Bahşayış bin Çalıça, Bahşayış Lügati**, TDK Yayınları, Ankara, 2017.
-
- Turan, Fikret: **Kelimetullah Hâce Pâdişah, Çağatayca Manzum Sözlük, Nisâb-ı Kutbiyye**, TDK Yayınları, Ankara, 2019.
-
- Turdi, Ahmet: **Uyğur Tili**, Şincañ Maarip İnstitutı, Ürümçi, 1981.

- Turgut, Aynur: **Çağatay Türkçesinde Fiil**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Kayseri, 2010.
- Tursun, İmin: “Edebî Miras Hem Vesikilirimiz”, **Bulak Mecmuası**, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, Yıl: 1980, S 1, s. 9-75.
- Tyulemissov, Madi: **Hazırqi Zaman Uyghur Tili Grammatikisi**, Şinjan Helk Neşriyatı, Şincañ, 1996.
- Uçar Erdem, Filiz Meltem: “Çağatay Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1827-1834.
- _____, “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”, **Türkbilig**, 2016/32, s. 21-56.
- _____, **Çağatay Türkçesinde İsim**, Doktora Tezi, Erciyes Ü Sosyal Bilimler Ens. Yeni Türk Dili BD, Kayseri, 2011.
- Uyğur Klassik Edebiyatidin Kısqıçe Sözlük, Milletler Neşriyatı, Beciñ*
- Uyğur-Pen: “Uyğur Klassik Şairleriniñ Rubailiri”, **Uyğur-Pen jurnali**, Sayı 6, Almatı, 2014, s. 44-50.
- Uzuntaş, Hülya: **XIV. Yüzyıla Ait Çağatayca Bir Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi, Sözlüğü ve Dil Özellikleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü Sos. Bil. Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili BD, İstanbul, 2012.
- Ünlü, Suat: **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2013.
- _____, **Karahanlı Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Yay., Konya, 2012.

- _____ **Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.
- _____ **Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümelere Sözlüğü**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.
- Vambery, Hermann: **Çagataische Sprachstudien, Grammatikalischen Umriss und Wörterbuch der Çagataischen Sprache**, Leipzig, F.A. Brockhaus, 1867.
- _____ **Abuska, Csagatajtörök Szogyujtemeny, A Magyar Tudamanyos Akademia Kiadasa, Pest, Emich Gusztav M. Akad. Nyomdasz Betüivel**, 1862.
- Vural, Hanifi vd.: **Çağatay Türkçesi**, Divan Yayınları, Ankara, 2003.
- Yakub, Abliz vd.: **Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti**, Şıncañ Uygur Aptonom Rayonluk Milletler Til-Yezik Hizmeti Komiteti Luğet Bölümi, Milletler Neşriyatı, 6 Cilt, Pekin, 1990, 1991.
- Yartseva, V.N. vd.: **Yaziki Mira, Türkskie Yaziki**, Rossiyskaya Akademiya Nauk, İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatelskiy Dom “Kırğızstan”, Bişkek, 1997.
- Yavuzaslan, Paşa: “Anadolu Ağızlarında *ha (*қа) Zamirinin Türevleri”, **Türkoloji Dergisi**, 1993, S 2, s. 309-320.
- Yıldırım, Talip: **Hüseyin Baykara Divanı** (Metin, İnceleme, Dizin), Doktora Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili BD, Ankara, 2002.
- Yılmaz, Kadri Hüsnü: “18. Yüzyılda Yetişmiş Uygur Divan Şairi Ömer Karim Nevbeti”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, 2014, s. 23-31.

- Yılmaz, Safiye: **Çağataycanın Türk Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme**, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Ü Sosyal Bilimler Ens., İstanbul, 2008.
- Yücel, Bilal: **Babür Divanı** (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Hükümdar Divanları Dizisi, S 1, Ankara, 1995.
- Yüce, Nuri: **Mukaddimetü'l-Edeb** (Hvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası), TDK Yayınları, Ankara 1993.
- Zemahşerî: **Mukaddimetü'l-Edeb** (Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü), haz. N. N. Poppe, çev. Mustafa S. Kaçalın, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Zeydî, Mahmud, Dügaylî, Samet: **Edebiyat Atalğuliri Lüğati**, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1988.

TIPKIBASIM

(FACSIMILE)

بسم الله الرحمن الرحيم

همه بکنند بسم الله الرحمن الرحيم
 انشای ملک فیروز خوش بنام طهور
 بیخود به جلوه بنده به خوش
 ای ملک تقدیریم یزد و لا یزال
 در پای آب حیات و طهر و کرامت
 طوفان و حیات و حکم و قیام
 یزد و کیم و کیم و کیم و کیم
 که بکنند عقل و طهر و کیم و کیم
 ای قادیان از جمال جانان
 بولونتی بولونتی بولونتی بولونتی

ای قادیان از جمال جانان

بولونتی بولونتی بولونتی بولونتی

بسم الله الرحمن الرحيم

اولی صریح که در رسالت و یار غار
 صدق ایلایم است که دلائل و الا
 عی خدای پرولا قوت اسلام درین
 دین کلام شریعت اکتفا به یار غار
 یار سریم است و ذالذوق به
 جامع القوا ابرو لا یخلف کما یحب
 فاطمه حقیقه دهادی بهیمه بل این
 صلیح ما دم ش مراد علی شریعت
 الی شریعتین اولی علی شریعت
 صیحه اولی که تلمیذ تلمیذ تلمیذ
 تاقیحت و انوار کلامی و یار غار
 اهل و لایق بهیمه که یار غار
 نور دین بر کاش نهاده است ایست
 اهل دوزخ بهل اندام یار غار
 ای برادر که تو توبه یار غار
 جملا نه غیبه یار غار

رحم الیلاک خاندن یار غار

بیت یار غار و یار غار

موت یار غار

2a

حق تعالی فدای جیسای سوار صراط
 نونان سر راه با وجود علمین و یار غار
 بودا و کما انبیا لایق و یار غار
 الی علمین و یار غار
 فضا یار غار و یار غار
 انبیا و اولاد و یار غار
 یار غار و یار غار
 ای که کلام کلامی و یار غار
 یار غار و یار غار

یار غار و یار غار

جملا یار غار و یار غار

1b

به چون سجده و سجده شمس به نمونه
 ای شیخ به در کسین علامه به نظر سیدین
 حرج خلق ملحق قدر سیدین مدلتی
 من نبوه کنه کا اقلیدیم کنه یار
 جرم خطای سید رحیم الیاسیا با جو
 قادی کت الهم رحیم الیاسیا با هم
 ای با شفا عارفین ابورستار
 ای با شفا عارفین ظهور دما دم
 بولودیکه ندو شفا مشورت بولودا انا
 نفوس هم الذیم در کفکفر سیدیم
 بولودا انا من کفکفر سیدیم
 در کفکفر سیدیم بولودا انا
 در کفکفر سیدیم بولودا انا
 در کفکفر سیدیم بولودا انا

3a

هو به شیخ به در کسین علامه به نظر سیدین
 ای شیخ به در کسین علامه به نظر سیدین
 حرج خلق ملحق قدر سیدین مدلتی
 من نبوه کنه کا اقلیدیم کنه یار
 جرم خطای سید رحیم الیاسیا با جو
 قادی کت الهم رحیم الیاسیا با هم
 ای با شفا عارفین ابورستار
 ای با شفا عارفین ظهور دما دم
 بولودیکه ندو شفا مشورت بولودا انا
 نفوس هم الذیم در کفکفر سیدیم
 بولودا انا من کفکفر سیدیم
 در کفکفر سیدیم بولودا انا
 در کفکفر سیدیم بولودا انا
 در کفکفر سیدیم بولودا انا

حمد ثنائی سید یارنا ظلمنا
 رحمت در بند دیا رتنا ظلمنا
 لا نبی سجا عارف تو لوند نام سجا
 بر لیک کت حق خالایا از قوم به صف قبول

2b

حاصل غرضت تو غنی کشا خدایا کیل
 از خود غسر ط شفا کا تنگ اینا را کیل
 یا اصول ادر کوب و مینر شفا کا تنگ
 التفرات یلایم حق بری شفا کا تنگ
 جملہ کتب کمال بر غلامی شفا کا
 علامہ کمال کا مشکل الی اوست کیل
 رحیم الیہ حاصل ط شفا کا تنگ
 منظر درویش ط غلامی شفا کا
 من قول کلمہ الی کیل یا شفا کا تنگ

نویسندہ سید محمد علی احمد خان

[illegible]

نوحی اور گناہ رحمتیں کن امیدوار
برگش کو شر مشرب تو یار بنا ظلمنا
اخر دما بر رنج یا سرتنا ظلمنا
عفی اللیلک یا جد یارتنا ظلمنا
آخر میسند یار سرتنا ظلمنا
افزار میل من ہمیش یار بنا ظلمنا
غافل از آنکه تو صلی اللہ علیہ وسلم

سندین اور کچھ بار بار بنا ظلمنا

ای چو چشمت اهل عالم ز نور فغانه روشن
هم گزیند و قند می رقیق با صحنی لایون
زینده طاعت افلاک زین تا و شمع اراج
خاک با نیکو فردا بسو غم غنجان و

طاعت ایجاب خداوند کند که در جنت است ایستاده و در جهنم است

خداوند ایستاده و در جهنم است

آخرت و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

در جهنم است و در جهنم است

عاقل است و چون در خرد و اندیشه یاری
 چو خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 غنیمت یاری تر که در خرد و اندیشه یاری
 که در خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 ادب و خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 چو خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری

خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری

5b

هر که در خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری

به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری

به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری
 به او خرد و اندیشه یاری در خرد و اندیشه یاری

6a

ایک شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 فراتر سے تیرے کو توں نالوں میں
 ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 برائے ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 چنانچہ دل سے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 اہل علم کو شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 تو تو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

مراد مقصد تیرے کو توں نالوں میں

ایک شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 فراتر سے تیرے کو توں نالوں میں
 ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 برائے ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 چنانچہ دل سے شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 اہل علم کو شمع ہویت: طاس بنیاد کا
 تو تو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

عاشق صلیاتی اس کی توں نالوں میں

تاکہ شمع ہویت: طاس بنیاد کا

مراد مقصد تیرے کو توں نالوں میں

ایک شمع ہویت: طاس بنیاد کا

فراتر سے تیرے کو توں نالوں میں

ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

برائے ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

چنانچہ دل سے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

اہل علم کو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

تو تو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

ایک شمع ہویت: طاس بنیاد کا

فراتر سے تیرے کو توں نالوں میں

ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

برائے ان کے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

چنانچہ دل سے شمع ہویت: طاس بنیاد کا

اہل علم کو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

تو تو شمع ہویت: طاس بنیاد کا

[illegible]

8a

سینه شع ای که نامشیت
 زیدمان غیر دایم اشیت
 بولادی همی خاکسار اشیت
 سنده فیلدی زخم کار اشیت
 بکبریم بولادی قانک نامشیت
 بولادی قامت بولادی دایم اشیت
 نوبه قلعیل که نوبی هر دم
 نوبی دایم اشیت

ایک اعتراف ہے یا غم خیز تر دم زنی و اتفاق
 کلمہ عامہ مذکور کو تو نہادانین
 یا نہاد کو کہیں کہیں یوں تو رسم عارف
 خلق اس پر پست و بیک کو درمدا

7b

ایہدے کا خلیفہ سید کا گاہک رہا
میں نے اس کو دیکھا کہ وہ دینا

عاقبت اس رسالت کی ہر اذیت قلمی بحث
خاطر امن کے لیے جو خط لکھتا ہے اس پر بحث

الحق لا يورث الحق
الحق لا يورث الحق

ہر مشکل سوال کا حل دیں سہارا
یہودیوں کی قیمت قتل نادانانہ جست

عقل و دانشمند عالمی دانا پیلور
بہار کا قدیر بھائی قبا اباد ابراہیم بخش

چونکہ از نیکوئی قلم و نیکوئی صحیفه
جاسم مثل قرآن است و فیضان ابرار است

اصل دارالافتاء حضرت مولانا مفتی محمد رفیع صاحب مدظلہ العالی

بمیر نصیر احمد زونکا ایلا کیل ای لونیستی

اور کلہاڑی کا سینہ کا قتلہ دا برہنہ بحث

عماد الحسن برایش با تعلق و محبت
محمدا ز ولید محمد شاد و خدای بی حد

8b

باجه فرستاد و طاعت عبادت است

کتابخانه ملی افغانستان
بازار سراسر کابل

انہو اعلیٰ و اعلیٰ حضرت و صاحب
ابو انشدہ کا حضور پر درویش

استان لغمان و طبرستان و قزوین و تبریز

سید محمد احمد خان صاحب روضہ فیضانِ نبوی

بر غریب نوا ایفم دعا قیلد نیکو بیج

حقیقۃ الامور و لیکن کلما الیہ ارجع
حلقۃ حلقۃ لغز الہیو زنا الیہ ارجع

اعظمه زبانه بستان اظهار ابرار است
الحاکم و کلامه انکس اهل علم و نور

مستقیم کار نظر نمی آید پس کسی
خفته بر درختان بادیه او را تو را دعا بکن

یہ اغیری نذر ہوسا تھا کہ وہ دانہ سے لاکھ ہونداں نہ نہ شہر کی گتالہ الاہیہ

لوجه ضعیف مانع کمال ایند

فلسفہ

9a

بارئیک میداچم با ده
ساقیا حاجت تو دل دور
سحر لطف غایت ایلا ساکن
اشتیاق فکر انگد بلور کباب
بر زبان صحت مردی خدا
بیاورین طاعت این
نوبتی اهل تکلیف شراب بر قریح
جهت مرد خدیست دهم
خداوندی تو مستیست بر قریح
خلایق زده کس لا مشایخ
باری شکل نه حل ایلا مشایخ
عقیده بر لایم

10a

[illegible]

96

مصطفیٰ زائر محمدی بن و دود
 یار تو هم عفو غفیل یا ک
 لود صبا کج ایزدین شهنشاه
 اخرون دانه قیوسن یا و دود
 لونی خالیه سن رحم انا ساند
 کیم انا ی خیلون یا و دود
 پیغمبر لاریسی یا صطفی محمد
 مت ناک و مبریا یا صطفی محمد
 ش الی اکبر خدایه مت صطفی
 دوست بل صا یا صطفی محمد
 حق تعالی تبارک و تعالی
 اتا انا دیا کلا و شریعت صا
 قیام نه نکل صا یا صطفی محمد
 یوزدن کلا تانا دین انا صا
 ای کما دنا نکل یا صطفی محمد
 تمام امت کما و یا صطفی محمد
 فی نیت انا و نکل یا صطفی محمد
 محمد

11a

عقیده بر اینست که
 مناجات لایحه محمدیست
 مرید یوست شایع لایحه محمد
 طواف ایلا یا تبارک عقیده
 جانی کما با یحیی تبارک
 تلاوت ایلا کما قرآن شایع
 من قول لایحه محمد قلیغیا یا و دود
 تاغ تاشا دین کما کما و دود
 صا صا کما کما و دود
 محمدی محمدی محمدی
 جمل لایحه محمدیست

10b

نه امت ابر استغفار قبله خیل
 حضور دل سله قبله غیب عیادت
 سیم به چاه لایه قبله خیل حیرت
 ستود استلا ایم نوبتی سست
 مدد ایلار سکه اولیج ایلاد
 یلار نیک یید اولان قند شکرین لیز
 ناله بر قطره یایی معوج ایلا
 مین تم بهیج گاه بر انقوبینه یستهم
 ای خدایا برونه یادیلرین خانیل ایلام
 اوتار عشق اوتار یادیلرین لیک ایلام
 نهزه مال لطف عشق یادیلرین لیک ایلام

12b

حرم چرخان خد و ندید سچانم کلور
 عالجی جانی نده یایغ ادا ادا ادا
 بگرده بندیک یوز روز یوز سلام
 یاقول یار دوقم اول بو لیکر عکس
 و ان بولم اولد شیکل یوز شکر خد
 چو که دلا دنی اولد بولم شکرین
 اطلای عشق اتم خد خدلی خد زدن
 روح کا لطف اویا قیامی مدد
 ناله یوز روز ناله خد یین اکیو نکل
 حرم ایلار

13a

هر شکویم پر کار جانم ارادت ایلاما
 روزی که من این دست را به دست خود دار
 اولیایا تقوی خیر سخا و ایلاما
 لونی عا جز نوزاد نکند ایلاما
 شیوه کن کر شمع جود بر سر حق یار
 قاشی رخسار من بهی و قدیر شکار
 ی سرانامه رخ و جودش ضعیف است ایلاما
 نه چون رخسار حق و قدیر و کیم و کیم
 من تیمم التماسم ایلاما
 غلامی با رخسار ایلاما
 تو یار و یار و یار و یار و یار
 غلامی با رخسار ایلاما
 هر که که حق مستقیل این پرو و کیم
 نیلایم کم شفق او است سرین و کیم
 لونی کم بهی و کیم بهی و کیم
 لونی کم بهی و کیم بهی و کیم

15b

هر شکویم پر کار جانم ارادت ایلاما
 روزی که من این دست را به دست خود دار
 اولیایا تقوی خیر سخا و ایلاما
 لونی عا جز نوزاد نکند ایلاما
 شیوه کن کر شمع جود بر سر حق یار
 قاشی رخسار من بهی و قدیر شکار
 ی سرانامه رخ و جودش ضعیف است ایلاما
 نه چون رخسار حق و قدیر و کیم و کیم
 من تیمم التماسم ایلاما
 غلامی با رخسار ایلاما
 تو یار و یار و یار و یار و یار
 غلامی با رخسار ایلاما
 هر که که حق مستقیل این پرو و کیم
 نیلایم کم شفق او است سرین و کیم
 لونی کم بهی و کیم بهی و کیم
 لونی کم بهی و کیم بهی و کیم

16a

سینم از در بهر قلم و قلم و قلم و قلم
 غنیمت نماند که صدق ایلا حب قیس
 یا غور نماند که صدق ایلا حب قیس
 قریب حقید از خوشن را قیس
 قریب حقید از خوشن را قیس
 قریب حقید از خوشن را قیس

رحمه الله ای یمنی از خوشن را قیس

لونی نماند که صدق ایلا حب قیس

قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم

18a

کو قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم

کو قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم

قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم

قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم
 قلم و قلم و قلم و قلم و قلم و قلم

17b

انہی دو دوستوں نے میری

عقد فضا، آگند بخند، بلا حرمه
تکانه زدن، کوفت زدن، سر غدا، آس

کفر لا توتق جهنم ایلا د
 علی بن حمزہ الزکریا رحمہ اللہ
 لکن تکبر لک لاندی کجی کسلی رحیم
 اس غلبہ یاسین شریف کلمہ کوریدین
 بغیر غلبہ هر شیخ توفیق الہدی نوبتہ
 ہونا لا راجہ کافو شوم چہرین قیل خراکس
 انبیاء اور رحمت ظلم جملہ دین قیل خراکس
 با برہم توحید از ہم بلادی قیل خراکس
 ہم خطا و غفلت عیب دین قیل خراکس
 با تخریب ہندو مذہب دین قیل خراکس
 بغیر غلبہ هر شیخ توفیق الہدی نوبتہ

[illegible]

لا تبق اوجوشمائي قلبي بر من طلاعت
 هر گه که عین عجز بر من طلعت
 بر من که تو را نگویند رنج را می داند
 دروغی که هر که می شناسد
 انبیا و اولاد حق را بداند
 هم از آن که از او نشناخته اند
 باز من غوغا را که هر که در غوغا نیست
 تا آنکه هرگز از این بهشت بر نی آید
 تا آنکه هرگز از این بهشت بر نی آید
 تا آنکه هرگز از این بهشت بر نی آید
 تا آنکه هرگز از این بهشت بر نی آید

ای خدایا عفو کن روز قیامت
و رحم کن بر این فانیان و بوق
عالمی و دنیای و جمیع کسای که کرم
بر سر این ملک خلق خدا یاد دفع ایلا اکی کرم

جمله حسن دارم و نیک و بدین قیل خلاص
و رحم کن بر این فانیان و بوق
عالمی و دنیای و جمیع کسای که کرم
بر سر این ملک خلق خدا یاد دفع ایلا اکی کرم

20b

21a

لونی جان چہا دست تو قیصل عالمی

تا ستر کی دیکھ گاہن بکھار کھانہ فیضی

کاشکے برقعہ نامہ کیم بر سر مار خط

النفات لیلان بچا کا دل خط

بچہ کی لولہ ناز علی لا لولہ بچہ

لا لولہ ناز علی لا لولہ بچہ

کوشم لولہ بچہ کیم سبای الا لولہ

چہا لولہ بچہ کیم سبای الا لولہ

اصل لولہ بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

بچہ کیم سبای الا لولہ

22a

بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

کاشکے بچہ کیم سبای الا لولہ

21b

[illegible]

الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

محنتی اندوہ نہادی تو تائیں یار رفیع

[illegible]

23a

[illegible]

لوتجی دوگونہ کا ترجمہ پاپا احمد

محکم دلائل سے مزین متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

امیدیں بوللا لاؤ گے تو گریس یا رفیع
احمد علی مصطفیٰ بن کر تو میری یا رفیع

22b

ای خدا یا جمیع بندگانش که گداز قتل و خاف
عزیز کریم و مصلحتیک هر حق

لوتی نو فحش و زنا کا اگلی

عاقبت ایراس خدو میل نونک قلعیل

جہ کو دریا کو رید لٹا تا میں استیاق
نہ خط ملے یا نہ جلا رہیں تو نہ براق

ایرانیان و ایرانیان در میان کشورهای عربی
و خاور میانه

[illegible]

توفیق قلیزادہ محبت آبادیہ بیچیم عراق
خود کا غائب کر کے نکلا اور فرار ہو کر نیک

تقاضای کرد که او را گنجینه‌های کینو خمار در درون لار کاغذیست به آفراف

کچھ کو لکھ دو یا یاد کرو کہ آج کے روز بیوقوف
تلافی دے کر غصہ نہ کرے اور کچھ شخص

صبر فیل بویر اعلیٰ در دیکالونی

ناہید کو خدا رحمت پر کلامی برف

24b

تاکلم حق تعالی برین زبانی رسا و لایق
جواب و کمال و کمال فرمود زبانی لایق

اوپر لکھو نظر میر عشق
تا کہ بیکار دل بجز حق در آید

ایمان شام صبا کو بیدار بیدار
خبر کو ان خبر کو ہر دم میں ضعیف

خبر کو ان کی سدا راہ پہنچا دیا اور پہلے دیوبند کے خاں

فيلوئی تہم چھاوا پیر بندہ صم
لار کریک ایلام الدرد افخوین کلاریک

اور تا بہ ازاں کہ مجموعہ انکے شوش پیدا
استادان کو کہیں دیکھ کر بہت افسوس

شکر خلیفہ النبی یا کریمؐ

پاشا خان شریف نے تواریخ مستشرقین

فخر الانعم برب العالمين
لسميت الاقلام في ظالم خالين

سندھ کا یہ نیکو درویش، چرخِ جانِ بلیو
قادرانہ لڑائی کے درگاہِ ایل

مهمی از نظم و انضباط و راجع به
بجایگاه نظامی و راجع به

سید

25a

[illegible]

25b

[illegible]

26a

[illegible]

29a

با محض بر البر لمه تنکیرین غافل
 دیند که نکل بر در و ز بر طاقیل
 غافل و سر برادر که بر عباد قیل
 قیل و قوت ثباتیت تنکیر عباد قیل
 بر عصبانیک تو لا دور ضیاع حسد انک قیل
 او در حسن کنه کنی عباد طیر لوت
 دیند از این حق بر طیر حرف ایل
 کجا بر طیر کت که دوزخی ربیم
 ایلا حسن کنه تو بر طیر ایل
 کج که دوزخ بر طیر حجی حجت نه
 لا اله الا تعویذ او که غیر الله
 یا تم بر دوزخی تو بر طیر طیر
 دینک بر طیر طیر ایل که دینک غایب
 غافل بر طیر کت که دینک غایب
 غافل بر طیر کت که دینک غایب
 غافل بر طیر کت که دینک غایب

28b

[illegible]

30a

قریخان جان تو ز تنگ کاشان برون
 از دوشم خواجه سپید بولاق برون
 حنک بر آتش ایستاده بکام خوار اولی
 هم کو جانم درین دین بکام خوار اولی
 جنود کج سپید بکام خوار اولی
 اینک عشق آتاکم حق ملکدین صید اولی
 یوزد کاهم یوزد کاهم یوزد کاهم
 قراخان و دیکم یوزد کاهم یوزد کاهم
 چنان افسان بکام خوار اولی
 کسان برون تا ایشم یوزد کاهم یوزد کاهم
 منکدان ایستاده بکام خوار اولی
 اینک عشق آتاکم حق ملکدین صید اولی

مخاندنم بر این معجزی تو زت الدیر

هم بر آتش بکام خوار اولی

آخرت شد تو ز تنگ کاشان برون
 هر سلاک از دوشم خواجه سپید بولاق برون
 هر دکان خندان گدا هم تلمعت لایق اولی
 نفسم نه قیامت طالع کتبت مرثام
 بر آتش بکام خوار اولی
 از دوشم خواجه سپید بولاق برون
 هر سلاک از دوشم خواجه سپید بولاق برون

31a

لایق رسال و شیرین فرقت یق
 با تو یار دین تیرین یار دین

حق شمع یوزد کاهم یوزد کاهم
 یوزد کاهم یوزد کاهم یوزد کاهم
 منکدان ایستاده بکام خوار اولی
 اینک عشق آتاکم حق ملکدین صید اولی
 یوزد کاهم یوزد کاهم یوزد کاهم
 قراخان و دیکم یوزد کاهم یوزد کاهم
 چنان افسان بکام خوار اولی
 کسان برون تا ایشم یوزد کاهم یوزد کاهم
 منکدان ایستاده بکام خوار اولی
 اینک عشق آتاکم حق ملکدین صید اولی

30b

[illegible]

31b

ابو طاهر شریف دین ملت شجره داور
 بجز کلمه ابدان شریف شمس ایشیم
 سجد و ذکر سبک لاله کمال لولایی عارفان
 سرخ بزمین از کافران مستطراشیم
 بادشاهین بخت کمال کلمه شرف نام
 کور لاری برین فراطه از کفر کلمه شرف نام
 سحرش را که از کفر کلمه شرف نام
 التماس را برین بزمین کلمه شرف نام
 شکسته لفظی بولک شکسته نبی اوت
 بل بخت فرخنده سوا کلمه شرف نام
 کلمه شرف اولاد عوده نالغشیم
 کور بخت فرخنده سوا کلمه شرف نام
 دروغ کا شرف

32a

[illegible]

مفتی محمد امجد علی صاحب

[illegible]

منیر شاد ریدار اوج اولانلار بیلر
 جیمه لایق کیمیت لایق راکل کما جیم

ایضا گیل خیر اول سواریم کلریمو
 کلاریم هر همان تکی تا غنک کما کل
 کلاریم اولوغ کما با غنک فصل بیل
 فرزندلار اویب خیم بیلر لایق
 وصل اولر سواریم لایق بیلر لایق
 کیم قیلریم خیم جیمیت با ده س
 صدوق بیلر جیمیت با ده س

قالادی صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو

34b

اولانلار بیلر لایق کما جیم
 خیر اولانلار لایق کما جیم

ایضا گیل خیر اول سواریم کلریمو
 کلاریم هر همان تکی تا غنک کما کل
 کلاریم اولوغ کما با غنک فصل بیل
 فرزندلار اویب خیم بیلر لایق
 وصل اولر سواریم لایق بیلر لایق
 کیم قیلریم خیم جیمیت با ده س
 صدوق بیلر جیمیت با ده س

قالادی صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو
 صرخل دکنک کلریمو

35a

[illegible]

[illegible]

37a

[illegible]

36b

کلیکائی نام انڈی نازینی سکائی
بہ ترم ظالمی مردم سکائی اور گاہ

کچھ کہندو حجاز شریف بلوچوں کو خراب

کاشانی بولوبی گالارلاری اوز کجه

۷
و کہ یوں آدم بنیہ در طریافہ حبشہ
آی یوں لو کہ آہو کوڑ قاشہ مرغ حبشہ

بہا علیؑ کی روایت میں ہے کہ ایک شخص نے کہا کہ میں نے اپنے دوستوں کو بتایا کہ میں نے ایک شخص کو دیکھا ہے جو کہ ایک شخص کی طرح ہے۔

ای خدا یا عشق او تیر را بزرگ کو بخشید سال
مستفصل ابوالغنی سلیم شکر ثناء

ابوحنان بن اسود بن ابراهيم بن جعفر بن الحسن بن علي بن ابي طالب

لَا ذِكْرَ لَكَ فِيهِمْ وَلَا يَرْجُوْنَ فِيهِمْ مَوْتًا وَلَا نَبَاتًا
وَيَذَرُوكَ خَلْفَهُمْ مَدِينًا مَدِينًا

فیلم غیل سجاد اول پروفانم بست
اعظم لایق فاضل حفظ ادا کیا ہے

عاقبتی رہ سدا کہ نہ کلام کی گنجینہ میں کبیرا غایب ہے

وہ کہہ لے
بولتا غلاموں کے کانے جفاغہ نمبتلا

38a

مگر نہ بد و خرابیے بس یہاں ہمارا ملک
خدا کی اور اللہ کی ناکامی کا

قیامت با شمشیر لاری آباد
خدا یم است که گناہنی فرستیم

اولیاد کلہاں لائی گئی ہیں مگر عزیز تو غنیمت

خدا یم رحمہ قیسی اندا اعلیٰ انہ کران کلمہ

حقیقہ نامہ ہوش و فطرت کا اور از کا ہے
اجنبیوں کے لئے ہر گھمراہی اور از کا ہے

ایک شہلا زو لای کو نکھوٹ میں قید کر
میتل ایلا میں بادلی فکر ای او ز کا جہ

تلدی نازک و صلابت خلیج قراری اور کاجہ
ایستہ دل و قلاری پیوستہ یمن یاغ و

بایضه دارا سرکرانہ زخمکار از اذکار کا جسے
ابوعلیٰ یحییٰ بن علی دردی اور ملوثی مہنی

از مایه نطفه اگر انی تخماری و زکا چه

ایک نئی لنگر تھوڑی دیر بعد صوبہ خراسانی اور کابل
میں پہنچ گئی۔ یہ سن کر شاہ قزلباش

رحمہ اللہ کیلئے خوشخبری لایا اور کما جہ

37b

شکرتیلیل آتش اول اسبیا غم هست
 اول شمع و از محشر رخ خانه مبتلا
 دوست ستا چه اید ایام با صفا مبتلا
 چون بپاییز می زشتا دت در آن مبتلا
 معصیت کن کنیز کنی قالدون مبتلا
 جاد و غول و لاج و کانه خجسته مبتلا
 صدق بر که الوجب اول اسبیا غم مبتلا
 عشق اوت شعله اوب که کلک کاندیری مبتلا
 آری نام از نو که کلک کاندیری مبتلا
 گشت دل و غم شعله ای طوری طوفان مبتلا

صدق برہم اللہ تعالیٰ اول اسباب غفر مستللاً

عشق اترے سدا اور اس کو غلو کا اتھری حاصل
 آید یہ تو کوئی غلو کی فائری آج حاصل
 غلو کی فائری غلو کی فائری غلو کی فائری
 غلو کی فائری غلو کی فائری غلو کی فائری

38b

[illegible]

تشریح بر سبیل ابوطاغل کوکلی الا

درینا دلخیزد و طایفه ای که در آنجا رسیده است
 فلاح درینا اختر زین مرز می زند که بخیر دور
 صفی تو عالی در آنرا هم صفی ایلا رسنکا
 غنیمت بهار و طلیعه ربیع گلگای اولوم
 بلاغ الوداد سر بخار کسکه بلورانی به سود
 هم مصطفی بنده تویم تو به استغفار قبول
 قلمی غمیلان به سر درواغ سلا در هیبت
 ایلیلک طایفه عتد خیر حیرت قبول
 موصیت عجم ایلیلک طایفه عتد قبول
 قلم طایفه به سر درواغ اتارا و خلا
 آخری مراد بلورانی گلگای نازار
 بهرام گلگای و کلکولنگه بود نایب الوداد
 لایق طایفه

39a

[illegible]

[illegible]

سفید بولغی خاں کنگریو لہو لہو لہو

برخیزد که خیر ازو الجالی استانی

حضرت که تخلص غرّاء الیادی حبیب الله
صفت حریف از کلام ارجا اقلاری

قوله الفصحى رخصا يريد اذ لم يجد حاشا فيلزم

انکڑا سہا بیوہ بلوکی والہ شیدا
تو لو کہ کنیز خرقہ اتس فرورن جہ

تو توتیہ کو حجاز لے کر نکلا حجاز قید
کو لوٹا صبا وقت دیغا اور خانہ

اتریش کا قیام کنشہ برادر اوجو
کلیسیم اوزک ایرک ایر اوزلاری
چیتا اوزو

41a

خواجہ میر بلبل خواجہ فقیر بلبل

محکم دلائل سے مزین متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

ننگہ اجڑا دی کہ دل لایو تو قاش اتے
 جہنم کھلے غلام ایوان کسے فرات اتے

لکھنؤ کے محترم مسٹر سکندر علی خاں بیکر
کو کہ دو فراموش کردہ غرضوں پر اس آیت

مسلمہ لائبریری مسجد کعبہ، مکہ
فراتہ الکریمہ محمد بن عبدالمطلب

گرمسوزی اور ہلکے سینو لائٹس کے
بزرگین کے لئے اور کم بزرگین کے لئے

جمال فرزند اود و قراخانی قاضی است
سل زلفه داماد ایلدایچی اسلامی قاضی

نه اے مومنو! تم پر اس قدر تاکید ہے کہ یہ سب احکام

۳۰۰ خدایا بے کونی پیدا ارشاد ہے

عجوبہ الایکیم برہمپر وصالے استملی
اکو کھل عالم زبیر لعل ہے استملی

بیرمیشد با حبیب خدای است
که بود اندامی را قابل مرز و ماز

40b

لعلی طبع صلا غر رحم الی خدا دیہ دخی تدمیم دین الی خدا
 بر تندا کر ہزار جا غم بولے قربان قیلاہین بارین بولونکے خدا
 ربانی
 خوشی دانتا برو بار بر اچھ قلبیہ ہر پر ہم بولوب مجھت قلبیہ
 شیریں لب نہ کہلاہ ہرین نوش آنا مست بولوب عشق فراغت قلبیہ
 ربانی
 شوق کا کہلاہ چھالین القاب خوشی دل تبار و دارا دلہ طرا حجاب
 عالیہ تبار کھال زار ہار ہشت دیدار دل تبار قیل لثواب
 تمت الکتاب دعوت الملک العجائب
 بر جگہ یا ارجم
 الکجین

42a

جہت بولونکے سید عاشیق جہت دین و اقلانکے سید و اقلانکے
 دینا کراہ بر طار دین الی خوشی ناکام
 تافول خال پینے کو نہ کیا طوطیا قیل
 الہ دیو زار الہ آہ نے توینہ دلہ کولار الہ نے
 الہ غمیل تر ہم ناکہ مات زوق الہیلہ سوار الہ نے
 سچ ہو الہ دیکھ غوب ایماسی شخیرین الہیلہ الہ نے
 نازنی خربا بیکھو ارک بر نک ظنہ تر پیہ بار الہ نے
 طرہ خوشی بولونکے بولور دینی جو نہ لافہ توجہ کولار الہ نے
 کلر دین فضل الی الہ بہار فل بریب تیب کولار الہ نے
 اونے غم و نک لاتی جہت ہل
 جہت قیل تبار الہ نے

41b

قلنا من انبياء قومك كتب في كتابك انهم كانوا من
الناس الذين اصابهم شقاء في الدنيا فاصفوا في الآخرة

شماره ۱۲۴۱ یعنی ۱۲۴۱

५.६१७	१८०.०००	१८०.०००	१८०.०००
६॥५		१८०.०००	१८०.०००
१८०.०००	१८०.०००	१८०.०००	१८०.०००

سرکه که با حق نورانی بر جان محمدی عربی بنماز نیاز پذیر شمار ده و زودی صحابه کبار
 به متابعت بنده عرض محمدی بیاورند و حسبی شود اجداد الحاجات ممدگانی الهیات
 زیرا که توأم گفت خالق الارض و السموات ایچ فو شید از تو تر نمانند خالق عالم السور و الخلیف
 بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمين ^{١٢} آمين ^{١٣} اللهم ^{١٤} اني ^{١٥} اياك ^{١٦} اتوكل ^{١٧} واني ^{١٨} اليك ^{١٩} راجع ^{٢٠}

ÖZ GEÇMİŞ

Hayrettin SAĞDIÇ

İlköğrenimini 1983'te İstanbul/Kartal Ergenekon İlkokulunda, ortaöğrenimini ise 1990'da Pendik İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1990'da girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1994'te mezun oldu. 1994 Güz Dönemi'nde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün açtığı sınavlarda başarılı olarak araştırma görevlisi kadrosuna atandı. 1996 Eylül'ü başında Enstitü ile Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı arasındaki iş birliği protokolü çerçevesinde gittiği Kazakistan'ın Almatı şehrindeki Abay Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim elemanı olarak görev yaptı. Bu görevi sırasında Kazakça, Uygurca ve Rusça dersleri alıp Türk dünyasına yönelik bilgi, görgü ve deneyimlerini artırdı. Çalışma alanı olarak Kazakçayı seçtiğinden yüksek lisans konusu olan, Uygur şair Abdurrehim Ötkür'e ait *Kaşgar Keçisi* adlı destanla ilgili çalışmalarına ara vermek durumunda kaldı. Kazakistan'da bulunduğu sırada Olcas Süleymenov, Muhtar Şahanov, Murat Avezov gibi Kazak kültür, sanat adamlarının yanı sıra Abay Üniversitesi Uygurşinaslık Bölümü ile yakın ilişkiler kurdu, geniş bir kütüphane ve Kazak halk edebiyatı ses arşivi temin etti. Kazak Bilimler Akademisi bünyesinde yayımlanması planlanan Kazakistan Ansiklopedisi'nin bazı maddelerinin yazımı konusunda yetkililerle protokol imzaladı ancak Kazakistan'a tekrar gitme imkânı bulamadı. Köroğlu Destanı'nın Kazakça Jambıl Nüshası *Giriş, Gramer, Transkripsiyonlu Metin, Çeviri, Gramatikal İndeks* başlıklı tezini 1999 Haziran'ında tamamladı. 1999-2005 yılları arasında Ahmet Yesevi Üniversitesi Çimkent Şubesinde Türkiye Türkçesi Dil Öğretim Merkezi Koordinatörü ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yaptı. 2001'de aynı üniversitede başladığı doktora eğitimi, tez hocasının ani vefatı dolayısıyla yarım kaldı. 2003'te Akçağ Yayınlarınca yayımlanan Kazakça-Türkçe Sözlük projesinde yardımcı yazar olarak yer aldı. 2005-2006 Öğretim Yılı'nda Almatı'da bulunan Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesinde öğretim elemanı ve üniversite genel sekreteri olarak çalıştı.

2008’de İstanbul Üniversitesinde başladığı doktora öğrenimi, aile fertlerinin yaşadığı ciddi sağlık sorunları sebebiyle yarım kaldı. 2018’deki öğrenci affından yararlanarak doktora öğrenimine yeniden dönme fırsatına kavuştu.

2015’te Eskişehir Anadolu Üniversitesinde kaydolduğu Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2019’da mezun oldu. İdil-Ural-Türkistan Araştırmaları dergisinde makaleleri ve çevirileri, *kafkassam.com* adlı internet sitesinde ise stratejik analiz yazıları yayımlandı. Türk Tarih Kurumu bünyesinde Dr. İlyas Kamalov riyasetinde başlanan İdil-Ural Türkleri Tarihi (Tatar Ansiklopedisi) Projesi sonradan iptal edilince Rusçadan Türkçeye yaptığı hacimli çeviriler yayımlanamadı. Kazak tarihî romancısı İlyas Esenberli’nin *Köşpendiler* adlı romanının ilk bölümü *Almas Kılıç*’ı Türkiye Türkçesine aktardı.

Kazakistan’dan evli olduğu için bu ülkeyle bağlarını devam ettirmekte, bağımsız Kazakistan’ın dış politika anlayışı ve Kazak siyasal muhalefeti merkezli analiz çalışmalarını sürdürmektedir. Doktora sonrasında; Kazak edebî dilinin tarihi ve dil bilgisi, Kazakçanın diğer şivelerle ilişkisi, Çağdaş Türk Lehçeleri bölümleri için Kazakça El Kitabı ve özellikle Doğu Türkistan sahası Çağatay edebiyatı, çalışmak istediği konular arasındadır.